Kiøbenhavnſke
Nye
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1780.

Med fuldſtændigt Regiſter.

Forſte Hæfte.

Kiøbenhavn,
Trykt hos Brødrene Berling, boende i Pileſtrædet.

Regiſter
over
det Førſte Hæfte
af de
Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager
for Aaret 1780.

A.

Side

Afhandlungen, philoſophiſche, und Lobreden über Preisaufgaben der franzöſiſchen und verſchiedener anderer Akademien. Zweyter Band = = = 247

Afhandlung über das Weſen und die Einſchränkungen der Kräfte = = = 129

An Account of Experiments made at the Panheon on the Nature and uſe of Conductors &c. - = 300

Acta, qvibus Jubileum, in memoriam primæ inaugurationis Univerſitatis Hafnienſis 1779. poſt delapſa tria ſecula celebratum, continetur = 20

Aeſchines Geſpräche. See Æſchines.

Ahr. Ambergs Anmeldelſe om Fortſættelſen af Fieldings Tom Jones. See Magazin.

Anchersens, Søren, ſtørre Dansk-Latine Gramatica. See Grammatica

Andachten für Leidende, Kranke und Sterbende. See Waldau.

Sid

Andachtsbuch in der Beichte und Communion 38
Apologie der heiligen Schrift oder von den göttlichen Strafen. See Beyer.
Apoſtelgeſchichte. See Ueberſetzung.
Aſtrups, Fr., Omſkrivning og Forklaring over Dr. Mort. Luthers liden Catechismus 15
Aufſätze, philoſophiſche und theologiſche. 1ſter Stück : : : 6.
Ausſichten in die Ewigkeit. See Lavater.

B.

Bahrdt's, Dr. Carl Fr., Glaubens-Bekänntniß mit Anmerkungen, von Joh. Fr. Jacobi 12
—— —— Glaubensbekenntniß, widerlegt von Orthonoete : : 12
—— —— wahre Charakter, in vertrauten Briefen geſchildert : : 12
—— —— theologiſche Gutachten der Facultäten zu Göttingen und Würzburg über ſeiner Ueberſetzung des N. T. : 12
—— —— berichtigtes Glaubensbekenntniß berichtigt von D. Joh. Fr. Teller : 40
Balles, Dr. Nic, Ed. fornsdne Advarſel imod viſſe ſig udbredende forſøriſke Grundſætninger 29
Baſtholms, Dr. Chr., aandelige Taler over alle Evangelierne. 2 Dele : 6
—— —— Matth., grækiſke og romerſke Guderlære 35
Beyers, M. Carl Aug., Apologie der heiligen Schrift oder Unterſuchung der Lehre von den göttlichen Strafen : : 6
Bibliotheca phiologica. Vol. I. 3
Bibliothek, philologiſche, unter der Aufſicht des Herrn Walchs : : 2
—— —— neue I IV Band : : 2
Birchs, H. J., Chriſtendommens Hovedſandheder 1
Biornſtåhls, Jac. Jon., Briefe aus Savoyen und der Schweitz. Des dritten Bandes erſtes Heft: und der morgenländiſche Briefe. Erſtes Heft, aus Konſtantinopel 1
Bode, Chr. Auguſtini, ſententiarum Concionatoris & Cantici Canticorum nova verſio 3

Side

Bonamici, Caſtruccii, de rebus ad Velitras geſtis & de bello italico commentarii. See *Caſtruccius*

Breve, venſkabelige, ſkrevne af 2de Venner : 81

Der Brief an die Hebräer : : 237

Briefe, philoſophiſche, an meine Schweſter über den Menſchen nach ſeinen verſchiedenen Verhältniſſen : : 93

Briefe über die Wirkungen der Gnade ꝛc. : 408

Buchs, Jac., fortſatte Anmerkninger over enkelte Steder igiennem det gamle og nye Teſtamentes Bøger. 2 Dele : 72

C.

Caeſaris, Car. Ad., de nexu diſciplinarum oratio - : : 250

Capelli, Lud., critica ſacra, recenſita multisqve aucta obſervationibus à Joh. Got. Scharfenberg Tom. II. : : 107

Caſtruccii Bonamicii de rebus ad Velitras geſtis & de bello italico commentarii, cura M. Car. Guil. Daſſdorfii : : 223

Catalogue raiſonné des manuſcripts conſerves dans la Bibliotheqve de la ville & Republiqve de Geneve - : 314

Cellarius's, M. Lud. Fr., Anleitung zum rechten Gebrauch der Vernunft in Erkenntniß der Warheit und Vermeidung des Irrthums, oder erleichterte Vernunftlehre : 251

A Charge, delivered & ſeveral Viſitations of the Clergy, held at York and in the Weſt-Riding of Yorkshire in the Year 1778. By Wil. Coper : : 381

Chriſtendommens Hovedſandheder. See Birch.

—— —— Styrka af Hedningernas, och ſerdeles af Flavii Joſephi, Omdömen om Chriſto. See Serenius.

Cocceji, Joh., & Joh. Henr. Maji Lexicon & commentarius ſermonis hebraici & chaldaici, ſtudio Joh. Ch. Fr. Schulzii emendatum - - 200

Sid

Collection, a new, of poetical Pieces, oder neue engliſche poetiſche Chreſtomathie, durch Mag. Fr. Gott. Barth. 1

Communionbuch, vollſtändiges, von Chr. H. Schreyer. See Schreyer. Confucius, des Sineſiſchen Weltweiſen, Lebensbeſchreibung und hinterlaſſene Lehren der Weisheit, nebſt einem Anhang vonden moraliſchen Grundſätzen der Stoiker 17

Conjecturæ hiſtorico-criticæ, Sadducæorum inter Judæos ſectæ novam lucem accendentes 10

Cramers, Carl Fr., Schythiſche Denkmähler in Paläſtina 17

Crata Repoa oder Einweihungen in der alten geheimen Geſellſchaft der Egyptiſchen Prieſter 26

Cremonenſium monumenta Romæ exſtantia, collecta & illuſtrata ab Th. Aug. Vairani 31

Cudworths, Wilh., Liigprædiken over James Hervey. See Hervey.

D.

Daaren af Stand, eller Hiſtorien om Henrik, Greven af Moreland, ſkreven af Hr. Brooke.
1ſte Deel 3
2den Deel 38

Demoſthenis oratio pro corona. See *Oratio*. Diederichs, Joh. Chr. Wilh., zur Geſchichte Simſons Richt XIII bis XIV. Drittes Stück 11

Diſſertations ſur le droit public de a Colonies, Francoiſes, Eſpagnoles & Angloiſes d'apres les loix des troits Nations comparees entre elles 18

A Diſſertations upon the controverted Paſſages in St. Peter and St. Jude, concerning the Angals, that ſinned and who Kept not, their firſt E'ſtate. By Sam. Henley 30 093

Dresdii, Fr. Guil., elementa ſermonis hebraici, qvibus auctoris libri Cosri de punctis hebræ

Seite

hebræorum vocalibus ſententia præmittitur - - 140

Doederlein, D. Johannis Chr. ſcholia in libros V. Teſtamenti poëticos: Jobum ſc., Pſalmos & 3 Salomonis. See *Grotius*

Döderleins, Mich. Sundt, 3de Taler: **om Vidensſkaberne, ſom et Middel til Lykſalighed og om Videnſkabernes nuelige Oprindelſe og Fremvext**; holdne paa den norſke militaire mathematiſke Skole paa Kongens Fødſelsdage 1771, 1772 og 1773 = = 373

Dürr, Paul Casg., Genealogia Jeſu hominis optimi Maximi - - 410

—— —— commentatio inaug. philol. ſuper voce רוּחַ - - - 411

E.

Eberhard, Joh. Aug., von dem Begriffe der Philoſophie und ihren Theilen = 286

Eckermanni, Jac. Chr. Rud., animadverſiones in librum Jobi - - 349

Eclogæ regis Salomonis, interprete Joh. Th. Lesſingio - - 379

Ueber die Eidesleiſtungen = = 244

Eloges lus dans les Seances publiqves de l'Academie Francoiſe par Mr. d'Alembert 344

Epicteti Enchiridion, græce & latine cura Ch. Got. Heyne - - 237

Erklärung, kurze, über Semlers Antwort auf das Bahrdtſche Glaubensbekenntniß = 126

Erzählungen, erbauliche, der vornehmſten bibliſchen Geſchichten des alten und neuen Teſtaments = = = 79

Eutropii, Flavii, breviarium hiſtoriæ romanæ, cura Laur. Reinhardi - 12

Evangeliſche Glaubens- und Sittenlehre für Frauenzimmern = = 398

F.

Fabeln, drey Bücher, für allerley Leſer = 115

Side

Faragmonds Familiengeschichte. Erster Theil 27

Feddersens, Jac. Fr., Exempler paa Viisdom og Dyd af Historien, tilligemed Erindringer for Børn : : 209

von Felbiger, des Herrn Joh. Ignatz, Kern der biblischen Geschichte alten und neuen Testaments : : 78

Fischeri, Joh. Frid., prolusiones qvinqve, in qvibu varii loci utriusqve testamentis, explicantur - - 409

—— —— Dissertationes tres verportenii & prolusiones totidem - - 410

Fleischers, Es., Forsøg til en Undervisning i det Danske og Norske Skov-Væsen : 49

Fragmente aus der Erdbeschreibung, Geschichte und Mythologie des Alterthums 184 og 202

Fragmentum Pragense Evangelii S. Marcii vulgo aurographi, é recensione Josephi Dobrowschy - - 197

Frimanns, Claus, Sange over Evangelierne 257

Fruentimmer, et ungt; hvorledes skal det vædigt danne sig? Af Andr. Meyer. See Meyer.

G.

Γαληνε προτρεπτικος επι τεκνατ, s. Galeni admonitio ad litteras addiscendas - 288

Gartenkunst, praktische Anweisung darzu, von Th. Mawe und John Abercrombie : 183

Gebhardis, Lud. Alb., allgemeine Weltgeschichte von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit. Des fünfzehnten Bandes zwote Abtheilung, welche die Geschichte von Hungarn enthält : 175

Gedichte, drey epische: Makaria, Sigowin und Adelbert : : 252

Gefahr, die behobene, beym Eintritte der Rindviehseuche : : 201

Von der Gerichtsbarkeit der höchsten Reichsgerichte in geistlichen Sachen, bey Gelegenheit des neuesten D. Bahrdtischen Rechtsfalls 125

Side

Geſchichte, bibliſche. See Felbiger og Erzählungen.
—— —— der chriſtlichen Kirke des erſten Jahrhunderts. Zweiter Band. See Starck.
—— —— der vereinigten Niederlande. 1 und 2ter Theil. Ueberſetzt und vermehrt von C. Fr. Thürnagel : : 169
—— —— der Schiffart und Seemacht Großbrittaniens von den früheſten Zeiten an bis auf das Jahr 1779. von Fr. Hervey. Erſter Theil : : 222
Glaubensbegrif nach dem Lehrbegrif der evangeliſche Kirke. See Verſuch.
Grammatica, en ſtørre Dansk-Latine, hvoraf den hidtil i Skolerne brugte er et Udtog, ved Søren Ancherſen : 168
Grandiſons, Sir Carl, Hiſtorie i en Samling af Breve ved Sam. Richardſon. Overſat af Engelſk. Første Deel. See Richardſon.
Griesbachii, Joh. Jac., curæ in hiſtoriam textus græci epiſtolarum Paulinarum. Specimen 1mum - - 196
Grotii, Hug., annotationum in V. Ttum auctarium ſcripſit D. Joh. Chr. Doederlein. Tomus I, obſervationes in libros poëticos continens - - 345
Gyldendals, Sør., Anmeldelſe om en nye Dansk Overſættelſe af det nye Testamentes Bøger, med hosføiede Anmerkninger. See Teſtamente.
—— —— Indbydelſe til Subſcription paa Youngs Natte-Tanker, overſatte af Hr. Lodde. See Young.
—— —— Udgave af en god Engelſk og Dansk, og Dansk og Engelſk Ordbog, hvorpaa modtages Subſcription : 31
Guderlære, den grækiſke og romerſke, af Matthias Baſtholm. See Baſtholm.

Side

H.

von Hallers, Albr., Levnet, i Korthed fremſat 254
—— —— Uſong, en øſterlandſk Fortælling : 97
Hanrey, den indbildte. Et Syngeſpil : 1
Hauch, M. Ch. Gotth., Briefe an einem Greis, für das müſelige Alter, wie auch zur Zubereitung zu einem ſeligen Tode 62
Hermes, Joh. Aug., Haandbog i Religionen, overſat af Rasmus Nyerup : 242
Herveys, Fr., Geſchichte der Schiffart und Seemacht Großbrittanniens. See Geſchichte.
—— —— Jac., Levnetsbeſkrivelſe, overſat af Aug. Chr. Faber : : : 145
—— —— Prædikener, og en Afhandling om Søndags Selſkaber; tilligemed Hr. Wilh. Cudworths Liigprædiken over Sal. James Hervey : : ibid.
Hezels, Wilh. Fr., ausfürliche hebräiſche Syrachlehre : : 143
Hilſchers, Chr. Gottl., meine Beherzigungen bey der Communion : : 48
Hirzel am Gleim über Sülzer den Weltweiſen. Erſte Abtheilung : : 260
Hißmanns, Mich., Anleitung zur Kenntniß der auserleſenen Litteratur in allen Theilen der Philoſophie : : : 382
—— —— Briefe über Gegenſtande der Philoſophie an Leſerinnen und Leſer : 394
Hiſtoire critique des opinions des anciens ſur la felicité. Par Mr. de Rochefort : 365
Hiſtorien om Henrik, Græve af Moreland, ved Brooke. See Daaren af Stand.
The Hiſtory of Women from the earlift Antiqvity to the preſent Time, geving ſome Accountof almoſt every intereſting Particular concerning the ſex among all Nations, ancient and modern. By W. Alexander - - 362

de

Side

de Hoffmanns, Tycho, hiſtoriſke Efterretninger om velfortiente Danſke Adelsmænd. Anden og tredie Deel = = 279

Hohenlied. See **Materialien.**

Holms, Aler., Skriftetaler = = 70

—— —— D. Ped., forhen første Profeſſor i Theologien ved Kiøbenhavns Univerſitet; hans Eftermæle. See **Schlegel.**

de Horatiis, Cæſaris, de modo philoſophandi officioqve Philoſophi liber ſingularis 310

Horrer, Georg Adam, Unterſuchung des Bahrdtiſchen Glaubensbekänntniß = 400

Houbigantii, Car. Frid., notæ criticæ in univerſos V. Tti libros &c. - 199

J.

Jacobis, Joh. Fr., Glaubensbekänntniß mit Anmerkungen. See **Bahrdt.**

Jeruſalems Breve over de moſaiſke Skrifter og Philoſophie, af det Tydſke overſatte ved H. W. Riber = = 132

Indledning til den hellige Skriftes Læsning = 143

An Inqviry into the Cauſes that have hitherto retarded the Advancement of Agriculture in Europe &c. - 302

K.

Kämpfers, Eng., Geſchichte und Beſchreibung von Japan, herausgegeben von Chr. Wilh. Dohm = = 193

Kahrels, Her. Fr., Oelsweig des Friedens oder Luſtwandlung ins Reich der Wahrheit 263

Kern der bibliſchen Geſchichte alten und neuen Teſtaments. See **Felbiger.**

Kirchhofs, Joh. Henr., Verſuch einer Ueberſetzung der Briefe aus Ponto des Publius Ovidius Naſo, nebſt Anmerkungen = 24

Knittels, Fr. Ant., neue Kritiken über das weltberühmte Zeugniß des alten Juden Flavius Joſephus von Chriſto = = 271

Side

Knös's, D. Andr., Anmärkningar ofwer St. Pauli Epistel til the Romare : 172
Koppes, Joh. Benj., genauere Bestimmung des Erbaulichen in Predigten : 96
Kutscher, der vollkomne ꝛc. : : 16

L.

Landsbye-Præsten af Wakefield, en Fortælling, som han selv skal have skrevet, oversat af Bast : : : 323
Langens, M. Casp. Gott., Versuch einer Harmonie der heiligen und profan Skribenten in den Geschichten der Welt von den Zeiten der Richter bis auf den Untergang des Königreichs Israel : : 269
Lavaters, Joh. Capf., Auferstehung der Gerechten 253
—— —— Aussichten in die Ewigkeit, in Briefen an Herrn Joh. Georg Zimmermann 13
Lebensbeschreibung zur Erweckung und Unterhaltung bürgerlichen Tugend : : 8
Lenz's, J. J., kurzer Begrif der Mythologie 266
Lesebuch fürs Landvolk. Ersten Bandes 1 und 2 Stück : : 89
Leß, D. Gott., zweiter Anhang zu den Passions-Predigten : : 383
—— —— von Selbstmorde : 384
Lessingii, Joh. Theoph., eclogæ regis Salomonis. See *Eclogæ.*
—— —— tristia Prophetæ Jeremiæ • 379
Levnet, Albr. von Hallers. See **Haller.**
Lexicon & commentarius sermonis hebraici & chaldaici, post Joh. Coccejum & Jo. Henr. Majum emendatius editum à Jo. Chr. Fr. Schultz. Tomus I & II. See *Coccejus.*
Lieblingsstunden, meine, in Briefen : 58
Linguier, a Discurse on commerce • 414
Liv og Levnet, Dauphin, Ludvig den 16des Faders, beskrevet ved Abbed Proyart og oversat af Johanne Maria Gamst : 337
Luciani Samosatensis opera græce latine cum notis

selectis

Side

ſelectis Tomus VI cura Jo. Pet. Schmidii - - - 111

Lüderwalds, D. Joh. Bal., Wahrheiten und Gewisheit der Auferſtehung Jeſu Chriſti 366

The Luciad; or the Diſcovery of India. An epic Poem, translated from the Original Portugueſe of Luis de Camoens, by Wil. Jul. Mickle - 281

Luthers, D. Mort., liden Catechismus, omſkrevet og forklaret af Fr. Aſtrup. See Aſtrup.

Lyſiæ laudatio funebris. See Oratio.

Læsning, min kritiſke. Første Stykke - - 212

M.

Magazin, det nyeſte, af Fortællinger; dets Fortſættelſe paa Hr. Gyldendals Forlag ved Hr. Amberg - - - 384

Maknighti, Jac., commentarius harmonicus in IV Evangelia, ex anglico in latinum verſus ab A. Fr. Ruckersfelder. Tomus II., paraphraſin & commentarium a principio usqve ad paſcha qvartum complectens - 297

—— —— Tomus III. a qvarto paſchate ad finem ibid.

Mariane von Terville, eine Erzählung - 254

Martini, G. Heinr., das gleichſam auflebende Pompeji, oder Verſuch einer Geſchichte dieſer Stadt, worinnen ihr Urſprung m. m. beſchrieben werden - 139

Martin, John, public and domeſtic Devotion united - - - 411

Mdaſchos, Fr. Wilh., Beleuchtung der neueſten Angriffe auf die Religion Jeſu beſonders der Schrift: von dem Zwecke Jeſu und ſeine Jünger - - 233

—— —— Vertheidigung der geoffenbarten chriſtlichen Religion wider einige Fragmente aus der Wolfenbüttelſchen Bibliothek. Zwey Stück - - ibid.

Materialien zu einer neuen Erklärung des Hohenliedes mit einem Anhang - 380

Side

Meyers, Andr., Afhandling: hvorledes skal et ungt Fruentimmer vœrdig danne sig? 113

Michaelis, Joh. Dav., orientalische und exegetiske Bibliothek. Zwölfter Theil mit einem Anhang; und dreyzehnter Theil 194

—— —— Gedanchen über die Lehre der heiligen Schrift von Sünde und Genugtuung 408

—— —— mosaisches Recht. En Oversættelse deraf foranstaltes ved Hr. Gyldendal 352

—— —— Uebersetzung des alten Testaments mit Anmerkungen für Ungelehrte. Der achte Theil welcher die Weissagungen Jesaiä enthält. Zweite Hälfte von XL-LXVI Capitel = = 107

Mosheims og Millers Sædelære. See Skrift.

Müller, Johan Martini, de ærario mercatorum apud veteres Romanos commentatio 46

Musen-Almanach oder poetische Blummenlese für das Jahr 1780, herausgegeben von Voß und Gockingk = = 118

Mythologie. See Lenz.

N.

Nachricht, kurtze historische der Evangelisch-Reformirten Gemeine auf dem Rötgen im Gullich 390

Nachrichten von Edward Worthley Montagne, mit Anmerkungen über Sitten und Gebrauche des Morgenlandes = 136

—— —— zu dem Leben der Franz Petrarcha 1. und 2. Band; und die erste Abtheilung des 3tes Bandes = 216 og 227

Nannestad, D. Nic., om et Guds Menneskes fulde Tilberedning efter Guds Ord 2 Tim. 3, 17. = = 282

Negerschlaven in Westindien. See Zustand.

Niemeyers, Aug. Her., bibelske Charakteristik, paa Dansk oversat af M. Jens Bech. Anden Deel = = = 130

O.

Oeuvres de Blaise Pascal = 391

Side

Olavides, min Mening om Stridighederne angaaende denne Bog : : 278
De Oldenborgico novo Ducatu - 191
Orationes ſelectæ græcæ *Demoſthenis* pro corona; *Æſchinis* in Cteſiphontem & *Lyſiæ* laudatio funebris - - 16
Ordbog, Danſk og Engelſk, ved Ernſt Wolff 133
—— —— Engelſk og Danſk, og Danſk og Engelſk, hvorpaa Hr. Gyldendal modtager Subſkription. See **Gyldendal.**
Orpheus, eine tragiſch-komiſche Geſchichte 1 und 2 Theil : : : 259
Ovidius's Briefe aus Ponto mit Anmerkungen, durch Kirchhof : : 24
Ovidius von der Liebe, 1, 2 und 3 Buch, durch J. B. von Knoll : : 10

P.

Pauli drei Briefe an die Korinthier und Römer, als Proben einer Ueberſetzung des ganzen N. Teſtaments : : 198
Petrarchas, Fr., Leben. See **Nachrichten.**
Plinii Secundi, Caji, hiſtoriæ naturalis XXXVII libri a G. Brotier illuſtrati - 336
Plutarch von der Erziehung der Kinder, mit Anmerkungen und Anhange; einer Rede des Iſokrates und eines Unterrichts für Hofmeiſter begleitet von Chr. Wilhelm Kindleben : : : 111
Poetical Pieces, oder poetiſche Chreſtomathie. See **Collection.**
Polybs Geſchichte, aus dem Griechiſchen überſetzt und mit Anmerkungen begleitet von D. C. Seybold : : 85
Die Pſalmen, mit Anmerkungen überſetzt, von G. Ch. Knapp; it. Anmerkungen über einige Erklärungen und Lesarten in den Pſalmen : : : 238

R.

Rabeners, Gottl. Wilh., ſamtlige Skrifter 6 Dele.

Side

Tilligemed Forfatterens Levnetsbeskrivelse. 1 og 2 Deel 225

Rautenstrauch, Fr. Stephani, institutum facultatis theologicæ Vindebonensis. See *Vindebonensis*.

Reilke, Johannis Jac., conjecturæ in Jobum & Proverbia Salomonis &c. 347

De la Religion par un homme du Monde, où l'on examine les differens systemes des Sages de nôtre Siécle &c. 309

Religionsgeschichte, neueste unter der Aufsicht Herrn Chr. Wilh. Fr. Walches. 5 und 6ter Theil 109

Richardsons, Sam., Sir Carl Grandisons Historie Forste Deel 353

Rindviehseuche. See Gefahr.

Roterodami, Des. Erasmi, epistolæ familiares ad Bonifacium Amerbachium 288

Rothes, Tycho, Udsigter over Menneskets Bestemmelse. 3 Udsigter 274

—— —— 4de Udsigt: det Christne System 321

S.

Sange, en Christens. Anden Samling 385

Samlung merkwürdiger Abhandlungen über die Weissagungen, welche die christl. Kirche, und besonders, den Abfall des päbstlichen Roms betreffen. Erster und zweiter Theil 95 og 261

The Sadducee, a Poem, occasioned by Disquisitions relating to Matter and Spirit, by John Priestley 182

Salamos Prediger-Buch, das von seinem Vorwürfen gerettet 377

Sander, Heinr., über Natur und Religion 92

Saxtorph, Matthiæ, oratio in memoriam juvenis nobilissimi Johannis Guil de Berger 305

Scharfenbergii, Jo. Gottf. animadversiones, quibus fragmenta Versionum Græcar V. Tti a Bernh. e Montefalconio collecta illustrantur. Specimen 1mum 108

Side

Schellers, Jm. J. G., ausfürliche lateiniſche Sprachlehre oder ſogenante Grammatik 205 og 213
—— —— kleines lateiniſches Wörterbuch : 74
Schlegels, Joh. Henr., Tale til Erindring af Dr. Peder Holm, forhen første Professor ved Kiøbenhavns Universitet, overſat af Rasmus Nyerup : : 17
Schreyers, Chr. Heinr., vollſtändiches Communion-Buch : : 47
von Schwerin, des Hernn Grafens, Gedanken über einige militäriſche Gegenſtände : 262
The Seaſons, by James Thomſon. To Wich is prefixed an Eſſay on the Plan and Character of the Poem. By J. Aikin 312
von Segners, Joh. Andr., Gründe der Perſpectiv 201
Semlers, D. Joh. Sal., Anwort auf das Bahrdtſchen Glaubensbekenntniß : 126
—— —— Paraphraſis epiſtolæ ad Galatas 267
Serenius's D. Jacob., Chriſtendommens Styrka af Hedningarnes, och ſærdeles af Flavii Joſephi, Omdömen om Chriſto : 270
Seydelitz, Chr. Gott., über die Unterſuchung des Wahren und Jrrigen : 248
Shafftesbury, des Grafen von, philoſophiſche Werke : : 14
Sidelmann, Lauge, tvende Prækener : 407
Sketches from Nature, taken and coloured, in a Jorney to Margate. By G. Keate. 2 Vols - - 331
Skov-Væſenet, det Danſke og Norſke; Forſøg til en Underviisning deri. See Fleiſcher.
Skrifts, den hellige, Sædelære ved Joh. Lor. von Mosheim og Joh. Peter Miller, tilligemed den chriſtelige Sædelæres Hiſtorie ved Joh. P. Miller, bragte i Udtog paa Danſk af Mag. Knud Bredenberg 290
Skriftetaler. See Holm.
Smiths, Laur., Forelæsning om Philoſophiens Natur og Nytte, iſær for Krigs-Høvedsmændene : : 370

Sporon, Benjamin Georg, den christelige Religions Hovedlærdomme
Starck's, D. Joh. Aug., Geschichte der christlichen Kirche des ersten Jahrhunderts
Struensees, Chr. Gottl., neue Uebersetzung der Prediger Salomo
Sulzer, der Weltweisen. See Hirzel.
Svar til Fyens Stifts Journal eller Misskmask angaaende Dr. Nannestads fulde Tilberedning
Sykes's, Arth. Ashley, Paraphrasis des Briefes an die Hebräer, mit vielen Anmerkungen von D. Joh. Sal. Semler

T.

Taler, aandelige, over alle Evangelierne. See Basthol m.
Taylors, Joh., Entwurf der Schrift-Theologie
Tellers, D. Joh. Fr., gemeinnützige paraphrastische Erklärung der Sonn- und Festtägigen Evangelischen Texte
—— —— Wilh. Abr., Wörterbuch des neuen Testaments; zur Beförderung dessen nützlichen Gebrauches 1 Theil
Testamente, det gamle og nye; fortsatte Anmerkninger over enkelte Steder igiennem dem begge, ved Jacob Buch. See Buch.
—— —— det nye; en dansk Oversættelse deraf med oplysende Anmerkninger ved Dr. Basthol m, som Hr. Gyldendal modtager Subskription paa
Teutri, M., Nouveaux opuscules
Thürnagels, Carl Fr., Geschichte der vereinigten Niederlande. See Geschichte.
Tibulli, Alb., carmina &c. cura Chr. Gottl. Heyne
Tiedemanns, Dietr., Untersuchungen über den Menschen
Traité de l'education des femmes. Vol. 1
A Treatise of the Art of War; or, Rules for Conducting an Army in al the vaiious O-

per

Side

perations of regular Campaign. By John Count Orourke - 365

Trojels, Ped. Kof., Commentære eller Forklaring over den Danſke og Norſke Lov 161

U.

Udſigter, indſkrænkede, i Evigheden, i Breve 151

Ueberſetzung, neue, der Apoſtelgeſchichte - 106

Uſong, en øſterlandſk Hiſtorie. See Haller.

V.

Vernunftlehre, erleichterte. See Cellarius.

Verſuch über den eigentlichen neuteſtamentiſchen Begrif des Glaubens ꝛc. nach dem Lehrbegrif der evangeliſche Kirche - 5

Veſtindianeren, en Comoedie i 5 Acter ved Hr. Cumberland, i Danſk overſat af B. J. Lodde 147

A View of Society and Manners in France, Switzerland and Germany: with Anecdotes to ſome eminent caracters - 294

Vindebonenſis facultatis theologicæ inſtitutum, curante Fr. St. Rautenſtrauch - 264

A Voyage the new Guinea and the Moluccas from Balambangan during the Years 1774, 75 and 76, by Captain Thomas Forreſt - - 178

Wahlmann, oder durch die eine ward er böſe und durch die andere wieder gut. Zwei Theile 253

Walchii obſervationes in Matthæum ex græcis Inſcriptionibus - - 410

Walchs, D. Chr. Wilh. Fr., Entwurf einer vollſtändigen Hiſtorie der Ketzereyen Spaltungen und Religionsſtreitigkeiten bis auf die Zeiten der Reformation. 7 und 8ter Theil 108

—— —— kritiſche Unterſuchung vom Gebrauch der H. Schrift unter den alten Chriſten in den vier erſten Jahrhunderten 233

Waldaus, G. E., Andachten für Leidende, Kranke und Sterbende, in Selbſtbetrachtungen, Gebeten und Liedern über auserleſene Schriftſtellen - - 6

Sid

Weiſſagungen, welche die chriſtl. Kirche und beſonders den Abfall des päbſtlichen Roms betreffen. See **Samlung.**

Weſt's, Bibl., Anmerkungen und Betrachtungen über die Geſchichte der Auferſtehung Jeſu Chriſti und derſelben Zeugniſſen, überſetzt von Joh. B. Sulzer = 17

Winkelmanns Briefe an ſeine Freunde in der Schweitz 45

Wiegmann, Con. Fr., Verſuch eines Beweiſes der Vortrefflichkeit der chriſtl. Religion aus der Auferſtehung Chriſti = 288

Wochenblat für ſchöne Geſchlecht. Erſtes Heft 28

Wörterbuch, kleines lateiniſches. See **Scheller.**

—— —— des neuen Teſtaments. See **Teller**

Wolffs, Ernſt, Danſke og Engelſke Ordbog. See **Ordbog.**

Ein Wort der Liebe an Hernn D. Carl Fr. Bahrdt wegen ſeines Glaubensbekenntniſſes 127

Y.

Youngs, D. Edw., Nattetanker, overſatte ved Lodde, hvorpaa Hr. Gyldendal modtager Subſkription = = 319

Z.

Zerrenner's, Heinr. Gottl., Predigten für Landleute 7

Zoroaſter og Selime, en øſterlandſk Fortælling 166

Ueber den geſetzlichen Zuſtand der Negerſchlaven in Weſtindien = = 262

Æ

Æſchine's, dens Sokratikers, Geſpräche über Tugend, Reichthum und Tod, nebſt einem Verſuch über die Begriffe und Hülfsmittel der Tugend = = 248

—— —— Oratio in Cteſiphontem. See *Oratio.*

No. I.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 7de Januar. 1780.

Den indbildte Hanrey. Et Syngeſpil i tre Handlinger. Med nogle Forandringer efter Moliere.

Toute vôtre Sublimité, auteur enivres d'Hippocrene,
Vaut-elle la Simplicité, de Moliere ou de la Fontaine?
Dorat.

Kiøbenhavn, 1779. 8vo. Koſter 8 Sk.

Moliere har ſaa ofte fundet Bifald paa det Danſke Theater og hans Værker ere ſaa bekiendte, at vi holde det for overflødigt, at opholde os længe ved dette Stykke. Indholdet heraf er kortelig denne: Den gamle gierrige Jeronimus vil tvinge ſin Datter til at ægte Orgons Søn, fordi han er bemidlet. Datteren Liſe elſker Kleon og elſkes igien af ham. Engang, da hendes Opvarterſke, for at overtale hende til at adlyde ſin Fader, giør Foreſtilling om Kleons lange Udeblivelſe, og at han maaſkee er utroe, falder hun beſtyrtſet i Afmagt og taber ſin Kiæreſtes Kleons Portrait. Ved Opvarterſkens Skrig kommer en Franſk Parykmager L'Empereur til, og hielper Opvarterſken at bortbære hendes beſvimede Jomfrue. L'Empereurs Kone ſeer giennem Vinduet ſin Mand at omfavne en Jomfrue (Liſe), fatter Mistanke derover, løber ud, men i Steden for at overrumple ſin Mand, finder hun Kleons Portrait, ſom Liſe tabte. I det hun ſtaaer og beundrer det, liſter hendes Mand ſig bag paa hende, og hører hende ønſke ſig ſaadan en Mand, ſom

Portraitets Original, i Steden for den Stymper hun har. Han river Portraitet fra hende, og mistænker hende for Utroeskab. Portraitet meener han var hendes Galans. Medens l'Empereur staaer og beskuer Portraitet kommer Kleon ind, som har hørt, at hans Kiæreste var givet bort til en anden; hvor i han endnu mere bestyrkes, da han hører Empereur har faaet dette Portrait af sin Kone. Lise troede han altsaa var given Empereur, og Empereur troer igien, at Kleon var hans Kones Galan, da han seer Portraitet ligne ham saa meget. Og Lise, da hun hører Kleon beskyldt for at være Madama Empereurs Galan og at han besøgte hende, lover hun at adlyde sin Fader og at ville ægte den unge Orgon. Endelig blir ved alles Sammenkomst baade denne Forvirring opløst, og da den gamle Orgon kommer med sin Søn for at holde hans Bryllup med Lise, falder det den unge eenfoldige Orgon af Munden, at han allerede havde taget sig en Kone, og Lise blir altsaa tillige givet Kleon. Dette er Indholdet af Stykket. Skiemt og Munterhed mangle her ikke: men ægte dramatiske Fuldkommenheder vil vi ikke gisre os den Møie at opsøge. Det falder os ind, at det Slags Drama, som man gir Navn af **Syngespil**, har den Rettighed, at være mindre regelrette end anden dramatisk **Composition**. Og sandt at sige, saa veed vi ikke heller hvad Regler de skulle bedømmes efter, eller hvad det egentlig er som disse syngende Haandværksfolk rette sig efter i deres Arbeid. Ikke efter Sagens Natur! — Thi deres Gienstand finder slet intet i Naturen som det kan lignes med. I hvilket Land, i hvilken Tidsalder, i hvilken Alder af det menneskelige Levnet, har man seet Mennesker ved sædvanlige Livets Optrin med koldt Blod at give sig til at synge. I **Naturens Rige** er det sædvanligt, at et Menneske kan synge af Glæde, naar han enten er i god Luune, eller glad over et tilkommende Gode: saa er det ikke heller sielden, at et tungsindigt veltalende Menneske kan i sin Traurighed lade en Sentens eller eftertrykkelig kort Monolog falde af Munden, som ikke fattes Numerus. Men paa **Theatret** synge ikke allene alle Lidenskaber i Fleng, men ogsaa den koldeste Sindsbeskaffenhed, der er saa langt fra Lidenskab, som den kolde Pol fra Linien. For Ex. her i dette Stykke kommer Empereurs Kone ind for at ville overraske sin Mand, som hun fra

Vin-

Vinduet havde seet med et andet Fruentimmer, men da hun ei fandt ham, gir hun sig til at dadle Mændenes Troløshed mod deres Ægtefælle, og synger derpaa denne Aria:

Aria.

O kiendte jeg kun ham som trykker
Plakater og Forordninger!
Da skulde jeg mig hævne;
Mit Navn I skulde nævne
I Klubber i Forsamlinger.
I Mandfolk — jo de Nykker
Dem skulde jeg betage jer:
Jeg strax lod trykke en Plakat:
Hver Kone jeg tilstæder
At skifte Mand — og det hver Nat
Just som man skifter Klæder.
Der vist nok findes her og der
De, som af samme Meening er.

Pleier man at synge i dette Humeur eller saadanne Ting? Og endnu unaturligere er det, at Empereur og hans Kone stemme begge i at synge, just som de beskyldte hinanden for Utroeskab og den eene beder den anden forklare sig.

„ **Empereur.** Aa Madame la carogne du forstaaer mig
„ Ret vel. Herefter man ei meer vil kalde
„ Mig l'Empereur — men Hanrey, Cornificius —
„ Det gielder min Honneur; — men du som stieler
„ Den fra mig — ja dig veed jeg nok at ramme.
„ **Konen.** Og du tør komme mig med saadan Tale?
„ **Empereur.** Og saadan dievels Streg tør du mig spille?
„ **Konen.** Hvad dievels Streg? stig frem, og dølg mig intet!"

Derpaa gir de sig til at synge:

Duet.

Empereur.

O intet haver jeg at klage.
Det er kuns pure Bagatel
I vore høit oplyste Dage.
Min hierte Kone
Med Horn vil krone
Sin halve Siel!
Ei Bagatel.

Konen.

Skielm ſom ſaa grovt har ſyndet
Imod din Kones Ret,
Troer du jeg er forblindet,
At jeg ei merker det,
Hvortil du nu vil mede
Med din forſtilte Vrede.

Begge.

O Himmel hvilken Driſtighed!
O Himmel hvilken Frekhed!
Man ſkulde ſværge paa det Skarn
Var uſkyldig ſom et Barn.

Empereur.

Ei hierte Kone,
Ei Bagatel.
Du vil kun krone
Din halve Siel.

Konen.

Skielm ſom har ſyndet
Imod min Ret.
Troer du forblindet
Jeg ei merker det.

Lader det ikke ſom de begge havde overlagt imellem ſig, o naar det kom til en vis Punkt ville de begge give ſig til a ſynge. Lader det, ſom de havde ſat ſig for at ville fixer Tilſkuerne? Men Sang og Muſik er behagelig for Øren Lige meget hvor eller af hvem det høres. Vil vi ikke gac til Theatret for at ſættes i ædle Lidenſkaber, der ofte igien tagne kan virke i os et ſtadigt Forſæt til Dyden og ædle Hanl linger, eller for at ſee vore Feil, hvor latterlige de ere o fatte Afſkye derfor; ſaa lad os gaae derhen for at høre e god Muſik. — Stykket ſelv er afdeelt i Vers, for Ex. En pereurs Monolog:

„ O gid det gaae dig vel. — See hvilken Godhed!
„ Hun vil mig hevne. — Nu jeg maa bekiende:
„ Den Vrede, ſom hun viſer ved mit Uheld,
„ Den lær mig tydelig, hvad jeg bør giøre.
„ O ſtak jeg ſaadan en Affront i Lommen, ꝛc.

„ Men Doucement — den Karl ſeer ud at være

„ Li

„ Lidt glubsk og kort for Hovedet — han kunde
„ Faae Lyst at give mig en banket Trøie
„ Endnu i Kisbet. — Jeg kan ikke lide
„ De bistre Folk, ei for min Død — men elsker
„ De fredelige og de gode Siele — ꝛc.“

Og det er vel, at Versenes Structur er kun saa lidt merkelig; det er ofte som Bogtrykkeren allene havde adeelt dem. Der var endog bedre om Ordene undertiden vare mindre omsatte. Thi naar et Sprog ikke er af sig selv saa harmonisk, at det kan bringes i velklingende, skelbare Vers, uden at vige for meget af fra Prosa, saa er det for stor en Afvigelse fra Naturen, naar man componerer Dramata i Vers. Grækernes Sprog var saa let at bringe i Harmonie, at man endogsaa møder velklingende Vers i deres Prosa; og derfor var det ei saa unaturligt for dem at høre Vers paa Skue-Pladsen. Men vi gior bedre, om vi ikke efterabe dem i dette Stykke. Intet er unaturligere end at høre Personer paa vor Skueplads tale alexandrinske Hexameter, men lægger man dem Riim i Munden, saa er Bedrageriet utaaleligt.

v.

Tübingen.

Versuch über den eigentlichen neutestamentischen Begrif des Glaubens, dessen richtige Bestimmung und Uebereinstimmung mit dem Lehrbegrif der evangelische Kirche. Bey Heerbrandt. 1779. 1 Alph. 2 Ark i 8vo. Koster 5 Mk.

De nyere Forsøg, som ere giorte paa at indskrænke eller forandre de Forestillinger, man hidindtil har giort sig om Troen, har givet den os ubekiendte Forfatter Anledning til nærværende Skrift, hvor i han foredrager og befæster det sædvanlige Lærebegreb. Troen bestaaer ikke i en uafbrudt Iver for Dyden, ikke heller betyder den en heel Religions-Lære og dens Efterlevelse, men en stærk Tillid til Gud, hvilket iblant andet bevises af de Troendes Exempler, hvorom handles Ebr. XI. Dyder kan ikke giøre nogen salig. Hedningene kan Gud ikke giøre salige for deres Dyds og Viisdoms Skyld, men allene for Christi Fortienestes Skyld. Israeliterne bleve ikke helbredede ved deres gode Forhold, men ved at see hen til Kobberslangen, som var et Forbillede paa JEsum, hvis Fortieneste man maa see hen til og tilegne sig. Derte er

omtrent Indholdet af dette Forſøg, ſom i det øvrige med en alt for trettende Vidtløftighed og uden ſynderlig Nyehed afhandler de bekiendteſte Ting. For at ſtoppe Munden paa alle raiſonnerende Theologer og at gotgiøre, at det rette Begreb om Troen allene bør tages af Aabenbaringen, fremſætter Hr. Forfatteren S. 24 dette Dilemma: „Wenn ſpeculative „ aus der Offenbarung genommene Sätze zum Grund der „ Praxis gelegt werden ſollen, was für eine Deutlichkeit „ ſollen ſie nun haben? ſoll es dieſe ſeyn, daß es augen„ ſcheinlich gemacht werden kann, ſie ſeyn durch die göttli„ che Offenbarung uns als Heilswarheiten kund gethan? „ oder ſoll man, wenn auch ſchon das ſeine Richtigkeit hät„ te, ſie doch ſo lange dem Volke nicht vortragen, bis man „ ſie nach allen phyſiſchen und ethiſchen Vernunftsgründen „ demonſtriren kann? Wäre das letztere, nun ſo machte „ man lieber gar die Bibel zu, und predigte wieder aus „ einem neuern Ariſtoteles; ſoll aber daß erſte noch gelten, „ ſo muß einig und allein die Frage aus der heiligen Schrift „ entſchieden werden.“ β.

Nürnberg.

Andachten für Leidende, Kranke und Sterbende in Selbſtbetrachtungen, Gebeten und Liedern über auserleſene Schriftſtellen, von Georg Ernſt Waldau, älterem Hoſpitalprediger zu Nürnberg. Bey Six. 1779, ſtor 14½ Ark i 8vo. Koſter Sk.

Er en ganſke god Andagtsbog i ſær for usvede Chriſtne. Stilen er jevn og fattelig, ſkiønt vi vel kunde ønſket den hist og her renſet fra endeel tropiſke og myſtiſke Talemaader. Foredraget er noget udſvævende. Til en Prøve anføre vi noget af den anden Betragtning, hvor Hr. W. S. 21 anpriſer Bønnens Øvelſe, ſom det beſte Beſtyrkelſes-Middel i Lidelſer med diſſe Ord: „Der, in deſſen Schooß ich meine „ Klagen ausſchütte, iſt ein allmächtiger GOtt, bey dem „ kein Ding unmöglich iſt. Menſchenhülfe iſt oft gar kein „ nütze; ſie wollen, oder ſie können nicht helfen. Aber, „ wo uns nichts helfen kann, da hilft uns das Gebet zu dem „ Allmächtigen. Wie viel Wunder hat Moſes vom Him„ mel herabgebetet? Sein Flehen zu dem HErrn machte die

„ bit-

„ bittern Waſſer zu Mara ſüſſe. = = = Joſua hielte durchs Ge-
„ bet die Sonne am Mittage auf, daß ſie mauerſtille ſteht.
„ Ein Elias bittet Feuer vom Himmel auf die Frevler. Ein
„ David ſchützte ſich durchs Gebet wider alle die Gefahren,
„ die ihn unaufhörlich umringten. = = = Die Apoſtel des
„ HErrn ſchreiben alles der Kraft des Gebets zu; darum
„ ſind ſie ſelbſt im Gebet ſo unermüdet, und eben daher
„ dringen ſie beſtändig auf das Gebet ihrer Gemeinen. = = =“
Kort: denne Bog er bedre end mange af de ældre Andagts-Skrifter, men ikke saa god som nogle af de nyere, for Ex. Unterhaltungen für Kranke von der Aſketiſchen Geſellſchaft in Zürich. 1778. og Andachtsbuch für Kranke aus allen Ständen von Joh. Heinr. Fried. Ulrich. 1779. (See diſſe Efterretningers No. 46. for forrige Aar S. 734.) β.

Magdeburg og Leipzig.

Predigten ganz und ſtückweiſe, für die lieben Landleute, von Heinrich Gottlieb Zerrenner, Prediger zu Beyendorf und Sohlen ein Herzogthum Magdeburg. 1779. Bey J. E. Scheidhauer. 1 Alph. 9 Ark i 8vo. Koſter 4 Mk.

De, ſom anſee det for en Hovedſag i en Prædiken, at dens Thema efter den gamle homiletiſke Regel fremſættes saa kort, beſtemt og tydeligt, ſom mueligt, vil ikke finde ſig fornøiede med Hr. Forfatterens Hovedſætninger, hvoraf vi her, for at undgaae Vidtløftighed, allene vil anføre nogle. Over Joh. XVI. 5.-15. „ Es iſt euch warlich vieles gut, das euch gar
„ nicht ſo vorkommt.“ Over Matth. XIII 24.-30. „ Was
„ es mit den vielen böſen Menſchen, die ihr ſehet in der
„ Welt, für eine Bewandniß habe.“ Over Luc. XIV 16.24.
„ Das heißt gar nichts, wenn ihr immer eure Geſchäfte,
„ Umſtände und Lebensart vorwendet, warum ihr nicht
„ beſſere Chriſten werdet.“ Over Rom. XII. 7.-16. „ Wie
„ ihr euch als Chriſten unter einander ſehn und mit einander
„ umgehn ſollen.“ Over Gal. V. 25. „ Laßt ja keine Ge-
„ legenheit vorbey gehn, wo ihr etwas Gutes thun könnet.“
Over Matth. XX. 1.-16. „ Ihr Lieben thut gewiß ſehr un-
„ recht daran, wenn ihr ſo oft mit dem lieben GOtt nicht
„ zufrieden ſeyd.“ Af denne Beſkaffenhed ere en ſtor Deel

af de i denne Samling forekommende Hovedsætninger. Vi anſee det juſt ikke for nogen vigtig Feil, naar kun Afhandlingerne i det øvrige ere til Opbyggelſe, men vi kan heller ikke biefalde denne Fremſættelſe-Maade, og allermindſt troe vi at et Thema bør ſtiles paa Tilhørerne. Først da, naar det er forklaret, bør det i Henegnelſen lægges dem, man taler til, paa Hierte. Der er ellers meget got at ſige om diſſe Prædikener. Sagerne, ſom her foredrages, ere vigtige, Chriſtendommens Lærdomme fremſættes praktiſk og bibelſk I ſær indſkærpes Sædelæren, og det med beſtandig Henſigt til Landsbyefolkets Tarv og Fordomme. Man overbeviſer allevegne om, at det er Hr. Z. Hovedſag, at giøre Chriſtendommen elſkværdig for ſine Tilhørere, og at viſe dem, hvor lykkelige de vare, derſom de i deres Kald og Stand altid vilde handle ſom retſkafne Chriſtne. Sproget er ſaa populær og afpaſſet efter Landmandens Fatte-Evne, at man neppe ſkulde kunne nedlade ſig mere uden at falde i det platte Tonen, ſom herſker i Talerne, er ſagtmodig og dog efter trykkelig. Hr. Forfatteren tilſtaaer i Fortalen, at han haver valgt Hr. **Tobler** til ſit Mønſter. Han har og været megen lykkelig i at ligne ham, dog uden at fortiene den ſædvanlige Bebreidelſe: O Imitatores! ſervum pecus! β.

Augsburg.

Lebensbeſchreibung zur Erweckung und Unterhaltung bürgerlicher Tugend. Bey **Conrad Heinrich Stage.** 1778 med et Titelkobber af **J. E. Nilſon.** Stor 384 Sider i ſtor 8vo. Koſter 4 Mk.

Forfatteren ſkriver ſig under Fortalen **P. v. St. ig**, ſom ſkal betyde **Paul von Stetten der jüngere**; han ſiger ſelv i **Chriſtoph von Stettens** Levnetsbeſkrivelſe, at denne Mand var af hans egen Slægt og Navn. Underligt derfor, at han ikke ligeſaa got har ſat ſit Navn paa Titelbladet, da det dog ikke var hans Alvor at være ganſke ubekiendt. „Sollte, ſpørger Hr. v. St., nur der Große und Mächtige „uns lehren können, und nicht auch derjenige, der vielleicht unbekannt auſſer dem engen Kreiſe ſeines Mitbürgers, ſeiner Freunde und Hausgenoſſen, ſo viel Gutes

„oder

„ oder böses thut, als er kann, und als er dazu Macht und „ Kräfte hat? Ich glaube allerdings, und zweifle daran um „ so weniger, als der Hauffe derjenigen, die seine Fußtap„ fen betreten können, weit größer ist, als die geringe An„ zahl der Großen, welche dem Beyspiel siegreicher Helden „ zu folgen, sich ausgerüstet fühlen.“ Man vil vel ikke have meget herimod at indvende. At optegne sine Medborgeres gode Handlinger til Mønster for andre, og at fremstille nedrige Siele til Advarsel og Afskye i en fattelig og underholdende Stiil, er ustridig langt større Fortieneste end at forsøde sin Tid paa Romanskriverie eller at opstille lutter store Helte, som sædvanlig af deres Biographer sættes i et Lys, der mere blender end oplyser, og som kun meget faa kan foresætte sig at efterligne. Man har Aarsag til at være fornøiet med Hr. v. St. Arbeide. Beskrivelserne ere ikke ubehagelige, og de indstrøede Bemerkninger vidne om hans Eftertanke og Menneskekundskab. Følgende Personer, som har levet i **Augsburg**, har her faaet Plads. 1) **Peter von Argon** eller **Egen** var i det 15de Aarhundrede en anseelig Magistratsperson, men blev over de Ærestrin, han giorde, hovmodig, herpaa ansøres nogle Prøver. 2) **Burkard Zenk** levede i samme Aarhundrede, var 4 Gange gift. Hans Historie er samlet for det meste af Zenks egne Papirer. 3) **Ulrich Schwarz** svang sig temmelig høit i Veiret fra Tømmermands-Haandværket af, blev sine Medborgeres Tyran, bedrøvede mange ved sine nedrige Konstgreb, og blev tilsidst selv hengt. 4) **Jacob Fugger** forhvervede sig ved sine Indsigter og Handels-Lykke stor Rigdom, og giorde meget got dermed. 5) **Conrad Peutinger**, en berømt Lærd, som her fornemmelig skildres som en ivrig, virksom og utrettelig Patriot. 6) **Johann Baptista Hainzel** levede i det 16de Aarhundrede, har giort sig meget fortient af Augsburg og af Videnskaberne. 7) **D. Georg Tradel** var i samme Aarhundrede en af de anseeligste Jurister, skiønt han ikke har giort sig meget bekiendt ved Skrifter. Han blev forhadt hos de Evangeliske i Augsburg, formedelst sit tvetydige Forhold ved de saa kaldede Kalender-Uroeligheder 1584. 8) **Bernhard Rhelinger** beklædte under den 30 Aars Krig den høieste Værdighed i Augsburg, og var for sin Billighed og Retskaffenhed høit agtet af begge Religionspartier. 9) **Philipp**

lipp Hainhofer, en Elsker af Videnskaber og Konster, en Kiender af mange Sprog, en Patriot og Hofmand, men meget forfængelig. 10) Johann David Herwart, en god Mand, som i den 30 Aars Krig giorde sin Fædrestad betydelige Tieneſter. 11) Christoph von Stetten, af Hr. Forfatterens egen Familie. Denne brave Mands Historie, som juſt ikke er riig paa store Begivenheder, er især bleven læreriig ved indstrøede Betragtninger. 12) D. David Toman, hvis Historie ogsaa er giennemvævet med lærerige Reflexioner. Han var en Lindauer, men en af Augsburgs nyttigſte og lærdeſte Mænd. Vi har læſt alle disse Biographier med Fornsielse, men især Zenks, Hainzels og de to sidſte. β.

Frankfurt und Leipzig.

Ovidius von der Liebe. Erstes, zweites und drittes Buch. Ueberſetzt von Johann Baptiſta von Knoll und Metto: Dicite Jo Pæan & Jo bis dicite Pæan. Octavo 1777. Koster 3 Mk.

Om Hr. von Knoll i Henrykkelse over sit Arbeides lykkelige Udfald, og de smigrede Foreſtillinger dette opvakte hos ham, har yttret ovenstaaende Udraab kan vi ikke afgisre; viſt er det, ifald det saa forholder sig, maa hans Tanker om dette sin Hiernes Foster være meget fordeelagtigere end vores. Vi indsee aldeles ikke denne gode Mands Hensigt med nærværende opus. Vel er Overſættelsen, ligesom Originalen, afdeelt som sig hør og bør i sine Bøger og Elegier, og mange af Tankerne saa nogenlunde udtrykte, men mange andre ere ganske fordærvede eller reent udeladte, og den Vending Ovidius giver dem, samt hans frie utvungne Udtryk, der udgisr det charakteriſtiſke i hans Stiil, savnes ikke sielden, saa at man i denne tydske Forklædning skal have ondt nok at kiende den arme Ovidius igien. Vi vil ikke spilde Rummet med at beviſe dette. For at forviſſes herom, behøver man kun at giennemlæſe den første beſte Elegie, og vi haabe man vil give os Bifald. Perioderne ere hverken gode eller slette; thi sandt at sige, Hr. v. Knoll har slet ingen. Hans: „ und du darfſt dich des was dich — ſo muſt du des„ wegen dich mich — wenn ſie ſich — und wenn du „ dich,"

„ dich," og andre velklingende Sager, der saa hyppig forekomme hos ham, vil ventelig fortiene ham liden Tak hos Læsere, som Naturen har begavet med et fiint Øre. Saa liden som Fornøielsen, er og Nytten, dette Arbeide kan forskaffe. En Mand der er saa uvidende i Sproget, at han ikke forstaaer de simpelste Gloser, eller Allusioner til de oftest forekommende Ting hos Poeterne; der desuden ikke tager i Betænkning at fratage, tilsætte og forandre efter Gotbefindende, naar han ikke kan finde ud af sin Original, kan ei heller give megen Trøst til dem, som ere begierlige efter at forstaae Originalens Meening. For at bevise vores Dom, vil vi forelægge Læserne Prøver af hans Gaver i at oversætte. Strax i første Bog, første Elegie oversætter han Ovids: risisse Cupido dicitur atque unum subripuisse pedem, ved „da lachte Amor und nahm mich die Reime von den „ Versen hinweg;" betyder pes et Riim, og brugte Romerne Riim til Heltedigter? Noget efter siger Ovid: nec mihi materia est numeris levioribus apta, aut puer aut longas comta puella comas. Dette er paa tydsk „und „ nichts wollte mir mehr einfallen, als ein Knab des „ hohen Reimes unwürdig, oder ein Mädchen mit langen „ gelockten Haaren." Nei! tvertimod Hr. von Knoll. Poeten klager just over han ingen Pige havde til Materie for de kielne Vers, han den Tid allene var i Stand at forfærdige. Dog det største Exempel paa Hr. von Knolls Fortienester i at oversætte, forekommer med Slutningen af denne Elegie: Sex mihi surgat opus numeris. Det er: „ Da „ hüpfen meine Worte so hin," og in qvinqve redidat, „ der Reim ist hin." Vi har ellers altid troet Ovid her talte om sin Versart, der begyndte med en Linie af sex Pedes og endte med en af fem. Ovids Musa er ikke Hr. von Knolls ländliche Muse, som her intet har at bestille, men Erato, der forestod Elegien. Per undenos emodulanda pedes, er oversat, singe hinkende Prosa." Vi skulde snart fristes til at troe, Oversætteren med Flid havde giort denne Forandring, for at Meeningen bedre kunde passe sig til hans Arbeide, der ikke som Originalen er skrevet paa elegiiske Vers. I anden Bogs 1ste Elegie, oversætter v. Knoll *nequitiæ* poeta meæ ved „Sanger meiner eignen Thaten" procul hinc *severæ* ved „fern ihr Grillenfänger," satis oris erat er: „viel

„ hatte

„ hatte ich dabey zu singen," hvad kom det Sagen ved, om han havde meget eller lidet at synge? Meeningen er: Ovid havde Kræfter nok til at besynge det. Fulmen qvod Jup. *bene* — mitteret, „ den Bliz den — so schön herabschleu„ derte." — Ego cum Jove fulmen *omisi*] „Ich verlohr Zeus und den Bliz." I hvilken Gade? *velox* achilles heder hos ham: „ der stürmede Achilles." I tredie Bogs 1 Eleg. speluncaqve; *pumice pendens* kalder von Kn. eine bemooßte Höhle." Hic ille est qvem ferus *urit* amor, „ dem hatt die Liebe das Gehirn verrückt," *imparibus* — es *numeris* dignata moveri. „ Du hast dich zu Prosa her„ abgelassen." — In vacuas aures verba timentis erant. „ Lasset die Worte des furchtsamen in die leichte Luste ver„ fliegen," var maaskee Ovidius bange for hans Ord skulde fryse fast i Luften? Longis verlibus adde breves. „ stieh„ le mir den Reimen von meinen Versen." Saaledes er Mandens Arbeide, vilde vi ophoide os ved alle Feil, maatte vi frygte vore Anmærkninger vilde optage meer Rum end hans hele Oversættelse. Af det vi allerede har anført, haabe vi Læserne har fuldkommen Aarsag, til at bifalde vores Dom, og holde den Tid for aldeles spildt, som anvendes paa et Skrifts Giennemlæsning, der hverken er i Stand til at skaffe Fornsielse eller Nytte. Anmærkningerne Hr. v. Kn. har tilfoiet er kun af liden Værdie, hist og her staaer een under Texten: hvori han fortæller os at: Meander var en Comoediesriver, Ennius en romersk Poet o. s. v. Ved andre Steder, hvor Læserne ligesaa godt, og mere kunde trænge til Oplysning, findes ingen — dog Oversætteren har ventelig hertil havt sine egne gyldige Aarsager.

Nürnberg.

Flavii Eutropii Breviarium historiæ Romanæ in usum Scholarum recensuit, observationibus illustravit, copiosissimo latinitatis indice instruxit, & præmissa dissertatione de stilo Eutropii exornavit *Laurentius Reinhardus*. Editio nova correctior & notis criticis atqve historicis aucta. 1778. 8vo.

Denne Udgave, skiønt nova, er aldeles ikke tienlig for Disciple, men, rettere sagt, det fører dem paa falske Tanker.

L.

L. Reinhard var ikke den Mand, der havde Dueligheb til at udgive Eutropius til Lærlingers Brug. Dissertationen om Eutropius's Stiil viser en Mand af saare liden Kundskab om den afhandlede Sag. At denne Historieskriver har ikkun fire Ord, og to Phraser („ phrases "), som ikke ere reent Latin; at hans Stiil er perspicuus, svavis, dignus, siges der i samme Dissertion, saa ubestemt og saa fattigt, at man strax mærker den gode Reinhard ikke har vidst noget om det. Anmærkningerne ere uden Valg, satte hvor Reinhard vidste at sige noget, ikke altid hvor det behøvedes; Ting, som ere Sagen uvedkommende, finder man nok af. Men Urigtigheberne, hvorpaa heller ikke er Mangel, gisre Udgaven endnu mindre tienlig til dens Brugbarhed. Naar Eutropius, for Exempel, siger: per tres & viginti annos, gisr Reinhard den Anmærkning, „ nomini- „ bus certum temporis spatium significantibus eleganter „ præponitur *per* particula;" og ved de Ord: in matrimonium habuit, siger han: „ casum qvartum ex more „ Græcorum cum sexto commutatur non sine svavitate." Ved slige Eleganzer og Svavitæter bliver en Lærling ledet paa gale Veie. Den Unævnte, som har besørget denne nye Udgave, har ladet alt, hvad Reinhard havde anmærket, staaet ganske urørt; og selv har han ikke giort andet, end hist og her sat nogle nye Anmærkninger, som han har skrevet ud af dem Verheyk og Gruner har bragt i deres Udgaver. Længere at opholde os over Bogen er unødvendigt, og af vore Læsere vilde vi fortiene kun liden Tak for unyttigt Arbeid med en slet Udgave, der gaaer i Svang udi Nürnberg.

Aussichten in die Ewigkeit, in Briefen an Herrn Joh. George Zimmermann, Königl. Großbrittanniſchen Leibarzt in Hannover. Zweiter Auflage. Zürich, bey Orell, Geßner, Fueſli und Comp; 1770, 22 Ark, Zweyter Theil, zweyte Auflage, samme Aar, 1 Alph. 3½ Ark. Dritter und letzter Band, 1773, 22⅞ Ark. Vierter Theil, 1778, 18½ Ark 8vo. Den sidste Deel koster 3 Mk., og hver af de andre 4 Mk.

Kun den 4de Deel af dette Joh. Caspar Lavaters Verk, som beskriver den menneskelige Siels og Legems Tilstand og Salighed i Evigheden, er saa ny, at den kunde ventes her

at

at blive anmeldet: men vi have taget de andre med, fordi ingen af dem, det vi vide, har været nogensinde i diſſe Efterretninger. Vi anmelde dem efter det Oplag, ſom vi have i Hænde: men ellers kan ſees af 4de Deel, at de alle tre ere tredie Gang oplagte. Naar Læſeren ikke lader ſig henrive af Forfatterens Enthuſiasmus, men er i Stand til at ſkielne imellem ſøde Drømme, Sandſynlighed og Sandhed, kan han viſſeligen læſe dem med megen Nytte. Den ſidſte Deel beſtaaer af Tillæg, Anmerkninger og Rettelſer til de foregaaende Dele. Rettelſerne ere kun faae.

A. O.

Leipzig.

Des Grafen von Shaftesbury philoſophiſche Werke. Aus dem Engliſchen überſetzt. Dritter und letzter Band. 485 S. i 8vo. In der Weygandſchen Buchhandlung. 1779.

Af denne Deel kan man ſee, at Overſætteren har giort nogen Fremgang i det Engelſke Sprog, og er bleven noget bedre bekiendt med ſin Auctor end der var at ſpore i de tvende forrige Dele, og i ſær i den første, ſom var meget ſlet overſat. Maaſkee ogſaa Skiødesløshed har hiulpet noget til Feilene i de første. Thi det lader virkeligen, endog af dette tredie Bind til, at Overſætteren har tænkt: naar Overſættelſen kun kom til Ende var alt ſom det ſkulde være. Hvorfor ſkulde ellers det Brev udelades, ſom ſlutter hele Verket og har til Opſkrift: A Letter ſent from Italy with the *notion* of the *Judgement of Hercules* &c. To Mylord ***. —— Ante omnia Muſæ ——; og hvorfor findes da ikke heller Originalens vidtløftige Regiſter over hele Verket, ſom fordrede nogen Umage til at giøre det paſſende til Skriftet overſat; ſamme Umage er og holdt tilbage i at anføre Citata og Henviisninger til andre Steder i Skriftet, ſaaledes ſom Shaftesbury ſelv har anført dem. Nogle Steder er det vel ſkeet, men ikke ſaa nøiagtigen ſom i Originalen, hvor ikke allene Tomen, men Kapitelet, Affſnittet og Sidetallet er anmerket. Nytten af denne fuldſtændige Henviisning var ikke ſaa ubetydelig i et Skrift, der har ſaadan en Methode ſom nærværende, og i ſær dette ſidſte Bind, ſom indeholder Forklaringer og andre Anmerkninger over de tvende foregaaen-

de.

:. —— Materierne ſom indeholdes i dette Bind har til Op-
riſt: blandede Betragtninger over de foregaaende Af-
andlinger ꝛc., hvis Motto er: Scilicet uni æqvus Virtu-
atqve ejus amicis. Hercules's Valg og det omtalte Brev.
betragtningerne ere fem, af hvilke den første handler om
ige blandede Betragtninger og Auctors Hensigt; om Strids-
skrifter; om Brevet over Enthusiasme; om Breve i Al-
lindelighed. Den anden om Enthusiasme; Skepticisme
g Religion; om Vittighed og Spotterier. Tredie om
uctors Plan, Orden og Hensigt i sit Skrift; Patriotisme;
5mag. Fierde om Auctors Forsøg; Philosophiske Syste-
ier; adskillige moralske Betragtninger. Femte om Inspi-
ation; Vittighed, Nethed og Correkthed; Critik; om Dia-
ger; om Fritænkere, Overtroe og Frihed. —— Oversættel-
en lader sig læse som Oversættelse. Med mindre Ilsfærdig-
ed vilde Oversætteren ikke saa ofte, som skeet er, have om-
revet sin Original, og brugt saa mange fremmede utydske
)rd, fordi de kortere Udtryk, som svarede bedre til Origi-
alens, og de rigtige Tydske i Stedet for de Fremmede vare
oget længere borte og fordrede nogen Efterspgning og Efter-
anke førend de vilde komme frem. Til samme Skiødesløs-
ed kan henregnes en Sphs Udeladelse S. 208 i Oversættelsen,
)m findes i Originalen S. 161.

Erfurt.

A new Collection of poetical Pieces original and trans-
lated. Oder neue englische poetische Chrestomathie, zu-
sammengetragen von Mag. Fr. Gottlieb Barth. 1778.
S. i 8vo.

Stykkerne, som her findes, ere: 1) siette Bog af Pope's
Iliade. 2) Steder af Miltons forlorne Paradiis. 3) Af
Butlers Hudibras. 4) Pope's Ærens Tempel. 5) Pope's
ierde Brev af hans Forsøg om Menneſket. 6) Thomsons
Vinter. 7) Nogle Steder af Youngs Natte-Tanker. 8)
Shakespears Hamlet. Udgiveren har tilsiet kritiske, histo-
iske og andre Sproget oplysende Anmerkninger, som ganske
odt ere indrettede efter Samlingens Bestemmelse.

Frank-

Frankfurt og Leipzig.

Der vollkomne Kutſcher, oder die Kunſt, Kutſche und Pferde, ſo wohl in der Stadt als auf dem Lande in gehöriger Stand zu halten und recht damit zu fahren, nebſt einem Unterricht für die Kutſcherer, von Kutſchpferden, ihren Krankheiten, und den Mitteln ſelbige zu heilen. Nach der zwoten franzöſiſchen Ausgabe, in welcher noch ein Anleitnng beygefügt worden, wie man zu Pferde ſitzen und ſich der Reitpferde ſowohl auf Reiſen, als bey Parforcejagden und Courier-Reiten, auf die beſte und bequemſte Art bedienen ſoll; überſetzt von E. M. S. A. Bey Philip Heinrich Perrenn. 1778. 8vo.

Denne Bog fortiener at læſes af dem, ſom intereſſeres af Sagen den handler om. Paa en let Maade afhandler den fuldſtændig hele Sagen, ſom i Titelen findes anført. Overſættelſen er nøiagtig og giør Originalen undværlig.

Gotha.

Orationes ſelectæ græcæ *Demoſtenis* pro corona, *Æſchinis* in Cteſiphontem, *Lyſiæ* laudatio funebris ex recenſione Reiskiana in uſus ſcholarum. 1778. 213 S. 8vo.

Denne Udgave er, ſom der ſiges i Fortalen, bleven aftvungen den unævnte Udgiver, da der til Skolernes Brug ikke var nogen bequem Udgave at faae. Texten er uden Forandring aftrykt efter Reiſkes; kun de mindre Afdeelinger i den ere komne til; de ſtørre ere tagne af Harles's Udgave af Demoſthenes's Tale; i Æſchines og Lyſias ere de anbragte, hvor Reiſke i ſin Overſættelſe haver holdt for de burde ſkee. Her findes og i Bredden antegnede Sidetallet, ſom ſvarer til det i Reiſkes Udgave. Den meget ſlette Anſeelſe denne Udgave har, beder Udgiveren at regne til den ſtore Haſt, ſom Omſtændighederne nødte ham til at lade den aftrykke i.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 2.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 14de Januar. 1780.

ale til Erindring af Hans Høiærværdighed **Peder Holm**, forhen Doctor og første Profeſſor i Theologien; holden paa det Kiøbenhavnſke Akademie af **Johan Henrich Schlegel**, Profeſſor i Hiſtorie og Geographie, den 20de Novbr. 1778. af det latinſke overſat ved **Rasmus Nyerup**. Desuden adſkilligt til ſamme fortiente Mands Ære og Ihukommelſe. Paa Arvingens **Wilhelm Knuſts** og Med-Arvingens hans Søſters Bekoſtning. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos **Sander** og **Schrøder**. 56 S. i 4to.

Hr. **Knuſt** fortiener unegtelig Berømmelſe for ſin Lyſt til at forevige den retſkafne og uforglemmelige **Holms** avn. Omkoſtninger har han ikke ſparet paa. Baade armoret og Papiret ere Vidner hertil. Kun Skade, at n, ſom en uſtuderet Mand, ikke har kunnet bedømme, om rbeidet til den Afdødes Roes faldt i de rette Hænder eller e. Vi have intet med Marmoret at giøre, ſom paa de t for ſammenpreſſede Linier nær giør en ganſke ſmuk Para-, hvor det ſtaaer. Ikke heller behøve vi at beſtemme nær-rende Tales Værdie eller anføre dens Indhold, da begge eele tilſtrækkelig ere viſte ſaa vel i den critiſke Journal ſom iſſe Efterretninger for forrige Aar. Det er altſaa ikkun verſættelſens Beſkaffenhed, hvormed vi bør giøre vore Læ-e bekiendte. Nødig laſte vi den, men den kan ikke roſes.

Hvorvidt vi have Grund til denne Dom, kan ſees af følge
de Prøver, S. 3: Pio hoc officio defungenti veniam d
bitis, Auditores graviſſimi chariſſimiqve, ſi parum exe
citata eloqventia, ſi impares conatui vires videantu
Dette overſættes S. 4 ſaaledes: „Undſkylder mig, Høi
„ ærede Tilhørere! **nu jeg agter at udføre denne v**
„ **meente Pligt**, om min Veltalenhed **ſkulde ſynes lid**
„ **øvet**, og mine Kræfter ikke mit Foretagende voxne nok.
S. 4. *Judicabitis itaqve*, me de hac virtute diſſerente
a ſcopo non aberrare. „Ved at tale om denne Dyi
„ **haaber jeg derfor**, ikke at ſkulle gaae uden for Tale
„ Henſigt." Sapientem puto, non hominem omnibu
numeris abſolutum - - - *ſed* hominem veritatis virtuti
qve ſtudioſum, *qvi ſe*, *qvi alios ſpectat*, qvi non ſolun
ut natura ſvadet, ſed etiam ut verbum divinum jube
qvoqve die ſibi ipſi rationem reddit, *& animum ſuum expl
rat*, *num ſanctorum morum præcepta recte teneat* - - -
qvi erroris admiſſi convictus, vel ſine monitore, *rever
in viam rectam enititur*, *& ſtudioſe ſe ipſum corriger*
„ Ved den Viiſe forſtaaer jeg ikke ſaadan een, ſom i al
„ Henſeender ſkulle være fuldkommen - - - **Nei den Vii**
„ **kalder jeg den**, ſom det er alvorligen om Dyd og Sani
„ **hed at giøre, ſom eftergranſker ſig ſelv, ſom efte**
„ **granſker andre**, ſom hver Dag efter Naturens og Gud
„ Ords Forſkrifter **underſøger og giør ſig ſelv Regnſka**
„ **for ſin Siels Tilſtand, om han holder ſig Sæd**
„ **lærens Grundſætninger efterrettelige** - - - og den
„ ſom, overbeviiſt om ſin begangne Forſeelſe endog ude
„ Paamindelſe ſtræber **efter Forbedring og efter igie**
„ **at komme paa den rette Vei.**" S. 5. A tot inimici
vexatus in eundem tetendit finem, qvem poſt innumer
pericula obtinuit. „**Han, da han var truet** af ſaa mar
„ ge Fiender, ſigtede altid til eet og det ſamme Øiemeed
„ og — naaede det efter utallige Farer." Tandem be
lum compoſuit *glorioſa ſatis* pace Lubecenſi. Qvum it
rum hoſtis Svecus *inopinato* eum aggrederetur &c. „Ha
„ giorde omſider Ende paa Krigen ved den beKiendte Fre
„ til Lybek. Da de Svenſke anden Gang fiendtlig angreb
„ ham o. ſ. v." S. 7. Ut in republica, *ſic* in negotii
& rebus etiam domeſticis. „Som det gaaer til i Stat
„ ſa

„ saaledes gaaer det og til i Huussager.“ Caveat *modo* &c. „ Allene — han tage sig i Agt.“ S. 8. Qvi Musarum sacris initiari cupit. „ Musernes Dyrkere.“ Offert sane doctrina universa, sive ille tot artium & scientiarum complexus, *nostro præsertim tempore*, amœnissimum viridarium. Fas est hinc inde exspatiari floresqve decerpere. Sed is, *cui dominus horti particulam qvandam curandam assignavit*, totus sit in eo, qvod jussum est perficiendo, per horas integras labori destinatas. Dette Stykke vil vi anføre af Oversættelsen tillige med sine Trykfeil: „ Sandelig den hele og i sær i vore Tider saa vidtløftige Omkreds af saa mange Kunster og Videnskaber tilbyder sig for enhver, som den yndigste Lysthave. I den kan man spadsere hist saa vidtløftige Omkreds af saa mange Kunster og Videnskaber tilbyder sig for enhver, som den yndigste Lysthave. I den kan man spadsere hist og her, og plukke af Blomsterne. Men den, til hvis Omsorg Havens HErre har tildeelt en vis Deel af Haven, han maa, alle til Arbeide bestemte Timer, med største Flid stræbe at fuldføre det ham paalagte Arbeide.“ Sunt conjux & liberi, qvi *jure suo* nostra studia deposcunt. „ Man har Kone og Børn, som med en Slags Ret kan fordre Omsorg.“ S. 10. illustria exempla. „ Skinnende Exempler.“ Absint a nobis homines, qvi *otio sempiterno frui* cupiunt qvi scribendis aut legendis libris omne illud tempus tribuunt, qvod muneris sors, qvod *humanitatis officia* postulabant. „ Bort med de Mennesker, som ønske at nyde en stedsevarende Ørkesløshed, og som anvende al den Tid, deres Embede eller Menneskelighedens Pligter udfordrede, paa at læse eller skrive Bøger.“ Hvor deiligt rimer det sig ikke sammen, at anvende al Tid paa at læse og skrive Bøger, og dog at leve i en stedsevarende Ørkesløshed? Paa samme Side oversættes dog Musis horulam otiose tribuere ved „ at skienke Muserne nogle roelige Øieblikke.“ S. 11. His omnibus probe perpensis, deliget *vir vere eruditus*, pro ingenii viribus, pro *muneris sorte* id, qvo maxime prodesse possit suæ civitati & universæ rei litterariæ. „ Dette maa den, som vil blive sand Lærd, vel betænke, og esterat have raadført sig

„ med ſit Genie, ſamt ſine Vilkaar, vælge det, hvor„ ved han meeſt kan gavne Staten og den lærde Verden.“ Sat ineptiarum! Vi keedes ved at afſkrive mere. I Gravſkriftet, ſom ogſaa er fordanſket, findes i ſær adſkillige Overſættelſes-Rariteter. Programmet, ſom udkom i Anledning af denne Tale, har Hr. Nyerup ikke fordriſtet ſig til at give paa vort Sprog. I dets Sted findes her: 1) **Cantata ved Kiøbenhavns Universitets Høitidelighed** den 20de Novembr. 1778. til Erindring af dets den 4de Junii 1777. afdøde velfortiente Lærer Hr. **Peder Holm**, Doctor og første Profeſſor i Theologien, **paa det øverſte Auditorium** opført af **Gert Diderich Buch**, Cantor Scholæ. 2) **Sørge-Cantata** opført paa Collegii Medicei Auditorio den 28de Julii 1777. i Anledning af Collegii Ephori Høiædle og Høiærværdige Hr. Doctor og Profeſſor **Peder Holms** Død. Poeſien af Hr. **Ewald**. Muſiqven af Hr. Capelmeſter **Scheibe**. 3) Anno 1777. den 4de Junii, om Eftermiddagen Klokken 3, døde den troe og bedagede Lærer ved den høie Skole i Kiøbenhavn Høiædle, Høiærværdige og Høilærde Hr. **Peder Holm**, Doctor og første Profeſſor i Theologien ꝛc., ved hvis Begravelſe i vor Frue Kirke den 11te Junii, om Eftermiddagen Kl. 3, blev af Cantor Scholæ **Gert Diderich Buch** opført en Sørgeſang: For Jords-Paakaſtelſen en **Aria**, og efter Jords Paakaſtelſen **Duetto**, **Aria** og **Choral**. ω.

Acta Jubilæi, qvo memoriam primæ inaugurationis ſuæ poſttria inde delapſa ſecula celebravit Univerſitas Regia Hafnienſis d. XI. Maji MDCCLXXIX. Hafniæ, 1779. Sumtibus *Gyldendalii*. 81 S. i Folio. Koſter 3 Mk.

Diſſe Acta indeholde: 1) **Profeſſor Bugges Indbydelſes Skrift**, hvoraf et fuldſtændigt Udtog findes i diſſe Efterretningers forrige Aargang No. 51. 2) **Candidaternes af dem ſelv forfattede Levnets-Beſkrivelſer**, hvoriblant Hr. Stifts-Provſt **Moſſins** i ſær er udmerket ved en lang Fortegnelſe meeſt Danſke Skrifter, ſom han ſelv har forfattet og udgivet ikke mindre end 48 i Tallet. 3) **Tale holden af Universitetets Rector Claus Frees Horneman**. Efter en kort Indledning om Videnſkabernes Skiebner i Almindelighed, deres Af- og Tilvext, og hvad der til begge Deele har bidraget, leverer Taleren først en kort Hiſtorie om

den

det Kiøbenhavnſke Univerſitets Oprindelſe. Allerede i Begyndelſen af det 15de Aarhundrede fik Kong **Erich** i Sinde at oprette et Academie i Dannemark, men formedelſt Krige og andre Hindringer henhvilede det hele Forehavende indtil **Chriſtian** den **Førſtes** Tider, ſom 1474. reiſte til Rom, og Aaret derpaa fik Pavens **Sixti Quarti** ſkriftlige Tilladelſe. Nu blev efter 3 Aars Forløb, altſaa 1478. Grundvolden lagt dertil, men offentlig kunde det endnu ikke indvies, førend Mag. **Peder Albertſen**, forſynet med Kongelig Fuldmagt, havde fra Univerſitetet i Cøln bragt Lærere og Videnſkabers Dyrkere med ſig til Kiøbenhavn. Efter hans Hiemkomſt den 16de May 1479., blev Kiøbenhavns Univerſitet den 1ſte Junii ſamme Aar offentlig indviet i Vor Frue Kirke af Biſkoppen i Roeskilde **Ole Mortenſen**, Univerſitetets Cansler, og **Peder Albertſen**, ſom nyelig var beſkikket til at være Procansler derved, hvilken Indvielſe blev ſaa meget høitideligere, da Stifteren ſelv var nærværende tilligemed en ſtor og anſeelig Forſamling af Adel og lærde Mænd. — Dernæſt foreſtiller Hans Høiærværdighed i ſær Philoſophiens og Philologiens Fremgang efter Videnſkabernes Opkomſt. Grækernes, Romernes og de østerlandſke Folkes Philoſophie indeholdt i de ældre Tider blant noget Got mange tvivlſomme, ubeſtemte, uviſſe og falſke Sætninger om Gud og de guddommelige Ting, og om endſkiønt nogle af hine Tiders Philoſopher, en **Anaxagoras**, en **Socrates**, en **Plato** troede, at der var kun een Gud, ſom havde ſkabt og beſtyrede hele Verden, ſaa er det dog uimodſigeligt, at Mængden troede fiere Guder. Om de ſaa kaldede mørke Aarhundredes Philoſophie er der intet at ſige; thi den var i ſig ſelv ingen Philoſophie, med mindre man vil kalde Sophiſterier og Keglerier med dette ærværdige Navn. Men da Videnſkaberne og Religionen fik en anden Anſeelſe, fik man og en nye Maade at philoſophere paa. **Verulamius** og efter ham **Gaſſendus**, **Carteſius**, **Locke**, **Leibnitz**, **Wolf** og flere baade her og andenſteds giorde ſig Flid for opſøge Sandhed; de fulgte Erfarenhed; lagde ſig i ſær efter Pſychologie og Naturhiſtorie, og ſatte den ſunde Fornuft igien paa Thronen, ſom hidindtil havde været ſkiult eller dempet under en ſtor Dynge af intet betydende Ord og mørke Diſtinctioner, undertrykt ved en blind og haardnakket Iver i at forſvare end-

og de falſkeſte Meeninger. Den guddommelige Aabenbaring har og, ſom enhver redelig Philoſoph tilſtaaer, givet Philoſophien nyt Lys og nye Styrke. — Derfra kommer Hr. Taleren til Philologien, om hvis Fata han paa lige Maade handler — men meget kort, for ikke at borttage Tiden fra Dagens øvrige Forretninger. 4) Tale holden af det Theologiſke Facultets Decanus Hector Friedrich Janſon. Dens Hoved-Indhold er: at det er et Academies ſtørſte Ære at tiene til den guddommelige Religions Vedligeholdelſe og Fremvext, hvilket ſkeer ved de Videnſkaber, ſom derpaa læres og Maaden, de læres paa. Blant diſſe fortiener Guds-Læren det øverſte Sted, hvorfore og ſaa vel de ældre Tiders Poeter ſom Philoſopher har holdt den i Ære, hine ved at hente deres Verſes Prydelſer fra Guddommen, da de berømmeligſte iblant dem beſkæftige ſig med at beſynge guddommelige Ting, Gudernes Raad og Bedrifter o. ſ. v. Diſſe ved at anſee det for en Philoſophs værdigſte Arbeide, ikke blot at indſkrænke ſig til menneſkelige Tings Kundſkab og Opdagelſe, men i ſær at udgrandſke de guddommelige Ting; derfor kaldes Philoſophien af Plato Donum Numinis, af Cicero inventum Deorum, og Ariſtoteles kalder den ſcientiam θεολογικην omnium primam ac præſtantiſſimam. Hvor meget mere fortiener den da nu at kaldes ſaaledes, da man beſtraalede af Aabenbaringens Lys ſeer langt mere, langt rigtigere og langt viſſere, end fordum Tiders endog viſeſte Mænd har været i Stand til? Herpaa beſkrives Theologiens Formaal, ſom er at danne Hierterne til ſand Gudfrygtighed, og juſt heri er det, Academierne tiene Religionen, at den ſande Gudsdyrkelſe ved ret Lærdom og Læremaade paa dem indſkærpes, anbefales og ſtadfæſtes. Denne Ære har mange vildet negte Academierne, ſom fra dem af vil hente Oprindelſen til ſaa mange Uenigheder, Had, Trætter, Religions Krige og Forfølgelſer ſaa vel i ældre ſom nyere Tider — men her viſes, med hvor liden Grund det tillægges de academiſke Studier, ſom allene bør tilregnes deels Vankundighed og uægte Læremaade, deels menneſkelige Affecter o. ſ. v. — Efterat Hr. Doctoren har viiſt det Theologiſke Studiums ſtore Nytte og Nødvendighed, foreſtiller han dernæſt dets nøie Forbindelſe med næſten alle andre Videnſkaber — men det ville blive for vidtløftigt, om vi Skridt for Skridt ſkulde følge den Høiær-

værdige Forfatter igiennem den hele smukke og læseværdige Tale. 5) **Tale holden af det juridiske Facultets Pro-Decanus Balthasar Gebhard de Obelitz.** Den er kun kort, men grundig og behagelig, og handler om det juridiske Studiums Fremgang og Tilvext paa det Kiøbenhavnske Universitet. Der var en Tid, da her lærtes næsten intet uden den Romerske Ret. Man lod Fædrenelandets Ret ligge, og hvad kunde der ventes andet af udenlandske Professorer, som bleve kaldede ind til Dannemark, og forstod alle Ting undtagen det Danske Sprog, de Danske Love og deres Kilder? Den første, som satte den Danske Ret i Anseelse var **Andreas Høyer**, efter hvis Raad der 1736. bleve indstiftede offentlige juridiske Overhørelser for dem, der vilde vente Embeder i dette Fag; han holdte og Forelæsninger over den Danske Ret, men han døde tilig, og fik til al Lykke Danske Eftermænd, som uden at foragte den Romerske giorde Fædrenelandets Ret til deres Hovedsag, og har ved deres Flid og Lærdom indlagt sig store Fortienester. Det juridiske Studium har faaet stor Tilvext af Dyrkere, siden det blev fastsat, at den Vei til offentlige Betieninger, som før stod aaben for alle, i sær skulde staae aaben for Studerende. To Kongelige Befalinger har i sær bidraget til Lovkyndighedens Fremgang, af hvilke den første byder, at Studerede frem for andre skal antages til Skriver-Forretninger i de Kongelige Collegier; den anden fastsætter 2 juridiske Examina, en paa Latin og en paa Dansk, og bestemmer, hvad Fremgang Candidaterne i enhver af disse Examiner bør vise, og hvad Løn eller Embede derefter kan ventes i Staten o. s. v. 6) **Tale holden af det Medicinske Facultets Decanus Christian Friis Rottbøll.** Hr. Etats-Raaden havde ønsket sig Tid til at vise, hvor meget det medicinske Studium efterhaanden indtil vore Tider er voxet, men Dagens mange og afverlende Forretninger tillod ham kun at tale om Medicinens Barndom i Dannemark førend det Kiøbenhavnske Academies Oprettelse. Denne Materie afhandler han i en indtagende Stiil og med megen Munterhed, og forestiller saa vel Lægekunstens som Apotheker-Videnskabens, Botanikens og Anatomiens slette Tilstand i Dannemark i de ældre Tider; han foranlediges herved til at tale kortelig om disse Videnskabers, skiønt noget langsomme, Fremvext efter Universitetets Oprettelse,

og endelig at berømme de Danſke Konger, i ſær **Chriſtian** den 6tes, **Friderich** den 5tes og **Chriſtian** den 7des Gavmildhed og Omſorg for dette nyttige Studiums Forfremmelſe. 7) **Tale, hvorved Rector Magnificus nedlagde Rectoratet.** Hr. Prof. Horneman nævner her allene Forſynets ſtore og mange Velgierninger mod Univerſitetet igiennem 3 hele forbigangne Aarhundrede. Det Oldenborgſke Konge-Huſes ædle Fortieneſter af Academiet. De Beviſer, han ſelv har haft paa ſine Collegers Yndeſt, og endelig de Prøver, de academiſke Borgere har givet paa deres Kierlighed, gode Sæder og Flittighed; hvorpaa han overleverer Rectoratet til ſin Eftermand Hr. Prof. Kratzenſtein, og ſlutter endelig med Bøn og Ønſker. — Det er Skade, at diſſe Acta ere ſaa fulde af Trykfeil, ſom i det mindſte burde været anmerkede og rettede. ω.

Hamburg.

Verſuch einer Ueberſetzung der Briefe aus Ponto, des ehemahligen Römiſchen Ritters und Poeten: **Publius Ovidius Naſo**, nebſt Anmerkungen von **Joh. Henrich Kirchhof.** 1778. 224 S., foruden Fortalen paa 16 S. i 8vo.

Forſøget med at overſætte diſſe Breve maa være falden lykkeligt ud for Hr. Juſtice-Raaden, ſiden alle Brevene leveres her overſatte. — Fortalen, ſom ſtaaer paa ſit rette Sted, foran i Bogen, handler om Menneſkenes Selſkabelighed. Først viſer Hr. Forfatteren, at vi have en Driſt til Selſkab; behøve hinandens Hielp. — Fornuften og Sproget ere de Baand, ſom ſammenknytte os S. 3. Men Graderne i denne Selſkabs-Foreening ere meget forſkiellige S. 4. Derefter gives en Definition paa en **Ven**; og ſiden blive Begreberne i Definitionen nøie udviklede. — Det almindelige herſkende Venſkab i Verden kan ikke kaldes et ſandt Venſkab. Den allerbeſte Anviisning giver Sirach os, hvis Tanker om denne Sag Forfatteren meget bequemt har anført S. 6 og 7. — Exempler paa Perſoner, mellem hvilke har været et ſandt Venſkab, findes S. 7. Saadanne Venner ere rare at komme over, ſom Ovidius allerede har beklaget S. 8. Miniſtrene omkring Førſten ſee ſig omringede af lutter Venner; men havde diſſe Vinduer paa Bryſtet, ſaa vilde man

faae

faae andet at see. Til dette kommer Døden, der tager Landets Herre bort; Ministeren bliver nu ikke længere Drivefiædren i Statsmaskinen; Efterfølgeren indkalder den gamle forjagede Minister, og hiin skal i dets Sted forlyste sig i Siberien med Jagt eller Havedyrkelse. Min Gud! (lyder Udraabet S. 9) hvor trække sig ikke de smigrende Opvartere tilbage! Man siger: jeg kiender ikke det Menneske S. 9 og 10. Derpaa kommer Forfatteren og skal have alt dette anvendt paa **Ovidius**; og Biapplicationen falder da meget godt ud. — Dette Udtog af Fortalen have vi forelagt vore Læsere, at de kunde slutte, hvor mange Kilder der endnu ligge skiulte i Grunden, og som dog kunde gavne dem, som vilde forstaae **Ovidius's** Breve fra Ponto. Til stor Lykke for den gamle Litteratur opstaaer dog eet og andet Genie, som efterhaanden kommer paa Spor efter dem, og saa herligen veed at lede dem til de gamle Auctorer, at Selskabelighed og **Ovidius** efter Dags løbe i een Rende; det er, for at tale egentligt, at en Afhandling om hiin, og dennes Breve fra Ponto, udgisre een Bog og bindes i eet Bind. — I Oversættelsen er paa det omhyggeligste søgt at udtrykke Originalens Meening. Og lægger Oversætteren til, Læseren vil finde, at der i den Tydske ikke ere flere Linier end i Originalen. — Det sidste spørger en Læsere ikke efter, naar kun Oversættelsen har, saa vidt mueligt, det hele Originalens Udtryk, saa kierer man sig ikke om at tælle Linier. Det er maaskee og umueligt, at oversætte Linie med Linie og dog beholde Poetens Fylde i Udtrykket uden Fratagelse eller Tillæg; denne Oversættelse har i det ringeste ikke giort Formodningen ugrundet. Den udtrykker vel oftest Poetens Meening, men Letheden i dennes Sprog, Tankernes Fylde, poetiske Billeder, og andre meer tilfældige Skiønheder findes enten slet ikke i Overfættelsen eller forandrede, og andre, som ingen Skiønhed have, satte i Stedet. For endnu meer at forderve Sagen ere de barbariske Riim satte til, og vi havde nær sagt de barbariske Vers, som maaskee kan være velklingende for et Øre i Siberien, (som og nævnes i Fortalen) men under vor Himmelegn ere de for raae til at behage. — Til Prøve vil vi forelægge vore Læsere et Stykke af 3die Bogs 3die Brev, Vers 5 og følgende:

Es war Nacht, und der Mond drang durch die Fensterflügel,
Und zeigte sich fast voll so glänzend wie ein Spiegel.

Ich ſchlief, mein Kummer war mit ſanfte Schlaf bedeckt,
Es lag mein matter Leib im Bette ausgeſtreckt;
Als plötzlich ſich die Luft durch Flügelſchwung bewegte,
Und etwas ohne Lärm ſich an dem Fenſter regte.
Erſchrocken ſtützt mein Arm das aufgerichte Haupt,
Und durch dies Schrecken ward mir aller Schlaf geraubt.
Betrübt ſtund Amor da, nicht, wie man ihn ſonſt ſpürte.
Von Ahorn war der Stock, den er in Händen führte,
Es zierete kein Band den Hals, noch auch ſein Haar,
Das nicht, wie ſonſt geſchehn, nett ausgekämmet war.
Durch des war ſein Geſicht aufs ſcheulichſte bedecket;
Die Flügel ſchienen mir ganz naß und ſehr beflecket,
So wie man dieſes wohl an ſolchen Tauben ſpürt,
Die vieler Leute Hand betaſtet und berührt.
Sobald ich ihn erkannt, (dies muſte ja geſchehn)
Ließ ich alſo mein Wort frey von der Zunge gehen:
Nox erat: & bifores intrabat Luna feneſtras,
Menſe fere medio qvanta nitere ſolet.
Publica me reqvies curarum ſomnus habebat,
Fuſaqve erant toto languida membra toro:
Cum ſubito pennis agitatus inhorruit aër:
Et gemuit parvo mota feneſtra ſono.
Tercitus in cubitum relevo mea membra ſiniſtrum:
Pulſus & e trepido pectore ſomnus abit.
Stabat Amor vultu, non qvo prius eſſe ſolebat,
Fulcra tenens laeva triſtis acerna manu.
Nec torqvem collo, nec habens crinale capillis;
Nec bene diſpoſitas comtus, ut ante, comas.
Horrida pendebant molles ſuper ora capilli:
Et viſa eſt oculis horrida penna meis.
Qvalis in aëriae tergo ſolet eſſe columbæ,
Tractandum multae qvam tetigere manus.
Hunc ſimul agnovi, (neqve enim mihi notior alter)
Talibus adfata eſt libera lingva ſonis.

Blot til Fornøielſe læſer man ikke ſaadan en Overſættelſe, og for at kunde fuldkommen forſtaae Ovid, tiener den ikke. Altſaa bruges den ikke heller. —— Anmerkningerne ere kun for Ulærde, og ſtaaer juſt ikke for at oplyſe Texten; thi ellers burde der have været flere, og meget, ſom ikke hører til Sagen, været borte; naar for Ex. Poeten nævner Athos og

He-

Hebrus, og man havde nok, naar man allene vidſte i hvad Kant af Verden de fandtes, ſaa fortælles ved hiint Bierg om Dinokrates der vilde giøre det til Coloſſ, og ved Floden Hebrus om Orpheus's Skiebne.

Erfurt.

Faramonds Familiengeſchichte in Briefen. Erſter Theil. In der Keiſerſchen Buchhandlung. 1779. Stor 482 S. i 8vo. Koſter Mk.

Vi har længe ventet efter Fortſættelſen af dette Skrift for at tage alt under eet, men da den anden Deel endnu ikke er kommen os for Øine, vil vi ikke længere forholde vore Læſere Anmeldelſen af denne ſmukke Romans Begyndelſe. Paa Titelbladet findes et ganſke artigt Kobber, ſom foreſtiller den meeſt fraværende Deel af Knuden, ſom ſiden ſkal udvikles og opløſes. Et ungt Mandfolk tager under Favnetag Aſſkeed med et ungt Fruentimmer i hendes Faders og Broders Nærværelſe. Han formaaer ikke at fremføre mere end dette: **Min Frideriche!** og hun kan kun ſige: **Min Karl!** Vi vil forteligen fortælle Hiſtorien, ſaavidt denne Deel gaaer. Baron von **Faramond**, Rigshof-Raad i Wien, en ædelmodig, lærd og følelſom Herre har en god Ven i de **St. Priere** i Frankerige. Denne hans Ven maatte formedelſt en Statsforbrydelſe, man beſkyldte ham for, tage Flugten, og overleverede ſin lille Søn ved Navn **Beaumont** til Riigshof-Raadens Opſigt og Opdragelſe. **Beaumont**, ſom ikke vidſte, hvis Søn eller af hvad Stand han var, forelſkede ſig, da han var voxet til, i Rigshof-Raadens Datter med hans Samtykke. Fra Frankerige af ſøger man beſtandig efter at faae fat paa denne **Beaumont**, og da ogſaa en vis uciviliſeret, men riig Greve, ogſaa havde forelſket ſig i **Frideriche**, blev hendes egen Moder, hvis Carakter er Stolthed og Falſkhed, **Beaumonts** Forræderſke. En ubenævnt opdager til al Lykke, ſkiønt temmelig ſildig, Forræderiet for **Faramond**, og Følgen heraf blev, **Beaumont** med Nød og alt blev reddet ved en pludſelig Flugt til Leipzig under Navn af **Blakwort**. Fra denne Tid af ſkriver nu **Blakwort**, ſom ikke kan forklare ſig ſelv ſin Oprindelſe eller ſine Omſtændigheder, Breve fra Leipzig til Wien, og faaer

Svar

Svar igien. Grevens Tilhengere ſpille imidlertid adſkillige Intriguer. En Jomfrue **von Weiler** kommer til Wien til **Frideriche** for at holde hende med Selſkab. Der forefalde allehaande Samtaler, Hendelſer, Reiſer, Kierlighedsſager, Religionsſager, Udfordringer, Fornøielſer, Karikaturer onde og gode, underlige, ſælſomme og lyſtige Optrin, hvoraf Jomfrue **Henriette von Weiler** fortæller det meſte i Breve til ſin Søſter **Loviſe**. **Henriette v. W.** er hemmelig forelſket i **Frideriches** Broder, den unge **Faramond**, og alting bliver mørkt og ſørgeligt baade for hende og **Frideriche**, da denne elſkværdige Broder og Ven tager Afſkeed for at reiſe til ſin Ven **Blakwort** i Leipzig. Saavidt denne Deel, ſom indeholder mange artige og beſynderlige Charakterer. Man kan ikke kiedes ved at læſe den, da den røber hos ſin Forfatter ſaa megen ſand Kundſkab om det menneſkelige Hierte, og paa en meget underholdende Maade fremſætter baade Laſternes og Dydens Exempler, hine til Afſkye, diſſe til Efterfølgelſe.

ω.

Ilmenau.

Wochenblatt für's Schöne Geſchlecht. Erſtes Hefft, auf die Monate Maj und Junius 1779. Stück 1. bis 16. Zweites Hefft, auf die Monate Julius und Auguſt 1779. Stück 17. bis 34. Stor 272 Sider i Octavo. Koſter 10 Mk. 8 ß.

En ganſke nyttig og moerſom Samling af adſkilligt. Her findes mange **Recenſioner** af nye udkommende Skrifter iſær Romaner og Comoedier. En heel Deel **Biographier**, ſaaſom **von Hallers**, Madame **Karſchinn**, Frue **Gottſcheds**, Hr. von **Kleiſts**, Jomfrue von **Schurmanns**, Profeſſor **Hartmanns**, Madame **Daciers**, Hr. **Johan Peter Uz** og **Karl Lebrecht Kruſius** — **Konſters og Konſtneres Hiſtorie**, f. Ex. om Kobberſtikkerkonſten, om Hr. **Gottlob Auguſt Liebe**, Kobberſtikker i Leipzig, om Lak at forſegle med, om den ſtore Bygmeſter i Berlin **Johan von Bodt**, om guldvirkede Klæders og Treſſers Alder, om Naturaliemaleren Hr. **Capieux** i Leipzig, om den ſtore Italienſke Maler **Albani**, om Regler ved at ſamle paa Kobberſtykker, om **Raphael**, om **Guido Reni**, om Johan

han **Lupetsky**, om **Michelangelo**, om **Rubens**, om **Correggio** og **Titian**, om **Anton van Dyck**, om **Rembrand**, om **Lely**, om **Kneller**, om **Albrecht Dürer**, alle ſtore og berømte Malere. — **Fortegnelſer** paa Europas beſte Sangerinder, Sangere, Opera- og Kirke-Componiſter, Fløiteſpillere og Virtuoſer. — **Diætlære for Fruentimmer**, om deres Temperament, om Skaden af indklemt Luft og Nytten af frie Luft, om ſunde Vaaninger og Kamre, om heftige Affecters Skadelighed, og Næringsmidler, om Spiſers Tilberedelſe, om Skaden af mange Retter og haard Føde, om fordøielige Spiſer, om opblæſende Drikke, om Snørlivets Skadelighed, om Fruentimmers Haarpuds og deres ſnevre Skoe, om Reenlighed, om Skaden af Sminke, om de taaleligſte og beſte Drikke for Fruentimmer. Alt dette, ſom vi her har ſagt at bringe under viſſe Klaſſer, findes fordeelt ſaaledes, at hvert Stykke indeholder for Afverlings Skyld noget af hvert. Paa den første Side af Stykkerne ſtaaer et lidet Vers og ofte kun 2 eller 4 Liner. Vi vil anføre et Par til Prøve:

S. 9. **Das höfliche Bauermädchen.**

„ Wie heißt das Sechſte der Gebote?
So fragte jüngſt beim Kirchenunterricht
Ignatz, der finſtre Dorfzelote,
Ein kleines artiges Geſicht.
Die Antwort war: Ihr ſollt nicht Ehebrechen.
Ei, rief Ignatz, wer wird ſo albern ſprechen!
Es heißt: Du ſollt nicht Ehebrechen!
Die arme kleine Nymphe warf
Die Augen auf den Katecheten,
Ich wüßte nicht, verſezt ſie mit Erröthen,
Daß man den Pfarrer duzzen darf.“

Pheffel.

S. 25. **Der Eheſegen.**

„ Dem achtzigjährigen Hillar
Fiel endlich noch die Thorheit ein,
Ein junges Mädchen ſich zu frein;
Er trat mit ihr zum Traualtar.
Der Prieſter — der kein ſtrenger Kato war
Und mit dem Mädchen ſehr vertraut,
Sah' einen Augenblick ſie beide ſchalkhaft an

Und

Und ſprach: Seid fruchbar! — zu der Braut;
Und: füllt die Erde! — zu dem Mann."

André.

Muntre og alvorlige Ting vexle ſaaledes af med hinanden i dette Ugeblad, at det hele, ifald ellers det følgende kommer til at ligne det allerede udkomne, vil blive en meget behagelig Lecture ei allene for det ſmukke Kiøn men og for andre. Skriftet har i Tydſkland fundet 163 Prænumerantere.

ω̃.

A Diſſertation upon the controverted Paſſages in St. Peter and St. Jude concerning the Angals, that ſinned, and who kept not their firſt Eſtate. By Samuel Henley, 8vo. Koſter 2 Sh.

Diſſe omtviſtede Steder ere 2 Petr. 2. 4. og Judæ v. 6, 7. Forfatteren bifalder ikke den almindelige Forklaring, ſom giores over diſſe Ord, at nemlig: Apoſtlerne med foranførte Steder har ſigtet til de onde Engle, der vare faldne fra deres forrige lykſalige Tilſtand, og nedſtødte til Tartarus, for der at bevares til den almindelige Dom. Hans Meening er, at Apoſtlerne ved diſſe Steder har havt Henſigt til en hiſtoriſk Tildragelſe, og at ἄγγελοι altſaa paa dette Sted betyder Mennesker; denne hans Fortolkning er for ſtørſte Deel opført paa Hr. Bryants Hypotheſer; En Omſtændighed der hos mange af hans Læſere ikke vil give en god Fordom for Hr. Henleys Hypotheſe. Da Hr. Bryants Forklaring meget ofte indeholder flere Tegn til Vittighed end Dømmekraft, og en meget liden Overeensſtemmelſe mellem Ting, ikke ſielden er nok for ham til at finde i den alt hvad han ſelv behager. Den hiſtoriſke Tildragelſe Apoſtlerne ſkal have meent, er efter Forfatterens Tanker: det første Frafald og Opſtand ſom blev iværkſat af Chus's Sønner under Nimrods Anførſel, og han fortæller denne hele Tildragelſe ſaaledes ſom Hr. Bryant har foredraget den i hans Analyſis Vol. III. p. 13. Denne Chus's Sønners formeente Opſtand troer Forfatteren at beviſe med et Sted hos Philo, der i ſit Skrift de Gigantibus fortæller: at Chus's Sønner afkaſtede den Subordination, under hvilken de befandt ſig og forlod deres første Tilſtand; at de tog til Vaaben, og paaførte deres Venner aabenbare Krig, og at Nimrod, hvis

Navn

Navn siden den Tid blev ligelydende med en Oprører, var den som ophidsede dem til disse Uroeligheder. Meget i denne Beretning beroer aabenbare paa meget vilkaarlige Fortolkninger over Mosis Ord, i Anledning af den almindelige Adspredelse. Der findes endog adskilligt, som aabenbar løber imod den Fortælning, Moses har efterladt os om Sagen, der udtrykkelig siger, at det ganske menneskelige Kiøn var tilstæde ved Babels Bygning, og at de først ved dette bleve adspredte fra hinanden over al Jordens Kreds (Gen. 11. v. 18. 19.) Hvad Philo angaaer, saa kunde han i dette Stykke ingen visse Efterretninger have, uden de, hvormed Moses havde forstrækket ham, alt andet har han maattet tage af sit Lands Traditioner, og hvor meget disses Troeværdighed har at betyde, behøve vi ikke at sige vore Læsere. Den heele Tildragelse, paa hvilken Hr. Henley's Forklaring grunder sig, er altsaa høilig uvis, og allerede dette maa opvække Mistanke imod hans Hypothese. Forfatteren viser derefter stykkeviis Overeensstemmelsen imellem disse Titaniers Historie og de Personer Apostlerne har talt om. De kaldes af dem begge αγγελοι og dette Udtryk passer sig efter Hr. Henleys Meening meget vel paa Nimrod og hans Foreenede. Ordet αγγελοι bruges i Skriften baade om gode og onde Aander, ja endog om Mennesker, naar de paa een eller anden Maade ansees som guddommelige Sendebud. Nimrod tiltog sig Titul af Alorus, Titan og Orcon, og Berosus hos Eusebius fortæller at han af Gud var beskikket til at være hans Tiener og sit Folks Beskytter; at han efter sin Død blev holdt for en δαιμων bekræftede Sagen endnu mere; thi Philo siger (loco cit.) at disse, som andre kaldte δαιμονες, blive af Moses kaldte Engle. (Slutningen følger.)

*** *** ***

Subscriptions-Plan paa en Engelsk og Dansk, og Dansk og Engelsk Ordbog.

Det hele Værk skal bestaae af to Deele i stor Median Octav, med spaltede Sider, ligesom den Tydske og Danske Ordbog, jeg agter at udgive, og hvorpaa endnu til Martii Maaneds Udgang modtages Subscription. Den første Deel bliver En-

Engelſk og Danſk, den anden Danſk og Engelſk. Værk udarbeides af S. T. Hr. **Wilhelm Cornisch Laſſen**, re ſiderende Capellan til Gusdal, Folleboe, Svatſum og Bø dal Menigheder i Gulbrandsdalen. Den første Deel kan ventes at blive færdig i Begyndelſen af næſte Aar og ſkal inde holde alle de Ord, ſom findes hos de ældre og nyere Forfat tere, ſaavel i bunden ſom ubunden Stiil; og da intet Sprog har laant flere Ord af fremmede, end det Engelſke, vil For fatteren ved ethvert Ord (ifald ſamme ikke er oprindelig En gelſk) anføre fra hvilket fremmed Sprog det nedſtammer Dette vil tiene til at give Læſeren et klart Begreb om mange Ord, hvis rette Bemærkelſe ellers ofte vilde blive ham uty delig endog ved de vidtløftigſte Forklaringer. Foruden den Hovedbetydning, ſom tillægges hvert Ord, vil Forfatteren ikke forſømme at anføre, naar det undertiden bliver brugt i en anden Bemærkelſe hos ſaadanne Forfattere, hvis Skrifter beſtemme det Engelſke Sprogs Reenhed og Zirlighed. Til Slutning vil han anføre nogle Talemaader ved et eller andet Ord, hvor han finder det fornødent, dog vil han være mere ſparſom heri, end Berthelſen, Ludvig og flere Forgiængere; thi det ſynes næſten at være en Uforſkammenhed mod Læſeren at tiltroe ham ſaa liden Dueligheed, at man ved alle Leilig heder vil lære ham at ſætte Adjectivum og Subſtantivum ſammen: Intet er heller lettere end paa denne Maade at fyl de mange Sider. For denne Feil vil han ſtræbe at vogte ſig og allene anføre ſaadanne Talemaader, ſom ere vanſkelige, ualmindelige og det Engelſke Sprog egne. Efter denne Plan haaber Forfatteren ved 10 Aars flittige Læsning i Engelſke Skrifter, nogen Øvelſe i den mundtlige Underviisning og en utrættelig Taalmodighed, ſamt ved Hielp af Johnſon og andre paalidelige Forgiængere, at være i Stand til at udfø re dette vanſkelige Arbeide til Publikums fuldkomne Nytte og Fornøielſe. Indtil næſtkommende Michelsdag modtages Subſcription, og Priſen bliver for dem, ſom inden den Tid lade ſig hos mig antegne, 3 Skilling Danſke for Arket paa Tryk- og 4 Skilling paa Skrivpapiir. Hver Deel af Værket formodes at blive 3 a 4 Alphabeter ſtort, og for dem, ſom ei ſubſcribere, bliver Arket 1 Skilling dyrere. De Venner, ſom ville tiene mig med at ſamle Subſcribentere og modtage Exemplarerne, bekomme det Ellevte for Umagen.

Gyldendal.

No. 3.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 21de Januar. 1780.

Daaren af Stand: eller Hiſtorien om Henrik Greve af Moreland. Skreven af Hr. Brooke. Overſat af det Engelſke. Første Deel. 299 S. i 8vo. Kiøbenhavn, 1779. I Profts Forlag. Koſter 64 Sk.

En mere uſkyldig Roman, end denne, kan man neppe finde. Man kan hverken ſige den forderver Sæderne eller ſpilder Tiden for Læſerne; man kan derimod ſamle mange Lærdomme deraf, ſom ere nyttige i det daglige Levnet. Dog har vi meget forundret os over det ſtore Bifald denne Roman har fundet i Engeland og andre Steder, i ſær i vore Tider, da man troer, at have bragt det vidt i at forfine Sæderne. Til at forbedre Smagen troe vi ikke den kan bidrage meget. Der ere endog Steder der i, ſom ikke kan andet end falde væmmelige for viſſe Læſere. Maaſkee vor Gisning er feil, men det faldt os ind ved Giennemlæsningen, at Hr. Brooke har haft Cyrus's Opdragelſe hos Æneophon, ſom Mønſter, for Øine. Den unge Cyrus fik i Perſien en Opdragelſe, der forſkaffede ham ſin hele Levetid et fuldkomment Herredømme over ſin Siel. Han var fra Barnsbeen bleven vant til, altid at være paa Vagt mod Lidenſkaberne og alt hvad der kunde være ham en Forførelſe fra den nøiſomme og enkelte Levemaade, hvor i Fornuften frit kan bruges, og til Afholdenhed fra det ſandſelige, hvis Fiendſkab har altid været Aarſag til den menneſkelige Elendighed.

Hr. Brooke gir og ſin Henrik en haardfør Opdragelſe, lang fra Kielenſkab og Sandſernes Smigren; men med denne na turlige Opdragelſe kan en tækkelig Sædelighed meget vel for bindes, hvilken Hr. Brooke har ſaa aldeles nægtet ſin ung Henrik, at hans første Opførſel i vore Tanker nærmer ſig de **Plumpe.** Den unge Cyrus's Opførſel er ſlet ikke nedrig og dog ſaa nær den reene Natur, ſom mueligt. Der er e kort Mellemrum mellem det ſimple og det nedrige. Det na turlige kan være ſaaledes, uden at være uanſtændigt. Henſeende til Udførelſen og Compoſitionen fortiener Hr Brookes Verk ſlet ikke at ſættes i Liighed med hiin ædle Græ kers. Det var ikke derfor vi faldt paa at nævne Xenophon her. Der kan neppe gjøres nogen Sammenligning mellem begges Verker. Daaren af Stand er hverken ſaa **rigtig** eller ſaa **enkelt,** ſom en Roman eller et Levnets Fortælling Natur tilſiger. Det er kun i Sammenligning med de fleſt nye Romaner vi kan give den Fortrin. Her at give Læſerer Indholdet deraf blev baade for vidtløftigt, hvor kort det end var, og det var ogſaa at dempe Nysgierrigheden, der ſom oftest er det eeneſte Kryderie, der opvækker Appetitten efter ſaadanne romanſke Beværtninger. Verket ſelv har Forfatte ren dediceret til Publikum. Kræsne Læſere troe vi ikke den ne Dedication vil behage. Ved hver Kapitels Ende fremſætte tes en Samtale mellem Forfatteren og hans Ven, der har til Henſigt at forſvare enten Forfatteren for hans Maade at gaae frem paa i hans Verk eller de Ting han har forebragt i Kapit tet. Een af diſſe Samtaler vil vi forelægge Læſeren, i ſær da vi har fundet ſamme Samtale overſat i et Ugeblad kaldet **Overſætteren,** ſom udkom for 9 Aar ſiden, ſee No. 5. og ſammenligne begge Overſættelſer med hinanden.

Nye Overſættelſe.

Forfatter. Hvad Begreb gior de ſig om ſaadant et Menneſke? Siig mig, jeg beder dem, min gode Ven, hvad er en Helt?

Ven. Hui! — hvilket Spørsmaal — det veed enhver Toſſe. — En Helt er — ſom ville man ſige — en Mand

Overſætteren.

Authoren. Hvad Foreſtilling gisre de ſig om ſaadan et Menneſke? Hvad er en Helt?

Vennen. Hum! — hvad er det for et Spørsmaal — derpaa kan jo enhver Daare ſvare dem. — En Helt, det er

Mand af store Bedrifter — som udfører berømmelige Gierninger — som giør heroiske Ting — og er virkelig en Helt i al sin Opførsel og Idræt. — Hvi leer de? — Jeg vil give dem Exempler der af hele Nationer ere tagne for gyldige, optegnede og tilbørligen bekiendtgiorte af Poeter, Malere, Udgravere, Billedhuggere og Historieskrivere. — Der var den assyriske Ninus, Egyptens Sesostris, Persiens Cyrus, Grækenlands Alexander, Roms Cæsar; og til deels i vore Dage Frankriges Conde, Sverrigs Carl og Persiens Kouli-Kan. — Hvad, for en Ulykke, leer den Karl af?

Forfatter. Jeg leer over at tænke, hvilken Dosmer Themistocles var, da han blev spurgt: Hvem han ansaae for den største Helt? Ikke ham som erobrer, men ham som frelser, svarede Themistocles; ikke den Mand, som nedriver, men den Mand, som opreiser, som af en Landsbye kan giøre en Stad, og forandre et foragtet Folk til en stor Nation.

Ven. Efter deres Begreb om Heroisme, var den klodsede og barbariske Peter Alexiowiz er — ligesom man kunde sige — en Mand der giør store Ting — som giør sig berømt ved sine Bedrifter, — hvis Gierninger ere heroiske, — og som i alle sine Handlinger, og i sin hele Opførsel, viser sig ret som en Helt. — Men hvoraf er det de leer? Jeg vil regne dem Exempler op, som ere antagne over hele Verden, som baade Poeter, Malere, Bildhuggere og Historieskrivere berømme og ære. — I Assyrien var der jo en Ninus, i Ægypten en Sesostris, en Alexander i Grækenland, en Cæsar i Rom, og i de nyere Tider, har jo Frankerige fremviist en Conde, Sverrig en Carl, og Persien en Kouli-Kan. — Men hvad i al Verden er det, Menneskет leer af?

Auth. Jeg leer af den gode Themistocles, naar jeg ret betænker hvad for et Dumhoved det var. Tænk engang da han blev spurgt, hvilken han ansaae for den største Helt? Ikke den som erobrer, svarede han, men den som beskytter; ikke den der river ned, men den der bygger op; den som af en Landsbye kan giøre en Stad, og af et foragtet Folk, en æret Nation.

Vennen. Efter deres Tanker om Heltemod, har jo Petrus Alexiowitz, denne vilde

viz i Rusland den største Helt der har levet.

Forfatter. Sandt, min Ven! thi han giorde blant et talrigt Folk hver Mand sædelig, undtagen sig selv; men derfor maa han og efter al Billighed deele sin Ære med Cathrina Vaskerkone der giorde den Mand til et Menneske, der havde giort en heel Nation til Mennesker.

Ven. Hvem holder de for Alderdommens største Helt?

Forfatter. Lykurgus var, uden at have sin Lige, den største Helt og den største Lovgiver. I de meget gamle Dage var den Lacedæmoniske Nation overmaade grov og uvidende. De vidste af ingen Love, uden hvad deres egen eller deres Anførereres Villie tilsagde dem. Lykurgus kunde have bemægtiget sig Scepteret, men hans Ærelyst stræbte efter et meget meer ophøiet og varigt Herredømme over dette Folks og deres Afkoms Sæder, Opførsel og Siele. Han giorde en Samling af de meest overordentlige Indretninger, der nogensinde ere opkomne i et Menneskes Hierte eller Tanker. Næst vor guddommelige Lovgivers sigtede disse meest til at danne nye Skabninger. Han formaaede de Rige til at deele deres Jordegodser lige med den russiske Bonde, været d største Helt Verden har haf

Auth. Rigtig min Ve thi han omskabte et talri Folk til Mennesker, m glemte sig selv. Dog bør al Billighed, Cathrine V skerkone have Deel i den hans Berømmelse, hun so tømmede Manden, der ha de tømmet Nationen.

Vennen. Og hvem h de de da for den største Helt de ældre Tider?

Auth. Lycurgus var ud Tvivl den største Helt og d største Lovgivere. I hi gamle Tider vare Lacedem nierne meget uvidende og ba bariske; de havde ingen Lo og fulgte ikkun deres egen deres Beherskeres Villie. D stod i Lycurgus Magt at kon me paa Thronen; men ha tragtede efter et meget ædle og bestandigere Herredømm Han ville herske over alle Hie ter, over Sæderne og over hele Folkes Opførsel, saa v hos de nu levende som ho deres Efterkommere. Ha giorde en Lovbog, som inde holdt de forunderligste Lev Regler et Menneske kunde fa de paa. Efter vores hellig Love vare disse best indretted til at danne nye Mennesker Han fik de Rige overtalet t at lade hele Landet uddeele lige Deele, mellem dem og d

Fat

den Fattige. Han forbød at bruge al Slags Mynt, som blant andre Nationer var gangbar, og derved forbød Indførselen af alle Ting, som tiened til at befordre Overdaadighed og Pragt. Han paalagde dem at spise i Selskab med hinanden og holde tarvelige og simple Maaltider. Han forbød al Pragt i Klæder og Huusgeraad. Kort, han søgte at undertrykke hver sandselig og egennyttig Begierlighed, ved at paabyde daglige Øvelser, Arbeide, Slæb, at udstaae Smerter og ædelmodig at foragte Døden. Omsider foregav han et Ærende, der fordrede hans Fraværelse paa nogen Tid, og tog da en Eed af Lacedæmonierne, at de uden mindste Overtrædelser nøie ville iagttage hans Love, til han igien kom tilbage. Han gik altsaa af Kierlighed til sit Fædreneland i en bestandig Landflygtighed, og ved sin Død bar Omsorg, at hans Legeme aldrig skulde findes, at det ikke skulle blive bragt til Sparta, og give sine Landsmænd Leilighed til at bryde deres Eed.

Fattige. Han forbød at bruge nogen Slags Mynt, som var i Gang blant andre Nationer, og forhindrede dem derved at indføre nogen af de Ting, som kunde foraarsage Pragt og Yppighed. Han bød dem at føde sig med eenfoldig og tarvelig Spise, som de maatte nyde med hverandre. Han forbød dem al Overflødighed i Huusgeraad og Klæder. Han søgte med et Ord, at undertrykke hver en sandselig og egennyttig Begierlighed, ved at paalægge dem haardt Arbeide og andre Øvelser, og ved at lære dem at taale Smerten med Taalmodighed og at gaae Døden i Møde uden Frygt. Siden foregav han en Reise og forlangte en Eed af Lacedemonierne, at de vilde holde hans Love vedlige og efterleve dem nøie, endog i de ringeste Punkter indtil han kom tilbage igien. Nu fordømte han sig selv til evig Landflygtighed, af Kierlighed til sit Fædreneland; og magte det saaledes, at hans Krop ikke var at finde efter hans Død, paa det at ingen skulde bringe den til Sparta igien, og derved give hans Landsmænd Leilighed til at bryde deres Eed.

Er det en Oversætters Pligt, at være sin Original troe og lige saa lidet at forskiønne som at forværre den, saa kan vi

ikke andet end foretrække den nye Overſættelſe. Den er overalt ſin Original mere troe og giør ſig mere Umage for at udtømme hvert Ords Begreb. I Overſætteren finder man, foruden Urigtigheder i vort Danſke Sprog, betydelige Feil imod det Engelſke: that boor and barbarian Peter Alexiovitz of Ruſſia: kalder han Petrus Alexiovitz den vilde ruſſiſke Bonde; who humanized the man, that humanized a nation: Hun ſom tømmede Manden, der havde tømmet Nationen; Humanize kan ikke ſaa lige overſættes ved at tømme. Det var ikke heller Forfatterens Meening. Without compariſon kalder han uden Tvivl. Rigtigere den nye Overſættelſe: uden at have ſin Lige. Men den nye Overſættelſe er ikke heller overalt lige god. Blant de Steder vi have ſammenlignet med Originalen, have vi ſtødt an paa nogle, ſom Overſætteren ſynes at have behandlet meget ſkiødesløs, da han paa andre Steder har viiſt, at han baade havde det Engelſke Sprog i ſin Magt og at han ogſaa vidſte at benytte ſig af det Danſke Sprogs Fuldkommenheder. Vi ønſke han vil viſe ſin Flid større i den anden Deel, om vi ogſaa tør haabe den nogen Tid vil udkomme, da Nysgierrigheden uden Tvivl er forgaaet de fleſte Læſere, ſom allerede have glemt hvad de har læſt i denne førſte. v.

A Diſſertation upon the controverted Paſſages in St. Peter and St Jude concerning the Angals, that ſinned, and who kept not their firſt Eſtate. (Begyndelſen, ſee No. 2.)

De ſamme Perſoner bleve desuden betragtede ſom Stierner og Conſtellationer; Nimrod iſær paatog ſig Navn af Orion og Morgenſtiernen, Titanerne i Mauritanien kaldes i Euripidis Jon (v. 796.) αστερες εσπεροι, Atlas's Døttre bleve anſeete for en himmelſk Stierne-Samling og kaldte Plejades; Homerus kalder Memnon Morgenrødens Søn, og Eſaias ſynes at alludere til denne førſte apoſtats tiltagne Titel, naar han i at forkynde Guds Straf over Babylon kalder den חילל בן־שחר Morgen-Stiernen og Morgen-Rødens Søn. Nu veed vi af et Vers i de orphiſke Hymner, at αστερες ἑρανιοι udtrykkelig kaldes δαιμονες,

og

og diſſe ere ſom Forfatteren har viiſt, ſamme ſom αγγελοι. Job har desuden (38. 7.) kaldet Englene Morgen-Stierner. Alt dette beviſer, ſiger Hr. Henley, at Ordet αγγελοι var det meſt paſſende Udtryk Apoſtlerne kunde betiene ſig af, naar de vilde tale om Nimrod og hans forenede. Man ſeer af det anførte hvor lang og møiſommelig en Vei Forfatteren maa gaae, for at komme til ſit Maal. At meget i denne Forfatterens Slutning beroer paa overmaade uſikre og urigtig anvendte Beviſer troe vi Læſerne allerede har mærket. Hvad Anſeelſe Beroſus har til at beviſe Forfatterens Meening, kan ikke være nogen ubekiendt ſom er kyndig i de ældſte Tiders Hiſtorie. Vi indſee heller ikke at et poetiſk Udtryk, ſom af en Digter bruges om en Perſon kan være noget Beviis for at Perſonen ſelv virkelig har tiltaget ſig dette Navn. Euripides har i det mindſte efter vores Meening aldrig tænkt paa det, Forfatteren har fundet i de Ord, ſom af ham lægges Creuſa i Munden, der i ſin Bedrøvelſe ønſker ſig langt bort fra Hellas til αστερες εσπεροι. Enhver ſom er lidet bevandret i Poeternes Sprog ſeer nok her meenes intet meer end at hun ønſker ſig hen mod Veſten. Men lad end alt dette være rigtigt og vel beviiſt, ſaa kunde dog αγγελοι paa dette Sted ikke betyde Guds Sendebud hvorfor Apoſtlerne rimeligviis ikke har anſeet dem, men nogle der gave ſig ud for Guds Sendebud; Det er let at ſee hvor tvungen denne Fortolkning er, da her ingen Anledning gives at troe Apoſtlerne har brugt dette Ord ironice paa nærværende Steder. — Diſſe Perſoners Forbrydelſe er af Apoſtelen Juda anført med diſſe Ord: μη τηρησαντες την εαυτων αρχην αλλα απολιποντες το ιδιον οικητηριον. denne αρχη er efter Forfatterens Hypotheſe deres Boelig under Patriarchen Noah; denne forlod de; derſom de havde handlet efter deres Skyldighed, vilde de have biet indtil den almindelige Udvandring, hvilken de ſynes at have forekommet, og de vilde da efter den guddommelige Anviisning have bekommet de Steder, der bleve optagne af Mizraim, Lubim og andre Chams Sønner, men de undſlog ſig for at adlyde den guddommelige Beſlutning og foragtede το ιδιον οικητηριον;

det Sted de vare beſtemte til. Vi har allerede ovenfor talt om, hvor meget man kan lide paa denne guddommelige Anviisning ſom Forfatteren anſtændig beraaber ſig paa, og er derfor overflødigt her at igientage. Men foruden denne Forſeelſe tillægger Hr. Henley diſſe αγγελοι endnu en anden, den nemlig at have været ſkyldig i ſamme Laſter ſom Sodoma og Gomorra. „De indføres hos begge Apoſtler„ ne tillige med Folket i Sodoma og Gomorra, og Aarſa„ gen er klar, fordi de upaatvivlelig vare ſkyldige i ſamme „ unaturlige Synder. St. Peder taler om deres fornemſte „ Synder og har Henſigt til dem i ſine Paamindelſer til de an„ dre. —— St. Juda nævner ligeledes begge Folk ſtrax ef„ ter hinanden, og ſætter dem i Claſſe ſammen, i Henſeen„ de til deres Synder. Efter at han har talt om de fore„ gaaende Perſoner og Naturen af deres Straf lægger han „ til ὡσ Σοδομα και γομορρα ꝛc. Ligeſom Sodoma „ og Gomorra og de Stæder omkring dem, der efterlignede „ dette Folk i deres Synder. Jeg troer vi kan ſee af dette, „ at Indbyggernes Synder i Sodoma var af ſamme Slags „ ſom diſſe frafaldne, Apoſtlerne nylig havde beſkrevet. „ De ſyndede τον ομοιον τουτοις τροπον, ved dette er „ meent at de lignede diſſe i Ondſkaber. Dette er efter „ mine Tanker Ordenes naturligſte Forſtand, og herved „ tænker jeg vi kan blive forviſſede om tvende Ting, der vil „ tiene til ydermere at ſtadfæſte hvad jeg allerede har ſagt om „ dette Folk. For ſt at de Perſoner ſom kaldes αγγελοι „ upaatvivlelig vare Menneſker, og for det andet, at de„ res Hiſtorie var ældre end Sodomiternes, ſaaſom dette „ Stæds Indbyggere efterlignede hine i Ugudelighed. „ Chutiternes Fordærvelſe var i denne Henſeende meget ſtor; „ og vi finde bedrøvelige Spor af det hos mange af de Colo„ nier, de har ſtiftet. Alle af den Titaniſke Slægt ſynes at „ have været ſaa bekiendt for diſſe Laſter, at endog deres „ Navn ſelv betegner Skiendſel. Derfor finde vi hos He„ ſychius Τιτανος παιδεραστης der anføre ſom ligegielden„ de Ord.“ Naar det var viſt at Apoſtlen havde ſagt Sodomiterne havde begaaet ſamme unaturlige Synder ſom αγγελοι, var Forfatterens første Slutning fuldkommen rigtig, at man

ikke

ikke længer kunde tvivle om at disse αγγελοι vare Menneſker: men den anden Slutning til deres høiere Alde end Sodomiternes, blev alligevel falſk; thi at Hr. Henley har overſat Apoſtlernes ὁμοιον τουτοις τροπον, der hverken vil ſige meer eller mindre end at de ſyndede paa ſamme Maade, ved det engelſke Ord copy og ſiden videre ſluttet fort fra dette Ords Betydning i det engelſke Sprog, det er en Sag, ſom hverken den græſke Text eller Apoſtelen Juda har mindſte Skyld i. Skulde det være Beviis for hans Meening, at diſſes Hiſtorie anføres førend Sodomiternes, ſaa kunde man paa ſamme Maade beviſe at Iſraeliternes Straf i Ørken var ældre end Sodomas Undergang; thi og denne anføres førend nogen af de andre to. Efter vore Tanker, kan dette ὁμοιον τουτοις τροπον meget gierne forklares ſaaledes: at ved τουτοις forſtaaes dem, ſom Apoſtelen allerede har talt om i det 4de Vers, οἱ μετατιθεντες την του θεου χαριν εις ασελγειαν, og ſom i det følgende ſiges σαρκα μιαινειν, dette kommer meget vel overeens med Apoſtelens Hensigt, der paa dette Sted juſt er, med Exempler paa Guds ſtraffende Retfærdighed, at forſkrække Læſerne fra diſſe fordærvelige Menneſkers Forførelſe; hos Apoſtelen Peder har αγγελοι aldeles ingen Forbindelſe med Sodoma og Gomorra. Og vi troe altſaa, at man ikke før den af Hr. Henley anførte Aarſags Skyld, har nødig at afvige fra Ordenes almindelige Fortolkning. Den Straf diſſe Perſoner maatte udſtaae for deres Synder, anføres af St. Peder: med diſſe Ord: Gud ſparede dem ikke, men σειραις ζοφου ταρταρωσας, παρεδωκεν εις κρισιν τετηρημενους. Juda ſiger: εις κρισιν μεγαλης ἡμερας, δεσμοις ἀϊδιοις ὑπο ζοφον τετηρηκεν. Vi veed diſſe Udtryk kan, efter Forfatterens Hypotheſe, ikke ſige mere, end at de bleve fordrevne til et Sted, man almindelig holdt for Tartarus; og vi have allerede giort Læſerne bekiendt, i hvilket Land paa Jorden Hr. Henley finder dette Sted. I Ordet ταρταρωσας, ſom ved denne Leilighed anføres af Petrus, finder Forfatteren des-

uden noget, ſom bemærker en Slags Voldſomhed, og hvoraf han altſaa ſiden ſlutter: at Titanerne, eller Nimrods Forenede, paa en voldſom Maade bleve drevne fra Sinear til det formeente Tartarus; Og denne ſin Meening beſtyrker han end videre med Abydænus, Hiſtiæus og andre, der ſige: at diſſe Menneſker ved Lynild, Jordſkiælv og Hvirvelvinde bleve drevne fra Babels Taarn, og ſiden adſpredte over den ganſke Jord. Begge Apoſtlerne anføre videre om diſſe Perſoner, at de bleve bundne med Lænker og bevarede under Mørket til Dommens Dag. Forfatteren troer, Apoſtlerne paa dette Sted har havt Hensigt til en Deel af den gamle Hiſtorie, der rimeligviis kunde være overſat i Poeſie ved en eller anden helleniſtiſk Jøde. Han ſynes at finde Grund for ſig til denne Gisning af den poetiſke Tone Apoſtlerne paa foranførte Steder har betient ſig af, og ſom ingen Liighed har med den Stiil, man finder paa andre det nye Teſtamentes Steder. Hedningene digtede, ſom bekiendt er, at diſſe Titaner, der førte Krig med Himmelen, bleve drevne tilbage med Lynild og Hvirvelvinde og tilſidſt jagne til Tartarus, hvor de blev holdt fængſlede i Lænker. Heſiodus iſær, naar han taler om denne Tildragelſe, betiener ſig juſt af diſſe Udtryk δεσμοισιν εν αργαλεοισιν εδησαν. ὑπο χθονος ευρυοδειης Theolog. v. 717. og v. 729. ὑπο ζοφω περοεντι κεκρυφαται, der har temmelig Liighed med dem Apoſtlerne har brugt paa de omtviſtede Steder, σειραι ζοφȣ er altſaa, efter Forfatterens Meening, intet andet end poetiſke Prydelſer, der blot ere komne paa dette Sted ſom en Alluſion til en eller anden Digter, der har ſkrevet om denne Begivenhed. Til Slutning giver Hr. Henley ſin Meening tilkiende om begge Apoſtlernes Henſigt; han troer Apoſtlerne har vildet ſigte til det første Frafald under Nimrod, og det andet der ſkulde ſkee under Antichriſtus; og at de vilde oplyſe det ſidſte Affald med lignende Omſtændigheder i det første. Der er, ſiger han, ſtor Liighed mellem St. Pauli Spaadom om det Syndens Menneſke, og Lucifers den titaniſke Fyrſte, hos Eſaias, der ophøiede ſit Sæde oven over Guds Stierner. (Eſ. 14, 13.) Vi finde og en ſtor Overeensſtemmelſe mellem de første og ſidſte Apoſtaters Laſter; de

ſidſte

ſidſte ſkulle tale beſpottelig om δοξαι, og ikke agte apoſtoliſk Myndighed meer end de første den patriarchalſke. De ſkulle nægte den Herre, ſom kiøbte dem, hvilket Forfatteren meener ſkulde ſkee ved igien at indføre Dæmoners eller Englers Dyrkelſe ꝛc. Det ſynes for os naturligere og rimeligere at forſtaae diſſe Apoſtlernes Ord om Menneſker, der vare til paa de ſamme Tider Apoſtlerne ſelv levede; end heri at ſøge en Spaadom om tilkommende Apoſtater, allerhelſt da Juda taler om dem ſom nogle der allerede vare komne ind i Meenigheden παρεισεδυσαν τινες ꝛc. Vi haabe Læſerne har mærket, at Forfatteren, ved nærværende Skrift, tydelig har viiſt at han hverken mangler Vittighed eller en udbredt Lærdom; men vi troe og, de tilligemed os ere enige i, at, uagtet al denne Vittighed og Belæſenhed, hvorved Forfatteren underſtøtter ſine Meeninger, hans Fortolknings-Maade dog er langt neden for dem, ſom almindeligſt gisres over diſſe omtviſtede Steder, og at den paa ingen Maade fortiener at ſættes i Ligning med dem. Thi ikke at tale om, at der findes Steder i Skriften, der, uden at gisre Vold paa Ordene, ikke vel kan forſtaaes om andre end de Væſener vi kalde Engler, og at den almindelige Fortolknings Maade altſaa grunder ſig paa en i Apoſtlernes Tider almindelig bekiendt Meening, hvilket er en meget viſſere Grund end en uvis og paa ſvage Hypotheſer opført Hiſtorie; ſaa forekommer, efter vore Tanker, Ordet αγγελος, uden Tvivl, i det nye Teſtamente oftere brugt om diſſe Engle end i den anden Bemærkelſe; at nogle af diſſe Engle ved Ulydighed ere blevne onde, og at diſſe onde Engle, i Skriften forekommer ſom nedſtødte til den evige Ild og Abyſſus; ſamt at Satan foreſtilles ſom bunden og fængſlet til dette Sted (Aab. 20. 3. og andre Steder,) kan ikke heller være nogen ubekiendt. Naar man desuden vil fortolke en Skribents Meening, maa man nsdvendig have Hensigt, ei allene til Skribentens Ord, men og til hans Fødeland, Levetid og egen perſonlige Charakter. Det er, af denne Aarſag, rimeligere at troe, at en Skribent, coet. par., alluderer til Meeninger, ſom vare almindelige iblant hans eget Folk og Troesforvante, end at han har alluderet til et andet og for ham fremmed Folks; og dette endnu meer, naar den ſamme Skribent ikke er bekiendt

for

for Lærdom og Belæſenhed. Det er altſaa naturligere troe Apoſtlerne har havt Henſigt til den Meening om de c de Englers Fald, der var almindelig bekiendt baade blant Jød og Chriſtne, end til Titanernes Oprør, der langt fra ik maa have været ſaa almindelig kiendt i Jødeland. Men l end Apoſtlerne have faaet denne Kundſkab paa een eller and Maade, ved Omgang eller Skrifters Læsning, ſaa var d dette det allermeeſt upaſſende Exempel, paa Guds ſtraffen Retfærdighed, de i Følge deres Henſigt kunde forebring Apoſtlerne ſkreve ikke for Lærde allene, men for alle der Troesforvante; dette Exempel maatte derfor være det ubeqver meſte de kunde bruge, baade for Jøder og Hedninger; fo **Jøder**, ſaaſom det grundede ſig paa et fremmed Folks myth logiſke Fortælning; og for **Hedninger**, ſaaſom det beroe paa en ikke almindelig Fortolkning over denne Fortælning Thi omendſkiønt diſſe havde hørt om Titanernes Strid me Himmelen, ſaa er det dog at formode, at kun meget faae vidſt at udtyde denne μύθος om Nimrods og hans Bundsforvan ters Opſtand, under Patriarchen Noa. Antage vi derimod at Apoſtlerne har havt Henſigt til de faldne Englers Hiſtorie ſaa var dette Exempel ſaavel valgt ſom mueligt, hverken Je der eller Hedninger kunde, naar de kuns først vare blevn omvendte til Chriſtendommen, være uvidende om denne Lær dom, formedelſt den Indflydelſe den har paa adſkillige Ho ved-Lærdomme i den chriſtelige Religion. Der er ved den almindelige Fortolknings Maade kun een Ting der er vanſke lig at forklare, nemlig hvad denne ἀρχὴ, de faldne Aande ikke bevarede og den egne Boelig de forlod, ſkal have Hen ſigt til, thi ſkiønt diſſe Englers Fald og deres Straf er os tilſtrækkelig bekiendt, ſaa veed vi dog meget lidet hvori de res Forſeelſe og Ulydighed egentlig har beſtaaet. Dog des uagtet troe vi alligevel at flere Ting i Apoſtlernes Ord lader ſig bedre forklare efter denne, end efter Hr. Henleys Hypo theſe, ſkiønt maaſkee denne formedelſt ſin Nyehed og den Vit tighed, og Belæſenhed Forfatteren har prydet den med, vil forlede mange til at foretrække den for den almindelige.

Zürich.

Zürich.

Winkelmanns Briefe an seine Freunde in der Schweiz. Bey Orel, Geßner, Füeslin und Compagnie 1778. 8vo, 234 Sider.

Disse ere skrevne fra Aaret 1758 indtil Aaret 1768 til hans Venner: Herr C. Füeslin, H. Füeslin, S. Geßner, Chr. von Mechel i Basel, L. Usteri og Professor Usteri, som er Udgiveren af nærværende Samling, hvilken han har dediceret til Greven af Firmian, Winkelmanns Velynder. Brevene handle meest om Winkelmanns Skrifter og Omstændigheederne, i hvilke han befandt sig i den omtalte Tid. Hist og her træffe man Betragtninger over fremmede Ting; f. E. lærde Mænd, fremmede Skrifter ꝛc. Af de sidste vil vi afskrive nogle faae. Side 12, „Den gode Smag i den grædske Tryk, er siden Robert Stephans Liv forsvunden af „Verden, der er ingen Skygge eller Lys meer i de grædske „Bogstaver — og visse Forkortelser, Abreviaturer, hører til „den smukke Skikkelse og give dem Rundhed og Grazie. „Leipzigerne troe, deres Konstantinus Porphyrogenetus er „et Mønster paa en grædsk Tryk; de i Glasgov bilde sig det „og ind: i mine Øine er det en forhungret og udpiint „Fordreining af Bogstaver. En næsten umærkelig Hævelse og Nedsættelse, Udvidelse og Fordybelse som giver Bogstaverne deres Grazie. Men dette lidet er ikke enhver begribeligt, jog udgiør i al Slags Konst Mesterens Forskiel." — Side 92. „Det første Arbeide i Berlin var „paa det høfligste at erklære Marq. d'Argens for en uviden„de Esel. Saadanne Folk er en Skamplet i alle lærde „Selskaber." — Side 103. „De love sig for meget af „mig i Engelland — jeg skyer denne inhospitale Nation, hvor „jeg kan." — Side 179. „Dersom den romerske Mastro „Muratore Vitruvius, (som Brevenes Udgiver troer at „Winkelmann mener) fortiener at oversættes, og jeg hist „og her kan give nogen Oplysning, vil jeg gierne godvilligen giøre det. Man kan om dette Foretagende sige adskilligt baade for og imod; ei at tale om denne Skribentens Skomagerstiil, hans Uorden i Skriftets Udkast, hans Barnagtige Indfald, og den lidet fordøiede, udskrevne Kundskab om Harmonien. Det Nyttige er hele Verden bekiendt;

„men

„ men det er en Bog for Orville.“ — For Reſten henviſ vi vore Læſere til Brevene ſelv; ſom af det intereſſereni indeholde ſaa meget, at man uden Kiedſommelighed læſ nogle af dem, og med Begierlighed andre; thi endog d ringeſte ny Bekiendtſkab man kan giøre med Winkelmann he noget Tillokkende hos ſig.

Hamburg.

De ærario Mercatorum apud veteres Romanos commer tatio, qva ad actum oratorio-dramaticum de mort Senecæ — Invitat Joannes Martinus Müller, Joar nei Rector. 1778. 4 Ark i Folio.

Forfatteren har ſamlet om denne Materie ſaa meget ſom nc genledes kan være tilſtrækkelig til at faae Kundſkab om den Her ſiges hvad Numularii eller trapezitæ og Collybiſti (almindelige Vexelere), Menſarii, (ſom havde Opſigt me det offentlige Credit- og Mynt-Væſen) Argentarii (offent lige Bangverer). Den Banke diſſe havde at beſtille me var en Vexelbanke, og hvor man ſikkert kunde deponere ſin Penge-Summer uden Rente, og faae dem tilbage, naa man vilde laane dem til andre, ſelv fordre og modtage dem eller give andre, man ſkyldte Pengene, Anviisning derpaa Man kunde og laane ſine Penge til deyne Banke og trækk Renter af dem. Til Forſikring for de deponerede eller laan te Penge, fik man af Argentariis et Slags Banko-Sedle eller Beviis, tabulas. Den var og en Aſſekurance-Banke hvor man kunde lade aſſeurere de Vahre, man ſendte ove Søen. Af denne Banke dependerede ogſaa Mynt-Prøven — Ved alt dette anføres Beviis-Steder af de gamle Skri bentere. Forfatteren har ikke udtømmet ſin Materie, men efterladt noget til andre, der vil paatage ſig videre Umage. S ſær ſavner man hos Forfatteren det hiſtoriſke ved denne Ma terie. Han har ikke anmerket paa hvad Tid Ærarium hos Romerne var i den Tilſtand han beſkriver; ſaa fuldkommer blev den ikke med eet; han ſammenblander de ældre og ſildi gere Tider; og de paa hinanden fulgte Forandringer har han ikke anmerket.

Halle.

Halle.

ollſtändiges **Communionbuch** oder Andachten und Betrachtungen bey der Beichte und Communion nebſt der dazu erforderlichen würdigen Vorbereitung und dankbaren Erinnerung, ſamt einem Anhange für die **Communion der Kranken** vornemlich nach den Einſichten und den Bedürfniſſen gemeiner und ungeübter Chriſten, eingerichtet von **Chriſtian Heinrich Schreyer.** Bey Trampens Wittwe 1779. Stor 216 Sider i ſtor 8vo.

uldſtændig nok og maaſkee alt for meget: thi her findes ange Ting, ſom Bogens Fuldſtændighed ubeſkadiget, gier- e kunde være borte, f. Ex. endeel Bønner, ſom dog i Grun- en ſige eet og det ſamme, adſkillige Betragtninger, ſom an for Forandrings Skyld kan omvexle med hinanden, og ogle Ubetydeligheder ſaaſom om **Beichtgroſchen** eller **Beichtgeld, die Altertücher, die Geſäſe** med videre, m ſlet intet bidrage til Communikanteres Oplysning eller ndagt; men vi lade gierne den gamle Sats gielde: ſuper- ua non nocent, og tilſtaae, at vi i det øvrige under Bo- ens Læsning har funden os fornøiede, da Forf. allevegne røber lid og Grundighed. Skriftet er ellers inddeelt efter Dage fire Deele. Den første indeholder Betragtninger paa fem **orberedelſes Dage**; den anden paa **Skriftedagen**, den redie paa **Communiondagen**, og den fierde paa tre **Erindringsdage** — hvorfore Forberedelſesdagene juſt ſkal væ- e fem og Erindringsdagene kun tre, indſee vi ikke — der- aa følger tvende Anhang, hvoraf det første leverer kun Be- ragtninger til Afvexling, og det andet særdeles Andagter ved e Syges Communion. — Nærmere at tilkiendegive Ind- oldet vilde være overflødigt. I Forerindringen forelægger r. **Schreyer** ſine Læsere tre Spørgsmaale til Bedømmelſe:) om den Plan, han har lagt til Grund, og den brugte Methode ikke virkelig har noget eget og forſkielligt fra an- res? hvilket maa tilſtaaes endog i Henſeende til en vis Uor- en, ſom ſynes at herſke imellem Betragtningerne. 2) Om an ved ſin Bog, uden andre gode Communionbøgers For- ærmelſe, har beviiſt chriſtelige Communikantere virkelig nye ieneſte? hvilket vi hverken tør negte eller bekræfte, ſiden

vi

vi ikke have læst alle i dette Fag udkomne Skrifter —— os den i det mindste ikke forekommet uundværlig. 3) Om ha efter sit paa Titelbladet givne Løfte virkelig har udarbeidet e Communionbog for usvede Christne? og dette kan man ik negte, da alt er fatteligt og tydeligt.

β.

Leipzig.

Meine Beherzigungen bey der Communion. Bey Chris Gottlob Hilscher. 1780., med et Titel-Kobber. St 104 S. 8vo.

En ussel Piece mestendeels tagen af andre gudfrygtige Mænd Skrifter. Hr. Samleren, som skriver sig C. G. S., ha ikke kunnet vænne sig til at bruge de sædvanlige Communio bøger, og mener med denne Compilation at gisre flere lig sindede en ikke ubetydelig Tieneste —— til den Ende siger ha dem i Fortalen, hvad de bør læse Dagen før de gaae til Skri te, dernæst tilig paa Skriftedagen og efter Skriftemaalet endelig tilig paa Communiondagen, ved og efter Comm nionen. Alting er velmeent men hiertelig enfoldigt og he pietiskt paa sine Steder, undertiden endog latterligt. Vo Læsere vil have nok af følgende Prøve. S. 38.

Verschreibung des Christen.

„ Dein, Jesu, will ich bleiben!
Ich will zum Unterpfand
Dir Leib und Seel' verschreiben!
Hier ist mein eigne Hand:
*)

*) Auf diesen leeren Platz schreibet der Leser, der es mit Go und seiner eignen Seeligkeit redlich meynt, seiner eige Vor- und Zunahme."

Paa samme Side skal man endnu nok engang skrive baad sit For- og Tilnavn til Efterretning for Forlæseren. Ka noget tænkes taabeligere?

β.

Trykfeil i No. 2.

Side 22. Linie 21. bør den udelades. S. 27. L. 14 fraværende læs frapperende. L. 29. bør ogsaa udelades S. 29. L. 9. og læs om. L. 32. Pheffel læs Pfeffel S. 30. L. 1. fruchbar læs fruchtbar.

No. 4.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 28de Januar. 1780.

Forsøg til en Underviisning i det Danske og Norske Skov-Væsen af Esaias Fleischer, Kongel. Majests. Etats-Raad, Hans Kongel. Høiheds Arve-Prints Friderichs Inspecteur over Jægerspriis Amt og Slot; Medlem af det Kongel. Danske Ager-Akademie og Landhuusholdings-Selskab i Kiøbenhavn, samt af det Kongel. Svenske Videnskabernes Akademie i Stockholm. 692 S. i stor 8vo, foruden 82 S. Tilskrift, Fortale og Fortegnelse paa Prænumeranterne. Kiøbenhavn, 1779., trykt hos Hallager, og findes til Kiøbs hos Boghandler Gyldendal for 2 Rdlr.

Betragter man ikkun flygtigen den utroelige Mængde Træ, der dagligen behøves og forbruges til Skibsbyggerier, Bygninger, Meubler, Brænde og utallige andre Ting, indseer man letteligen Vigtighed og Nødvendigheden af Skoves Plantning, Dyrkning og Vedligeholdelse. Hvor begribelig end denne Sandhed synes at være, har den dog intet virket paa vore Forfædre. Skovene ere af dem behandlede som uforgængelige, og Efterkommernes visse forestaaende Trang og Nød har ingen Adgang fundet til deres haarde Hierter. Dog vi beskylde ubilligen Forfædrene: vor Opførsel retfærdiggiør deres, og vor Formastelse eller Uvidenhed fornærmer Himlen; thi man har ikke undseet sig ved at negte Jorden Evne til at frembringe Skov-Træer.

O genus infelix humanum! talia Diuis
Cum tribuit facta, atqve iras adiunxit acerbas:
Qvantos tum gemitus Ipſi ſibi, qvantaqve nobis
Vulnera, qvas lacrymas peperere minoribus noſtris.

Men Sagen er denne: Menneſkene elſke og vedblive deres Fordomme, og i Steden for at gaae frem til Fuldkommenhed, have de, ved ikke at agte paa Naturens ubedragelige Forſkrifter, antaget og fulgt Regler, der have ført dem fra Maalet. At dette har været de forløbne, og til deels vore Dages Feil, kunde letteligen beviſes ved en Sammenligning af de Regler, man har foreſkrevet Haugedyrkningen, og anvendt paa Skov-Plantningen, og de en ſund Philoſophie, og nærværende med ikke mindre Flid og Skionſomhed end patriotiſk Nidkierhed udarbeidede Skrift give. Tage vi ikke merkeligen Feil, er denne Bog en meget fattelig, udførlig og tilſtrækkelig Underviisning i Skov-Væſenet, og giør den ſtørſte Deel fremmede Skribentere i ſamme Materie undværlige. Vi ere derfor overbeviſte om, at følges og iverkſættes de her foreſkrevne Regler af Kyndige, ſkal vore Skoves Dyrkning, Forbedring og Vedligeholdelſe opreiſe Hr. Etats-Raadens utrettelige Flid og patriotiſke Nidkierhed et ligeſaa ærefuldt ſom varigt Minde blant de taknemmelige Efterkommere. Man vil af Bogen lære at frygte og mistroe Analogien, og tydeligen indſee, at endeel mislykkede Skov-Plantninger har ſin Oprindelſe derfra, at man har anvendt Haugedyrkningens Regler paa Skov-Plantningen. Naturen har ſine Love, ſom forekomme os almindelige, og eensformigen at udſtrekke ſig til en ſtor Mængde af Ting, fordi vi ikke beſidde Taalmodighed eller Vittighed nok til at kiende dens Fremgangs-Maade i enhver enkelt og særſkilt Tings Frembringelſe og Vedligeholdelſe. Vi blive ſtaaende ved det Grove af dens Gierninger, men dens Finheder undgaae os beſtandigen, ſaa Vildfarelſe bliver vor Deel, indtil den yderſte Nød aabner vore Øine, og giør Sandheden antagelig.

Det bør virkeligen regnes til en ſtor Fortieneſte, at Hr. Etats-Raaden ikke har ladet ſig henrive af ſin Materies Vigtighed, og negte Agerdyrkningen dens tilkommende Agt. Man vil befinde ved Bogens Læsning, at han anpriſer det Forhold mellem Skov og Agerland, ſom Erfaring har viiſt at være det rette. Han anviſer Skovene de Pladſer, giem-

tagne

agne Forsøg har overbeviist Naturforskeren om, at være
itienlige til Agerdyrkning. Følges Hr. Etats-Raadens For-
krifter, som vi til Fædrenelandets Gavn inderligen ønske
g haabe, skal det engang i sin Tid siges om os:

Inqve dies magis in montem succedere sylvas
Cogebant, infraqve locum concedere cultis.

Naar de Jydske Alheder, og de Siellandske og Fyhnske Heeder,
er nu henligge til liden eller ingen Nytte, efter Hr. Forfat-
erens Raad, forvandles til Skove, da vil det passe sig
aa os.

Bogen er tilskreven Kron-Printsen, og man finder her
n lærerig Afhandling om den Mangel, næsten hele Europa
ar paa Skov, og som begynder at true det ikke for saa læn-
e siden skovbegroede Amerika. Af Hr. Justice-Raad Høsts
nukke Efterretninger om Marokos kunde have været tillagt,
t Marokanerne maa forskaffe sig Planker og endeel andet
Skibs-Tømmer fra Europa. — Fortalen indeholder en vidt-
øftig Fortegnelse paa inden- og udenlandske Skov-Skriben-
re, med en kort Dom over enhver, og efter Omstændighe-
erne anføres deres Skrifter i Bogen selv paa sine behørige
Steder saa nøiagtigen, at ingen kan tvivle om Hr. Forfatte-
ns utrettelige Arbeide og Taalmodighed at giennemlæse saa
lange, øste kiedsommelige Bøger, da en Mængde Forfatte-
r desværre allene udskrive deres Forgængere, og andre skrive
a uselt, at man kunde paalegge den, man vilde straffe,
t giennemlæse dem.

Skriftet selv er inddeelt i 34 Kapitler, hvoraf det før-
e afhandler Træers naturlige Egenskaber, og udbreder meget
ys over den hele Materie. Men da Barken og har sin na-
urlige Bestemmelse til at befordre Træers Vext, savne vi
n ugierne i den af et Træ i første §. givne Beskrivelse:
Et Træ, siges der, er en Plante, som bestaaer af Rod-
r, Stamme og Grene, og hvoraf de sidste, efter deres for-
iellige Slags, bære Blade, Blomster og Frugt." — Det
idet Kapitel viser Skov-Træers adskillige Inddeling, og
d at fastsætte endeel Skov-Ords Bemerkelse, forebygger det
gientagelser og Vidtløftighed i det følgende; desuden gives
r en Forklaring over de mange og forskiellige Ord, Tydske
Skov-Skribentere bruge til at betegne Fyr og Gran, der me-
t letter deres Læsning.

Fra det tredie til det to og tivende Kapitel handles om de forskiellige Slags Skov-Træer i alphabetisk Orden. Disse ere: Ahorn og Løn, Ask, Aunbøg, Birk, Bøg, Eeg, Elletræ, Elm eller Alme-Træ, Yppern, Ertetræ, Esp, Fyr, Gran, Hessel, Hyld, Kastanietræ, Lerketræ, Lind, Poppel- og andre Pile og Vier, Røn, og vilde Frugttræer. Ved ethvert af dem anføres dets forskiellige tydske Navne, til hvad Slags det hører, Maaden og Tiden at saae, opdrage og plante det paa den Grund, det i sær elsker, dets Nytte, endog ofte den medicinske, kort, alt hvad man billigen kan ønske at vide om Træet i en elskværdig Korthed. S. 319 siger Hr. Forfatteren: „Om de adskillige Slags Torne, vil hverken Rummet eller Tiden tillade mig denne Gang, at handle, de jeg haster for at gaae over til vigtigere Materier.“ Er Tornene, som adskillige Skov-Skribentere bevidne, de første man ved en Egeskovs Anlæg maa tænke paa, saa troe vi, at en Underviisning om dem er ligesaa vigtig som nogen an den. Siden faae vi Leilighed at tale derom.

De øvrige Kapitler vise: Kiendetegn paa Træers Fuldmodenhed, Fældings-Tiden, Nytten af Afskalling paa Roden, fældede Træers Behandling, Aarsagerne til vore Skoves Fordervelse, den beste Nytte af en Skov, hvor tillig handles om Gavn-Tømmer-Magaziners Nødvendighed, og Kulmilers rigtige Anlæg og Behandling, Bedømmelse af et Plads til Skov, nye Skoves Anlæg og gamles Forbedring og Vedligeholdelse, Jagttagelser ved en Pladses Besaaening Opsnidning og Luftning, den beste Maade ved Plantning at opelske nye og forbedre gamle Skove, Træskolers Nødvendighed, og endelig Plantørers Nødvendighed, Hielpemidler til Omkostningernes Bestridelse, og Ønske om en sig derti passende Skov-Forordning, Skriftes Slutning. I denn Orden afhandles Skov-Væsenet saa vel, udførligen og grundigen, at det vil oplyse den Ukyndige og veilede den Kyndige.

At udrydde Fordomme er altid nyttigt, og da vi her finde en heldig Giendrivelse af deres Meening, som troe, at man ikke bør indføre fremmede Træer i vore Skove, anfør vi den. Efter at Etats-Raaden har talt om Lønnens stor Nytte, og blant andet anført den meget rimelige Formodning, at dette Træ plantet ved Fæhusene kunde hindre den bedrøvelige Qvægsyges Udbredelse af en besmittet Luft, lægge

ha

an S. 69 til: „Ingen holde denne eller flere ſlige Tanker
m fremmede Træers Plantning hos os for et unyttigt Gril-
nfængerie, eller et Opfund, for at giøre min Bog ſtørre og
idtløftigere! nei langt fra! Mit Fædrenelands ſande Nytte
r det, jeg ſøger, og til den Ende har jeg ingen Umage ſpa-
et, men anvendt mange Nætter endog paa at gjennemlæſe
Skrifter, ſom de fleſte maaſkee vilde kiedes over allene ved
t blade i; men det har været min Sag at ville randſage,
vad andre har brugt med Nytte, og paa hvad Maade, og
vad jeg ikke har kundet giøre Forſøg med i Gierningen,
er har jeg ikke ladet mig nøie med een Skribents Vidnes-
yrd; thi jeg veed og kiender, hvad Charlatanerie er i de fle-
e Videnſkaber; men naar jeg har fundet flere berømmelige
Mænd, og paa adſkillige Steder, at have anpriſet et og det
amme, og beraabt ſig paa Forſøg, ſaa har jeg troet at ſkyl-
e diſſe den ſamme Høiagtelſe i Skovvæſens-Hiſtorien, ſom
nan i alle andre Slags Hiſtorier bør for Skribentere og deres
ibragte Vidnesbyrd; og hvor jeg da af Naturkyndigheden,
om jeg maaſkee meer har ſpurgt til Raads, end de fleſte ved
ette Skrifts Læſen kan ſlutte ſig til, har erfaret, at det
amme, ſom er ſkeet hos andre, kan i Henſeende til Him-
nel-Egnens Beſkaffenhed ſkee hos os, der har jeg vovet at
aade mine Landsmænd til Forſøg, uden at kiere mig om,
nten diſſe Slags Træer findes i vore Skove, og have været
yrkede her før, eller ikke; thi endeel Læſere venter jeg mig
og viſt ſaa fornuftige, at fordi et eller andet Træ hører
iemme i andre Lande, og ikke paa nærværende Tid findes
os os, de derfor ikke ſtrax vil dømme, at det da ei heller
ned Nytte i Fremtiden kan opelſkes iblant os."

„Jeg forſikrer hellig, og det ikke uden Omfindtlighed
(Emfindtlighed), at havde min Evne og Omſtændigheder ikke
forbudet det, jeg ſkulde viſſelig ikke have raadet til et eeneſte
Slags, uden ſelv at have forſøgt det i Gierningen; men
maaſkee jeg endda i Stilhed har giort fleer, og jeg troer ikke
ganſke unyttige Forſøg, end andre havde vilde anvende Tid
og Flid paa i en hidtil blant os ſaa ringe agtet Videnſkab;
jeg glæder mig allene i Haabet, at andre muelig af en lykke-
ligere Evne kan opmuntres til at giøre flere, og dem, ſom
vilde dømme alt i denne Materie unyttigt, ſom Naturen og
deres Forfædre ikke har plantet for dem, vil jeg allene ad-

ſpørge: hvad Frugter de meene, at vore Hauger ſkulde hav haft, om ikke fremmede Træer, endog fra de varmeſte Lande vare bragte til os? Lucullus var den første blant de gamle Romere, ſom lod Kirſebær-Træer føre fra Pontus til Italien og plante der; dette Træ og dets Frugt var saa behageligt at det siden blev bragt fra Italien til alle Europæiſke Lande Med de Romeres (Romernes) ſeierrige Vaaben reiſte det ti Veſten, og blev forplantet ved Rhinſtrømmen, ſiden ført man det derfra over til Engeland, og efter nogle hundred Aars Forløb blev det derfra bragt til vor Norden, hvor de lykkes overalt vel; de saa kaldte Spanſke Kirſebær har fo ganſke kort Tid siden faaet Borgerret iblant os, og en Spa nier ſelv tilſtaaer, at de, i ſær den Sort, ſom kaldes Biga rou, har lige saa god Smag her, ſom i deres Fædreneland alle Slags Æbletræer, undtagen de vilde, ſom findes i Sko vene, ere ligeledes ved de Romeres Seier bragte ind i Europa, og Tid efter anden til os, fra Afrika, Grækenland og Aſien; Aprikoſerne fra Epirus, og Pferſkerne fra Perſien, ei at tale om de hvide Morbær-Træer, ſom og ſtamme fra et Øſter-lændiſk Folk, hine Seres, hvoraf Silken endnu bær Navn af Sericum."

Not. Herom kan ſees William Tempels Miſcellan II. P. p. 100 og Schwed. Abhandl. VII. Band. S. 138.

„Hvorfor ſkulde nu da nyttige Skov-Træer ikke lige saa vel kunde bringes til os fra andre Steder og ſlaae an? Men Sagen er: Ingen ſkiøtter om at giøre ſig Umage der-med, og faa agte ogſaa paa, om nogen giorde det; hos hine kloge Romere anſaae en Feltherre det for en ſtor Ære for ſig, om han kunde fra et fuldendet Tog bringe et eller andet nyt-tigt Træ til ſit Fædreneland, og til en høiagtelſesfuld Erin-dring derom kaldte man Frugten efter ham, deraf er det, at vi hos gamle Skribentere endnu finde talt om Mala Manlia-na, Claudiana, Pompejana o. ſ. fr. Men, naar man undtager Naturkyndige imellem ſig ſelv, ſom vel til Agtelſe for dem, der har fundet et ſærſkilt Slags af en Plante eller Vext, og først beſkrevet dens Hovedkiendetegn, kan give ſamme Navn efter Finderen, ſom for Ex. Kalmia, Gleditſia o. ſ. v., ſaa agter man almindelig i øvrigt ſaare lidet derpaa, men anſeer, jeg veed ikke hvad, en nye Modes, en nye Dantſes og andre ſaadanne Tings Indbringelſe andenſteds fra for langt vigtigere."

„Dog

„ Dog dette maae en retſkaffen Mand og Fædrenelandets ſande Ven ikke kiere ſig om, eller lade ſig fortryde, iſær da vort alle Lovtaler overſtigende Kongehuus dømmer langt anderledes, og ſætter den tilbørlige Priis paa ſande Fortieneſter; og med hvor glad en Udſigt kan og tør jeg da ikke, ja endog ved at tænke paa den Haabefulde, ſom jeg har den Naade at tilſkrive denne Handling, raade enhver af mine eftertænkſomme Læſere, ſom have Evne og Leilighed dertil, at berige Fædrenelandet med en eller anden nye og nyttig Træart.“

Efter vor Indſigt er Elletræet beſt, men Egen ſletteſt afhandlet. Vi have ſammenlignet Hr. Etatsraadens Underviisning med den lærde dybſindige Naturforſkers, Buffons Regler, og fundet dem forſkiellige i vigtige Omſtændigheder. Buffon, veed man, har anſtillet mange Forſøg med Egen, og da hans Regler grunde ſig paa nøiagtige Forſøg, og følge Naturens Forſkrift, fortiene de Opmærkſomhed og Overveielſe i en ſaa vigtig Sag ſom Egeſkovs Anlæg. Hr. Etatsraaden tiltraader, naar man vil beſaae en Plads med Eeg, i Forveien at beſaae den med Boghvede, Erter o. ſ. v. for at ſkiørne Jorden, og for at ſkaffe den unge Plante Skiul mod Solens Hede og Froſtens Strænghed, at udſaae noget Rug eller Havre med Ageren. Hr. Buffon paaſtaaer, at ſaadan Pløining og Saaening er ikke allene unyttig, men og ſkadelig. Solens Straaler virke ſtærkere paa den ophøiede løſe Jord, og Froſten ligeledes. Den Nytte Planten kan have af det med den ſaaede Rug varer ikkun et Aar, i de følgende, ſom ere de farligſte, har Planten intet Skiul; thi Indhegningen, naar Pladſen, ſom man forudſætter, er ſtor, kan intet tilſtrekkeligt give. Endnu har den anpriſte Maade, at ſkiørne Jorden ved Boghvedes Saaening, denne Feil, at Muus, der ſaa graadigen opſøge og opæde Ageren, derved tillokkes. —— Der tales intet i Skriftet om een af de unge Eege-Planters ſtørſte Fiende, Haren, da diſſe Dyr dog ere ſaa ſkadelige, at holdes de ikke ude, kan de ved at afbide Top og Bark, ſom de begierligen giøre, ødelægge den meeſt levende Plantage. — Men maatte man ſpørge, hvorledes ſkal man da ſaae Ageren, og opelſke Eege-Skove? Vi ſvare med Buffon. Man følge Naturens Anviisning. Den har ikke forgieves frembragt Torne o. ſ. v., de ere det natur-

ligſte, og altſaa det beſte Skiul for de unge Planter. Har man en Plads, der er begroet med Torne, er det halve Arbeide giort; hvis ikke, maa man først opelſke dem, og vente et Aar, der giver overflødig Ageren. Ikke nok, at man med Møie kan ſammenſkrabe de behøvende. Manglen vil giøre, at de Dyr, der æde Ageren, opſøge og opæde de udſaaede. Denne Forſigtighed er forbigaaet i Skriftet. Til de givne Regler, om at ſamle Ageren, kunde lægges: man bør ikke tage Ageren af de Træer, der bære overflødigen; thi denne Overflødighed af Frugt er et viſt Tegn paa Træets Sygdom; men man tage de ſtørſte og modneſte, og da diſſe findes i Toppen af Træet, bør man iſær ſamle dem. — At bevare Ageren i tørret Sand og Avne, ſom her tilraades, betager dem rimeligen deres indvortes Vædſke og Olie. Bedre vilde det uden Tvivl være, forſigtigen at nedlægge dem i vel valgte og vel indrettede underjordiſke Huler. Hr. Etatsraaden er ikke for, at man ſkal dyrke andre Landes Eeger. Vel tilſtaae vi, at man fornemmeligen ſkal dyrke vore egne; men da nogle udenlandſke ere varigere til Brug, kunde man for Efterkommernes Skyld forſkaffe ſig nogle til en Prøve. I det Kapitel om Eegen gientages unødvendigen, at naar den ſtaaer for ſig ſelv, voxer den ikke i Veiret, men udbreder ſig i Sidegrene; thi dette er en almindelig Egenſkab hos Træer. — At Kul af gamle og forfurnede Eege-Stød og Rødder ſkulde være tienlige til Hytte- og Smelteverker ſiges vel, men Beviſet ſavner man. — Til Opregnelſen af Eegens Nytte kunde tilføies: at, naar Barken er brugt af Garvere, bruges den endnu med Fordeel af Gartnere; den er desuden lagt i Hob, tørret og ſkaaren ſom Tørv, tienlig til Brændſel. En vis Garver i Kiøbenhavn bruger næſten intet andet Brænde til ſin hele Huusholding. Hr. Spreechly, Gartner hos Hertugen af Portland, betiener ſig i Drivehuſene, i ſær til Ananas, af Eegeblade, ſom han lader ligge 5 til 6 Uger ſex til ſyv Fod tykke i Hob, i Steden for Garverbark, med ſaa ſtor Fordeel, at, om de endog koſtede mere end Barken, burde de foretrekkes. De varme ikke allene jevnere og længere, end Barken, men ere desuden, naar de have været brugte dertil, en ypperlig Giødning, og blandede med Giødning give de en fortreffelig Misbænk. — Om Vievinden kunde have været erindret, at borthugges den ei i Tiden,

gaaer

gaaer der ikke allene Orm i den, men den anstikker tillige det vedrørende Træ. — Ved Afskallingen paa Roden er Tiden, i hvilken Træet skal staae afskallet inden det fældes, ikke bestemt. Endeligen kunde man have ønsket sig Tabeller over Eege-Træets Styrke, da det altid er Tab, naar et tykkere Stykke bruges der, hvor et tyndere kunde have baaret Byrden, og giort samme Tieneste. — Høie og ranke Bøge-Stammer søges begierligen af Skibsbyggere til Skibskiøle. — Nogle faa mindre betydelige Anmerkninger forbigaae vi.

„ Trende Ting, siger Hr. Etatsraaden S. 685, som universelle og paalidelige Hielpemidler til Skovenes Opkomst ønsker jeg allene til Slutning: 1) Een paa Tingenes Natur og nærværende Tiders Omstændigheder grundet Skovsforordning. 2) Duelige Skovbetienteres Antagelse, og 3) en uudeblivelig Straf for de Uredelige og Forsømmelige af disse, ligesom og derimod en sikker og aabenbar Belønning for de Flittige og Ærlige; thi gisres herimellem ingen Forskiel, er det at frygte for, at virtus sui præmium vil ikke saa kraftig virke paa mange Gemytter, som den almindelige bonus lucri odor." Vi lægge dette Ønske til: at man alvorligen vilde tænke paa de Bornholmske Steenkul, og naar dette vigtige Verk er bragt i Drift, da bruge Kullene til vore Skoves Besparelse, og til at holde Pengene i Landet, som nu udgaae for fremmed Brænde og Kul.

Til Slutning aftvinger et nyt Angreb, eller rettere nye Beskyldninger, os et Par Ord. I forrige Aar anmeldte vi Hr. Etatsraadens Afhandling om et Lands Lykkelighed, i hvilket Agerdyrkningen og Landvæsenet blomstrer. Efter Overbeviisning tilkiendegav vi frimodigen vore Tanker, uden at fornærme Sandheden eller noget Menneske. Der udkom nogle Anmærkninger mod vor Recension, og vi viiste, at de intet beviiste af det, de skulde have beviist. Side 686 siges ligefrem, at vor Recension var hadefuld og letsindig, at den fordreiede Hr. Forfatterens Ord, og at han foragtede den. Og vi forsikre, at vi aldrig misunde en fortørnet Forfatter slige tomme Udraab, naar vi ikke have Aarsag at frygte Publikums Dom. Roligen afskrive vi derfor følgende Beskyldninger: „ Blot hadefulde og letsindige Anmærkninger, saaledes som de, der over min Afhandling om et Lands Lykkelighed ved Landvæsenet vare indrykkede i de Berlingske saa

kaldte lærde Efterretninger, hvor man end ikke havde ſkammet ſig ved at fremføre mine Ord ganſke forandrede o ude af ſin rette Sammenhæng, ſlige frabeder jeg mig, o omendſkiønt jeg med Sandhed kan ſige, at jeg foragtede dem kan jeg dog ikke andet end her offentlig takke den Ven, ſon paatog ſig at beſvare dem, ſkiønt med mere Gunſt imod mi Perſon, end jeg af en Fremmed kunde vente." De allered af os nævnte og her anpriiſte Anmærkninger, anſaae vi ikkun for de første Virkninger af et kaagende Blod, og behandled dem derfor med en Skaanſel, ſom endog nogle af vore Ven ner have dadlet. Aarſagen dertil var, at vi for længe ſiden haver taget den uforanderlige Beſlutning: aldrig at betien os af vor Modſtanders ſvage Side, og aldrig at giøre en Forfatters Feiltrin ſmerteligere for ham, end Nødvendighe den udfordrer.

Berlin.

Meine Lieblingsſtunden in Briefen den beſten Menſchen be: ſtimt. Von dem Verfaſſer der Gallerie der Teufel. 1779. 384 S. i 8vo.

Preſſen har uden Tvivl aldrig været mere misbrugt end den er nu omſtunder i Tydſkland. Ved den giør man alle Ting offentlig. Man faaer her ſaadan en ſælſkabelig Lyſt til at meddeele ſig, ſaadan en almindelig ruuſende Author-Lyſt, at man intet mere kan tænke privat, men maa lade alting ſkee paa Verdens ſtore Skueplads. Hvorfor kan man ikke lige ſaa vel medicinere offentlig, ſom at lege offentlig eller publi: cere ſine Lieblingsſtunden? Skriftet ſelv fortiener ikke at man opholder ſig længe derved, men een og anden Materie, ſom forekommer der i, er værd at betragte nøiere. Naar vi fremføre nogle af Forfatterens egne Tanker i første Brev, der ſkal gielde ſom Fortale, ſaa kan man deraf ſlutte ſig til hans Fortieneſter ſom Author. Hans Verk, ſiger han ſelv, er en Dagbog over hans egne Følelſer og Anmerkninger, hvilke han vil nyde dobbelt i det han deeler dem med Menneſker, die durch Geiſt und Sentiment ihm werth ſind. — Hans egne claſſiſke Tanker. — Bogen er beſtemt „für die beſten „ Menſchen — voll Mannigfaltigkeit, wie mein Kopf — „ und wie meine auf einander folgenden Empfindungen mit „ ſich bringen, ſo wechſelt der Ton meiner Briefe — es

„ iſt

„ iſt die Reſonanz des Inſtruments was ich ſpiele — bis„ weilen iſt das Inſtrument auch etwas verſtimt — auch „ ſind ſeine Saiten wie die Natur unſerer zärtlichen Damen „ ſehr empfindlich. —" Hvad kommer det Publikum ved; Scilicet ea vulgus curat? Han kalder ſine Breve et Frokoſt-Maaltid, ſom han indbyder Publikum at nyde med ſig. „ Mit jedem Morgen denk ich euch mit etwas neuem zu re„ galieren — Leicht zu Verdauung, und pikant für den „ Gaumen wird die Aſſiette appretiert ſeyn, die ich mit je„ dem Tage euch will präſentiren laſſen. —" Men dette Nonſenſe tilſideſat: Det andet og tredie Brev über den Fortgang des Geiſtesaufklärung, ere faſt de taaleligſte af det alt. Men ved et Brev über Religionsverändrung, vil vi opholde os noget. Perſonen dette Brev er tilſkrevet, har i Sinde at ægte et formuende jødiſk Fruentimmer, der er ligeſaa ſkiøn ſom riig, men hvis Fader har i ſit Teſtament faſtſat, at de af hans Børn, ſom forandrede ſin Fædrene Religion, ſkal være udelukte fra al Arve-Part. Den tydſke Hr. Forfatter meener, at ſaadant et Teſtament burde ikke tillades, ſaaſom det giver Forældrene Rettighed til ligeſom at drive Handel med Børnenes Samvittighed — mithin eine ſehr inſipide Sache. Men ſiden det engang er tilladt, ſaa er intet andet tilbage for hans Ven, end at han enten ſom ſelv Chriſten maa ægte en Jødinde, eller ſelv blive Jøde. Ved det førſte Fald anføres Ahaſverus, der ſaaledes ægtede en Jødinde: Her lader det, ſom Forfatteren har giort ſig ſtor Umage for at faae Leilighed til at viſe ſin Foragt for den Hellige Skrift. Man ſeer let denne tydſke Wizling er paa Spor efter Leſſing og er forlegen for at faae ſin Vittighed baaren til Torvs; thi hvad har den Snak om Jødernes Opførſel mod deres HErre, at beſtille med den Sag, ſom ſkal være Indholdet af Brevet? — I det følgende raader han ſin Ven ikke at tage i Betænkning, at opofre ſin Religion for Kierligheds Skyld, da Religionen dog kun er en ubetydeligt Bi-Idee, i ſær da Leſſing nyelig har beviiſt, ved Fragmenter der indtil Dato ere uimodlagte, at vi i Grunden ere Jøder. — Vi vil ikke give andet til Svar end det, at vi ofte har forundret os over, at Mænd der ere ſaa ſkarpſindige ſom Leſſing (thi nærværende ſervile pecus kommer ei i Betragtning) kan lade ſig overtale af en Tankes eller et Syſtems glimrende Nyehed, til at

giøre

giøre det vigtige Skrit, at skrive mod Religionen. Tanker ere toldfrie; ingen Lov kan forbyde at tænke; og at tænke offentlig, veed jeg ikke heller om det var til Videnskabernes Fordeel at forbyde; men mig synes, at, om ikke andet, saa maatte dog Patriotisme og Kierlighed til Næsten og sig selv, være nok til at holde dens Haand tilbage, der satte sig ned for at skrive mod Religionen. Naar ingen borgerlig Lov formaaer at holde den ryggesløse Pøbel i Tømme og beskytte Statens indbyrdes Sikkerhed, saa er Religionen kraftig nok dertil; og hvor mange kummerlige Tilfælde møde os arme Mennesker, da intet er i Stand til at trøste os uden Religionen. Hvad er det da, som bevæger disse Mænd til at giøre sig saa megen Umage med at berøve deres Medmennesker det ypperste Trøstemiddel? Og jeg lader mig ikke let overtale til at troe andet, end at det jo ofte maa falde disse Fornuftens Helte vanskeligt, at hæve al Tvivl i deres eget Bryst, om det de bestræbe sig saa meget for at indbilde andre. I Dødens Stund, da enhver Ugudelig bliver sin egen Fiende og Samvittigheden snapper fat paa den mindste Leilighed til at bebreide os vore Feil, ønske vist de fleste, om ikke alle af disse Religions Spottere, at de kunde døe med en gudfrygtig Siels Roe. Men nok om det. — Iblant de følgende Breve er eet over Selvmord; hvor i Forfatteren beleer dem, som frygtede for at Werther's Sværmerie skulde giøre Selvmord meer almindelig. Forfatteren vil ikke betænke sig paa offentlig at tage deres Partie, som hielpe sig ud af Verden førend Naturen kalder. „Thi, siger han, om man „ skrev den skiønneste Apologie for Selvmord med al den „ bevisende Fornufts Styrke, saa vilde dog ingen skyde sig „ ihiel. Menneskene elske deres Liv; og, skiønt det er udbrændt til Grunden som en glimtende Taande, saa maa „ dog Lægen sætte sig hen og hælde nogle Draaber Næring „ derpaa, at det ikke udslukkes nogle Minutter for tidlig. „ Det Bedlerie om de sidste Timers Forlængelse er det stærkeste Bevis for de Menneskers almindelige Poltronerie, „ som med alle Ideer om de herlige Ting, der forestaae dem, „ have ikke Hierte nok til at see bag Gardinet og altsaa visselig endnu mindre vil lade sig bevæge af Overtalelse til „ selv at optrække Forhænget.“ Ja vist kan det være Bevis paa de fleste Menneskers Banghed for Døden; men det

be-

beviser ikke det Forfatteren vil have, nemlig at Apologie for Selvmord ikke befordrer det. Der er vel ikke et Menneske, som jo ønsker, at være lyksalig i det andet Liv; troer det nu at Selvmord er en Synd, hvorved det spilder sin Lyksalighed, mon det da ikke betænker sig paa, at henkaste dette Liv, og vælger hellere endnu at bie her en Stund, hvor suurt han end haver det, indtil Livets HErre selv lukker op for ham og beder ham ind til sig. — At det ofte er en Pligt at vove sit Liv, saasom i Kamp for Fædrenelandet, for flere Medmenneskers Frelse, er der vel ingen tvivler paa, og jeg undres over, at Forfatteren har giort sig saa megen Umage for at bevise det. Der i holder jeg med ham, at man bør være vaersom i at fordømme alle dem, som lægge Haand paa sig selv. Et melankolsk Temperament, haard Skiæbne, sammenstødende Livets Ulykker, naar ligesom hele Connexionen man staaer i med Verden er vor Fiende, naar al Munterhed og Fornøielse er nægtet, om een i saadan Tilfælde var ikke stærk nok til at bære sin Byrde, men slængte den af førend han naaede det skiulte Maal, saa maa vi ikke strax være bereed til at sende vore umilde Domme efter ham. Men vi troe dog det strider mod christelig Taalmodigheds Pligt, at ville unddrage sig Aaget før GUd selv aftager det. Den som af Kiedsommelighed eller fordi han ikke har Fornøielser nok her i Livet, eller taber Modet i sine Lidelser, og beslutter at blive sin egen Bøddel, forekommer vist GUd, og giør sit Liv kortere end GUd ellers havde undt ham det. Ikke heller var denne vis paa, at intet got i Tiden ville møde ham, om han havde blevet i Livet. Desuden er det det rimeligste vi kan troe, at dette Liv er en Forberedelse til det andet; (thi vi forestiller os Sielen, naar den blir sat i vort Legeme, som een der endnu hverken har Begreb eller er vandt til at sandse, men maa først i Legemet lære det) og jo længere vi kan leve dydig her, des meer Erfaring og Forberedelses Kundskab til det andet Liv kan vi troe os at samle. I det ringeste kan vi ikke være vis paa, at gaae beredte herfra, naar vi med Forsæt fremskynder Naturen i sit Kald eller formastelig forekommer den. Det er derfor enhver Christens Pligt, hverken at forkorte sit Liv ved Selvmord eller uordentlig Levnet, eller formastelig sætte det i vove ved Duel eller paa anden Maade, hvorved hverken ham selv eller Medmenneske skeer nogen vig-

vigtig Nytte. — Af det Forfatteren har yttret i dette Værk kan man ſee, at hans Begreb om Dyden maa være forſkiellig fra de fleſte af deres, ſom ere berømte for at have ſkreve ypperligt om Moralen. I et Brev om Maitreſſehalten og et om Galanterie, lader det ſom han var ikke meget utilbøielig til at apologere begge. Overalt praler han af ſin Frihed i at tænke. Han har ikke ſvoret paa nogens Syſtem, men troer ſig ſtærk nok til at kunde tænke for ſig ſelv. Og maaſkee han ofte for at tænke frit, forledes til at tænke feil. Hans Stil og Skrivemaade kan ikke roſes: for Exempel, Periodern i dette Stykke, det første det beſte, hvilke uſøelſomme Øren maa ikke den Forfatter have, der kan lade ſaadanne ſlippe fra ſin Pen. „Ich kan nie auch nur ein Billet an Sie „ſchreiben, ohne es mit der lebhaften Empfindlichkeit zu „thun, mit welcher ich die freundſchaftliche Güte verehre, „vor welcher Sie mir zu ſchäzbare, mir ewig unvergeßliche „Beweiſe gegeben habe. Eben um deswillen wolt' ich „Ihren Namen nicht ausſchreiben, damit dieſer Brief nicht „ausſehen ſoll, wie ein bloſſes Kompliment, vielleicht gar „wie Beſtechung, um Sie zu vermögen ſich über die, Ihnen öffentlich verdankte Freundſchaft auch in der Folge „kein zu geben. Aber fühlen Sie's an Ihrem guten Herzen, welchen groſſen Werth ich auf Ihre Geſinnungen für „mich lege, und beantworten Sie ſich ſelbſt die Frage: „ob's möglich iſt, daß ich jemals anders an Sie, als mit „einem Herzen voll achtungsvoller Zuneigung und glühender Dankbarheit denken kan?" Gallicismer og fremmede Ord finder man ogſaa i Overflødighed, ſaa at Forfatteren har kun giort ſig liden Umage for det Frokoſtmaaltid, hvortil han har indbudet ſine Venner, die ihm werth ſind.

v.

Leipzig.

Brife an einem Greis. Zur Unterhaltung und Troſt für das müſelige Alter wie auch zur chriſtlichen Zubereitung zu einem ſeligen Tode; von **M. Chriſtian Gotthelf Hauch**, Paſtor und Inſpector bey der Churfürſtl. Landſchule Pforta. 1778. Bey Jacobäer und Sohn, ſtor 12 Ark i 8vo.

En gammel Borger forlangte i ſit 82 Aar af Hr. Hauck, at

it han vilde skrive noget, der i hans høie Alder kunde tiene ham til Beroeligelse og Opbyggelse. Hr. H. besluttede at føie hans Ønske ved at opsætte disse 20 Breve, som ere lemmede efter den Gamles Indsigter, og aspassede efter hans Tilstand. Den gamle Mand, som har foranlediget disse Breve, klagede især over de nærværende slemme og for Religionen farlige Tider, over den høie Alders Besværligheder, og ønskede værdig at berede sig til Døden. Brevenes Indhold er derfor at besvare disse Klager, hæve Tvivl, trøste Alderdommen, og forestille Døden fra den behageligste Side. Dette skeer paa saa tilfredsstillende en Maade, at nærværende lidet Skrift for flere især ustuderede Gamle vil være en meget nyttig og underholdende Lecture.

B.

Halle.

Apologie der heiligen Schrift, oder Untersuchung der Lehre von den göttlichen Strafen, von M. Carl August Beyer, Diener des göttlichen Wortes zu Euteritzsch bey Leipzig, 1779. Im Waisenhausverlage, stor 12½ Ark i 8vo.

Hr. Beyer, som nu er Præst til St. Georgs Kirke i Leipzig, giør sig i dette Skrift Umage for at sætte følgende Sætninger i det behørige Lys, og derved at forebygge videre Indsendinger mod den hellige Skrifts Lære om de guddommelige Straffe. 1) Hvorpaa grunder sig Guds Ret til at straffe? Denne Guds Straffe-Rettighed udleder han fra Guds Helighed, Retfærdighed og Overherredømme, og forudsætter, at de fornuftige Skabninger har en frie Willie, som giør, at de kan blive straffskyldige, eller at deres Handlinger kan tilregnes dem. 2) Hvilke ere Guds Hensigter med at straffe? Foruden andre Bihensigter vil Gud derved hindre det Onde, afskrække fra Synden, forbedre Synderen selv eller andre ved hans Exempel. 3) Hvad er Gienstanden for Guds Straf? Alle Forbrydere. 4) Hvorledes skal Gud eftergive Straf? Ikke uden Fyldestgiørelse; Gud kan ikke i egentlig Meening dispensere. 5) Hvor mange Slags ere Guds Straffe? timelige og evige; hine igien indvortes og udvortes. 6) Hvorledes viser Guds Viisdom og Godhed

sig

sig i at straffe? — Ved at proportionere Straffen efter Fo Forbrydelsen, ved Giengieldelses Retten o. s. v. — Ma seer heraf, at nærværende Apologie ikke indeholder meget ny Imidlertid vil man dog kunne være temmelig fornøiede me Hr. Forfatterens Afhandlinger og Foredrag.

β.

Nürnberg.

Philosophische und theologische Aufsätze. Erste Stück, 1779. Bey Lochner. Stor 16½ Ark i 8vo.

Skiønt vi ikke i alt kan bifalde denne Forfatter, kan v dog ikke nægte at han har skrevet med stor Skarpsindighe og Dømmekraft. Her findes 5 Afhandlinger af følgend Indhold: 1) Om **Fornuftens Brug** i Anledning af de Lessingske Ubenævntes andet Fragment. Her vises, hvor vidt Fornuften kan gaae i Troens Sager. 2) Om **Abso lution.** Et Forsvarsskrift for Spaldings og Millers Mee ning, at den ikkun er en blot Forkyndelse af Synderne Forladelse. 3) Om **Dyden**, gamle og nye Meeninger on dens Natur prøves. Det Begreb, at den bestaaer i Fær dighed, forkastes. Hr. Forfatteren søger og at bevise, at e Handling kan være dydig, skiønt dens Hensigt ikke var a adlyde Gud. 4) Om **Offringer**, deres Sieldenhed fo Mosis Tider, deres Forskiellighed og især om Forsonings Offerets Gyldighed. Hr. Forfatteren vil paastaae, at de var kun en Kirkedisciplin (Kirchenbüsse), og at det ingen lunde var i Synderens Sted. Man seer nok, hvor har vil hen med denne Afhandling. 5) Om de første **Menne skers Fuldkommenhed**, de vare ikke skabte i Vildheds Stand, men ikke heller nær saa fuldkomne, som mange Theo loger beskrive dem. Tænkere vil i dette Skrift finde noge at øve sig paa, hvortil især den tredie og fierde Afhandling vil give dem rig og overflødig Anledning.

β.

Trykfeil i No. 51 forrige Aar.

Side 812. Linie 6. fra Enden, Netto læs Retop. S. 814. L. 12. f. E. gütes l. gutes. S. 814. L. 2. f. E. färmt l. lärmt. S. 815. L. 28. allsgemein l. allgemein.

No. 5.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 4de Februar. 1780.

Aandelige Taler over alle Evangelierne. Af Mag. **Chriſtian Baſtholm**, Doctor Theologiæ og Kongelig første Hof-Prædikant. Første Deel. Kiøbenhavn, 1779. Trykt paa Gyldendals Forlag. 1 Alph. 21 Ark. — Anden Deel. — 2 Alph. ¾ Ark. ſt. 8vo. Prisen er paa Skriv-Papiir 3 Rdlr. og paa Tryk-Papiir 16 Mk.

Man kan ikke klage over, at man er bebyrdet med en Overflødighed af Danſke Poſtiller, Forklaringer eller Prædikener over Evangelier og Epiſtler. Foruden et par Overſættelſer af det Tydſke erindre vi kun ligeſaa mange ældgſe Originaler, **Roſtochs** og **Brochmans**, og diſſe ere endda fra forrige Aarhundred. De ere viſſeligen i Betragtning af Tiden, da de ere ſkrevne, ikke at foragte: men vo ſkulde ikke tilſtaae, at en meget bedre Haandbog til Huusndagt for meenige Mand nu kunde udarbeides; og ligeſaa, t den er meget nødvendig og nyttig? — Vi for vores Deel nſkede, at en ſaadan Forklaring eller Prædike-Samling over vangelier og Epiſtler maatte komme i Modermaalet for Lyet, der i fyndig Korthed og i et Foredrag og Stiil, ſom ikke ar anſtødelig for den mere oplyſte Deel af Folket, men og attelig for den eenfoldige Almue, veiledede Læſeren til ret at orſtaae Texterne og at anvende dem til større Kundſkab og Brug af Religionens vigtigſte Sandheder. Vi vilde, at en i meget ſkulde ligne D. Leß **Sontags-Evangelia**.

Stort og koſtbart maatte det Skrift ei heller være, Haandverksmanden og Bonden ſkulde kiøbe. — Men et hvad man ønſker: et andet, hvad man haver. — De denne Tids Held, at tvende af Landets ypperligſte Prædik tere, D. Balle og D. Baſtholm, have udgivet deres ler over Evangelierne. Man kan i det mindſte glæde ſig v at Folk, ſom have nogen Opdragelſe og Formue, vil af d Talers Læsning finde ſand Opbyggelſe. I Almuens Hæn vil de vel næppe eller ſaare ſielden komme, om den ſaa var i Stand til ret at nytte dem. — D. Baſtholm, ſelv har ſkrevet en Talekunſt, vil dog ikke, at man vente eller anſee hans Taler fuldkomne efter Kunſtens Reg Han ſiger i Tilegnelſen til Meenighederne i Helſingøer: „ „ komme ingenlunde for Lyſet, for at give Verden Møn „ paa Tale-Evner, jeg ſkulde da have haft mere Tid, „ den, jeg haver, baade til at udarbeide, og til at r „ dem; jeg ſøger ikkun at være nyttig, derfor lader jeg d „ ogſaa udgaae fra Ord til andet, ſom jeg haver hol „ dem.“ Det er langt fra, at vi dadle enten Forfatter beſkedne Erklæring eller en Tilſideſættelſe og ligeſom Forgl melſe af hans egne Regler, ſom i Betragtning af hans høreres, ja vel og de fleſte Læſeres, Forfatning ſnarere anſees for en Fuldkommenhed. Sandt at ſige, ſaa have ogſaa i D. Baſtholms Talekunſt nu og da truffet paa Regel, der meget ſielden er brugbar, og hvis Jagttagelſe fleſte Tider mere vilde hindre end fremme en Prædikens Hov Diemeed. At Reglen ſtaaer der, laſte vi derfor ikke. — Den Maade, ſom vi have brugt ved D. Balles Taler, udtegne enhvers Indhold, vil vi og her vedblive, da vi tr at en Deel af vore Læſere gierne vil have den Bequemmelighe en Haſt at overſkue de vigtige Materier, ſnart moralſke, ſn dogmatiſke, ſom ere valgte og afhandlede. Første Deel. I. Je Indtog i Jeruſalem, over Ev. 1ſte Sønd. i Adv. II. J ruſalems Ødelæggelſe og Jødernes Vedligeholdel ſom et Beviis for Verdens Undergang og den yder Dom, 2den S. i Adv. III. Herrens Henſigt med J hannis Sendelſe, 3die S. i Adv. IV. Det Tilladeli og Utilladelige i en Chriſtens Selvroes, 4de S. i Ad V. De mærkværdige Omſtændigheder ved JEſu Fødſ 1ſte Jule-D. VI. Menneſkenes ulykſalige Magt til

imo

lodſtaae HErrens Naade. 2den Jule-D. VII. En
hriſtens Beſtandighed i Bønnen, Sønd. imellem Juul
Nyt-Aar. VIII. En Chriſtens Følelſer ved ſin Ind-
ydelſe i det nye Aar, Nyt-Aars D. IX. En Chriſtens
tyghed under den guddommelige Beſkyttelſe, Sønd.
. Nyt-Aar. X. Ungdommen, ſom den beqvemmeſte
ldsalder til en ſand Gudsfrygts Begyndelſe, 1ſte S.
. H. 3. K. XI. Ægteſtandens høie Værd, 2den S. eft.
. 3. K. XII. Vor fornuftige Vished om JEſu Mirak-
s Guddommelighed, 3die Sønd. eft. H. 3. K. XIII.
oorledes vor Lydighed mod GUd bør være beſkaffen,
e S. eft. H. 3. K. XIV. Den ſande Sagtmodighed,
e S. eft. H. 3. K. XV. Menneſkenes ubillige Misfor-
ielſe med deres Skiebne, S. Septuag. XVI. Et vel-
ſtigt Levnet, ſom den ſtørſte Hindring i Religio-
ns Tilvæxt, S. Sexag. XVII. En Chriſtens Omſorg
r at behage HErren, Faſtel. S. XVIII. JEſu Lidel-
r i Ørken, 1ſte S. i F. XIX. Guds hellige Giemeder
ed ſine Helliges Nød, 2den S. i F. XX. Lunkenhe-
n i vor Chriſtendom, 3 S. i F. XXI. En Chriſtens
ligt at være ſparſommelig, 4de S. i F. XXII. Spaa-
mmen om JEſu Riges Udbredelſe, Mariæ Beb. D.
XIII. JEſu Chriſti Kongerige, Palme-S. XXIV.
e Aarſager, ſom afholde de Chriſtne fra at ſøge HEr-
ns Bord, Skiert. D. XXV. Den lidende JEſu Uſyl-
ghed, Langfr. XXVI. En Chriſtens Følelſer under
JEſu Opſtandelſes Betragtning, 1ſte Paaſke D. XXVII.
hriſti Ophøielſes Nødvendighed, 2den Paaſke Dag.
XVIII. Den Fred, ſom os ved Chriſtum er forhver-
et, 1ſte S. eft. P. XIX. JEſu guddommelige Stor-
ed i ſin Kirkes Stiftelſe, 2den S. eft. P. XXX. Kil-
erne til en beſtandig Glæde, 3die S. eft. P. XXXI.
vor farligt det er at opſætte ſin Omvendelſe, Alm.
ededd. XXXII. En Chriſtens Midler til at lindre
erdens Bedrøvelſe, 4de Sønd. eft. P. Anden Deel.
XXIII. En Egenſkab ved vore Bønner at bede i JEſu
Navn, 5te S. eft. P. XXXIV. JEſu Sæde ved Fade-
ns høire Haand, Chr. Himmelf. D. XXXV. En Chri-
ens Omhyggelighed i at vogte ſig for Vildfarelſer,
te S. eft. P. XXXVI. Foreeningen med GUd, ſom

den ſande og eeneſte Lyksalighed for et fornuftigt V
ſen, 1ſte Pintſe D. XXXVII. Forſkiellen imellem JÆ
ſørſte og ſidſte Tilkommelſe, 2den Pintſe D. XXXVII
Igienfødelſen, ſom en væſentlig Egenſkab hos en Bo
ger i JÆſu Rige, Trinit. S. XXXIX. Det evige Li
Tilſtand, 1ſte S. eft. Tr. XL. Guds hellige Vred
2den S. eft. Tr. XLI. En Chriſtens Pligt at ſørge fo
ſine Medmenneſkers evige Velfærd, 3die Sønd. eft. T
XLII. De Regler, efter hvilke en Chriſten ſkal lære
kiende ſig ſelv, 4de S. eft. Tr. XLIII. En Chriſten
Pligt at fornægte ſig ſelv, 5te S. eft. Tr. XLIV. D
Laſtefulde i den menneſkelige Vrede, 6te Sønd. eft. T
XLV. Vor Pligt at være taknemmelige endog for HÆ
rens mindſte Velgierninger, 7de S. eft. Tr. XLV
Gode Gierninger, ſom den nødvendigſte Egenſkab ho
en Borger i JÆſu Rige, 8de S. eft. Tr, XLVII. D
ſande Venſkabs Natur, 9de S. eft. Tr. XLVIII. Nø
vendigheden af de Steder, ſom ere helligede til HÆ
rens Ære, 10de S. eft. Tr. XLIX. At Chriſti Retfæ
dighed er det eeneſte Middel til at behage HÆrren
11te S. eft. Tr. L. Guds Godheds og Viisdoms Re
færdiggiørelſe i Henſeende til det Onde i Verden, 12
S. eft. Tr. LI. Hvad det er at friſte GUD, 13de S. ef
Tr. LII. Hvor vidt vor Tillid til GUD under Bønne
er grundet eller ugrundet, 14de S. eft. Tr. LIII. A
Menneſkenes Bekymringer for det Timelige ere uny
tige, 15de S. eft. Tr. LIV. En Chriſtens Forberedel
til en ſalig Død, 16de S. eft. Tr. LV. En Chriſten
Omgang med Verden, 17de S. eft. Tr. LVI. Det Lo
lige og Ulovlige i den menneſkelige Egenkierlighed
18de S. eft. Tr. LVII. At Menneſkenes Synder ere de
eeneſte Aarſag til Menneſkenes Elendigheder, 19de S
eft. Tr. LVIII. Guds alvorlige Villie at kalde all
Mennesker til Salighed, 20de S. eft. Tr. LIX. De
blinde Lydighed, ſom vi ere HÆrren ſkyldige, 21
S. eft. Tr. LX. Det Regnſkab, vi, ſom Borgere
JÆſu Rige, have at aflægge, 22de S. eft. Tr. LX
Den aandelige Fattigdom, ſom en nødvendig Egenſka
hos en JÆſu Chriſti Tilhænger, All. Helg. D. LXI
Vor Pligt at opofre os til HÆrrens Tieneſte, 23de S
eft

t. Tr. LXIII. Sygdoms Indflydelse paa Hiertets For-
dring, 24de S. eft. Tr. LXIV. En Christens Beſtan-
ighed i ſin Religion, 25de S. eft. Tr. LXV. Hvor
idt Evangelii Fordringer ere lette, 26de S. eft. Tr.
f Talen paa Nyt-Aars Dag vil vi udſkrive et Par Steder.
ar nogen allerede læſt dem, vil han dog ikke kiedes ved at
ſe dem her igien. Det første er et Exempel paa, hvorledes
orfatteren anmelder ſine Talers Deele. „Enhver Dags
Frembrydelſe ſkulde billig opvække hellige Følelſer i en Chri-
ſtens Hierte. Hvad et Aar er i Verdens Alder, det er en
Dag i vort Levnets Løb; Et Skridt, vel ikkun et lidet,
men dog et vigtigt Skridt til Graven og til Evigheden.
Men viſſe Dage ere vigtigere for os og høitideligere end
andre, de fordre derfor og mere end andre diſſe hellige Fø-
lelſer af os. Og hvad fordrer da ikke denne Dag, mine
Venner! der beſlutter ſaa vigtig en Kiede af vor Tid, og
igien aabner ſaa vigtig en Række af Tiden for os? Kaſter
et Blik tilbage i det forløbne Aar, dette Blik maa føde i
eders Hierter hellige Følelſer af Taknemmelighed og Vær-
dighed. Kaſter et Blik ind i det nye Aar, dette Blik
maa opvække i eders Hierter hellige Følelſer af Tillid til
Gud, og hellige Følelſer af nye og forbedrede Forſætter.
Det er Planen til mine nærværende Betragtninger, diſſe
ere de Følelſer, ſom jeg ſaa meget ønſkede at kunne opvæk-
ke i alle eders Hierter, Følelſer, ſom paa denne Dag ere
en Chriſten ſaa anſtændige." (1. D. 156 S.) Til Vær-
odighed opmuntrer han iblant andet ved følgende Fore-
illinger: „O! hvor mange ulykſalige Kunſtgreb optænke
vi ikke, for at dræbe vor Tid! hvor ſindrige ere vi ikke
for at til intet gjøre denne, den ædelſte af alle Gaver! ja
til intet gjøre maa jeg kalde det. Den Tid, ſom engang
er forloren, er evig forloren. Et Aar ruller hen efter det
andet; Et Aar efter det andet ſynker hen i Evighedens
umaalelige Hav, og de Aar, ſom eengang ere forløbne,
komme ikke mere tilbage. Vi kunne ikkun begræde deres
Forliis, vi kunne ikke erſtatte dem. O! Tiden er os i
ingen anden Henſeende forundet, end at vi der i ſkulde
modnes Evigheden i Møde. Hvor lidet betænke vi dette,
naar vi unyttet og ubrugt lade den henflyde. Ere J i
Dag ikke høiere, ikke ædlere, ikke fuldkomnere, end J

„ for et Aar ſiden have været; ſtaaer da nogle faa Øieblik
„ ſtille, kaſter et Blik, et taarefuldt Blik tilbage i det fo
„ løbne Aar, og ſiger til eder ſelv: O! Tid! o! du f
„ min hele Evighed forlorne Tid, du iler hen, og anklag
„ mig for den Eviges Anſigt. Diſſe Ydmygheds, diſſe V
„ modigheds Taare ere det billigſte Offer, ſom vi kun
„ frembringe for HErrens misbrugte Gaver. Men elſkeli
„ ſte Venner! naar vi nu betragte denne ydmygende San
„ hed fra en anden Synspunkt, naar vi betænke, at vi ik
„ alleneſte ikke have brugt Tiden, ſom vi burde, men at
„ endogſaa ofte have misbrugt ſamme, nu til det høie
„ Væſens Vanære, nu til vore Medmenneſkers Fornærm
„ ſe, paa hvis Lykſalighed vi ſkulde arbeide. Beregner i
„ Timer, ſom ſaa ſagte henløbe blant ſyndige Adſpredelſe
„ ſandſelige Udſvævelſer og eders Medmenneſkers Bagvaſke
„ ſer; Hvad maa vi da ikke føle af Fortrydelſe og Væmod
„ hed; Og hvor uværdige ere vi da ikke til denne guddom
„ melige Velgierning, naar denne Følelſe ikke engang ka
„ fornemmes i vore Hierter.“ (S. 162 følg.) Vi forb
gaae at giøre i Henſeende til Sproget nogle ſmaa Erindri
ger, da de ere af ſamme Slags, ſom vi have fremført ve
Slutningen af Recenſionen over Forfatterens **Jødiſke Hiſto**
rie. (See Efterr. 1779. I. H. S. 202.) **A. O.**

Skrifte-Taler, holdne af **Alexander Holm**, Præſt ve
den Danſke Lutherſke Kirke i London. Kiøbenhavn, 1775
Trykt paa Boghandler **Gyldendals** Forlag. 167 S.
8vo. Koſter 28 Sk.

Hr. Holm, ſom tilforn har giort ſig bekiendt ved en i Tryk
ken udgiven Præken over 1 Petr. II. 21. om **JEſu Exempel**
ſom det ypperligſte Mønſter at danne ſit Forhold efter
leverer herved nogle lige ſaa ſmukke Skrifte-Taler; og da in
gen af vore Landsmænd, ſaa vidt os er bekiendt, tilfor
offentlig har udgivet Taler under dette Navn, kan man fo
mode, at endog denne Nyehed, foruden Samlingens indvo
tes Værdie, vil vække Læſebegierligheden. I den Danſk
Londonſke Kirke er ingen Skriftestoel, men førend Kirke
Tieneſten begynder, gaae alle Confitenterne op til Alteret
hvorpaa Præſten vender ſig imod dem, og holder en Forbere
delſes Tale til Sacramentets værdige Brug. Om denne Ski

bedre end den i vore Kirker brugelige? tør Hr. Holm ikke ſtemme med Vished, dog helder han kiendelig til den Lonſke Skriftemaade, og vi har ikke et Ord derimod at indende. Talerne ſelv ere 24 i Tallet. Udtog af dem kan vi ke giøre, uden vi næſten ſkulde affkrive dem. De ſkille ſig a Prædikener derved, at de ere uden Thema og Deelinger, ; indeholde kun korte opbyggelige Betragtninger over viſſe dvalgte Sprog. Nogle af dem ere lempede efter Tiden, de :e holdne paa. De ere alle læſeværdige og fulde af ſmukke :anker, fremſatte i en naturlig Orden og et i Almindelighed etragtet meget got Sprog. De bibelſke Texter, ſom i dene Samling findes korteligen forklarede og henegnede, ere)ſalm. XC. 12. Pſalm. LXV. 12. Luc. XVIII. 13. Job. IV. 4. 1 Joh. I 9. Eſ. I. 16. 17. Matth. III. 18. Rom. V. 25. Matth. XXVI. 39. 2 Tim. II. 8. Coloſſ. III. 1. Tim. II 19. Ebr. V. 9. 1 Joh. III. 1. 1 Joh. I. 7. Pſalm. XIX. 60. Pſalm. XXVI. 6. 1 Tim. I. 15. Ebr. II. 3. Matth. XVI. 26. Hagg. I. 5. Matth. VII. 13. Matth. VII. 4. Ebr. IV. 12. — Saa gode end alle Afhandlingerne herver i ſig ſelv ere, da de foreene Grundighed med Smag og Veltalenhed, havde vi dog for des større Fuldkommenheds Skyld ønſket, at Hr. Forfatteren flittigere havde brugt Bielen og været mindre kort i den egentlige Henegnelſe paa Contenterne; thi denne beſtaaer meſtendeels kun i et Par Ord ved Enden af hver Tale. Nogle faa Sprog- og Uagtſomheds-Feil have vi lagt Mærke til; for Ex. i Fortalen: **Jeg har affagt mig fra**, i Steden for: **fraſagt mig at dømme derom.** S. 5. **Vore Bekiendteres Henrykkelſe**, i Steden for: **Bortrykkelſe**; thi at henrykkes er eet, og at bortrykkes af Verden er et andet. S. 31. **Menneſkets Natur er ſaa genegen til Ont**, hvorfor ikke tilbørlig? S. 92. **Ville I Helligbed, da ſynge Englene om Gud** o. ſ. v., i Steden for: fordre I Helligbed hos Gud, da o. ſ. v. S. 73 ſiges, at diſſe Ord: **renſer eder fra al Kiødets og Aandens Beſmittelſe**, ere Peders Ord 1 Petr. I. da de dog ere Pauli og findes 2 Cor. VII. 1. S. 109 ſiges, at de **Gaver, ſom bekommes ved Alteret, ere helligere, end at en Ureen kan annamme dem**, hvoraf man ſnart ſkulde giøre den Slutning, at de Uværdige ikke virkelig nød Sacramentet. Dog! vi giøre ikke diſſe Anmerkninger for at

laſte, men for at viſe, med hvilken Agtſomhed vi har læ Hr. Forfatterens Afhandlinger. β.

Fortſatte Anmerkninger over enkelte Steder igiennem det Gamle og Nye Teſtamentes Bøger. Kiøbenhavn 1775. Trykt og findes til Kiøbs hos **Paul Herma Høecke**, boendes i Store Helliggeiſt-Stræde No. 141 19¼ Ark i 8vo.

Anden Fortſættelſe af Anmerkninger over enkelt Skriftſteder. Ved **Jakob Buch.** — 1779. — 1 Ark i 8vo. Hver koſter 3 Mk.

Det meget nyttige Skrift, hvortil diſſe tvende Fortſættelſe ere at anſee ſom anden og tredie Deel, er omſtændeligen re cenſeret i diſſe Efterretninger for Aar 1775. II. H. S. 685 følg. Ved en Leilighed have vi vel nævnet tilforn den førſt Fortſættelſe, (ſee Efterr. Aar 1778. II. H. S. 674) men den er ikke nogenſinde bleven ordentlig anmeldet i diſſe Bla de: derfor tage vi den nu med. Udi den ere Anmerknin gerne hentede fornemmeligen fra Ridder **Michaelis**, **Erneſti**, **Zachariæ** Skrifter, Academie der Gelеerden of Uit ſpanningen ter Opheldering der H. Schrift, Romershauſen Obſervat. Sacr. in V. & N. T. ex Syr. Scriptor. Specimen I. — Deboræ Sang, Dom. V. er ganſke overſat og forklaret ved Anmærkninger. Det meſte deraf er et Udtog af **D. W. A. Tellers** bekiendte **Ueberſetzung** og Notæ criticæ. Den **anden Fortſættelſe** ſtrækker ſig kun til nogle faa Steder i det Gamle Teſtamente. Aarſagen er, at den Sal. Forfatter ikke havde mere nøie nok igiennemſeet og leveret til Trykken, da Gud bød ham at beſkikke ſit Huus, ſom han ſelv ſiger i Fortalen. Det meeſte er Udtog og Overſættelſe af enkelte Afhandlinger over diſſe Steder. Da deres Antal er lidet, kan vi let anføre dem her. 1 Moſ. B. XXXVI. 24. efter **Michaelis**. Kap. XLIX. 1.-27. Jacobs Velſignelſe over ſine Børn. Ligeſom Deboræ Sang — efter **Teller**. 2 Moſ. B. 5 1.-19. Moſes eller Iſraeliternes Sang. Ligeledes efter **Teller**. 5 Moſ. XXXII. 8. Af Vermiſchte Abhandlungen und Urtheile über das Neueſte aus der Gelehrſamkeit. K. XXXIII. Moſes Velſignelſe over Iſraeliterne. Atter **Teller**. 1 Sam. VI. 19. De ſlagne Bethſemiter. **Haſſencamps** Erindringen gegen **Kennicotts** Anmerkungen og hans Sendſchreiben

an

an Prof. **Bohn** ſammendragne og afkortede. (See vore Efterr. 1779. I. H. S. 195.) K. XIII. 5. **Michaelis** Etwas von der älteſten Geſchichte der Pferde ꝛc. 2 Sam. XXIII. 1.-7. A. F. **Pheiffers** Verſuch einer Erklärung der ſogenannten letzten Worte Davids. Jobs I. 6. og II. 9. **J. O. Dreslers** Erläuterungen einiger Stellen des Buchs Hiob. Dan. IX. 24.-27. **Haſſencamps** Verſuch einer neuen Erklärung der ſiebenzig Wochen Daniels (Lemgo 1772.) overſat. Ved denne ſidſte Deel er et Regiſter over de forklarede Skriftſteder i alle 3 Deele. Den døende Forfatter har overladt det til ſin Broder Hr. **Michael Ludvig Buch**, S. S. Miniſt. Candidatus, videre at fortſætte, hvad han efterlod ufuldkommet. (Fort.) Vi ønſke dertil Styrke og Held. A. O.

Zur Beförderung des nützlichen Gebrauches des Wilhelm Abraham Telleriſchen Wörterbuchs des neuen Teſtaments. Erſter Theil. A. — F. Anſpach, in des Commercien-Commiſſaire, Benedicht Friederich Haueiſens privilegirter Hofbuchhandlung, 1778. 21 Ark ſtor 8. Koſter 5 Mk.

Om den Tellerſke Ordbog ſiger Hr. **Birch** i ſin Anviisning til de nyttigſte Skrifter for en Theolog, hvor han, vi vide ikke af hvad Aarſag, har ſat den blandt **Concordanzerne**: „ Maa læſes med megen Varſomhed, da den er fuld af Feil „ og falſke Sætninger.“ (Afhandlinger over theologiſke Materier S. 361.) Viſſeligen bør den læſes med Varſomhed: men — ſkulde der vel og være i den flere Feil og falſke Sætninger end i nogen anden Lexikon over det N. Teſtamente, ſom man hidtil har haft? — Vi forſtaae ved falſke Sætninger ei allene dogmatiſke, men og kritiſke, philologiſke, exegetiſke, hermeneutiſke. — Vi undtage end ikke Broderens **Joh. Fried. Tellers Wörterbuch**: ſkiønt vi vel vide, at en af vore Medarbeidere har givet den Fortrinnet. (S. forgangen Aar 1 H. S. 228) Enhver tænke og tale i dette Fald efter ſin Indſigt og Smag! — Recenſenten vilde for ſin Part ligeſaa gierne tage Stockii Clavis i Haanden, ſom den ſtridbare Broders **Wörterbuch**. — Men et Skrift ſom det, vi nu have at anmælde, fortiener at læſes med Eftertanke. Det ſvarer til ſin Titel, og kan veilede dem, ſom behøve Veiledning, til ret at benytte ſig af Dr. **Tellers**

Bog. For Fremſuſenhed eller Partiſkhed ſkal vel ikke noget med Føie kunde beſkylde den ubenævnte Forfatter. Paa mange Steder anfører han ogſaa, underſøger og giver Anledning til at underſøge andre bekiendte og berømte Skrifter fortolkeres nyeſte Forklaringer. Man træffer her jevnligen paa Erneſti, Michaelis, Möſſelt, Leß, Zachariä, Heß, Bahrdt. — Man maae, naar man vil ret forſtaae Skriftet, nødvendigen have Texten, det er, Tellers Wörterbuch og hans Tilſætze (Berlin 1773.) derhos. Forfatteren havde, da han ſkrev, det andet Oplag af Ordbogen (Berlin 1773.) for ſig, og Tilſætningerne har han taget med paa de Steder, hvor de henhørte. Men man kan ligeſaa vel bruge det første Oplag (Berlin 1772): da det andet knap har ſaa meget forud for det første, at de Tillæg og Rettelſer, ſom ſtaae i dette paa ſidſte Blad, ere indrykkede. Udi det Leipziger Katalog for Paaſke-Meſſen næſtafvigte Aar læſte vi blandt de Skrifter, ſom til Meſſen bleve færdige: G. H. Lang zur Beförderung des nützl. Gebr. d. Teller. Wörterbuchs 2ter Th. Men vi har endnu ikke faaet den at ſee. A. O.

Leipzig.

Imman. Jo. Gerh. Schellers Kleines lateiniſches Wörterbuch, worinn die bekannteſten Wörter verzeichnet, die gewöhnlichſten Bedeutungen derſelben möglichſt genau, deutlich und beſtimmt vorgetragen, auch die gebrauchlichſten Redensarten angeführt und erklärt ſind. Octavo 1780. Bey Caſpar Fritſch.

Det er unægteligt at en god Ordbog, hvori Ordenes Bemærkelſer rigtigt, tydeligen og beſtemt findes forklarede, maa forſkaffes Begyndere i det latinſke Sprog. Ikke heller har Forfatteren Uret, naar han troer, at der blant alle de latinſke Ordbøger, man har, ikke findes nogen, ſom med Sikkerhed kan anpriſes Ungdommen, uden Fabers og Stephans. Men da den ſidſte er ſkreven blot paa Latin er den ſlet ikke brugelig for Begyndere, iſær naar man tillige betænker hvor vidtløftig den er. Fabers er ikke ſielden for vidtløftig, og Bemærkelſerne findes forklarede paa Latin, hvilket forudſætter en Bruger, der allerede har giort nogen Fremgang i at forſtaae Sproget. For Begyndere ſees da nok

diſſe

disse to ere ei heller bequemme. Til de anførte Ubequemmeligheder kommer endnu den høie Priis der for de fleste at den studerende Ungdom er en uovervindelig Hindring i at forskaffe sig dem; den stok blinde Plutus treffer sielden for den rette Mand; ikke heller ønske vi ham cureret; thi som fordum Merkur, vilde da Minerva komme med Klager over sine Dyrkeres Aftagelse. — Cellarius med sin bekiendte liber memorialis har villet afhielpe denne Mangel for Begyndere. Men hvo som af Brugen enten for sin egen Person eller for en Ungdoms Underviisning har lært at kiende denne Ordbog, vil nok ikke anfee den for andet end det den er; for at afhielpe dens Mangler maatte man skrive en Bog saa stor næsten som den er selv; den Dom derfor som Scheller fælder over den vil ikke forekomme partisk. Først ere mange latinske Ord oversatte med enkelte Ord, hvor det dog er umueligt, dernæst ere mange urigtigen forklarede, meget ubestemt fremsat, Bemærkelserne ikke ordentligen rangerede, hvilket foraarsager Forvirring, ofte ere der og for saa Bemærkelser anførte, de sædvanligste fattes ofte, og meget ofte ere de urette Skribentere citerede. Kort, hele Cellarii Ordbog er, meget lidt undtaget, et flygtigt og overilet Udtog af Faber; man behøver kun at giøre Sammenligning for at holde det for rimeligt, om ikke vist, hvad Scheller troer. Exempler paa de anførte Feil vil jeg anføre nogle. Hvo der vil have andre og flere, han gaae selv til Schellers Fortale i sin Haandordbog; Numerus er i vor danske Cellarius Tall, Antal, Tale- og Verse-Regel, Tact, Rulle; lad nu en Discipel i sin danske Stiil finde: **Regel for en Tale eller Vers**; strax kaster han op i Cellarius, og der finder han *numerus*. Hvo kan fortænke ham i at han da sætter det Ord i sin latinske Stiil som det rigtige. Consul en Borgemester; Censor en Politiemester, General Fiscal; Flamen en hedensk Præst; saadanne Ord er den danske Cellarius snart færdig med. Lito ofrer Forsonings Offer til Guderne. Nimbus Glands om Afgudernes Hoved. Passer en Spurre, Flynder, Skulder. Pateo staaer aaben, er kundbar, strækker sig; det sidste danske Ord er vel ikke saa meent, som man efter dets egentlige Udtydning kan tage det for; alligevel kan det forlede til at oversætte: jeg strækker, rækker mig ved pateo, som var heel ziirlig. I Bøger, der ere bestemte til at veilede Begyndere, bør nøie sees paa, at al Tvetydighed er

borte.

borte. Otium Ørkesløshed. Cicero var viſt ikke ørkesløs da han ſkrev ſit Skrift de oratore, og dog nød han otium en Ørkesløs og Dagdriver er efter den nærværende Sprogbrug næſten eens gieldende hos os; om en Diſcipel derfor efterliber memorialis oversatte Dagdriver ved otioſus var han at undſkylde. —— Diſſe anførte Feil ere kun af de, ſom meeſt falde i Øinene, naar man kaſter dem i Bogen. Endnu maa jeg mærke, at det appendix vocum græcarum ſed latini uſus, er og et Beviis paa den Skiødesløshed, hvormed Bogen er forfærdiget; man ſkulde ſlutte, at hvad der ſtaaer i dette appendix er allene laant af Grækerne og intet af de foregaaende i det egentlige Regiſter; men det er ikke ſaa: thi her, og ikke i appendix, ſtaaer mens, machina, næ, myrtus, papyrus, nox, ſcævus &c, ſom dog ere af Grænes μενος, μαχινα, ναι, μυρτος, πάπυρος, νυξ, σκαιος, &c. og burde ligeſaavel have ſtaaet i hint appendix, naar det endelig ſkulde være ſærſkilt i Bogen, ſom ancora, cannabis, cupreſſus, lampas, &c; nu maa en Begynder troe, at diſſe ere af en grædſk Oprindelſe, hine ikke. Desuden er der ſlengt i dette appendix græſke Ord, ſkrevne med Latin uagtet de have ingen god Auktoritet for ſig til at bruges ſom klaſſiſk Latin, ſ. Ex. anathema Forbandelſe, forbandet Ting, (uden videre henſat Forklaring, ſom kunde viſe Lærlingen dets Oprindelſe og Brug) amneſtia; Rhytmus Riim i Vers; Schisma Splid, (videre Efterretning findes ikke) ꝛc., diſſe Ord kan en Begynder derfor holde for ligeſaa gode, ſom de rette latinſke af ſamme Bemærkelſe; ja maaſkee bruge dem ſomſbedre, fordi de ere græſke og ſynes at være udſøgte og heel lærde. Vilde man ſige, at ſaa nøie behøver man ikke at tage det, thi en Lærers Underretning kan giøre det got; ſaa kan derimod ſvares, at ſaadan en Ordbog behøvedes da ſlet ikke; og det er en anden Sag, ſom her ikke kan afgiøres og behøves vel ikke heller, da Sagen ſelv taler ſtærkt og tydeligen nok for ſig. Mange, for at nævne kun een Grund, have ikke den Lykke at kunde have en duelig Veileders Hielp; andre kan ikke nyde Fordeelen af den ſaa tit og vedvarende ſom behøvedes, og da er en god Ordbog uundværlig. For nu at ſkaffe Begyndere ſaadan en latinſk Ordbog i Hænderne og forjage Cellars af Skolerne, har Scheller efter nogle Skolelæreres Begiering ſammenſkrevet den-

ne

ne vi nu have for os. Ikke heller troer jeg, at han ved den kan have forfeilet sit Diemeed. Hans Forsæt, siger han var at skrive en større, som for Ex. Kirsches, men ved hines Begiering overtalt, har han ladet denne beroe indtil videre, og lover at den skal med det første komme ud. Mange Ord, som findes i Cellars, ere ikke i denne; men de ere saadanne som en Begynder ikke behøve; Bemærkelserne ere rigtigere anførte og, saavidt mueligt, rigtigt ordnede efter den enes Oprindelse af den anden; hist og her ere de ogsaa oplyste ved Exempler, for tillige at vise paa hvilke Tilfælde de passe sig; dernæst ere og de sædvanligste Phraser hosføiede, da det undertiden er mere om disse at giøre end Ordene. Ved Ordenes Valg har Scheller fornemmeligen havt Hensigt til Skribenterne af den saa kaldte gyldne Alder, dog undertiden og til Plautus og Phædrus, fordi disse i Skolerne hos ham læses af Ungdommen. Den har da i denne Hensigt en Mangel naar den skulde bruges i Skoler, hvor Indretningen er anderledes. Dog, den var ikke vanskelig at afhielpe, da her er saa meget forud arbeidet af Scheller. Stavelsernes Qvantitet som findes antegnede i Cellar, har Forfatteren ladet ubemærkt for ikke ved Trykfeil, som, siger han, her vare næppe uundgaaelige, at giøre det være for Ungdommen. Han viser hen til sin Grammatik, hvor Underretning, hvad dette angaaer, kan fuldkommen faaes. Skiønt Recensenten ikke har seet hans Grammatik, troer han dog at i hvor godt Stavelsernes Qvantitet kan læres af den, var det alligevel en stor Fordeel at finde dem anmærkede i Ordbogen; thi den var en kortere Vei til Maalet og uden Tvivl meer fuldkommen. Især da det for rigtigt at kunne oplæse Poeterne, er nødvendigt at kiende Qvantiteten betids; thi efter manges Udtale i det latinske Sprog kommer man vist til kort, den er almindeligen dannet efter Udtalen i enhvers Moders Maal. I Grammatiken kan denne Omstændighed ikke saa fuldstændigen anmærkes, og desuden er det besværligere at lære og beholde i Hukommelsen alle de Regler med Undtagelserne end efterhaanden ved de forekommende Ords Opkastelse i en Ordbog. Talen er her ikke om alle Stavelsers Qvantitet. Trykfeilene at undgaae var ikke ganske umueligt. Skiønt jeg maa tilstaae at denne Haandbog er meget tienligere end nogen anden af dem der ere skrevne tilforn, kan det dog ikke ventes at den er ganske uforbederlig. Nogle Exempler til

Be-

Bevis vil jeg anføre; Ord, ſom ere forbigaaede, o Bemærkelſer af andre; ſeceſſus, amentatus (hos Cicero anteſignanus (hos Livius) Ordelio (hos Phædrus) ve impingere cui lapidem (hos ſamme) er den Bemærkelſ ſom imping. her haver ikke anført; ſaa fattes og Bemær kelſen af reductus ſom det har i reducta vallis. Ho Horaz, o. a. — Ved hoſtis ſavnes Ordets første Be mærkelſe: en Fremmet (Varro, Cicero). Flere Be mærkelſer anførte end behøvedes, f. Ex. locus Omſtændig heder; vi ſige en Sag ſtaaer paa ſlette Fødder; men der for forandres ikke Ordets, Fods, Bemærkelſe; det er et metaphoriſk Talemaade, og ſaaledes ſagde Romerne res nor pejore loco eſſe poteſt. Paa ſentio anføres den fierde Be mærkelſe, nemlig: yttre ſin Meening: det er nok ikke ſae rimeligt; men da man ofte bruger Udtryk, ſom ſige mindre end man mener, ſaa kan og ſentio regnes deriblant og i ſaa danne Tilfælde nøies med den anførte tredie Bemærkelſe: være ſindet, eller være af de Tanker. Moenia betyder ikke Staden ſelv. Under Theatrum ſtaaer at det var ei formig det er ikke nøiagtigen udtrykt, thi hvor kunde da Scheller ſige ſtrax efter, at naar 2 Theatra ſammenføies ved deres brede Sider, ſaa blev det et amphitheatrum; det ſidſte er ogſaa utydeligt ſagt. Under Feneſtra anmærkes at de Gam les Vinduer havde ikke Glas; hvilket, formedelſt de nyere Opdagelſer i Italien, behøver en Indſkrænkning. Acta das Ufer. Ward von den Alten für etwas ergötzliches gehalten, „ er ubeſtemt fremſat. Subducere naves — um auszu beſſern," er for lidet ſagt; thi for andre Aarſager end den bragte man i de ældre Tider Skibene paa Land. Jeg ſkulde og anføre et Par Exempler, hvoraf kunde ſluttes til det Fortrin denne Ordbog tilkommer frem for andre af ſamme Slags, men Rummet er allerede, mærker jeg, betaget mig. —

Bamberg og Wirzburg.

Kern der bibliſchen Geſchichte alten und neuen Teſta ments, mit beygeſetzten kurzen Sittenlehren. Von dem Hochwürdigen Herrn **Johann Ignaz von Felbiger**, Alten und Prälaten des fürſtl. Stifts Canonic. Reg. Ord. S. Auguſt. Congreg. Lateran. bey unſer lieben Frauen zu Sagan ꝛc. Erzprieſter der Saganiſchen Kreiſes. Mit Er=

Erlaubniß der Obern. Bey Tobias Gobhardt, Universitets-Buchhändlern 1777. Stor 224 Sider foruden Fortale og Indhold i 8vo.

Sammesteds.

Erbauliche Erzählungen der vornehmsten Bibliſchen Geſchichten des alten und neuen Teſtaments. Mit beygefügten Sittenlehren für die Jugend. Mit Erlaubniß der Obern. Bey Tobias Gebhardt, 1778. Stor 222 Sider i 8vo.

Naar man eier den første af disse bibelske Historier, kan man meget gierne undvære den anden, og vi see ikke, hvad der har bevæget Forlæggeren til paa saa kort en Tid at udgive tvende Skrifter af eet Indhold, da det sidste aldeles ikke overgaaer, men i adskillige Henseender staaer neden for det første. De bibelske Tildragelser ere i begge meget ordentligen og korteligen fortalte. Fortællingsmaaden er, som let kunde formodes, næsten eens, saasom Skriftens Ord i dem begge følges paa det nøieste. Forskiellen imellem dem er egentlig denne: I det sidste, som er ziret med et Kobberstykke, der forestiller Nicodemus's Samtale med Christus om Natten, ere flere Moraler uddragne af Tildragelserne end i det første, men dette er og dets eneste Fortrin. Selbigers, som er inddeelt i Lectioner for Ungdommen, har kun een Moral ved Enden af enhver Lection; men her er forudsendt en kort Underretning om den hellige Skrift eller de bibelske Bøger, og til Begvemmelighed for Forældre eller Lærere findes paa hver Side korte Spørgsmaale under Texten, hvorefter Ungdommen kan examineres, naar de først har læst enhver Historie i sin Sammenhæng. Denne Indretning har sine ustridige Fordeele; thi naar det nysgierrige Barn først har fattet Historien, svarer det med Lyst til de Spørgsmaale, som forelægges det, hvorved alting prentes fastere i Hukommelsen. Selbigers udmærker sig og ved større Fuldstændighed især i Henseende til det nye Testamente, da de vigtigste af JEsu Taler og Lignelser ogsaa har faaet deres Sted i hans Lærebog, dog uden større Vidtløftighed i det Hele. Vi vil anføre et Par Prøver paa disse tvende Forfatteres Moraler. Af Historien om Menneskets Skabelse uddrages følgende:

Sel-

Selbiger S. 3.

„Det første Menneskes Le-
„geme dannede Gud af Jord.
„Ydmyg dig o Menneske! i
„Betragtning af din Oprin-
„delse og din Ende; thi du er
„Støv, og skal blive til Støv
„igien! 1 Mos. B. 3, 19."

Den Ubenævnte S. 4.

„Hvorfor fylde og zire v
„dog af Stolthed det forgæn
„gelige Legeme, og besmitt
„derimod den udødelige Aan
„med Synder, istedenfor v
„burde udpynte den med gud
„dommelige Dyder?—Men
„neskет er Herre og Huushol
„der over Skabningerne
„naar de tiene ham som er
„Opvækkelse til Gudfrygtig
„hed og til uskyldig Fornøielse
„1 Cor. 3, 22. 7, 31. men
„Menneskет bliver en Slave
„af Skabningerne, saasnart
„han elsker dem umaadeligen
„og imod Guds Orden. Rom.
„8, 39. 6, 16. 1 Tim. 4,
„4. At elske dem for deres
„egen Skyld og ikke for Guds
„Skyld allene er Afguderie."

I Anledning af det Babyloniske Taarns Bygning fremsættes disse Lærdomme:

Selbiger S. 10.

„Gud, som er en Fiende
„af alle hofmodige Foretagen-
„der hindrede det babylonske
„Taarns Opbyggelse. Hav
„i al din Giøren og Laden
„Guds Ære til Øiemærke, og
„ydmyg dig for ham; thi Gud
„staaer de Hoffærdige imod,
„men de Ydmyge giver han
„Naade. Jac. 4, 6."

Den Ubenævnte S. 14.

„Denne Hovmodsbygning
„var et Forbillede paa, hvad
„Verden altid ville giøre.
„Det synes af Menneskenes
„Forhold, at de ere mere be-
„betænkte paa at forherlige de-
„res Amindelse her paa Jor-
„den, end hisset at blive store
„i Himmelen. Ved Sprog-
„Forvirringen straffede Gud
„Menneskenes Forfængelig-
„hed paadet Lem, nemlig Tun-
„gen, hvormed de roeste sig."

Af disse og mange flere Prøver, som vi for at undgaae Vidtløftighed forbigaae, er det i vore Tanker tydeligt, at Selbigers Udtog, endog i Hensigt til Moralens Fattelighed bør tillægges Fortrinnet.

No. 6.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 11te Februar. 1780.

venſkabelige Breve. Skrevne af tvende Danſke Venner. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos P. Horrebov. Koſter 32 Sk.

Hvad kan man andet end løfte de Forfattere op, der af Patriotisme opfylde vor Litteraturs Huller og Mangel ved t bøde den med originale Klude. (Honos sit auribus). I ſær ar vi i diſſe Dage levet Jovialiter over en vigtig Tieneſte, er er ſkeet hele Landet, i det virkelig vexlede Breve, hvis Mangel følte ſes før ſaa smt, ere nu i enhvers Magt at læſe. Originale er et ſtort Navn. Og der i (og viſt i mere) bestaaer Forſkiellen mellem diſſe og andre Breve, vi længe have ſaft, at diſſe ere virkelig vexlede, og det imellem Venner. Der i ſidder vis vocis. De Brevvexlende ere B. og L. De ere ſkrevne og udgivne „for Venſkabs Dyrkere, „for dem ſom opadle denne Dyd i deres Bryſt og føle dens „Værd.“ Det første Brev viſer de øvriges Oprindelſe og Henſigt, og derfor ſtevnes det frem, for ſelv at giøre Regnſkab. „Et Selſkab af to Perſoner har foreenet ſig at udgi„ve deres venſkabelige Mellemhandlinger i Trykken. De „agte at fortælle os hvad Frugter et ſandt Venſkab kan for„ſkaffe. Diſſe adle Sysler har de beſluttet at indſatte i „Breve. De vil ikke allene betiene ſig af dem, de allerede „har vexlet imellem hverandre, men endog alle de, de for „Eftertiden ſkrive i det venſkabelige Sprog. Originale

„ Breve af den Natur, troe de, Litteraturen meeſt ſavn
„ hos os. Deres Valg bliver altſaa giort efter Dydens
„ Venſkabens Love. Hverken Satirens eller Dadelens Pe
„ vove de at røre. Kun den, ſom tolker Venſkab, hædr
„ Dyden, og ophøier Religionen. Og læſes de da ikke
„ de Leende, af Vellyſtlingen, Venſkabs-Fornegteren, n
„ ſaa tør de vel haabe at finde Adgang hos Chriſtenen, Me
„ neſke-Vennen, Dyds-Elſkeren og de følſomme Selſkabe
„ Beſtræbelſer, gaaer ikke til vidtløftige Afhandlinger i e
„ eller anden Videnſkab. Ikke egentlig hører dette til ve
„ ſkabelige Breve. De vil opmuntre og opbygge, men d
„ vælge mere blant enkelte end almindelige Handlinger
„ og dog ſkrives deres Breve for det Almindelige. Kort
„ ſande Tildragelſer formede i Venſkabs Sprog, ſigtende t
„ Hiertets Forbedring, ſkal være Formaalet.“ —— Me
diſſe to Brevførere maa viſt kunde mere end deres Fader vor
Ellers er det aldrig mueligt, at de med diſſe Breve kan naa
deres Henſigt, og udbrede Venſkab blant Publikum
Og har det Publike ingen Nytte af deres Correſpondence
hvorfor ſkulde den da trykkes. Saa burde deres Breve al
drig lade ſig ſee offentlig, men krybe i Poſt-Sækken, naa
de ikke vare i de Correſponderendes Hænder. De ſige ve
ſelv, at Brevvexlingen føres ikke om noget, der ſlaaer ind
Videnſkaberne: Men her er dog et ſukkerſødt Brev om For
lovelſe, hvilket vi vil foreleſe Læſeren, ſom det, hvor i v
har fundet merkelige Spor til dyb Philoſophie og Viisdom
„ Det har ſtødt Dem endeel, at jeg har kaldet Forlovelſe fo
„ Tiden en Daarlighed, og endnu mere —— beſkyldt den
„ at den hindrede et Menneſkes baade Ære og Lykke. E
„ det ſandt, at den hindrer dem, maa den vel og kaldes
„ Daarlighed. At en alt for tidlig Forlovelſe hindrer vo
„ Ære, er det mig umueligt at tvivle paa: Beroer ikk
„ min Ære, min Herre, paa Medmenneſkers Domme, on
„ mine Fuldkommenheder? Og tit har jeg hørt, at det reg
„ nes for en Ufuldkommenhed, naar en Ung ikke kar
„ oppebie Forſynets Hielpe-Time. Enten den utaalmo
„ dige Elſkelyſt, eller den ubetænkſomme Fremfuſenhed faaer
„ Skyld for det, ſaa troer jeg dog begge Slags Egenſkabe
„ ville anſees ſom Pletter paa en ſand Ære. Giør de
„ Skaar i vor Ære, det maae og i vor Lykke: Den beſor

„ dre

dres ved Mennesker, og de, naar de endog dømme retsindigst, dømme efter de Fuldkommenheder, eller Mangler, de opdage. De har Ret, et Embede bør vi ikke befordres til, enten fordi vi ere forlovede eller ikke forlovede. Dog har en tidlig Forlovelse tit foraarsaget en sildig Befordring, og mange ere blevne udelukte fra et Embede, som de med en god Samvittighed havde kundet modtage. Ikke endnu har jeg sagt, at det, at være forlovet, var en Ufuldkommenhed; men kun blot, **at saa ansees det**, og hvad gior ikke et Skin blot hos Menneskene! Gud allene bestyrer vor Lykke, vil de svare: Forbyde Gud, at jeg skulde negte det! Men mon det ogsaa behager ham, at vi forlove os **i Fortiden**? For den Alseende paastaaer jeg Forlovelsen er Ægteskabet: Vielsen, Ceremonierne ved Brude-Akten — ved dem kundgiøres Pakten for Menneskene. Er nu Forlovelse Ægteskab (paa den Grund beroer Bygningen) vil da vor Gud vi skal gifte os, førend han selv aabner Leilighed? Kan vel vi vide nu, hvorfor han vil vi skal bie, eller i Forveien indsee, hvad han siden har udseet os? —" ꝛc. ꝛc. ꝛc. Og siden: „Ei kalder jeg Forlovelse Synd? dog troer jeg det var bedre, at ikke forekomme Viisdommen. Er Forlovelse Daarlighed, hvad er da Klogskab? Klogskab intet at giøre, uden tilstrækkelige Grunde? Daarlighed altsaa det Modsatte. Nu hvad Grund til Forlovelse? Jeg seer den og blant de gyldige. Er det Elskelyst? Det er ingen Aarsag; Andre Midler, Gud være Tak! have vi til at bemestre os Lysterne. Ogsaa den Tilladte bie til han, som har skabt den, vil stille den. Frygte vi for at miste den Elskede? Ingen Aarsag! Vi røbe kun derved Mistyiv til Styreren. Vil han ikke hvad vil da vi ꝛc." Kiernefulde Sententser! vilde jeg e, var jeg kunstkarpsindig nok til ret at forstaae dem. **Forvelse hindrer vor Ære; Forlovelse er Ægteskab i n Alseendes Øine; ved at forlove sig forekommer an Viisdommen!** Sublime Tanker! Beundringsværdi- Hr. **T.** der saaledes kan trænge sig ind i Viisdommens Pe- tral! Hvor lyksalig er den der har saadan en Ven at cor- spondere med! — Lyksalig er den Bye, lyksalig er det erred, der giver saadan Mand, ach! havde han studeret! — Men endnu mere end denne Philosophie maa man be-

undre det over al Maade ſublimerede Venſkab der beſiele
diſſe Breve. Man kan ret kalde det Venſkabets Kiernehuus
Som Prøve derpaa vil jeg ſtiele et Stykke af et Brev t
min retſkafne Ven. „Men hvad meener du, min Mand
„ den gode T. vil tænke? — (Nu begynder Striden med mi
„ Kone og mig, ſom jeg vil fortælle dem) — at du ikke ſkr
„ ver ham til? Tænke? jeg tænker, han tænker? at = = =
„ ikke andet end got, min Kone. B. er min Ven, tænk
„ han, og ſandt at ſige, han tænker ikke feil. Men ſ
„ lang Tid gaaet, faaet tvende Breve fra ham, høre ha
„ være kommet i et nyt Embede, og ikke gratulere han
„ høre hans Fader, vor gamle, hin Salige = = = = og ik
„ = = = Endnu mon han ikke veed, hvad jeg ville ſige i
„ alt dette? Han kan dog ikke tvivle om jeg tager Deel
„ hans Lykſalighed — Men han er et Menneſke! Kan h
„ giette hvad vi tænker? Et Brev dog = = = han kunde
„ troe = = = veed du ikke nok det er ham kiert at høre fra os?
„ — Saa vidt har du Ret, men = = jeg veed ikke hvo
„ dan det er, jeg har ingen Lyſt til at ſkrive i Dag — v
„ du ikke ſkrive, min Kone?“ Efter en Alterration paa e
Side bliver Debatten endt dermed, at Konen ſkal ſkriv
„ Nu vel da! (ſiger Konen) thi ellers bliver der vel int
„ af; men ſaa maa du hielpe mig. See nu! her har j
„ Papiret, og her er Pennen, ſtig mig nu til. — J
„ ſaa ſkriv: — Gode Ven! gode Ven! det er ſaa fatt
„ en Titel, lad mig ſkrive — Fromme Ven! ligeſom i
„ vil, men ſaa læg lidt til, for Exempel, ſæt — Fro
„ me eiegode Ven! — Ja han fortiener nok denne Tite
„ — hvorledes ſkal vi nu begynde? — Ja nu ſtaaer Forſta
„ den ſtille paa os begge to.“ Reſten følger paa fire h
Sider, og Mand og Kone faaer omſider et Brev færdig
— Demokritus, Sogneherre til Abdera, ſom var en m
get klog Mand, ſkiønt han ſyntes at være gal, kunne aldr
faae en Materie, der bedre tiente i hans Kram, end ſaad
et Brev. — I det grædende mangler vore Correſponderen
heller ikke Styrke. — For Exempel det Klage-Brev til d
følſomme Licidor; og et Trøſte-Brev til ſin Jonathan, ſo
er ret fortreffeligt. Sproget er ofte høit i diſſe Breve
ſtiger ikke ſielden op over det forſtaaelige: for Ex. at ſige o
en Døende: han indgaaende ſin Siel for Guds Throne;

et andet Sted: „Ikkun den Alvidende veed dem: men ham „ vil jeg anraabe hver Dag, og gjøre Vold paa Tirsdag, „ at Naade, Lykke og Glæde maa nedstrømme over og evig „ boe hos Hr. P. og hans Kiæreste.“ Item et andet Sted i en ypperlig Beskrivelse forekommer en Deel prægtige Udtryk, som vi vil raade Efteraberne allene at bruge om Søndagen; til Hverdagsbrug ere de for kostbare, saasom: Havens Musikus; ejusdem Virtuos; Naturens grønne Kanopee, lovsølende Sukke. Vi vil ogsaa raade dem, at de ikke driste sig til at efterabe Venskabs Tone, som vore Correspondere nde har brugt: den er saa fiin og spæd, som om det var Venskabs Tone blant Børn. — Endnu vil vi anføre en Propositio major, som vore Forfattere har fremsat i Fortalen saaledes: „Faae disse Breve ingen gunstig Dom, saa blive de „ ikke fortsatte.“ Tiden vil lære om Forfatterne ere saa svede i Logika, at de selv kan danne Minor og Conclusio.

v.

Lemgo.

Polybs Geschichte. Aus dem Griechischen aufs neue übersezt, und mit Anmerkungen wie auch Auszügen aus den Werken der Herren von Folard und Guischard über die Kriegskunst der Alten begleitet von D. C. Seybold. Erster und zweiter Band. In der Meyerschen Buchhandlung. 1779. Koster 8 Mk.

Polybius er en Skribent, der formedelst sine Fuldkommenheder, som Historieskriver, er i stor Agt hos de Lærde, hvis Studium gaaer ud paa Historien. Han var en Mand der baade kunde og vilde sige Sandhed. Han fortæller Ting, som skeede i hans Tid, og da han havde stor Indsigt i Statssager, og tog Deel i de vigtige Begivenheder, han fortæller, saa havde han en sielden Leilighed til at kunne faae nøie Efterretning om de Ting, hvis Historie han havde i Sinde at opsætte. Man har og tydelig Beviis paa hans Upartiskhed og Kierlighed til Sandhed, da han med største Oprigtighed fortæller sine Landsmænds Feiltrin. I Kundskab om Romernes Sager giør han næsten deres egne Historieskrivere til Skamme. Endnu lægge man til, hans Skarpsindighed og Flid i at fortælle, ikke Begivenhederne allene,

men ogſaa deres Aarſag, hans Indſigt i Krigsvæſenet
Reiſer, ſaa intet har manglet ham i at kunne ſamle d
tige Materier til ſin Fortælling. Allene dette bør læg
ham til Laſt, at han enten ikke har ſkiøttet om at iagtt
ſit Sprogs Reenhed og Ziirlighed, da det var ham mere
Sagernes pragmatiſke Fortælling at giøre, eller og han
at omgaaes for meget med Fremmede, har vant ſig ſaale
til diſſes Talemaader, at det var ham umueligt at ſkrive
Fædrene-Sprog med nøiagtig Reenhed. Maaſkee han i
heller har haft Tid til at øve ſig der i. Er man kun v
til de græſke Skribentere før hans Tid, ſaa finder man V
ſkelighed i at forſtaae ham, formedelſt de mange nye Ta
maader (Latinismer) han har brugt og de uegentlige Bem
kelſer han giver Ordene. Man maa ligeſom lære et n
Slags Græſk for at forſtaae ham. Han kan ſiges, at ha
dræbt den Attiſke Gratie; thi de følgende Skribentere eſ
ham, har mere efterabet Polybius end dennes Formænd.
Ikke heller ſynes mig hans Stiil at have megen indtagen
Behagelighed ved ſig. Den er for ſtiv og tør. Polybi
ligeſom forſmaaer at fornøie ſine Læſere, naar han kun fa
Tingene fortalt, da han dog i ſin Materie havde overflød
Leilighed dertil. I Henſeende til hiſtoriſke Skiønheder h
han derfor ikke et Mønſter, men vel i ſin Materies Værd
Af ſaadan en Skribent kunde man derfor helſt taale en Ov
ſættelſe, da han har ſaa lidet af det, ſom kan tabes v
Overſætning i andet Sprog: Og naar Overſættelſen er tro
hvem ville da betænke ſig paa at læſe den, naar man ent
ikke er øvet nok i Græſk, eller ikke ſkiøtter om at læſe and
end det ægte Claſſiſke. Om nærværende Overſættelſe kan
ſige, at de ſom ikke forſtaae Originalen, og ikke giøre Hiſt
rien til et Hoved Studium, kan betiene ſig deraf uden ſy
derlig Skade: Men dem, hvis Sag Hiſtorien er, vil j
ikke raade at lide paa den overalt, men nu og da maa Or
ginalen raadſpørges: Bedre da, at lægge Seybold bor
De hosføiede Guiſchards Anmærkninger og Udtog af Folar
over de Gamles Feidekunſt, gir denne Overſættelſe en ſy
derlig Værdie; i ſær Hr. Guiſchards, ſom med ſynderl
Lykke har ſtuderet denne Deel af Antiqviteterne. Og ma
ſkee Værdien havde været mindre, om Hr. Seybold, i St
de

den for diſſes, havde givet ſine egne; thi af adſkillige Grunde kan man troe, at hans egne havde blevet mindre troeværdige. Han henter ikke altid ſin Kundſkab fra Kilderne (hvilket de ſielden giøre, ſom attraae Skin af Polyhiſtor) men fra Nyeres Skrifter, hvor man i kort Tid og Rum kan faae en Kundſkab om mange og forſkiellige Ting. I en Anmerkning citerer han Seneka, men da han ikke ſelv har efterſeet Stedet, men giør det efter Potter, ſaa har han efter denne citeret det urigtig: ſamme Sted vil han finde en Modſigelſe i Potter: jeg er ikke i Stand til at finde den; maaſkee Hr. Seybold har overilet ſig. Meget ſkiødesløs er han ogſaa i at udtrykke ſin Original; og meget var gaaet til Spilde af Udtrykkets Skiønhed om det havde været Xenophon eller en anden, hvis Flid gaaer ud paa det. Vi vil til Exempel anføre noget af Overſættelſen. 1ſte Kapitel af anden Bog: „In dem vorhergehenden Buch haben wir ge„ zeigt, wie die Römer, nachdem ſie Italien ſich unterwor„ fen hatten, nun auch auſſerhalb Italien Unternehmungen „ wagten, wie ſie nach Sicilien überſchiften" (επι δε τουτοις πως εις Σικελιαν &c. man maa ikke tænke Perioden er ſaa lang og ſlæbende i Originalen: af tre har Overſætteren giort een) „ und wie wegen dieſer Inſel ein Krieg „ mit den Karthaginenſern entſtund, wie ſie die erſte Flotte „ baueten, (μετα δε ταυτα) und überhaupt, was beyde „ Völker für Schikſale hatten, bis zu Ende des Krieges, „ in welchem die Karthaginenſer ganz Sicilien verlaſſen „ müßten, die Römer hingegen alles bis auf das, was dem „ Hieron gehörte, erhielten. Hierauf erzählten wir, wie „ die Miethſoldaten gegen Karthago den Aufruhr erregten, „ und den ſo genanten Lybiſchen Krieg entzündeten; erzählten auch, was für Grauſamkeiten in demſelben begangen „ wurden, und welchen Ausgang dieſe auſerordentliche Begebenheiten hatten, daß nemlich die Karthaginenſer die „ Oberhand wieder erlangten." (εως τε τελευτ και της Καρχηδονιων επικρατειας). „Nun wollen wir die „ Hauptbegebenheiten von dem was nachgehends ſich zugetragen hat, berichten; aber jede nur ſo weit berühren, „ als es zu unſerm Plane nothwendig iſt. Als die Kartha-

„ ginenſer ihre Sachen in Lybien ſo bald möglich in Ordnung
„ gebracht hatten, ſchickten ſie den Hamilkar mit einem
„ Heere nach Iberien. Er nahm mit demſelben ſeinen
„ damals neunjährigen Sohn mit ſich, ſetzte bei den Säu-
„ len des Herkules über das Meer, und legte den Grund
„ zur Herſchaft der Karthaginenſer über Iberien.“ (Legte den Grund, findes ikke i Originalen; ανεκτατο τα κατα την Ιβηριαν πραγματα τοις Καρχηδονιοις ɔ: han forsgede Karthaginenſernes Herredømme med Iberien.)
„ Er brachte faſt neuen Jahre in dieſem Lande zu, und
„ machte viele Völker theils durch Krieg, theils mit Güte
„ den Karthaginenſern unterwürfig, und endigte ſein Leben
„ auf eine ſeiner Thaten würdige Art.“ (Hedder lige efter Originalen: Da han havde tvet næſten ni Aar i diſſe Egne, og bragt mange Iberier, deels ved Krig, deels med det gode, under Karthaginenſernes Lydighed, endte han ſit Liv paa en Maade der var hans Gierninger værdig). „Denn in einem
„ Treffen mit dem tapferſten und mächtigſten Völke (rettere: da han havde det Sted i Armeen, hvor de fleſte og tapperſte vare modſtillede; det andet er tvetydigt) „wagte er ſich
„ zu weit, und ſtarb als ein tapferer Mann.“ Hedder i Originalen: χρωμενος τολμερωτ και παραβολωτ εαυτω κατα τον τε κινδυνε καιρον. Overſætteren har kun nippet til Originalen, og ikke udtømmet den ganſke. — Pag. 145: „Dies war der Ausgang desjenigen Kriegs, der
„ der Lybiſche heißt, und der die Karthaginenſer in ſo groſſe
„ Noth brachte. Sie erhielten nicht nur die Oberherſchaft
„ von Lybien wieder, ſondern hatten auch die Urheber des
„ Aufruhrs nach Verdienſt beſtraft.“ Diſſe to Kommata ere i Originalen forbundne med Conjunctionen ωϛε, og burde lyde ſaaledes: „D n Libyſke Krig, der havde bragt Kar-
„ thaginenſerne i ſaa ſtor Forvirring, fik den Ende, at Kar-
„ thaginenſerne fik ikke allene Herredømmet over Libyen,
„ men Hovedmændene for Oprøret bleve ogſaa tilbørlig af-
„ ſtraffede.“ — Deeler man Perioden, ſaa kan det ikke ſees, om Udfaldet paa Krigen blev det, at Karthaginenſerne fik Herredømmet over Libyen ꝛc. — Men denne Frihed i at overſætte har Hr. Seybold meget ofte benyttet ſig af: Straſ-

fen,

ſen, ſom diſſe Hovedmænd tilſidſt fik, følger i næſte Periode anført, og Polybius forbinder det med γαρ, „thi tilſidſt „ ſiger han, da ꝛc.“ hvilket Seybold ganſke uden nogen Aarſag har udeladt. At behandle de Gamle ſaa egenſindig kan ſlet ikke bifaldes. v.

Quedlinburg.

Leſebuch fürs Landvolk. Erſten Bandes erſtes Stück 1779. Erſten Bandes zweites Stück 1780. Bey C. A. Reußner. Stor 255 Sider i ſtor 8vo.

Et meget got og læſeværdigt periodiſk Skrift, ſom endnu vilde giøre større Nytte hos dem, det egentlig er ſtilet paa, derſom det var ſkrevet i en mere populær og nedladende Tone. Forfatteren eller Udgiveren (thi at flere har Deel i dette Arbeide, kan ſees af de under en heel Deel Afhandlinger tegnede forſkiellige Bogſtaver) begynder med en Trøſtetale til Landsbyefolk imod den Foragt, de ere underkaſtede, og anpriſer dem dernæſt de nyttigſte Bøger til deres Oplysning og Fornøielſe — derpaa følge korte Afhandlinger, hvis Overſkrift vi vil anføre: Advarſel mod Overtroe i Skriftestolen — Er det ret at giøre noget til at forkorte et Menneſkes Liv og Smerter, naar der dog ingen Haab er om hans Liv? — Fader vor i en Sang under Melodie: Hvad min Gud vil o. ſ. v. — Børn under Englenes Opſigt — Forklaring over diſſe Ord ved Daaben: Forſager du Diævelen og alle hans Gierninger og alt hans Væſen? — om Afgifters Betaling til Landsøvrigheden — Anviisning til god Børnetugt — Betragtning over det Navn: Jeſulein eller lille Jeſus — nødvendig Forandring i den Bøn: Chriſte, du Guds Lam, ſom bær Værdens Synd — Kan man med rette kalde Chriſtnes udøbte Børn unge Hedninger? Skal man holde ſine Løfter — Hvad ſkal man dømme om de ſaa kaldede Chriſtgaver (Chriſtbeſcherungen eller heiligen Chriſt)? Er en Chriſten forbunden til faſtende at gaae til Gudsbord? I hvilke Tilfælde kan man med Rette og en god Samvittighed beholde fundne Sager ſom ſin Eiendom? — Hvad er at giøre, naar der i Kirken ſynges Pſalmer, med hvis Indhold vor Sindsforfatning ikke ſtemmer overeens? — For-

klaring over nogle Overtroens Meninger — om Mare-N den — den flyvende Drage — den daarlige Frygt for K meter — Jordſkielv — Almanak-Overtroe — Lygtemar den — Dunſtkredſen — Solens Vandtrækkende Kraft — Horizonten — Hagel — Sneen og Riimfroſt — Vind o Blæſt — Taage — Skyer — Dug — Regn — Vei lys — Nordlys — Morgen- og Aften-Rødene paa Himm len — Stierneſkud — den ſtiernede Himmel — hvorlede gaaer det til med Vinduers Froſt? — de lummervarm (ſchwülen) Dage — Torden — Katild — Klogſkab Regler i Tordenveir — Anviisning til at ernære Børn ude Moders ellers Ammes Bryſt — Middel imod Ringorm — Middel imod gal Hundebid — Hvorledes man kan faae Sto eller andet ud, ſom kan være faldet i Øinene — Midde imod Stik af Bier — Middel til at ſlukke en Skorſteen ſom der er kommen Ild i — om Heſte-Hover, og den beſt Maade at beſlaae dem paa — Sildefangſt — Jøderne Maade at ſtege paa — Julefeſten — Kyndelmiſſe — Re formationsfeſten — Luthers korte Levnetsbeſkrivelſe — Hvoraf har Langfredag ſit Navn — om Jetergeſchrey — den lykkelige Ulykke — den beſtraffede Bonde-Foragt — den belønnede Ærlighed — Gud lader ſig ikke ſpotte — en ſkiønt ſildig omvendt Synder — Dette er Indholdet a det første Stykke. I det andet findes: ſkriftmæſſig For klaring over Troen paa Jeſum Chriſtum — Hvoraf kan vi vide, at vor ſvage Troe dog er en ſand Troe? — chriſteli ge Herſkabers Pligter mod deres Tieneſtefolk — chriſtelige Herſkabers Sang — Haabet paa Gud beſkiemmer ingen — det ubekiendte Ægteſkabsbrud — Ere der viſſe Dage, paa hvilke det er farligt og betænkeligt at udlaane noget? — om Vertshuus-Beſøg paa Søn- og Feſtdage — Kan og tør man undſkylde ſine Synder med Satans Forførelſe? — Kan Forældre med god Samvittighed elſke et Barn høiere end et andet? — Kan man med god Samvittighed beſidde fundne Sager ſom retmæſſig Eiendom? — Giøre de Syge ret, ſom bekymre ſig først og mere for Doctoren end for Præſten? — Er det ret at bedrage en Jøde — om Planternes Vext — Agerdyrknings-Behageligheder — Tordenkile — Echo — Skudaar — Veirligets Regler for Landmanden — Have-Calender — Maanen har ingen Indflydelſe paa Ha-

ve- eller Mark-Dyrkning — Hvorledes gamle Frugt-Træer skal behandles, at de kan bære — Middel mod Myrer — mod Jordlopper — Hvorfra Rovbier eller Bremser har deres Oprindelse — Forvaringsmiddel imod dem — om de almindelige Aarsager til Sygdomme paa Landet — Middel for brændte Lemmer — om at skifte Linnet i hidsige Sygdomme — Middel mod Arr af Kopper og af brændt Skade — Middel til at bringe en forrækket Haand eller Fod snart i Stand igien — imod Ledemods Sammentrækning — Den overtroiske Bod eller Omvendelse — Oprindelsen til Prosit ved Nysen — den saa kaldede Kiermsfest. Alle disse Artikler ere meget vel afhandlede og saaledes, at ei allene Landmanden men fiere kan læse dem med Fordeel og Fornøielse. Vi ønske Samleren eller Forfatteren Lykke til videre Fortsættelse. ω

Berlin og Leipzig.

Geschichte der christlichen Kirche des Ersten Jahrhunderts, von D. Johan August Starck. Zweiter Band. Meum propositum est, antiqvos legere, probare singula, retinere qvæ bona sunt, & à fide catholica nunqvam recedere *Hieronymus*. Bey Georg Jacob Decker. 1779. Stor 592 S. foruden Forealen, i stor 8vo.

Vi have allerede, da vi anmeldede den første Deel af dette Verk, anført Indholden af denne anden Deel saavel som af den tredie og sidste, der endnu er i vente. (See disse Efterretningers andet Hefte for forrige Aar S. 555.) Hr. Dr. har troeligen holdet sit Løfte og vil vist finde Kienderes Bifald. Han er just i denne Deel i sit Fag. Kritiqven har længe været hans Hovedsag, og her fandt han en vidt Mark for sig. Mesterlig ere Apostlernes Charakterer skildrede. Hvor passende for Ex. hvad der staaer S. 79. „ Man lese „ Johannis Schriften, und eine edle Einfalt zeichnet sie „ unter allen andern Schriften ganz vorzüglich aus. Seine „ Sprache ist die Sprache des unschuldigen, des frommen, „ des zu zanften Empfindungen ganz gestimmten Herzens. „ Liebe ist der Hauptzug in seinem Charakter, die stille hei„ lige Liebe, die aus Gott geboren ist. Diese hat sich alle „ unterthan gemacht, und von diesem Gefühl durchdrungen

„ pre-

„ predigt er mit einer ſanften bezaubernden Beredſamkeit „ durchgängig das göttliche Gebot, das Gott und Menſchen „ lieben lehrt. **Petrus**, ein hoch aufſchwellender Strom, „ der von Bergen herabſtürzt, ſich kühn und müthig fort„ wälzt und alles mit ſich reißt. **Johannes**, ein ſanft „ flieſſender Bach. Lauter ſchöne Blumen blühn an ſeinem „ Ufer auf. Er ſchägt nicht eine einzige Welle, nur ſanfte „ Frühlingswinde bewegen ihn, und alles eilt zum Ufer „ dieſes ſchönen Baches hin und wird entzückt. So liebens„ würdig er in ſeiner Jugend war; ſo liebenswürdig noch im „ ſpäten Alter. Dies ſind Züge, die man durchgängig „ in den Schriften dieſes Apoſtels antrift o. ſ. v.“ Vi har anført dette Stykke for tillige at give en Prøve paa Hr. Forfatterens Skrivemaade, der, ſkiønt forſkiellig efter Materiernes Beſkaffenhed, allevegne er reen og behagelig. Nøie Efterretning gives om Apoſtlernes Skrifter, ſaavel de ægte, ſom de, der falſkeligen tillægges dem, og her finder man grundige critiſke Underſøgelſer, ſom viſer Hr. Doctorens Styrke i dette Fag. Med den Tidsorden, hvori **Michaelis** har ſat Pauli Breve, er Dr. **Starck** ikke fornøiet, men ſætter dem efter antagelige Grunde i følgende Orden: Begge Brevene til **Theſſal.** til **Galat.** begge til **Corinth.** det førſte til **Timoth.** til **Rom.** til **Coloſſ.** til **Philippenſ.** til **Philemon.** til **Titum.** til **Epheſ.** Andet til **Timoth.** til **Hebræerne.** Med ſamme Nøiagtighed, ſom Apoſtlernes og deres Skrifters Hiſtorie er afhandlet, handles ogſaa om de 70 Diſciple og andre Chriſtendommens Lærere, ſom henhøre til dette Tidsrum. Hele Skriftet er værdt at eies og læſes, og det vil hos alle billige og agtſomme Læſere afvinge Agtelſe for Hr. Forfatterens ſtore Flid og Indſigter.

ω

Leipzig.

Ueber **Natur und Religion** für die Liebhaber und Anbeter Gottes von **Heinrich Sander**, Profeſſor an Gymnaſio illuſtri in Carlsruhe, und Ehrenmitglied der Geſellſchaft Naturforſchender Freunde in Berlin. Erſtes Stück. In der Weygandſchen Buchhandlung. 1779. Stor 236 Sider i 8vo.

Hr. Forfatteren har af **Abbt vom Verdienſte** ſat dette

til

til Motto over ſin Bog: „Jedes Buch iſt gut, das einige „ Leſer zu einer guten Bewegung und Entſchlieſſung bringt," og er dette i Almindelighed en Sandhed, ſaa fortiener denne at kaldes overmaade god; thi den er ſkreven med et for Religion og Gudsfrygt varmt Hierte og i et Sprog, der er ganſke vel ſikket til at opvække hellige Følelſer og Beſlutninger. Hr. **Sander** er, ſom Titelen viſer, Medlem af et naturforſkende Selſkab, og hans Skrifts Hensigt er ved Naturens Betragtning at veilede ſine Læſere til at ære og tilbede Naturens Herre. Her findes i alt 5 temmelig lange Betragtninger. 1) Om Naturens Oekonomie. 2. Om varme og kolde Lande. 3) Om Naturens Simplicitet. 4) Om dens uophørlige Virkſomhed. 5) Om dens forſtyrrende Kræfter og Rovdyr. Alting oplyſes overflødigen med Exempler og Erfaringer, og vi have læſt det heele med Nytte og Fornøielſe. Hvert halve Aar ſkal ſaadant et Stykke ſom dette udkomme, om Forfatteren beholder Liv og Kræfter. Man kan da med Tiden vente det vigtigſte af den phyſiſke Geographie, af Havets Hiſtorie, af det menneſkelige Legems Anatomie og Phyſiologie, af alle Natur-Hiſtoriens Deele, og nu og da Oplysninger over de i Bibelen forekommende Natur-Sager og Begivenheder. Vi ſee med Fornøielſe Skriftets Fortſættelſe i møde, og ønſke Hr. **Sander** Liv og Kræfter til længe at arbeide i dette Fag for at befordre Kundſkab og Opbyggelſe. ß.

Halle.

Philoſophiſche Briefe an meine Schweſter über den Menſchen nach ſeinen verſchiedenen Verhältniſſen. Bey Johann Jacob Gebauer. 1779. Stor 316 Sider i Octavo.

I alt 51 Breve, ſom den os ubekiendte Forfatter virkelig har ſkrevet til ſin Søſter uden Tanke om nogen Tid at udgive dem i Trykken, hvortil han ſiden blev opmuntret ved nogle Venners og Veninders Bifald, ſom foreſtillede ham, at et eneſte Fruentimmers Dannelſe var en alt for indſkrænket Nytte af og Belønning for hans Umage. Overvunden ved diſſe Foreſtillinger beſtemte han da diſſe Breve iſær for det ſmukke Kiøn, og derfor var det ham mere om Orden og Tydelighed end om Nyehed at giøre. Finder nærværende Sam-

ling

ling Bifald, agter han om nogen Tid at udgive en lige saadan Samling over den christelige Religions Sandheder. Os skal den være ret velkommen; thi vi har funden os meget vel fornøiede med Hr. Forfatterens grundige Afhandlinger og underholdende Foredragsmaade. Skriftet har tre Afdeelinger. I den første betragtes Menneſket efter ſit Anlæg og Evner, og dertil ere 15 Breve beſtemte, hvori handles om Menneſket, dets Evner, Skueplads og Beſtemmelſe; om Legemet, om Siælen og dens Immaterialitet, dens Virkſomhed og Kraft til at giøre ſig ſandſelige Foreſtillinger; om Hukommelſen, dens Nytte og Love; om Indbildingskraften og dens adſkillige Nytte; om Siælens Kraft til at ordne ſine Begreber og opfinde nye, eller Fornuften, dens Værd og Love, om Følelſes-Evnen og dens Forhold til Menneſkets Lykſalighed, hvoraf Følelſer komme og hvori de beſtaae, deres Mangfoldighed og Aarſagerne dertil; om Smagen, dens Forſkiellighed og Tilforladelighed; om Begieringer og Drifter; hvad ere Begieringer, Tilbøieligheder, Lidenſkaber; Læren om Begieringerne er Læren om Villien; om Menneſkets Frihed; hvorpaa følger en kort Igientagelſe af det foregaaende; Den anden Afdeeling, ſom foreſtiller Menneſket paa ſin Skueplads, indeholder 28 Breve, hvori Menneſket betragtes deels uden for, deels i Selſkab med andre; her handles om dets Fornødenheder, Virkninger, Kundſkaber, Opdagelſer, om de ſkiønne Konſter og Videnſkaber, om Digtekonſten; om Selſkabs Oprindelſe, Hiſtorie og Fordeele; om Pligterne, ſom flyde af Selſkab; det Forhold, hvori det ſmukke Kiøn ſtaaer eller dog burde ſtaae til Selſkabet; om Love og Regiering; om Underdaneres og Regenteres Pligter; om Regieringskonſten og dens Grene; om Staterne i deres indbyrdes Forhold, Handling, Krigskonſt, Krig o. ſ. v. — Den tredie Afdeeling betragter Menneſket i hans Forhold til Gud i 8 Breve, ſom handle om Guds Tilværelſe og Egenſkaber, om hans Forſyn og Regiering, om det phyſiſke og moraliſke Onde; endelig en Udſigt i Evigheden eller en nye Skuepladſes Aabning bag ved denne jordiſke. Sund og fattelig Philoſophie indklædt i en munter og ofte rørende Stiil.

B.

Zu-

Zürich.

Samlung merkwürdiger Abhandlungen über die Weissagungen, welche die christl. Kirche und besonders den Abfall des päbstlichen Roms betreffen. Nach Bischoff **Wilhelm Warburtons** Stiftung. Aus dem Englischen übersetzt. Erster Theil, stor 22 Ark. Zweyter Theil. 1779, stor 16 Ark i 8vo.

Af Titelen sees Anledningen til disse Afhandlinger. Den saavel af sin Tilbøielighed til Fanaticismus som af sine Skrifter bekiendte Biskop **Warburton** giorde i Aaret 1768 en Stiftelse, i Følge hvilken den aabenbarede Religions Sandhed i Almindelighed og den christeliges i Besynderlighed skal beviises af de Spaadommes Opfyldelse, baade i det gamle og nye Testamente, som sigte til den christne Kirke og fornemmelig til det pavelige Roms Affald. Til den Ende skal aarlig i Kapellet til **Lincolns-Inn** holdes 3 Forelæsninger i Form af Prædikener. Stiftelsens tre udnævnte Forstandere vælge hertil en duelig Theolog af den engelske Kirke, som fire Aar efter hinanden; men ikke længere, holder disse Prædikener, og ikke siden oftere kan blive udvalgt dertil. Til Belønning faaer han aarlig 20 Pund Sterling. Efter de fire Aars Forløb skal disse 12 Prædikener eller Forelæsninger offentlig bekiendtgiøres ved Trykken, ligesom de ere holdne. Her er Anledningen til disse Afhandlinger. Jenhver Deel findes 12., følgelig Arbeider af tvende Forfattere. De i den første Deel ere af Dr. **Richard Hurd**, tilforn Præst til **Lincolns-Inn**, nu Biskop til Lichfield og **Coventry**, og de i den anden ere af **Samuel Halifax**, Kongens Kapellan. Det er tydeligt nok, at begge disse Forfattere ere af een Skole og ere blevne stemte til at tænke just efter den Plan og de Regler, som deres Lærere engang har indprentet dem. Deraf kommer det, at de, naar de handle om een og den samme Sag, stemme paa det nøieste overeens ei allene i Forklaringen selv, men og i Forklarings-Maaden. Dr. **Hurd** har i de 7 første Afhandlinger betragtet Spaadommene i Almindelighed tilligemed deres Foredrag og Nytte. I det øvrige beskiæftiger han sig med de besynderlige Spaadomme om Christi Tilkomst og om Antichrist, hvorunder han saavel som Hr. **Hallifax** forstaaer ingen anden

end

end Paven. Hr. Hallifax har især med Daniels og Aabenbaringens Spaadomme at giøre, og i en Afhandling forklarer han ogsaa Pauli Spaadom om det Syndens Menneske, hvorved han iligemaade forstaaer Paven og ingen anden. Begges Afhandlinger udmerke sig ikke ved Grundighed men ved Mængde af unyttige Ord og gamle opkogte Sager; dog ere D. Hurds i mange Henseender bedre end Hallifax's. Tydsklands Oversættelses-Lyst gaaer saavidt, at der nu ikke ere mindre end tvende Oversættelser af Hurds Taler, hvoraf den første er udkommen 1778 hos Junius i Leipzig i Median Octav under denne Titel: Anleitung zum Nachdenken über die Weissagungen des alten und besonders des neuen Testaments, in zwölf Predigten, nach der Stiftung des Bischoffs Warburton gehalten von D. Richard Hurd. Aus dem Englischen. Begge Oversættelserne lade sig meget vel læse, og den ene er hverken forekommet os bedre eller slettere end den anden. β.

Genauere Bestimmung des Erbaulichen im Predigen — Zur Ankundigung des von Sr. Königl. Majestät auf der Georg Augustus Universität gnädigst gestifteten Prediger Seminariums. Von Jo Benjam. Koppe ordentl. Prof. der Theol. ersten Universitäts-Prediger, und des Prediger-Seminarii Direktor. Göttingen, bey Johann Christian Dieterich, 1778. 1½ Ark stor 8vo. Koster 8 Skilling.

Efterat Prof. har viist Oprindelsen og den forskiellige Betydning af den Talemaade: at prædike opbyggeligen; bestemmer han dens Begreb: „At prædike saaledes, at „ Tilhørerne under Foredraget selv føler sig paa en eller an„ den Maade henreven til gode Fornemmelser for Religion „ og Dyd, og ved dem til fromme Beslutninger.“ Derpaa fremlægger han den Plan, efter hvilken han vil undervise Seminaristerne om Reglerne til at lære og øve den Konst, at prædike opbyggeligen. Tilsidst giver han Underretning om dette Seminarii Beskaffenhed og Øvelser. Alt ganske læseværdigt. A. O.

Trykfeil i No. 4.

Side 59 Linie 6 fra Enden, efter Ordet der, er forglemt: som Forfatteren siger. I No. 5. S. 78. isteden for: ei formig læs: eyformig.

No. 7.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 18de Februar. 1780.

Uſong. En øſterlandſk Hiſtorie, i fire Bøger af Albert von Haller. Overſat af Niels Zeuthen, Sogne-Præſt for Schambye Meenighed i Fyhn. Kiøbenhavn, 1780. Trykt i det Kongel. Univerſitets Bogtrykkerie paa A. H. Godiches Efterleverſkes Forlag og Bekoſtning. 268 S. foruden Titelblad, Tilſkrift og Fortale i 8vo. Koſter 2 Mk. 8 Sk.

Denne i ſaa mange Europæiſke Sprog overſatte Hiſtorie fortiente ogſaa en Danſk Klædning, og Tak være Hr. Zeuthen, ſom har ladet den fremkomme meget vel klædt for Danſke Læſeres Øine! Vi vil ſiden tale noget nøiere om Overſættelſen, naar vi først har givet et kort Udtog af Originalen, hvilket Arbeide vi paatage os, ikke fordi vi troe den ubekiendt iblant os; thi dette lader ſig vel neppe tænke om den ſtore von Hallers Skrifter? men fordi vi troe den ikke nok bekiendt, og vi desuden forgiæves have ſøgt dens Anmeldelſe i de forrige Aargange af diſſe Efterretninger, hvor den dog unegtelig blant ſaa mange mindre vigtige Skrifter burde haft ſin Plads. Den mægtige Tſchengis Efterkommere vare alle anden Gang bleyne til ſmaa Fyrſter eller rettere Høvder for tartariſke Horder, ſom levede af Fædrift og Jagt. Een af dem, Timurtaſch, ſaae ſig, for at hevne den hans Slægt tilføiede Uret, forbunden til at bekrige mod Veſten den forgudede Præſt Dalai Lama, og mod Øſten at bemæg-

tige ſig de til China grændſende Provintſer. Paa eet
hans veſtlige Tog antraf han en tibetanſk Princeſſe, hvilke
man tilførte **Dalai Lama** til Brud. Han forelſkede ſig
hende, tog hende fra hendes Førere og giorde hende til ſi
Gemalinde. Fra den Tid af bekrigede han Tibetanerne me
endnu ſtørre Heftighed, da han nu for den ſkiønne **Scheh
riſtani's** Bortſnappelſes Skyld havde ſig alting at befrygt
af dem. Hans deilige Gemalinde nedkom med en Søn
ſom var hendes eget Billede og havde intet andet af Monga
lerne end en faſt Legems Styrke. Denne fortræffelige Print
anføres af Faderen til alle en ſcytiſk Fyrſtes Dvelſer, ha
faaer en viis Chineſer til Lærer, hvis Lærdom for Sielen ha
modtog med lige ſaa ſtor Begierlighed ſom Faderens for Leg
met. **Uſong**, dette er Printſens Navn, læſer endeel a
Schuking og udtegner de ſmukkeſte Steder deraf. I ſit 14d
Aar brændte han af Begierlighed efter i en virkelig Krig a
forhverve ſig Berømmelſe og Erfarenhed. Faderen, ſon
elſkte ham høit, vilde ikke tillade ham dette Skridt, ha
ſtiæler ſig derfor bort og reiſer med ſin dydige Ven **Scherin**
til et Partie Mongaler, ſom juſt vare i Færd med at giør
Indfald i Schenſi. Ubekiendt ſvømmer han med Scythern
over den gule Flod, hielper dem at røve fra de rige og ſikr
Chineſer, men tænker lige ſaa lidet, ſom de, paa, hvorle
des han igien ſkulde komme fra dette Land. Han bliver tilli
ge med de øvrige fangen paa ſit Tilbagetog. Man anviſt
ham ſit **Opholdsſted i Singan** hos Gartneren ved Palæet
hvor det blev hans Forretning at vogte de ſieldne og fremme
de Dyr, ſom Underkongen, fornemmelig for ſin Datter
Tidsfordriv, underholdte. **Uſong** ſkikker ſig taalmodig
ſin Skiebne og underholder ſig med at betragte de Blomſte
og Dyr, han havde at paſſe. Ved et lykkeligt Tilfælde red
der han den uforlignelige **Liosua, Liewangs Datter**, ſom
var falden i Vandet. Den erkiendtlige Fader ſpørger, hvad
Belønning han forlangte derfor; han udbeder ſig ſom Be
lønning Underretning i Chineſernes Viisdom, for at ſætte
i Stand til derved at giøre ſine Mongaler lykkelige og forfin
deres Tænkemaade. Hans Ønſke føies, og ſaa vel han ſom
hans Ven **Scherin** faaer ſin Friehed. Han finder, uagtet
alle de Vanſkeligheder, ſom Landets Sæder lagde i Veien fo
ham, Leilighed til at giøre ſig elſket af den deilige Liosua.

Dette

Dette bliver bekiendt for den alvorlige **Liewang**, som sætter ham i Rette derfor, men **Usong** røber nu sin Herkomst fra en tilforn i China herskende Familie, for at vise, at han ikke var uværdig til denne Forbindelse. Nu torde Underkongen hverken beholde **Usong** længere hos sig, ikke heller tillade ham at reise hiem til hans eget Land, men giør ham et Forslag, at begive sig bort til et andet langtfraliggende Land. **Usong** svarede med en sand Tschengiders Storhed, at det Land vilde være ham det kiereste, som var længst fra Mingernes Throne. Med største Fare tager han Afskeed med **Liosua**, og bringes tilligemed **Scherin** til Atschin. **Liewang** sendte ham ikke fra sig uden Foræringer, hvor iblant vare Schuking og de gamle Viises hellige 5 Bøger. I een af disse fandt han et Brev fra Underkongen. Næst den brændende Kierlighed til **Liosua** var det hans Hovedlyst at giøre sig dygtig til at befordre Menneskers Lykkesalighed. Han fandt i Atschin en gruesom og krigersk Konge, et ved ham undertrykt Rige, og en **Mollah**, som lærte ham, at alle Asiens Riger vare ulykkelige under strenge Herrers vilkaarlige Herredømme, og som viste ham til Ægypten, hvor Indbaanerne vare lykkeligere og Dyden i større Anseelse. **Usong** foretog sig nu med sin nye Ven og sin troe **Scherin** Reisen til Arabien, lærte underveis det Arabiske Sprog, læste med nogen Fornøielse Koranen. Ikkun Miraklerne, hvoraf han i China ikke engang havde hørt Navnet, og som indvævede i Bonzernes Troe, vare de Viises Afskye, hindrede ham fra at sætte en fuldkommen Troe til den. I Dshidda forlod han **Mollah**. Da han kom til Ægypten, forefandt han nogle Skikke, som bestyrkede ham i de Begreber, **Mollah** havde givet ham om dette Land, men snart indsaae han, at det var langt anderledes beskaffent. Til Alkahirah giorde han Bekiendtskab med en ædel Venetianer, som overtalede ham til at følges med til sit Fædreneland for at finde et viist og lykkeligt Folk. Han seiler derhen, lærer underveis det Italienske Sprog og forundrer sig ved sin Ankomst over en i Søen bygt Stad, men endnu mere over den aristocratiske Regieringsform. Han forefandt i Venedig og i Europa saameget fortreffeligt, at han høiligen forundredes over den vesterlandske Viisdom, og lærte derimod at agte saa vel Chinesernes Lærdom som Regieringsform ringe. **Usong** giør her-

paa tilligemed **Scherin** og 2 ædle Venetianer, som havi
fattet Venskab for ham, med en Venetianſk Armee, so
blev sendt **Georg Caſtriot** til Hielp, et Feldttog imod Su
tan **Morad II.** Han anfalder Sultanen selv, men bliv
fangen. Sultanen bliver opmerksom paa ham, skænker ha
Livet, lader hans Eiendomme, som **Liewang** havde giv
ham med, komme fra Venedig, og sender ham med det o
Scherin til Persien. **Usong** beundrer **Morads** høie D
der, Tyrkernes udbredte Herredømme under 6 store Fyrster
og de i Baaben stedse øvede Janitscharers Tapperhed. Pa
Reisen til Arabien traf han en ivrig bedende **Emir** af **Aly'**
Efterkommere, som nogle **Beduiner** af **Omars** Sect va
færdige at dræbe, han redder hans Liv. **Emiren** bringe
ham til en nærmere Kundskab om den eeneste sande **Gud** o
hans Forherligelse, indprenter ham Lyst til den ophøied
Dyd, som udøver det Gode af Kierlighed og Ærefrygt fo
det høieste Væsen og i Hensigt til et bedre Liv i Evigheden
Af denne sin største Velgiører antog han det Navn **Haſſan**
Da han havde forladt denne **Emir** og nærmet sig til Persien
fik han nye Leylighed til at redde en Ulykkelig. Han frelst
en Emirs Datter fra Røveres Hænder. Den smukke **Emete**
Bortsnappelse bevægede hendes Fader, den ædle **Abuſchir**
til at opfordre alle Stammerne i Ørken fra **Basra** indti
Alep til at hevne denne Fornærmelse paa den vellystige Fyrst
af **Anah.** Denne ruster sig tillige med de andre Fyrster
som herskede i det adsplittede Persiens Deele og nedstammed
fra **Timurs** Anførere, til Modværge; men han bliver over
vunden, og nu overlod de foreenede arabiske Emirer deres
Stad til den dydige **Usong**, hvis vise Raad de havde at tak
ke for Seieren. Han skulde desuden haft den deilige **Emete**
til Belønning, men af Ædelmodighed overlader han hend
til en Emir, som havde forelsket sig i hende. Nu var **Usong**
Fyrste, og i sit lille Herredømme beredede han sig værdiger
til et større, som blev ham til Deel, da han paa en kor
Tid befriede Persien fra de mange smaa Tyranner, af hvilk
den var undertrykt. Han erklæres af hele Nationen for den
Mand, der var værdig at sidde paa **Cyrus's** Throne, og
han viste, at de ikke havde taget feil. I det forstyrrede Rige
indfører han Orden, Love og Velstand, sætter sin Krigsmagt
paa en Fod, der ikke var nær saa besværlig for Landet som
fryg-

frygtelig for Fremmede, og giør imod Osmannerne Forbund med Venedig og Ægypten. Imidlertid ægter han den skiønne Liosua, som ved tusende Udflugter havde hos sin kierlige Fader afbedet alle andre foreslagne Formælinger. Den dydige Scherin, som paa hans Vegne skulde begiere Liosua, havde og den Forretning, medens Zongtuen til Schensi bestemte sig for Formælingen, at give Timurtasch Efterretning om hans Søns Skiebne. Usong, formælet med den smukkeste Chineserinde, besk æftigede sig bestandig med at sørge for sit Lands Vel. Han giorde et Forbund med Venedig, i Fald Morad skulde nøde ham til at forsvare sig. Krigsvæsenet satte han i bedre og bedre Stand. Han giennemreiste sit Rige uden at lade sig see med en østerlandsk Fyrstes besværlige Pragt. Alle Steder gav han Prøver paa sin Goddædighed, sin Retfærdighed, sin Agtelse for Flid og Vindskibelighed og i sær sin viise Overbæren med Vrangtroende. Efter sin Tilbagekomst beundrede og udvidede han de fortræffelige Anstalter, som Liosua havde giort til Manufacturers og Fabrikers Anlæg og Formerelse. Usong begyndte herpaa en Krig med sit Riges Bundsforvandte Ægypterne, som igien endes. Efter denne Krig indførte han, efter den gudfrygtige og viise Hassans Raad, den eneste og sande Guds Tieneste i sit Rige, og forbandt dermed Folkets Underviisning. Viiseligen udelukte han Geistligheden fra al Andeel i Stats-Forretningerne, og tillagde dem den tiende Deel af Rigets Indkomster. Han stiftede ogsaa Høiskoler til Ungdommens Dannelse og offentlige Overhørelse. Ogsaa for Kunstnere bleve Skoler indrettede. Med stor Omhyggelighed deels istandsatte han de forfaldne, deels indrettede han allevegne nye Vandledninger. Benjanerne lod han vederfares Ret, ved at give dem frie fra Forbindtlighed til krigerske Øvelser. Han bliver syg, men kommer sig igien til almindelig Glæde. Hans Ven Scherin vil forføre ham til at tage flere Hustruer, men dette lige saa usædelige som upolitiske Raad forkaster han af Grunde, som vare en Viis værdige. Imidlertid mister han sin ærværdige Svigerfader og opretter Bekiendtskab med Belfu, en viis Chineser, der var flygtet fra sit utaknemmelige Fæderneland, som ikke vilde erkiende eller lønne hans Fortienester. Han giver borgerlige og militæriske Love; opdrager sin Datter ligesom sine Sønner. Hun blev og hans Arving, saasom

begge Printſerne døde af Børnekopper. Hun erklæres for Arve-Datter af Perſien, og formæles med den dydige og elſkværdige Haidan Ali. Da Uſong var i Færd med at giøre en nye Reiſe til ſit Folks Bedſte, miſtede han ved Døden ſin deilige og dydige Gemalinde. Hans Datter overtaler ham til at ægte den Trapezuntiſke Deſpoina Martha, og føder ham en Thronfølger, ſom blev kaldet Iſmael. Han indvikles i en Krig med Machmud, hvor i han leed meget, men blev hverken overvunden eller Seierherre, og førte desuden andre Krige. Den afdøde Timurtaſchs Underſaatter gav han en nye dydig Fyrſte, ſaaſom han ikke ſelv kunde være deres Regent, og desuden havde ſoret Liewang at forblive Chinas Naboe. Saa længe Sundheden tillod ham det, regierede han uden Miniſtre, men da han blev gammel, maatte han tage nogle an, hvoraf enhver blev ſat i ſit Fag af Forretninger; ſelv lod han ſig give nøiagtig Underretning om alle Ting, og vidſte viiſeligen at forebygge, at man ikke ſkulde kunne bedrage ham. Ved viiſe Anſtalter fuldførte han endelig Arve-Printſens Iſmaels Underviisning, hvortil Moderen Nuſchirwani, ſom i den Ottomanniſke Krig var bleven Enke, havde giort en fortreffelig Begyndelſe. Han optegner ſit ſidſte Raad for Printſen, og overgiver enhver af de fire høieſte Stats-Collegier en Afſkrift deraf. I en ligeſaa velgiørende Henſigt forfærdigede han et Forſkrift, hvorefter Arve-Printſen ſkulde opdrages, i Fald Fyrſten døde tilig. Herpaa overleverer han høitideligen Regieringen til ſin Thronfølger, omvendes til Chriſtendommen ved en Waldenſiſk Vaabenſmed og døer. — Her er Udtoget af denne paa en ſand Hiſtorie grundede moralſk-politiſke Roman. Uden at ſammenligne den med Argenis, Telemach eller Beliſaire maa vi tilſtaae, at den, ſom man kunde vente af en von Haller, har de ypperligſte og ret henrivende Steder, men hiſt og her gives og Anledning til ikke uvigtige Anmerkninger. Det burde for Ex. været viiſt, om den chineſiſke Viiſe, der havde paataget ſig Uſongs Underviisning, havde ſøgt at fraraade ham hans alt for tilige og heftige Lyſt til at indlægge ſig Berømmelſe i Krigen, eller ikke. — At Uſong, ſom den chineſiſke Viisdom i det mindſte burde giort til en lydig og ærbødig Søn, og ſom havde haft ſaa mange Prøver paa ſin Faders Kierlighed, dog uden Eftertanke foragter ſin Fa-

ders

ders Forbud, og hemmelig forlader ham, burde ikke ganske være forbigaaet uden Reflexion over Ungdommens Daarlighed og Lidenskabernes heftige Magt. At han som Fange i sit 15de Aar bliver sat til at passe fremmede Dyr, var en besynderlig Forretning i den Alder. S. 15: „Usong begreb, at „hans Mongalers Gemytter endnu ikke vare fordervede, og „lige saa uskyldig, som Naturens Haand havde skabt dem." Her synes Historieskriveren at have glemt, at Mongalerne vare Røvere, og at deres Anfører beherskedes af Hevngierrighed og Lyst til endog gruesomme Seiervindinger. S. 59: „Østerlænderne ere vante at foragte enkelte Menneskers Bede„ste, naar et almindeligt Gode kan opnaaes." Her burde dog den fromme Hassan viist, hvad Erstatning man er enkelte Mennesker skyldig, hvis ofte for dem ikke lidet men betydelige Beste alt for tidt opofres for et indbildt almindeligt Gode; thi man maa jo lige saa lidet gisre een som tusende Uret? S. 256: „Beskyt Kisbmændene!" Hvorfor dem mere end andre Borgere? „De ere Statens Støtter." De ere vel nyttige Lemmer i Staten, men ikke mere Støtter end Landmanden, Geistligheden og Krigsfolket. „Ær dem!" Ikke dem allene, men alle nyttige Borgere. „Din Thro„nes Glands er Frugten af deres Arbeide." Snarere af Landmandens end af Kisbmandens. Retfærdighed er egentlig Thronens Glands; Landvæsenet skaffer den Rigdom og Kisbmandskabet fordeeler kun Rigdommen, som underholder Thronens udvortes Glands. S. 257: „Stæderne ere Rig„doms Sæde i et Land." Hverken ere de Rigdommens Kilde ikke heller allene dens Sæde. „Det er fordeelagtigere for „Riget, at Landmanden maa svede for sit Brsd." Hvorfor han mere svede end andre? Mon den Lov: **i dit Ansigts Sveed skal du æde dit Brsd!** er givet mere for Landmanden end andre Adams Børn? Hvorfor skal Agerdyrkeren ansees som af en nedrigere Art Mennesker, der allene skal føle Byrder og Besværligheder? det var nyttigt, om alle Statens Lemmer vilde svede d: arbeide hver i sin Cirkel med Iver paa at befordre det Almindelige Beste. Dog! disse og flere Anmerkninger, som kunde gisres, sigte ikke til at forringe saa stor og retskaffen en Mands ypperlige Arbeide. **Usongs** Historie vil ikke læses uden Nytte og Fornsielse — og nu Oversættelsen — ja det fornsier os, at en i begge

Sprog kyndig Mand paatog ſig dens Udarbeidelſe. Den i troe uden at være ſtiv og kan læſes med lige ſaa lidet Anſtø ſom Originalen ſelv. Vi har ved Sammenligning ikkun lag Merke til et og andet enkelt Ord, ſom kunde været forandrei for Ex. i ovenanførte Linie S. 15: og ligeſaa uſkyldige o. ſ. v havde men i vore Tanker været bedre; men diſſe ere ſma Ting, ſom bør overſees i Betragtning af den ellers anvendt Flid og Nøiagtighed. Hiſt og her findes nogle Trykfeil ſom dog ikke ere betydelige. Vi havde gierne for i Boge ønſket at finde Hr. von Hallers Biographie. Den kund være taget af et i forrige Aar udkommet Skrift kaldet Wochenblatt für's ſchöne Geſchlecht. Men det er lang fra, at vi hermed kan eller vil giøre Hr. Overſætteren noge Bebreidelſe. Vi erindre det kun for en tilkommende Udga ves Skyld, ſom vi, i Henſigt til den Danſke Uſongs mege taalelige Priis, viſt vente. ω.

Halle.

Conjecturæ hiſtorico-criticæ Sadducæorum inter Judæo ſectæ novam lucem accendentes. Halæ ad Salam. apud Joh. Chriſt. Hendel 1779. Stor 4 Ark i ſtor 8vo.

Denne lille Afhandling røber en Forfatter, der forener grun dig Indſigt i den gamle Litteratur med en ikke almindelig Kundſkab om de jødiſke Oldſager. Han udgiver kun alt for Giſninger, men diſſe ere giorte ſaa antagelige, at man nep pe kan negte dem Bifald. Afhandlingen har 4 Hoved-Af deelinger, hvis Indhold vi korteligen vil anføre: 1) ſpør ges: Hvorfra Sadducæerne har deres Navn? adſkilli ge uſandſynlige Meninger om denne Benævnelſes Oprindel ſe anføres og forkaſtes. Ogſaa den almindelige Meening, ſom antager Sadok, en Diſcipel af Antigonus Sochæus; for Stifter til denne Sect, igiendrives med tre Grunde, og derimod anpriſes det ſom rigtigſt at udlede Navnet Saddu cæer fra det hebraiſke צדיק (en Retfærdig.) Der fremſtod, nemlig efter Jødernes Tibagekomſt fra Babylon, ſom Gro tius og Prideaux og andre Lærde allerede har anmærket, to Religionspartier blant Jøderne צדיקים og חסידים; de første holdte ſig allene til den moſaiſke Lov, og vilde intet vide

ide af mundtlige Traditioner. Af dette Slags vare Sadducæerne; de andre derimod forbandt Traditionerne med Mosis Lov, og kaldtes Pharisæer. Dette stadfæstes med et Sted hos Josephus Gorionides. Tilsidst hæves den Tvivl, om kunde opkastes imod denne Meening, da Sadducæerne ikke i det hebraiske kaldes צְדוּקִים men צַדּוּקִים; hi ו og י forverles ofte med hinanden. 2) Spørges: **Paa hvad Tid dette Religionspartie egentlig har taget sin Begyndelse?** Nogle foregive, at der allerede før Esræ Tider har været en Art Sadducæer. Andre og de fleste udlede deres Oprindelse fra tvende af forbemeldte berømte jødiske Lærers Antigonus Sochæus's Discipler, Sadok og Baithosus; men ingen af Deelene finder Hr. Forfatterens Bifald, derimod gotgiør han med et Sted af Josephi jødiske Antiqviteter B. XIII. Kap. 5 og af nogle andre Steder hos denne Skribent, at Sadducæerne ere opkomne under den Maccabæiske Fyrstes Jonathans Regiering, omtrent 144 Aar for Christi Fødsel, og at de i Førstningen skilte sig kun fra Pharisæerne ved at forkaste Traditionerne; men først nogen Tid derefter har antaget Epikureiske Vildfarelser; Herpaa spørges 3) **Naar forværrede Sadducæerne sig saaledes, at de bleve Epikurus's Tilhængere?** For at besvare dette Spørgsmaal anføres af Josephus de vigtigste Forandringer, som har tildraget sig med Sadducæerne, og det gisres meget sandsynligt, at de først under den Maccabæiske Fyrstes Alexander Jannæus's Regiering, omtrent 100 Aar for Christi Fødsel, ere komne i ont Rygte ved at forsvare Epikureiske Meeninger. Under Kong Herodes den store og Herodes Antipas stod de i stor Anseelse; det synes derfor, at de ikke har været meget forskiellige fra Herodianerne, om hvilke der tales i den evangeliske Historie. Den sidste af de fornemme Sadducæer, Josephus melder om, var Ypperstepræsten Ananus den yngre. Efter Jerusalems Forstyrrelse læser man intet om Sadducæerne. 4) **Hvad Sadducæernes besynderlige Læresætninger** angaaer, saa henviser Hr. Forfatteren sine Læsere til de Skrifter, som handle udførligen herom. Til Beslutning gives Efterretning om Karæerne, som formodentlig Tid efter anden ere fremkomne af de best sindede Sadducæer, og vel først i det 8de Aarhundrede efter Christi

Fødſel har udgiort et beſynderligt Religionspartie blant Jø derne. Dette er et af de ſmaa Skrifter, ſom fortiener at reddes fra Forglemmelſe.

ω.

Sammeſteds.

Neue Ueberſetzung der Apoſtelgeſchichte. Im Verlag des Wayſenhauſes. 1779. 8½ Ark i ſtor 8vo.

Er een i Almindelighed betragtet ganſke god Overſættelſe, ſom den ubenævnte Forfatter har dediceret til Grev Lynar. Luthers Overſættelſe, ſom er ſat neden under, kunde gierne været borte. I dens Sted havde det været nyttigt for Læſerne, om nogle korte Anmærkninger havde været tilføiede, hvoraf kunde ſees, hvorfor et og andet var overſat ſaa og ikke anderledes. Hr. Forfatteren har ellers giort ſig Umage for at undgaae de hebraiſke Talemaader, der ſaa ofte forekomme baade i denne og andre det nye Teſtamentes Bøger. Det har ikke været ham ſaa meget om at giøre, at binde ſig nøie til Ordene, ſom paa en bequem og tydelig Maade at udtrykke Meeningen. Feilfrie er dog denne Overſættelſe ikke, men røber hiſt og her et ſlags Haſtverk. Vi vil anføre et Par Exempler. Kap. 1, 12. ere de Ord: σαββάτε ἔχον ὁδον ganſke udeladte, v. 18. overſættes και ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτε ſaaledes: und ſeine Eingeweide rauchten auf der Erde. v. 21. findes denne hebraiſke Talemaade: Da der Herre JEſus bey uns aus- und einging, ſom gierne kunde været forandret til: da er ſich bey uns aufhielt. Kap. 2, 23. τετον τῇ ὡρισμένῃ βελῇ καὶ προγνώσει τε θεε ἐκδοτον λαβόντες; dieſen Mann, der ſich dem Rathſchluſſe Gottes überließ, nahmet ihr gefangen. Kap. 7, 45. er det Ord διαδεξάμενοι ganſke forbigaaet. Kap. 9, 2. ἐάν τινας εὑρῃ τῆς ὁδε ὄντας; wenn er welche auf dem Wege anträfe; ὁδος er her ikke en Vei, men en Lærdom, v. 11. ſtaaer Thomas iſteden for Judas. Vi kunde let anføre flere Uagtſomheds Feil, om det behøvedes.

ω.

Jo-

Johann David Michaelis deutſche Ueberſetzung des Alten Teſtamentes mit Anmerkungen für Ungelehrte. Der achte Theil welcher die Weiſſagungen Jeſaiä enthält. Zweite Hälfte vom XXXX. bis zum LXVI. Capitel. Mit allergnädigſten Römiſchen Kayſerlichen und Schweizeriſchen Privilegiis. Göttingen, im Verlag der Wittwe Vandenhoek, 1779. Overſættelſen 56 S. Anmerk. 154 S. Titelblad, Fortale ꝛc. 36 S. 4. Koſter 4 Mk. 8 ß.

Denne Halvdeel har fortløbende Sidetal og Signatur med den første, (See forg. A. 2. H. S. 680.) saa at, naar det sidſte Blad af Overſættelſe og Anmerkninger i denne afſkieres, kan de begge indbindes som et Heelt: men saa mangler dog et dertil paſſende Titelblad iſteden for de tvende. Es. 53, 9. overſætter Ridderen: „Sein Grab war ihm bey „ Miſſethätern beſtimmet, aber bey einem Reichen ward er „ in der Zeit ſeines Todes beherberget, darum weil er kein „ Unrecht gethan hatte, und kein Betrug in ſeinem Munde geweſen war.“ Fortalen handler om det Aſſyriſke Rige til desbedre at forſtaae enkelte Steder hos Propheten.

A. O.

Ludovici Capelli Critica ſacra, ſive de variis, qvæ in ſacris Veteris Teſtamenti libris occurrunt Lectionibus libri ſex. Recenſuit multisqve animadverſionibus auxit *Jo. Gottfr. Scharfenberg*. Tomus II. tres poſteriores libros liſtens. Halæ Magdeburgicæ apud Joannem Chriſtianum Hendel cIↃIↃCCLXXVIII. 616 S. foruden 1 Ark. Titel, Fortale og Indhold, ſtor 8vo. Koſter 7 Mk. 8 ß.

Den Tid er nu kommen, at det Capelliſke Verks Fortienester ſaavel ſom Mangler bedre end fordum kiendes. Da Prof. **Vogel**, ſom beſørgede den 1. Deels Udgave, (See Efterr. ſ. A. 1777 1. H. S. 152.) døde, blev den 2. Deel overgivet i Hr. **Scharfenbergs** Hænder, og den ſynes ikke heller derved at have tabt noget. Megen Flid har han anvendt paa at rette og forbedre **Capelli** Feil, ſornemmeligen naar **C.** har ladet ſig af de gamle Overſætteres eller deres Afſkriveres og Udgiveres Forſeelſer forlede til at antage i Grundtexten

texten forſkiellige Læſemaader, hvor ingen ere. Dette Bind indeholder de 3 ſidſte Bøger og Regiſterne til det hele Verk. Den 4de Bog om de forſkiellige Læſearter, ſom findes ved at ſammenligne de 70 Fortolkere med den Hebraiſke Text. Den 5. Bog om forſkiellige Læſearter af de Chaldaiſke Paraphraſer, de andre gamle Grækiſke og Latinſke Overſættelſer, og af Jødernes Skrifter. Den 6. Bog om Brugen og Nytten af ſaaledes at finde forſkiellige Læſearter. Vi anmelde herhos et ældre Skrift, en Begyndelſe af et andet Hr. **Scharfenbergs** Arbeide, der ſtaaer i nær Forbindelſe med dette ved **Capellus**:

Animadverſiones qvibus fragmenta Verſionum Græcarum V. T. a *Bern. e Montefalconio* collecta illuſtrantur, emendantur auctore *Jo. Gottfr. Scharfenberg*. Specimen primum. Lipſiæ, apud Guil. Gottlob Sommerum cIↃIↃCCLXXVI. 10 Ark ſtor 8vo. Priſen er 2 Mk. 8 ß.

Vakre Rettelſer og Forbedringer. De ſtrække ſig kun over de 5 Moſe-Bøger. A. O.

Chriſtian Wilhelm Franz Walchs der Theol. Doctors und derſelben erſten und der Philoſophie ordentl. Profeſſors zu Göttingen **Entwurf einer vollſtändigen Hiſtorie der Kezereyen, Spaltungen und Religionsſtreitigkeiten, bis auf die Zeiten der Reformation.** Siebender Theil. Leipzig, bey M. G. Weidmanns Erben und Reich. 1776. 2 Alph. $2\frac{3}{4}$ Ark. ſtor 8vo. Koſter 9 Mk. —— Achter Theil. 1778, 2 Alph. $10\frac{1}{2}$ Ark. Koſter 10 Mk.

Udi diſſe tvende i vore Efterretninger hidtil uanmeldte Dele fortſættes og fuldendes Hiſtorien om de monophyſiſke Stridigheder. Dette vidtløftige Verks Plan, Egenſkaber og ſtørſte Vigtighed ere nokſom bekiendte for Kirkehiſtoriens Elſkere. Vi ſige derfor intet videre, end at Forfatteren utrætteligen bliver ved, ligeſom han begyndte: og hvo vilde ikke ønſke ham af Hiertet Kræfter og Levetid til at naae Enden, ſom efter Arbeidets Størrelſe viſſeligen er langt borte.

A. O.

Neue-

Neueste Religions-Geschichte unter der Aufsicht Herrn **Christian Wilhelm Franz Walches** Königl. Grosbrit. und Churfürstl. Braunschweig-Lüneb. Consistorialraths, der Theol. Doctors und derselben ersten, und der Philosophie ordentl. Professors zu Göttingen. Fünfter Theil. Lemgo, in der Meyerschen Buchhandlung. 1775. 1 Alph. 11⅞ Ark stor 8vo. —— Sechster Theil, 1777. 1 Alph. 11⅜ Ark. Hver Deel koster 1 Rdlr.

Ogsaa af denne saa betydelige Samling ere disse tvende Dele blevne i vore Blade noget langt tilbage. D. **Walch** har ikke allene Opsynet, men er ogsaa Medarbeider. De indeholde: 5. Deel. I. Betrachtungen über die neuesten kirchlichen Jurisdictional-Streitigkeiten im Königreiche Neapel. II. Kurzegeschichte der ewangelischen Missionsanstalten zu Bekehrung der Heiden in Ostindien. Zweites Stück. III. Von dem Zustande der Socinianer in dem heutigen Großfürstenthum Siebenbürgen, ältern und neuern Zeiten. IV. Neueste Geschichte der Protestanten-Ehen in Frankreich, oder der so genanten Ehen in der Wüsten: mariages du desert. (Af D. Leß.) V. Nachrichten von den Bewegungen des römischen Hofes wider die Schriften des P. Mayr von Kaisersheim. VI. Conclave und Wahl des Pabstes Pii VI. VII. Von dem neuern Schulplan, den die durchlauchtigste Republik Venedig eingeführt hat. VIII. Fortgesetzte Nachricht von D. Kennikots und einiger anderer Gelehrten Arbeiten über den Text der hebräischen Bibel von **Johan Heinrich Walther**, Mitglied des königl. theol. Repetentencoll. zu Göttingen. 6. Deel. I. Gegenwärtiger Zustand der Protestanten in Frankreich, von D. **Gottfried Leß**. II. Nachricht von den Bewegungen über die symbolischen Bücher in England, besonders der neuen und dreysig Artikel der englischen Kirche. Dritter Abschnitt. III. Nachricht von den zwischen der Römischkatholischen Geistlichkeit in den vereinigten Niederlanden und dem römischen Hof fortwährenden Streitigkeiten besonders von der von den ersten zu Utrecht 1763 gehaltenen Provincialsynode. IV. Fortsetzung der Nachricht von den über Justini Febroni Buch de statu ecclesiæ vi in der römischen Kirche entstandenen Streitigkeiten. V. Nachricht von den Religionsbeschwerden der Ewangelischen im Königreich Ungarn aus den neuesten Urkunden gezogen.

gen. (af D. Walch.) VI. Nachricht von der im Septr. 1775 zu Liſſa gehaltenen Generalſynode der ewangeliſchlutheriſchen im Königreich Polen. VII. Nachricht von Johann Joſeph Gaßners Teufelsbeſchwörungen und den dadurch veranlaßten Bewegungen mit Beylagen. VIII. Nachricht von den Streitigkeiten zwiſchen den Janſeniſten in den vereinigten Niederlanden und Peter le Clerc wegen der Kirchenverſammlung zu Utrecht. IX. Beytrag zu der Nachricht von den gaßneriſchen Teufelsbeſchwörungen.

A. O.

Zur Geſchichte Simſons. Richter XIII-XVI. von **Jo. Chr. Wilh. Diederichs**, der Weltw. Doct. auf der Georg Auguſtus Univerſität zu Göttingen. Drittes Stück. Göttingen, bey Johan Chriſtian Diederich 1779. 1½ Ark 8vo. Koſter 4 ß.

Et Indbydelſes Skrift til Forfatterens Forelæsninger i denne Vinter, ligeſom det andet Stykke var for i Fior Vinter. (S. forg. A. 1. H. S. 332. fl.) Hvorledes Samſons Styrke kunde være i hans Haar, beſvarer Forf. her efter ſit Løfte ved Slutningen af det andet Stykke. Det er, mener han, en Foreſtillingsmaade, ſom ſvarer til den Hebraiſke Nationalſmag i den Tid, da diſſe Tildragelſer ſkede. „Wir müſſen, ſiger han, uns eine Nation vorſtellen, die noch nicht „den höchſten Grad der Kultur erreicht hatte, die das auſſerordentliche und Wunderhafte liebte, und an ſolchen Ueberlieferungen aus der vaterländiſchen Geſchichte Geſchmak „fand.“ (S. 106.) — „Wie konte aber, frägt man, „der Hebräer auf die Gedanken kommen, auſſerordentliche „Stärke juſt eben in die Haare zu ſetzen? ich antworte, „wir kennen in dieſem Punkt nicht den ganzen Gedankenkreiß des Zeitalters. Es iſt uns indeſſen genug zu wiſſen, „daß man einer Gottheit zu Ehren die Haare wachſen lies i), „daß die alten Ægypter ein gleiches thaten k) und daß wegen damit verbundner beſondrer Eigenſchaften doch würklich auch im Profanalterthum Beiſpiele vorkommen l).“ (S. 107.)

i) Wie zum Beiſpiel Samuel 1 Sam. 1, 11.
k) Spencer de leg. Hebr. rit.
l) Die Erzählungen vom Niſus König von Megara, und Pterelaus, ſind bekant. Vergl. Huetii Qvæſt. Alnet. libr. 2. c. 12. §. 12.

(S. 107.) Han betragter ellers den ganske Historie om Samson i sin Sammenhæng, og slutter, at Skribentens Hensigt har været, at beskrive Alt Samson angaaende som i høieste Grad stort og overordentlig. (S. 96.) Om der imellem denne Slutning og Forfatterens Sætning, som han i de foregaaende Stykker ikke uheldigen har søgt at bevise: at Samsons Historie er sandfærdig, og ikke just en efter jødisk Nationalsmag forstørret eller hyperbolisk Fortælling; skulde være Strid, maae nu Læseren betænke. — Saa aldeles rigtigt er det vel ikke. Forf. troer og, at Ss. Historie er først i den jødiske Stats sildere Tider samlet og sammensat af flere gamle Hebraiske Fortællinger. Derom, om den Hebraiske Helte-Tid og om den Tid, da Dommernes Bog efter al Rimelighed er skreven, lover han at tale udførlig i den 1 Deel af sin **Einleitung ins Alte Testament**, som nu til Paaske skal udkomme.

A. O.

Luciani Samosatensis Opera Græce Latine cum notis selectis. Tomus VI curavit *Jo. Petr. Schmidius*. Mitaviæ apud Jacobum Frider. Hinzium MDCCLXXVIIII. 1 Alph. 8 Ark. 8vo. Koster 8 Mk.

Denne Deel af **Lucian** er indrettet og beskaffen som de foregaaende Dele. (S. Efterr. 1778. 2. H. S. 552.) Anmerkningerne ere meget faa. A. O.

Lemgo.

Plutarch von der Erziehung der Kinder, aus dem griechischen übersetzt und mit einigen Anmerk. und mit einem Anhange, einer Rede des Isokrates und eines Unterrichts für Hofmeister begleitet von Christian Wilhelm Kindleben. 1779, 8vo. In der Mejerschen Buchhandlung.

Af det lidet, man har fra de Gamle om Pædagogien, er denne Plutarchs Afhandling det vigtigste, og fortiente vel i vore Tider, saa frugtbare paa Skrifter i denne Materie, at komme for Lyset i et mere almindelig forstaaet Sprog. Mange, for hvilke dette Skrift kan være til Nytte, forstaaer ikke Sproget, hvori Originalen er skrevet. Til deres Brug har Kindleben leveret denne nærværende Oversættelse, og bedient sig

sig til dens Udarbeidelse af Heusingers og vor Professor Walls Udgave, især af denne sidste, formedelst det Fortrin den har i Henseende til Textens Rigtighed, Interpunktioner og nogle dunkle Steders Forklaring; hvilket Oversætterer har ført sig til Nytte og redeligen tilstaaet. — I Betragtning af den Hensigt hvori Oversættelsen er giort er den ikke at laste; thi naar kun Plutarks Meening var rigtigen udtrykt, kunde hiint Øiemeed opnaaes. Største Nøiagtighed i at overbringe Plutarks Maneer er ikke iagttaget, hvilket dog uden Nødvendighed gaaer for vidt paa nogle Steder, hvor Oversætteren ikke burde have taget sig saa stor Frihed mod sin Autror. For Ex. φερε σκεχωμεθα er finere og viser mere Agt for Læseren end Oversætterens: „ich habe mir vorgenommen," strax efter βελτιον δ'ιτως, „es wird am besten seyn," i hint giør Plutark Læserne en Compliment, som Oversætteren ikke giør, ἡ και Διογενης, hvorfor ogsaa Diogenes; uden Nødvendighed har Oversætteren her udeluft conjunctionen, og derved betaget Simpelheden og foraarsaget Stivhed. ποθτος ευιζος er oversat ved „sehnlichsten und wohlbekanten Verlangen;" det første adjectiv er ingen Spor til i Originalen. — Samme Anmærkninger kan giøres over Isokrates's Tale, som formedelst enkelte Tankers Lighed med foregaaende Afhandling er tilføiet i en Oversættelse. Ved Nogle Steder ere tilføiede Anmærkninger, men ikke ved alle Steder, hvor de Læsere, Oversættelsen er bestemt for, kan behøve dem; og nogle af dem, som der nu findes, ere ikke heller tienlige til Oversættelsens Hensigt, da de critiske Noter ikke ere for dem, som ei forstaae det græske Sprog. — Til Slutning følger et Udkast for en Hovmester; deri foreskrives adskillige Regler, som Forfatteren af en Lærd blev meddeelt, for at betiene sig af dem ved en Information, han havde hos en fornem Herre.

Trykfeyl i No. 5.

Side 72. Linie 7. f. End. 2 Mos. B. 5. læs 2 Mos. B. XV. S. 73. L. 6. Buchs l. Buches. S. 73. L. 10. det udslettes. S. 73. L. 17. Benedicht l. Benedict. S. 73. L. 23. Maa l. Maae. S. 73. L. 32. Fortrinnet l. Fortrinet. S. 74. L. 19. har l. have.

No. 8.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 25de Februar. 1780.

Hvorledes ſkal et ungt Fruentimmer værdigt danne ſig? Af Andreas Meyer. Overſat af det Tydſke. Kiøbenhavn, 1780. Hos Gyldendal. Koſter 24 Sk.

Der er ſaa meget paſſende ſagt i denne liden Bog, at Forfatteren og den unævnte Overſætter kan ſiges, at have anvendt Timerne, de brugte dertil, paa det almindelige Beſte. De faa Fruentimmere, ſom finde Fornøielſe i at læſe, har i vort Danſke Sprog ikke meget at vælge. Thi det meget ſielſomme, man begynder ſaa hyppigen at overſætte, om hvilket man kan ſige: dulcia non ferimus, er ſielden anpriſelig, og om ſaadanne Skrifter bringe mere Nytte end Skade med ſig, der om ſkal blive talt ved en anden Leilighed. Ethvert Ark, hvoraf de Ustuderede kan have reel Fornøielſe og Nytte, maa optages ſom Guldregn: og denne liden Bog bør anſees for ſaadan. De fleſte af de Lærdomme og Regler, han anbefaler ſine Veninder, mangle allene at efterleves; i ſær den om Undſeelſe, ſom nu omſtunder neppe anſees for en Dyd. Forfatteren anfører ved den Leilighed et ſmukt Sted af en Engelſk Forfatter: „Intet er ſaa indta„gende, ſom en undſeelig Skiønhed. Den ſom paaander „ſig, ſaa ſtor den end maa være, vil enten foraarſage Væm„melſe, eller i det høieſte antænde meget nedrige Begierlig„heder: Mandfolkene have engang den Feil. De nægte „deres Beundring, i Fald de opfordres dertil; men ſynes

„ man at ſkye den, da pleie de gierne at viſe den. De ſig
„ bortvendende Gratier have altid meeſt trukket til ſig.“
Han anpriſer en nydelig dog ikke udſtuderet Dragt, „ den
„ indtager altid meer end en meget prydet. Den ſidſte blen-
„ der kun Øinene, den første er meer for Smagen. Et
„ smukt Fruentimmer behager ved ſig ſelv, og behøver ikke
„ først at tage Stadſen til Hielp, for at viſe ſig i en indta-
„ gende Skikkelſe. En heslig Person i glimrende Smykker
„ er ikke altid ſikker for at blive udleet.“ Simplex mun-
ditiis var Horazes Pyrra, da hun havde pyntet ſig for at
vinde et ungt Menneſkes Hierte. Saa vidt ere vore Fruen-
timmer ikke komne i Kunſten endnu. Om Sælſkabers Valg
for et Fruentimmer ſiger han: „ Fra Sælſkaberne, de vælge
„ ſig, vil man ſlutte til dem ſelv. Franſkmanden ſiger:
„ Nævn mig dine Venner, ſaa vil jeg ſige dig hvo du er...
„ Til Deres daglige Omgang vælge De ſig Sælſkaber, ſom ere
„ Dem anſtændige, eller ſom ere Dem værdige. Bekiendt-
„ ſkab med Fornemme giør os Ære, men Omgang med
„ Perſoner af vor Stand, ſkaffer os Fornøielſe. — Folk
„ ſom ere under Deres Stand begegne De høflig, at man ikke
„ ſkal holde Dem for ſtolt. Men De undgaae ſaa meget mue-
„ ligt en alt for ſtor Bekiendtſkab med Dem; de giøre ſig al-
„ drig gemeen med ſaadanne Perſoner, ikke heller vælge De
„ dem til Deres Fortroelige.“ — Det ſidſte burde være ſagt
med en Indſkrænkelſe og det af to Aarſager; thi baade kan
der blant Folk af ringere Stand findes Gemytter af ædel Tæn-
kemaade, der ere ſaa meget mere værde at giøre til ſine
Fortroelige, ſom de ere ubeſmittede af den ægte Høflighed
eller Falſkhed, der ofte bedſt læres ved en fornem Opdragelſe.
Desuden er det en Sag, ſom ſlet ikke behøver at drives paa
i vore Tider, da det er en Maxime ved Opdragelſen, at ind-
prente fornemme unge Menneſker deres høie Fødſel, og ved
alle Leiligheder lade dem føle deres Værd. — Hvad han ſiger
om Spillelyſt er meget grundigt. „ Men meeſt vogte De ſig
„ for, at lade denne høiſt væmmelige Uanſtændighed (for-
„ trædeligt Væſen) ſee ved Spilleborde, eller i Spilleſælſka-
„ ber. — Det er viſt, at de ſande Hiertets Drivfiedre for-
„ nemmelig blotte ſig ved denne Lidenſkab. De vide jo, at
„ imellem Spille- og Binde-Syge er kun eet Skridt; og hvor
„ let bliver det ikke her, at gribe Naturen, om jeg ſaa tør
„ ſige

„ ſige i Gierningen. — Vi Mandfolk blive ikke lidet op-
„ mærkſomme, naar vi ſee at Spillelyſten ſniger ſig ſaa dybt
„ ind i Uſkyldighedens Hierte, at den ſtrax derpaa ſætter en
„ elſkværdig Perſons Bryſt i Oprør, at den antænder hendes
„ Øine, hvoraf ellers ikke uden blide Straaler pleiede at
„ fremlyſe, og forvandler hendes ellers ſaa behagelige Stem-
„ me til en Tone, ſom vi knap ſkulle tilgive den groveſte
„ Mand. — De vogte ſig, at denne i ſig ſelv uſkyldige
„ Tidsfordriv ikke udarter hos Dem til en Lidenſkab.“ Og
Almindelighed er det Alt Bifald værd; dog holder jeg det
ilbage fra en Deel af de Bøger han anpriſer ſine Fruentim-
nere; den beſte af dem er, i mine Tanker, den Engelſke Til-
kuer. Ingen, ſom har læſt den og forſtaaer at bedømme den,
an med Ligegyldighed ſee, at den ſavnes i det Danſke Sprog.
Det er umueligt at læſe den, uden tillige at forbedre baade
in Smag og Tænkemaade. — Om Romaner ſiger Forfatte-
en ſelv, at han har mere indſkrænket ſig i dette Oplag i at
ecommendere dem, end han giorde i de forrige; og det har
an giort for at føie Folk af en ſyg Indbildning; han ſkulde
agt: Folk af en ſund Forſtand; thi hvortil nytter de utallige
Romaners Læsning? af hvor faa af dem kan man lære no-
get? og er ikke da virkelig Hiſtorie bedre at læſe, naar man
ndelig vil have noget til Nysgierrighedens Beſkiæftigelſe?
— Overſætterens Arbeide er ulaſteligt; men han kunde have
giort de Paragrapher, om Bøgerne nyttigere om han havde
forsøgt dem med noget af det, vi har i vort Danſke Sprog.

Berlin.

Drey Bücher Fabeln für allerley Leſer von J. H. F. M. Bey Joachim Pauli 1779. i Duodez.

Tre Bøger og tredive Fabler i hver Bog udgiør en Summa paa Halvfemſindstive Fabler; dog Læſeren maa ikke være for haſtig med Regningen; thi den allerſidſte Fabel advarer dem imod den anførte Summas Rigtighed: „ **Der Perlenfiſcher.**
„ Ein Perlenfiſcher machte verſchiedene Muſcheln auf, in
„ welchen er aber immer Perlen von ungleichem Werthe fand.
„ Es iſt mir ärgerlich, ſprach er, daß ich in keiner gleich
„ reine und ſchöne Perlen finde. Das kannſt du auch nicht
„ verlangen, ſprach ein anderer: gute Perlen ſind immer

„ mit geringern vermischt. Man muß sie aufsuchen. —
„ Billige Leser! denkt doch von meinen Fabeln auch so!" —
See, vore Læsere! hvad tykkes Dem om denne Forfatters
Oprigtighed? taler han ikke som vore fleste Skribentere hav
Aarsag til? ikke just til stor Roes for ham selv og dem. Th
der ere dog nogle, skiønt faa, der tænke, at de bør spar
Læserne for den Umage, der hører dem selv og ikke Publikum
til. Fablen ret anvendt kan ikke heller sige andet. Lad For
fatteren være Perlefiskeren, og hvad følger nu? dette, a
han maa udsøge Vahrene, hvis han ikke vil at en kyndig
Kiøber skal laste dem og lade ham selv have sit Gods. Fablen
tænker jeg, bør altsaa ikke anvendes paa Læserne af en For
fatters Skrift, men paa Forfatteren selv, førend han stille
det til Skue for Kienderes Øien. Har hine gamle Mester
ikke iagttaget den Regel? Men vi nye ere ikke saa undseeli
ge; vi bære i vort Skiold: tu contra audentior ito! og se
hvor forunderligt det ikke lykkes. — Paa Originalitet ha
Forfatteren i første Fabel ladet sine Læsere vide, at han ikk
giør Paastand, og deri har han Ret, efter det rigtige Be
greb man giør sig om Ordet. Mod Rimeligheden har For
fatteren undertiden digtet; saaledes, for Ex. fiortende Fabe
i anden Bog, at Gartneren troede om Spurren, at den kun
de hakke al Barken af hans Træer; i 23de Fabel kunde Nar
nen men passende beraabe sig paa Nygtet blant sine Lige end pa
sin Læsning i Postiller; og Musen i 29de Fabel bequemmer
anføre andre større Dyrs Huler end Menneskenes Sale o
Assembleer; i 11te Fabel digtes, at en tam Ånd var afrette
til at flokke sig med vilde Ænder, for derefter at føre dem
Snaren; hvordan den Afretning kunde skee er i sær urimeli
i Henseende til de vilde Ænder; i 6te Fabel forestilles Bien al
for god mod Vand-Bien. Meget oftere staaer Moralen ude
Sammenhæng med Fablen; for Ex. 8de Fabel i første Bog
hvor en liden Dreng seer de smukt indbundne Bøger og slu
ter, at Bøgernes Forfattere maa være meget lærde Mænd
deraf kunde udledes at de Uforstandige dømme efter det ul
vortes; men Forfatteren har faaet en anden Moral uddrage
deraf, og den er ikke saa let at falde paa: „Gerade so, s
„ ger han, urtheilt der Mensch von den Werken der Schö
„ fung, der die Natur nur obenhin betrachtet; und gleic
„ wohl sagte jüngst ein grosser Theolog: mehr sey zur E
„ kenn

„ kenntniß und Bewunderung der göttlichen Gröſſe nicht „ nöthig. War das das Urtheil eines Mannes?“ Hvad Rimelighed er her til at giøre ſlig Moral? Har Verden, (hele Skabningen) været hos Bogbinderen og faaet et Bind om ſig, eller ſee vi den uden Dække? er den ikke, efter den bekiendte Lignelſe, en opſlagen Bog for os? et Menneſke, ſom derfor kun obenhin betragter Skabningen og lutter til Guds Majeſtæt, fortiener ikke at laſtes, ſaa lidet ſom Drengens Dom, ſom kan være enten rigtig eller urigtig. Moralen der findes under 21de Fabel, flyder ſlet ikke af den Fabel; thi Strephons Forſængelighed er forſkiellig fra Stæreens; denne giorde ſig til af Fremmedes, men Strephon af ſit eget; ikke heller ſeer jeg Rigtigheden i 1ſte Fabels Anvendelſe i 2den Bog; den 10de Fabel om Tornebuſken der gik til Grunde ved en Grændſe-Steen ſom faldt oven paa den; det hoſſtaaende Græs fik derimod ingen Skade; heraf udledes: „ So iſt oft der Fall eines groſſen Miniſters das Glück vieler kleinen Kreaturen, die er in ſeinen Leben kaum eines „ Blicks würdigte.“ Hvad Lykke havde vel Græſſet af Steenens Fald? og hvor uforſtaaelig er ikke Moralen i ſig ſelv? I anden Bog er 6te Fabel ilde anvendt; Urimeligheden i ſaadan Anvendelſe er ſaa ofte og grundig viiſt, at det ikke behøves her; Kun vil jeg ſpørge, om jeg ikke har god Ret til at laſte mit Uhr, naar det ikke gaaer rigtigt, ſkiønt jeg ſelv ikke forſtaaer at ſammenſætte Uhre? —— To Fabler, hvor Skolelærere ſættes i Ligning med „Ackergaule“ og „ alte ſteife Gaule,“ er et Beviis paa, at Forfatteren er ikke meget delikat, men har ſnappet det første Indfald det beſte. 3die Bogs 15de Fabel er ſaaledes anvendt, at de grove Sandſers Fornielſer og Dumhed kan have den til deres Forſvar. Til Prøve paa Forfatterens Maneer i at fortælle kan denne tiene: „ **Der Nachtigall und der Kanarien-** „ **Vogel.** Ein Kanarien-Vogel hing neben einer Nachtigall „ in Damons Zimmer, und übte ſich, ohne daß jemand „ darauf merkte, den reinen melodiſchen Schlag derſelben „ nachzuahmen. Die Nachtigall hörte bald auf zu ſingen. „ Nun horchte man auch auf des Nachahmers Lied, und „ Dame is muntere Freunde ertheilte ihm zuweilen ſelbſt ein „ lautes Lob. —— Ich bin zufrieden, ihr Leſer, wenn ihr „ meine Fabeln nicht ganz unerträglich findet, da Leßing „ keine mehr dichtet.“

Hamburg.

Muſen-Almanach, oder poetiſche Blumenleſe für das Jahr 1780. — Herausgegeben von Voß und Goekingk. Bey Carl Ernſt Bohn. 1780. 213 S. i 12mo.

Forfatterne til denne Samlings Digte ere Gleim, Goekingk, Hensler, Jacobi, Leßing, Grev Stolberg, Pfeffel, ꝛc. — Da ſaadanne Samlinger ere beſtemte til manges Tidsfordriv, og diſſe af ſaa forſkiellig Smag, maa de have en Blanding, der ikke giør Damen ved Toilettet og den ſøde Herre ærgerlige over, at de have lært at læſe til ingen Nytte. For den Sag er her ogſaa baaret Omſorg, ved at blande noget Snurrepiberie imellem, ſaaſom: Frühlings-Lied S. 20, Morgenlied eines Jünglings, Amor ein Schmied; ſlige Kierligheds Digte ere ſaa almindelige hos Tydſklands Poeter, at den ringeſte ikke kan tage Pennen i Haand, førend Cupidines i Fiokke-Tal vælte ud af den og makulere Papiret, og derfra gaaer denne Syge over paa Sæderne; thi ſom oftest ere ſlige Digte anſtikkende og giøre deres Forfatter, kun liden Ære. — Af det andet Slags ſom bringer en reen Fornøielſe i Sielen ere her iblant et Par Stykker, der udmerke ſig fra de andre. Uege und Zacchi af Pfeffel er et ſmukt Stykke, ſkiønt Kierlighed har givet Stof til det. Zacchi's Skiebne, hendes Frieheds Tab, nemlig, ſom hun midt i Fortryllelſen følte til, er en ſmuk Moral, og hendes bedrøvelige Endeligt gir en god Lære. Stykket er for ſtort til at anføres her. Holien er et rørende Digt og det vil jeg anføre:

In China, (hier zu Lande nicht,
Wo mein Geſchichtchen eine Mähre
Troz der vom Junker blaubart wäre,)
Lag bey der Lampe düſterm Licht
Ein Jüngling (zu der Menſchheit Ehre,
Schrieb einer auf, daß Holien
Sein Nahme war) auf einer Matte;
Und ſah, vom Räuber ungeſehn,
Der ſein Gemach erſtiegen hatte,
Wie er, was in den Griff ihm fiel,
Raps! in den weiten Schnappſak ſtekte.
Er regt ſich nicht auf ſeinem Pfühl,

Uni

Und blinzt die Augen zu. Nun ſtrekte
Der Gaudieb die verſuchte Hand
Nach einem Topf von Siegel-Erde,
Der leer in einen Winkel ſtand.
Laß, rief mit flehender Geberde
Izt Holien, laß armer Mann
Mir dieſen Topf, damit ich Morgen
Für meine Mutter kochen kann.
Der Räuber bebt. „Du darfſt nicht ſorgen,
Solch einen Sohn beſtehl ich nicht!“
Lallt er; legt all' die Beute nieder,
Und wiſcht ſich Thränen vom Geſicht.
Seit dieſem Tag ſtahl er nicht wieder.

Pfeffel.

Tonen, det ſer fortalt i, ſynes at være for lyſtig til den Materie; i ſær foraarſager, tykkes mig, „lallt er“ en unaturlig Contraſt. — Prokulejus roſet af Horaz Ode 2. i anden Bog; Hiſtorien ſom til det Sted anføres af Scholiaſten er Stoffet til dette Digt; Prokulejus's Godgiørenhed var af det Slags man finder faa lige til, er ſmukt fortalt og ledſaget med en paſſende Anmerkning mod dem der anſee Dyden blant Hedningene for lidt mindre end ſtrængt Gierninger. — Der unerwarteter Fund af Philippine Gatterer er og et godt Stykke. — Das Goldſtück:

In einer Straſſe fand ein Knabe
Ein Goldſtück. „Schaut doch her
Ihr Herr'n, was ich gefunden habe!“
Rief er entzükt. Von ungefehr
Sah es aus ſeiner Trödelbude
Ein Rabbi, Nahmens Ephraim;
Bey meiner Schomme! ſchrie der Jude
Und lachte Hohn und ſtillen Grimm,
Das Ding iſt falſch! dem armen Knaben
Ward nun auf einmal bang' ums Herz.
Ein wenig Zuſaz mögt' es haben,
Doch war es Gold. Der bittre Scherz,
Die ſchlaue Logik des Sophiſten
Schwieg nicht, biß er voll Aergerniß
Das Stück in einen Brunnen ſchmieß.

Ihr feine modiſche Deiſten,
Ihr gleichet dieſem harten Mann,
Ihr nehmt dem redlich ſichern Chriſten
Ein Gut, das euch nicht nützen kann.
Hochweiſe Herr'n Fragmentenſchreiber,
O! werdet lieber Straſſenräuber.

Y——p.

Die beyden Bonzen af Pfeffel; Erinnerungen am Geburtstage den 3ten März 1779. Die Spinne und der Häufling af Jacobi, en god Fabel. Ogſaa af **Moſes Mendelſohn** findes her et Digt, nemlig: Ode **zum Lobe GOttes, nach einem Donnerwetter 1777.** — **Akazia:**

Heut repetirt Akazia,
Der Candidat, Kollegia,
Das heißt: —— Er predigt.

Sangerhauſen.

Leipzig.

Abhandlung über das Weſen und die Einſchränkungen der Kräfte. Welchen die Königliche Academie zu Berlin im May 1779. das Accesſit zuerkannt hat. Von **Auguſt Wilhelm Reyberg.**

Det Kongel. Academie i Berlin udſatte følgende Spørsmaal: Man seer overalt i Naturen Virkninger, følgelig maa Kræfter eller virkende Aarsager være til. Skal disse Kræfter virke, saa maa de blive bestemte. Man maa altsaa antage, at der er noget virkeligt og vedvarende der kan bestemmes. Dette virkelige og vedvarende, er det, man kalder oprindelig og substantial Kraft. Nu forlanger Academiet: at der skal gives et tydeligt Begreb om denne oprindelige og substantiale Kraft, eller med andre Ord, det forlanger at vide, hvad egentlig Fundamentum virium er? Naar man nu vil begribe, hvorledes denne Kraft kan blive bestemmet, saa maa man enten vise, at en Substanz virker paa en anden, eller bevise, at alle oprindelige Kræfter bestemme sig selv. —— I det første Fald forlangte Academiet fremdeles et tydeligt Begreb, om den oprindelige lidende Kraft og hvorledes den lider af en anden Kraft. I sidste Fald maatte der tydelig vises: hvorledes og hvorved disse Kræfter blive indskrænkede? og hvoraf det kommer, at den samme Kraft undertiden frembrin-

bringer en vis Virkning, ſom den en anden Gang ikke meer kan frembringe? Hvorledes det gaaer til, at man, for Exempel, tydelig begriber, hvad en anden forklarer, ſkiønt man, uden Underviisning, ikke vilde begrebet den ſamme Sag? Hvorfor man ikke igien kan frembringe Foreſtillinger, ſom man har forglemt, da man dog har frembragt dem første Gang, og det altid er en Grundſatz, at Villie og Evne tilſammen foreenede, nødvendig maa frembringe Virkningen. Eller endelig, naar den oprindelige Kraft frembringer alt ved ſig ſelv, hvor i da den egentlige og ſande Forſkiæl beſtaaer imellem diſſe tvende Fald, at man i det eene tydelig fatter en meget kunſtig, og af en ſtor Componiſt forfærdiget Muſik, naar man hører den ſpilles, eller at man fatter Opløsningen af en meget ſvær mathematiſk Opgave, ſom en anden har givet, ſkiønt man i det andet Fald, i hvor meget man end anſtrængede ſig, hverken var i Stand til at ſætte Muſiken ſelv, eller opløſe Opgaven. — Dette Spørsmaal er det Hr. Rehberg i nærværende Afhandling har foreſat ſig at beſvare. Hr. Rehberg er, ſom det ſynes, en Leibnitzianer, dog ikke af det ſlaviſke Slags, for hvilke et blot αὐτος ἔφα er nok til at beſtemme deres Meeninger. Først beſtemmer han hvad der maa forſtaaes ved det Ord Kraft. Vi tilſkrive, ſiger han, det Væſen Kraft, der frembringer Forandringer i et andet fra dette forſkiellige Væſen. For at godtgiøre denne ſin Definition, indlader han ſig i følgende Afhandlinger: alle Forandringer i den legemlige Verden beſtaae i Bevægelſe. Kraften gaaer ikke over fra et Legeme i et andet, ſaaledes, at den river ſig løs fra det eene, naar det virker paa det andet. Heller ikke kan man med Tilhængerne af Syſtemate cauſarum occaſionalium antage, at GUD virker allene alle Forandringer i Verden. Heller ikke kan man tilſkrive enhver Materie en Art af Liv og en Slags Siæl. Det er vel ſandt, at levende Væſeners Bevægelſe dependere af deres Foreſtillinger og at Analogien altſaa kunde ſynes at berettige os, at ſlutte fra Bevægelſer til foregaaende Foreſtillinger, men det er ikke afgiort, om Siælen virkelig er den ſidſte bevægende Kraft i Menneſket, eller om dens Foreſtillinger blot ere forbundne med de Forandringer dens Organ lider. Siælen veed virkelig ſelv ikke hvad den foretager ſig, naar den bruger Legemet, og hvorledes kom Siæ-

len først paa det Indfald, at forſøge paa Fibrerne, om der kunde udrette noget? og hvorfor veed den ikke ſelv, at den har lært det? Dette bevæger Forfatteren til, med Gaſſendi at antage et materielt Bevægelſe-Principium i Legemerne hvis Virkſomhed harmonerer med Sielens Foreſtillinger. Af de Bevægelſer, der ſynes at dependere af vore Ideer, ikke lade ſig bringe tilbage til mechaniſke Love, er, ſom Forfatteren troer, ingen Indvending, ſiden der ere mange Ting i Chymien, der ligeſaa lidet kan reduceres til diſſe Love, og dog upaatvivlelig har legemlige Aarſager. Forfatteren holder desuden for, at diſſe ikke ere ſaa meget forſtiælige fra Mechanikens Love, ſom i Almindelighed troes. For at giøre dette tydeligt, viſer Forfatteren denne Overeenſtemmelſe mellem Bevægegrundene, der beſtemme Handlingerne og Mechanikens Love; han finder, at diſſe forholde ſig, ſom deres Kraft (Ideernes Livagtighed) og omvendt, ſom de Vanſkeligheder der maa overvindes. Denne Overeenſtemmelſe viſer han ganſke artig, i det følgende med mere Vidtløftighed. — Vi kan alligevel ikke bifalde denne Hr. Rehbergs Hypotheſe, da det forekommer os, ſom den ophæver al Friehed og Moralitet, og fremlægger uigiendrivelige Indvendinger imod det guddommelige Væſens Godhed og Retfærdighed; thi naar den ſtørſte Grad af Livagtighed i Ideer, der udfordres til at iverkſætte en Handling, er tilſtæde, kan jeg ikke undlade at handle, og det beroer ikke paa mig, at frembringe andre Ideer, ſom med deres Livagtighed kan modballancere den ſlemme Idee. Og med hvad Billighed kan GUd da ſtraffe mig, fordi jeg foretog en Handling, der var mig umuelig at undlade? —— Efter at Forfatteren har viiſt, at man ikke har nødig at antage Sielens Kraft til at bevæge Legemet, men at vi kan udlede alle de Bevægelſer, vi tilſkrive denne, fra andre legemlige Væſeners Kræfter, ſaa underſøger han Legemers Indflydelſe paa Legemer. Ethvert Individuum i et Syſtem af Legemer, ſiger han, har en Tendenz til Bevægelſe og yttrer Kraft. Alle Bevægelſer og al Roelighed er Modifikationer af en eeneſte Bevægelſe der er i hvert Legeme, men ſom dog er afhængig fra andres Modifikationer. Aarſagen til den lidende Kraft ſøger Forfatteren i Impenetrabiliteten, og endelig handler Forfatteren om den førſte Bevæger. Ariſtoteles og Stoikerne antoge GUd til primus motor, Epicu-

ræerne søgte Aarsagen til Bevægelsen i hvert enkelt Legemes Tendenz til Bevægelse, og de deraf følgende Collisioner. Efter alt dette forklarer Forfatteren, hvor i Kraftens Indskrænkning bestaaer, og hvorved den bliver indskrænket. Vi maa tilstaae, at om man ikke vil bifalde Forfatteren overalt, kan man alligevel ikke nægte ham Roes for Skarpsindighed. Hvad Stilen i dette Skrift angaaer, skiønt man i en Afhandling über das Wesen der Kräfte, ikke venter at finde store æsthetiske Skiønheder, saa kunde man dog ønske at finde mere Tydelighed, og mærkelig Sammenhæng mellem Ideerne, end man forefinder i dette Skrift.

Jacob Jonas Björnståhl Professors der morgenländischen Sprachen zu Lund **Briefe** auf seinem ausländischen Reisen an den Königlichen Bibliothekar **C. C. Gjörwell** in Stockholm. Aus den Schwedischen übersetzt von **Just Ernst Groskurd.** Des dritten Bandes Erstes Heft welches Briefe aus Savoyen und der Schweiz enthält. Mit Churfürstl. Sächsischen Privilegio. Leipzig und Rostock, bey Johann Christian Koppe. 1779. 11½ Ark. — **Der morgenländische Briefe**, Erstes Heft, welches Briefe aus Konstantinopel enthält. 7½ Ark. — Begge Hefter koster 4 Mk.

Vi maa bede Læseren at erindre eller eftersee, hvad vi have sagt om de to første Bind af disse Breve, (Efterr. 1778. 2. H. S. 634.) som nu skal ansees for den første Samling, da her er Begyndelsen til den anden og tredie. Oversætteren gior, som han havde lovet, og meddeler Publikum saa meget, som til den Tid var paa Svensk arkeviis udkommet. Brevene fra Savoyen og Schweiz ere 10. I det 6. ere mange Efterretninger og Anekdoter om **Voltaire**; i det 10. om **Haller.** Udi Bern kaldte man ham og den store **Haller**, men af en langt anden Aarsag end den, der har i den lærde Verden giort ham saa fortient til at kaldes stor: — for at skille ham fra andre af samme Navn, da har var af høi og smuk Vext. (S. 144.) De Østerlandske Breve ere kun 6. og deraf er endda det andet Østerlandene ganske uvedkommende. Forfatteren tilstaaer oprigtigen, at det var ham umueligt at give den Underretning om den Tyrkiske Nation, som han ligesaavel som andre ønskede. Man faaer hos ham den lidet

lidet behagelige Forvisning, at de fleſte Beretninger, man hidindtil har haft om dette Folks Statsforfatning, Sæder Levemaade, —— ere ſaare utilforladelige.

A. O.

❀ ❀ ❀

Om en Keiſerlig Befaling i Henſeende til D. **Carl Friderich Bahrdt** og det nye Oplag af hans **die neueſten Offenbahrungen Gottes** er tilforn meldet noget i diſſe Blade, ſom vel kunde opvække vore Læſeres Nysgierighed. (Efterr. 1778. 1ſte Hæfte S. 320.) Maaſkee de ogſaa af politiſke Tidender vide, hvad der ſiden fulgte paa. Imidlertiid vil det ikke være dem mishageligt, at vi anmelde 8 Smaaſkrifter D. Bahrdt og denne Sag angaaende, ſom en Boghandler allerede i forrige Aar tilſendte os.

1) **Theologiſche Gutachten der Fakultäten zu Göttingen und Würzburg über die Bahrdtiſche Ueberſetzung des N. T.** Göttingen, bey der Wittwe Vandenhök, 1779. 3½ Ark 8vo. Koſter 12 ß.

Diſſe tvende Betænkninger vare allerede trykte tilforn paa et ubenævnt Sted under følgende Titel: **Gutachten zweyer theol. Fakultäten, der Würzburgiſchen und Göttingſchen, auf allerhöchſten Befehl Sr. Kayſerl. Majeſtät über die Uebereinſtimmung Hrn. D. Bahrdts zu Heidesheim mit den Reichsgeſetzmäſigen Lehrſyſtemen ausgefertiget 1779.** Men da den Göttingiſke Betænkning er bleven der meget forhutlet ved Trykfeil, ſaa er den her paa nye aftrykt nøiagtigen rettet efter et Original-Haandſkrift. Den Würzburgiſke er her, ligeſom den der fandtes. De Gottingiſke Theologer udvise den roesværdigſte Menneſkekierlige Forſigtighed, ſom D. **Bahrdt** nogenſinde kunde forlange. De holde ſig ſtedſe til Ordenes tydelige Indhold uden at drage Følger deraf, uden at oplede Forfatterens ſkiulte Henſigter: de tage alle Ting i den beſte Meening. Deres endelige Slutninger: „Daß ſich aus der „ Bahrdtiſchen Ueberſetzung des neuen Teſtamentes noch „ immer die Hauptlehren des Chriſtentums, und der von „ den drey im Römiſchen Reiche beſtehenden Religionen angenommen Glaubens herleiten laſſen.“ Det Würzburgiſke Fakultet er ikke aldeles ſaa ſkaanſom.

2) Von

2) **Von der Gerichtsbarkeit der höchsten Reichs-Gerichte in Geistlichen Sachen, bey Gelegenheit des neuesten D. Bahrdtischen Rechtsfalls, 1779. 5 Ark. 4to. Koster 1 Mk.**

Rigs-Hofraadets Acta den 26 og 27 Mart. 1779. Dr. Bahrdt og hans Oversættelse af det N. T. som og et andet af hans Skrifter angaaende ere foran aftrykte. Til Læserens Underretning vil vi udskrive det vigtigste, nemlig Dekretet mod D. B. „Es werden denselben mit Verwerfung „ der in exhibito de præs. 28. Apr. a. præt. eingebrachten „ unerheblichen Vertheidigung, nunmehr alles einigen Be„ zug auf die Religion habende Bücherschreiben, Lehren und „ Predigen, ein für allemal, bey Vermeidung schärferer „ Strafe nicht nur gänzlich untersagt, sondern auch ferner„ weit ernstgemessenst befohlen, durch eine öffentliche vor „ der Herausgabe an die kaiserl. Büchercommißion im Reich „ zur Einsicht einzuschickende Druckschrift über die in seinen „ 2 Büchern — die neueste Offenbarungen Gottes, und „ die Lehre von der Person und den Amt unsers Erlösers in „ Predigten — genennt — enthalten — denen allgemein „ angenommen Lehrbegriffen der drei im röm. Reich beste„ henden Religionen in mancherlei Betracht zuwiderlauffende „ — großes Aufsehen und Aergerniß erweckende — sehr „ unbestimte und zweideutige Sätze und Ausdrücke, ein deut„ liches Bekenntniß von der wahren Gottheit Christi sowohl „ als von der heiligsten Dreicinigkeit, auch daß er solche „ in Zweifel zu ziehen niemals gemeint gewesen, binnen „ Frist von 2 Monaten um so gewisser abzulegen, als er „ im widrigen Fall auf Lebenslang ausser den Gränzen des „ röm. Reichs ohnnachsichtlich verwesen werden soll.“ Men Spørgsmaal —: Er Rigs-Hofraadet berettiget til at dømme i en Sag, som denne? Har det ikke ved denne Dom gaaet over sin Grændse-Linie ind i Kirkens og den regierende Herres Rettighed i det Land, hvor D. Bahrdt var en ordentlich bestikket Lærer? — Det anmeldte Skrifts Forfatter vil ikke ligefrem besvare disse og slige Spørgsmaale: men han anstiller saadanne Betragtninger og Undersøgelser, som kan veilede til rigtige Svar, der uden Tvivl vil og bør blive denne Keiserlige høieste Ret imod.

3) Des Herrn D. Bahrdts Glaubens-Bekänntniß mit Anmerkungen von Joh. Friderich Jacobi. Zelle 1780, bey Johann Diederich Schulze, Königl. Hofbuchdrucker und Buchhändler 9⅜ Ark 8vo. Koſter 2 Mk.

D. Bahrdt undſlog ſig ikke for at efterkomme Rigs-Hofraadets Concluſum om at indlevere ſin Troes Bekiendelſe. Vi læſte den i Fior trykt uden Trykker- Stedets Benævnelſe. Har man tilforn beſkyldt D. B. for, at han liſtigen ſkiulte ſine paradoxe Meeninger, da tilſtaaer han dem meget aabenbare i denne ſin Bekiendelſe, og det i en Tone, ſom høiligen fornærmer den evangeliſke eller proteſtantiſke Religion, hvis offentlige Lærer han var. „Ich geſtehe alſo, ſiger han „ſ. Ex. (S. 7. flg.) daß ich ſchon ſeith einiger Zeit über„zeugt geweſen, es enthalte unſer proteſtantiſches Reli„gions-Syſtem Lehrſätze, welche weder in der Schrift noch „in der Vernunft einigen Grund haben und die theils der „Gottſeeligkeit ſchaden, theils, durch ihr der Vernunft „Anſtöſſiges die Quelle des Unglaubens und der Religions„Verachtung bey Tauſenden ſind.“ Det er dog vel, at en Beſkyldning ikke ſtrax er en Sandhed. —— Vel er det og, at en Mand med ſaa megen alvorlig Sagtmodighed, ſom Generalſuperint. Jacobi, har ledſaget den Bahrdtiſke Erklæring med ſattelige, rigtige og overbeviſende Anmerkninger, der kan hindre eller formindſke de ſkadelige Indtryk, ſom den maaſkee kunde giøre hos en Deel ſvage Læſere.

4) D. Joh. Sal. Semlers Antwort auf das Bahrdtiſchen GlaubensbeKenntniß. Halle, im Verlag der Hemmerſchen Buchhandlung 1779. 8½ Ark ſtor 8vo. Koſter 24 ß. Dermed fulgte

5) Kurze Erklärung über Herrn Doktor Semlers Antwort auf das Bahrdtiſche Glaubensbekenntiß. Berlin, bey Auguſt Mylius 1779. et halv Ark ſtor 8vo. Koſter 4 ß.

Da D. Semler hører ilde hos mange for ſin Tænke-Friehed og adſkillige fra det almindelige afvigende theologiſke Læreſætninger, ſaa maa man være desmere nyſigen efter, hvad

og

g hvorledes han ſkriver mod D. Bahrt. Han tillader D. B. og enhver hiertelig gierne at tænke for ſig ſelv, hvad de il efter beſte Overbeviisning, ja anſeer det ſom en Rettighed, ngen kan betage noget Menneſke: men han modſiger D. B. ed megen Alvorlighed og Grundighed, fordi han ved denne Erklæring træder offentligen frem, gior høiſt urimelige Fordrin- er, forkaſter eller fordreier de 3 i Tydſkland herſkende Reli- ioners Hoved-Lærdomme, afmaler dem uden Grund for at ære fornuftſtridige og ſkadelige for Gudsfrygt og Dyd; og og vil være een af diſſe Religioners offentlige Lærer, nyde Embedets Fordeele, men ſvigagtigen handle imod Pligt og en Eed, ſom han utvungen har giort. — Lutheraner, Reformerte og Katholiker have alle Aarſag til at være med Forſ. fornøiede, hvad Hoved-Sagen angaaer. Han viſer g tydeligen, at D. B. ikke havde nogen gyldig Aarſag til it adlyde den Keiſerlige Befaling enten i Henſeende til ſit Embeds Forladelſe eller ſin Bekiendelſes Indlevering; og at et var noget langt andet, ſom for det første ikke gior hans Oekonomie nogen Ære, der drev ham fra Heidesheim og ans philanthropinſke Inſtitut. D. Bs. kurze Erklärung ndeholder ikke noget betydeligt til hans Forſvar.

5) **Ein Wort der Liebe** an Herrn. D. **Carl Friderich Bahrdt** wegen Seines Glaubensbekenntniſſes. 1779. 2 Ark 8vo. Koſter 8 ß.

I en hiertelig velmenende Tone: men ellers ganſke uvigtig, naar man har læſt **Jacobi** og **Semlers**.

7) **Der wahre Charakter des Herrn Doktor C. F. Bahrdt.** In vertrauten Briefen geſchildert von einem Niederländiſchen Bürger an ſeinen Freund in London. 1779, 5 Ark 8vo. Koſter 1 Mk.

En høslig Charakter. — Om Dr. Bs. Charakter kan man desværre! ikke have meget gode Tanker: men mon det forſigtig dømmende Publikum derfor vil troe en Anonymus, ſom lader trykke Breve, man veed ikke hvor? — Kan vel være, at en Deel deraf er ſandt: men Spoer af Opdigtelſe findes her og, ſom giøre det Hele mistænkeligt. Aldrig kan vi f. Ex. troe, at den Amſterdamer Kiøbmand Hr. Trieſt, det

der havde en Søn i Philanthropinet, har ſkrevet det Brev ſaaledes, ſom det her findes.

8) **Carl Friderich Bahrdts Glaubensbekenntniß widerlegt von Orthonoëte.** 1780, 3 Ark ſtor 8vo. Koſter 12 ß.

Orthonoëtes er af det Slags Folk, der vil være med, enten de kan eller ei. En god uſtuderet Skoleholder vilde giøre det ligeſaa got, om ikke bedre. I det mindſte giorde han ſig vel ikke latterlig ved at ſnakke om Kættere, Macedonier, Corinthus, og om D. Bahrdts Avthoda ſe, ꝛc. Af ſlige Tingeſter mod D. B. vil Tydſkland formodentlig avle et Par Doſin. A. O.

Paraphraſis des Briefs an die Hebräer. Aus dem Engliſchen des Arthur Ashley Sykes überſetzt. Mit vielen Anmerkungen von D. Johann Salomo Semler. Halle, im Verlag der Hemmerſchen Buchhandlung. 1779. 1 Alph. 15½ Ark ſtor 8. Koſter 7 Mk.

Alting, det er en afgiort Sag, ſkal overſættes paa Tydſk. Sykes's Skrift om Forſoningen er overſat: (See Efterr. 1778. 2. H. S. 720.) Hvorfor ſkulde da denne Paraphraſis blive tilbage? —— De bekiendte Bevægelſer om nogle af Chriſtendommens vigtigſte Sandheder hos vore tydſke Naboer i diſſe Tider forvolde, at Overſættelſer af ſlige Skrifter komme ret tilpas for —— Boghandelen. D. Semlers Anmerkninger ere dog ikke ſaa meget mange, ei heller ere de ſkrevne med megen Underſøgelſe og Tids Anvendelſe. Imidlertid kan de for tænkende Læſere være af nogen Nytte; ligeſom og Sykes's Arbeide ſelv. —— Vi vente ellers, at vore Landsmænd kiende Sykes af vores lærde Prokansler Dr. J. A. Cramers Erklärung des Briefes Pauli an die Ebräer, ſom er ſkrevet med ſærdeles Henſigt paa denne Forfatter. A. O.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 9.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 2den Mart. 1780.

Auguſt Hermann Niemeyers bibelſke Charakteriſtik. Af det Tydſke overſat efter den anden forbedrede og formeerte Udgave ved Mag. **Jens Bech**, Sogne-Præſt for Vallekilde og Hørve Meenigheder i Sielland. Anden Deel. Kiøbenhavn, 1780. Trykt paa **Gyldendals** Forlag. 516 S. foruden Fortaler og Regiſtere i ſtor 8vo. Koſter paa Tryk-Papiir 8 Mk. og paa Skriv-Papiir 10 Mk.

At Hr. Mag. Bech har anvendt megen Flid paa ſin Overſættelſe af det berømte Niemeyerſke Verk, og at dette Verk, formedelſt dets ſæregne Stiil, vilde falde enhver vankeligt at fordanſke ſaaledes, at alle ſkulde kunne forſtaae det uden Møie, er aldrig faldet os ind at nægte; men lige ſaa megteligt ſynes det os, at de med dette Arbeide forbundne Vanſkeligheder ikke ere ganſke uovervindelige, og at Hr. B. ytrer en kiendelig Lyſt til at berige vort Sprog med tydſkanſke Ord og Vendinger. — Ved at ſammenligne denne anden Deel med Originalen har vi endnu ingen Aarſag funden til at forandre den Dom, vi i diſſe Efterretningers næſte Aargang No. 43. fældede over den første Deel. Endnu ſige vi, at Overſættelſen er troe, men herved forſtaae vi ikke, om Hr. B. vil have det, rigtig Danſk; thi Troeſkab og Danſkhed (man tillade os dette Ord, ſom har den ſaa meget vaaberaabte Analogie for ſig) følges ikke altid ad. At Originalen følges paa det nøieſte, at intet forbigaaes i Overſæt-

telſen, at der i den ene findes det ſamme ſom i den anden
det kalde vi Troeſkab, men at juſt hvert Ord i den fordanſke
de Niemeyer ſkal ſtaae paa ſamme Sted og i ſamme Orden
ſom i den Tydſke, det er Troeſkab indtil Slaviſkhed, og her
af kan, formedelſt Sprogenes charakteriſtiſke Forſkiellighed
ikke flyde andet end Stivhed, ſom umuelig for Danſke Øre
kan giøre Overſættelſen behagelig. Vi opbyde enhver Danſk
ſom endnu ikke er ſtemt i tydſk Tone, til at dømme, om ikk
følgende har noget ſkurrende i ſig: S. 3: Es gab da ſchon
zwo Seiten des Charakters. „Der gaves da allerede to Si
„ der ved Charakteren.“ Hvor troe? men tillige hvor ſtivt
Denne Fordanſkning: „Allerede da var der Anledning til a
„ betragte Charakteren fra to Sider,“ havde i vore Tanke
været meget forſtaaeligere. S. 30: „Den ham, ſom de
„ ſynes, allerede naturlig blevne Tilbøielighed.“ S. 42
„ Det endnu elendigere blevne Folk.“ S. 43: „Kiendeli
„ gere blivende Træk.“ S. 49: „Den ved Gierninger be
„ ſkuelig blevne Moſes Charakteer.“ Alt dette og mere ſaa
dant kunde ved en liden ganſke tilladelig Forandring blevet ty
deligere. Det ſaa hyppig forekommende: „Charakteren a
o. ſ. v. efter det Engelſke of behøvedes ikke, da vi har Geni
tiv i Danſken. S. 73: „Hvor ſtor giør ikke Moſe ſelv
„ Straffen!“ Hvor tvetydig? var det Moſe, ſom giorde
Straffen ſtor? eller Straffen, ſom giorde Moſe ſtor? Mer
i Originalen ſtaaer: Wie groß macht Moſe ſelbſt die Strafe!
Og dette var nok til at foranledige denne Tvetydighed, ſom
let kunde været undgaaet paa denne Maade: Hvor ſtor bliver
ikke Moſe ved Straffen ſelv! eller: Straffen ſelv, hvor ſtor
giør den ikke Moſe! Nok til at retfærdiggiøre vor Dom,
hvormed Hr. B. ellers tilſtaaer i Henſeende til Værkets førſte
Deel, at han ikke har haft Aarſag at være utilfreds. Dog
vil vi endnu hertil føie nogle udanſke Ord. S. 14: „Hov
„ modelſe“ et ganſke nyt Ord i Steden for Overmod; i Ori
ginalen ſtaaer Ueberhebung. S. 16 og ſtere Steder: „Util
„ fredshed,“ hvorfor ikke: Misfornøielſe? S. 26: „Va
„ rende“ i Steden for: Ophold; i Tydſken ſtaaer: Aufent
halt. S. 41: „Modbetagende“ hvorfor ikke: nedſlaaen
de? At der i Originalen findes: Muthbenehmend, bør ikke
ſkabe os et nyt Ord i Danſken, da vi har et ganſke brugeligt.
Med Analogien, ſom Hr. B. vil giøre alting got med, er

et en meget vanskelig Sag, og den bliver aldrig uden i
ødsfald retfærdiggiørende. S. 6 er: häufigste Verheiſſun-
n, ved en Feiltagelſe giort til: „jevnligſte Velſignelſer,“
Steden for: Forjættelſer. Man giør os ellers Uret, hvis
an troer, at det er vor Hensigt ved diſſe og vore forrige Er-
dringer, at forringe en virkſom og velfortient Mands Ar-
ide, vi ønske kun at giøre ham opmerkſom for de følgende
eeles Skyld, og bevæge ham til, saa vidt mueligt, at
ødgiøre den ſtive Original. (See Hr. Overſætterens Erin-
ing.) Vi nævnede her Hr. Overſætterens Erindring, ſom
ed denne Deel er forudſkikket. Denne er egentlig ſtilet imod
3 og vore i ovennevnte Recenſion giorte Anmerkninger, ſom
an vel behager at kalde ubetydelige, men dog har agtet vær-
ige at beſvares. Nogle Steder anførte vi af Overſættelſen,
m forekom os udanſke, men i dem kan han ikke finde et
danſk Ord eller Talemaade. Een eeneſte vil vi dog her igien-
ige; den findes S. 41: „de ſige kuns for ſielden, hvor i
de egentlig vore gode, hvor i de vare troe **og omvendt.**“
mvendt er ikke Danſk i denne Forbindelſe. Uret maa dømme: **troe og ikke troe**, havde enhver forſtaaet. — Vor
a kaldede **temmelig lange Irtteſættelſe** for Deelenes Om-
erling har dog foranlediget Hr. B. til her at anføre den Aar-
ig, ſom vi, for at ſpare Irtteſættelſer, havde ønſket an-
ørt ved den første Deel. Recenſenten tilſtaaer, at han ved
n Feiltagelſe var bleven uopmerkſom paa den lille Note hos **Niemeyer**, ſom Hr. B. henviſer til. Vi læſte i Fortalen
l det første Oplags anden Deel, ſom vi anſaae for Fortalen
l det andet Oplag, diſſe Ord: „Die Bücher des neuen Te-
ſtaments haben wir den erſten Theil unſrer Unterſuchungen **aus mehreren Gründen** gewidmet.“ Og nu var det
ganſke unaturligt, at vi maatte falde paa at forlange Mod-
runde for den giorte Forandring? Vi fortryde heller ikke
enne Feiltagelſe; thi lykkeligviis har nu de Læſere, ſom ikke
e den anden Udgave af Originalen, faaet at vide, hvorfore
e i det Danſke fik andet, end hvad der ſtod i det Tydſke.
den Niemeyerſke Note, ſom var bleven ubemerket af os,
ndes i Fortalen til det andet Oplags første Deel S. 11 ſaale-
es: „Sollte **nach Vollendung des ganzen Buchs** wie-
der eine neue Auflage nöthig werden, ſo würde ich dieſen
erſten Theil **alsdann zum fünften** machen, und nur die

„ vorlåufige Abhandlung über die Charakteriſtick dem jetzige
„ zweiten Theil, der alsdann den Anfang machete, vorſetzen
„ Die Urſachen, in welchen die bisherige Ordnung lag, fal
„ len dann und jetz ſchon weg.“ Og i diſſe Ord ſee vi ikk
ſom Hr. B. noget Ønſke, men kun et Forſæt, hvis Udførelſ
overlades til Tid og Mueligbed, og ſom maaſkee endnu inde
Værkets Fuldendelſe kan blive forandret; thi Forandringe
giør Hr. Niemeyer ſig ingen Samvittighed over; men naa
Hr. B. ſpørger: „Hvad ville være underligere, end om ma
„ i en Forerindring angav Aarſagen, hvorfor man heller b
„ gyndte for fra end bag fra?“ ſaa forekomme diſſe Or
ſelv os noget underlige; thi her ſpurgtes jo ikke, hvor Hr
B. vilde begynde, naar han fik i Sinde at forfatte os en b
belſk Charakteriſtik, men hvor Niemeyer begyndte, og hvo
Overſætteren med ham burde begynde? og det var juſt
førend vi fik den anførte Oplysning om Sagen, bag fra. –
Vi ønſke i det øvrige den flittige Hr. Overſætter Tid og Kræ
ter til Arbeidets Fortſættelſe, og Mod til at følge velmeen
Erindringer. — I Anledning af det Niemeyerſke Værk h
Hr. Gyldendal atter giort ſig fortient af Publicum ved
beſørge

Jeruſalems Breve over de Moſaiſke Skrifter og Philoſ
phie af det Tydſke overſatte ved H. W. Riber. Kiøben
havn, 1779. Trykt paa Gyldendals Forlag. 108 S
i ſtor 8vo. Koſter 24 Sk. paa Tryk-Papiir og 2 M
paa Skriv-Papiir.

Hr. Prof. Niemeyer henviſer i den første Deel af Charakt
riſtiken til dette Skrift i Steden for ſelv at udføre viſſe Pun
ter angaaende de Moſaiſke Skrifters Ægthed o. ſ. v. Her
Anledningen til Overſættelſen, ſom er ſaa god og Danſk
ſom den kan ønſkes, men ikke heller er forbunden med ſe
mange Vanſkeligheder ſom ovennevnte. Skriftet ſelv beh
ve vi ikke at tale om, da det er almindelig bekiendt og b
rømt efter Fortieneſte. Hr. Riber har vi for kort Tid
den haft Leilighed til at roeſe for en Overſættelſe af det Sve
ſke, og Roes fortiener han iligemaade for denne af det Tydſk

B.

Lo

London.

n Danſk og Engelſk Ord-Bog, ſammenſkrevet af Ernſt Wolff, Medlem af det höilovlige Landhuusholdnings-Sælſkab udi Kiöbenhavn og Kiöbmand i London. Trykt udi London paa Forfatterens egen Bekoſtning 1779., i 4to, upagineret med 3 Colonner paa Siden. Koſter indheftet 2 Rdlr. 40 ß.

Vi have længe ſavnet en Danſk og Engelſk Ordbog, ſiden Berthelſen ikke levede til at give os ſaadant et Værk, ſom en anden Deel til hans Engelſke og Danſke Ordbog. Hr. Vs. Henſigt, ved ovenanmeldte Skrift, at opfylde denne Mangel, er roesværdig; og derſom hans Arbeid maatte fin-e Aftræk, lover han i Fortalen, tillige paa nye at oplægge Berthelſens Værk, ſaa at hans og Berthelſens kunde være om tvende forſkiellige Deele af een Bog. Saa længe vi ikke ave noget mere fuldſtændigt, troer Recenſenten, at man mmelig vel til Handelsbrug og almindelig Læsning her i Dannemark og Norge for det første kan hielpe ſig frem med iſſe tvende Ordbøger; men af Erfaring tør han forſikre, at Berthelſens Værk langt fra ikke er tilſtrækkeligt, end ikke or de ſkiønne Videnſkaber; og hvad dette angaaer af Hr. W. il han oprigtig tilkiendegive dets Mangler. Ved første mbladning i Bogen maatte han forundre ſig over, at finde e Danſke Tid-Ord overalt anførte i Præſens indicativi nu-neri ſingularis, for Ex. Sammenſyer, V. To ſew or ſtitch 3 ſaa overalt. Forfatteren har ſelv mærket denne Særhed g i Fortalen giort følgende Undſkyldning derfor: Adſkillige ar anſeet det, ſom en betydelig Feil, at alle Verba ere nſatte udi præſenti indicativi modo (NB. den nu hos os edtagne Maade, at ſkille Singularis i Tid-Ordene fra Plu-ali, ved i den ſidſte at bortkaſte (r), er Forfatteren ube-endt) og dog forklares i det Engelſke udi infinitivi, aſom Tænker, to think, i Steden for, i think. Men a alle Infinitiva (ſkulde være infinitivi) have en Endelſe, er ligne (ſkulde være ligner) andre Perſoner og Nomina, ar jeg förſt brugt denne Maade, for des ſnarere at ſkil-e Ordene for dem, der ikke forſtaaer Grammatica, og ernæſt holdt jeg det lige ſaa ret, ſom at ſætte dem udi nfinitivo, uden at tilföie dem Infinitivi Merketegn: at, aſom: at tænke, to think, hvilket kunde blevet mig

ligeſaa let, naar jeg fra Begyndelſen havde iagttaget det der ſiden ved Forandring ville forrykket min alphabetiſke Orden. De ſom forſtaaer Grammatica vil let findſig her udi og de der maa lære den vil ingen Vanſkelighed finde derudi. — Om diſſe Grunde bør antages forgyldige, maa Læſeren ſelv dømme. Men efter Recenſentens Meening, kan Præſens indicativi ſingularis ligeſaa ofte om ikke oftere, forvirres med eet eller andet Subſtantivum der ſkrives lige ſaadan: for Ex. det af Hr. W. anførte Tid-Ord Tænker, to think, med en Tænker, a thinking, penſive inquiſitive man; Sammenſyer (Verbum og Subſtantivum); Optrækker ligeledes, og ſaa mangfoldige andre Han troer derimod, at der i det Danſke findes langt færre Infinitivi, der ſkrives ſom Subſtantiva, ſaaledes ſom Salve, Svie ꝛc. Hr. Ws. anden Grund, nemlig at ſpare Tillægget af det Danſke Infinitivi at, er af ingen Vægt; thi hvorfor ſkulde han være ſaa ſparſom paa det Danſke at naar han dog beſtandig ſkriver det Engelſke to foran de Engelſke Infinitivi, og hvorfor kunde han ikke lige ſaa vel udelade at for Infinitivum, ſom Perſonen for Indicativus ſingularis? Den ſidſte Grund, nemlig at Forfatteren ſaaledes har vedtaget i ſit Mſcript., ſom han ſiden ikke har ville giort ſig den Umage at forandre, bliver altſaa den eeneſte men kan ikke tiene ham til Undſkyldning. Dernæſt har Forfatteren ikke iagttaget den Danſke Retſkrivning, hvorved han har giort ſit Værk ubrugbar for Engelænderen, da vi dog troer det, at være en Lov for enhver Ordbogſkriver, naar Værket beſtaaer af tvende Sprog, da at giøre det brugbar for Folk af begge Tungemaal. Vi ville anføre nogle Exempler: Antöre, Anſætte &c. ſkrives beſtandig Andföre Andſette; Aandpuſt, a breath (hvorfor ikke Aandedræt I det mindſte bør det hedde Aandepuſt): Aandpuſten, Adj Out of breath, afthmatic (er det Danſk). Men hvad ſiger man om Aandpuſtenhed, Sub. A ſhortneſs of breath an afthma; Forelöber, Sub. A forerunner, precurſor harbinger, i Stedet for Forlöber; Foreſt eller Foreſte Adj. The foremoſt, outmoſt, i Stedet for Forreſt; Forpepperer, i Stedet for at Forpebre eller pebre for meget; Forphlegner V. og Sub. Forphlegnerſke, Forphlegning, Stedet for Forflege &c.; Friherres Frue, A Baronneſſ

hvor

hvorfor ikke Friherrinde? Rips, Rips-Saft, i Stedet for Ribs-Saft. Men dette være nok om Feilene mod Retskrivningen! Lad os see, hvorledes Forfatteren har haft begge Sprogene i sin Magt, hvilket er det væsentligste ved en Ord-Bogs Forfatning. Recensenten vil anføre nogle faa Exempler, hvoraf de, som forstaae begge Sprog best kunde dømme: Frimester, Sub. A livery man; Frimesterkab, Sub. Freedom; Fuldfødkende; Own brother and sister udtrykker langt fra ikke Meeningen; Gaaer om borde med, V. To meditate on, to inqvire, qvestion, plot, reflect upon giver heller det Danske rigtig; Optrækker V (Bedrager) To rally, to satyrize, to cheer, to banter, to lampoon, to play the fool, to fribble, to trifle, to fop, to jest, to joke, to droll, to deccive, to cheat, to impose, to cozen. Naar man undtager tre eller fire af disse mange Engelske Tid-Ord, vil enhver, som forstaaer Engelsk, tilstaae mig, at de andre, saasom to rally, to satyrize, to play the fool, to fribble, to trifle, to jest, to joke, to droll, aldrig kan bruges i det Engelske for det Danske Ord optrække; Det skiønne Danske Ord tækkelig oversætter Hr. W. paa Engelsk ved Gracefull, agreeable, pleasant, pleasing, acceptable, accepted, welcome, fine, delicate, genteel, civil, kind, courteous, han vandrer rundt omkring i Nærheden af det Danske Ords Meening, men det eeneste Ord, som best udtrykker det paa Engelsk Comely, det allene har han glemt; Man efterslaae Yndig, Skiön, Deilig! da vil man finde en Mængde Oversættelser ligesom ved tækkelig, men intet bestemt, og Engelænderne skulde ikke kunne begribe Ordenes Fynd, ei heller den Danske kunne finde det passende Ord i det Engelske. Men nok herom! En Besynderlighed finde vi endnu hos Hr. W., som allene uden videre Nytte, tiener til at giøre Bogen større. Det er, at han som Ord for sig anfører de fleste endog regelmæssige Participia passiva og undertiden activa, for Ex. Arbeidet, Part. Worked, wrought, mode; Arresteret, Part. Arrested, attached, seized, imprizoned; Betynget; Bevæbnet, Bevægende, Bevaret; Fordret; Harpixet &c. Recensentens Meening om denne Bogs Brugbarhed bliver, i Følge af det foranførte altsaa denne, at saa længe man intet bedre haver, kan hver Dansk, som behøver det, til Nød

hielpe ſig med dette og Berthelſens Værk, til at forſtaae og ſkrive det Engelſke, indtil man, ſom haabes, efter de nyelig ſkeedte Bekiendtgiørelſer er ſaa lykkelig at bekomme fuldkomnere Ordbøger i diſſe tvende Sprog.

R. S. L.

Leipzig.

Nachrichten von Edvard Worthley Montague Eſqv. mit Anmerkungen über Sitten und Gebräuche des Morgenlandes. Aus ſeinen nachgelaſſenen Handſchriften ans Licht geſtellt. Aus dem Engliſchen. To Deele. 1779. liden 8vo. Med et Titel-Kobber, der foreſtiller Sir Montague.

En Mand af ſaa forunderligt et Temperament, der har giennemvandret ſaa mange forſkiellige og langt fraliggende Landſkaber, og udſtaaet ſaa mange eventyrlige og beſynderlige Hændelſer, ſom Edvard Worthley Montague fødes ikke hvert Aar paa vores Planet. Og det er derfor ganſke naturligt at Publikum er nysgierrig, at vide en ſaa forunderlig Mands Levnets-Løb, og at en Overſætter i det alting overſættende Tydſkland ikke lader en ſaa ſkiøn Leilighed, til at fortiene Penge, ſlippe ſig ud af Hænderne. — Skriftet ſelv begynder, ligeſom Triſtram Shandy's Levnet, fra den Handling, der først var Aarſag i Hr. Montagues Tilværelſe. Som den her fortælles var den beſynderlig nok, og forſkaffer en let og naturlig Oplysning, hvorledes Hr. Montagues Moder (den for ſine vittige og ſmukke Breve ſaa berømte Lady Montague) er kommen til den nøiagtige Kundſkab, om det Tyrkiſke Serails inderſte Lønligheder, ſom man antræffer i hendes Breve. Da denne Dame tilligemed hendes Mand opholdt ſig i Conſtantinopel, viiſte hun ved adſkillige Leiligheder ſtor Begierlighed efter at komme ind i Seraillet, men alle, med hvem hun talte derom, erklærede det for en Umuelighed, en jødiſk Kiøbmand undtagen, der ſagde hende, at han troede man kunde opnaae denne Gunſt, ſkiønt man derved maatte gaae til Værks med den ſtørſte Vaerſomhed og Hemmelighed. Forneiet over dette Tilbud begav Madam Montague ſig i Tyrkiſke Klæder. under forommeldte Jødes Anførſel ind i Seraillet, hvor hun fuldkommen tilfredsſtillede ſin Nysgierrighed med at betragte Gemakkernes og Meublernes Pragt, Ha-

vens

vens Skiønhed og Sultanindernes Yndigheder, men da hun igien vilde begive ſig bort, lod man hende forſtaae, at det aldrig var noget Fruentimmer tilladt at betræde dette Sted, uden at vise Hans Høyhed viſſe Føieligheder, hvor i Madam Montague, uviſt om godvillig eller nødtvungen, og maatte finde ſig. — Kort ſagt, Hoved-Perſonen i nærværende Skrift ſaae Verdens Lys i For-Aaret 1718. I hans meodnere Aar har han ofte giort ſig til gode med ſin høie Oprindelſe, og mange af dem, ſom har ſeet den da værende Stor-Herre, forſikre, at Hr. Montague var Hans Høyheds udtrykte Billede. Da han voxte til, ſatte man ham i Skolen i Weſtmünſter, hvor hans hurtige Genie og Naturgaver ſnart udmerkede ham blant hans Med-Skolarer, men hans overmaade flygtige Temperament tillod ham ikke længe at taale den Tvang, Skoleværſenet fører med ſig. Hverken gode Ord eller Hug kunde bevæge ham at lade ſine Udvandringer fare. Han forſøgte forſkiellige Gange ganſke at forlade Skolen, een af diſſe Gange fik han det Indfald, at bytte Klæder med en Skorſteensfeier-Dreng, og ſelv at lade ſig antage til en ordentlig laugsmæſſig Skorſteenfeier. Under denne hans Metamorphoſis ſpillede han adſkillige lyſtige Puller. Han blev alligevel tvungen til at forlade ſit nye Haandværk og maatte forføie ſig til Skolen igien. Men det varede ikke længe før han ſaae Leilighed at komme bort med et Skib til Spanien, hvor han i nogen Tid opholdt ſig i Tieneſte hos en Eſeldriver, hvorfra han igien, efter adſkillige romanagtige Hændelſer, kom tilbage til ſine Paarørende i Engeland, hvilke dog ſnart bleve nødte til at ſende ham bort til Frankerig, ſaaſom han havde indgaaet Ægteſkab med en Vaſker-Pige imod deres Villie. I Paris, ſaa vel ſom alle andre Steds, mødte Hr. Montague nu mange forunderlige Tildragelſer. Fra Frankerig reiſte han til Holland, fra Holland til Italien, og fra Italien til Conſtantinopel; her blev han meget naadig modtaget af hans Hr. Broder, den da regierende Sultan, udnævnet til Aga, og fik Tilladelſe at ægte et tyrkiſk Fruentimmer, hvilket ellers aldrig tilſtaaes en Chriſten. Derfra beſøgte han videre Grækenland, Ægypten, Perſien og Arabien, og endte endelig ſit Liv i Venedig. Imellem hans Søſters Gemahl Grøven af Bute og ham herſkede beſtandig et dødeligt Fiendſkab; for derfor at forhindre denne i ſin Ret,

at arve ham, hvortil han var den nærmeste, skrev han til een af sine Venner i Engeland, at han saa snart som mueligt maatte skaffe ham en ung frugtsommelig Pige, med hvilken han kunde formæle sig; der skeede Avertissement i Aviserne, og adskillige Competentere mældte sig virkeligen; men paa Reisen fra Constantinopel til Frankerig, hvor Brylluppet var berammet at holdes, døde Hr. Montague, og blev saaledes nødt til at overlade alle sine Eyendomme til sin dødelige Fiende Lord Bute. Hans hele Liv var en uafbrudt Kiede af Reiser og Kierligheds Handler. Han var gift paa meer end Ti forskiellige Steder. Men ligesaa hastig som han fattede Lyst til et Fruentimmer, ligesaa hastig pleiede og denne Lyst at forlade ham, og hans sædvanligste Opførsel i saadanne Omstændigheder var, at forlade en Kone for at opsøge sig en anden. Hans Dragt og hele Levemaade var orientalsk, og hans hele Levnetsløb viser ham, som en meget sielden Mand. Nærværende Skrift er meget riigt paa Anekdoter om ham, og forskaffer virkelig en ganske interressant og fornøiende Tidsfordriv, skiønt vi ikke vil paatage os at være Borgen for alle de indeholdte Tildragelsers Tilforladelighed. De Hændelser, som der i fortælles, ere saa sære, saa mangfoldige, og følge saa snart oven paa hinanden, at det naturlig maa opvække Mistanke, at enten Hr. Montague selv, eller og hans Haandskrifts Udgivere, har søgt at forstørre det virkelig Forunderlige som hentes ham, og forlyste sine Læsere paa Sandhedens Bekostning. Adskillige Steder i Skriftet selv synes at bekræfte denne Mistanke. Saaledes fortælles S. 61 en Akkord imellem en Skipper og en spidsbubisk Vert, om at deele den unge Worthleys Penge imellem sig, som Værten havde berøvet ham; endskiønt denne Akkord blev sluttet inden lukte Døre, og det ikke er rimeligt, at nogen af de implicerede Personer skulde have fortalt den igien saa omstændelig som den her anføres. S. 83 og følgende anføres en meget eventyrlig Tildragelse med Worthleys Herre, ham selv og en Æselsdriver fra Salamanca, hvor i det i sær er underligt, at Worthleys Herre kunde lade sig indbilde, at den sidste ikke var staaet op af Sengen, skiønt han selv baade havde kaldt paa ham, og forgiæves søgt ham der. Af disse og andre Smaating kan gjøres den Slutning, at Forfatteren ikke maa tage det ilde op, om man paa flere Steder

suspen-

ſuſpenderer ſit Omdømme, førend man fæſter Troe til andre af hans Fortælninger; thi den, ſom engang har digtet, kan digte tiere. Hvad Stilen og de indſtrøede Betragtninger angaaer, da har vi intet at udſætte derpaa, undtagen, at den første undertiden er lidt affekteret, og de ſidſte undertiden for vidt ſøgte. Til Exempel herpaa kan tiene S. 103, hvor Hr. Montague „med Indbildningskraftens Penſel affkildre„ de et deiligt Fruentimmer paa Haabets Lærred, med de „ livagtigſte Farver," og S. 17 i anden Deel, en allegoriſk Betragtning over de Farver man i forſkiellige Lande betiener ſig af, for at ſørge over de Afdøde: „i China ſkeer „ dette med hvidt, i Ægypten med guult, i Æthiopien „ med bruunt, og Cardinaler ſørge med Purpur ꝛc." Nøglen til diſſe forſkiellige finder man i følgende Betragtninger: **Sort** betyder Lysets Bersvelſe og Gravens Mørke. **Hvidt** Sielens Reenhed fra Legemets Pletter. **Blaat** Himlens Lykſalighed. **Guult** er en Alluſion til visnede Blades Farve. **Bruunt** bemerker Jorden, og **Purpur**, der er en Blanding af blaat og ſort, udtrykker baade Kummer og Haab. O qvantum eſt in rebus inane!

Leipzig.

Das gleichſam aufſtehende Pompeji, oder Verſuch einer Geſchichte dieſer Stadt, worinnen ihr Urſprung, Begebenheiten, ihr ungewöhnlicher Untergang, die wiederholten Nachſuchungen, und die wirklich da ausgegrabenen Kunſtwerke und Denkmäler. Beſchrieben werden von **Georg Heinrich Martini**, der Schule St. Nikolai Rektor. 1779. 342 Sider 8vo. Bey Weidmanns Erben und Reich.

Saa mange elendige Tilfælde omringe det menneſkelige Liv at det falder ſælſomt for den grundende Philoſoph at ſee Menneſkene dandſe omkring i denne Verden, og ſaa ſikre løbe i fulde Spring Ulykken i Møde. Sælſomt, hvor Menneſket kan ſee heele Skarer af ſine Medſkabninger ſtyrtes pludſelig i Fordærvelſen og ſelv ſaa ſorrigløs tumle ſine Lyſter paa Livets Vei. Det lader ſom Skaberen ikke har villet indprænte Frygt for diſſe ſkiulte Farer i vor Siel. Hvad endet end Angeſt vilde gisre Sindet ſaa flygtigt og ræd, at mange greb

til

til samme Beslutning, som Kong Henrich hos Shakespear spaaede om det lykkeligste unge Menneske; dersom det kunde i Skiæbnens Bog læse hvad der forestod sig, vilde det lukke Bogen, sætte sig ned og døe. Nu sidde vi roelige midt i Faren, der truer hvert Øieblik ubemærkt, og uden Mistanke opslaae vor Boelig der, hvor den alt har anlagt sine Miner. See, hvor trygge sadde ikke hine Indvaanere i Pompeji. Ødelæggelsen havde tilforn viist dem paa hvor farligt et Sted, de havde fæstet Fod og udsendt sine Forløbere for den selv foer tilsidst imod dem og omkastede deres Stad; ubekymrede om slig en tilkommende Skiæbne bygte de dog paa nye, uvidende til en større Undergang. —— Saadanne Tanker kan falde Philosophen ind og beskiæftige ham. Den nysgierrige Oldforsker, der saa længselsfuld var paa Udkik efter de herlige Opdagelser, sidder i sin egen Tumme Rumme, nysler med Pompeji for at vide hvor Byen kom til at hedde saa. Den heed saa, siger Martini os, fordi Navnet, som er af det græske πομπαιος, αια, αιον, rimeligen blev givet den af dens Indbyggere med Hensigt paa den gode Leilighed der var ved Stadens Beliggenhed til at fare over den nær forbilsbende Flod Sarno, over Sundet til Sicilien, ja over det middellandske Hav; og hiint Ord bemærker: tienlig til Ledsagelse, til Overfart eller behielpelig dertil, og findes hos Grækerne som Merkurs eiendommelige Tilnavn. Under πομπαια eller og πομπηια, forstaaes da πολις eller γη; de som skrive πομπηϊοι, thi det findes og, med at udelade Ordet τοποι, vilde, tænker Martini, dermed vise at flere Pladser ved denne Stad vare bequemme til Overfart. Enten Martini eller hans Medforskere have truffet det rette, hvem kan nu sige os det? og hvad tabe vi ved Uvisheden? —— Videre læse man —— om den der ikke har anlagt Staden, og om dens Oprindelse, som man ikke veed. Derefter om dens Beliggenhed. Pompeji laae med een Side lige ved Havet, ved en anden Side, ikke langt fra Stadens Muur, løb Sarno Floden. Formedelst denne Beliggenhed var den en fælleds Havn eller Oplagssted for Nola, Nuceria og Acerra, som Strabo beretter; og paa Sarno kunde ei allene de, i store Skibe tilførte Vare bringes med mindre Fartøier dybere ind

i Lan-

i Landet, men den indenlandſke Overflødighed kunde og læt bringes til Pompeji, for derfra at udføres til andre Steder. Det ſom nu er tilſyne af Staden og dens opgravede Ruiner ligger dog noget ſaavel fra Sarno ſom Havet; men denne nu værende Beliggenhed kan ikke afgive den forriges Beſkaffenhed; thi de mange Forandringer Egnen deromkring har udſtaaet af Jordſkielve ꝛc. have giort Stadens gamle Beliggenhed uvis, hvis den ikke fandtes beſkreven hos romerſke og græſke Skribentere. — Om diſſe Stykker handles i det førſte Kapitel. — I det andet Kapitel leveres en Hiſtorie om Staden Pompeji. Her forudſkikkes en Anmerkning om det ubeſtemte Udtryk: **Kampaniſke Diſtrikt**, ager Campanus, ſom ſnart betegnede et større ſnart et mindre Stykke Land; ſaaledes meget ofte, naar Talen er om den hele Egn hvortil Pompeji hørte. Ofte forſtaaes derved heele Kampanien, hvortil, foruden Kapua og dens eget Diſtrikt, ogſaa Pompeji med mange andre Stæder hørte. — Om dens førſte Beboere; deres politiſke Skiebne; de kom under Romerne meget tidlig; i den ſamnitiſke Krig, ſom hine førte har Pompeji formodentlig fulgt Kapua's Exempel, eller og meget kort derefter, derſom Florus ſtaaer til at troe; thi af det Sted hos Livius, ſom Martini anfører, kan det ikke ſluttes med Viſhed. — Under Keiſer Nero blev en ſtor Deel af denne anſeelige Stad ødelagt ved et Jordſkielv; ikke længe derefter begyndte Pompejanerne igien at forbedre eller paa nye opbygge de beſkadigede og ødelagte Bygninger. Paaſkriften paa den igien opbygte Iſistempel ſætter dette frie for al Tvivl. — I det tredie Kapitel handles om Stadens Undergang. Dette fatale Tilfælde, ſkeete den 24 Auguſt i Aaret efter Chriſti Fødſel 79 under Titus's Regiering. Beſkrivelſen paa denne Ødelæggelſe har Martini anført efter Dio Caſſius. Blant de Legemer Veſuv opkaſtede i dette Udbrud, der ødelagte Pompeji, var det en utroelig blandet Mængde af Aſke og Stykker Pimpſteene, der lod ſig ſee ſom en Skye og ſvævede nogen Tid førend den kom over Pompeji, og da tildækkede denne Stad ganſke. Aſken ſelv var ſaa gloende heed at den og forbrændte Bielkerne i Huuſene; man finder dem og ved Opgravelſen forvandlede til Kull. Var Skyen med eet, liig et Skyebrud, nedfalden over Staden, ſaa maatte i det ringeſte de fleſte Menneſker været omkom-

komne, og en Mængde fortærede Menneſker og Beenrader maattte allerede været ved Opgravningen funden. Men man har kun truffet for meget faa. —— Her forſvarer Martini Dio Caſſius's Fortælling, hvorved berettes at Folket i Pompeji ſad i Theatret medens Veſuvs Udbrud ſkeede. Martini holder for rimeligt, at man paa den Dag først har holdt en høitidelig Bededag i Iſistempel, og derfra gaaet i Theatret, ſom ſtødte til Templet. —— Fierde Kapitel om Stadens Pompeji politiſke Forfatning. —— Femte Kapitel om de forſkiellige Efterſøgninger, og Stadens endelige Opdagelſe. Her mældes om de paa forſkiellige Tider ſkeete Efterſøgelſer. Siette Kapitel om de opgravede Sager i Almindelighed og deres Inddeeling. —— Syvende Kapitel om de opdagede ubevægelige Oldſager. —— Ottende Kapitel om de bevægelige Oldſager, og først om de opgravne Statuer, Buſter og andre Figurer af Marmor, ꝛc. —— Niende Kapitel om de fundne Malerier. Blandt diſſe ſkal der være mange fortreffelige Stykker. Den Mængde man allerede har fundet, vidner om den ſtore Begierlighed Pompejanerne have havt efter Konſtens Verker; og at deres Stad har været i en ikke ringe Anſeelſe. —— Tiende Kapitel om de opgravne Basrelief, Kar og andre i det menneſkelige Liv nødvendige Ting. Ellevte og ſidſte Kapitel om de opgravne Paaſkrifter i Steen. De blot antiqvariſke Underſøgelſer over diſſe har Martini ikke anført her i dette Skrift, men viſer hen til ſit Skrift: Propempticon —— de Pompejanio inſcriptionibus, hos Sommer. —— Til Slutning følger en chronologiſk Fortegnelſe paa Efterſøgningerne i Pompeji og de der opgravne Oldſager. —— Om Pompeji har man ulige mindre bekymret ſig end om Herkulanum; og er ikke opmærkſom nok paa de Oldſager og Konſtens Verker, ſom man har bragt ud af den; man giver pompejaniſke Oldſager ud for herkulaniſke, og man ſynes at foragte Pompeji, ſaa det er at befrygte den vil falde tilbage i ſin gamle Forglemmelſe. Dette har bevæget Martini til at oprette den et Erindringstegn ved nærværende Skrift. Hvad der findes hiſt og her opſkreven i denne Materie har han omhyggeligen benyttet ſig af; endog ubekiendte Efterretninger har han faaet af ſine Venner i Italien. Skriftet kan da ikke andet end finde mange Læſere, ſom ikke vil nægte Forfatteren Bifald.

Wil.

Wilhelm Friderich Hezels ausführliche Hebräische Sprachlehre, nach berichtigten Grundsätzen, durch sorgfältige Vergleichung der übrigens morgenländischen Dialekte. Zum Gebrauch seiner Zuhörer. Halle, bey Johann Jakob Gebauer, 1777. 1 Alph. 3½ Ark stor 8vo. Koster 9 Mk.

En Grammatik, som har adskillige Nyeheder og Forbedringer frem for sine Forgiængere, saa at den er brugbar for mange flere end Forfatterens Tilhørere. Men følgende *Friderici Gvilielmi Dresdii* sac. lit. Doct. & Prof. publ. ord. *Elementa sermonis hebraici* ad usus lectionum academicarum. Præmittitur auctoris libri Cosri de punctis hebræorum vocalibus sententia. Wittenbergæ, in offic. libr. Ahlfeldiana. 1779, 12 Ark 3 Tabeller medberegnede, 8vo. Koster 2 Mk. 8 ß.

Er kun for Tilhørere af nogen Betydenhed; undtagen det skulde være Fortalen, i hvilken Forf. viser, at den Bog Cosri ikke, som R. Michaelis holder for, (Orient. Bibl. 4 Th. S. 218.) stadfæster, at de Hebraiske Vokaler i det Gamle Testamente kun vare 7 endnu i det ottende Aarhundred: men at denne Samtale snarere forudsætter og bekræfter det samme Antal af Vokaler, som nu findes der.

A. O.

Indledning til den Helige Skrifts Læsning. Pro Fide & Christianismo. Stockholm, 1775. Tr. hos H. Fougt, R. af K. W. O. Kongl. Boktr. 2 Alph. 3⅜ Ark 8vo. Koster hos Gyldendal 8 Mk.

Dette Skrift er vel næsten 5 Aar gammel: imidlertid tage vi dog ikke i Betænkning at melde det, da det, som den Svenske Literatur i Almindelighed, ellers bliver kun for meget faa af vore Landsmænd bekiendt. Maaskee ogsaa derved kunde opvækkes patriotiske Ønsker og Bestræbelser til at bøde paa en Mangel, der endnu vedvarer hos os, ligesom den var hos vore Svenske Naboer indtil denn Bogs Udgivelse. — Fortalen saavel som de latinske Ord paa Titelbladet vise, at et Selskab, som kalder sig Societas Svecana pro fide & christianismo, har besørget dette for Religionen almeennyttige Arbeide. Dette særdeles hæderlige Selskab blev opret-

tet

tet Aar 1771 i Stokholm: og dets Love og Indretning kan man læse i Walchs Neueste Religions-Geschichte 3 Th. S. 505. flg. Een af dets Medlemmer, hvis Navn skal være Almqvist er Forf. Skriftet er deelt i tvende Afhandlinger, hvoraf den første er en Forberedelse eller Opmuntring til den Hellige Skrifts Læsning, og den anden Indledningen selv. I. Afhandling 1. Kap. Bevæggrunde til at læse Skriften i Henseende til dens høie Ophavsmand. 2. K. Bevæggrunde til at læse Skriften i Henseende til dens store Nødvendighed og Nytte. 3. K. En kort Giendrivelse af de betydeligste Indvendinger, som giøres mod Skriftens nødvendige Læsning. II. Afhandl. 1. Kap. De fornemmeste Egenskaber, som udfordres hos Læseren selv. 2. K. Hvad som bør iagttages ved Skriftens Læsning, i Henseende til Skriften selv i Almindelighed. 3. K. Hvad der bør iagttages ved de historiske Bøgers Læsning i Almindelighed. 4. K. Om det G. Ts. historiske Bøger i Særdeleshed. 5. K. Om det N. Ts. historiske Bøger i Særdeleshed. 6. K. Hvad som bør iagttages ved den H. Skrifts saa kaldede Lærebøger i Almindelighed. 7. K. Om det G. Ts. Lærebøger i Særdeleshed. 8. K. Om det N. Ts. Lærebøger i Særdeleshed. 9. K. Om de prophetiske Bøger i Almindelighed. 10. K. Om de store Propheter i Særdeleshed. 11. K. Om de smaa Propheter. 12. K. Om det N. Ts. Prophetie eller Johannis Aabenbaring. Anvendelse af de givne Regler og Forklaringer over vanskelige Skriftens Steder og over Ting, som høre til ret at forstaae Skriftens Meening ere satte i Anmerkninger, som indtage den nederste men og den største Deel af Siderne. Selskabet erklærer i Fortalen, at Forf. selv bliver ansvarlig for sine Forklaringer. De ere ikke heller alle af den Beskaffenhed, at de kan vente noget almindeligt Bifald. F. Ex. λογος Luc. 1, 2. er efter Forfatterens Meening det selvstændige Ord eller Guds Søn, fordi der foran i samme Vers staaer αὐτοπται. (S. 107.) Ligeledes forstaaer han דבר 2 Sam. 7, 21. af Parallel-Stedet 1 Krøn. 17, 19. Sammenl. 1 Sam. 3, 21. (S. 111.)

A. O.

Af disse lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 10.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 10de Mart. 1780.

Hr. Jakob Herveys Levnets Beſkrivelſe, overſat af det Tydſke ved Auguſtinus Chriſtian Faber, Sogne-Præſt for Joenshoveds Meenighed i Baarſe Herred i Sielland. Stor 30 Sider i 8vo. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos Johan Rudolph Thiele.

Hr. Jakob Herveys fem Prædikener og en Afhandling om Søndags Selſkaber, tilligemed Hr. Wilhelm Cudworths Liig-Prædiken over Sal. James Hervey, overſatte af det Tydſke ved ſamme. 230 S. i 8vo. Sælges ſamlede hos Gyldendal for 3 Mk.

Den Velærværdige Overſætter har ved Anledning af dette Skrifts Udgivelſe yttret meget rigtige Tanker om den høie Stiil i Prækener, naar den er overdreven og ſoulſtig. De fleſte af dem, ſom høre de offentlige Taler, ere af den Beſkaffenhed, at et eenfoldigt Foredrag er dem meget mere gavnligt end det høitravende, og de oplyſte Tilhørere ſelv væmmes ofte ved Taler, ſom ere alt for kunſtlede og unaturlige; men, endſkiønt denne Bemerkning er vel grundet, ſaa bliver det altid en ſtor Pligt for de hellige Talere, at de har god Omſorg for deres Stiil og vogte ſig for at henfalde til det nedrige Sprog, ſom hverken er Stedet eller Lærdommen værdigt. Hr. Overſætteren forudſætter derfor meget rigtig, at de maa føre en god Stiil, og det vilde derfor være laſtværdigt, om nogen vilde misbruge hans Erindringer til at vel-

ge Skiødesløshed i Sproget paa den hellige Taleſtoel. Vel udvalgte, fyndige og tankerige Ord maa altid udmerke en Lærers Foredrag; ellers viſer han ei allene Ringeagtelſe for dem, ſom høre ham, men for de hellige Sandheder ſelv. Ligeſom derfor Hr. Overſætteren har behaget at give en Deel tienlige Erindringer imod den alt for høie Skrivemaade, ſaa kunde man gierne og have ønſket et Par Ord til dem, ſom behandle Guds Ords Lærdomme med alt for ſtor Letſindighed og giøre ſig undertiden endog Ære af at være ret fattige paa alle ædle Tanker og værdige Ord. Det ypperlige Skrift, ſom han her leverer overſat, kunde have givet ham meget god Leilighed til at advare imod enhver Art af den uædle Stiil, imod nedrige Lignelſer, ubeſtemte Udtrykke, da en Hervey har ligeſaa vel i Henſeende til hans Stiil, ſom øvrige Foredrag ſine ſtore og følgeværdige Fortrin. Hans Taler kan tiene dem, ſom ville berede ſig til at tale offentlig, ſaa vel til at renſe og forbedre deres Smag, ſom til at opvække en hellig Iver hos dem, jo mere de blive bekiendte med hans Foredrag. Ikke heller kan man tvivle om, at jo diſſe Taler ville være til almindelig Opbyggelſe; ſaa høit ſtige de dog ikke over Læſernes Begreb i Almindelighed, at den fornødne Oplysning og Opbyggelſe derved kan hindres; Hr. Overſætteren fortiener derfor Tak af ſine Landsmænd, til hvis aandelige Nytte han har ikke udrettet lidet ved at udgive Beſkrivelſen over en dyrebar Lærer, og tillige de hosføiede Prækener. Ved Overſættelſen ſelv er kun dette at erindre, at den paa en Deel Steder er dobbelt formedelſt de Ord, ſom ere ſatte til Forklaring ved Siden af hverandre. Uden Tvivl har Hr. F. derved ſøgt at blive aldeles forſtaaelig for ſine Læſere, eller og herved, at fremſætte tvende ligegieldende Ord, har villet unde dem den Fordeel, at de kunde vælge, hvilket de helſt ønſkede; men det bliver dog altid beſt, at Overſætteren ſtrax bruger det tydeligſte Ord, ſom bequemmeſt udtrykker Originalens, for at undgaae al Omſkrivning, hvorved kun Læſere ſtandſes. Hos Hr. F. er dette ſnarere at anſee for en alt for ſtor Flid, end for nogen Mangel; men da han dog agter at udarbeide flere Overſættelſer af den udødelige Herveys Skrifter, ſaa har vi agtet denne Erindring meget fornøden; jo fortreffeligere et Skrift er, des vigtigere ere de Pligter, ſom paaligge en Overſætter, at intet af Originalen

ens Fynd skal tabes, eller den vanzires ved noget; vi ønske derfor Hr. F. det beste Held til sine roesværdige Bestræbelser, og love os af denne allerede givne Prøve fremdeles gode frugter af hans arbeidsomme Flid. C.

Vestindianeren. Comedie i fem Acter ved Hr. Cumberland. Af det Engelske oversat i Dansk ved Barthold Johan Lodde. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos Thiele. Koster 24 Sk.

Dette Drama er saa indviklet og fuld af mange forskiellige Handlinger, at man ikke vel kan fortælle dets Indhold uden Vidtløftighed. —— Belcour, en ung formuende Vestindianer kommer til Hr. Stockwell i London, for der at ortære sin Rigdom. Han seer Louise Dudley, et Fruentimmer af deilig Anseelse, paa Gaden, bliver strax forelsket, og øber efter hende ind i Kapitain Dudleys, hendes Faders Huus; men i Stedet for hende finder han Vertinden Madam Fulmer i Stuen. Dennes Mand var en fattig Boghandler fra Boulogne; da ingen Nærings-vei vilde lykkes for dem, falder hans Kone paa at agere Koblerske. Hun kunde altsaa ikke træffe nogen bequemmere Person end Belcour. Medens un staaer og taler med ham om det unge Fruentimmer, og liver eenig om at skaffe ham i Tale med hende, i Fald han avde Hierte til at være gavmild, kommer Fulmer selv ind, lagende over en Fortørnelse, der var ham tilføiet af den gamle Kapitain Dudley. Hans Kone stiller ham tilfreds, og ndskylder Kapitainen, som hun vidste var af got Sindelav, men havde Sorg og Modgang at plages med. Belcour bliver ørt, da han hører Kapitain Dudleys trange Omstændigheder g brave Characteer. Manden skulde reise til sit Regiment, men var ikke i Stand til at faae saa meget at laane, som an kunde reise for. Den ømhiertede Vestindianer forlanger t tale med Kapitainen, og medens Fulmer gaaer op for at ente ham, lægger Belcour nogle Banco-Sedler i et forseglet Papiir, som han leverer Kapitainen, efter en kort Samtale. —— Men førend vi gaae videre med Fortællingen, maa rst gives Efterretning om andre Personer, som have Deel Spillet. Frue Rusport, Søster til Kapitain Dudleys afdøde Kone, var meget riig, men ligesaa karrig. Hun havde en Sted-Datter, Charlotte Rusport, der var forelsket i

Fændrik Carl Dudley, Kapitain Dudleys Søn, men hun kunde endnu ikke ægte ham eller hielpe ham i hans trang Omstændigheder, saasom hun intet eiede, før hun blev myn dig. — For at giøre en Velgierning mod Carl Dudley, gi ver hun ham sine Juveler at pantsætte hos Stokvell for t hundrede Pund. Stokvell var alt for god en Ven af Jom frue Rusport, til at tage Pant, men giver Belcour Juve lerne for at levere dem til hende. Saasnart Belcour ha faaet Juvelerne i Lommen, bringes ham Brev fra Madam Fulmer, hvor i hun beder ham strax komme til sig for at ta le med det unge Fruentimmer, der ved første Diekast saa hef tig indtog ham til Kierlighed. Da han kommer, finde han Madam Fulmer eene, men det unge Fruentimmer var e tilstæde. Belcour, utaalmodig derover, vilde strax opsøg Jomfrue Dudley i Huset; men Madam Fulmer beder han være vaersom; thi Kapitain Dudley er en Mand, som hol der stærkt over sin Datters Ære. Da den ædelmodige Bel cour hører det, vil han strax lade Sagen fare; thi ha vilde aldrig det skulde siges om ham, at han havde benytte sig af Faderens Nødlidenhed til at forføre. Madam Ful mer, for at gotgiøre dette, bilder ham ind, at i Londo brugtes, blant Folk af lige Alder, det Ord Søster til at skiu le en Maitresse. I den Bemærkelse var det smukke Fruen timmer Søster til Carl Dudley og altsaa Kapitainens Datter Da Belcour nu vidste, at Carl Dudley holdt Jomfrue Rus port i de Tanker engang at ægte hende, saa troede han de var Ret, at berøve ham dette unge smukke Fruentimmer Madam Fulmer raader ham at overbyde sin Rival, og pa den Maade faaer hun Jomfrue Rusports Juveler lokked fra ham. Imidlertid kommer Loviſe Dudley ind. Belcour umodereerte hidsige Snak fortørner hende, saa hun gaae bort. Hendes Skiønhed blev i Belcours Øine forøget ve Vreden. Koblerſken gir ham det Raad, at komme igien om faa Timer med vel forsynede Lommer. Belcour kiøbe andre Juveler og bringer Jomfrue Rusport i Stedet for hen des egne; men da hun kiendte de vare ikke de rette, faae hun ham til at bekiende, de vare givne bort og Jomfru Dudley var den, som havde faaet dem. Jomfrue Rusport fortæller igien Loviſe Dudley hvad Belcour havde sagt. Imid lertid tager Fulmer og hans Kone Flugten. Belcour komme

side

siden i Samtale med Loviſe Dudley, men saa vel fortørnet over hans falske Beskyldning for Jomfrue Rusport, at hun havde faaet dennes Juveler, som ogsaa over hans fantastiske Hidsighed, anraaber hendes Bröder Carl om Hielp, som ogsaa kommer løbende til, og geraader i Disput med Belcour. De fordre hinanden ud til Duel. Da denne Tvekamp gaaer for sig, kommer en Major Flaherty, Frue Rusports Smigrere, ind med Loviſe. Hun falder i Besvimelse over Duellen hun seer, som den Gang gior Ende paa den, og Vinhuset bestemmes til Kampens Plads. — Imidlertid kommer en Procurator Varland uformodentlig frem, og forelægger den karrige Frue Rusport et Testament, hendes Fader havde giort paa sin Dødsseng, hvor i han har overdraget alle sine Midler, der nu vare i hendes Hænder, til sin ældste Datter-Søn, Carl Dudley. Frue Rusport faaer ham overtalt til at tie med Testamentet, og at overlevere det i hendes Hænder, mod at hun leverer fem tusende Pund i hans. Major Flaherty, som bag et Skiermbræt havde hørt dette, springer frem, river med Vold Procuratoren Testamentet af Hænderne, for at levere det til den rette Eier, Carl Dudley. Endelig møde i Vinhuset: Stockwell, som Secundant med Belcour, og Majoren som Secundant med Carl Dudley. Fulmer og hans Kone bringes arresterede ind, og da Sagen ved dem bliver oplyst saaledes, at Madam Fulmer havde selv beholdt Juvelerne og givet Belcour Begreb om Jomfrue Dudley, som om et berygtet Fruentimmer, saa blive begge Parter derved forligte. Udfaldet bliver, som sædvanligt, det, at Carl Dudley, der nu var kommen til Midler, ægter Jomfrue Rusport, og Belcour sin elskede Loviſe. — Saa indskiklet en Fortælling maa nødvendigen paa Theatret give Tilskuerne mere Arbeide at begribe og huse, end Fornøielse ved at lade sig interessere. Belcours Foreening med Loviſe Dudley, er uden Tvivl Hovedbegivenheden, hvortil alle de øvrige burde bidrage; Men blev alt fraskaaren, som intet bidrager til at forthielpe den, ville kun lidt blive tilbage. Denne Overflødighed af Bihandlinger og Personer er et taus Beviis derpaa, at Forfatteren har ikke i den ene Hovedbegivenhed kunnet finde Materie nok til at beskieftige sine Tilskuere, da det dog er nødvendigt: at alt hvad der skal fornøie, maa kunne uden Arbeide begribes. Eller maaskee man er bange for

det blev anseet, som Mangel paa Opfindelse, om Handlingen var enkelt. Denne Overflod i Handlinger har ogsaa bragt en anden Feil med sig. Stedet er forandret tolv Gange. Denne Engelsmand har ladet sig nøie med een Enhed, da andre forlange tre. Personernes Characterer har intet urimeligt eller affekteret ved sig. Hoved-Personen Belcour er en Slave af sine Lidenskaber, hidsig som hans Fødsels-Clima, men godhiertet og let overtalt til at forbedre sine Feil, som han strax igien forledes til at begaae. Hans Tankemaade er fast ganske udtrykt i det han siger til Jomfrue Rusport, da hun bragte ham i Knibe for hendes Juveler, han havde givet bort. „Jomfrue Rusport, jeg kan ikke opfinde en Løgn, „ om det skulde koste mit Liv; og om jeg skulde redde det „ dermed kunde jeg ikke sige een. Jeg er en letsindig, tanke„ vild og ubetænksom Krabat; ikke værd at De skulde bekym„ re sig om mig. Kort sagt, jeg er en Vestindianer, og „ De maa forhøre mig efter min Kolonies Privilegier, ikke „ i en Commission, der bestaaer af Engelske Jomfruer. Den „ reene Sandhed er, jeg har givet Deres Juveler bort. Jeg „ blev fanget af et Par spillende Øine, hvis Glands blinde„ de hines; jeg har giort med Deres Eiendom, ligesom jeg „ vilde giort med min egen, og skienket den bort. Lad mig „ ikke ganske fortvivle om Deres Forladelse; Jeg forseer „ mig jevnligen, men aldrig ustraffet. Dersom Deres „ Misfornøielse lægges til min egen, da vil min Straf bli„ ve alt for haard. Da jeg skildte mig ved Juvelerne, hav„ de jeg ikke den Ære at kiende deres Eiermand.“ Comiske Indfald har Charactererne ingen Leilighed givet til; det er allene en lykkelig Catastroph, som kan give Stykket Ret til at kaldes Comedie; Dets Værd er derfor ikke mindre. Til sidst findes ikke i dette Stykke saa megen Ammesnak eller saa mange Bagateller, der ere uværdige Skuepladsens Opmærksomhed, som i de fleste Comedier. Blev det omarbeidet, hvilket det fortiener, var det mere værd end mange andre Dramata, da Subjectet under gode Hænder kan blive frugtbart paa ædle Tanker.

U.

Ind-

Indskrænkede Udsigter i Evigheden, fremsatte i nogle Breve. — Prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit Deus, ridetqve, si mortalis ultra fas trepidat. Hor. Od. 29. Libri 3. — Odense, 1779. Tryk i det Kongel. privilegerede Adresse-Contoirs Bogtrykkerie. 144 S. i 8vo. Prisen er 20 Sk.

Forfatteren til disse Breve er J. C. Pingel. Af Titelen formodede jeg, at Forfatteren, ligesom Lavater, havde været henrykt i Syner angaaende Evigheden og vilde i disse Breve bekiendtgiøre Publikum med hans Opdagelser; men tvertimod, Formodningen var ganske bedragen. Her findes ingen Udsigter i Evigheden, ingen nye Opdagelser, ikke heller nye Indskrænkelser for den Udsigt vi ved Aabenbaringen have, men Grunde og Aarsager, hvorfor vor Kundskab i denne Sag ikke gaaer eller kan gaae videre. Det første Brev underretter os om Anledningen til dette Skrift. Det andet handler om Tidens Forbindelse med Evigheden. At antage Tid og Evighed for modsatte er aldeles falskt, siger Forfatteren, og fører de skadeligste Virkninger med sig. Tid og Evighed er kun Eet, eet Ganske, og begge Udtryk betyde eet og det samme. Hvad det er for skadelige Virkninger her tales om, kan jeg ikke sige, ligesaa lidet forstaaer jeg Forfatterens Udsigende om at Tid og Evighed er eet og det samme. Det er kun Ordstrid: den almindelige Talebrug giør fuldkommen Forskiel mellem begge Ordene, og i Sagen selv er der jo og Forskiel. Her i dette Liv, hvem tillægges Evighed? At de staae i Forbindelse med hinanden, veed man nok, og at dette Liv har sine Følger paa det Evige. I tredie Brev tales om Hedningenes Kundskab om Evigheden. Her synes mig, at Forfatteren røber kun en liden Bekiendtskab med den gamle Verden, og betragter ikke Sagen uden forudfattede Meeninger. Aarsagen til Uvisheden om Sielens Udødelighed blant Grækenlands og Roms Philosopher, troer han, at maa søges i deres Kundskab om Sielen og dens Virkninger. Denne Kundskab var, efter Forfatterens Tanker, meget usel. Det tænker jeg ikke; thi at Sielen var noget særskilt fra Legemet, at corporligt og aandeligt var forskiellige Ting, var ligesaa vel blant dem bekiendt som blant os; det nægter dog Pingel; og slutter deraf, at Tanken om Sielens Udødelighed kunde ikke andet end være vaklende hos dem; den Slutning kan ikke giel-

de, forend der beviſes, at GUd ikke kan giøre en ſammenſat Subſtanzes Tilværelſe evig, eller at en korporlig Siel maa nødvendigen forgaae; hvilket er umueligt for os efter vor Kundſkab. Videre ſiges her, „at hvor Sielens Udødelighed „ ikke antages til et Hoved-Principium for de menneſkelige „ Handlinger, kan og kun lidet ſiges om den, ſom er be„ ſtemt, lidet, der er overeenſtemmende med Guds Ære og „ Menneſkenes høie Værdighed." Det forſtaaer jeg ikke hvad ſkal ſige. Hvad er det for en Beſtemthed vi tabe i vor Kundſkab om Sielen, naar vi ikke udlede vore Handlingers Motiver af dens Udødelighed? Er denne, brugt ſom et Motiv til vore Handlinger, Kilden til den rigtige Kundſkab om Sielen? Hvad Guds Ære taber ved at antage et andet Principium, er ikke heller ſaa begribeligt. I den chriſtelige Sædelære antager man, ſom Motiv til Handlingerne, Kierlighed til Guddommen, hvilket Principium er mindre egennyttig end Udødelighed, Straffe og Belønninger i Evigheden; og er meer værdigt for Skabningen, der bør viſe Lydighed mod GUd af Kierlighed og ikke af Frygt for Straffe. „Man „ kan, bliver Forfatteren ved, her i finde Aarſagen til, „ hvorfore Hedningenes Moral er mere glindſende end virke„ lig ſand, hvorfor den har ſaa mange Mangler og for den „ ſtørſte Deel er allene Politik." Naar man ſammenligner de Gamles moraliſke Principia, ſom vi kiende, ſees, at Aarſagen er ikke at finde i den Omſtændighed; da mange virkeligen troede Sielens Udødelighed, Belønninger og Straffe efter dette Liv; hvilken Lære var endog i Almuens Religion; og hvad jeg nyeligen anmerkede angaaende hiint Principium i Moralen. De Gamles Moral beſtod fornemmelig i den der af nogle kaldes den borgerlige Dyd. Nogle anpriſte Dyden for dens egen Skyld, andre formedelſt Frygt for de borgerlige Love, Ære eller Anſeelſe, der var at vinde derved. Ariſtoteles's Moral gaaer i ſær ud paa at danne en artig Hofmand. Men Sokrates's var langt anderledes beſkaffen, og fortiener Navn af en virkelig ſand Moral, ſkiønt Motiverne vare juſt ikke ſom de findes i den chriſtelige Sædelære, der efterleves af faa eller ingen. Fierde Brev, om Iſdernes Kundſkab om Evigheden af Aabenbaringen. Hvad her ſiges om Iſderne, kuldkaſter, hvad der ſagdes i forrige Brev om det Principium for vore Handlinger. Iſderne adlydede af

Frygt

Frygt for timelige Straffe og Haab om timelige Belønninger; de, ſom de havde at vente i det andet Liv, vare ikke nødvendige, ſiger Forfatteren, til at holde Iſrael i Lydighed. Aarſagen hertil maa ikke ſøges der i, at Gud var deres eeneſte Monark, deres timelige Regent, hvilket Forfatteren anfører; thi Gud var jo tillige deres Gud, Regent i aandelige Ting; men i Jødernes egen Forfatning; de vare et ſandſeligt, uoplyſt Folk, der først ſkulde kultiveres, og efterhaanden, ſom deres Capacitet udvidedes, blev dem og gradviis meddeelt Kundſkaber og det Aandelige. Femte Brev, om de Chriſtnes Kundſkab om Evigheden. Her anføres Steder af Skriften, der indeholde den Kundſkab, vi have om det tilkommende. Matth. III. 12. er det første Sted, hvilket ikke forekommer mig tydeligt nok; thi det lader ſig virkeligen forklare anderledes af den Contexť, hvor i det ſtaaer; udreven af ſin Sammenhæng, kan man forklare det ſom man vil. Nogle andre Steder ſynes ikke heller ſaa lige at beviſe det de ſkulle, for Ex. Ebr. IX. Eſ. XLV. 17. Derefter udledes af Stederne nogle Satſer, blant hvilke den fierde er, „at Fordømmelſen indbefatter alle muelige udtænkende Ulykſaligheder „ og ſmertelige Lidelſer, ſom Menneſkene efter deres Natur „ kan lide og være underkaſtede.“ Saa rundeligen vil nogle chriſtelige Menneſker have deres Medſkabninger plagede, da dog Gud, efter hvis Magt og Villie allene Straffens Uddeelelſe beſtemmes, truer ikke ſaaledes. Efter hin Maade blev der ingen Forſkiel paa den groveſte Synders og den mindſt Feilendes Straf, da Straffen er kun een, den mueligt ſtørſte, efter hin Sats nemlig. Forfatteren vil beviſe det med Ilden, hvor med Fordømmelſen lignes i Skriften, og det Element er for Menneſkene det ſmerteligſte. Men af en Lignelſe kan man ikke ſlutte ſaa overeenſtemmende til Sagen ſelv; thi det ſtrider mod en Sammenlignings Beſkaffenhed og Diemeed; desuden maa ſandſelige Menneſker, der ſaa lidet kan høre Fornuftens Røſt, overbeviſes og læres med ſtærke og ſandſelige Foreſtillinger; ſlige ſandſelige Billeder ere desuden af forſkiellig Styrke blant forſkiellige Nationer, der have ikke alle een Maade at udtrykke ſig paa. Overalt ere Graderne i de evige Straffe Beviis nok paa hin Sætnings Urigtighed. Siette Brev: vor Begierlighed efter at vide mere om Evigheden. Syvende Brev: hvad der er mueligt

og umueligt i samme vor Begierlighed. Her tales noget ubetænksom og ustadigt; Forfatteren siger, at det var umueligt for Menneskene at begribe noget meer om Evigheden, end der er aabenbaret os, end sige den ganske Hemmelighed; det synes mig er for positiv talt; thi veed Forfatteren hvorledes det mere, der fattes os i Kundskaben om Evigheden, er beskaffen? Paastaaer han, at vil afgiøre Sagen saa vis, saa maa han kiende det mere, som hverken han eller noget Menneske kiender noget til; saadan Slutnings-Maade løber i Cirkelen eller er petitio principii. Videre slutter Forfatteren: „af „ det, at vi ikke kan begribe meer om Evigheden, følger „ uimodsigelig, at en saadan Aabenbaring vilde være forgie„ves unyttig; og deraf følger igien, at denne Bekiendtgiø„relse nødvendig maatte stride mod den Høieste Viisdom." Man kan indvende herimod, at da Kundskaben om Treenigheden er for os noget meer, end den var en Gang blant Jøderne, og det mere vi veed derom end hine vidste, er ligesaa ubegribeligt for os, som en mindre Deel deraf, saa følger deraf først, at det i sig selv ikke strider mod Guds Viisdom, at aabenbare os Ting, som vi ikke kan begribe, dernæst at det mere der kan aabenbares os om Evigheden, ikke heller for sig selv betragtet kan stride mod samme Viisdom; videre, at fra en Kundskabs Ubegribelighed ikke kan sluttes at samme Kundskab er os unyttig og aabenbaret os forgiæves. Først dens Forbindelse og Sammenhæng med andre Sandheder kan afgiøre Spørsmaalet. Ottende Brev: Aarsagerne hertil. Aarsagen anføres at være vor Forstands indskrænkede Horizont. At Forfatteren er saa positiv i sin Sag anmerkede jeg før og samme kan siges om dette Brev. Niende Brev, om Menneskets kan være lykkelig uden at haabe eller frygte en Evighed. 10de Brev: om han kan være det uden at vide sin tilkommende Tilstand. 11te og 12te Brev: en nøiere Erkiendelse vilde hindre ham i visse Dyders Udøvelse. 13de Brev, at den vilde giøre Mennesket kiød af Livet og hindre hans Moralitet. Om disse Paradoxa vil jeg intet tale; heller ikke vil jeg opholde mig ved følgende: 14de Brev: det som vides af en sørrigfuld Evighed er nok, er mægtig nok til at afholde Synderen. 15de Brev: at en klarere og tydeligere Erkiendelse vilde aarsage hans større Forsyndelse. 16de Brev: en overdreven Tanke om begge bereøver os Nytten af den frem-

satte

ſatte Sandhed om Evigheden, item Reſultatet af det Ganſke. — Mutat qvadrata rotundis. Til Slutning er føiet en Deel Vers med Opſkrift: Til Tieneſte for dem ſom elſke Riim. Poeſie er det viſt ikke, for Ex.:

En Evighed fyldt med Guds Vredes Skaaler,
Med Ild og Røg, med rædſom Froſt og Kuld. —
Man lægge til, en ſtørre Klarheds Gave,
Den viſt nok blev til meer Forſyndelſe.
Mens Synderen ſin Friehed kunde gave
Des ſtærkere Bevægegrundene.

Sproget i Skriftet er meget ubehageligt; at bruge: ex diametro, vice verſa, ex poſteriore, er ikke en Zirlighed i Danſken; ligeſaa lidet diſſe Urigtigheder: at ſlutte fra det Nærværende, paa det Tilkommende; det hører for Hoben; Menneſkets Lage; udtænkende (ſkal være optænkelige) Ulykker ꝛc. ꝛc.

Dr. Morten Luthers liden Catechismus med Omſkrivning og Forklaring ved Friderich Aſtrup, Sognepræſt for Søndre-Sogn i Viborg. Viborg, 1779. Trykt hos C. H. Mangor. Stor 144 Sider foruden Fortale i 8. Koſter uindbunden 8 ß.

Atter en Catechismus-Forklaring, og Gud veed, hvor mange der endnu kan være i vente — Catechismus-Faget har i vore Tider Mængde af Arbeidere, men befrygteligt er det, at en og anden, endog uden at ſøge Privilegium derpaa, faaer at beholde ſit Arbeide ſelv, ſaaſom Publikum ikke kan være ſynderlig tient dermed. For omtrent 18 Aar ſiden giorde Hr. Aſtrup Udkaſtet til denne ſin Bog; han betiente ſig paa de fleſte Steder af Fuhrmanno paraphraſerede Catechismus, hvilken han (ſom Fortalen erindrer) den Tid havde ved Haanden: men nu ikke mere eier — hvorledes den er bortkommet, meldes ikke, men Skade er det dog, at han efter 18 Aars Forløb ikke atter har kunnet efterſee Fuhrmann for maaſkee derved at give ſin Omſkrivning nogle Forbedringer, ſom nu fattes — I en Forerindring til Læſeren og iſær til Skoleholderne gives nogen Underretning baade om Bogen ſelv og Brugemaaden. Den Vægt og Fynd, ſom ligger i Luthers Ord, ſkulle ved denne Omſkrivning falde Børnene i Øinene og paa Hiertet; Meningen af Luthers

hiſt

hist og her mindre fattelige Ord skulle og herved gisres tydelig, derfor er Omskrivningen snart en Forklaring over, snart et Tillæg til Catechismi Ord — Visse Lærdomme ere med Flid udeladte, saasom om Udvælgelsen og Forskydelsen, om Synden i sin Omfang betragtet, om Helved-Straffen o. s. v.; thi de ville efter Hr. Forfatterens Meening være en alt for ufordøielig Spise for Børnene — hvorvidt Hr. Astrup heri fortiener Bifald, vil vi ikke afgisre; os synes disse Lærdomme ikke mere ufordøielige for Ungdommen end mange andre, som have faaet Plads i Bogen, og at kiende Synden i sin Omfang forekommer os især aldeles nødvendigt. Visse Sprog af Sententzerne ved catechetiske Forklaring findes henførte hvert til sit Sted og Classe. Omskrivningen saavel over Sprogene som Catechismi Ord er giort kiendelig baade ved mindre Stiil og ved at sættes imellem Klammere. Saameget om Bogen selv, nu om Maaden at bruge den paa. Efterat Hr. Forfatteren har opholdt sig med at vise, hvor bedrøveligt det seer ud med Almuen, hvor vankundig den er, og hvor megen Møie det koster at bringe Confirmantere til nogenlunde at fatte, hvad de deels af Catechismus deels af Pontoppidans Forklaring har lært udenad, mener han og overlader til enhvers Dom, om ikke den Eenfoldige og Tungnemme gierne kunde lade det beroe ved at have lært denne Catechismus tillige med sin Omskrivning, og frietages for at gaae videre, men herved maatte følgende Omgang bruges, hvilken vi med hans egne Ord vil anføre: „ Lader Børnene „ første og anden Gang eller vel oftere lære Omskrivningen „ allene, indtil de har fattet den vel; giver dem Anledning „ at udtrykke Luthers Meening med andre Ord, end de her „ findes, helst deres egne, de maatte endog være eenfoldigere eller mindre bestemte. Gaaer saa videre frem til „ Forklaringen selv, og glemmer ikke at vise dem, at de „ Spørgsmaale, som her fremsættes og forklares, flyde af „ Catechismi Ord eller staae i Sammenheng dermed. Erindrer dem flittelig om det, som de engang har fattet, „ ved ofte igientagne Catechisationer, og deeler her Børnene i Classer efter deres forskiellige Alder og Begreb, saa „ at hver faaer tilpassende Underviisning.“ Her er det vigtigste af Fortalen — Skal vi nu sige vore Tanker om Bogen, da troe vi, at den kan have sin Nytte for mange Skoleholdere,

dere, som selv ikke ret forstaae Catechismus —— En bedrøvelig Sandhed! men dog en Sandhed! Blinde blive Blindes Veiledere —— man maae af Mangel paa tilbørlig og anstændig Besoldning tage, hvem man kan faae, til dette vigtige Embede; ihi hvad skulde opmuntre dem, der har anvendt deres Tid paa Lærdom og Oplysning, til at blive Skoleholdere? For dem altsaa, som af Mangel paa al anden Næringsvei ere, uagtet deres egen Vankundighed, blevne satte til at underviise Ungdommen, og nu, da de ere komne i det ummerlige Embede, ikke vil være ganske unyttige, troe vi, Bogen kan have nogen Nytte. Men Ungdommen vilde vi neppe give den i Hænderne, fordi den meget mere vilde forvirres end oplyses, naar Omskrivningen, som Hr. **Astrup** vil, skal læres udenad —— Arbeidet lettes nu ikke for Børnene, de faae mere at plage den svage Hukommelse med, og de mangfoldige Indskrænkninger, hvorved Luthers Ord bringes ud af deres Sammenheng, vil uagtet Stilens Forskiellighed ganske vist gisre dem Læsningen baade vanskeligere og kiedsommeligere. Vi maa dog anføre en Prøve paa Hr. Forfatterens paraphrastiske Indvævning for at vise vore Læsere, hvorvidt Børn kunne være tiente med at lære den eller have Lyst dertil. Uden at vælge, afskrive vi her det andet Bud!

„ **Du skal ikke tage Herrens din Guds Navn forfængelig** (Du skal vide, at jeg er din Gud, og derfor ikke
„ letsindig misbruge eller vanære mit Navn) **thi Herren vil**
„ **ikke holde den uskyldig, som tager hans Navn for-**
„ fængelig (om end Mennesker ikke holde den straffældig,
„ som vanærer Guds Navn, vil Gud dog vist ikke denne
„ Synd for sin Dom). **Det er:** (efter Luthers Forklaring)
„ **Vi skulle frygte og elske Gud** (Det er altid Grun-
„ den til Lydighed imod Guds Bud, derfor begynder Lu-
„ ther ethvert Buds Forklaring med disse Ord; thi hvor
„ Gudsfrygt er, der synder man ikke med Villie eller For-
„ Forsæt, og hvor Kierlighed er, der holder man Guds Be-
„ falinger) **ingen bande ved Guds hellige Navn** (ikke
„ misbruge Guds Navn til at ønske Ondt enten over sig
„ selv eller andre) **ikke sværge** (ikke beraabe sig paa Guds
„ **Vidnesbyrd** letsindelig) **ikke gisre Troldom** (ikke søge
„ Hielp hos Diævelen eller bruge overtroiske Midler) **ikke**
„ **lyve** (ikke gisre nogen falsk Bekiendelse, enten for Gud

„ i Bøn-

„ i Bønnen, eller for Menneſkene) **ikke ſkuffe** (ikke anſtil-
„ le ſig anderledes, end man er, eller misbruge Guds Navn
„ til Hyklerie og Bedragerie) **men udi al vor Nød og**
„ **Modgang** (baade Siels og Legems Nød) **paakalde Guds**
„ hellige **Navn** (anraabe Gud om Hielp og Frelſe efter
„ hans eget Ord Pſ. 50, 15.) **bede** (begiere alt got af
„ Gud baade for os ſelv og andre) **love** (priſe og berømme
„ Guds Herlighed ved Pſalmer og Sange, ſaavelſom ved
„ et helligt Levnet) **og takke** (erkiende Guds Velgierninger
„ med Taksigelſe).“ Hvor vidtløftigt er ikke her det andet Bud blevet ved denne hiſt og her ganſke unødige Forklaring, og aldrig opvakte Vidtløftighed Lærelyſt hos Ungdommen; men ſaaledes har Hr. A. paraphraſeret Luther fra Top til Taae. Nu og da er Omſkrivningen ikke alt for rigtig —— for Ex. i det 8de Bud gisres ingen Forſkiel paa falſkeligen at **beſøre**, at **bagtale** og **berygte** —— det første kalder han at opdigte Løgn om Næſten til at føre ham i et ondt Rygte, det andet at tale ondt om Næſten i hans Fraværelſe, og det tredie at føre nogen i et ondt Ord, hvilket altſammen uden Tvil er eet og det ſamme; i det mindſte formaae vi ikke at indſee nogen Forſkiel her imellem efter denne Forklaringsmaade —— at **beſøre**, troe vi, betyder at anklage nogen for ſin Overmand. Joſeph beſørte ſine Brødre for deres Fader d: han klagede dem an. Imellem at **bagtale** og **berygte** beſtaaer Forſkiellen efter vore Tanker deri, at det ene ſkeer jevnligere og forſætligere end det andet —— Om Ord og Vand og begges Sammenføielſe i Daaben behøve vi ikke her at ſige vor Meening, da den tydelig nok er ſagt i Recenſionen over **Grundtvigs** Catechismus. Det er en uſſel Maade at hielpe ſig frem paa, naar man for endelig at beholde Luthers Ord hellere end Skriftens ſpørger og ſvarer med Hr. A. ſaaledes: S. 120, „ hvilket er det jordiſke Middel?“ „Vand,“ „ hvilket er det himmelſke Middel?“ —— „Aand,“ „Men „ i Catechismus nævnes jo **Guds Ord**, ſom er ſammen„ føiet med Vandet?“ „Aand og Guds Ord ere uadſkil„ lige; thi Jeſu Ord er Liv og Aand.“ Her tages jo Aand i en langt anden Bemerkelſe, end det i Daaben bør tages? Med Alterens Sacramente er jo ogſaa Jeſu Ord ſammenføiet, men hvo vil derfor ſige, at Aand her er den himmelſke Leel? —— Gid man dog vilde følge Bibelen, ſom aldrig no-

nogensteds siger, at Ordet er den himmelske Deel i noget Sacramente, eller at det er det samme, enten man nævner Guds Ord eller den Hellig Aand! — I en Note S. 62 siger Hr. A. i Anledning af den Lærdom om Christi Nedfart til til Helvede: „Skoleholderne maae her betyde Børnene, at „denne i sig selv tvivlsomme Lærdom kan antages og for„kastes uden Troens Forliis." — hvorfor lod Hr. A. den ikke da blive reent borte? hvorfor regnede han den ikke til den før ommeldte ufordøielige Spise? — Dog! vi har allerede været for vidtløftige under dette lille Skrifts Anmeldelse, vi vil være desto kortere i at recensere nok en Catechismus, som har følgende Titel:

Christendommens Hoved-Sandheder af den hellige Skrift ved **H. J. Birch**, Sognepræst for Wallensbechs Meenighed. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos M. Hallager, boende paa Rosengaarden No. 115. Stor 20 Sider i stor 8vo. Sælges hos Gyldendal for 4 ß.

Kortere Lærebog kan den tungnemmede Ungdom dog neppe ønske sig, og dog er den uagtet sin Korthed efter Hr. Forfatterens Plan temmelig fuldstændig — Religionens Hoved-Sandheder ere fremsatte med faa Ord inden for en Spalte, og lige over for findes bibelske Sprog at bevise dem med. Under følgende Artikler afhandles den hele Christendoms Kundskab. 1) Gud. 2) Skabelsen og Opholdelsen. 3) Englene. 4) Menneskет. 5) Syndefaldet. 6) Synden. 7) Forløsningen. 8) Omvendelsen. 9) Troen. 10) Et helligt Liv. 11) Den hellig Aands guddommelige Hielp. 12) Bønnen. 13) Den hellige Skrift. 14) Daabens Sacramente. 15) Alterens Sacramente. 16) Døden. 17) Opstandelsen. 18) Dommen. 19) Verdens Ende. 20) Himmerig. 21) Helvede — hvortil som et Anhang ere føiede adskillige bibelske Sprog, som handle deels om de Gudfrygtiges Lyksalighed endog i dette Liv baade i det timelige og aandelige, deels om de Gudfrygtiges Trøst i al Nød. Hr. B. har ikke ladet sig nøye med at anføre et Sprog til hver Sætning, men undertiden 3 eller 4, hvilket synes os deels overflødigt, da et got passende Beviis gior det samme, som flere til Sandhedens Stadfæstelse, deels tvertimod Planen, som skulde være ved

mue-

mueligſte Korthed at hielpe paa de allereenfoldigſtes tunge Nemme og ſvage Hukommelſe —— men nogle af diſſe Sprog ere merkede med en Stierne, og dem vil Hr. B. ikke have lærte udenad, men allene forklarede for Ungdommen. Imod Ordenen lod ſig giøre en og anden Indvending —— hvorfor ſættes for Ex.: Lærdommen om den hellige Skrift iblant de allerſidſte Artikler? burde den ikke, da Hr. B. dog ſaa flittig vilde bruge Skriften og den allene, ſnarere have ſtaaet allerforreſt i Bogen? —— et og andet Sprog er heller ikke ſynderlig beviſende, for Ex. S. 5. beviſes, at Adam og Eva vare meget lykſalige og udødelige, med diſſe Ord 1 Moſ. 2, 8. „ Gud ſatte dem i en deilig og frugtbar Have," og her, ſynes os, tales juſt ikke, i det mindſte intet tydeligt, om de førſte Menneſkers Udødelighed.

β.

❀ ❀ ❀

Da Hans Høiærværdighed Hr. Dr. Baſtholm haver færdig til Trykken en Nye Overſættelſe efter Grundſproget af det Nye Teſtamentes Skrifter, ſom allevegne er under Texten forſynet med oplyſende Anmerkninger til Skriftens Forſtaaelſe for den Ulærde, ſaa vil jeg, for nogenledes derefter at kunne beſtemme Oplagets Størrelſe, herved indbyde dem blant det høiſtærede Publikum, ſom ville eie dette Værk, til at lade deres Navne antegne hos mig inden Martii Maaneds Udgang. Hele Værket vil udgiøre tvende Tomer i ſtor Octav Format, ſom begge leveres paa eengang til Subſcribenterne for 4 Mk. Alphabetet paa Trykpap. og 5 Mk. 8 ß. paa Skrivp., hvilket for det hele Værk ikke vil overgaae 2 Rdlr. For dem, ſom ikke ſubſcribere, vil Prisen ſiden blive noget høiere. Værket ſkal udkomme ſaaſnart mueligt i dette Aar, og jeg haaber, at Publikum vil være ſaa meget begierligere efter det, ſom det er det eneſte Nye Teſtamente, vi have i Modersmaalet med Forklaringer til Textens Oplysning.

Gyldendal.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. II.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 17de Mart. 1780.

Commentære eller Forklaring over den Danſke og Norſke Lov ved Peder Kofod Trojel, J. U. D. Kiøbenhavn. Trykt 1780. Stor 23 Ark ordinair 8vo, foruden 1 Ark Dedication og Fortale. Paa Proftes Forlag. Prisen er 3 Mk.

Her have vi da en Commentære over Fædrenelandets Love, ſom, efter Forfatterens egne Ord, er Begyndelſen til en ſtor Bog, en Bog, ſom de Lovlærde længe have ønſket, en Bog, til hvilken Forfatteren, efter Anchers Anviisning, har i 7 Aar ſamlet Materialier med videre. Denne Bog er tilegnet den Kongel. Commiſſion for Communitetet og Regentzen, der valgte og yndede Forfatteren i hans Kald. Dette Valg, denne Yndeſt ſkal ved Bogen offentlig retfærdiggiøres. Her er ingen Compilation. Nei! for Himlens Skyld! ingen Compilation, Ancher, Høyer og alle de, ſom have Afſkrifter af diſſe tvende Mænds Collegier ſkulde herom være Vidner. — Læſeren tilgive os, om vi ſkulde ſynes for meget at opholde os ved Forfatterens Fortale, den er ſærdeles i ſit Slags, ja ſaa ſærdeles, at vi næſten troe, at Bogen er ſkrevet for Fortalens Skyld. — I denne Fortale er det at Forfatteren giør en offentlig Afbedelſe for ſin (ſom han ſelv kalder den) mislykkede Diſputatz. Vi ſige offentlig Afbedelſe; thi Forfatteren venter Opreisning hos Publikum, han maa altſaa have forſeet ſig. Men Hr. Forfatter! Diſputatzen var jo pro ſummis in jure obtinendis honoribus?

Hvem tvang Dem til at attraae Doctor-Værdigheden? Ingen, meene vi. — De blev Doctor — vi tænkte den Gang allene paa vort Lands Naboer, der med agtſomme Øine bemerke vore Academiſke Handlinger; med Stiltienhed ſøgte vi derfor at ſkiule Værket. — Nu fremkommer derimod Forfatteren, tvertimod alle Forſigtigheds Regler, og blotter ſin egen Svaghed. At Facultetet i den Anledning ſkulde blive ham nogen Tak ſkyldig, derom tvivle vi. Saa meget er viſt, at de udi nærværende Fortale anførte Undſkyldninger ere aldeles unødvendige. Men nok om denne driſtige Fortale; den bærer et i diſſe Tider temmelig almindeligt Stempel, ligeſom den og formodentlig allene er ſkreven for dem, hvis Tid ei tillader at læſe andet end Fortalerne af de Skrifter, der ere uden for deres Fag. Vi begive os til Værket ſelv; vi have læſt det ved Siden af Anchers og Høyers Exegeſis, intet fandtes af Betydenhed uden det, ſom tilhørte diſſe ſtore Mænd. Hvor vil Forfatteren hen, tænkte vi. Han vil have Opreisning, han vil ikke være Overſætter, endnu mindre Compilator, hvad da? Endelig kigede vi bag Forhænget, vi ſaae: Bulls Regiſter forladt paa Halveien; Diſputzen henlagt, ſom den, der havde giort ſin Virkning; et nyt Foſter ſkulde i Haſt frembringes; til Lykke havde man Anchers Exegeſis over den første Lovens Bog — denne overſat, lidt af een, lidt af en anden tillagt, lige meget enten det var heelt eller halvt, nok! naar man kun fik et Octav-Bind færdigt, ſom indeholdt Commentære over de 6 første Kapitler af Lovens 1ſte Bog. — Forfatteren begynder med en Indledning til Lovenes Fortaler. Med de ældre Loves Hiſtorie vil han ikke befatte ſig; thi den findes, ſom en Indledning ved de fleſte juridiſke Collegier, derimod vil han hellere foredrage Lovenes egen Hiſtorie. Vi kiende intet godt juridiſk Collegium, i ſær iblant de ſeenere, ſom mangler Lovens egen Hiſtorie; Forfatterens Udtog fra S. 1 til 12 er ſaa ufuldſtændigt, at enhver Danſk og Norſk Lovkyndig maa ſkamme ſig ved diſſe Tings Ukyndighed, og dog ſkal dette Udtog, efter Forfatterens Ord S. 1, meget ofte være Nøglen til Lovgiverens Hensigt. Ved Lovenes Fortaler ſelv findes intet andet end bekiendte Ting anførte. Førend Forfatteren nærmer ſig til Lovens 1ſte Bog, giver han os atter en Indledning. Her ventede vi i det mindſte at læſe noget i Almindelighed

om

m Rettergang, Retten og dens Personer med mere, men i et Sted maatte vi nøies med, at Forfatteren viste os hvad et vert Kapitel i denne Bog handler om, og hvorledes nogle af Kapitlerne kunde have staaet i en bedre Orden. S. 33 fore-ommer en Definition paa **Lovens Forklaring**, der vist ortiener at mærkes, siden man fra den kan slutte til de øvri-e. S. 38 sætter Forfatteren sig i en Stilling, der skulde ynes at love meget; her vil han vise det Ord: **Værnetings** gentlige Bemærkelse; til den Ende undersøger han adskillige Steder, hvor Ordet forekommer og derefter, ved at samle Begrebene, giør han dets Definition saaledes: **Værneting betyder egentlig den Under-Ret, for hvilken man or-entligviis i første Instanz skal svare.** Denne Defi-ition have vi tilforn meget ofte baade seet og hørt. Men i bede Læserne at agte en Følge, som Forfatteren uddrager S. 40 af denne sin Definition: **Der gives altsaa ikke flere Værneting end Hiemting** (forum domicilii) **og Eien-oms Ting** (forum rei sitæ). Vi begribe ikke, hvorledes Eiendoms Ting mere fortiener at kaldes Værneting end de andre Ting, om hvilket Kapitlet taler, i sær da den 18de Art. ud-trykkelig siger: da holdes det for Værneting ꝛc. Fra denne Sætning viger desuden Forfatteren selv S. 85, naar han si-er: da holdes det for Værneting, uagtet det ikke er NB. **Hiemting.** Ligeledes S. 102, naar han ved de Ord i den 6de Art.: **Haver nogen adskillige Værneting**, endelig il at Artiklen skal supponere den Indstevnte, at have flere NB. **Hiemting** Heraf maa man jo troe, at Forfatteren lene anseer Hiemting for det **egentlige Værneting**, hvil-et er stridende med hvad han forhen haver sagt S. 40. Naar oven desuden efter Forfatterens Meening ved Værneting i en 26de Art. forstaaer allene flere Hiemting, saa flyder der-f, at Borg-Retten, Hof-Retten med flere blive Hiemting, elgelig og Værneting; thi at denne 26de Art. virkelig sup-onerer, at een paa et og samme Sted kan have flere Værne-ting er uden al Tvivl; den stod ellers til Overflødighed og llod Sagsøgeren et Valg, der ei kunde finde Sted. Alt tte med mere haver Forfatteren ikke tænkt paa, da han sagde: lt der ikke vare flere Værneting end Hiemting og Eiendoms ting. Forfatteren haver derfor, efter vore Tanker, i Ste-en for at bestemme Værnetings egentlige Bemærkelse bragt

Tingen i et ſtørre Vilderede. S. 46 anmærker Forfatteren at **Birk** ſkal have ſit Navn af, at man betegnede dets Om fang med Birke-Træer. Denne beſynderlige Derivation rø ber den ſtørſte Efterladenhed hos Forfatteren; thi hvis han i det ringeſte havde raadført ſig med **Ihres** Gloſſ. Suiogoth ved det Ord Birke, Björke kunde han umuelig have ſøgt a indbilde ſine Læſere, at Birk kom af Birke-Træer. At han kiender dette Gloſſarium tvivle vi ikke paa; thi han have ſelv anført det paa nogle Steder. Han bør kiende det; th at commentere over Loven uden at kiende Sproget og hva dermed ſtaaer i Forbindelſe, vilde være en alt for ſtor Feil Et Beviis paa Forfatterens Vittighed og Smag forekomme S. 56. i Anledning af Ordet: **Odel.** Viſer det at Digreſſio nen er heel løierlig. S. 129 anfører Forfatteren Contracter Tilbagekaldelſe, hvortil man haver været tvungen, til de der vedkommer jurisdictionem voluntariam og hvortil alt ſaa, efter Forfatterens egne Ord S. 130, ei behøves noge foregaaende Stevning. Dette at være aabenbare urigtig tvivler vel ingen om; thi hvorledes ſkulde man vel kunn fremſætte med Nytte exceptio metus v. coactionis uden a ſtevne i Følge 1ſte B. 4de Cap. 1ſte Art. den, hvis Gods de egentlig paagielder. At det Ord: **Vedermaals Ting** S 149 er maadelig fortolket, finde vi os beføiet til at erindre deels, ſiden flere Ord haver haft ſamme Skiebne, deels ſide vi fordre Ords Fortolkning af den, der opkaſter ſig til Com mentator over Landets Love. —— Den Forklaring Forfattere giør S. 257 over 1ſte B. 5te Cap. 13de Art. troe vi ei bø antages; At der ved **Domme** i denne Art. allene forſtaae **Doms-Slutninger** og ei **Doms-Acter** formeene vi dera at Art. befaler Dommere lydelig at afſige **Dommene.** Fo fatteren vil dog vel ikke, at Dommeren lydelig for Rette ſkal oplæſe hele Doms-Acterne. Art. ſiger ydermere, ſa **derudi ikke kan giøres nogen Tvivl, hvormed n gens Ret kunde blive forhalet,** diſſe Ord paſſe ſig ik paa Doms-Acter, men paa Doms-Slutninger, og have fo nemmelig Henſigt til tvetydige Domme med flere, og m **begge Parternes Beviisninger,** hermed ſigtes til ratio nes dubitandi & decidendi, ſom en Dommer, der ſtaa under Appel, bør anføre i ſin Dom. Den af Forfatteren anførte 20de Art. beſtyrker ei hans Meening; thi denne tal

og allene om Doms-Slutninger. Hvad Doms-Acternes Beskrivelse og Udstædelse angaaer, da omtales samme i 1ste B. 8de Cap. 5te og 6te Art. — Naar Forfatteren fra S. 313 til S. 319 søger at give sine Læsere Begreb om Voldgift, saa see vi ei rettere end at denne meget simple Materie er af ham bragt i et nyt Vilderede. Havde Forfatteren holdt sig til Voldgifts Natur, betragtet samme eene og allene som en Contract, ladet 5te B. 1ste Cap. været Reglen, saa havde han med mindre Vidtløftighed, større Tydelighed og mere Fuldstændighed kunnet vise Volgifts Beskaffenhed. Han havde da aldrig sagt S. 315, at Voldgift er et Beneficium, som Lovgiveren haver forundt sine Undersaattere; Hvem i al Verden haver nogen Tid anseet det for et Beneficium (i juridisk Forstand) at kunde med en anden slutte Contract, naar der allene spørges om Mit og Dit. Mindre havde han sagt: At Voldgifts Kiendelsers Indstevning til Stadfæstelse kunde maaskee være nødvendig, naar de skulde exeqveres; dette er urigtigt; thi vil den, som med en anden haver indgaaet Voldgift, ei efterkomme Kiendelsen, saa stevnes han coram foro competente til at opfylde den eengang indgaaede Contract. Citanten haver da ved Voldgiften vundet: at det som forhen var tvivlsomt imellem ham og Vederparten er ved Voldgifts Kiendelsen blevet reent og klart, naar kun Voldgiftsmændene ei have overskredet deres Fuldmagt. — Men det er Tid at vi slutte vor Recension. Vilde vi holde det med Forfatteren fra S. 1 til Enden, saa maa vi tilstaae, at denne gode Mand haver givet os Leilighed nok til at skrive en Recension større end Bogen selv. De af os anførte Steder ere allene nogle faa Exempler. Ancher haver han troelig fulgt og Skade for ham selv, at han ei haver ladet det blive derved, men han haver villet giøre Tilsatzer, disse, ja disse mislykkede Tilsatzer! ere ikke andet end Stumper, Lapper revne fra et og andet Sted; thi naar vi ved Giennemlæsningen tænkte at læse en Commentaire over Loven, saa bleve vi ofte førte ind i Systemet, og der — der fandt vi lutter Ufuldstændigheder. Nogle Steder viste Forfatteren os de Forandringer, der ere giorte i Loven ved seenere Anordninger, andre Steder fandt vi intet. — Overalt troe vi os med den fuldkomneste Overbevisning berettigede til at sige: At Forfatteren haver skrevet uden i Forveien at have giort

ſig nogen Plan. —— Een Feil kan vi heller ikke tilgive Forf., denne nemlig: Han haver udeladt ſaa meget Godt, ſom findes hos Ancher, ſaa mange af denne ſtore Mands ſmukke Spørsmaale ved næſten enhver Art. ere aldeles forbigaaede med mere. Vi begribe lettelig hvorfor? Diſſe Ting koſte Umage og Eftertanke. —— Til Slutning maa vi erindre, at den anſøgte Opreisning kan vi for vor Part ei tilſtaae Forfatteren; den udſættes til videre, i det mindſte ſaa længe indtil Forfatteren faaer lagt Haanden paa Lovens 2den Bog; thi Anchers Commentaire er allene over den første. I Henſeende til det Typographiſke udmærker Bogen ſig og ved en Mængde Trykfeil, ſlet Papiir og Tryk. Af Titel-Bladet ſkulde man troe, man fik i Haanden en Commentaire over hele Danſke og Norſke Lov, da man dog ſiden lærer, at det kun er over 6 Capitler af Lovens 1ſte Bog. Ingen Titel eller Overſkrift over Columnerne findes, hvilket foraarſager Læſeren et temmeligt Vildercde. Alt dette haabe vi rettet i Fortſættelſen.

Zoroaſter og Selime. En øſterlandſk Fortælling af dens Originaler ved en frie Overſættelſe, ſamlet og udgivet i Fædrenelandets Sprog af Mentor. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos Simmelkiær. Koſter 10 Sk.

Hvem denne Mentor er, veed vi ikke, og om vi end vidſte det, var det imod vor Pligt at bekiendtgiøre det, han ſelv havde villet ſkulle ſkiules. Bogen er dediceret til Frue Stats-Secretairinde Guldberg. Siden Skriftet ikke er beſtemt til at være en hiſtoriſk Underſøgelſe, men en Fortælling opſat til blot Fornøielſe, ſaa kan man undſkylde Forfatteren om han juſt ikke har fulgt de troeværdigſte Skribentere. Hans Hensigt førte det med ſig, at han maatte følge den, ſom gav bequemmeſt og meeſt Materie til behagelig Fortælling. Ikke heller bliver det vor Sag her at afgiøre, om der vare flere Zoroaſtres til, ſom Plinius ſynes at formode. Forfatteren foreſtiller Cyrus med ſin Dronning Caſſandane at reiſe til Magi, hvis Studeringer og Levemaade beſkrives. De komme i Tale med Zoroaſter, ſom var Overhoved for Magi; de høre ham ſelv fortælle hvorledes han blev forelſket i Selime en Veſtalinde, og at han for at omgaaes med hende blev ſelv en forklædt Veſtalinde og gav ſig det Navn Amana. Bevæb-

vabnede Lycier, hvis Dronning Selimes Moder var, førte hende bort, og Zoroaſter reiſte vildt omkring for at opſøge hende, indtil han endelig fandt ſin Elſkte i Lycien. Diſſe Folk beſkrives. I en Krig, ſom Lycierne den Tid førte med Carierne, viſte Zoroaſter ſaa ſtore Helte-Gierninger, at han blev almindelig berømt, og foreſtilles Dronningen, ſom da var Selime. Hun kiendte ham ikke. Efter nogen Omgang med hende, ſpørger han, om hun ikke kiendte ſin Amana, Veſtalinden; han blev tilſidſt hendes Gemahl, men kort derefter døer hun. Han nedlægger Regieringen i Lycien, der nu ikke havde noget indtagende for ham, naar Selime var død, og begiver ſig til ſit Fædreneland Indien, hvor hans Broder regierede. Men da han uden al Grund af hans Broder blev miſtænkt for at tragte efter Regieringen, da der dog var intet han mindre attraaede, begav han ſig fra Indien, beſøgte Aſiens Viiſe og kom tilſidſt til Aroſes Bredde, hvor Magi valgte ham til Overhoved. Tilſidſt endte Zoroaſter ſin Samtale med Cyrus og Caſſandane ſaaledes: „Sielene ſtiſ„te her paa Jorden kun blot en kierlig Bekiendtſkab med „hinanden, men paa hint Herligheds Sted, ſkal deres ret„te Foreenelſes Fuldbyrdelſe først fuldkommes. O Selime! „Selime! vores Flamme ſkal ævig brænde. Jeg troer, at „du i de ſalige Egne ikke kan være fuldkommen lykſalig, „førend jeg kommer did og tager Deel der i med dig. Thi „de, ſom have været forbundne med hinanden, ved en reen „Kierlighed i Tiden, elſke og hinanden i Evigheden, da „ſand Kierlighed er udødelig. Guderne glæde mig ſnart „med at omfavne dig i diſſe Lykſaligheders Boeliger. —— „Denne Zoroaſters og Selimes Hiſtorie, ſamt den rørende „Tale af denne viiſe Mand, giorde ſaadan Indtryk paa „Printſens og Princeſſens Hierter, ſaa de opløſtede deres „Øine til Himlene, og giorde den udødelige Gud det Løfte: „de ſkulle elſke hinanden og Dyden, indtil deres Dages „Ende.“ —— Forfatterens Fortællingsmaade er ſimpel og paſſende. Haas Ortographie ſynes alt for ſielden: **foreſtillede** i Stedet for **forſtillede**, **jættede** for **giettede**, **nødt** for **nydt** ere vel Trykfeil. Men om Ortographien kan vi ikke ſige noget med Grund, da det ſynes, at intet i vort Sprog endnu er grundet paa faſte antagne Regler. Nogle har Lyſt til at derivere ſaa mange Ord ſom mueligt fra det Tydſke og

dreie Ortographien derefter, andre hænge for meget af Etymologien og skrive Skriver for Skrifter, da dog Euphonie understøttet ved engang antaget Brug bør have mere Vægt. Nogle faa følge vore ældste Forfædres Skrifter, hvilke vi ere tilbøielige at bifalde; thi de kunne ofte udtrykke sig med større Fynd, og vi finde i dem mange Ord og bequemme Talemaader, som nu savnes, og som endeel søge at overføre fra fremmede Sprog, da dog ingen Forandring i et Sprog kan være mere naturlig for det, eller synes friere for Affectation og Nyehed end den der engang har været brugelig og er opruunden fra dens egen Kilde. v.

En større Dansk-Latine Grammatica, hvoraf den hidtil i Skolerne brugte Grammatica er et Udtog, sammenskrevet af Søren Ancherſen. 33½ Ark i 8vo. Odense, 1778. Trykt i det Kongel. privilegerede Adresse-Contoirs Bogtrykkerie. Koster 1 Rdlr.

Af Fortalen ersares, at denne Grammatica har for 20 Aar siden været færdig til Trykken; at den er udarbeidet efter de Kisbenhavnske Professorers Raadførsel og Eftersyn, at der ikke findes en Linie i Bogen, som jo af Sal. Hr. Professor og Doctor Theologiæ ved det Kisbenhavnske Universitet Hr. Marcus Wøldicke, er bleven igiennemseet og forbedret, og dette sidste er beviist af hans egenhændige Anmerkninger. Videre sees af Fortalen, at Verket er udarbeidet efter Jersini og den Marchiske Grammatica; at Anmerkninger ere tilføiede af Franc. Sanctii Minerva, Gerhard. Joh. Vossii de arte Grammatica, Thomæ Ihre Roma in nuce, Grammatica Lubecensi, Bangii, Sigvardi og flere. I Prosodien er laant endeel af Ihre og Bohuslai Balbini Verisimilibus, foruden hvad der er borget af Jersini og den Marchiske Grammatica. Til Enden af Bogen skulde have været lagt nogle Regler om Ziirligheden i det Latinske Sprog af Laurentii Vallæ elegantiis, Bangio og andre; men da disse Ziirligheder ere bortkomne i Sal. Justice-Raad og Professor Doct. Hans Peter Ancherſens Stervboe, har Hr. Professor Ancherſens høie Alder ei tilstadet ham at affkrive dem paa nye, og man savner dem altsaa her. — Ved at sammenligne nærværende Grammatica med den Marchiske vil man erfare, at

denne

denne er Hovedsteenen, hvorpaa den større Dansk-Latine Grammatica hviler. I Orthographien og Etymologien er her endeel, og meget, som man ikke burde søge forgieves i en større Grammatica, udeladt; i de øvrige Deele har man troeligere fulgt den Marchiske. Endog som Oversættelse kan vi ikke rose Bogen, da her ofte uden Nødvendighed og til Skade gisres Forandringer. Den Marchiske siger: Die Grammatica ist ein Kunst recht zu reden und recht zu schreiben. Den Danske: Den Latinske Grammatica lærer os ret at tale og skrive Latin. Den Marchiske: Aus Sylben werden gantze Wörter. Die Wörter sind entweder Einsylbige ꝛc. Den Danske: Af een, eller flere Stavelser, blive hele Ord, og alle de Stavelser, som høre til de Ord, maa i Skrivningen staae sammen. Ord bestaae enten af een Stavelse ꝛc. Dog det vilde blive alt for vidtløftigt, om vi anførte alle anbragte unødvendige Forandringer. For dem, som læse den i Skolerne anbefalede latinske Grammatica, kan nærværende ikke være utienlig, endskiønt den ikke udtømmer den Marchiske, eller retter dens Feil. Adskillige indløbne Trykfeil maa Læserne vel vogte sig for, og den Hielp, man har af et udførligt Register, savne de, og altsaa nødes de til at efterblade, naar de søge noget. Da den Marchiske Grammatica har et fuldstændigt Register, indsee vi ikke Aarsagen, hvorfor man ei heri har fulgt den, saa vel som i det øvrige.

Altenburg.

Ueber die Geschichte der vereinigten Niederlande, nach dem Französischen frey übersetzt, berichtigt und vermehrt von **Friedrich Carl Thürnagel.** Første og anden Deel. 2 Alph. 15 Ark i 8vo. 1778. og 1779. Hos Richter. Koster Mk.

Skriftet indbefatter Tiden fra den christelige Tidsregnings Begyndelse til Prints Moritz Død 1625., og er underholdende, skiønt ikke frie for Feil. Det Franske har denne Titel: Abrégé de l'Histoire de la Hollande & des Provinces unies par Mr. J. C. F. Kerroux, og er i Aaret 1778. trykt baade i Leiden og Paris. Man forlangte af Hr. Kerroux i Fransk at oversætte et vist Hollandsk skrevet Udtog af Hr. Wagenaars med Bifald optagne større Historie; men han tænk-

te i Henſeende til Planen anderledes end Originalens Forfatter, og ſkrev en egen Hiſtorie, ſom han i Indledningen driſter ſig til at give et Fortrin for alle Afhandlinger af lige Indhold. I denne Indledning forſikrer han, at Bor, von Meteren, Brand og Wagenaar ere Udlændingerne ikke bekiendte. Om Bentivoglio, Grotius, Basnage, Janicon, Strada og Neufville dømmer han, at de ikke ere fuldſtændige, og indlade ſig ikke i Familie-Forfatninger, det er efter hans Forklaring, at de ikke afhandle i viſſe Afdeelinger, Nationens Regierings Forfatning, Skikke, Charakteer og Velſtand. Hans egen Hiſtorie holder han for nødvendig, da Udlændinger ikke længere kunde undvære en god Hiſtorie om den Hollandſke Handel, Lovene og i ſær om Nederlandenes ſtatiſtiſke Tilſtand. Heraf ſeer man, at Hr. Totzes Arbeide er blevet ham ubekiendt. Hr. Thürnagel giver deels ſelv, deels ved den Berlinſke Prædikant Ulrich, der har ſkrevet en Fortale til den første Deel, Efterretning om Behandlingsmaaden ved Overſættelſen, og forſikrer, at han har beholdt Inddeelingen, Sagernes Valg og adſkillige Jagttagelſer af Hr. Kerroux Skrift, men i øvrigt tilføiet det planmæſſigſte af Kilderne ſelv, og til deels ombyttet det mindre intereſſante med vigtigere Handlinger. Alt dette klinger meget herligt; men da man for længe ſiden er vant til at høre ſlige Forſikringer, er man bleven mere mistroiſk, og naar man finder, ſom det forholder ſig her, at Forfatteren ſkuffer ſine Læſere, bliver man fortrædelig paa en Overſætter, der lovede at forbedre ſin Original. Af Totzens korte Udtog er hele Steder indrykkede, ſom ikke bør komme Hr. Thürnagel til Forkleinelſe, da han troeligen tilkiendegiver dem ſelv.

Nürnberg.

Des Sineſiſchen Weltweiſen Confucius Lebensbeſchreibung und hinterlaſſene Lehren der Weisheit, nebſt einem Anhang von den moraliſchen Grundſätzen der Stoiker. 1779.

En Skribent, der for at tillokke Kiøbere, zirer ſit Skrift med en Titel, der lover meget meer end Skriftet ſelv indeholder, kan rettelig lignes med en Markſkriger, der paa Hiør-

nerne

nerne af Gaderne opslaaer Plakater om sin Herzstærkende Lebens Balsam og wunderthätige Elixirer. Begge komme overeens i dette, at de forlokke uforsigtige og lettroende Kiøbere til at udgive deres Penge, uden at faae fuld Valuta derfor i Varene. Vi anse det for vores Pligt at advare Publico for slige Charlataner, og deres Kram, hvor vi finde dem, og derfor holde vi for at det ogsaa er vores Pligt at advare dem for nærværende Skrift. Den som deri venter at finde en ordentlig, rigtig og tilstrækkelig Beskrivelse over den chinesiske Viises Levnet og Lærdom, han vil vist bedrage sig? Man finder her intet andet end en eensidig og ufuldstændig Samling af Confucius's Levnets Omstændigheder og Maximer. **Anhanget** om Stoikernes moraliske Grundsætninger svare aldeles ikke til sit Navn, med mindre man vil kalde en tør Opregnelse paa Dyder og Laster en Opregnelse af Grundsætninger. Uden at tale det ringeste om Stoikerens ὁρμη eller ἀφορμη, om den vigtige Inddeling i τα ἐφ' ἡμιν og τα οὐκ ἐφ' ἡμιν. En Sag hvorpaa Stoikernes moralske Philosophie fornemmelig grundede sig. Uden at definere hvad Stoikerne forstod med ὠφελλειν eller βλαπτειν, ved Ont og Got, ved Dyder og det høieste Gode, hvori dog Stoikerne for den største Deel afvigede fra den almindelige Talebrug, og hvilket tilsammen ikke vel kan undværes at vides, naar man vil have et tydeligt Begreb om den stoiske Moral-Philosophie, kommer Forfatteren pludselig frem med de fire stoiske Hoved-Dyder, „Klugheit, Stärke (skal nok være Standhaftighed: ἀνδρεια) Gerechtigkeit und Mässigkeit; vi vil ikkun anmærke, at Forfatteren, naar han definerer Gerechtigkeit ved en Dyd, der har til Gienstand Kundskaben om saadanne Ting, som man maae vælge og forskyde, aabenbar forvirrer Retfærdighed, der efter Stoikernes Begreb var en Videnskab at give hver sit, med σωφροσυνη, og viser tilstrækkelig hvor lidet hans Tanker og hans Pen har giort hverandre Selskab, medens han var i Arbeide at skrive. Resten er, som vi har sagt, intet andet end en tør Opregnelse paa Dyder og Laster. Paa den sidste Side har Forfatteren endnu givet Læseren en lille Tilgift af et Par Linier, den har til Opskrift: Pietas, og in-

de-

beholder: at de Gamle forstod ved **Gudsfrygt** ei allene Ærefrygt mod Guderne, og Børns mod Forældrene, men og die fromme Tuneigung gegen ihre Nächsten. Det er mere end vi veed. Vel er det os bekiendt, at Pietas i det latinske Sprog betyder baade Ærefrygt for Guderne, og Pligt mod **dem man staaer i en Slags nøie Forbindelse med**, for Ex. Forældre, Regentere, Undersaatter. Men at sige et Ord har tvende Begreber, og at sige det ene Begreb af Ordet indbefatter de andre under sig, er just ikke lige gieldende Ord. Naar en Forfatter saae sig under den bedrøvelige Nødvendighed at skrive for Penge, burde han dog være saa meget bekymret for sin Ære, at han skiulte denne Bevægegrund, saavidt mueligt, og ikke aabenbare blottede sig ved at sammenskrive noget, hvori hverken Plan eller noget anstændigt Øiemeed kan spores.

Anmärkningar öfwer then, i afseende på grundläggningen till en Bibliſk och Practiſk Christendom, högwigtiga **St. Pauli Epiſtel till the Romare**; författade, under jämförelſe af Nya Prof-Öfwerſättningen med Grundtexten, och wår gamla, ſamt andra Verſioner, af **Andreas Knös**, then Heliga Skrifts Doctor och Domprost i Skara. Upſala, Trykte på egen Bekoſtnad af **Johan, Edman**, Kongel. Acad. Bogtrykare, År 1776. 1 Alph. 14½ Ark 8vo. Koſter hos Gyldendal 4 Mk.

De Prøver af en nye Svenſk Bibel-Oversættelse, som en Kongel. anordnet Commiſſion i Sverrig har udgivet, ere ikke komne os til Hænde, og derfor ere og blevne i diſſe Blade uanmeldte. Vi maa da henvise Læseren til den **Nye Kritiſke Tilskuer** for Aar 1777. S. 78. hvor han finder trende Stykker recenſerede, ſom ere udkomne i Stokholm. Det 1. Stykke 1774. indeholder 1 Moſ. B. Matth. Ev. og Epiſt. til de Rom.; 2. Stykke 1775. 2. Moſ. B. Marci Ev. og 1. Br. til de Corinth.; 3 Stykke 3 Moſe B. Lucæ Ev. og 2 Br. til de Cor. Commiſſionens Hensigt er, at lærde Mænd skulde over diſſe Prøver meddele den deres Tanker og Anmerkninger, ſom den vil føre ſig til Nytte, naar den fuldſtændige Oversættelse udgives. Denne Hensigt har D. Knøs ogsaa haft for Øine med diſſe Anmerkninger

over

over Brevet til de Romere: og de ere af den Beskaffenhed, at de fortiene Commissionens nøiere Overveielse. Men F. søger og i Følge Fortalen ved dem at gavne baade de Studerende og det ulærde Publikum. Hvorledes Ulærde kan have nogen synderlig Nytte af et Skrift, der er fuld af lærde Sager, Henviisninger og Stykker af forskiellige fremmede Sprog, see vi ikke. —— Han viser stor Belæsenhed og Bekiendtskab med ældre og nyere theologiske, exegetiske, kritiske og philologiske Skrifter. De andre Versioner, som F. sammenligner med denne nye, ere Danske Tydske, Engelske, Franske, Italienske, Bezæ og Castellions Latinske. I Besynderlighed anfører han meget ofte den Danske Rev. Commiss. Oversættelse med Bifald. Han giør denne Sammenligning ikke for derved at give sine Anmerkninger nogen Styrke, men, (som han siger i Fort. S. 8. flg.) „ for at „ vise, at ingen, som han kiender, har taget sig saadan „ Frihed til at beblande sine egne Ord med Textens, som „ der er skeet i den nye Prøve-Oversættelse." Han udsætter ellers i Almindelighed paa den, at Nøiagtighed er bleven opofret for Sprogets Reenhed, Tydelighed og Pyntelighed; at Forskiellen imellem en Oversættelse og Paraphras ikke noksom er bleven iagttaget. —— Undertiden synes vel F. at være noget for streng i sin Dom, og hans Nøiagtighed at gaae noget for vidt: —— men som oftest har han enten aldeles eller dog nogen Ret. Vi vil anføre et og andet Sted af den nye Oversættelse, som F. er misfornøiet med: maaskee at Læseren derved finder nogen Bekræftelse paa det, vi have sagt om Skriftet, eller og faaer Lyst til at læse Fs. Grunde hos ham selv. Rom. 1, 5. **Genom hwilken jag fått nåd och Apostla ämbetet, att i Hans namn, förmå alla hedningar till lydaktighet för trones lära.** D. Knös kan ikke lide jag fått for wi hafwe fått; og **lydaktighet för trones lära** for **trones lydnad.** V. 9. **Then jag af innerlig håg** (ἐν τω τενευματι μȣ) **thånar. Innerlig håg**, mener F. siger for lidet, og han vil beholde den gamle Oversættelse: **i min anda.** V. 17. **Then råttfärdighet, som inför Gud gäller** (δικαιοσυνη Θεȣ). F. kalder dette en Forklaring, og vil beholde: **Guds råttfärdighet.** V. 19. **Thet, som för-**

förſtås kan om Gud, är ingen hemlighet ibland them. F. overſætter: Guds Kånedom, eller thet man förſtår om Gud, är uppenbart i them eller ibland them. K. 2, 2. Guds dom — är råttwis (κατα ἀληθειαν). F. vil: efter ſanningen. V. 29. Omſkårelſen, ſom ſker på Hiertat, ikke efter lagens bokſtaf, utan efter theß mening (εν πνευματι). F. beholder hellere det gamle: i andan. K. 4, 4. Honom, ſom fullgiör ſin pligt (τω ἐργαζομενω). F. med Gezelius: Honom, ſom werkar. K. 5, 13. Synden tillråknades ikke, tå lagen ännu ikke war kunnig blefwen (ἁμαρτια δε ἐλλογειται μη ὀντος νομυ). F. laſter dette ſom en paraphraſtiſk Forklaring. K. 6, 7. Friad (δεδικαιωται). Forfatteren nægter ikke denne Overſættelſe Fortrin af Tydelighed, og dog vil han hellere blive ved den gamle. K. 9, 3. Så att jag wål kunde önſka, att af Chriſto bliwa giord till ett offer för mina bröder. Har Fs. Bifald: dog vilde han ikke have ηυχομεν overſat ſom et futurum dubitative eller imperfectum modi potentialis.

A. O.

Scythiſche Denkmåhler in Paläſtina von Carl Friderich Cramer. (Det Alen lange Italienſke Motto at forbigaae) Kiel und Hamburg, bey Carl Ernſt Bohn, 1777. 22½ Ark 8vo. Koſter 5 Mk.

Scythiſche Denkmåhler in Paläſtina! — En Titel, ſom kan opvække Læſerens Nysgierighed. Hvad er det da for Mindesmerker af Skytherne? — Et Indfald, ſom dette krigriſke Folk ſkal have giort i Paläſtina, og ſom Propheten Joel i 22 Kap. ſkal efter Forfatterens Meening have ſpaaet om. Beviſerne ere meget ſvage. Man maae ikke tænke, at ſaa mange Ark handle kun om dette Emne. Forfatteren løber idelig ud til fremmede Ting: og Skriftet er snarere at anſee ſom en Rapſodie, end ſom en ordentlig Afhandling, hvilket Forfatteren og ved Enden af Indledningen giver tilkiende, at han ſelv har merket. Efter en Indledning paa næſten 3 Ark følger: 1. Afſnit. Det Iſralitiſke Riges Hiſtorie fra Jeroboam II. til de 10 Stammers Bortførelſe.

Det

Det Jødiſke Riges Hiſtorie i ſamme Tidsrum. — En ſynchroniſtiſk Tabelle over begge. 2. Afſnit. Skythernes Hiſtorie. Om Gog og Magog, hvor Forfatteren giør ſig forgiæves Umage med at modſige R. Michaelis. 3. Afſnit. En Kommentar over Joel og Zephanias, hvor der findes adſkillige gode Anmerkninger. Endnu: 1. Anhang. Anmerkning over Dyrene i Noæ Ark og Syndflodens Almindelighed. Ikke meget vigtig. 2. Anhang. Sal. Prof. Jo. Ern. Fabri Diſſertatio de animalibus, qvorum fit mentio Zeph. 2, 14. habita Göttingæ 1769. Denne lærde Afhandling fortiente viſſeligen ved nyt Aftryk at blive mere bekiendt. A. O.

Gilbert Weſt's Anmerkungen und Betrachtungen über die Geſchichte der Auferſtehung Jeſu Chriſti und derſelben Zeugniſſe. Nach der dritten Ausgabe aus dem Engliſchen überſetzt von **Johann George Sulzer.** Mitglied der königlichen Akademie der Wiſſenſchaften in Berlin ꝛc. Verdamme nichts, ehe du die Sache zuvor erkenneſt; erkenne es zuvor und dann verwirf es Syr. 11, 7. Neue verbeſſerte Auflage. Riga, verlegtes Johann Friderich Hartknoch. 1780, 1 Alph. 2⅞ Ark 8vo. Koſter 4 Mk.

De Leſſingſke berygtede Fragmenter have vel givet nogen Anledning til, at en over 30 Aar gammel Overſættelſe af et meget got Skrift (See Krafts Theolog. Bibliothek 2 B. S. 237. og 789.) er bleven paa nye oplagt. A. O.

Leipzig.

Allgemeine Weltgeſchichte von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit, welche alle bekannte Reiche und Staaten, ihr Veränderungen ꝛc. in ſich begreift, des funfzehnten Bandes zwote Abtheilung, welche die Geſchichte von Hungarn enthält, nach dem Plan Wilhelm Guthri, Johann Gray, und anderer gelehrten Engländer entworfen, ausgearbeitet und aus dem beſten Schriftſtellern gezogen von Ludewig Albrecht Gebhardi, 754 S. i 8vo, 1780. Bey Weidmanns Erben und Reich.

Denne Afdeeling indeholder den 34 Bog, ſom er en Fortſæt-

ſættelſe af Hiſtorien om Riget Ungarn, der begyndtes i første Afdeeling. Fra Aaret 1387 og lige til nærværende Tider er Hiſtorien udført i dette Bind. Planen er allerede af de forrige Deele bekiendt, ſaa vi behøve ikke at opholde os ved at give en Efterretning om ſamme. Man kunde maaſkee udſætte paa dette Bind om den Hungariſke Hiſtorie, at den paa nogle Steder var for vidtløftigen udført, mindre vigtige Omſtændigheder fortalte, ſom i en almindelig Hiſtorie ikke burde anføres, men da de dog ere ikke ganſke unyttige, og den øvrige Deel er ſaa godt paſſende til ſit Diemeed, ſtøder man ſig ikke derover.

Trykfeil i No. 7.

Side 102. L. 12. iſteden for: **at forblive l. ei at forblive.** S. 108. L. 13. udſlettes: l. S. 109. L. 2. **Wolches** l. Wolchs. L. 14. Kurzegeſchichte l. Kurze Geſchichte, ewangeliſchen l. evangeliſchen. Samme Feil kommer endnu 2 Gange i ſamme Recenſion. L. 17. ältern l. älterer L. 19. genanten l. genannten. L. 23. neuern Schulplan l. neuen Schulplane. L. 31. neuen l. neun. L. 35. erſten l. erſtern. L. 38. vi l. &. S. 110. L. 14. Diederich l. Dieterich.

I No. 8.

Side 123. Linie 18. Sächſiſchen l. Sächſiſchem. L. 6. f. E. da har l. da han, ſidſte Linie, han l. han ſelv. S. 124. L. 5. **Friderich** l. Friderich. Denne Feil endnu 3 Gange ſiden. L. 4. f. E. der l. des. S. 125. L. 10. verweſen l. verwieſen. S. 126. L. 3. Diederich l. Dieterich. L. 11. f. E. Bahrdtiſchen l. Bahrdtſchen. L. 9. f. E. Hemmerſchen l. Hemmerdeſchen. L. 6. f. E. Bahrdtiſche l. Bahrdtſche. L. 1. f. E. maa l. maae. S. 127. L. 1. **Bahrt** l. **Bahrdt.** L. 11. ſvigagtigen l. ſvigagteligen. S. 128. L. 16. Hemmerſchen l. Hemmerdeſchen.

I No. 9.

Side 131. L. 31. iſteden for **unaturligt** læs **naturligt.**

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 12.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 24de Mart. 1780.

A Voyage to new Guinea and the Moluccas from Balambangan —— during the years 1774. 75. and 76. By Captain Thomas Forreſt. London, 1779. ſt. 4to med Kobbere.

Her findes i alt 30 Kobbere, ſtørſte Deelen Planer og Udſigter, og foran et vigtigt Kort over Capitainens Reiſe og Øerne mellem Borneo og ny Guinea, hvilket nøie ſlutter til de Dalrympliſke Kort. Ikkun en Deel af nye Guineas Kyſter er til vor Tid beſeilet, men endnu ikke, ſaa vidt man veed, giennemreiſt og beſkrevet af Europæer; ſelv Sonnerat (Voyage à la nouvelle Guinée) ſom Forfatteren hørte af nogle af ſine Skibsfolk, kom ikke længere end til Øen Gibby, paa den øſtlige Kyſte af Gilolo. Imidlertid er det ikke lykkedes Capitaine Forreſt ſelv at komme til ny Guinea. Anledningen til hans Reiſe var Engelændernes nye Nedſættelſe paa Balambangan, en Øe ved det nordlige Forbierg af Borneo, ſom var foranlediget ved Hr. Dalrymples Forſlag. (Plan for extending the Commerce. Lond. 1769.) Henſigten af denne Nedſættelſe, ſom efter det Oſtindiſke Handels-Sælſkabs Ordre ſkede i Aaret 1771., var, for der at forſøge Kaneels, Nellikers og Muſkat-Nødders Plantning, ſaaſom Sullu- og Mollucca-Øerne ligge i Nærheden. Hollænderne have ſørget for, at ingen letteligen kan bekomme friſke Planter der-

af, i ſær manglede man Muſkat-Træer til at plante paa Balambangan; dog ſagdes der, at Muſkat-Træer fandtes paa ny Guinea og de hosliggende Øer, ſom ligge uden for Hollændernes Herredsomme. I Aaret 1774. kom en Tuan Hadſchi, (Hadjee) til Balambangan, der ikke allene meget vel kiendte de Molucciſke Øer, men var endog kommet lige til ny Guinea. I Følge en fra det Oſtindiſke Selſkabs høie Raad i Bombay bekommet Anviisning, overdrog Raadet i Balambangan Capitain Forreſt mod Slutningen af Aaret 1774., med omtalte Tuan Hadſchi, at giøre en Søe-Reiſe, ſaa vel for at opdage Nellike- og Muſkat-Planter i Egne, hvorpaa Hollænderne ingen Paaſtand kunde giøre, ſom og i Almindelighed at giøre nye Opdagelſer øſten for Balambangan. Af mange Aarſager valgte Capitainen et lidet Skib, en Galei, en Tartar, en Suluſk Baad paa ti Tønder, da han ikke kunde bruge andre end Malayiſke eller andre indfødte Søefolk til denne Reiſe. Indretningen deraf og Tilberedningen til Reiſen beſkrives omſtændeligen, og den hele Reiſe-Beſkrivelſe er ogſaa fornemmeligen ſkrevet for tilkommende Søefolk, der vil beſeile dette Hav, og altſaa aldeles ikke underholdende for andre Læſere. Landkiendinger, Anker-Pladſe, Grunde o. ſ. v. hvorledes og hvor man rimeligen eller virkeligen kan finde Specerier; hvorledes Hollændernes misundelige Aarvaagenhed kan ſkuffes ꝛc. ere væſentlige Henſigter af hans Efterretninger. Det er bekiendt, at Hollænderne allene opelſke Nelliker paa Amboina, og Muſkat-Nødder paa Banda, paa alle de øvrige Øer udrydde, forbyde og ved tuſende Konſter forhindre de diſſes Speceriers Dyrkning, dog ſynes det nu ikke rimeligt, at de for evig ſkulde kunne forhindre det. Til Ternate og Gilolo have de betydelige Beſætninger, og dog tilføres dem fra Batavia de der hiemmehørende Specerier. Man forſikrede Capitainen, at Udryddelſen var meget ſkiødesløſt iverkſat. Derpaa beſkriver Capitainen nøiagtigen de Øer og Steder, han kommer til, hvoraf de mærkværdigſte ere følgende: Sulu (Sooloo) med de dertil hørende Øer, hvorom der ſiden tales. Først da de vare komne langt øſtlig, lod Tuan Hadſchi ſee ſin Utilbøielighed at lande paa ny Guinea, og Capitaine Forreſt maatte lade ſig befalde, i Steden for at ſeile mere nordlig,

at

at tage Kursen mellem Gilolo og Celebes. Efterretninger om Gilolo efter Tuan Hadschi's Beretning. Sultanernes Magt af Ternate, Tidor og Batchian; Hollændernes Anstalter og Kunster for at beskytte deres Enehandel. Omstændeligen om Sago-Træet. Sago gisres først kornigt over Ilden. Sago-Brødets hele Tillavning. Brødfrugten findes ogsaa paa de Molucciske Øer, og ny Guinea (Fiske ere ogsaa et at fange; altsaa ere disse de Egne, hvor Naturen har sørget for, at holde Menneskene i Uvirksomhed). Sago-Træet, naar det til Brug omhugges, slaaer ud fra Roden paa ny; naaer sin Vext i syv Aar, og af tre Træer kan et Menneske leve om Aaret. Papuas, af Kafferslægten, som ere ny Guineas Indfødte, findes og i det Inderste paa de Molucciske Øer, og bruges af Mohrerne (Malayerne) som Slaver; undertiden blive de og Mohamedaner. Om en Art af Aareladen med et paalagt Blad af en Plante. Den Tomogy: Ciry, en Frugt, som ædes grøn med Arekansdden, som Betelblade i Indostan. Capitainen opnaaede dog saa meget, at Tuan Hadschi styrede med ham vest og nord om Waygiu's hidtil ubeseilede Kyster, saa han beseilede de nordlig for ny Guinea liggende Øer, til Dary og Manaswary; paa den sidste af disse fandt han endeligen nogle Muskat-Nødder, hvoraf han stak nogle hundrede Planter med deres Jord i Potter, og tog dem med sig. (Dog synes det ikke, at han har bragt dem hiem med sig; thi siden efter fortælles, at hans Planter bleve fordervede af Søevand, og nogle gode, som hans Styrmand havde, bleve ham bortstiaalne, og plantede i Rajah Mudo's Hauge paa Magindano). Nogle Efterretninger om de nordostlige og vestlige Kyster af nye Guinea; men ikkun efter Beretninger. Papuas frygtes meget; Haraforas maa endnu være mere upolerede. Paradis-Fuglene ere Trækfugle fra ny Guinea til de Molucciske Øer; Efterretning om disse Fugle, men af Valentyne og Forster. Tilbagereisen, mod den vestlige Side af Waygiu sydlig til Den Mysol, i 2 Gr.; herfra igien nordlig, langs den østlige Side af Gilolo til Gibby; her laae de Franske Skibe, som hentede Nellike- og Muskat-Planter til Bourbon og Mauritius. Derpaa Reisen til Magindano (almindeligen Mindanao) paa den vestlige Kyst til Staden Magindano, hvor Ca-

pitainen nogle Maaneder maatte opholde ſig formedelſt Paſſa-
ten. Om denne Ø giver Hr. Forreſt meget udførlige og vig-
tige Efterretninger, hvortil han ſelv for en Deel har været et
Vienvidne. Øen er ſaa ſtor ſom Irland; den hører egentli-
gen ikke til de Philippiniſke; der gives fiorten Dialekter paa
Magindano. Indvaanerne have meget af de Sineſiſke Sæ-
der; de ſynes at være Malayer, men Fyrſterne ere Araber;
ved hvilke den mohamedanſke Religion er indført. Der ere
tre Diſtrikter paa Øen, det ene ſtaaer under Sultanen af
Mindano eller Selangan; det andet, den ganſke veſtnordlige
og nordoſtlige Kyſt, tilhører Spanierne, og er beſat med
chriſtelige Biſayas (ſaa hedde de Indfødte af Philippinerne),
det tredie tilhører Illanoerne, ſom beherſkes af mange Sul-
taner og Rajahs. I Sultanens Levetid vælges en Thronføl
ger, Rajah Mudo, og desuden en Watamama, det er,
mandlig Barn, Søn, ſom efterfølger Rajah Mudo. In-
denlandſke Efterretninger om Sultanens Familie fra Seri
Alli, en Arabiſk Prinds, ſom kom dertil fra Mekka. Capi
tainen blev meget vel antaget, i ſær af Rajah Mudo, ſiden
efter af Sultanen; han erholdt endog, at den nærliggende
Ø, der har en fortreffelig Havn, blev overladt Engelænder
ne. Merkværdighedernes Beſkrivelſe; Sultanens Boelig
en Watamama's Begravelſe; en Feſt den Dag, da der blev
ſtukket Hul i to af Princeſſernes Øren, og deres Tænder file
de; en betydelig Feſt, naar de ere tretten Aar; Tænderne
Glaſſur, for at farve dem ſorte. Ogſaa paa Magindano
findes Haraforas, men de leve i Undertrykkelſe og Slaverie
Illanoerne, ſom boe ved den indere Søe Lano lige til den
ſydlige Kyſt, ere ikke ſaa polerede, og drive Sørøverie.
Overalt ere Sæderne for ſtørſte Deelen ſom hos andre Moha
medanere. Et Bryllup. Nogle Vers af Pope overſat paa
Malayiſk behagede meget. Slette Inſtrumenter paa Magin
dano forderve ganſke Gehøret; da derimod Papuas fra N
Guinea, ſom ingen Inſtrumenter have, ſynge meget melo
diſk. Kunſternes meget uſuldkomne Tilſtand; ingen Mynt
ter; Riis og Sineſiſk Kangans tiene til Ombytning. Ma
layernes Maadelighed. De taale ingen Skieg, Malayiſk
Sange med Noder. Om Øerne, ſom ligge under Magin
dano. Capitainens Bortreiſe. Øen Sulu, forhen, d

Har

Handelen paa Japan var fri, et Oplagsſted; og endnu betydelig ſom Middelpunkten mellem Borneo og Magindano, og Markedet for alle Mohriſke Riger. Den bliver tillige med mange dertil hørende Øer regieret af en Sultan, med femten Datus, ſom udgiøre en Rigsforſamling og en Art af arveligt Adelſkab; de trykke deres Vaſaller, paa god ariſtokratiſk Maade. Sineſernes Handel paa Sulu. Perlefiſkeriet, ſom Dalrymple allerede har beſkrevet i ſin Hiſtorical Collection. Her findes meer Kultur end paa Magindano; men de ere et troløſt Folk, ſom ved ſamme Tid (1775.) med ſtor Liſt udjog Engelænderne af Balambangan; de droge til Øen Labuan paa Kyſten af Borneo, og derhen rettede Hr. Forreſt ſin Kurs; hvorfra han kom til Sumatra i Julius 1776. En Afhandling om Cinnamum, og dens forſkiellige Slags, men af Seba. Endnu noget om den nordlige Kyſt af Borneo. Her boe Oran Idaanerne, ſom ofre Menneſker, for at forſone Gud, og til den Ende kiøbe de Slaver; endog i Kalagan paa Mindano ſkal Menneſke-Ofringer være brugelige. Hr. Forreſt troer derfor, at det ſkulde falde let at bringe dem til Chriſtendommens Antagelſe. Engelænderne have her endeel Pladſer, tilforhandlede af Sulu, ſydlig for Pirat-Forbierget (Pirate's Point), og Capitainen anfører mange Fordeele af en ſikker Nedſættelſe paa denne Kyſt. Oran Badſchus (Badjoos) leve paa Vandet, paa Borneo og Celebes, Oran Tedong eller Tirun, et vildt Folk, ſom lever af Søerøverie. Endeligen en Ordbog over Sproget paa Magindano.

The Luſiad; or the Diſcovery of India. An Epic Poem; translated from the Original Portugueſe of Luis de Camoens, by William Julius Mickle. The ſecond Edition. 1 L. 1 S. Bew. &c.

At Overſættelſen af Luſiaden har vundet et fortient Bifald i Engeland, bevidner noksom dette haſtig paa det første fulgte Oplag. Det er ikke blot et nyt Aftryk af det første; men indeholder tillige betydelige Forbedringer og Tilſætninger, ſom forhøie Overſættelſens Værdie. I Digtet ſelv ere ikke betydelige Forandringer foretagne; men des flere finder man i Indledningen, og i de tilføiede Anmerkninger, i ſær i det

Portugiſiſke Aſiens Hiſtorie, hvor i dette morgenlandſke Riges Forfald meget omſtændeligen beſkrives, og Hr. Smiths Tanker, i hans bekiendte Skrift om National-Rigdom, om den oſtindiſke Handel, grundigen underſøges. Endnu er tilføiet et Tillæg, ſom indeholder Beviis-Steder og Anmerkninger; og de forrige enkelte Noter om Braminerne ere meget forøgede, og forandrede til en Afhandling, ſom er aftrykt ved Slutningen af den ſyvende Bog med Opſkrift: Underſøgning om Braminernes Philoſophie.

The Sadducee, a Poem; occaſioned by ſeveral Publications, and particularly diſquiſitions relating to Matter and Spirit, by Joſeph Prieſtley. 4to. 1 S. 6 d. Fielding.

En meget bitter perſonlig Satyre paa Doct. Prieſtley, foranlediget ved hans Underſøgning om Materie og Aand. Forfatteren giver ham Navn af en Saducæer, fordi han forkaſter Læren om Sielens naturlige Udødelighed, men allerede her i ligger en Ubilligheb; thi Doct. Prieſtley paaſtaaer udtrykkeligen, at Opſtandelſen og et tilkommende Liv maa finde Sted. Hans Paaſtand er ikkun, at det ei lader ſig beviſe af Fornuften, men af Skriften. Følgende Sted vil tilſtrekkeligen beviſe den i Digtet herſkende bittre og bidende Tone:

Thou prodigy of prodigies! Come, let me viero thee —
And to aſtoniſh'd worlds, then let me ſhew thee.
On thy high forehead Wiſdom ſits demure;
While cloſe behind proud Folly dwells ſecure.
That placid ſmile, aſſum'd as ſuits thee beſt;
A contraſt to the tumults in thy breaſt:
Where paſſions — powers and principles at ſtrife
Prey on each other — live by taking life.
Faith hung in chains, for ſtealing Reaſon's right:
Reaſon run mad, for want of ſecond ſight:
Hope find no ſhelter, tho' ſhe's really poor,
And Charity begs alms from door to door:
Poor ſickly Virtue, here, reclines her head;
And Honeſty deſpis'd for looking mean,
And Pride ſits regend as a mighty queen:

Fear

Fear lurks behind, regardleſs of thy rod,
And bites thy heart, as thou the heel of God:
Conceil, with wooden legs, and palſy'd hands,
For Credits ſake, claims Science for his name,
Then laughs at Ignorance, as blind and lame.
A monderous animal! Walk in and view him —
Walk in — walk in — Your ſhilling, and I'll ſhew him.
See — Here are hands, like yours, and head and eyes!
'Tis only *animal* — Yet wonderous *wiſe*, &c.

Leipzig.

Praktiſche Anweiſung zur Gartenkunſt von **Thomas Mawe** und **John Abercrombie**. Nach der ſiebenten Engl. Ausgabe überſetzt. Hos Weidmanns Arvinger og Reich. 1779. 535 S. i 8vo.

Bogens Indretning er efter Maanederne, ſaa at man ikke allene underrettes hver Maaned om Arbeidet i Kiøkkenhaugen, men og i Træ- og Lyſthaugen, i Planteſkolen og Drivehuſet. Bogens Brug er derfor meget beſværlig, i ſær da der ei findes det mindſte Regiſter, ſom kunde lette Opſøgningen af de mellem hinanden blandede Lærdomme. De, ſom ikke agte denne Ubeqvemmelighed, vil virkeligen her finde meget brugbart, dog maa de forandre meget efter Himmelegnens Forſkiellighed. Overſætteren har undertiden i Anmerkningerne oplyſt de brugte Navne efter Beckmanns Grundtſ. der Landwirtſch. I ſær er Kunſten, at drive Agurker og Meloner, udførligen viſt. Omſtændelig er og Underretningen om Propningen. Blomſter-Elſkere vil og finde her megen Underviisning, i ſær angaaende Nellikers, Auriklers og Tuberoſers Dyrkning. Om Champignons Bedes Anlæg, ſom fordre megen Opmerkſomhed.

Frankfurt und Leipzig.

Fragmente aus der Erdbeſchreibung, Geſchichte und Mythologie des Alterthums. 1779.

Da hiſtoriſk Kundſkab ikke beſtaaer i blot at vide Begivenhederne chronologiſk efter hinanden, men man ogſaa nødvendigen maae kiende Landene og Indbyggernes Sæder, Charakter, Konſter og Videnſkaber ſamt Maade at dyrke Guderne paa, ſaa har de beſte Hiſtorieſkrivere ogſaa indført Beretning om diſſe Ting i deres Lærebøger. Men derved ere de ogſaa blevne ſaaledes indknebne, at endog de vigtigſte Perſoner og Begivenheder kunde kun meget kortelig omtales. Det var altſaa et nyttigt Foretagende i et Værk at afhandle de vigtigſte Begivenheder, Perſoner, gamle Folks Geographie og Forfatning; og paa denne Maade er ogſaa een eller flere i Tydſkland blevne bevægede til at ſætte ſig ned i deres Studerekammer og ſammenſkrive diſſe Fragmenter, ſom loves at have flere Bind efter ſig om de maae finde Publikums Bifald. Vi vil i det vi kortelig fortælle Indholdet, tillige beſee nogle af hans Meeninger, hvori han afviger fra de fleeſte, eller ſom ikke ſynes nok ſtadfæſtede. Først kommer Jordens Skabning, Guds Billede, Paradis og Syndefaldet, borgerlig Indretning, Konſter og Lærdom for Floden; hvilket alt efter vore Tanker burde være borte, da Skriftet alene ſkal indeholde det vigtige ſom i hiſtoriſke Compendier ikke nok bliver omtalt; og hvad kan der ſiges mere om dette, end det ſom findes i alle Compendier? Gisninger undtagen; hør een af Forfatterens om Seilads for Floden: „Daß auch „ Schiffarth vor der Fluth ſchon geweſen ſey, möchte ich „ eben nicht bejahen. Es mag wol öfters ein Bret, oder „ abgerißner Baum den Jäger über einen Fluß getragen „ haben, der ihn auf ſeiner Jagd afhielte —— aber im ei„ gentlichern Verſtand —— Schiffarth war wol nicht.“ Hvem troer ikke nu Forfatteren? Til at opløſe Syndflodens phyſiſke Aarſag bliver hverken Burnet's eller Whiſton's Meening antaget, men det maa anſees for en Virkning af Guds Almagt. Hans Almagts Ære bliver des ſtørre, om han kunde indrette Verdens Løb ſaadan at den frembragte hvad han vilde uden videre Vedrøren. Whiſton's Hypothes kaſter

vores

vores Forfatter omkuld, dermed, at Kometer ere brændende Legemer, som ville anstukket vor Jord, om en saadan kom dem nær: og Burnet's som sædvanligt dermed at den modsiger Skriften, som udtrykkelig melder om Floder paa den første Jord. Hvad den sidste angaaer, saa har Burnet i vore Tanker været saa mesterlig i at sammensætte sit System, og fremlægge det med saadan Tydelighed for Indbildningen, at det ligesom indsmigrer sig hos Læseren og vinder hans Bifald. Den Modsigelse med Skriften kunde vel hæves: Thi det var ikke nødvendigt for hans System at antage den første Jord uden Floder. Hans grove Materie-Partikler faldt ned fra en videre Luft-Kreds, og maatte nødvendigen sammentrykkes og blive compact, naar de samledes i en snevrere Kreds paa Vandets Overflade. Dette maatte blive en svær Last, og den kunde vel have baaret sig selv, ligesom en Bue, ifald den strax havde dannet sig saaledes; men ved det Partiklerne faldt ned efterhaanden, maatte de nødvendigen først blive en Tyngde for Vandet, som hist og her pippede op, hvor de fandt Luft, og flød oven paa Skorpen indtil det andet Steds flød ned igien. Saaledes var den første Verden ikke bygt til nogen Varighed, ligesaa lidet, som denne, der er opstaaet af den førstes Ruiner. Derefter følger en Afhandling om Noah's Ark — Noah's og hans Huses Begivenheder og Skiebne — Noah's Oekonomie o: Agerdyrkning og Vinplantager — Reise til Sinear og Taarnbygning. Forfatteren troer ikke, at alle Noachider reiste til Schinear eller havde Deel i Taarnets Bygning, men allene Hamiterne; og det har kunnet gaae saaledes til. Noah saae i prophetisk Syn forud sine Børns Skiebne; han forbandte Kanaan og hans Efterkommere, hvilket gav Anledning til, at Hamiterne hørte daglig tusende foragtelige Bebreidelser, og det bevægede dem til at drage bort fra Schinear, saaledes mener Forfatteren. Forudsat det var allene Hamiterne som droge bort, saa kunde dette være en rimelig Aarsag til Adspredelsen, men det beviser intet. Forfatteren vil ogsaa med Schuckford have, at Noah drog til China, at han er Chinesernes Fohi, og at disse Lande allerede saa tidlig ere blevne beboede, og det fordi Chinesernes Historie rækker op til Taarnbygningen. Men det er ikke troeligt af

den Grund. Denne Nations ældſte Fædre havde det tilfælles med andre Nationers, at de gierne ville ſynes αυτοχθονες, Jordens Børn, ſom ikke havde noget andet Folkeſlag at takke for ſin Oprindelſe, men havde altid ſelv beboet deres Land fra Begyndelſen. Desuden er Chineſernes ældſte Hiſtorie for fabelagtig, til deraf at ſlutte noget. De tviſte ſelv derom, og vor Forfatter iſær burde ikke bygge noget derpaa; thi naar han antager med Gatterer, at den Konſt at ſkrive blev opfunden af den anden Thaaut eller Hermes Trismegiſtus, det er 1829 i Phoenicien eller Ægypten, (og hvor længe har det ikke varet inden Konſten kom til China?) hvor kan han da troe at Chineſerne har kunnet mundtlig bevare en ſaa lang Række af Regentere og ſiden opſkrive den. Ved Taarnbygningen antager han Gatterers Mening ſom Perizonius tilforn var Autor til. שם overſættes ikke ved Navn, men Vartegn (Mærkzeichen). Nemlig, da Menneſkene bleve daglig forvirrede, og kunde ikke finde hiem igien til ſine, ſandt de paa at oprette et Taarn ſaa høit, at det kunde ſines langt bort. Hvilket ogſaa Omſtændighederne ſynes at bifalde. Tiden angaaende da Taarnet blev bygt, ſaa har han derom ſin egen Meening. Da Taarnets Diemeed fordrede en anſeelig Høide, og Menneſkes Antal ved Pelegs Fødſels-Tid efter Whiſton's Beregning ikke overſteeg fire Tuſende, af hvilke kun en Deel vare tilſtæde i Schinear ved Bygningen, ſaa ſlutter Forfatteren deraf, at Adſpredelſen ved Pelegs Tid ikke er andet end Menneſkenes Tog til Sinear, og en Adſkillelſe i Noah's Familie. Thi, lægger han til, efter Chineſernes Annaler, nach abgeſtaubten Fabeln, blev deres Land tilforladelig i denne Tidspunkt bebygget. Men hvad om man bortſtrøvede Chineſernes Annaler til et Par hundrede Aar for Chriſti Fødſel? For den Tid er der intet at bygge paa: og det Antal af Menneſker, ſom Forfatteren vil have ſaa ſtor til Taarnets Bygning, er vel ikke heller noget, hvoraf kan drages Slutninger til at beviſe denne Sag. Elendig har vel Bygnings-Maaden været; maaſkee en opreiſt Støtte, eller ſligt, ſom var nok, naar det alleneſte kunde ſees i Fraværelſe. Thi af det følgende aatte Etagers berømte Babyloniſke Taarns

ſtore

ſtore Omfang, kan ikke ſluttes til dette; da man ikke kan be-viſe, at det ringeſte af hint første har været nyttet til dette. Altſaa geraader det ikke heller til nogen Tieneſte for Forfatte-rens Sag, at han anfører dette ſtore Antal af Mennesker. Herodot og Diodor ſige os der har været brugt til Pyrami-dernes Bygning, og ſlutter derfra til det endnu større Antal der udfordredes til Taarnets. Der vare desuden Omſtæn-nigheder ved Pyramidbygningen, der maaſkee vare borte ved Taarnets: at hugge de umanerlig ſtore Steen udaf Klipper-ne ved det røde Hav, at føre dem den lange Vei til Memphis eller den Libyſke Ørk, og at hæve dem op paa de forfærdelig høie Pyramider, vare Omſtændigheder ſom udfordrede man-ge Mennesker, og ſom maaſkee dette Taarns Bygning var frie for. Men det er vanſkeligt at forklare en Sag, der ligger ſaa mange Tidsørkener borte fra os, og hvorom vi har ſaa faa Efterretninger. Derefter følger Sprachgewirr am Fuſſe des Babyloniſchen Thurms, Verwilderung der Menſchen, Abſtammung der Völker, Bevölkerung von Amerika, Urſprung der Monarchien; Hvad Gisninger man pleier at giøre ſig om ſaa uvis en Sag ere her vel fremſatte. Urſprung der Abgötterey; Forfatteren bruger ofte en Tone, der ikke er ſaa alvorlig ſom en ſaadan Sag burde behandles med: og det har han iſær giort i denne Afhandling. F. Ex. „ Der erſte Pfad (denn keine Heerſtraſſe war es) d r die „ Menſchen auf den Irweg der Abgötterey ablenkte, iſt kein „ anderer, den ihre Erfahrungs-Philoſophie — Das im „ Ernſt? — Warum nicht? — Freylich, wen der Men-„ ſchen Verſtand einer Darjeſiſche Logik zur Seite wandlend „ gehabt hätte, die ihm alle Abwege auf dem Wege ſeiner „ Unterſuchungen verramlet, und mit ihren Kautelen, ein „ Hüte dich für Schaden! — hingezeichnet hatte ꝛc. ſo hät-„ te er freylich ein Plazgen ein Tollhaus verdient, und ich „ bey einer Ehrenrettung für ihn. = = = = Ein Plätzgen mit „ — — — Top — Socius ſit culpæ qvi nocentem ſub-„ levat &c. — “ Fortgang der Abgötterey — Ueber den Urſprung der Opfer: Forfatteren troer, at ſkiønt Kain, Abel og Noah vidſte om blodige Offere, ſaa maae Ideen der-om være ſiden forſvundet en Tid lang blandt Menneſkene. De frembragte Urter, Honning, Meel, Libationer ꝛc. og

der-

derpaa anføres Teſtimonia af de Gamle. Dertil kommer endnu, at de fleſte Folk i Begyndelſen ingen Ild kiendte. Menneſkene har lært ſig ſelv at ofre. Det foreſtilte ſig Dæmonerne eller de phyſiſke Gienſtandes Guddomme efter ſit eget Billede, kun med ſtørre Fuldkommenheder. Dette var det første Slags Offer. Men Menneſket faldt derefter paa at brænde det. Forfatteren troer, at man bragte de Guder man tænkte omkring ſig og paa Jordens Overflade, deres Offere kolde: for Ex. Pan fik ſit Melk og Honning i en Hule. Men Soel og Maane der vare høit over Hovedet, var Menneſket ſaa ſandſelig, at han ſøgte at komme det nærmere med ſit Offer: det er: han antændte det, og lod Røgen fare op til Himmelen. At Iſraeliterne tænkte ſaaledes, bevidner de Ord: **Gud din Herre til en ſød Lugt**: og det Moſes ſiger om Noah's: **Herren lugtede en ſød Lugt**: Men, ſiger Forfatteren med Bannier, ſom han kalder en Mand von hellen Mythologiſchen Einſichten, da Menneſket begyndte at nære ſig af Dyrenes Kiød, begyndte det ogſaa at ſlagte Dyr for Guderne. Om Menneſke-Offer, ſiger han, at det havde mere end een Grund; en Stedmoder ſom hadede ſine Børn, kunde beſtikke Oraklet, og derved faae Børnene ombragte, for med deres Blod at forſone Guderne, ſom man ellers forſonede med Dyrenes: ſaaledes gik det Helle. Man giorde ubeſindige Løfter at opofre den vrede Gud, det der først mødte den hiemkommende: ſaaledes gik det Jephtas Datter; Idomenei Søn. Men det ſom meſt bevægede Menneſket til at ofre, endog ſine Børn, troer Forfatteren var den Tanke: **Jo koſtbarere Gaven er, des tækkeligere, maae den være for Guderne.** Det var en Lov for Alderdommen, at ofre Guderne en Deel af Byttet, og det kunde være Anledning til at ofre Krigs-Guden de Fangne. —— Men Rummet er os betaget, ſaa vi maa ſpare det øvrige af Skriftet til en anden Gang; Endnu vil vi allene anmærke, at Forfatteren (ſom har ladet ſig forſtaae med, at han er een af Arbeiderne i den ſtore tydſke Encyclopedie) ſielden anfører ſine Kilder, og naar han giør det, ofte urigtigt: da det dog er en Sag af ſtor Nytte, at vide hvad Grund man har for en Beretnings Rigtighed: Naar man veed, af hvad Autoritet og Troeværdighed en

Autor

Autor er, og man seer ham anføre for Beretningen, saa veed man strax hvad Troe man nogenledes kan sætte dertil.

(Slutningen følger.)

Paris og Genf.

Dissertations sur le Droit public de a Colonies Francoises Espagnoles & Angloises d'après les Loix des troits nations comparées entre elles. 1778. Hos Knapen og Søn, 507 S. i 8vo, foruden Fortalen.

Skriftet bestaaer første Delen af Udtog af Ordonancer, Stiftelses-Breve, Civil- og Politielove, og af de publicistiske Retslærere, det øvrige afhandler den meget indviklede Materie, de Europæiske Koloniers Regieringsform i Amerika, og deres Afgivelser fra hinanden, hvoraf vi give nogle Prøver. Forfatteren viser især de vigtigste amerikanske Koloniers Forhold til Moderlander, deres Gouverneurers Rettigheder og Magt, paa hvad Maade Retfærdighed forvaltes, hvo der har Ret at udskrive Skatter og Afgifter, hvor meget og hvor lidet Kolonisterne have Deel i Landregieringen, og hvilke Mangler, Fortrin og Forskiel der findes ved hver Kolonie. Efterdi denne Materie i Henseende til de Engelske Kolonier, i Anledning af den nærværende Krig saa ofte og forskiellig er behandlet, er Forfatteren ogsaa desangaaende udførligst, og foruden Otis, Dickinsons og Dummons Skrifter har han især lagt Pownals Administration of the Colonies til Grund. Enkelt har Forfatteren ikke undersøgt de Brittiske Kolonier, men leverer dog mange lærerige specielle Anmerkninger, som over de engelske Sukkerøers Forfatning, over de første Stiftelses-Breve af Maryland og Pensylvanien, over Quebecacten, og de tre Planer, som Hr. de Mazores forelagde det engelske Parlement til denne Provindses bedre Regiering, og over Acterne, hvorved 1774 Massachusetsbays gamle Forfatning leed saa mange Forandringer. De franske Koloniers Forfatning, er øst af de nye Kongelige Ordonancer, hvorved meget ofte de vigtigste Forandringers Historie korteligen berøres. Om de spanske Koloniers Forfatning synes Forfatteren mindst at være underrettet.

rettet. Han beſkriver egentligen ikke diſſe ſom de nu ere, og de Forandringer, ſom de Bourbonſke Konger have foretaget med dem, men efter Carl den Femtes Forordninger og hans første Efterfølgeres. Forfatteren ſynes ikke engang at kiende de af Carl den Tredie nyoprettede Gouvernements, thi efter hans Ord beſtaaer det ſpanſke Veſtindien endnu for nærværende Tid af Kongerigerne Mexico og Peru. — De franſke Kolonier vare i Begyndelſen fuldkommen indrettede efter den engelſke Maade, og de vare, ſom diſſe, underkaſtede enkelte Handels-Compagnier. Her gaves forhen, ligeſom i Carolina, en ſærſkilt veſtindiſk Adel, og endnu ere der nogle Marqviſer deraf tilbage. For nærværende ſtaae alle franſke Kolonier under Marinens Statsſekretær. Frankrig betalte til 1713, og Storbrittanien næſten til 1775, dens Sukkerøers Stats Udgifter og Forſvars Omkoſtninger af de Europæiſke Indkomſter. Af de Afgifter, ſom Kolonierne nu opbringe til deres eget Forſvar, falder intet i den Kongelige Kaſſe, meget meer maae den undertiden tilſkyde dit Manglende til offentlige Udgifter. Landgodſerne betale her ingen Grundtaxt, ſom i de Engelſke, der i Sammenligning med de Nordamerikanſke ere meget høie. I Penſylvanien betale 100 Aires een Penny Grundtaxt, derimod paa Den Dominique betaler een Acre ſex Pence Sterling. Det franſke Hof ſælger ei heller Landgodſer, men ſkienker dem til Koloniſterne, Forfatteren, der med Ret dadler de engelſke Skribentere og Abbe Rainal, at de overdrive de franſke Koloniers Undertrykkelſer, falder undertiden i den modſatte Feil, og ſkildrer deres Tilſtand alt for fordeelagtig. Som naar han paaſtaaer, at alle for dem beſtemte Varer ingen Told betale i de franſke Handelſtæder. Dette gielder ikke om alle. Blant andre betaler Olie og Sæbe alle udgaaende Rettigheder, ſom og alle fremmede til Veſtindien gaaende Varer. I de franſke Kolonier ere Regieringen deelt. Gouverneuren befaler allene over det Militære, Intendanten, hvilket Embede her er indført fra 1679, bortgiver adſkillige Civil-Betieninger, og har alle Handels- Finants- og Juſtits-Sager under ſin Opſigt. Ingen Negerſlave kan paa Domingo frigives, uden Gouverneurens Tilladelſe. Efterat Marin-Soldaterne ere afſkaffede, holder Frankrig i Freds-

Ti-

Tider faa Tropper i ſine Kolonier, ſom beſoldes af Kronen, nemlig fire Regimenter i Amerika, et Regiment i Pondichery, og paa Øerne Frankrig og Bourbon et Regiment og fire Bataillioner. De franſke Koloniſter have nogen Deel i Regieringen, nemlig Landgodseiernes Repræſentanter fordele tillige med Regieringslemmerne de faſtſatte Skatter, de kan og i Nødsfald uden Hoffets Vidende udſkrive Taxter. Fremmede kan i de franſke Kolonier ikke blive Mæglere eller Handelsagentere, ikke engang naturaliſerte Fremmede, men maae leve allene af deres Plantagers Indkomſter. Proteſtanterne bleve ikke i Kolonierne efter Ophævelſe af Edictet af Nantes forfulgte, og Ludvig den XIV. befalede udtrykkeligen 1688, ikke at tvinge dem til Meſſe; de bleve endog, for at giøre dem Veſtindien behagelig, befriede fra Kopſkat. Hvad der ſiges om de engelſke Koloniers Forfatning er allerede bekiendt af andre Skrifter. Om de ſpanſke Kolonier og deres Forfatning findes lidet merkværdigt. Vicekongerne, ſom dog have ſaa ſtor Magt, tør ei engang giøre ægte Børn ærlige, førend de have indſendt Efterretning derom til Raadet af Indien. Ingen Stad i diſſe Egne, undtagen Hovedſtæderne Mexico og Cuzco, tør ved Deputerede ſollicitere eller føre Beſværinger ved Hoffet.

Tübingen.

De novo Ducatu Oldenborgico. 1779, qvarto. Sumpt. Jo. Fr. Heerbrandti. 71 Sider.

Geheimeraad og Profeſſor G. D. Hoffmann, havde den 28 Nov. 1777 ved Prorectoratets Nedlæggelſe holdt en Tale om det ny Oldenborgſke Hertugdoms Oprindelſe, ſom han nu leverer med betydelige Tilſætninger og ti Bilager. Da Hans Majeſtæt Kongen havde den 16 December 1773 ved Bytte bekommet den Holſteen-Kielſke Andeel af Storfyrſten af Rusland og den Keiſerlige Kronprinds Paul, blev Forliget af Aar 1767 fuldbyrdet, og i Følge heraf Oldenborg og Delmenhorſt den 14 Dec. 1773 afſtaaet til Biſkop Friderich Auguſt af Lybek. Storfyrſten faſtſatte ved denne ſine tydſke Staters Overladelſe til den yngre Lybekſke Hertugelige Linie,

Linie, at Grevſkaberne Oldenborg og Delmenhorſt aldrig uden hans og de nærmeſte Agnaters Ville maatte pantſættes, eller beſværes med Gield, beſtemte enhver Prindſes Apanage til ſex tuſende Rigsdaler, enhver Prindſeſſes til tuſende Rigsdaler, og en Enkes til fire tuſende Rigsdaler, og lovede tilligemed Kongen af Danmark, at træde i Underhandling med Keiſeren om Grævſkabernes Ophøielſe til et Hertugdom. Diſſe Betingelſer approberte Biſkopen 1774 og 1778, og Ophøielſen paafulgte i det ſidſte Aar. Storfyrſten havde ved Byttet forbeholdt ſig og ſin Linie Stemmen, og overlod den til den ny Hertug af Oldenborg, med den Betingelſe, at den ikke ſkulde være forbunden med Hertugdommet, men beſtandig blive evangeliſk. Hertugdommets Seſſion og Stemme blev i Februarii 1778 paa Rigsdagen bragt til Dictatur, og approberet af de høiere Rigscollegier den 15 Maj, men af Keiſeren den 10 Junius, uagtet en Pro Memoria, der her meddeles, ſom ſøgte at hindre Stemmens Ombytning. Hr. Forfatteren anmerker, at man fra Keiſer Maximilians I. Tid intet Exempel har paa et Rigslands Ophøielſe til et Hertugdom, og troer, at ved den Ruſſiſke Kronprindſes Udtrædelſe af Forbindelſe med de tydſke Rigsſtænder, har de evangeliſke Stænder tabt en betydelig Støtte.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 13.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 31te Mart. 1780.

Original-Ausgabe von **Engelbert Kämpfers**, weyl. D. M. und Hochgräfl. Lippischen Leibmedicus, Geschichte und Beschreibung von Japan, aus den Original-Handschriften des Verfass. herausgegeben von **Christ. Wilh. Dohm.** Første Bind 310 S. i 4to, foruden 68 S. Indledning, udkom i den Meyerske Boghandel. Lemgo, 1777. Det andet Bind 478 S. 1779. I begge Deele findes 45 Kobber-Tavler.

Kämpfer er for længe siden bekiendt som een af de nøiagtigste, udførligste og tilforladeligste Reisebeskrivere, især har endnu ingen giort ham Fortrinet stridigt i Henseende til hans Historie og Beskrivelse over Japan. Allerede 1727. har Joh. Casp. Scheuzer oversat den paa Engelsk. Ved denne saa vel som den Franske Oversættelse ved Des-Maizeaux er Bogen med Berømmelse overalt bekiendt. Hr. Prof. Dohm har udgivet nærværende efter et Kämpfersk Haandskrift, sammenlignet med et andet, som hans Broder-Søn, D. Joh. Hermann Kämpfer eier, og det, hvoreſter den Engelske Oversættelse er giort. Forskiellen har han nøiagtigen tilkiendegivet, og med en Samvittighedsfuld Troskab giort Bogen læselig for nærværende Læsere. Udgaven indeholder, foruden et rigtigt og fuldstændigt Aftryk af Skriftet selv, oversatte Afhandlinger af Kämpfers Amœnitatibus exoticis, Japan betreffende, om Maaden at giøre Papiir paa i Japan; Be-

viis, at man der med god Grund forbyder de Indfødte Udvandring, fremmede Folk Indgang, og al Samqvem med den øvrige Verden; Beſkrivelſe af den hos Japaneſerne brugelige Koliks Cur ved Stik af en Naal; om Moxa, et ypperligt Middel mod brændt Skade. Ved den anden Afhandling giør Hr. Dohm meget rigtige Anmerkninger over Kæmpfers overdrevne Foreſtilling om Japaneſernes foregivne Fortrin og Overvægt i Kunſter og Videnſkaber over alle andre Nationer, deres borgelige Lykſalighed, deres ſtore Bedrifter, og Nytten af deres Fraſkillelſe fra alle andre Nationer; ſaa giver han og Efterretning om Theens Hiſtorie og de anſtilte Forſøg at forplante den andenſteds. De under Texten ſatte Anmerkninger angaae ikke allene Haandſkrifternes Forſkiellighed, hvoraf det ene forbedres og rettes efter de andre, men oplyſe og bedømme undertiden Forfatteren ſelv. Anmerkningerne ſkulde endog været blevne kiernefuldere, derſom Hr. Dohm havde anført alt, hvad han havde foreſat ſig; men dette lover han i et ſærſkilt Skrift, ſom ſkal indeholde en kritiſk Fortegnelſe paa det, der er ſkrevet om Japan, og en Efterhøſt til Japans Geographie, Naturhiſtorie, politiſke Hiſtorie, Statiſtik, Religionsſyſtem, Lovgivelſe, Kunſter ꝛc. Kort, til Kundſkab om Menneſkelighedens hele Dannelſe paa Japan.

Johann David Michaelis Orientaliſche und Exegetiſche Bibliothek. Zwölfter Theil. Frankfurt am Mayn, bey Johann Gottlieb Garbe, 1777. 12 Ark. — Anhang zum zwölften Theil. — 1778. 13 Ark. — Dreyzehnter Theil. — Samme Aar. 16 Ark. Hver koſter 2 Mk. 8 Sk.

Indretningen den ſamme, ſom i de forrige Deele. (See Efterretn. f. A. 1778. I. H. S. 54.) Den 12te Deel begynder med No. 187. og den 13de Deel ender med No. 223. Vi vil udmerke nogle af diſſe Numere, der ſynes os at være de vigtigſte. XII. Theil. No. 192. Iſraelitas non 215 ſed 430 annos in Ægypto commoratos eſſe. Et Paaſke-Program af Prof. **Koppe**, ſkrevet i det Gøttingiſke Akademies Navn 1777. Her er det, ſom vi have talt om tilforn, (Efterr. 1779. I. H. S. 146) at. Hr. Ridderen anfører de Grunde, hvorfore han nu og antager den ſamme Meening

og

og den ſædvanlige Læſemaade i den trykte Hebraiſke Text 2 Moſ. B. XII. 40. De ere i Korthed følgende: 1) Det Iſraelitiſke Folks Formerelſe i Ægypten fra 68 Mands-Perſoner til 600000 er rimeligere ſkeet i 430 end i 215 Aar. 2) Denne Formerelſe var aldeles umuelig, naar der, ſom man antager af 1 Moſ. B. XV. 16. og 2 Moſ. B. VI. 16.-20. i de 215 Aar kun var 4 Generationer eller Slægter. 3) Moſes har 2 Moſ. B. VI. 16.-20. rimeligen udeladt nogle Slægter. Intet er i de Arabiſke Genealogier mere ſædvanligt end ſlig Udeladelſe. Saaledes og Ruth. IV. 20.-22. og Matth. I. 4) Den Samaritanſke Text og de LXX., ſom 2 Moſ. B. XII. 40. have en anden Læſemaade, ere i Chronologien mistænkelige Vidner. 5) Joſephus Ant. II. 9. 1. ſynes at have læſt 2 Moſ. B. XII 40. ligeſom der ſtaaer i den Hebraiſke Text. 6) De Chineſiſke Jøders Chronologie ſtemmer ogſaa dermed overeens. De fornemmeſte af Prof. **Koppes** Grunde ere tildeels de ſamme, ſom **Michaelis** 2) og 4). — No. 194. A Commentary with notes on the Evangeliſts, and the Acts of the Apoſtles, together with a new Translation of St. Pauls firſt epiſtle to the Corinthians, with a paraphraſe and notes: to which are added other theological pieces, by *Zachary Pearce*, DD. late Lord Biſhop of Rocheſter. To the whole is prefixed ſome Account of his Lordſhips Life and Character, written by himſelf. Publiſhed from the original Mſcripts by *John Derby*, A. M. his Lordſhips Chaplain, ad Rector of Southfleet and Longfield. London 1777. i 2 Qvart-Bind. R. M. giver her et Udtog af den lærde og berømte Biſkops Levnet; og ligeledes af det nye og Forfatterens egne, hvilket fornemmelig beſtaaer i vanheldige Gisninger til Textens Forandring, ſom findes i denne Kommentars 1ſte Bind over de 4 Evangeliſter. Dette Udtog fortſættes over det andet Bind, men kun i Henſeende til Apoſtl. Gierninger i 13de D. No. 206. — No. 199. Anmerkungen zur Critik über das erſte Buch der Maccabäer. Den Hebraiſke Text af Maccabæernes 1ſte Bog er borte: men man har en Græſk Overſættelſe, Joſephus og en Syriſk Overſættelſe. Her handles om den Græſke Overſættelſe og Joſephus. Det øvrige er endnu i Vente. — No. 200. Varianter i Pſalmerne fra Pſ. XXII. 22. til Pſ. LXXVII. Anhang 3. XII. Th. No. 201. Recenſionen af Kennicotts

Hebr. Bibel. T. I. overſat af Forfatteren ſelv paa Latin for Udlændingers Skyld. No. 202. D. Kennikotts Brev til R. Michaelis angaaende den nys nævnte Recenſion, hvor i er en temmelig Deel Bitterhed og Uhøflighed. Det er aftrykt med Ridderens Latinſke Anmerkninger, ſom indeholde en anſtændig og tilſtrækkelig Beſvarelſe. Af Brevet have vi nu og det Aftryk for os, ſom vi have nævnt tilforn (Efterr. 1778. I. H. S. 55) og ſom er et Leipzigſk Eftertryk: *Benjamini Kennicotti* Epiſtola ad celeberrimum Profeſſorem *Joannem Davidem Michaelis;* de Cenſura primi Tomi Bibliorum Hebraicorum nuper editi, in Bibliotheca ejus Orientali, Parte XI. Oxonii, Proſtat venalis apud Rivington. Londini MDCCLXXVII. 2½ Ark ſt. 8vo. Koſter 12 Sk. — No. 203. En Jenenſiſk Recenſion af det Kennicottiſke Verk, overſat paa Latin af Forfatteren Prof. Eichhorn. Den er meget haardere end den Michaeliſke. No. 205. Varianter i Samuels Bøger. XIII. Theil. No. 207. Niebuhrs Reiſebeſchreibung, 2. Band. No. 223. Varianter i 2 Samuels og Ruths Bog. — Iblant de Skrifter, ſom M. har recenſeret, ere nogle, ſom vi havde ſat os for at ville tale om i diſſe Efterretninger, hvorfra vi hidindtil ere blevne hindrede. Nu ville vi giøre det i Korthed med Henviisning til det Orient. Bibliothek. Følgende Skrifter ligge for os:

Jo. Jacobi Griisbachii Theologiæ Doctoris ejusdemqve in academia Jenenſi Profeſſoris publici ordinarii *Curæ in Hiſtoriam Textus Græci Epiſtolarum Paulinarum.* Specimen primum. Jenæ apud Felicem Fickelſcherr. MDCCLXXVII. 13 Ark ſt. 4to. Koſter 2 Mk. 8 Sk.

Et meget vigtigt Forſøg til at give det N. Ts. Kritik mere Vished og Styrke. Intet er mere uſikkert, end at antage en Læſemaade og give den Fortrinet efter det ſtørre Antal af Haandſkrifter, hvori den findes. Sneſe Haandſkrifter gielde kun for eet Vidne, naar de ere Afſkrifter af hinanden eller af et og det ſamme eller af flere Haandſkrifter, ſom ere Kopier af den ſamme Original eller Kopie. Det var en ypperlig Sag, om man kunde komme til nogen Vished i Haandſkrifternes Genealogie. — Bengel og endnu mere Semler have opdaget, at fra de ældre Tider have været flere forſkiellige

lige **Recenſioner**, **Editioner** eller **Udgaver** af det N. Ts. Skrifter, fra hvilke de vigtigſte forſkiellige Læſemaader nedſtamme. Prof. **Griesbach**, der har indlagt ſig megen Ære ved ſin kritiſke Udgave af det Nye Teſtamente, arbeider ſig her videre frem end ſine Forgængere igiennem Vanſkeligheder, Mørkheder og Hypotheſer for at give Textens Hiſtorie, for ſaa vidt Pauli Breve angaaer, mere Klarhed. Ingen Kiender venter eller forlanger, at Forfatteren ſkulde have bragt alle Ting i Rigtighed eller allevegne finde Bifald. —— Sect. I. Om denne Hiſtories Nytte, Vanſkelighed og Kilder, de gamle Udgaver i Almindelighed og Maaden at efterforſke dem. Sect. II. Udkaſt til den hellige Textes ældſte Hiſtorie til den Tid, da Apoſtlernes Breve bleve bragte i en Samling. Sect. III. Den Græſke Textes Skiæbne til det 5te Aarhundred. Endnu have vi ikke merket, at Specimen II. er udkommet: men man kan, efter Forfatterens Ord, vente, at det indeholder: 1) En nøiagtig Beſkrivelſe paa de tvende allerældſte Udgaver, den **Alexandrinſke** (Øſterlandſke) og **Veſterlandſke**. —— Noget om de Udgaver, ſom **Chryſoſtomus** og **Theodoretus** have fulgt. 2) En nye Theorie for den hellige Kritik, underſtøttet af hiſtoriſke Jagttagelſer. 3) En Underſøgelſe over de gamle Udgaver og en Sammenligning ſaa vel imellem dem ſelv ſom med den nu værende Text. I Beſynderlighed om de Græſk-Latinſke og de ſaa kaldte latiniſerende Haandſkrifter. (S. Or. Bibl. 12. Th. No. 193.)

Fragmentum Pragenſe Evangelii S. Marci vulgo autographi. Edidit, lectionesqve variantes critice recenſuit *Joſephus Dobrowſky*, clericus eccleſiaſticus. Cum approbatione Cæſareo-Regiæ cenſuræ. Pragæ literis regiæ ſcholæ normalis, per Joan Adamum Hagen, Factorem. MDCCLXXVIII. $7\frac{1}{4}$ Ark ſt. 4to og et Blad med en Prøve af Fragmentets Skrift ſtukken i Kobber. Koſter 2 Mk. 8 Sk.

Den Sagn, ſom fornemmelig hos Katholſke var gængs en Tid lang: at Marci Evangelium, ſkrevet paa Latin med hans egen Haand, var bevaret i Venedig; har **Blanchinus** i hans Evangeliarium qvadruplex Verſionis antiqvæ Latinæ viiſt at være ugrundet. Forlanger man mere, da har dette nærværende Skrift giort denne Sagn aldeles til intet.

I Aquileja var et gammelt Haandſkrift af de 4. Evangeliſter efter Hieronymi Latinſke Overſættelſe. De 2 ſidſte Quaternioner (Hefter) eller 16 Blade af Marci Evangelium bleve Aar 1354. overleverede til Keiſer Karl IV. efter hans indſtændige Begiering, og han ſendte dem til Prag. Derefter kom benævnte Haandſkrift til Friuli (Forum Julium), og der blev det ſkilt ved de øvrige 5 første Quaternioner af Marci Evangelium, ſom ere bragte til Venedig. De 3 Evangeliſter, ſom bleve tilbage i Friuli, er den Codex Forojulienſis, ſom **Blanchinus** har ladet aftrykke. — Efter den hiſtoriſke Fortælling følger Beſkrivelſen over det Pragiſke Fragment og en kritiſk Fortegnelſe af dets forſkiellige Læſemaader, hvorved Sammenligningen med den Slavoniſke Verſion er i ſær at merke. Tilſidſt er det ganſke Fragment aftrykt paa 16 Blade. (Or. Bibl. 13. Th. No. 214.)

Pauli drei Briefe an die Korinther, und Römer: deutſch; als Proben einer Ueberſetzung des ganzen Neuen Teſtaments. Göttingen im Verlag der Witwe Vandenhoek. 1778. 9⅜ Ark i 8vo. Koſter 20 Sk.

Ganſke agtværdige Prøver paa en Overſættelſe af det Nye Teſtamente, ſom den ubenævnte Forfatter efter Fortalens Lydende alt længe har haft udarbeidet. Han søger ved dem det oplyſte Publikums Dom, ſom han vil benytte ſig af. I Henſeende til Tingenes Forklaring findes her ikke meget, ſom er ubekiendt: men det Sprog, i hvilket Forfatteren overſætter, haver adſkillige Egenheder, ſom vel ikke kan faae noget almindeligt Bifald. Dog er det langt fra, at Forfatteren bruger et nyemodens Sprog. For viſſe Ord og Sammenſætninger af Ord, ſom dog ere mindre tydelige og bequemme end de hidtil gængſe, viſer Forfatteren en ſærdeles Yndeſt. For Ex. Rom. I. 16. 17. — „ eine **Gottes-Kraft** (δυναμις θεϱ) iſt es; zum **Glück** (σωτηϱιαν) für jeden, der „ es annimt; — Ein **Gottes-Glück** (δικαιοσυνη θεϱ) „ wird dadurch, durch Glauben für Glauben eröffnet; jener Stelle gemäß, — der **Tugendhafte** (δικαιος) „ aber! Durch Glauben wird er **beglückt** (ζησεται)!“ **Weltheiland** for **Chriſtus**; **Geweihete** for **Heilige**; Von den

den Leichen eller Leichnahmen auferſtehen for Von den Todten auferſtehen. — Forfatteren ſætter Ordene mod det Tydſke Sprogs Genie i den Orden, ſom de have i det Græſke, ſaa at Overſættelſen bliver emphatiſk, hvor Originalen ikke er det. For Ex. 2 Cor. VI. 16. „Wie kan man „ in einem Tempel Gottes Gözen ſtellen? Und Ihr! ein „ Tempel des lebendigen GOttes ſeyd ihr, — Wohnen will „ ich unter ihnen und wandeln —." Ogſaa træffer man paa fremmede Ord, endog Græſke: 1 Cor. II. 14. „Der „ Senſualiſt aber nimt die Lehre des Geiſtes GOttes nicht „ an." K. VII. 31. „Den die Dekoration dieſer Welt „ geht vorüber." Publiciren (κηρυσσειν) Rom. II. 21. Publication (κηρυγμα) 1 Cor. I. 21. ꝛc. 1 Cor. XII. 8. 9. „ Einem andern aber Gnoſis durch eben denſelben Geiſt. „ Einem dritten aber Piſtis von demſelben Geiſt." — R. Michaelis lader ſig forſtaae med, at han er nogenledes vis paa at kiende Forfatteren, men han vil ſom billigt er, ikke nævne ham. (Or. Bibl. 13. Th. No. 220.) En Recenſent i Allgem. Deut. Bibl. formoder, at D. Leß er Manden. (XXXVII. B. 2. St. S. 430). Kan vel være! — Dog maa vi ſige, at de overſatte ſtørre eller mindre Bibelens Steder, ſom man finder i andre denne lærde Mands Skrifter, ikke ſynderligen bekræfte denne Formodning. — Nu til et Par Skrifter, ſom vi ikke have ved Haanden:

Caroli Franciſci Houbigantii Notæ criticæ in univerſos Vet. Teſt. libros, cum Hebraice tum Græce ſcriptos, cum integris ejusdem prolegomenis. Ad exemplar Pariſienſe denuo recuſæ. Francof. ad Moenum apud Varrentrap filium & Wenner. 1777. 2. Deele, hvoraf den første 106½ Ark, den anden 75 Ark ſt. 4to. Koſter 5 Rdlr.

Den Kritik, ſom Houbigant over paa den bibelſke Text, har mange ſtore Feil: og dette vide vel vore Landsmænd for det første af Sal. Conference-Raad Kalls Examen criſeos Houbigantianæ, hvoraf foruden Prodromus ere udkomne 5 Specimina. Imidlertid tilſtaaer en Michaelis ſelv, at der og hos Houbigant findes meget, hvoraf den Lærde kan benytte ſig. Det var altſaa ikke en ringe Fortieneſte, af 4

koſtbare Folianter at giøre 2 Qvarter, ſom Folk kan overkomme at kiøbe. Og derte kunde letteligen ſkee ved at udelukke Houbigants undværlige Text og Overſættelſe. (Or. Bibl. 12. Th. No. 189.) Men ſaa burde man og have Hs. Prolegomena og Notæ uforandrede ſaaledes, ſom de ere i det ſtore Verk. Til al Uheld er det ikke ſkeet. Udgiveren har, uden at ſige Publikum det, ganſke udeladt nogle og lemlæſtet andre af Anmerkningerne, ſaa at man undertiden ikke kan komme efter Forfatterens Meening, eller finde Grundene, med hvilke han forſvarer ſine Gisninger. Nogle ubetydelige Anmerkninger ere og, formodentlig af Udgiveren tilføiede: ligeſom og Fortalen er uſſel. Alt dette har en Svenſk Mag. Stridsberg viiſt i et akademiſk Stridsſkrift. (Or. Bibl. 13. Th. No. 209.) Conſiſtorial-Raad og Paſtor Plitt i Friedberg ſkal have foranſtaltet dette lumpne Aftryk. (Allg. D. Bibl. Anh. z. XXV.-XXXVI. B. 3. Abtheil. S. 1621.)

Lexicon & Commentarius ſermonis Hebraici & Chaldaici. Poſt *Joh. Coccejum* & *Joh. Henr. Majum* longe qvam antehac correctius & emendatius edidit *Jo. Chr. Fried. Schulz.* Tom. I. & II. Lipſiæ, ſumtibus Weygandianis. 1777. 1690 S. i ſt. 8vo. Koſter 4½ Rdlr.

M. Michaelis anſeer denne Lexikon for den beſte, man endnu haver, for dem, der vil lære Hebraiſk. Dog viſer han og, hvorledes den kunde blive meget fuldkommere: og ved denne Leilighed ſiger han ſine Tanker om Cocceji, Caſtelli, Simonis og Stocks Lexika, ſamt hvad beſynderligt Got, han finder hos enhver af dem. Han ønſker en anden Udgave af Coc. Lexikon for de Lærde, hvor i Coc. Arbeide ſkulde blive ganſke, ſom det er, men Forbedringerne ſtaae i Anmerkninger og Tillæg. Riddernes Fader har i Haandſkrift efterladt meget, ſom kunde tiene til en ſaadan Udgave. Ridd. ſelv agter at udgive ſtykkeviis Collectanea ad Lexicon Hebraicum. (Or. Bibl. 13. Th. No. 215.) En ſkarpere, men dog, ſom det ſynes os, rigtig Dom over det Schulziſke Arbeide ved Coccejus finder man i Allgem. Deut. Bibliothek. (Anh. z. XXV.-XXXVI. B. 3. Abtheil. S. 1740 følg.)

A. O.

Ber-

Berlin.

Die behobene Gefahr beym Eintritte der Rindviehſeuche. Aus Erfahrungen und Urkunden beſtätigt. 128 S. i 8vo. Hos Pauli.

Man finder her et tilforladeligt Udtog af de i det Meklenborgſke med Qvægſygens Indpodning anſtillede Forſøg, ſom fortiener en almindelig Opmerkſomhed. Kort, men dog udførligen nok, gives her Underretning om det, man har at iagttage ved dette Foretagende, efter det man hidtil veed; tillige er Operationen ſelv foreſtillet ved en Tegning. Sygdommens almindelige Tilfælde fulgte den niende Dag efter Operationen, og 30te Dagen efter Sygdommen kan Qvæget bringes til det friſke. Efterretningen om de Forſøg, ſom Hr. Kammer-Junker v. Bülow har anſtillet, findes her indrykkede, og er desuden særſkilt aftrykt og udgivet i Bützow og Wismar. Merkværdig er den af D. Stolte i Zwolle opſatte Efterretning, hvorledes man der i Naboelauget har indpodet det unge Qvæg. Af 120 Kalve ere ikkun 20 døde. For at overbeviſes om, at det Sygen igiennemgangne Qvæg var ſikker for Smitte, har man ikke allene to, men endog tre gange indpodet det paa nye, men ingen af dem ere blevne anſtukne deraf. Den Opſats af en Meklenborgſk Landmand S. 96 er ikke af den Betydenhed. Uden Indſigt i Lægekunſten vil han beviſe, at Qvægſygen er det ſamme ſom Børnekopperne. Tilſøiet er desuden nogle Hertugelige Meklenborgſke Forordninger, ſom under viſſe Betingelſer tillade og tilraade Indpodningen.

Berlin.

Joh. Andr. v. Segners Gründe der Perſpectiv. Hos Himburg 1779. 94 S. i 8vo og 8 Kobber-Tavler.

Afhandlingen var fuldkommen udarbeidet, og Segner befoel i ſin Sygdom dens Befordring til Trykken, og man har hans Søn at takke, at hans Villie er efterkommet. Den Tydelighed, Orden og Forbindelſe, der udmerke Segners øvrige Lærebøger, findes og i denne Perſpectiv. Den beſtaaer ikke af analytiſke Formuler, ei heller af Forſkrifter, ſom man blot haandverksmæssig kan udøve. Egentligen le-

der den ikkun Tegneren paa det, ſom han har at giøre til ſin Gienſtands Udkaſt, og, naar han er forſynet med den behørige geometriſke Kundſkab, har han den Fornøielſe ſelv at finde, hvorledes han ſkal forholde ſig. Begyndelſen gibres med Prismer, af hvilke man letteligen indſeer Omgangsmaaden i de øvrige Tilfælde.

Frankfurt und Leipzig.

Fragment aus der Erdbeſchreibung, Geſchichte und Mythologie des Alterthums. 1779. (Fortſættelſe, ſee No. 12.)

Efter Afhandlingen om Offerets Oprindelſe følger Abgeriſſene Gedanken vom Urſprung der freyen Künſte: Man kan let ſlutte ſig til, at der kan ikke ſiges meget andet end Gisninger: Hvorledes og af hvem Konſterne ere opfundne, veed man kun lidet om af Hiſtorien, det øvrige ſlutter og gietter man ſig til, paa en høiſt uvis Maade. Saaledes ſynes det, for Exempel, vores Forfatter meget rimeligt, at de gamle Grækers første Plouge vare et langt Stykke Træ, bøiet ſaaledes, at den ene Ende gik ned i Jorden, og for den anden bleve Oxene ſpændte; og det ſaaledes, fordi Indbyggerne i Chili, i Sydamerika, betiene ſig af Plouge der ere ſaaledes ſkabte. Det kan være ſaaledes, men det er ganſke uvist om det ikke var anderledes. Der ere ſaa mange Maader en Ting kan opfindes paa, og ſaa utallige mange Leiligheder kan give et Genie kun et lille Vink, ſom kan være det nok, til, ved Eftertænkſomhed at opfinde Ting, man ikke ſkulle troe vare foranledigede ved det Vink. Skrivekonſt, Billedſkrift, Boatrykkerkonſt har egne Artikler i denne Afhandling. Derefter følger Phoeniciens Geographie. Ved lyriſk Purpur (der uden Tvil er en Trykfeil for tyriſk) anføres en Citation af Mariti's Reiſebeſkrivelſe: Denne Reiſende fandt paa Strandbreden ved Staden Sur et Slags Snegle af mørkegrøn Farve, hvilke lode en Carmoſinrød Farve fra ſig; og naar han tog dem i Haanden, blev denne farvet med en deilig Purpurfarve. Naar han igien lod dem i Vandet, gave de i det de ſvømmede en anſeelig Deel af ſamme Farve fra ſig. Farven har de i en Blære. Derefter følger: Vorſtellung der Phoeniziſchen Geſchichte —

Got-

Gottesdienſtliche Verfaſſung der Phoenicier. Vidtløftigere end behov giordes: Et ſtort Stykke af Bions Klage-Sang over Adonis, er her overſat indflikket — Phoeniziſche Kunſte, Gelehrſamkeit und Erfindungen — Phoeniziſche Handlung und Schiffarth: at Phoenicierne har beſeilet Nordſøen, vil Forfatteren ikke nægte, men han vil ikke at man maa ſlutte det deraf, at de har hiembragt Tin med ſig — Kolonien der Phoenizier — Dereſter følger: Geographiſche Stücke, oder Schauplatz kommender Begebenheiten, og først Babyloniens, Aſſyriens og Mediens naturlige Beſkrivelſe. Men dette Stykke er ſkrevet i en Tone, der mere ligner en poetiſk Roman end en alvorlig hiſtoriſk Underſøgelſe. For Exempel: „Was iſt das für ein Thurmſpitze, die ſich allmählig am Horizont erhebt? — Es iſt der Thurm zu „ Babylon. Hah! der ſehen wir auch die hängende Garten — die Mauern — nun den Blus-Tempel — Hah! „ — da — endlich die prächtvolle und große Stadt „ Babylon, die älteſte des Erdbodens — Die Euphrat„ brücke — auch zur Seiten im Weſten die Semiramiſſee! „ — auf, aus, Ufer, dies müſſen wir alles näher betrachten ꝛc. — Freundlicher, wirthbarer Aſiate da, führe „ uns auf das oberſte Gartenbett, damit dieſe junge Wanderer die Stadt mit einem Blick überhauen können ꝛc. „ — In der Ebne dort ſteht der große Obeliskus, welchen „ Semiramis aus Medien nach dieſer Plane hat bringen „ laſſen. Er iſt 125 Schuh hoch, 5 breit, 5 dick. — „ Die Sonne ſinkt, und die Nacht wandelt ſchon am Hori„ zont herauf. Wir wollen dieſe Scene verlaſſen, und „ Morgen unſere Reiſe weiter ſetzen ꝛc. — Dort unter den „ Cypreſſe ruht ein bejahrter Greis. Villeicht kan der uns „ dens Weg beſchreiben — Wihr wollen ihn anreden — „ Sagt ehrwürdiger Greis! iſt möglich zu reiſen? — Wir „ wolten eine geographiſche Reiſe thun — Nein! Fremd„ linge — Setzt euch hier in den Schatten — Ich will „ euch, da ich als Kaufmannes durchreißt habe, das ganze „ Land beſchreiben — Medien iſt ohngefehr ſechs mal ſo „ groß als Aſſyrien ꝛc. ꝛc. — Habt Dank lieber Alter für „ euren geographiſchen Unterricht. — Dereſter følger Prolog zur Aſſyriſchen Geſchichte. Her forekommer Ehrenrettung des Kteſias in der aſſyriſchen Geſchichte. Forſvaret

beroer paa diſſe Punkter: Kteſias ſiger ſelv han har taget Materien til ſin Hiſtorie af Rigsannalerne, hvilke han kunde have god Leilighed til at kiende, da han ſom Hofkæge opholdt ſig ved det Perſiſke Hof. Nini og Semirami's Bedrifter vare til i Sange og Traditioner, men efter Aſiatens Temperament, overdrevne. Hiſtorieſkriveren, ſom havde ſamme Temperament, traf over diſſe Traditioner, optegnede dem, og gav dem endnu en mere romanſk Udſeende. Altſaa ingen Under, at hans Hiſtorie er fuld af ſælſomme Ting. Men man finder ikke mange Modſigelſer. Fremdeles vil Forfatteren ikke heller, at man maae forkaſte Kteſias Pralerie: thi han benytter ſig intet af nogen Leilighed dertil. Han fortæller intet om Arius's 34 Efterfølgere. Intet om de mange Nationer Ninus overvandt, eller om Feldtſlagene ſom bleve holdte derved. Den Agt han bar for Dokumenternes Ærværdighed, tillod ham ikke at have Mistanke til dem. Han ſandt Ninus, beſtormede Aſien med 1,900,000 Mand; derpaa kunde han ikke tvivle, da Xerres kort tilforn havde med en ſtørre Hær brudt ind i Grækenland, ſom han ſelv beraaber ſig paa. Om denne ſtore Folkemængde modſtred Tiderne, kunde Kteſias ikke vide. Man fratage ham det Romanſke, ſaa har man en reen Hiſtorie tilbage. (Det kan ſiges om ethvert Digt; og hvorved ſkal man ſkielne det Romanſke fra det ſande?) End videre meener Forfatteren at Kteſia's aſſyriſke Hiſtories Modſigelſe med den hellige Skrift let kan bøves. Og tilſidſt beraaber han ſig paa, at alle grædſke Hiſtoriker antog Kteſia's Hiſtorie for tilforladelig — Her er ikke Stæd til at indlade os i en vidtløftig Underſøgelſe om denne Sag. At Herodot er bleven for meget nedſat, og det endog af ſine egne Landsmænd, ſaa meget ſom han i Begyndelſen blev ophøiet kan ikke nægtes. Des Vignoles ſom Forfatteren videre henviſer til, er aabenbarlig alt for ubillig mod Herodot: ſ. Ex. han nægter at Herodot har været i Babylon, da der dog kan anføres Stæder af hans Hiſtorie, ſom kan overbeviſe enhver derom, ſom ikke forud er indtaget imod ham: for hvilket ſidſte vores Forfatter med Rette kan beſkyldes; thi med de fleſte af de Grunde han forſvarer Kteſia's Ære ſom Hiſtorieſkriver, kan ogſaa Herodots forſvares; og hvad deres Hiſtories Troeværdighed angaaer, ſaa vilde det ikke være vanſkeligt at beviſe, Herodots

er

er ikke mindre end den andens. — Efter en parallel Synchroniſtiſk Ueberſicht der drey Monarchien, nemlich det Aſſyriſke, Babyloniſke og Mediſke, følger Biographiſche Stücke: og først Ninus's Levnet og Heltegierninger med alle ſine Fabler efter Kteſias. Semiramis og flere, hvoriblant Cyaxar's er vel fremſat — Abgotheiten der Babylonier und Aſſyrier — Staatsverfaſſung der Babylonier und Aſſyrier — Sitten und Gewohnheiten der Babylonier — Dette er Indholdet af Skriftet, hvis Værd havde været større, om det var bleven udarbeidet med større Flid og Alvorlighed. Forfatteren har en beſynderlig Gave til at kunde fremſætte ſin Materie, hvor indviklet den end er, med ſtørſte Tydelighed. Men man finder overalt Spor til Skiødesløshed, ſom endog ſtrækker ſig til Trykken. Skiønt der ere to Sider af Trykfeil optegnede, ere der dog en ſtor Deel tilbage, og det ſaadanne ſom giør Meningen ganſke uforſtaaelig: for Ex. „ Noahs Verfertigung der Arche enthält Beweiſe genug von „ der Unvolkommenheit einiger Künſte der Urwelt, vor„ züglich der Verfertigung der Zimmerwerkzeuge.“ Et andet Stæd er anført et Stykke af Ovidii Faſtis, ſom neppe nogen vil finde Reede i: Tuhra nec Euphrates, nec miſera India Coſtum, fuerant rubri cognit a ſi a croci. Aral. dabat fumos herbis contenta ſabinis, & non exiguo haurus adulta foco.

Leipzig.

Imman. Joh. Gerh. Schellers ausführliche lateiniſche Sprachlehre oder ſo genante Grammatik. Bey Caſpar Fritſch 1779. 810 Sider 8vo.

I Indledningen beſtemmes, hvad der i den latinſke Grammatik ſkal afhandles. **Første Deel** om enkelte Ord; det første Kapitel om **Ordenes rette Udtale.** Her finder man næſten alt med Afvigelſe fra de almindeligen brugte Grammatiker. Hvad Sagens Rigtighed og Vished angaaer, veed jeg ikke, om denne eller hiin Grammatikus har virkeligen noget at roſe ſig af, da hverken den ene af dem eller den anden kan gotgiøre ſin Paaſtand med det gyldigſte Beviis, det nemlig at lade os høre Varro, Cicero tale deres Moderſprog. Dog ere vi ofte tilfreds med mindre end Vished. Hvor Gisning, Hypotheſer allene kan haves, der ſav-

ner

ner man ikke heller en eller anden, som griber fat paa Værket, og saavidt han kan, søger at tilfredsstille vor Videlyst eller rettere sin egen, og afhielper den Mangel, man forestilte sig at være saa. Her kommer det da an paa hvis Hypothese er den nyttigste. Vil man nu ikke indrømme Schellers Meening om Udtalen i det Latinske, en Vished, er den dog den nyttigste og meest rimelige; thi den er næsten overalt bestyrket med meget rimelige Grunde, der næsten giør den vis; derefter kan ved den saa nyttig udledes Ordene af hinanden, henlede flere forskiellige skrevne Ord til een Stamme, og see Oprindelsen til deres beslægtede Bemærkelse, der ellers foraarsagede Vanskelighed. Andet Kapitel om **Ordenes Retskrivning.** Her viger igien Forfatteren fra den alfare Vei, og vil drage os med sig, hvis ikke Vanen, denne παυδαματωρ, er mægtigere end hans Grunde. Ordenes Nedstammelse, (ofte vilkaarlig) er allene det han vil fastsætte deres Retskrivning efter; den er nok og den sikkerste (hvor den selv er saa) naar det allene kom an paa, hvad der er rigtigt eller analogisk; men Vanen, for hvilken Forfatteren selv maae vige, vil og have noget at sige; og Euphonien —— ja den er for Herr Scheller et Gienfærd, et indbildt intet. Dog maae den vel være noget og ikke aldeles det Forfatteren vil; thi maae man tilstaae, at visse Stavelser og Ord ere lættere at udtale end andre, saa maae man og lade Euphonien være noget, som virkeligen er noget; skiønt dens Gienfærd er saa meget ofte antaget for den selv. For Ex. abs er vanskeligere at udtale end as, altsaa og absporto vanskeligere end asporto; følgeligen er der en Euphonie i det sidste, som man nægter det første; dog nægter Forfattteren det, fordi alt klinger vel, som er rigtig, siger han, og hvortil man er vant; men skiønt man kan vænnes til det, som har mere Vanskelighed, finder man dog det lettere som har mindre Vanskelighed; et Barn udtaler lettere as end abs og derfor kommer det og i Vane med det første. Erfarenhed er Forfatteren imod. —— Tredie Kapitel om **Ordenes otte Hovedslags.** De saa kaldte partes orationis troer Hr. Scheller at have tydeligere og mere rigtig forklaret end andre for ham. Nyttigere Anmærkninger og tildeels Beskrivelser findes her og. Men dog er det slet bestilt med at give rigtige og nøiagtige Forklaringer paa disse Talens Dele. Forklaringerne bør ikke være

som

som Logikens, men blot grammatikalske; o: Beskrivelser, som tages meer af de Beskaffenheder hos Ordene, at disse ere underkastede forskiellige Forandringer, Flexioner, f. E. Comparationer o. s. v., og staae i eller uden Forbindelse med andre Ord. Ved denne Maade kommer atter en anden Omstændighed i Veien. Der vilde komme i Forklaringerne hvad der først siden efter i Grammatiken gaves Oplysning om, og hine vare ligesaa uforstaaelige for Lærlingen, som de Ord der skulde beskrives. Man vilde der næst være ilde plagede med saadanne fuldstændige Forklaringer, thi de maatte formedelst de mange Omstændigheder Grammatici have indbefattet under eet, og kun med een Terminus udtrykt, blive meget vidtløftige. Man tager derfor sin Tilflugt til logiske Forklaringer, som og Scheller tildeels har taget. Et Nomen, siges her, er die Benennung einer jeden Sachen oder Person. Altsaa skulde ego være et nomen, thi det Ord er og Benennung einer Person, nemlig den første; raabende er Benennung einer Sache, nemlig den Handling at raabe. Ligesaadan er Forklaringen paa nomen substantiv. beskaffen. Adjectiv. er die Benennung einer jeden Sache oder Person in Ansehung ihrer Beskaffenheit; Participium er efter denne Forklaring et Ajectivum. Videre siges at adjectivum kan ikke staae uden Substantivum, dog siger man jo: den Alvise er god; det Sure er skarpt; her maae da gaaes en Omvei, og Reglen dreies for at give den sin Rigtighed. Den beste Maade at bringe Lærlingen et Begreb om disse Ords Forskiel er at anføre en Hoben Exempler paa dem, og saa ofte et af dem forekommer, tillige anføre andre af samme Slags; dette nogle Gange igientaget, vil sætte ham i Stand til at faae Begreb om Sagen; man kan og føie Beskrivelserne til, naar de ikke ere saadanne at de forvilde mere end oplyse. Ved Declinationerne er ingen latinsk Substantiv tilføiet, og det for at forekomme Mechanismus; samme Omstændighed er iagttaget ved Conjugationerne; kun de blotte Endelser, der udgiøre Ordenes Forandringer, ere aftrykte. Derimod findes tydske Ord og syntactiske Exempler. Denne Methode foraarsager at Lærlingen maae opholde sig længere derved end han efter den sædvanlige Maerhode behøvede, men saa har han og dobbelt Nytte deraf. Denne Methode synes ikke at være nødvendig for dem, der have en duelig Lærer; thi ham kommer det til

at

at oplyse, give Exempler, og lære at anvende Paradigmata; dog har Anvendelsen viist ved Exempler sin Nytte, der kommes læt til et tydeligt Begreb om Syntaxis, og sees, hvortil disse Paradigmata nytter. Men at den sædvanlige Maade skulde foraarsage Mechanismus, troer jeg ikke. Thi foruden Ordet, som staaer fuldt declineret eller conjugeret i paradigmata pleie flere Ord, som Exempler at sættes hos, for at Lærlingen skal declinere og conjugere dem efter paradigmata, som og Læreren holder ham til; i den Henseende er begge Methoderne eens; ved de blotte Endelser i paradigmata foraarsagedes viist og en Mechanismus, naar den ikke ved det anførte Middel blev forekommet. Den Fordeel har de sædvanligen brugte Paradigmata, at der er noget mere for Indbildningen, altsaa og for Hukommelsen at hæfte sig ved, end ved den Methode Forfatteren har valgt. I de øvrige har Sagen, udført saaledes som her, langt større Nytte end der kan faaes af den, som den behandles i de andre Grammatiker. Ved Infinitiverne, participierne, Gerundierne forekomme meget nyttige Anmærkninger, der giør Sagen tydeligere og mere læt. Side 218 findes noget om Verba, som ere baade transitiva og intransitiva og nogle deponentia tillige; Aarsagen, hvorfor de henføres til disse tre Arter. Om Verba som i præsentis første Person-Endelse ere eens, dog forskiellige i conjugation og Betydning. Side 236 en Anmærkning om novi, hvis Bemærkelse har forledet Grammatikerne til at holde det for et defectivum, da det ikke er det; samme mærkes om vale af valeo. Om Præpositionerne handles meget fuldstændigere og nøiagtigere end sædvanligen, saa deres Brug bliver langt lættere og vissere for Lærlingen. Om Ordenes Bemærkelse findes her og et Kapitel. Da dette hører egentlig til en Lexikon, advares her kun om nogle falske Bemærkelser, og hvorledes man lættest kan lære de rigtige. Det første er næsten nødvendigt, da de sædvanligen brugte Lexika ere saa upaalidelige; det andet er og meget nyttigt. (Slutningen følger.)

Trykfeil i No. 4.

Side 50 l. 4. minoribus læs minoribu'. ibid. l. 37. negte læs negtet. S. 55. l. 7. Handling læs Afhandling. Ibid. l. 25. ophøiede l. oppleiede. Ibid. l. 37. levende l. lovende.

No. 14.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 7de April 1780.

Exempler paa Viisdom og Dyd af Hiſtorien, tillige med Erindringer for Børn ved Jakob Friederich Feddersen, Præſt i Magdeburg. — Oversat til den Danske Ungdoms Tieneſte. — Der Tugend wollen wir uns weihn, Und guten Lehren folgſam seyn; Kein Tag des Lebens geh vorbey, Das ich nicht weiser, beſſer sey. — Kiøbenhavn, 1779. 166 S. i 8vo. Sælges hos Boghandler **Buch** for 24 Sk.

Det er viſt, at i alt hvad Børn foretage ſig, har de altid et Exemplar eller en Afbildning i Sindet, ſom de ſøge at efterligne; og er det ſaa, hvor nyttigt var det ikke til at bringe dem paa Dydens Vei og vænne dem til at handle ædelt, om man ikke lod dem fage andre Mønſtre i Tankerne end Dyds og Retſkaffenheds. Det gielder endog om den fuldkomnere Alder, at Exempler virke kraftigere end den ſkarpeſte Philoſophie. Menneſkets ſtørſte Deel er Sandſelighed; hvad der betroes Indbildningen er varigere og altid mere levende og kraftigt, end hvad der er betroet den tørre Forſtand. I ſær hos Børn er Indbildningen Sielens mægtigſte Evne, og Lærerne burde benytte ſig fornemmelig af denne til at indgive de Unge hvad de ſkal lære. Derfor har nærværende lille Skrift, i Henſeende til dets Form, ganſke vort Bifald; men en Deel af Exemplerne ere af den Art, at Børn kan ikke drage ſynderlig Nytte deraf; undertiden blive ogſaa Lærdommene

trukne for vidt ud og falde i det tørre. Her forekomme viise Regler for Opdragelsen; Alvorlighed; Guds Ihukommelse; Selvkiendelse; Viisdom; Solon; Det unge Menneske, som kiendte sine Fiil og forbedrede dem; Klog Omgang mellem Gamle og Unge; Exempler paa Maadelighed; Sparsommelighed; Exempler paa Nøisomhed; Taushed; Betænksomhed; En viis Mand seer ikke paa Skiønhed og prægtige Klæder, men paa Dyd og Forstand; Exempler paa Flid; Selvprøvelse; Kierlighed til Sandhed; Mod og Behiertighed; Standhaftighed i at taale legemlige Smerter; Forskrift til Fromhed; Exempler paa en from Ungdom; Paa Tillid til Gud; Exempler paa Fromhed paa Syge- og Døds-Sengen; Tankernes tidlige Henrettelse paa Religionen; Ærbødighed mod Guds Navn; Exempler paa børnlig Ærbødighed; Ærbødighed for gamle Folk; Broderlig Kierlighed; Exempler paa barmhiertige Børn; Exempler paa velgiørende vorne Personer; Ærlighed og Ædelmodighed; Taknemmelighed; Exempler paa Ydmyghed og Beskedenhed; God Opførsel mod Tieneste-Tyende; Venskab; Sagtmodighed og Kierlighed mod sine Fiender. Fortællingsmaaden og Stilen ere, som de burde være, simple og fattelige, men en simpel Stiil kan tillige være skiøn og eftertrykkelig, hvilket vi dog ikke kan sige om denne. Vi vil anføre noget til Exempel. S. 25 „Solon „ kom engang til Sardes til den rige Konge Croesus. Han saae „ samme i den største Kongelige Pragt, omgiven med mang„ foldige Hoffolk, hvilke og alle vare kostbar klædte og bleve „ ledsagede af mange Betiente. Men alle de prægtige, med „ Guld stukne og med Ædelsteene besatte Klæder, det saa „ anseelige Kongelige Følgeskab, rørte ikke Solon; han gav „ hverken med Ord eller Miner tilkiende, at han fandt deri „ nogen Fornøielse. Derpaa lod Croesus forevise ham sit „ Skatkammer og lod ham see sin store Forraad af Guld og „ alle andre Kostbarheder paa sit Slot. Men Solon yttre„ de ikke nogen Behag eller Forundring over disse høist an„ seelige Rigdomme og overmaade store Pragt, men gav „ derimod nogle forstandige Folk at forstaae, at han holdt „ alt dette for Forfængelighed og unyttig Pragt for en Fyrste, „ som ei forstod sig paa noget Større og Bedre. Da So„ lon havde seet alle Ting, spurgte Kongen ham: om han „ nogensinde havde fundet et lyksaligere Menneske

end

„ end ham? Solon svarede frimodig: Ja! en Athenien-
„ siſk Borger navnlig Tellus. Denne var en meget
„ ærlig Mand; havde saa meget, som han behøvede
„ til sin Underholdning, han efterlod sig vel opdrag-
„ ne Børn og døde for sit Fædreneland med Ære. —
„ Croesus, som havde for svag en Forstand til at kunde ind-
„ see, hvor smukt og rigtigt dette Svar var, holdt Solon
„ for eenfoldig, fordi han priſede en ringe ærlig Mand lyk-
„ keligere end ham med sine uudsigelige Skatte og store Kon-
„ gerige. Dog spurgte han ham endnu anden Gang: Hvem
„ han da havde befunden næst efter Tellus at være
„ lykſaligſt? Cleobis og Byton af Argos, svarede
„ han, tvende Brødre, som med den ømmeſte Kier-
„ lighed elſkede saa vel sig selv indbyrdes som deres
„ Moder. Da deres Moder, som Præstinde, skul-
„ de engang paa en høi Fest begive sig til Juno's
„ Tempel, og Øxene bleve for længe borte; spændte
„ de sig selv for Vognen og trak den til Templen,
„ som laae 2 Mile borte. Alle Mennesker ønskede
„ hende til Lykke med saadanne lydige og gode Børn.
„ Hun selv var fuld af Glæde og bad for dem, at de
„ maatte opleve den bedſte menneſkelige Lykke til Be-
„ lønning for deres børnlige Troſkab. De døde ikke
„ længe derefter stille og glade, og deres Erindring
„ blev efter deres Død i Argos i stor Ære. Man ta-
„ lede bestandig med Høiagtelse om dem, som om
„ elſkværdige fromme Sønner." — „Solon gav Croe-
„ sus, da han gik fra ham, iblant andre ogsaa denne nyt-
„ tige Lærdom: Menneſkenes Liv er underkaſtet man-
„ ge Slags Tilfælde og deres Lykke er meget foran-
„ derlig. Ingen kan med Vished ſige, om han til
„ sin Død bliver riig og lykkelig. Croesus foragtede
„ vel den Gang denne Lærdom, og troede ikke, at han skul-
„ de nogen Tid kunde blive ulykkelig. Men da han af den
„ Perſiſke Konge Cyrus blev overvunden i et Slag, taget
„ til Fange og bunden til en Pæl for at brændes; da erin-
„ drede han sig Solons nyttige Lærdom: Ingen giøre sig
„ til af sin nærværende Lykke, det er endnu uviſt,
„ om han til sin Død skal beſidde den." Man sam-
menligne nu denne med Fortællingen hos Herodot, hvor man

ikke kan nægte, at Stilen og Fortællingsmaaden er baade ſimpel og eftertrykkelig, og har tillige alle de Veneres en Fortælling kan have. Her findes og efter Fortællingerne nogle Pſalmer; Prøve kan dette Vers være:

Eders Ungdoms muntre Tid
O I Børn! Gud ofret være!
Vænner Eder til at ære
Hannem tidlig med al Flid!
Lader hverken Ungdoms Varme
Eller Verdens Daarlighed
Rive Eder af hans Arme!
Skille Eder ved hans Fred!

Min kritiſke Læsning. — En liden uſkyldig Journal kan sagte gaae med. Første Stykke 64 S. i 8vo. Koſter 16 Sk.

Uden Steds, Bogtrykkers eller Forlæggers Benævnelſe fremkom denne kritiſke Læsning. Af Aviſerne for indeværende Aar har man seet, at den sælges i den Peltiſke Boglade. Det Exemplar, vi have for os, er forsynet med et Omslag af blaat Papiir, hvorpaa staaer: Min kritiſke Læsning. Første Stykke. Indhold: 1) En Afhandling om det Spørsmaal: Paa hvad Maade Naturen retter Udarter: af Niels Tønder Lund. 2) Obſervationes ad Brutum Ciceronis publico examini ſubjecit Severinus Monrad. 3) Salvini. En Fortælling, overſat af H. J. Birch i det nye Magazin af Fortællinger, 2det Binds 1ſte Stykke. Den os ubekiendte kritiſke Læser har ingen vis Plan foresat ſig (S. 64) og dette er alt, hvad vi med Vished kunde ſige om diſſe Blades Henſigt; vel synes det, at den første og tredie Recenſion ikkun have faaet Sted for at ledsage den anden, og i paakommende Tilfælde dække dens Flanker; thi alt er der krigeriſkt. Dog er det ikkun en Formodning, og ubilligt vilde det være, om en ubeſindig Apologiſt ſkulde indvikle Hr. Conrector Sahl i en Sag, ſom han ingen Deel kan have i. Vi kalde den kritiſke Læser ubeſindig; thi intet andet end Fremfuſenhed kan have forleedt ham til saaledes, ſom han har giort, at antaſte vor Recenſion af Hr. Conrector Sahls Overſættelſe af Brutus. Enhver, ſom vil, kan efterſee den kritiſke Læsers Giøen, Bælding og Skryden. Til en liden Forſmag vil vi her af-

afskrive Slutningen af den anden kritiske Læsning: „Som „ kritisk Læser og Ven har jeg troet, det kunde staae mig „ vel an at tale derpaa. Vel har Conrector Sahl selv i sin „ bestandige Affection for Studeringer og sin ufortrødne Ar„ beidsomhed hidindtil stiltiende med Latter og Foragt anseet „ den Conspiration, som Dumhed, Grovhed og Ond„skab fremdeles nu som tilforn har indgaaet med hinanden, „ til hans Persons og Arbeiders ukritiske Forhaanelse. Ikke „ desto mindre maa det dog vel billigen fortryde ham selv, „ hvad jeg som kritisk Læser og mange flere ei uden med „ den vømmeligste Fortrydelse (vi forstaae ikke dette; thi „ aldrig vil den kritiske Læser giøre sig selv Bebreidelser?) „ har anseet, at man fører sig op imod ham og hans Arbei„ der ikke som Kritikuser, hvilke man kalder sig, men som „ Kritikfyfere, (o, vox laeta, nitidissimoque lapillo „ notanda!) som Gedebukker, der løbe buds paa for at stan„ ge, støde, knøpse og puffe en Mand fra alle Sider. Det „ var altsaa vel den høie Tid man greb dem om Hornene og „ strøg dem saa lempelig om Skiæget, for dog at sagtne og „ standse deres hidsige Puffegeist, at Manden dog for sin „ Person maa slippe med Helsen derfra, om han end saa „ skal give alle sine maadelige Oversættelser til Priis for „ deres lærde kritiske Horn, og der ikke skulde blive saa me„ get som en Pialt meer tilbage deraf.“ Verbum non amplius addam.

Leipzig.

Slutningen af Imman. Joh. Gerh. Schellers ausführliche lateinische Sprachlehre oder so genante Grammatik. (See forrige No.)

Anden Deel om Ordenes Sammensøielse, først i Henseende til Rectionen, det er, i Hensigt til den rette casus, numerus, genus, tempus &c. Her findes alt hvad der angaaer Romernes Talebrug, saa vel det usædvanlige som det sædvanlige, meget omhyggeligen forklaret og bevist med passende Steder af de Gamle. Først forklares her hvad en Sats er, hvad dens Subjekt og Prædikat er; og Nominativus forved verbum finitivum bliver kaldet Subjektet. Dette er unægtelig den sikkerste Vei. Derved undgaaes Tvetydighed og Vanskelighed i mange af syntaktiske Regler, som nu ogsaa

langt lettere kan læres. Deſto meer maa man forundre ſig over, hvi Hr. Scheller kun har haft een eller to Forgiengere paa denne Vei. Ihre var een af dem. Han, ſynes mig, drev det for vidt med ſine philoſophiſke Terminis, det var ham ikke nok, at bruge ſubject og prædicat, men og terminus ſimplex og compoſitus &c. til at giøre Sagen meer vanſkelig, paa hvilken ſlig Philoſophie ikke paſſer ſig. — Derefter viſes hvad Forſkiel der er imellem Conſtruktions- eller Rections-Ordenen d: den grammatiſke, og den virkelige Orden, ſom den ſees i Bøgerne. Formedelſt den mueligſte Nøiagtighed, Forfatteren har ſtræbt efter, er denne Deel bleven meget vidtløftig. Af ſamme Aarſag findes og Anmerkninger, ſom kan forekomme Læſeren at være for ſubtile, for Ex. S. 311 om quae, ſom ſiges at bør udledes ikke af qui, quæ, quod, men af quis, quae, quid for qualis. Reglen S. 318 om to Adjectiva kan uden &, ac &c. ſættes til et Subſtantivum; hvad her er ſagt paa to Sider kunde næſten alt afgiøres ved den Anmerkning, at det kunde ſkee naar Stivhed og Utydelighed blev undgaaet. S. 449 forklares hvi huc, eo, eodem, quo undertiden have en Genitiv hos ſig; fordi de ſynes at være de gamle Dativer af hoc, id, &c. nemlig huc for huic; eo af eus, ea, eum; og da Dativi ſtaae undertiden, naar der ſpørges hvorhen, (it clamor coelo) og de neutra hoc, id, idem, quid ſtyre en Genitiv, ſaa, ſlutter Scheller, kan huc, eo, &c. vel og ſtyre en Genitiv. Til hvad Nytte er dette? S. 250 ſiges at nudius tertius ſtaaer i Stedet for nunc dies eſt tertius. Her udgives og efter andre Sproglæreres Exempler utallige Talemaader for elliptiſke og læres hvorledes de ſkal ſuppleres; For den ſtørſte Deel af diſſe Ellipſes og deres Udfyldelſe er det ganſke uviſt og ofte urimeligt, at de ere det de udgives for. Diſſe Sprogforſkere har, hvor de gamle Skribenteres Anviisning forlader dem, ingen anden Grund for ſig end den Uovereenſtemmelſe de finde i nogle Talemaader med den ſædvanligſte Talebrug. De maa da ſtaae i de Tanker, at de Regler de have abſtraheret fra den ſædvanligſte Talebrug, ere de, hvorefter den hele Sprogbrug ſkal rette ſig eller er virkeligen dannet, hvor til hine Talemaader, ſom udarte, bør føres tilbage. Denne Tanke ſtrider mod ethvert Sprogs Natur og Oprindelſe. At Ellipſernes Udfyldelſe og Forkla-

ring

ring har sin Nytte er unægtelig, men gaaer den for vidt taber den det nyttige; thi da bliver Forklaringen meer dunkel ved dens Sælsomhed og vanskeligere at huske end Talemaaden selv der forklares. For Ex. S. 447 udfyldes ibidem loci saaledes: ibidem in negotio loci; minime gentium vil Perizonius skal være for: minime in negotio gentium, hvor til Scheller siger, at det har maaskee været et Ordsprogs Udtryk blant den gemeene Mand, som undertiden (ja meget ofte) sætter noget til, som man ikke kan forklare. — I tiende Afdeling forekommer Regler om Verborum Tempora, deres Brug for sig selv betragede og hvorledes de bør følge paa hinanden. I disse Regler spores nogen Ubestemthed der foraarsager Forvirring. Sagen selv lader sig ikke heller saa let bringe under tydelige og faste Regler, da de Gamle ofte findes ustadige her i. Om Conjunctivs Brug, og om Accusativus med Infinitivus, meget fuldstændigt og nøie. Om Gerundio og om Participiernes Brug. Andet Kapitel om Ordenes Sammensøielse i Henseende til deres Rangordning d. den som iagttages i Skrivningen. Her forekommer og noget om Perioder; og i følgende Kapitel om Numerus. To vigtige Ting, som vel bør have Sted i en Grammatik, i saar saaledes forklarede som her. Fierde Kapitel om Ordenes Sammensøielse i Henseende til deres Forbindelse. Her synes Sagen for vidtløftigen udført. Uden saadan Anviisning bliver en Lærling ikke bekiendt med mange af de Sammenbindelser her handles om; thi han behøver kun at vide de henhørende Partiklers Bemerkelser, saa har han nok. Femte Kapitel om Ordenes Sammensøielse i Henseende til sammes Omvexling; siette Kapitel i Henseende til Pleonasmus; syvende Kapitel i Henseende til Korthed; og ottende Kapitel om deres Sammensøielse (thi alle disse Materier henregnes til Syntaxis) i Henseende til Stavelsernes Korthed, Længde for at giøre Vers d: om Prosodien. Endelig følger et firedobbelt Anhang: 1) om de af Grammatici saa kaldte Figurer; 2) nogle Vers af det Slags, som andre kalde Memoriales; 3) om den Romerske Kalender og 4) tilsidst nogle latinske Stykker til Øvelse for Begyndere. — Forfatterens store Begierlighed efter at forklare alle Ting saa nøie som mueligt, har ofte givet Anledning til for megen Vidtløftighed, hvorpaa Exempler ere anførte. Ved at søge efter det

rigtige, det ſom har en reel Grund, nægter han al Euphonie, Velklang, ſom hænger meer i Ordene ſelv end i Tankerne, de udtrykke; et Vers med Daktyler klinger for ham ikke anderledes end et Vers af blotte Spondæer. Dog troer jeg, at alle vil tilſtaae, at tre Hammerſlag for Ex. i eet Minut vil afficere Høreſen anderledes end to Slag i en lige Deel af Tid, følgelig og at en Daktyl, naar alle andre Omſtændigheder ere eens, giør en anden Virkning paa Tilhøreren end en Spondæus. Heſtens Galloperen hos Virgil gir da ved Verſet: quadrupedante &c. en anden Lyd, end om Virgil havde valgt Ord af andre Pedes for at udtrykke ſamme Tanke. At al Klangen ikke hænger blot af Stavelſernes Qvantitet, maa tilſtaaes, men der er i denne Henſeende ogſaa at lægge Mærke til Stavelſernes Haardhed og Blødhed, og Pedes Sammenblandning med hinanden. — Naar Leilighed gaves har Forfatteren giort den nyttige Anmerkning, at een eller anden Ting, hvorom de Lærde ikke alle ere af eens Tanker, fremſættes med det Tillæg, at nogle holder dette for rigtigt, andre hint; thi derved undgaaes, at en Lærling ikke forledes til at antage den Ting for fuldkommen vis, og for antaget af alle Lærde. Men han faaer ſelv Leilighed til at bruge ſin Skiønſomhed. Og ſaadan en oprigtig Lærer vinder og lættere ſine Diſciples Gemyt og Kierlighed, naar de ſee hans Redelighed mod dem, at han ikke nøder dem til at tage deres ſidſte Tilflugt til et αυτος εφα. — Sagerne fremſættes i denne Grammatik meget fuldſtændigt, ſaa nøie og rigtig, at den maa indrømmes Fortrinet for de ſædvanlige Grammatiker. For dens Vidtløftighed i det Hele betragtet har Forfatteren fremført antagelige Grunde.

Lemgo.

Nachrichten zu dem Leben des **Franz Petrarcha**; aus ſeinem Werken und den gleichzeitigen Schriftſtellern. Erſter und zweyter Band; und die erſte Abtheilung des dritten und lezten Bandes. 1777-1778.

Man vil forundre ſig over hvad der kan være i denne Poets Levnet, ſom kan fylde tre maadelige Octav-Bind, men endnu mere vil man forundre ſig over den franſke Original, ſom be-

bestaaer af tre stærke Qvart-Bind, hvilken de tydske Oversættere har forkortet til nærværende. De fleste ansee Petrarch som en blot Elskovs Digter, der forødte sin meste Levetid i en Platonisk Kierligheds Snarer; som ikke har anden Fortieneste end at han ziirligst og anstændigst har besiunget denne Lidenskab, han selv saa heftig følte. Men det er ikke hans eeneste Roes. Det er ikke Italien allene, der bør bevare hans Ihukommelse, som den der først har poleret deres Sprog, og beriget det med de ypperste Digte. Hele den lærde Republik er ham forbunden. Det er fast en almindelig Vildfarelse (siger Forfatteren) at Grækerne, som ved Constantinopels Erobring maatte flygte til Italien, vare de, som fik Videnskaber og Kunster til at florere i Vesten. Det eneste de giorde var det, at de førte gode Manuscripta af de gamle Skribentere med sig og giorde det græske Sprog lettere og almindeligere bekiendt, hvilket Petrarch og Boccacio allerede havde indført. Nei det er Toskanerne og deres Anfører Petrarch, som ved deres Genie gave Videnskaberne nyt Liv, førend det lidet, Constantinopel deraf besad, kom over til Italien. Petrarch var ikke allene en stor Poet og Litteratus; han var og en skarpsindig Politikus og havde stor Indflydelse paa sin Tids vigtigste Stats-Affairer, hvor i han altid blev raadspurgt. Ikke desmindre, hvor vigtig han end var og hvor meget der end kunde siges om ham, saa vil dog denne Biographie af de fleste synes for vidtløftig. Blev alt fraskaaret, hvad der ikke egentlig hører til Petrarchs Levnet, skulde mere end det halve savnes. Forfatteren har haft dygtige Indsigter i Historien om Italiens fiortende Aarhundrede og hans Værk er ligesaa meget en Historie over dette Tidsrum i det Land, som Beskrivelse over Petrarchs Levnet. Han har vel sat sig Middleton's Life of Cicero for Øine; men har i vore Tanker meget forfeilet sit Maal. Deri ligner han Middleton, at han ved mindste Leilighed anfører Stykker af Petrarch, dog i at indføre sine Episoder har han været langt uhældigere; hvortil han dog ogsaa behøvede større Kunst; thi Petrarch var dog aldrig deeltagende i sin Tids Bedrifter paa saa virksom en Maade som Cicero; men han har ikke heller vidst, at holde saa god Maade i at udsvæve som Middleton. Foran Værket findes tvende Skrivelser: I den første til Poesiens og de skiønne Videnskabers Elskere i Italien opregner Forfatteren tive Petrarchs Biographer, alle ufuld-

stændige og urigtige; en udførlig og paalidelig Levnets-Beskrivelse over sin største og vigtigste Digter har Italien hidindtil savnet. I den anden Skrivelse til Poesiens og de skiønne Videnskabers Elskere i Frankerig taler Forfatteren blant andet om Petrarchs Maade at besynge Kierlighed paa. Italienerne foretrække ham heri alle andre Skribentere, endogsaa græske og romerske. Hans Kierligheds Sprog var reen og kydsk; og medaskee hans Elskov for Laura var hiin Platons usandselige Kierlighed, hvorom man immer har stridt i Italien og endnu er det ikke afgiort, da vi dog ikke seer noget Rum overladt til at tvivle derom, siden i alle Petrarchs Kierligheds Sonata ikke findes en ublue Tanke, ikke et ukydsk Udtryk. Det dydigste Fruentimmer kan læse dem uden Rødme, og dog veed vi ikke nogen Sted at finde Kierlighed saa hæftig og saa levende beskreven. Det er ved hans Poesier, som næsten alle angaae Laura, han har forskaffet sig offentlige Monumenter i Italien, og Titel af den Lyriske Poesies Fyrste, og Fader for det Italienske Sprog. Værket selv begynder med at beskrive hvordan Italien saae ud i Beyndelsen af det fiortende Aarhundrede. Man læser nok et heelt Ark inden man hører Petrarch nævne. Om Guelfer og Gibeliner, og to andre stridende Partier, der kaldte sig hvide og sorte, som paa den Tid sønderreve Italien, kan her læses en udførlig Efterretning, hvortil Forfatteren har haft den Anledning, at Petrarch blev født paa den Tid og hans Fader Petracco, Reformations-Secretair, tog Deel i Ueeniheden. Da Petrarch kun var 7 Maaneder gammel, reiste hans Moder med ham fra Florenz til Vald'arno, og i Overgangen over Floden Arno havde han nær sat Livet til, i det Hesten, hvorpaa han var, lagde sig midt i Floden. I sit ottende Aar fik han i Pisæ Undervisning i Grammatik af Convennola, men maatte efter et Aars Forløb forlade Pisa og reise med sine Forældre til Avignon, hvorhen Paven havde forflyttet sit Hof. Her finder man fortalt om Avignons Beliggenhed, dens Navn, Aarsagen hvorfore Paven begav sig did ꝛc. Petrarch var meget misfornøiet med Avignon og giver en fæl Beskrivelse over den i sine Breve; den var den hesligste Stad han kiendte, han holdt det for en Skam at den paa engang blev til Hovedstad i Verden, i hvilken den var for slet til at være den ringeste. Indbyggerne kaldte han Jordens Affkum, de Levendes Helvede, en Stad

hvor-

hvor hverken Troe eller Kierlighed eller Gudsfrygt eller Sandhed findes. Man seer let det er en vred Poets Sprog. Baade var Petrarchs Sind fyldt med den gamle Romerske Pragt, hvoraf Italiens Stæder endnu havde meget tilovers, og tillige var han med sine Landsmænd vred derover, at Clemens, en Franskmand, forflyttede den Romerske Stoels Pomp ud fra Italien. I en lille Bye Carpentras ikke langt fra Avignon, fik Petrarcha videre Underviisning i Grammatiken af Convennola, som var flyttet did fra Pisa. Convennola var en gammel simpel indtagende Mand. Petrarch lignede ham med Horazes Steen der hvæsser Jernet, men kan intet skiære selv. Han var selv en middelmaadig Digter og gav Petrarch den første Underviisning i Poesien. Af alle hans Skolarer, blant hvilke han talte Biskopper og Cardinaler, var ingen han elskte saa meget som Petrarch og kunde i sin Alderdom ikke tale om ham uden Graad. Paa denne Tid begyndte alt Petrarch at besøge Kilderne ved Vauclyse, hvilke han siden giorde saa berømte. Han fandt og nu Cicero i hans Faders Bibliothek, hvilken Skribents harmoniske Stiil indtog ham saa ganske, at enhver anden Stiil forekom ham raae og barbarisk. Jurisprudenz var den Tid Mode-Videnskab, og for at studere den, blev Petrarch sendt til Montpellier. Denne Stads Beliggenhed, Oprindelse, Herskab ꝛc. beskrives. Her studeerte han fire Aar under Bartholomæus d'Ossa fra Bergama; men hans Smag for Cicero's Harmonie var saa stærk, at han gabede, naar man fortalte ham om Testamenter, Laan, ꝛc. Petracco besluttede derfor, at sende sin Søn til den Tids berømte Bologna. Dette Stæds Lærere, deres Fødsel, Ægteskab, Børn og disses Giftermaal findes her omtalte. Medens Petrarch opholdt sig i denne smukke Bye, giorde hans Faders Venner og Lærere sig al Umage for at overtale ham til at studere Jurisprudenzen, men Petrarch anvendte den ganske Dag paa at læse de gamle Auctores, i sær Poeterne. Foruden hans naturlige Tilbøielighed, bidrog og det hertil, at han blant Professorerne i Bologna fandt to af Italiens beste Digtere, nemlig Cicco, som Italierne endnu læse med Fornøielse, og Cecco, (om hvilke begge her findes en Episode). Disse bleve Petrarchs Genie vaer, og giorde sig Umage for at bilde hans Smag; Kort derefter reiste een af hans Lærere med ham til Venedig. Som sædvanlig giør Forfatteren en Udsvævelse til den-

denne Bye. Han mælder om Aarſagerne til dens Fremvext og Rigdom, ja den Venetianſke Adelsmand Marcus Polo ꝛc. er ogſaa, men ikke uden Vold, trukket herind. Da Petrarch kom tilbage til Bologna fik han at vide at hans Moder var død, hvilket ſmertede ham meget. Hans Fader blev ſaa bedrøvet derover, at han faldt i en tærende Syge og døde Aaret derefter. Petrarch reiſte derfor i ſit to og tivende Aar til Avignon for at tage ſin Faders ringe Efterladenſkab i Eie, og ſom endnu blev mindre ved Formyndernes Utroeſkab. For at faae Underholdning maatte han begive ſig i den geiſtlige Stand. Den gamle Convennola maatte han underholde, og, naar han ikke ſelv havde Penge, gav han Convennola ſine Bøger til at faae Penge at laane paa: ſaaledes gav han ham to koſtbare Haandſkrifter af Cicero, hvorved fandtes hans Bog om Ære. Convennola ſatte dem ud, men Petrarch kunde aldrig ſiden faae dem indløſt. Derefter følger omſtændelig Efterretning om den paafølgende Pave Johannes den to og tivende, og hvordan Italiens Tilſtand var, da Petrarch begyndte at meddeele Verden ſine Skrifter. En Mængde Cardinaler fortælles her meget uvedkommende om. Avignon, hvilken Pave Johannes, ligeſom hans Formand, udvalgte til det romerſke Hofs Reſidents, og hvor Petrarch ogſaa opholdt ſig, var fyldt med Fremmede af alle Stænder, hvilket foraarſagede en overdreven Frihed, og en Uanſtændighed i Sæder, der blev meget farlig for Petrarch, ſom nu var kun to og tive Aar og uden Opſigt ganſke overladt til ſin egen Frihed. Han tilſtod ſelv, at han anvendte den meeſte Tid af Dagen paa ſin Pynt; han fortalte, hvor omhyggelig han var for ſit Haar, og ſin ſneehvide Dragt, og hvorledes han piinte ſine Fødder med alt for ſmaa og peene Skoe, og det for at vinde Damernes Bifald. De offentlige ukydſke Fruentimmer vare ſlet ikke farlige for Petrarch; han var for delicat dertil, og den Stolthed Følelſen af hans indvortes Værd indblæſte ham, tillod ham intet nedrigt. Nu, da han var bleven ſin egen, overgav han ſig ganſke til Poeſie og de ſkiønne Videnſkaber. Det latinſke Sprog ophørte den Gang at tales i Sælſkaber, og det Italienſke Sprog (ſom her viſes hvordan det blev dannet af det latinſke) blev nu almindelig og fik ſin rette Dannelſe. Petrarch, ſom vilde læſes af alle, ſkrev derfor i det Italienſke Sprog. Om den Provenzaliſke eller Sicilianſke Poeſie er Moder til den Italienſke bliver her un-

und. ægt; om Riims Opfindelse; om Petrarchs Versart. Petrarch skrev ogsaa i det latinske Sprog; men hans Stiil deri er ueens og ucorrect, blandet med Talemaader af Cicero, Seneca, Augustinus ꝛc. Aarsagen hertil var deels hans Lærere, Jurisprudenzen han havde studert og deels de nye Bøger, han maatte læse. Skribenterne af Augusti Alder vare sieldene at komme over. Petrarchs Formue tillod ham ikke at anskaffe sig Manuscripta deraf. Afskriverne anvendte hellere deres Tid paa at afskrive Bøger, der hver Dag brugtes. Dog har man Petrarch at takke for en stor Deel af de gamle Auctores vi endnu har. Han giorde sig ofte selv den Umage at afskrive dem, ofte lod han andre giøre det under sin Opsigt. Her i var en gammel ærværdig Doctor Juris Raimund Soranza ham behielpelig, som havde et skiønt Bibliothek, som han dog kun lidet brugte efter de Tiders Brug. Livius var den eeneste, som fandt Naade for Doctorens Øine, men da han ikke forstod andet end sine Leges, var Livius ham paa mange Steder dunkel; Petrarch derimod, som flittig havde studeert den Romerske Historie, kunde oplyse ham mange Steder, hvilket tilveiebragte en saadan Fortroelighed mellem Petrarch og Soranza, at denne gierne laante ham sine kostbareste Haandskrifter. Han forærede ham endogsaa nogle Stykker af Varro og Cicero, og deriblant vare de to Bøger de Gloria (hvorom Cicero taler i et Brev til Atticus) hvilke vi oven for har sagt Convennola tilforn skilte Petrarch ved. Ikke desmindre ere Cicero's de Gloria os frarevne. Paul Manutius og Paul Jovius vælter Skylden paa en Aloyonius som i det sextende Aarhundrede skrev en Tractat de Exilio, og da han der i havde benyttet sig mere af disse Ciceros end Ret var, slængte han Haandskriftet af den, som da var det eeneste, paa Ilden. Det var til Petrarchs Lykke, at han paa den Tid fik til sin Ven en Mand, Johan af Florenz, som var den forstandigste paa den Tid. Han var som en Fader mod Petrarch. Han formanede til Gudsfrygt og Flid, og lod ham ikke mangle sine sunde Raad. Petrarch var i sær oplagt til Moral-Philosopie og Poesie. Mathematiken havde han kun bersrt. Antiqviteterne anvendte han megen Flid paa og foragtede sin egen Tidsalder. Historien elskede han, men Skribenternes Ueenighed kunde han ikke fordrage. I Tvivlsomme Sager fulgte han det rimeligste eller den Skribent, som havde meest Auctoritet. Philosophien studeerte han

uden

uden at slaae sig til nogen Sekt. Den Tid han anvendte paa Studeringer forhalede hans Lykke: og det havde varet længe inden han havde faaet en nogenledes bequem Levemaade, hvis ikke en Jacob Colonna havde taget sig af ham. Denne Jacob Colonna havde seet Petrarch paa Collegia i Bologna, og skiønt han fandt stor Behag i hans Physiognomie, og Petrarch fandt igien Behag i Colonna's Gestalt og veltalende Tunge, kom dog ingen Bekiendtskab imellem dem, før nu, da Colonna anden Gang fandt Petrarch i en Krog af Avignon. Han bragte Petrarch i Kiendskab med en Deel af sin fornemme Familie, som havde nedladt sig i Avignon, og var den fornemste Zier ved det romerske Hof. Den Colonniske Families Oprindelse fortælles; i sær kan man her læse vidtløftigen, hvorledes denne hele Familie blev adspredt og grusomt forfulgt af Pave Bonifaz den ottende, fordi de ikke vilde erkiende hans Valgs Retmæssighed til Pave. Under de følgende Paver kom denne Familie til Velstand igien og af Stephan Colonna, een af de ser Brødre der bleve forjagede af Bonifaz, opregnes her syv Sønner; ovenmeldte Jacob Colonna var een af dem. Siden denne Familie har taget anseelig Deel i Petrarchs Levnet og Skiebne, har Forfatteren dermed undskyldt sin lange Digression, hvormed han slutter den første Afdeeling af det første Bind.

(Fortsættelsen følger.)

Leipzig.

Geschichte der Schiffart und Seemacht Großbrittanniens von den früheſten Zeiten an bis auf das Jahr 1779., von **Friderich Hervey**, Esq. und andern. Erſter Theil. Aus dem Engliſchen überſetzt. 766 S. i st. 8vo. I den Schwickerske Boghandling.

De, som fuldkommen vil overse den Storbritaniske Skibsfarts og Søemagts Historie i sin Sammenhæng, kan nærværende Bog ikke andet end blive meget behagelig. Andersons Historie kan vel i en vis Henseende ansees for unødværlig, efterdi den er udførligere, og udbreder sig over andre Folks Handel; men nærværende Skrift, saasom det indskrænker sig allene til Storbritannien, sætter Sagen i en Sammenhæng, der lettere lader sig overse, og indeholder desuden mange nye og mærkværdige Efterretninger. For at sætte Læseren i Stand til at bemerke Storbritanniens Skibsfarts

og

og Søemagts Fremgang og Aarſager dertil i den hele Statsforfatning og øvrige Omſtændigheder, og for ikke at efterlade for mange Huller, maatte Storbritanniens almindelige Hiſtorie indvæves der i. Dog kan man ikke beſkylde Forfatterne for unødvendig Vidtløftighed. Nærværende Deel gaaer til Cromwells Død, og deraf ſees, at en ſaa lang Tids Hiſtorie er meget ſammentrukket, da den Engelſke Søemagt allerede til den Tid har giort ſtor Opſigt. Hiſtorien ſelv indeholder den Tid efter anden udbredte Storbritanniſke Handel med forſkiellige Folk og til forſkiellige Lande, Krigene til Søes, de flere opdage og forfinede Landprodukter, de formedelſt Handelen oprettede Selſkaber, de udſtædte Forordninger og paalagde Afgifter, de udenrigſke giorte Opdagelſer og udſendte Kolonier; kort, alt det nødvendige til en ſaadan Hiſtories Oplysning, giennemvævet med enkelte Regenteres Afſkildring og Charakter, og Folkets til forſkiellige Tider, ſom og enkelte merkværdige Perſoners. Hertil har Forfatterne betient ſig af Hovedbøgerne, hvori den Brittiſke Hiſtorie foredrages, uden at indlade ſig i Originalernes Undersøgelſe, ſom man og ſeer, at deres Hensigt var mere at foreſtille det Heles Sammenhæng, end enkelte Begivenheders Udvikling. Hiſt og her have de givet en Fortegnelſe paa Søemagten til forſkiellige Tider, Skibenes Antal, Størrelſe, Bemanding ꝛc. af det Kongelige og Cottonſke Bibliothek. Overſættelſen, ſkiønt ikke uden Feil, lader ſig temmelig vel læſe.

Dresden.

Caſtrucci Bonamici de rebus ad Velitras geſtis, & de bello italico commentarii, curante M. *Carolo Guilielmo Daſsdorf*, Ser. princ. Elect. Sax. Bibliothecario. 24 Ark i ſtor Octav, i det Waltherſke Forlag.

Peter Joſeph Bonamico af Luca, ſom antog det Tilnavn Caſtruccius, bekom af Hertugen af Parma for ſig og ſin Familie den grevelige Værdighed, og døde i ſit 50de Aar 1760, var en lærd Officeer i Kongens af begge Siciliernes Tieneſte. Foruden andre Videnſkaber havde han iſær ſtudert den ældre og nyere Hiſtorie, og læſt de ſtore og efterfølgelſeværdige Hiſtorieſkrivere Xenophon, Polybius, Julius Cæſar og Livius i den Hensigt, at lære af dem Konſten at fortælle Tildragelſer. Han bivaanede Krigen, ſom efter Keiſer Karl

den

den Siettes Død ogſaa udbrød i Italien, og varede til 1748, og beſluttede først at beſkrive den fra 1744, og iſær at afhandle de mærkværdige Krigsbedrifter, ſom i dette Aar tildroge ſig ved Velletri. Dette ſkeede og i Commentario de rebus ad Velitras geſtis. Efter Kong Karls Forlangende gik han ſiden videre, og beſkrev ogſaa de øvrige Krigsbedrifter, ſom forefaldt i Italien til Achener Freden, i hans tre Bøger om den italienſke Krig; men forhen giennemreiſte han Over-Italien, og en Deel af det midterſte, eller det ſaa kaldte Gallien paa hiin Side Alperne, for at lære at kiende de Lande og Mennesker, i og blant hvilke Krigen var ført. Han valgte det Latinſke og intet andet Sprog, efterdi det iſær var ham om de Lærdes og de ſkiønne Videnſkabers Kienderes Bifald, ſom nødvendigen maa elſke det latinſke Sprog; han haabede, desuden at hans Skrift ſkulde blive læſt uden for Italien, og han troede, at Fortællinger om Krig og Slag ved det Latinſke Sprog vilde bekomme Værdighed og Anſeelſe. Heraf lader ſig formode, at Forfatterens Latin maa være ſmuk, og Formodningen ſlaaer ei heller feil. Han er en ſmuk, behagelig, og desuden grundig og lærerig Hiſtorieſkriver, ogſaa kan han driſtig beraabe ſig paa deres Vidnesbyrd, der perſonligen have kiendt ham, at han er langt fra al Partiſkhed og Smigrerie, og ſige, at hans middelmaadige Tilſtand bevidner det. Hans Skrivemaade dannede han iſær efter Julius Cæſar; af den Aarſag kaldte Pave Benedict den 14de ham dette Aarhundredes Julius Cæſar. Skade er det, at Forfatteren har udeladt Tildragelſernes Tidsregning, uden hvilken man i Hiſtorien traver i Blinde. At Hr. Bibliothekar Daßdorph har foranſtaltet en nye Udgave deraf, er foranlediget derved, at nogle lærde preuſſiſke Officerer, der ofte indfandt ſig i det Dresdener Bibliothek, ønſkede, han vilde giøre dem bekiendt med en Forfatter, der paa reen og zirlig Latin havde beſkrevet nogle af vort Aarhundredes Feldttoge. Han anpriſte dem dette Skrift af Bonamico, og da han hørte, at det ikke kunde bekommes paa Bogladerne, men den Walther'ſke Boghandling tilbød ſig paa ny at ville oplegge det, var Hr. Daßdorph ſtrax villig at være behielpelig dertil. Han lod altſaa begge Skrifterne trykke i et Bind, forſynede Bogen med en Fortale, og et geographiſk og militærſk Regiſter, og tilegnede den Prinds Maximilian Julius Leopold af Brunsvig.

No. 15.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 14de April 1780.

Gottlieb Wilhelm Rabners ſamtlige Skrifter. 6 Deele. Tilligemed Forfatterens Levnets-Beſkrivelſe. Første og anden Deel. Med Kobber. Odense, 1779. Paa Iversens Forlag. Hver Deel koſter 4 Mk.

Naar de gamle Skribentere ſatte ſig hen, for at belee deres Medmenneſkers Daarligheder, ſaa valgte de enten med de ſtærkeſte og bitterſte Udtryk at ſige dem deres Feil reent ud, for om mueligt, at bringe dem til at ſatte Afſkye for dem, eller og, at ſkiule deres Hensigt ved at ſatyriſere, og overlode Læſeren ſelv det behagende Arbeide, at opdage den fine Spot, ſom laae ſkiult i Udtrykket. Af den første Maade betiente ſig Horaz, Juvenal, Ariſtophanes, og af den ſidſte i ſær Lucian. Iblant alle dem, ſom efter Lucian har lagt Vind paa den fine Satire, overgaaer neppe nogen i Fiinhed, Udtryk, Opfindelſe og Lune, den bekiendte **Sterne**; thi hvad **Swift** angaaer, ſkiønt han unægtelig beſad et ſtort Genie, ſaa findes der dog mange overmaade plumpe Udtryk, mange alt for aabenbare Satyrer og mangfoldige kiedſommelige og trættende Steder i hans ſatyriſke Arbeider. **Rabner** har vel undgaaet **Swifts** Plumpheder, men hans Genie kan langt fra ikke fortiene at ſættes i Ligning med Swifts, hverken i Opfindelſe eller Udførelſe. Hans Satirer ere ikke ſielden ſaa aabenbare, at de ikke ere i Stand til at opvække nogen Smiil. Exempler paa dette findes

hyppig i hans Anmerkninger til hans Skrift om det Fortræffelige i Lyksnſknings-Skrivelſer; desuden ere og mange af hans Opfindelſer og Indfald for kunſtlede: ſom en Deel af hans **Drøm** og hans Afhandling om **Bogtrykker Stokke.** Og endelig indeholde hans Arbeider mange kiedſommelige Steder, for Ex. Lovtalen over Amourette; men dog kan man ikke nægte ham Roes for enkelte vittige og fine Indfald. Vi anføre kun nærværende Dom, at ikke den uerfarne og usvede Læſer ſkulde af Weiſſes glimrende Fortale lade ſig forlede til, at holde Rabner for et fuldkommen feilfriet Mynſter i den ſatyriſke Skrivemaade. Hvad Overſættelſen angaaer, da er den overhovedet troe og flydende, og, nogle Steder undtagne, hvor Forfatteren har holdt ſig nøiere til Originalen end det Danſke Sprog kan tillade, god. — Saaledes findes 1ſte D. S. 74: „Derſom mit Embede ikke for meget „ **forſtrøer** mig," bedre: **adſpreder** mit Sind. S. 95: „At **rense** ſig med Eed," bedre: **frie** ſig. S. 133: „En „ ikke tilſtrækkelig **erkiendt** Sandhed," for: **erkannter** Wahrheit; bedre: **bekiendt.** S. 134: „Den liden Lev„ ning af den gamle Verden, og den nye Verdens Haab „ ſvømmede i een **Kaſſe**;" i Originalen ſtaaer: ſchwamm in einen **Kaſten**; hvilket Udtryk bør overſættes: i een **Ark**, da der ſees ingen Grund i Originalen paa dette Sted, at ſætte et burleſkt Ord. S. 139: „Enhver maa bekiende til „ Skat for Sandheden," er ganſke uforſtaaeligt; i Originalen ſtaaer: jedermann wird zum Steuer der Wahrheit bekennen. Det Ordſprog S. 11, at lokke en Hund fra Kakkelovnen, er ikke Danſk, og burde været givet ved et lignende i vores Sprog; vi ſige heller ikke naar vi tale om de Afdøde: „ trøſte ham Gud!" men: Gud vær hans Siel naadig. S. 110: **Formodrede** Been, er udanſk. — Til en Prøve paa Stilen i Overſættelſen maa følgende tiene 1 Deel S. 89: „ Geiſtligheden har i Almindelighed den Ulykke, at være et for„ trinlig Maal for ſatyriſke Geniers Vittighed. Det gior „ mig meget ondt. Da forſkiellige iblant dem bekymre ſig „ ſaa lidet om at ſkiule deres Feil; ſaa kan de ikke forlange „ af os, at vi ei ſkulde bemerke dem. De ere ikke ophøiede „ over Satyren, dette tilſtaaer jeg dem ikke; mange af dem „ ere dybt under den, naar man ſkal bedømme dem efter „ deres uanſtændige Opførſel, og mange vilde blive alt for

„ ſkiø-

„ ſkiødesløſe, naar deres ærværdige Klædning ſkulde beſkytte
„ dem fra alle Slag af Satyren. Dog troer jeg, at man
„ ikke kan gaae forſigtig nok til Verks. Det ſamme gielder
„ næſten her, ſom jeg tilforn har ſagt om Skolelærerne.
„ Religionen ſtaaer Fare, at blive foragtelig, naar man
„ giør de Perſoners Feil foragtelige, der ere ſatte til at præ-
„ dike Religionen. Folket har ikke altid Indſigt nok, for
„ at ſkielne imellem dens Lærere og dens Lærdomme. Vover
„ jeg ikke for meget, naar jeg vil forbedre een, og derved
„ kommer i Fare for at ſvække den ganſke Religions Anſeelſe,
„ den man aldrig kan foreſtille Folket ærværdig nok? Er en
„ Geiſtlig virkelig laſteſuld; ſaa overlade man ham til
„ Øvrigheden, der er opmerkſom nok, for at ſtandſe den
„ Forargelſe, hans laſtværdige Opførſel kunde foranledige i
„ Kirken. Har han latterlige Feil, og vi finde det endelig
„ nødvendigt, at tugte dem; ſaa maa vor Satyre være al-
„ mindelig, ſaa at Feilene allene blive latterlige; men hans
„ Perſon, ſaa vidt mueligt, bliver ſkiult og ubekiendt. Er
„ det Smaating, er det lærde Skrøbeligheder, der hænge
„ ved ham; ſaa have man Taalmodighed, eller milde i det
„ mindſte Bitterheden med al Forſigtighed. Er han en Ig-
„ norant, og dog exemplariſk, (thi der gives mange exem-
„ plariſke Ignoranter) ſaa ære man ham for hans gode Van-
„ dels Skyld, og forlade ham hans Uvidenhed. Ved Do-
„ natvildelſer kommer Kirken ikke i Fare, og vi kan beroe-
„ lige os ved den angenemme Foreſtilling, at vi ere lærdere,
„ end han.“

Lemgo.

Fortſættelſe af Nachrichten zu dem Leben des **Franz Petrarcha**; aus ſeinem Werken und den gleichzeitigen Schriftſtellern. (See forrige No.)

Efter vor Plan komme vi nu til at give kortelig Udtog af Beſkrivelſen over den Tidspunkt i Petrarchs Levnet, ſom de Theologiſke Skribentere har ikke glemt, at udlægge til det Verſte; og det fordi Petrarch er en Skribent, ſom Kirkens Modſtandere har ofte brugt til at underſtøtte deres Sag. Men ſom intet, ſaa burde mindſt dette være Aarſag til at mishandle en Mands Rygte; og af alle dem, ſom har ſaaledes begegnet Petrarch, har ingen ret kiendt ham; derfor har

deres Had været hidindtil frugteſløs hos de Kyndigere. De ſom har kiendt ham bedſt, har roeſt ham meeſt. De ſtørſte Regentere bar Agt for ham; de hellige Paver Urban den Femte og Georg den Ellevte ærede ham. Fromme Cardinaler og dydige Biſkopper har efter hans Død talt om hans Kierlighed i en langt anden Tone end de fleſte Kirke-Hiſtoriens Skribentere. De ſige alle den var reen og kydſk, og at han har lært de Toſkanſke Muſer at ſynge om Kierlighed i en hellig Tone. De Vers, denne Lidenſkab indgav ham, har været beundrede nu i Fire Hundrede Aar og vil blive det ſaa længe de kan læſes. Ingen har endnu kunnet overtræffe dem. Petrarch havde blevet et vellyſtigt udueligt Menneſke, derſom han ikke for at behage ſin elſkte Laura havde ſtræbt at naae en høi Grad af Fuldkommenhed og Dyd, hvortil hun beſtandig formanede ham. Han ſelv fortrød ſiden ſit Hiertes Vildfarelſe og udøſte offentlig ſin Anger i mange ſmukke Sonetter. Sæderne i Petrarchs Tidsalder vare langt anderledes end de ere nu. Kierlighed blev anſeet for en ædel Lidenſkab, der var en Drivefier til de ædelſte og ſtørſte Handlinger. Saaledes bleve Krigernes Mod opløftet af Begierlighed at behage deres Damer, hvilket drev dem til at vove de forvovenſte Ting. De Allerdydigſte ſkammede ſig ikke den Gang ved offentlig at nævne den, hvilken de havde hyldet til ſin Hiertes Beherſkerinde; og den undſeeligſte Dame rødmede ikke over at være en reen Lidenſkabs Gienſtand og bekiendt det offentlig, hvilket Forfatteren beviſer med Exempel. Petrarch havde en deilig Legems Dannelſe og et Hierte begvem til ømme Lidenſkaber. Før hans tre og tivende Aar var hans Hierte dog endnu ikke bleven fanget. Efter hans Ankomſt fra Bologna levede han et Aar i Avignon i ſtørſte Ligegyldighed. Men den 6te April, Tretten Hundrede og Syv og Tive om Morgenen Klokken Sex, da Petrarch vilde holde ſin Bøn i Sanct Claræ Nonnekirke, ſaae han der et ung Fruentimmer i grønne Klæder; hendes Gang, Adfærd o Aaſyn havde noget himmelſk ved ſig; hun havde en fiin o let Taille, ſkinnende Øine, hendes Øines Farve har ma diſputeret om paa forſkiellige Maader, blonde Haar og e ſneehvid Hals. Hun havde et ſædeligt Væſen og hende Øiekaſt vare ſaa ærbare, at de indblæſte Dyden. Og det var hans Laura. Hvem denne Laura var maa man forund

ſ

ſig over, at Petrarch har ladet os blive i Uvidenhed om, da han dog har beſiunget hende i ſaa mange Vers og talt om hende i ſine Breve og øvrige Værker. Han ſiger allene hun var af hans Alder, af fornem Herkomſt og af en gammel Familie; det øvrige om hende har været ſkiult i Mørket, indtil for faa Aar ſiden, da det i Huſet af Sade's Archiv i Avignon blev fundet, at Laura var Ridder Audibert af Noves's Datter og at hendes Moder heed Ermeſſenda. Om Noves's Familie og om Hugo af Sade's, ſom fik Laura til ægte, findes her omſtændelig Beretning. Vi vil anmærke dette allene, at Laura var omtrent atten Aar, da hun holdt Bryllup med Hugo af Sade, ſom var 20 Aar gammel, at hun fik en anſeelig Medgift i reede Penge, foruden tvende fuldſtændige Klædninger, en grøn og en ſkarlagens, i hvilke hun ſaa ofte er ſkildret, og om hvilke Petrarch ſaa ofte mælder. Derefter anføres en Deel af Petrarchs Sonetter i chronologiſk Orden, hvilke indeholde Anekdoter om Petrarch og Laura, og diſſe Sonnetter tilligemed hans Breve anſeer Forfatteren for de eeneſte rette Kilder til Kundſkab om denne Sag. Af een af diſſe Sonnetter har nogle villet beviſe, og det med Rimelighed, at det var en Langfredag han første Gang ſaae ſin Laura i Sanct Clara Nonnekirke; men Aſtronomerne har udregnet, at i Aarene 1327. og 1338. faldt første Paaſkedag ind den 12te April, og altſaa var den ſiette i den Maaned Mandagen i Dimmel-Ugen og ikke Langfredag. Italierne har plaget ſig meget med denne Vanſkelighed. Forfatteren opløſer den ſaaledes: Petrarcha har i begge diſſe Sonnetter ikke meent Dagen, paa hvilken Kirken høitideligholdt Chriſti Lidelſe, men den, paa hvilken han virkelig blev korsfæſt efter Jødernes Regning; hvilket Petrarch let kunde vide, uden at fordybe ſig i Aſtronomiſke Regninger, ſaaſom der var en Synagoge i Avignon der helligholdt Paaſke aarligen den 14de Martii. I de følgende tre Aar indtil han reiſte til Lombes, veed man ikke hvad Petrarch har foretaget ſig; maaſkee beſkiæftiget ſig med ſine Studeringer og ſin nye Lidenſkab. Det ſom bevægede ham til at reiſe til Lombes var, at hans Velynder Jacob Colonna havde faaet Biſpedømmet i denne Stad, og det havde han faaet paa en forvoven Maade, ſom Forfatteren i en meget vidtløftig Udſvævning fortæller. Colonna fandt megen Smag i Petrarchs Sælſkab, de reiſte der-

for tilſammen fra Avignon. Og ſom de paa deres Reiſe maatte over Narbonne, ſaa fortæller Forſatteren, at Petrarch fandt nogle Levninger af det Romerne havde bygget i denne Bye, ſaaſom Capitolium, og nogle Inſcriptioner. Fra Narbonna kom de til Toulouſe, om hvilken her fortælles hvad Auſonius har ſagt om denne Bye og dens Skiebne efter det Romerſke Riges Undergang; hvilket alt har intet med Petrarchs Levnets Beſkrivelſe at giøre, dog fornøier man ſig over det her læſes om Blomſterlegenes og Academiets Oprettelſe i Toulouſe. Lombes, ved Foden af den Pyrenæiſke Biergſtrækning, er en lille uanſeelig ſkiden Bye, Luften raae og ureenlig. Indbyggernes Sæder ligne Climaet, hvilket alt foraarſagede den kielne Petrarch megen Fortrædelighed. Petrarch var nu 25 Aar gammel, hans Haar begyndte allerede nu at blive graae, hvorover han maatte høre manges Spot; men han trøſtede ſig dermed, at han havde det fælleds med Numa Pompilio, Cæſar, Virgil ꝛc. Iblant de Venner Petrarch her forſkaffede ſig vare Lello, hvilken han kaldte Lælius, formedelſt hans Troſkab mod ſine Venner; og Ludvig, hvilken han kaldte Sokrates, formedelſt hans anſtændige Sæder, Viisdom og Standhaftighed. Denne ſidſte var Petrarchs fortroligſte Ven indtil Døden. Med diſſe tvende Mænd og Biſkoppen Colonna levede Petrarch en Sommer, ſom var den fornøieligſte Tid af hans Liv. I Høſten reiſte Biſkoppen til Avignon, til ſin Broder Cardinal Colonna og tog Petrarch med ſig. Denne Cardinal var en lærd, ſimpel og omgængelig Mand, og dog talte han med Frimodighed mod andres Feil, endog mod Pavens ſelv. Biſkoppen bragte Petrarch i Kiendſkab med denne Mand, ſom elſkte ham ſiden ſaa meget, at han tog ham i Huſet til ſig og var ham ſom en Fader. Denne Cardinals Huus var en Samlings-Plads for alle Lærde; Petrarch ſamlede der den udvidede Kundſkab, man beundrer i hans Skrifter, og der fik han Bekiendtſkab med en ſtor Deel af de mange Lærde, med hvilke han ſiden ſtedſe ſtod i Brevvexel. Blant diſſe var Richard Bury eller d'Augerville, den Gang den lærdeſte Mand i Engeland; han blev af ſin Konge og Eleve, Edvard den Tredie ſendt til Avignon. Petrarch fortæller, at han engang bad denne Bury beſtemme Øen Thules Beliggenhed; men Bury ſvarede, han maatte dertil have ſine Bøger, og naar han

kom

kom til Engeland vilde han arbeide derpaa; hvad enten han nu ikke vilde tilstaae sin Uvidenhed, eller han ikke vilde meddeele Petrarch sine Opdagelser om denne Ø. Maaskee hans Bøger ei vilde staae ham bi, maaskee hans Forretninger ei gav ham Leilighed dertil; thi Petrarch skrev ham til om Løfret, men fik ingen Svar. Hvor stor Cardinalens Kierlighed, ja virkelige Høiagtelse var for Petrarch, derpaa fortælles her et Exempel: En Uenighed var opkommen i Cardinalens Huus, saa stor, at man greb til Vaaben. Cardinalen, for at stille Uroeligheden, maatte have Sandheden fremlagt, og for at faae denne, maatte de alle aflægge Eed; selv Cardinalens Broder var ikke frie; men da Touren kom til Petrarch, og han selv tilbød sig, siger Cardinalen: „O „ Petrarch, af Dem forlanger jeg ingen Eed, deres blotte „ Ord er mig nok.“ Cardinalen og hans Fader overtalede paa denne Tid Petrarch til, at paatage sig Cardinalens Broderssøns Agapits Opdragelse og Underviisning. For et Genie, som Petrarch, er intet ædlere end Frihed, men af Hengivenhed til hans Velynder paatog han sig dog denne Forretning, der var ham saa ubehagelig og borttog ham Tiden fra hans egne Studeringer. Men Agapit nyttede ikke sin Læreres Bestræbelser og Optugtelsen mislykkedes. Petrarch, hvis Hoved og Hierte var fyldt med Lidenskaber, var desuden ganske uskikket til dette Embede. Paa denne Tid var han ganske fordybet i Kierlighed til Laura. Elskov havde saa ganske fyldt hans Siel med hans Laura, at han var ikke i Stand til at see et Laurbær-Træ, uden at føle det samme, som om han saae Laura selv. Dette har forledt ham til mange Ordspil i hans Sonnetter. I Begyndelsen var Laura streng imod ham, da hun havde mærket hendes Skiønhed havde fortryllet ham. Hun søgte altid at undgaae ham, og lod sig aldrig see uden med Sløret for Ansigtet. Petrarch indfandt sig paa alle Steder, hvor Avignons Damer forsamlede sig, blant hvilke Laura altid var den skiønneste. Denne var den eeneste Maade paa hvilken han kunde beskue sin Laura; thi hendes Mand, tilbøielig til Nidkierhed, tillod ikke, at en ung Skiøn Italiener fik Indpas i hans Huus. Aar 1333. havde Kongen af Bøhmen Johan af Luxemburg, understøttet Kongen af Frankerig, hemmelig foreenet sig med Paven, og rykket ind i Italien. Disse vilde undertvinge sig Italien

og ſiden deele den mellem ſig. Det er uudſigeligt, hvor heftig Petrarch blev oprørt herover. Hans Sind var af Livius bleven fyldt med høie Tanker om Romernes Høihed, og kunde nu ikke uden Blusel høre, at Slaver (ſaa kaldte han Franſke og Tydſke) ſkulle underkue dem. Men Kongen af Bøhmen maatte med ſtor Forliis rykke ud af Italien. Petrarch giorde ſig det Udkaſt, at begive ſig paa Reiſer efter Ulyſſes's, Solons, Platons og Lykurgus's Exempel, begav ſig ogſaa virkelig i Begyndelſen af Aaret 1333. paa en Reiſe giennem Tydſkland og Frankerig, hvor han haabede at finde gode Haandſkrifter af gamle Auctores. Han var ikke ſaaſnart kommen paa Veien fra Avignon, før han fortrød ſin Beſlutning og følte at han ikke kunde leve uden Laura, og kan man troe een Sonnet af ham, ſaa fattedes ikke meget i, at han nær havde vendt tilbage. I denne Sonnet berører Petrarch lignelſeviis Chriſti Billede i Rom, og deraf tager Forfatteren Anledning til at beſkrive tvende ſaadanne Billeder, ſom fandtes i denne Bye. Petrarch tilſtaaer ſelv, at han har giort denne Reiſe med for ſtor Iil og ikke betragtet det forekommende ſaaledes, at han deraf kunde beholde et varigt Indtryk. Af de Breve, han paa denne Reiſe har ſkrevet til Cardinal Colonna ere os kun tvende blevne bevarede. I det eene fortælles, at han i Lüttich havde ondt ved at faae ſaa meget Blæk, ſom var nok til at afſkrive tvende Taler af Cicero, og det han fik, var guult ſom Safran. Paa ſin Hiemreiſe reiſte han ganſke allene giennem Ardennerſkoven, ſom paa den Tid var fyldt med Røvere og Banditer, og giennem hvilken ingen vovede at reiſe uden ſtærk Bedækning; Petrarch ſiger ſelv, at han reiſte giennem den uden Frygt, men en Poet kan man ikke troe paa hans Ord, naar han taler om ſit Heltemod. Uagtet hans Tapperhed blev han dog meget glad ſaaſnart han ſaae ſig uden for Skoven og Faren. Han giorde een Sonnet midt i Skoven og een anden da han kom til Lyon og beſkuede den Flod ſom løber forbi Avignon, hvor hans Laura var. Medens Petrarch var paa denne ſin Reiſe, havde Biſkoppen af Lombes begivet ſig til Rom, da han dog havde lovet at tage Petrarch med ſig. Men trængende Aarſager, ſom hos Forfatteren beſkrives meget omſtændeligen, havde udfordret ham til denne Reiſe. Frygt for at falde Læſerne for vidtløftig, byder os her at afbryde og ende vor Recenſion af dette Skrift.

Ver-

Vertheidigung der geoffenbarten chriſtlichen Religion wider einige Fragmente aus der Wolfenbüttelſchen Bibliothek, aufgeſetzt von Friedrich Wilhelm Maſcho, vormaligen Rector der Schule zu Ruppin. Erſtes Stück Pſ. 119, 130. Wenn die göttliche Offenbahrung richtig verſtanden wird, ſo verbreitet ſie ein Licht, und macht die Einfälltigen klug. Mit Churfürſtl. Sachſiſcher Freyheit. Hamburg, bey Johan Philipp Chriſtian Reuß. 1778. 22 Ark. — Zweytes Stück. 1779. 11½ Ark ſtor 8. Begge koſter 1 Rdlr.

Dette er i Tydſkland med Rette bleven anſeet for et af de beſte Skrifter, ſom ere udkomne mod de Leſſingſke Fragmenter: (See Efterr. 1778. 2. H. S. 800.) derfor bør det og af os nævnes for Danſke Læſere. Det 1. Stykke beſvarer det 5 Fragment om Opſtandelſes Hiſtorien. Det 2. Stykke giendriver det 2 Fragment om en Aabenbarings Umuelighed, ſom alle Menneſker med Grund kunde troe. Forfatteren lover endnu et tredie Stykke. Han har og udgivet:

Beleuchtung der neueſten Angriffe auf die Religion Jeſu, beſonders der Schrift: von dem zwecke Jeſu und ſeine Jünger, — 1778. 7 Ark. Koſter 20 ß. A. O.

D. Chriſtian Wilhelm Franz Walchs kritiſche Unterſuchung vom Gebrauch der heiligen Schrift unter den alten Chriſten in den vier erſten Jahrhunderten. Leipzig in der Weygandſchen Buchhandlung, 1779. 13⅜ Ark ſtor 8vo. Koſter 4 Mk.

D. Walch er en Mand, ſom baade ved ſtore og ſmaa Skrifter længe ſiden har forhvervet ſig en ſaa ſtor og velgrundet Høiagtelſe, at hans Navn er nok til at indbyde Læſeren. **D. Semler** har paa adſkillige Steder udi ſine Skrifter, uden nogenſinde at føre Beviſer frem, yttret den Mening, at alle Chriſtne, ſom ikke vare Lærere, vare i Kirkens ældſte Tider udelukte fra Bibelens Brug. Hofraad **Leſſing** udi nogle Blade mod Paſtor **Goeze** gaaer endnu videre, og paaſtaaer ligeledes uden Beviis, at Symbola, det Apoſtoliſke og Athanaſiſke, vare i de 4 første Aarhundrede Chriſtnes Regula Fidei, o. ſ. v. Dette var tildeels Anledningen,

ningen, at D. W. foretog ſig med mere Orden, Nøiagtighed og Tydelighed, end hidtil ſkeet er, at underſøge denne hiſtoriſke Sag om Bibelens Brug hos de ældſte Chriſtne. Forfatteren har ſaaledes fuldført ſit Forehavende, at Skriftet ei allene er, ſaavidt vi vide, det beſte over det Emne; men ogſaa et ypperligt Mønſter paa, hvorledes man bør ſøge og behandle hiſtoriſke Sandheder. —— I. Afſnit. Forelsbende Betragtninger over Beſkaffenheden af det Spørgsmaal, ſom ſkal underſøges. II. Afſ. Vidnernes Forhør over Spørgsmaalet. Forfatteren lader Vidnerne træde frem med deres egne Ord i en upartiſk Overſættelſe efter deres Tidsalder: først Apoſtlerne, og ſiden Kirke-Skribenterne fra **Clemens den Romeres** indtil **Theodoret** og nogle Skribentere, hvis Tidsalder er uvis, og iblandt dem paa behørige Steder Religionens Fiender, **Celſus, Lucian** og Keiſer **Julian.** III. Afſ. Svar paa Spørgsmaalet efter Vidnernes Udſigender. Alle Mennesker uden Forſkiel, Chriſtne og Uchriſtne (Jøder og Hedninger), Geiſtlige og Læge, Gamle og Unge, Mandfolk og Fruentimmer, maatte og ſkulde læſe og høre den Hellige Skrift, ligeſom de og have giort; og det i den Henſigt, af den, al menneſkelig Anſeelſe tilſideſat, at faae Kundſkab og Overbeviisning om den chriſtelige Religions Lærdomme; at forbedre Hiertet og blive dydige; og ved alle Religions Stridigheder at ſkielne imellem Sandhed og Vildfarelſe. IV. Afſ. Oplysninger ved Svaret. Tvivl derimod og deres Beſvarelſe. Vi troe ikke, at nogen, med hvis Forſtand det er rigtig fat, kan faae i Sinde, hvad den egentlige Sag angaaer, at modſige D. **Walch.** A. O.

Philologiſche Bibliothek. Herausgegeben unter der Aufſicht Sr. Hochwürden des Herrn D. **Walchs.** Göttingen, 1770-1777. 3 Octav-Bind og i hver Bind 8 Stykker, hvoraf de 3 første ere trykte hos F. A. Roſenbuſch, men de andre ſiden i Enken Vandenhoecks Forlag. Hvert Stykke er omtrent 6 Ark og koſter 12 ß.

Dersom dette Skrift end ikke havde noget betydeligt Fortrin frem for mange andre, ſom give Efterretninger om Bøger og lærde Sager, ſaa kunde vi dog ikke forbigaae det, fordi en Danſk Mand har været Medarbeider, Samler og Udgiver

ver af de første Stykker, nemlig vores lærde Professor og D. L. **Ancher**, Stiftsprovst i Odense, som den Tid var Magister og theologisk Reperent i Göttingen. Men Skriftet er desuden af megen Vigtighed for Elskeren af den gamle Literatur, for Philologen og Kritikeren. — Adskillige vakre Afhandlinger ere indrykte. Vi vil anføre dem, som de forekomme i hvert Bind. I. B. Gedanken über die Welt-Seele des Plato. (1. St. S. 1.) Ueber die Apathie der Stoiker (3. St. S. 1.) Ueber die Widersprüche des Epikurs in seiner Lehre von Gott. (S. 187. og 389.) II. B. Untersuchung über das Leben und die Schriften der beyden Aristonen des Stoikers und des Peripatetikers (S. 1. 89. og 459.) Zusätze zur Abhandlung von den Widersprüchen des Epikurs. — (S. 367.) Auszug aus des Abts Mingarelli Muthmassungen über die Oden des Pindars (S. 645.) III. B. Abhandlung über die Thierdienst der Egyptier, und die wahrscheinlichen Ursachen seiner Entstehung und Erweiterung. (S. 1. og 185.) Ueber den Genius des Sokrates. (S. 385. og 575.) Recensionerne ere forfattede med megen Indsigt, Flid, Upartiskhed og en Granseenhed paa Feil, som endog er forekommet nogle at være for stor. Til Exempel herpaa vil vi nævne Recensionerne over **Teegs** Udgave af *Augustinus* de Doctrina Christiana, **Semlers** *Tertulliani* Opera V. I. **Schulzes** *Theodoreti* Opera T. I. udi 1. Bind; **Woods** Versuch über das Original-Genie des Homers, *Fischeri* Rhetores selecti udi 2. Bind; (**Herders**) Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts, *Fabricii* Bibliotheca Latina. Ed. *Ernesti*. T. I - III. i 3 Bind. Dette forhøier ogsaa Recensionernes Værd, at de ofte ere over Engelske, Hollandske, Franske og Italienske Verker, der ligesaa sielden og sildig kommer i Danske som i Tydske Læseres Hænder. F. Ex. Origine des premieres Societes, des Peuples &c. (En Væv af Urimeligheder. Med et Bidrag til Loierlighederne om Paradis kan vi ikke andet end opvarte Læseren: Eden laae i Spanien i den Provins Bætica. Floden Pison er Guadalqvivir; Gihon Guadiana; Hildekel Duero, som løb hen mod Assyrien, men de ældste Assyrier vare Asturier; Phrat Ebro.) Jonian Antiqvities by *R. Chandler*, Ocellus Lucanus de la Nature de l'univers — par Mr. l'Abbe *Batteux*, sammes Les quatre Poetiques d'Aristote, d'Horace, de Vida,

de

de Deſpreaux, *Hoogewenii* Doctrina Particularum L. Græcæ udi 1. Bind; Tacitus ex edit. *Brotierii*, *Adr. Kluit* Vindiciæ Articuli ὁ, ἡ, τὸ in N. Teſt. udi 2. Bind. *R. Chandleri* Inſcriptiones antiqvæ præſertim Atticæ, Antonini Liberalis Transformationum Congeries ed. *Verheyk* udi 3 Bind. Efter vores **Ancher** foreſtod den nu i Hag værende Paſtor **Mutzenbecher** Skriftets Udgivelſe. Det er ham, ſom giør ſig bekiendt ved *Biels* Theſaurus philologicus. (See forg. Aar 2. H. S. 534.) Iblandt Medarbeiderne vare Prof. **Meiners** og **Schneider**, begge nu ogſaa ved andre Skrifter berømte og fortiente Mænd. Afhandlingerne tilhøre næſten alle den førſte: man finder dem igien i hans **Vermiſchte philoſophiſche Schriften**. Hofr. **Heyne**, ſkiønt han ikke nævnes paa Titelen, har haft Deel med D. **Walch** i Opſigten ved dette Bibliothek: ligeſom han og har været en Raadgiver ved det paafølgende:

Neue philologiſche Bibliothek. I.-IV. Band. Leipzig, in der Weygandſchen Buchhandlung. 1777. 1778. 8vo. Hvert Bind har 2 Stykker, hvert paa omtrent 12 Ark, ſom koſter 2 Mk. 8 ß.

Udgiveren Mag. **Joh. Karl Volborth**, ſom imidlertid er bleven Præſt ved St. Nicolai Kirke i Gøttingen, var en Medarbeider ved det forrige philol. Bibliothek. Her findes ingen Afhandlinger men flere Recenſioner og nogle andre literariſke Efterretninger under tvende Klaſſer, større Recenſioner og korte Efterretninger: og de have ſamme gode Egenſkaber, ſom de i det gamle Bibliothek. Vi have iſær lagt Merke til nogle: 1. B. *Griesbachii* Novum Teſtamentum, **Rich. Simons** krit. Skriften über d. N. Teſt. überſ. von **Cramer** (*), *Oppianus* de Venatione & Piſcatione cur. *Schnei-*

(*) Udi denne Rec. (S. 91.) traf vi paa (formodentlig en Skrive- eller Tryk-) Feil, ſom ikke ſiden er rettet blandt de andre ved Bindets Slutning. „ Dies Kap. (Si„ mons 28de.) enthält viel gründliche Bemerkungen „ und iſt zugleich wider den **Salmaſius** (ſkal være „ **Krojus**) gerichtet, der von Helleniſten und helleni„ ſtiſcher Sprache nichts wiſſen wollte. Das that „ auch **Krojus**, (ſkal være **Salmaſius**) der auſer „ dem

Schneider, *Bailly* Hiſtorie de l'Aſtronomie ancienne (Forts. 3B.); 2B. Potters griech. Archäologie überſ. v. Rambach, *Glaſii* Philolog. S. T. 1. ed. *Dathio* (ſkarp men lærerig!), Penzels Strabo 3. B. Fragmenta *Pindari* cur. Schneider, Chandlers Reiſen in Klein-Aſien, *Ciceronis* Opera rec. *Erneſti*; 4. B. *Brunckii* Analecta veter. Poetar. Græcorum, Chandlers Reiſen in Griechenland. Endnu nogle, ſom vi imod vores Forſæt ikke har kunnet komme til at anmelde:

Der Brief an die Hebräer. Leipzig im Schwickerſchen Verlag 1776. 3 Ark ſtor 8vo. Koſter 12 ß.

Unægtelig en af de allerheldigſte Prøver paa en Bibel-Overſættelſe, hvis Forfatter er Prof. Morus i Leipſig. Ved den ere nogle ſaa gode ſom korte Anmerkninger. (2. B. S. 183.)

Epicteti Enchiridion græce & latine cum ſcholiis græcis & novis animadverſionibus curavit *Chr. Gottl. Heyne* M. Britan. R. a conſil. aulic. Eloqv. & Poeſ. P. p. o. in Georgia Auguſta ejusq. Bibliothecar. Societatis R. ſcient. Gotting. Sodalis ordinar. Altera editio emendatior & auctior. Cum privilegio Elector. Saxor. Varſaviæ, CIↃIↃCCLXXVI. Apud Michaelem Groellium, Bibliopolam Regium. Dresdæ apud enndem. 18½ Ark 8vo. Koſter 3 (3. B. S. 292.)

Albii Tibulli Carmina libri tres cum libro qvarto Sulpiciæ & aliorum. Novis curis caſtigavit *Chr. G. Heyne* M. Britan. Regi a conſil. aul. Eloq. ac Poeſ. p. o. & Bibliothecarius Georgiæ Auguſtæ. Editio altera emendatior & auctior. Lipſiæ apud Joannem Fridericum Junium CIↃIↃCCLXXVII. 34⅞ Ark ſtor 8. Koſter 9 Mk. (4. B. S. 13.)

Baade Grækeren og Romeren har, ſom man forud ikke andet

„ dem Comment. de lingva helleniſtica auch Funus
„ lingvæ helleniſticæ (ogſaa Oſſilegium L. Heller.)
„ mit groſer Gelehrſamkeit ſchrieb.“ Croji Skrift heder Sacrarum & hiſtoricarum in N. Foedus Obſervationum Pars prior.

det end kunde formode, vundet meget ved dette andet Oplag. I Særdeleshed har Romeren tiltaget baade ved indvortes og udvortes Fuldkommenheder: saa at han i Henſeende til de første bør staae ved Siden af Hofraadens **Virgilius**; og i Henſeende til de ſidſte oven for ham. Men at tale igien om Bibliotheket, da er hvert Bind forſynet med endnu flere nyttige Regiſtere end det ældre. Efter Forlæggerens Begiering fortſættes det af M. **Volborth** med omtrent den ſamme Indretning paa Latin: og vi have læſt

Bibliotheca philologica. Γλώσσηματάια ζημία προστρίβεται. Aeſchylus Prom. Volumen primum. Lipſiæ, ſumtibus Weygandinis. MDCCLXXIX. 15 Ark 8vo. Koſter 4 Mk.

En ſkammelig Priis! — Men efter Udgiverens Ord ved dette Binds Slutning kan man vente nogen Gotgiørelſe i det andet Bind, der ſkal have de 5 Ark mere, ſom her fattes. *Libri majores* & *Commentationes* ere her 13 Numere, og *Libri minores* 8. De første vil vi anføre: I. Obſervationes ad loca qvædam ex Ciceronis libris de legibus. II. Varietas lectionis in Pindari Olympiis e Codice Biblioth. Georg Aug. III. Vellejus Paterculus *Runhnkenii*. IV. *Koppii* N. Teſt. Vol. I. V. Euripidis Opera ed. *Musgrave*. VI. Longinus *Toupii*. VII. Corpus Jur. Civ. *Gebaueri* T. I. VIII. Xenophontis Hiſt. Græc. ex ed. *Mori*. IX. & X. Longi Paſtorales ex ed. *Villoiſoni*. XI. Plutarchus qvomodo adoleſcentes Poetas audire debeant, ed. 2. *Krebſii*. XII. Variæ lectiones Cod. Vindob. Herodiani. XIII. Horatii Opera curis *De Sivry*. — Nu medtages og den Orientalſke Literatur, og dertil hører allene blandt *Libri minores* No. 2.

Die Pſalmen. Ueberſetzt und mit Anmerkungen, von **Georg Chriſtian Knapp**, Profeſſor der Theologie auf der königl. preußiſchen Friederichsuniverſität. Halle, bey Johann Jacob Gebauer. 1778. 20½ Ark, og **Anmerkungen** über einige Erklärungen und Lesarten in den Pſalmen von **G. C. Knapp**. Eine Beylage zu ſeiner Pſalmenüberſetzung. 1¾ Ark ſtor 8vo.

Den meget beſkedne Forfatter, ſom ſkal være en ung Mand,

vil

ganſke viſt ikke gaae glip af ſit Ønſke i Fortalen: „Meget lykkelig vilde jeg ſkattere mig og anſee det ſom en Begyndning for min Umage, naar en tilkommende indſigtfuld Oversætter kunde ligeſaa bruge mit Arbeide, ſom jeg har brugt mine Forgængeres.“ Han viſer ſtor Styrke i Forklarings Kunſten; megen Bekiendtſkab med de rette Hielpemidler og Forſtand til at bruge dem. Han har ſelv først gjort paa egen Haand: ſiden har han forbedret ſin Overſættelſe ved at eftersee Luther, Michaelis, Cramer. — De kritiſke og philologiſke Anmerkninger ere ikke mange eller vidtløftige. Til en Prøve paa det ganſke Arbeides Beſkaffenhed vil vi tage en kort Pſalme, og det være da

Der 133. Pſalm.

„ Der Verfaſſer beſingt die Zuſammenkunft der Iſraeliten bey einem hohen Feſt in Jeruſalem. — Daß David „ Verfaſſer ſey, iſt nicht glaublich. Die Alex. laſſen auch „ hier ſeinen Namen weg. Bilder und Redensarten verrathen ein ſpäteres Zeitalter.

1. „ Ein Lied nach der Wiederkehr (vom David) —
„ Wie reigend, wie erwünſcht,
„ Wenn Brüder auch beyſammen wohnen!
2. „ Wie die köſtliche Salbe auf dem Haupt,
„ Die herabfließt in den Bart, Aarons Bart,
„ Bis auf ſeines Gewandes Verbrännung, m)
3. „ Wie

m) „ Die groſſe Menge der Iſraeliten, die aufs Feſt nach „ Jeruſalem wallfahrteten, hatte nicht Platz in der „ Stadt; viele mußten auſſerhalt der Stadt in Zelten „ bleiben. S. V. 3. Dieſe Volksmenge wird mit einer Menge Salben vergleichen, die auf des Prieſters Haupt ausgegoſſen werden. Die Salbe fließt „ herab auf ſeinen Bart, und bereitet ſich von da auf „ ſein Gewand aus. So iſts auch mit den Iſraeliten. — Sie erfüllen ganz Jeruſalem, und weil „ da nicht alle Platz haben, müſſen viele weiter hinaus und vor der Stadt wohnen. — Abendländiſchen Leſern möchte dis Bild vielleicht nicht das angenehmſte ſein.

3. „Wie Hermons Thau ſind die, n)
„Die ſich niederlaſſen auf den Bergen um Zion,
„Den hier hat Jehova Segen und Glück
„Auf ewig zugeſagt! o)

n) „Vollſtändig hätten die Worte im Hebr. ſo l
„müſſen: טל חרמון כן טל אשר ירד
„wörtlich: **wie Hermons Thau, ſo iſt der T**
„**der herabfällt auf die Berge um Zion.**
„Iſraeliten, die ſich um Jeruſalem niederlaſſen,
„den, wegen ihrer Menge, mit den unzählbaren
„tropfen auf die Hermon, vergleichen. Die gen
„liche Ueberſetzung: **wie Hermons Thau, de**
„**abfällt auf Zions Berge**, läßt ſich durch **Poc**
„Bemerkung einigermaſſen erläutern. Er erz
„der Nordwind führe die Wolken, die auf dem
„mon (der höchſten Spitze des Libanon) ruhen,
„Berg Zion, und verurſache da einen ſtarken Th
„Wären **Pococks** ſinnreiche Schrifterklärungen die
„Art **überall** ganz zuverläßig, ſo würde ich au
„gegenwärtigen meinen Beyfall geben. — In der
„Gegend desjenigen **Hermons**, den ich bey Pſ. 89,
„13. erwähnt habe, ſoll es gleichfalls vorzüglich ſtark
„thauen. Man ſehe **Maundrells** Reiſebeſchreibung
„S. 77.

o) צוה, eigentlich **veſtſtellen** S. die Anmerkung bey
„Pſ. 68, 29. und Pſ. 119, 151. Gott hatte den
„Iſraeliten, die ſein Heiligenthum beſuchen würden,
„beſondern Segen verheiſſen. Iſrael will dieſes
„Segens theilhaftig werden, und drängt ſich deshalb
„nach Jeruſalem.“ **A. O.**

Trykfeil i No. 9.

Side 143. L. 1. **Friderich** l. **Friedrich**. L. 24. **Helige** l. **Heliga**.

I No. 13.

Side 196. L. 25. *Grüsbachii* l. *Griesbachii*. 197. L. 5. fra Enden. **Tid lang** l. **Tidlang**.

No. 16.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 21de April 1780.

Joh. Aug. Hermes Haandbog i Religionen. Af det Tydſke overſat ved **Rasmus Nyerup**. Kiøbenhavn, 1780. Paa Chriſt. Gottl. Proſts Forlag, Kongel. privil. Univerſitets Boghandler. 842 S., foruden Regiſter og Forerindringer i ſtor 8vo. Koſter 8 Mk.

Vi kan efter vor Overbeviisning ikke andet end anpriſe alle Religionens Elſkere denne Bogs Læsning. Lad den end have ſine Mangler, ſom een af vore Danſke Theologer i ſin nødvendige Forerindring, hvorom ſiden ſkal meldes, har ſøgt at opdage, den bliver dog en ypperlig og læſeværdig Bog. Stilens Smukhed og Fattelighed, Sandhedernes Vigtighed og den gode Orden i Foredraget indbyder Læſere, og tillader dem neppe at lægge den til Side, førend andre nødvendige Forretninger kalde dem derfra. Recenſenten dømmer efter ſin egen Følelſe og ønſker andre den ſamme Nytte og Fornøielſe af Skriftet, ſom han ſelv havde. Det heele er inddeelt i 7 Hovedſtykker, hvoraf det første indeholder **foreløbende Betragtninger over Gud, Verden, Menneſkene og den guddommelige Aabenbaring.** Det andet **Chriſtendommens Hovedlærdomme.** Det tredie **Betragtninger over JEſu Sædelære.** Det fierde **nærmere Anviisning til Chriſtendommens ſikre og lette Øvelſe.** Det femte **Underretning og Betragtninger over Daaben og Nadveren.** I det ſiette og ſyvende er

den huuslige Opbyggelſe beſørget, da hiint indeholder **Morgen- og Aften-Andagter** ſamt nogle **Bønner**; dette **udvalgte aandelige Sange**. I de fem første Hovedbetragtninger verler Læretonen af med Selvbetragtninger. Mange Afſnit endes med en hiertelig Bøn. Foredraget er allevegne jevnt og almindelig-fatteligt, giennemtrængende og rørende; det vidner om Forfatterens varme Hierte for at udbrede Sandhed og Dyd blant hans Medchriſtne. Ved lærerige Underſøgninger, beſtemte Anviisninger og ſtærke Træk næres Sielen og ſættes i Bevægelſe. I den første Betragtning over **Guds Tilværelſe** findes meget abſtract og for den meenige Mand ikke tydeligt nok, i hvor grundigt og nyttigt det end kan være for andre. Hr. Forfatteren havde giort Mængden større Tieneſte med at beviſe Guds Tilværelſe, Egenſkaber og Forſyn af Menneſkenes Gaver, Trang og Omſtændigheder; thi egen Følelſe giør unegtelig det meſte til fuld **Overbeviisning**. Det andet Hovedſtykke er deelt i 10 Lærdomme, ſom det vilde blive for vidtløftigt her Stykkeviis at anføre. Man læſe og prøve, og man vogte ſig for at tiltroe Hr. **Hermes** Mangel af Overbeviisning om viſſe Grundlærdomme, fordi han ikke lige udførligen har afhandlet dem alle. **Vi erindre os, at Doct. Leß i hans praktiſke Dogmatik beder ſine Læſere at giøre Forſkiæl imellem udeladte og benægtede Sandheder.** Hvor billig denne Begiering! Men endnu mindre mistænkelig bør **Hermes** forekomme enhver, da ingen Hovedlærdom, ſom den Danſke Theolog, der har paataget ſig at forbedre hans Bog, ſelv tilſtaaer, er negtet eller ganſke forbigaaet. I det tredie Hovedſtykke over **JEſu Sædelære**, ſom indeholder 18 Betragtninger, holder Hr. Forfatteren en fornuftig Middelvei imellem at overdrive den chriſtelige Dyd, hvorved den ikkun bliver umuelig og modbydelig, og at giøre den for let ved at holde alt det for got og ægte, ſom kan have een eller anden nyttig Følge. Her var meget at udtegne, derſom det var os tilladt at giøre noget Valg imellem Afhandlingerne, men det alt ſynes os ſaa fortreffeligt, ſaa paſſende, ſaa fornuftmæſſigt, ſaa opbyggende, at vi gierne overlade alt Valg til Skriftets Læſere, forſikrede om, at det vil blive dem vanſkeligt at ſige, hvilken Afhandling der er den beſte. Det ſamme gielder om det fierde Hovedſtykke, hvor i handles om det ſtore Spørsmaal: hvorvidt er jeg kommen i

min

Christendom; om Agtsomhed paa de første gode Forsætter i Omvendelsen; hvorledes lærer man at kiende sig selv? Hvad er Bønnen? Hvortil nytter den? Hvorledes lærer man at bede? De huuslige Andagts-Øvelsers nyttige Indretning og den offentlige Gudstienestes pligtmæssige Brug; Midler til at styre og beherske Begierlighederne og Lidenskaberne; Afvænnelse fra onde Vaner; Regler til gode Gierningers flittige og lettere Udøvelse. Hvorledes opnaaer man Friemodighed i Troen? Christelig Tilberedelse til Døden. I det femte Hovedstykke om Sakramenterne har Betragtningen over **den rette Beredelse til den hellige Nadvere og sammes værdige Annammelse** særdeles behaget os. **Andagterne** og **Bønnerne** i det siette Hovedstykke ere alle smukke og gode, men mange af dem alt for lange. Mængden taber Agtsomheden under Vidtløftigheden. Større Korthed vilde giort dem almindelig-nyttigere. Vi har i sær funden os fornøiede med **Aftenbønnen om det menneskelige Livs Ustadighed og Værd** S. 682 og Bønnen om **Viisdom og Styrke til Christendommens rette Udøvelse.** For de **udvalgte aandelige Sange, som et Tillæg til de foregaaende Betragtninger**, har Hr. Oversætteren giort reede i sin Forerindring; de fleste ere af Danske Forfattere, hvoriblant vi allene vil nævne **Rothe, Lund, Olrog** og **Heilmann.** Paa et eller andet enkelt Ord nær, som vi ikke kan give vort Bifald, er Oversættelsen, saa vidt vi, uden at have Originalen ved Haanden, kan dømme, troe og rigtig; den lader sig allevegne meget vel læse. **En Dansk Theolog,** hvis Navn vi ikke bør giøre bekiendt, da han selv har skiult det, skiønt Stilen neppe vil skiule ham, har tilføiet en **nødvendig Forerindring og Tillægs-Poster for dem, der vilde bruge denne Haandbog.** Tillægs-Posterne ere disse: 1) til Side 96. Forestilling af Bibelen om Gienløsningens Guddomsgierning og om Gienløserens Guddom. 2) Til S. 114, om den Hellig Aands Guddom. 3) Til S. 112, om de Christnes Troes-Bekiendelse paa den allerhelligste Trefoldighed. 4) Til S. 128, om Troen paa JEsu Forsonings Lidelser, Død og Opstandelse. 5) Til S. 576 og 581, om HErrens Nadvere. Tillæggene skulde været os dobbelt kierkomne, dersom deres Forfatter havde haft større Tydeligheds Gave og ført en bedre Stiil. Til et Synder-

ligheds Beviis afſkrive vi følgende S. 39: „ Ikke ha
„ at være ſkye for at kalde Brødet og Vinen **Tegn** paa F
„ rens Legems og Blods forhvervede Saligheder;
„ ſtore og herlige Gaver, Lykſaligheder, kan aldr
„ **Tegn** gives os af en ſtor HErre; og i det at denne mæg-
„ tige Velgiører **giver os Tegnet**, ſaa giver han os viſſe-
„ lig Tingen ſelv. Rigtigen og paa Guds troefaſte Løfter
„ grundet, ſiges i vore Kirker til hver Kommunikant, ved
„ at give dem Brødet: **dette er JEſu ſande Legeme**, og
„ ved Kalken: **dette er JEſu ſande Blod**," o. ſ. v.

β.

Berlin.

Ueber die Eidesleiſtungen. 108 Oktavſider, i Realſkolens Boghandling.

Hr. Hofraad Oesfeld i Potsdam undertegner ſig ſom Forfatter i Tilſkriftet til det Høie Kongel. geheime Stats- og dirigerende Miniſterium, og hele Skriftet vidner om en Mand, der overbeviiſt om ſit Æmnes Vigtighed, og giennemtrængt af Varme for Religion og ſand Agtelſe for den, ønſkede at afſkaffe Misbrugene ved Eeders Afleggelſe. Efter en kort, med Grunde af den chriſtelige Religion underſtøttet, Betragtning om Eedens Vigtighed og Beſkaffenhed, giennemgaaer Forfatteren enkelt Slags af Eedsafleggelſe, viſer dens Misbrug og giver Raad derimod. Den første Betragtning afhandler Eedsafleggelſe ved Embeders Tiltrædelſe. Han holder den, i det mindſte efter den brugelige Maade, for overflødig, og ſtridig mod Henſigten; Betienten er enten en ſamvittighedsfuld og gudfrygtig Mand, eller ikke, og man forholder ſig paa ſamme Maade enten han er det eller ikke. I første Tilfælde er Eeden overflødig, efterdi han tilſtrekkeligen ſelv erindrer ſig ſine Embeds Pligter, og vil man anſee den ſom en Opmuntring dertil, er Eeden virkeligen for meget. I ſidſte Tilfælde vilde Eeden ikke agtes, og altſaa misbruges. Fremdeles er det en ſlem Sædvane ved dette Slags Eeder, at man neppe lader de ſværgende Tid til Forſkriftens Giennemlæsning, eller at gjøre Erindringer derimod, og at man beholder de gamle Forſkrifter, ſaa meget endog Embedet er forandret; lader love Ting, ſom ofte ikke kan holdes, og hvorover en øm Samvittighed

kan

kan giøre ſig mange Skrupler. Forfatteren foreſlaaer derfor, at man ikke ſkal overile ſig med nye Betienteres Eeds-Afleggelſe, men hellere lade dem have en tilſtrekkelig Tid til at lære at kiende deres Embede, høre deres Indvendinger mod Eedens Forſkrift, og ikke lade dem aflegge Eed om unyttige Ting, og ſaadanne, der ei kan holdes; endeligen paa en beſtemt Dag aarligen at formane og opmuntre de Forpligtede til deres Pligters Jagttagelſe. Forfatteren er meget imod Eeder, der aflegges i Retten, i det mindſte mod deres Misbrug. Han inddeler dem i ſaadanne, ſom aflegges i egne Anliggender og i fremmede Sager. Som enkelte Slags anføres den eedelige Bekræftelſe af en omtviſtet Tings Værdie; ved Eed beſtemmes ikke Tingens ſande Værdie, Kierlighed kunde forhøie den, og Frygt forringe den; hellere ſkulde man antage Taxadeurer, ſom af Tingens Beſkrivelſe beſtemte Værdien. Enkers eedelige Angivelſe af deres Mænds Efterladenſkab ſynes altid Forfatteren farlig; Enker pleie uvillig at gaae dertil, og med al Oprigtighed kunde dog en Feiltagelſe forefalde, overalt bekommer man ikke ved Eeden en tilſtrekkelig Vished: ſkulde der endeligen ſværges, burde Eeden opſættes til Børnenes myndige Alder. Arvingers Eed, at de troe og holde for, at Arvefterladeren har giort eller ikke giort noget, er aldeles unyttig, efterdi Arvingerne ikke vidſte det, eller, deres bedre Vidende uagtet, dog ſværge; man ſkulde derfor høre Grundene, ſom de frembragte for ſig, eller dem Modpartiet havde, og overlade Dommerens Gotbefindende Sagens Paakiendelſe; eller om Eeden var nødvendig, allene tilſtæde een og ikke begge at aflegge Eed. Opfyldelſes- eller Renſelſes-Eed bliver derfor ofte misbrugt, fordi enhver Dommer ikke beſidder Skarpſindighed nok til at beſtemme Beviſets Styrke, og altſaa til Overflod paalegge Parterne Eed: noget nøiere at have indtrængt ſig i Sagens Omſtændigheder og i de Stridendes Sindelav, vilde give Dommeren meer Oplysning og ſætte ham i Stand til at ſpare denne Eed, og dog lige afgiørende at kiende i Sagen. Midt blant Retsſeederne forekommer Soldatereeden, med hvis hyppige Afleggelſe Forfatteren ikke er tilfreds. I Injuriefager burde Eeds-Afleggelſe ikke tilſtædes; diſſe Proceſſer ere ſaa ringe, at man des Aarſag misbruger en ſaa vigtig Handling: ved Vidner kunde man let erfare den Punkt,

hvorpaa alt ankommer, og ved Tiltale og Pligtens Indſkærpning at tilgive, maaſkee forlige Parterne; i det mindſte ſkulde man aldrig tillade Parterne at ſværge i den første Hidſighed. Eed afgiør aldrig Sagen af Grunde, den hæver den ikkun, og ſielden bliver den, mod hvilken der ſværges, overbeviiſt, endſkiønt han maae lade Sagen fare. Om Fattigdoms-Eeds Misbrug, ofte kunde Naboernes, Skriftefaderens ꝛc. Vidnesbyrd være tilſtrækkeligt. Vidners Eed er meget udførligen afhandlet: Forfatteren raader fornemmelig at ſee paa Vidnets Charakter, om det er godhiertet, hidſigt og deeltagende, eller uſadigt; dette ſkal Dommeren om mueligt forkaſte, prøve hint, og troe det første, ſom og enhver bekiendt redelig Mand, uden Eed, og forkaſte alle unyttige Vidner: i Almindelighed foreſlaaer Forfatteren, ikke før at antage Vidners Eed, end Vidnesbyrdet er aflagt, og Parterne veed, om noget tienligt er udſagt; Eeden bliver ellers alt for ofte overflødig, men paa denne Maade kunde de meget ofte ſpares. Menneſkekundſkab er et nødvendigt Studium for en Dommer, overalt bringer det ham Fordeel, og aldrig burde han af Begvemmelighed forſømme det; ſeiler han, beroeliger hans Samvittighed ham. Om Eeden i andre Anliggender forekommer ogſaa forpligtede Taradeurers eedelige Bekræftelſe; ofte ſkeer en Vurdering allene af Nysgierrighed, og dertil burde en ſaa vigtig Handling ikke misbruges. Taradeurers ſkeete Forpligtelſe, burde aldrig give deres Udſagn Troværdighed, og en Tiltale kunde i forekommende Tilfælde være nok iſteden for den brugelige Eed. Endeligen endnu nogle Cauteler ved Eedsafleggelſe: den nøiagtigſte Forklaring af Eedsforſkriften og Handlingens Vigtighed førend Eedens Afleggelſe; dens Forandring ved forekommende Indvendinger, meer Høitidelighed ved Eedens Afleggelſe, iſær mindre Allarm i Retsſtuen. Forfatteren ſlutter dermed, at han tilraader Dommeren, endog i de Forordninger, ſom kræve Eed, at undgaae dem, tilſtaaer deres Gotbefindende ſtor Indflydelſe paa Sagens Afgiørelſe, da i de færreſte Tilfælde Lovens Bogſtaver ere tilſtrækkelige, og denne Vilkaarlighed leder til Eedens Undgaaelſe; men naar Eeden er unndgaaelig nødvendig, anpriſer han dens nøiagtige Forfatning, og endeligen beder han dem, ingen Leilighed at forſømme til at ſtifte Fred. Skiønt Forfatteren i Hovedſagen fortiener

Bi-

Bifald, og det var ønskeligt, om Planen kunde udføres, er der dog meget, som hindrer det. Lovenes Forskrift maae Dommeren følge, og ikke sit eget Gotbefindende; thi det er en usikker Rettesnor; enhver tænker om det, som er billigt, anderledes; Parterne ere ikke at fortænke, om de ikke ere fornøiede dermed, og ofte maae endog Dommeren selv tvivle, om en efter Gotbefindende afgiort Sag er rigtig bedømt. Efter Forfatterens Raad skal Dommeren anvende alt for at stifte Forlig og Fred; men hvor vanskelig tilveiebringes Forlig mellem stridende Parter? Mange af Forfatterens Raad forudsætte, at Menneskene ere bedre sindede, end de almindeligen ere. Menneskekundskab er en stor Fordeel for en Dommer; men Forfatteren bygger for meget derpaa. Man kan ikke see, om et Vidne er et got eller slet Menneske, og man kan ikke vide de Oplysninger Sagen kan bekomme, endog af det mest ildesindede Vidne; overalt er det meget betænkeligt, at legge Dommen om Vidnernes Beskaffenhed til Grund for Sagens Afgiørelse.

Leipzig.

Philosophische Abhandlungen und Lobreden über Preisaufgaben der französischen und verschiedener anderer Akademien. Von dem Verfasser des Werks, das Jahr zwey Tausend vier Hundert und vierzig. Aus dem Französischen übersetzt, 2ter Band. 1778, 14½ Ark 8vo. Koster 3 Mk.

Dette 2det Bind indeholder: **en Afhandling om Lekturen, og en Lovtale over Henrich den Fierde, Konge i Frankerig.** Afhandlingen beskiæftiger sig med Spørgsmaalene: **Om Lekturen bringer det menneskelige Genie til Fuldkommenhed? om den eller Eftertanken giver Geniet størst Næring? om den er skadelig?** det er da overhovedet dens gode og slette Virkninger her overveies, samt hvorvidt den hielper og nytter os, og naar den begynder, at qvæle det naturlige Genie, vi alle med Fødselen bringe med os til Verden. Afhandlingen udmærker sig ved mange Skiønheder, og den af Mode-Smagen endnu uforderyede Unge, eller den tænkende Mand, der ønsker at kiende sin Tids Alders Mangler, for at rette dem, vil læse

den med Glæde og finde megen Næring deri. Lovtalen over Henrich den Fierde, giver den intet efter, den er et veltruffet Malerie paa Frankerigs da værende ynkelige Tilſtand. Fuld af en ædel Iver, og med en driſtig Penſel afſkildrer han efter Naturen, en Henrichs, Catharinæ Mediceis, Guiſernes og andre i den Tid vigtige Perſoners Charakterer, og i hver Linie herſker ſand Patriotisme og retmæſſig Iver mod Overtroe, Fanatisme, og alt hvad en Thrones misbrugte Vælde fører med ſig. Ligeledes forſvares Menneſkets og Borgerens Rettigheder, og Kierlighed og Ærbødighed, mod ſaadanne Monarker, der ere deres Folks ſande Fædre. Det er billigt at lære Læſerne at kiende Forfatteren af Navn, og han er den ſaa berømte Hr. Mercier.

Sammeſteds.

Aeſchines des Sokratikers Geſpräche über Tugend, Reichthum und Tod, nebſt einem Verſuch über die Begreiffe und Hülfsmittel der Tugend. Bey Kummer, 1779. 6 Ark 8vo.

Foran ſtaaer en Efterretning om Æſchines Levnet, om Dommene over hans Charakteer og Værdien af hans Skrifter. Forved hver Samtale findes Indholdet anført. I det tilføiede Forſøg har det været Forfatterens Hensigt, at forebygge de falſke Slutninger, ſom usvede eller utænkende Læſere kunde uddrage af den i første Samtale forekommende Paaſtand, at Dyden hverken kan erhverves ved Underviisning eller af Naturen, men at den er blot en ſærdeles guddommelig Gave.

Leipzig.

Ueber die Unterſuchung des Wahren und Irrigen, von Chriſtian Gottlieb Seydelitz, der Metaphyſiſ. ordent. Profeſſor. Bey F. G. Jacobäer und Sohn, 1778. 1 Alph. 19 Ark 8vo.

Efter en kort Forberetning, hvori Forfatteren med faae Ord handler om de Grændſer, ſom anviſer Logiken, om ſin Hoved-Hensigt: intet at ſige i denne Lærebog, uden det ſom kan anvendes ved alvorlige Underſøgelſer om det Sande og Falſke, og om Ordenen i de her foredragne Lærdomme, følger

ger et Indhold af alle de Kapitler og Afdeelinger, hans Bog er inddeelt i. Begyndelsen giør en Indledning, hvis første Afdeeling § 1 — 15. beskiæftiger sig med at bestemme Begrebene om det Sande og Falske, med Vigtigheden i at kiende det S. og F. med Nytten og Værdien af Dialeketiken, og nogle andre deri indtræffende Bemærkninger. Den anden Afdeeling § 16 — 34 bestemmer Philosophiens Gienstænde overhovedet, samt denne Videnskabs Natur og Hensigt, og viser kortelig dens Hoveddeele. Efter Indledningen følger den egentlig dialektiske Theorie selv, som udgiør 2 Deele. Den første afhandles i 8 Kapitler, som igien inddeeles i flere Afdeelinger, Menneskets naturlige Begvemhed, til at kiende det Sande og Falske. Altsaa om Føle-Evnen, Hukommelsen, Dømmekraften, Imaginationen o. s. v. § 35 — 61. Om Fuldkommenhederne og Manglerne hos disse Kræfter § 62 — 66. Om den menneskelige Forstands Kundskabs-Kilder, deres Mangler, Forsømmelser, slette Brug, og den deraf flydende Tvang til en ordnet Fornuftlære § 67 — 83. Om Ideerne overhoved, deres mærkværdigste Inddeelinger, deres Fuldkommenheder og Mangler § 84 — 127. Om Midlerne at erholde rigtige, tydelige og fuldstændige Ideer § 128 — 151. Om Hensigten med Definitioner, samt deres Natur og Forskiellighed § 152 — 172. Om Inddeelingen eller Divisionen § 173 — 181. Om Sætninger i Domme, deres Natur, Klasser og Evidentz § 182-211; om Slutninger, deres Natur, første Grunde, Klasserne i de umiddelbare og middelbare Slutninger eller Syllogismer; om de syllogistiske Figurer og deres Modis, samt om Sophismer § 212 — 259. Den anden Deel indeholder 9 Kapitler under følgende Overskrifter: Om Beviis § 260 — 264. Om den menneskelige Kundskabs Vished, Troeværdighed og Sandsynlighed i 4 Afdelinger. Om det Visses Natur, de forskiellige Grader i Vished, det Troeværdige, Sandsynlige, Analoger, om Hypotheser og om Visheden og Troeværdigheden i en Historie ꝛc. § 265 — 317. Om Tvivl § 318 — 323. Den menneskelige Kundskabs Udvidelse ved Opdagelser i 2 Afdelinger § 324 — 338. Hindringer i at indsee de sande og almindelige Grunde for det Falske, dets Kilder, Fordomme og deres Klasser,

§ 339 — 348. Bøgernes Brug § 349 — 361. Interpretationens almindelige Grund-Sætninger i 3 Afdelinger § 362 — 372. Hvad der udfordres til et godt Foredrag § 373 — 380. Nogle Grundſætninger til at forſvare beſtredne Sandheder § 381 — 395. Dette er Indholdet af hele Værket, ſom, da det kun har været Forfatterens Hensigt at give os en akademiſk Lærebog, og ikke et fuldſtændigt Værk over Logiken, ſvarer temmelig godt til ſin Hensigt, og overgaaer mange andre logiſke Kompendier, deels i at indeholde Stof til Eftertanke, deels ogſaa derved at viſſe Materier ere udførte mere fuldkommen, end ſædvanligen ſkeer, ſom f. Ex. over de forſkiellige Grader af Vished, om Forſkiellen mellem moralſk Vished, det Troeværdige og Sandſynlige o. ſ. v. Imidlertid har den viſſelig ſine Mangler: Logikens Hiſtorie fattes ganſke, Anviisning til de brugbareſte logiſke Skrifter findes ſlet ikke, og de beſte Skribenter over enkelte Materier anføres kun ſielden. Forgiæves ſøger man phyſiologiſke Underſøgelſer, ſom dog er ſaa uundværlige, ſaavel for Pſychologien ſom Logiken. Vigtige Afhandlinger om Talen, der ſaa nøie er forbunden med Fornuftens Dannelſe, om et Sprogs Fuldkommenheder og Mangler overhovedet og andre flere, ere ogſaa ganſke borte: dog, maaſkee er det Følger af en alt for indſkrænket Plan; agtværdig er enhver Mands Flid, der ſøger, ſaavidt han kan, at udbrede de til Forſtandens Dyrkelſe tienlige Kundſkaber.

Leipzig.

De Nexu diſciplinarum. Oratio, qvam in academia Lipſienſi Profeſſionis adeundæ cauſa habuit *Car. Adolph. Cæſar.* Ap. F. G. Jacobäer, 1778. 1½ Ark ord. 8.

Forfatterens Hensigt er at drage de unge Studerende fra den daarlige Studeremaade, kuns at forſkaffe ſig ſuperficielle og hiſt og her ſammenſkrabede Kundſkaber, og at opmuntre dem, ikke længere, ſom alt for ofte ſkeer, at blive ganſke uvidende i mange vigtige Videnſkaber, men at giøre ſig bekiendte efter deres Studeringers Hensigt, meer eller mindre, med alle Hoved-Videnſkaber. Det er da Forbindelſen i diſſe Videnſkaber, Nytten og Nødvendigheden at lære at kiende dem, tilligemed Giendrivelſe af de ſædvanlige Udflug-

ter

ter, der udgiøre Indholdet af denne Tale, og ſom naar den læſes og anvendes med Eftertanke, ikke kan andet end gavne ſine Læſere.

Leipzig.

Unterſuchungen über den Menſchen, von Dietreich Tiedemann, Prof. der alten Sprachen am Collegio Carolino zu Caſſel. Dritter Theil. Bey Weidmanns Erben und Reich, 1778. 1 Alph. 3 Ark 8vo. Koſter 1 Rdlr.

Denne tredie Deel er deelt i 8 Hovedſtykker, hvis Indhold opregnes i Fortalen: Underſøgelſer over Indbildnings-Kraften; om Imaginations-Ideernes Afhængighed af Hierne-Organiſationen: om nogle Indſkrænkninger i den almindelige Aſſociations-Lov: over Organiſationens Indflydelſe paa Digter-Evnen: over Indbildnings-Kraftens uſædvanlige og ſieldne Virkninger, om Drømme, Nattevandringer, Syner, Forrykkelſer, og om Indbildnings-Kraftens Virkninger paa Legemet; diſſe ere de interreſſanteſte Materie, over hvilke den ſkarpſindige Forfatter meddeler ſine Betragtninger, ſom han ſammenligner med andre Lærdes.

Leipzig.

Anleitung zum rechten Gebrauch der Vernunft in Erkenntniß der Wahrheit und Vermeidung des Irrthums, oder erleichterte Vernunft-Lehre. Von M. Ludwig Friedrich Cellarius, Baccalaur. der h. Gottesgelahrheit, Diakonus an der Stadtkirke zu Rudolſtadt, und der herzogl. latein. Geſellſchaft zu Jena Ehrenmitglied. Bey J. G. Jacobäer und Sohn, 1778. 1 Alph. 10 Ark 8vo. Koſter 7 Mk.

Bogen begynder med en Tilſkrift til den regierende Fyrſte til Svartzburg, Ludvig Günther, og Arveprindſen ſamme Steds, Friedrich Carl. Siden efter fortæller Forfatteren i 6 Sider Fortale, at hans Hensigt med at ſkrive denne Bog, var dermed at give dem, ſom ingen mundtlig Underviisning kunde have over Philoſophien, en Bog, der kunde erſtatte denne Mangel. Efter en kort Forberetning om Philoſophien og de philoſophiſke Videnſkaber overhoved, afhandler han

ſin

ſin Videnſkab i 3 Hovedſtykker, 1. om Sielen og dens Kundſkabs-Evne, 2. om om denne Evnes Anvendelſe. 3. om Hielpemidlerne til at udvide ſine Kundſkaber. Bogen udmærker ſig derved, at den ikke viger et Fodbred fra de Federſke og nogle andre Kompendier, og Forfatteren har da ingen Aarſag at frygte for nogen barſk Kritik over ſine egne Fostere, da alting gaaer paa deres Regning, ſom ere de første Forfattere til Bogen. Imidlertid kan den være god nok for dem, der beſlitte ſig paa at ſtudere Logiken, men en populair ſkreven Fornuftlære, ſom er interreſſant, og frie for unyttige Inddeelinger og forvirrende Regler, bliver det i vore Tanker aldrig.

Beyträge zu der Samlungen der beſten deutſchen poetiſchen und proſaiſchen Schriftſteller. Erſtes Stück. Frankfurt und Leipzig, bey Joh. Joſ. Mayers ſel. Erben, 1778. 12 Ark i 8vo.

Viſſelig er det en god Henſigt, at ſamle enkelte og i Tidens Længde forglemte Stykker, og ved at foreene dem ſaaledes, at bevare dem fra den Forglemmelſe, de ellers ſaa adſpredte vare underkaſtede; men man ſeer ſom oftest, at dette kun har været Henſigten paa Titelen af Bogen, eller i det høieſte i Fortalen, og at Indholdet af ſlige Samlinger kun ſlet svarer til det, de ſynes at love. Lad være de Stykker end aldrig før have været trykte i nogen Samling eller ordentligt Værk, bør der dog bruges Forſigtighed og et ordentlig Valg i Henſigt til Stykkerne ſom indføres, da der uden ſaadan Forſigtighed udgives ſaa meget, ſom Verden ſlet ikke tabte ved, om de end nok ſaa tidlig gik ud af den. Saadan er denne Samling uden Valg, uden Smag; Digtene og Fortællingerne ere faſt alle maadelige; og, ſkiønt Udgiveren har ſat ſig for, intet at tage af Muſeum eller nogen Muſen-Almanak, er dog det beſte i hele Bogen, nemlig, Romanzen Phidile af Claudius, net op taget af Muſen-Almanakken. Udgiveren truer med Fortſættelſe.

Drey epiſche Gedichte. Makaria, Sigowin und Adelbert. Zürich, bey Orell, Gesner, Füslin und Compagnie, 1778. 5 Ark i 8vo. Koſter 12 Sk.

Den første af diſſe Fortællinger er efter Euripides; den anden

den, der indeholder en Hiſtorie fra Korstogenes Tider, er ſkildret efter Homers Μνηστηροφονια eller Ulyſſes Ankomſt til Thracien; den tredie indeholder Grev Albert von Gleichens Hiſtorie, ſom havde to Gemalinder. De ere ſkrevne i Hexametre, ſom ere flydende, ſkiønt ikke altid velklingende.

Wahlmann, oder durch die eine ward er böſe, und durch die andere wieder gut. Schriebs C. F. S. und widmet's allen ſeinen jungen Menſchenbrüder, welche auch C. F. S. oder F. S. C. oder S. C. F. oder keines von allen dieſen heiſſen. Frankfurt und Leipzig, 1778. Erſter Theil, bebet für ihn! Zweiter Theil, küſt ihn! 2 Alph. i 8vo. Koſter 1 Rdlr. 2 Mk.

En i alle Maader nyemodens Roman, hvor i Indholdet er af ingen Betydenhed, men de tilfældige Begivenheder og ſammenſtødende uventede Hændelſer desto flere. Wahlmann, der ligeſom hans hele øvrige Familie, er en ſtor Tilbeder af det andet Kiøn, ſætter, efter en Hofmeſters og Formynders Tilſkyndelſe, alle ſine Midler til paa en Actrice, og kommer derved ſaa vidt, at han kaſtes i Slutteriet, hvor han fatter det Forſæt, ganſke i Følge den nu herſkende Mode, at ſtikke ſig ihiel; Men til hans ſtore Lykke eller Ulykke (thi Helte-Døden miſtede han) kommer hans gamle Kiereſte Loviſe, hielper ham ud, og ægter ham, hvorefter han bliver friſk og ſund i alle Maader. Dødsfald, Mord, Skibs-Broer, og alt hvad vore Tiders Romanſkrivere vide at benytte ſig ligeſaa fortreffelig af til at ſammenkliſtre en Bog, ſom nogen Haarſkierer Pomade til Haaret, vrimler hver Side af; Kort, det er efter den nyeſte Smag een i alle Maader fuldkommen Roman.

Die Auferſtehung der Gerechten. Eine Cantate von Johan Caſpar Lavater. Zwote verbeſſerte Ausgabe. Winterthür, bey Heinrich Steiner und Compagn. 1778. 2 Ark i ſt. 8vo. Koſter 8 Sk.

Hvo kiender ikke Lavater og hans poetiſke Aand? hans Schweizer Lieder og chriſtliche Lieder ere alle bekiendte. Dette Cantate er afdeelt i 3 Handlinger, ſom dog ikke fortiene at kaldes ſaaledes, da der ſlet ikke foregaaer nogen Handling

der i

der i, men det Heele beſtaaer blot af Arier, Chor og Recitativer, hvilke udtrykke Følelſen og Fortælningen om JEſu Opſtandelſe.

Mariane von Terwille, eine Erzählung, aus einer franzöſiſchen Handſchrift überſetzt. Eiſenach, in der Wittekindtſchen Buchhandlung, 1778. 2 Ark i 8vo.

Et Fruentimmers og hendes Kiereſtes Hiſtorie, hvilken bliver ſtukket ihiel af ſin redelige Ven i en Trætte, fordi han var for ſvag til at rive ſig løs fra en nedrig Forbindelſe med en Grevinde, ſkiønt han havde lovet Mariane det. Moerſom nok for dem, der endnu ikke ere mætte af at læſe Romaner!

Albrecht von Hallers Levnet.

Albrecht von Haller, Herre til Goumoens, le Jur og Eclagnens, er født den 16de Octobr. 1708. til Bern, i Sveitz, af en gammel og berømt Familie. Allerede i ſit niende Aar var han i Flid og Lærvillighed det over alle hans Medſkolarer, ſom han i de mandlige Aar var over Tuſende af hans Fag. I det tiende Aar viſte han allerede i nogle Vers ſin Beqvemhed til Digtekunſten; og ſkiønt hans Paarørende, efter hans Faders Død, ſom paafulgte 1721., ſøgte paa alle Maader at hemme hans Tilbøielighed til Digtekunſten og Litteraturen, ſom brødløſe Videnſkaber: vare deres Beſtræbelſer dog forgieves. Han ſtræbte beſtandigen at ſætte ſig faſtere i diſſe finere Videnſkaber, og opnaaede imidlertid det femtende Aar, i hvilket han beſluttede at ſtudere Lægekunſten, paa hvilken han foreſatte ſig at anvende al ſin Flid, ſaa han nægtede ſig ſine hidtil virkeligen behageligere Beſkieftigelſer, og ofrede Vulkan ſine allerede færdige Poeſier. Han reiſte i Aaret 1723. til Univerſitetet i Tübingen, men efter to Aar til Leiden i Holland, hvor han i Aaret 1726., i ſit attende Aar, modtog Doktor-Værdigheden. Aaret derpaa reiſte han til Engeland, til Frankrig, og endeligen igien til ſit Fædreneland, Sveitz, først til Baſel, hvor i før de mathematiſke Videnſkaber beſkieftigede ham, og endeligen til ſin Fædreneſtad, Bern. Her betroede man ham først Opſigten over et Hoſpital og det offentlige Bibliothek. Af begge giorde han ſig fortient, og ſkienkede tillige den lærde Verden beſtandigen nye Skrifter, ved hvilke han dagligen

bler

blev mere berømt, og bekom derfor i Aaret 1736. fra Universitetet i Göttingen et Kald til et medicinsk Professorat, som han og antog. Skiønt han syntes ganske at være skabt for Lægekunsten, og dybt, til denne Videnskabs kraftige Opbielpning og Udvidelse, havde indtrængt sig i dens skiulteste Vinkler, blev han dog ikke mindre Musernes Yndling, som i ham havde fundet de fortreffeligste Digtergaver. Hans Poesier ere, som Hallers Lovtalere rigtigen dømme, ikke blot nogle rimede Smaaheder; ikke koldt sammenskrevne Vittigheds Spil; ikke blot artige og med ziirlige Ord udpyntede Tanker. Nei, vi see her de vigtigste Æmners ophøiede og sande Skilderie; den dybt arbeidende Smertes Udtryk; den ædle Enthusiasmus; der virker den meest levende og sande Bevægelse; de dristige og hastige Træk, med hvilke Raphael maler de største Væsener, og den bløde Pensel, hvormed Albano ved Gratiernes Maling opholder sig. Her seer man den store Verdslig-Vise, som Betragtningernes Hede fortærer; hvis brændende og indelukte Tanker udfare som Lynilden, og lader ikkun hine store Træk tilbage, som forestille Gud, Evigheden, Naturen og Menneskет. — En Mand af saa store og sieldne Talenter, i ganske forskiellige Videnskaber, kunde Verden, som han tiente, ikke forholde dens Belønninger. Monarker, og hvad der ellers kunde belønne Fortieneſter, kappedes om bestandigen at give ham nye Opmuntringer. I Aaret 1734. blev han Medlem af Akademiet i Upsal; 1739. ikke alleneste Medlem af det Tydske Selskab i Leipzig, men og Kongelig Storbrittannisk Livlæge. 1743. blev han optaget i det Kongel. Selskab i London, 1745. i sin Fædrene-Republiks Regiering, og 1747. i det Stockholmske Kongel. Akademie. 1748. blev ham Professoratet i Botaniken overdraget af Akademierne i Oxford og Utrecht, som han afslog. 1749. ophøiede Keiseren ham og hans Familie i Rigs-Adelstanden; i samme Aar giorde Kongen af Engeland ham til hans Statsraad, og Kongen af Preussen gav ham Sted i det Berlinske Kongel. Videnskabers Akademie, og vilde tillige have ham til dette Akademies Præsident. 1751. optog det Wienske K. K. Naturforskende Akademie, det Bolognske Institut, og 1752. det Parisiske K. Vundlægekunstes Akademie ham blant deres Medlemmer. 1753. nødte hans Sundheds Omstændigheder ham at forlade Göttingen, og be-

begive ſig til ſit Fædreneland. Aaret derpaa 1754. valgte det Pariſiſke Kongel. Videnſkabers Akademie ham til en af dets otte udenlandſke Medlemmer. 1755. blev ham en Kanzlers Værdighed ved det Gøttingſke Akademie overdraget, hvilket han dog afſlog efter det Bernſke Raads indſtændige Beden, ſom og en Kanzlers og Kurators Plads ved det Halliſke Akademie. 1755. blev han Biſidder i Republikens Sundheds-Raad, og under Navn af Iſikrates Emireo Arkadiernes Medlem. 1757. blev han det Akademiſke Senats Medlem, Biſidder i Overkonſiſtorium og Land-Oekonomie-Kommiſſionen. 1758. blev han Gouverneur af Roche. 1759. Medlem af det Florenſke Botaniſke Akademie og det Bayerſke, 1764. af det Zürchſke oekonomiſke Selſkab, 1765. af de Hannoveriſke og Zelliſke Selſkaber. 1766. blev han optaget i Appellations-Raadet i Bern, ſom i civile Sager foreſtiller Øvrigheden, og 1767. i det geheime Raad, ſom da ſkulde bilægge de Genſſke Stridigheder. I det ſamme Aar blev han af den Ruſſiſke Keiſerinde kaldet til Petersborg. 1770. fkrev Kongen af Engeland til Raadet i Bern, at de maatte lade deres ſtore Haller komme til Gøttingen; men Sveitz var ſaa lykkelig at beholde ham. 1772. kom han i de Edenborgſke Logers Kollegium. 1773. blev han Medlem af Akademierne i Padua og Kiøbenhavn, og 1775. det Bernſke oekonomiſke Selſkabs Præſident. 1776. gav Kongen af Sverrig ham Nordſtierne-Ordenen. 1777. optog det Petersborgſke Keiſerlige Akademie ham blant dets Medlemmer, og ſamme Aar, den 12te Decbr., døde han. — Af hans ualmindeligen mange Skrifter intereſſere følgende Læſere i Almindelighed: Verſuch Schweizeriſche Gedichte, ſom udkom i Bern 1732. og endnu ſmukkere 1775. i Oktav. Det almindelige Bifald, diſſe Digte have erholdet, ſees letteligen, ikke allene af den tydſke Original-Udgaves to og tivende Oplag, men og af de mange Overſættelſer i fremmede Sprog, i Franſk, Italienſk, Engelſk og Latin. Den Franſke Overſættelſe blev ſyv gange paa nye oplagt. — Vom Nachtheil des Wizzes 1734. i 8vo. — Uſong, eine morgenländiſche Geſchichte, Bern, 1771. i 8vo. Blev ſyv gange paa ny oplagt, og desuden overſat paa Franſk, Engelſk, Italienſk, Hollandſk, Svenſk, og nu nyligen paa Danſk. — Alfred, König der Angelſachſen. Bern, 1774., er ogſaa overſat paa Franſk. — Gedicht von der Schönheit und dem Nuzzen der Alpen. Bern. 1773. i 4to.

No. 17.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 28de April 1780.

Sange over Evangelierne, tilligemed fire Davids Pſalmer af **Claus Frimann**. Kiøbenhavn, 1780. Paa **Gyldendals** Forlag. Koſter 2 Mk. paa Tryk- og 2 Mk. 8 Sk. Skriv-Papiir.

Nærværende Samling, ſom er dediceret til Hendes Majeſt. Dronning **Juliana Maria**, indeholder i alt 52 Sange, foruden Tillægget af de fire Davids Pſalmer, nemlig den 46de, 71de, 72de og 104de. Pſalmers Indhold ſtemmer overeens med de hele Aaret igiennem brugelige Søndags Evangelier. Forfatteren har, ventelig for at giøre ſin Samling mere brugbar, i alle Pſalmerne vedligeholdt de ſamme Vers-Arter og Melodier ſom findes i Kingo's Pſalmebog. Om Harmonien i diſſe Sange er der altſaa ikke meget at tale; For Reſten ere de ganſke opbyggelige, og overhoved betragtet, fattelige for den meenige Mand. Det fornemſte vi har at udſætte paa dem er, at man af de temmelig hyppige Tautologier, og andre Ting, tydelig mærker den Tvang Rimet og Stavelſemaalet har paalagt Forfatteren. Enkelte Udtryk kunde ofte været bedre valgte, i ſær burde man i ſlige Sange, ſom ere beſtemte til almindelig Brug, afholde ſig ſaa vidt ſom mueligt fra al Kunſtlen, og meget ſielden beriene ſig af metaphoriſke Udtryk, da Mængden neppe giver ſig Umage at trænge igiennem til deres Meening og de altſaa for dem ere kun tomme Ord, hvor med ingen Foreſtillinger forbindes.

Af den Aarſag ſeer vi os nødt til at laſte følgende Steder: S. 1. i den 1ſte Pſalme: „Stat op du Dødens Skyggers „Land.“ Prædicatum ſtrider her mod Subjectum og den eene Idee ophæver den anden. S. 3: „Den Vei, hvor jeg, „ved hver Tanke, kan opſanke Troſt og Glæder ꝛc.“ Ligeledes foreſtilles Chriſtus i den 3die Pſalme, først ſom Sions Soel, dernæſt ſiges ſtrax efter: „Du kom at veder„qvæge og tørre Taarer af ꝛc.,“ og til Slutning foreſtilles han igien under det første Billede af en Soel. Denne Blanding af flere Metaphorer, og af den ſamme Sags metaphoriſke og egentlige Foreſtilling i et Aandedræt, foraarſager de Opmærkſomme Ubehagelighed, og hos de Uopmærkſomme giør det, at Sagen ikke bliver forſtaaet. Det ſamme kan og ſiges om S. 13: „Her tryg min Troe! dit An„ker kaſt, Her fandt du Grund at bygge.“ S. 22: „I ham du ſeer en Kilde uden Bund ꝛc. Ræk ham dit tom„me Kar ꝛc.“ vil neppe blive ret forſtaaet. Vi har og hiſt og her troffet paa Ord, ſom ikke ere almindelig vedtagne. S. 26: „Bruus Hav og vred opſlyng din Bølge,“ og Lynild blus med hvaſſe Flammer? vare end diſſe tvende Ord almindelig forſtaaede, kunde vi dog ikke roeſe deres Brug paa denne Maade. S. 41: „Skal Sorger ſammenſtøde, „Og klemme mig til Døde;“ en underlig Idee! — Til Slutning maa vi endnu erindre, at en Deel af diſſe Sange indeholde flere blot didactiſke Sager, og koldſindige Betragtninger end vel kan paſſe ſig med en Pſalmes Henſigt. — Man kan ikke nægte det lader unaturligt at høre en Mand, i Sang, at holde Dialoguer med ſin egen Siel, hvorledes den ſkal indrette ſin Vandel her i Verden, eller at fortælle ſig ſelv, i Sang, en bibelſk Hiſtorie; af dette Slags er hos Forfatteren den 38de, den 42de og 45de Sang. — Diſſe Feil uagtet, anſee vi dog diſſe Pſalmer for ganſke brugbare til Opbyggelſe. Til en Prøve for Læſeren vil vi vælge af Samlingen den XI.:

1. Kald kun, o Gud! — hvor du mig fører,
Jeg følge vil, jeg frygter ei;
Om Øret idel Skræk kun hører,
Om Øiet ſeer kun aabnet Vei
Til Dødens ſorte Huler ned, —
Jeg frygter ei, er du kun med.

2. Bruns, Hav! og vred opſlyng din Bølge
Mod Stiernen ſelv med ſkummig Top,
Du maa mig tumlende forfølge,
Og true mig at ſluge op;
Men, taler GUD, din Bølge ſkal
Strax ligge, ſom den ſlette Dal.

3. I Storme! rundt omkring maa ſuuſe,
Og Strandene med Havet ſlaae,
I raſende maa Skove knuſe,
Selv Biergene I ryſte maae;
GUD taler, — eder truer han,
Og ei et Blad I røre kan.

4. Bryd ſkrækſom ud, høirøſtet Torden!
Brøl, ſom paa Verdens ſidſte Dag,
Og blus, du Lynild! over Jorden
Med hvaſſe Flammer Slag i Slag,
Jeg ſeer derpaa og blegner ei,
Naar GUD mig følger paa min Vei.

5. Jeg fra min GUD vil aldrig vige,
Ham valgte jeg til Trøſt i Nød;
Før Klippen veeg, før han ſkal ſvige
Den Troe, ſom hviler i hans Skiød;
Sank Verden end i Luer ned,
Min Siel beſtaaer i Evighed.

Naar man undtager et Par Udtryk i denne Pſalme kan man ikke nægte at den er god.

Orpheus, eine tragiſch-komiſche Geſchichte 1ſter und 2ſter Theil. Genf, bey J. H. Legrand. 1778. 1 Alph. 5 Ark i 8vo. 2 Rdlr.

Bambino, et ſmukt ungt Menneſke har den Ulykke, ved en Befalning af en Frue Brillant, ſom hans Fader fortørnede ed at nægte hende en Kierligheds-Beviisning, ikke i en vis Forſtand at være Mand; Fruen formeerer hans Smerte ed at viſe ham ſit Tab paa en Pude, og tillige ſige ham, t han ikke erholdt det igien, førend et Fruentimmer vilde ſke ham desforuden. Han reiſer da, for om mueligt, t finde et ſaadant Fruentimmer, til den ſtore Konges Hof, vor han finder et ſmukt Fruentimmer Caryane, ſom forſker ſig i ham, men ſom han ſtrax bliver ſkilt fra. Dron-

ningen, og alle Damerne ved Hoffet forelske sig i ham, mange erobre ham, de ømmeste Scener foregaae imellem dem; men Øieblikket kommer, og Bambino maa træde skamfuld tilbage. Endnu veed ingen uden Dronningen, som han havde betroet sig til, denne Hemmelighed, men til Ulykke opdagede en Professor i Elektriciteten i et Selskab, hvor han giorde sine Experimenter, og hvor Bambino ogsaa var tilstæde, at han ikke kunde elektriseres — ikke elske — finder derved sin Hypothes i en Disputatz: qvod caltrati impotentes, frigidi &c. bekræftet, og hviske Damerne dette i Øret. Disse blive rasende, og saa opbragte, at de beslutte efter foregaaende Undersøgelse, at behandle ham som fordum Orpheus. Sagen gaaer efter Ønske, de fare ind i hans Værelse, men —— i det Øieblik kommer Cayane, hans første Kiereste, med Haarene om Skuldrene i Værelset; Hun falder ham om Halsen. Feen lader sig see, og med hendes Puden, Bambino er en Mand, og Damerne ere færdige at forgaae af Smerte. Romanen røber et godt Genie, er fuld af komiske og alvorlige Situationer, gode Skildringer, for nemmelig et Malerie paa den store Konges svage Hoved samt Episoder, for Ex. om den sorte Hest, Professoren som alt røber Kundskab om det menneskelige Hierte, Lun og en behagelig Skrivemaade.

Zürich.

Hirzel an Gleim über **Sulzer** den Weltweisen. Erste Abtheilung. 1779. 8vo. Hos Fueßli.

En Mand, som Sulzer, kan give god Materie til en Levnets-Beskrivelse, som vil være interesserende, naar den Forfatter besidder de nødvendige Egenskaber. Hr. Hirzel har ved denne Deel af et Skrift taget hint Arbeid for sig og det med en god Lykke, der nødvendigt maatte følge ham, som kiendte Sulzer meget tidligen og besidder den fornødne Dueligheb til sit Foretagende. Kun dette kan man erindre mod Skriftet, at nogle ubetydelige Partikulariteter og andre som omstændeligen fremsatte Fortællinger vil, om ikke for Sulzers Landsmænd, dog vist for Fremmede, forekomme kiedsommelige og uinteressante. Den store Indtagelse af sine Landsmænd, Forfatteren saa idelig yttrer, kan heller ikke være

hagelig. Af Sulzers Skrifter leverer Hr. Hirzel Udtoge og tilføier de Omstændigheder, under hvilke de kom for Lyset.

Sammesteds.

Sammlung merkwürdiger Abhandlungen über die Weissagungen, welche die christliche Kirche, und besonders den Abfall des Päpstlichen Roms betreffen. Nach Bischof Wilhelm Warbutons Stiftung. Aus dem Englischen übersetzt. Erster und Zweyter Theil. 1779. 8vo. Hos Orell.

Disse Prækener ere den første Frugt af Biskop Warbutons Stiftelse og forfattede af Richard Hurd og Samuel Hallifax. Første Deel indeholde hines, og ere af følgende Indhold: over det sande Begreb om en Spaadom; uddragne Følger af samme over Aabenb. XIX. 11.: om det almindelige Bevis af Spaadommene: om Spaadommene om Christi første Tilkommelse: om Spaadommene der angaae Christi anden Tilkommelse; over Spaadommene om Antichristen: over Fordommene mod Lærdommen om Antichristen; over den prophetiske Stiil; over Stilen og Methoden i Joh. Aabenbaring: over de prophetiske Kiendetegn paa Antichristen: over den mangfoldige Nytte som Undersøgelsen om Spaadommene medbringer, Aabenb. XXII. 7. — Anden Deel indeholder dem af Hallifax; nemlig: den aabenbarede Religions Sandhed i Almindelighed og den christelige i Særdeleshed, bevist af Spaadommene over Aab. III. 22.; over Daniels Spaadommes Anseelse; om Daniels Spaadom om de fire Riger; om Daniels Spaadom om Anthiochus Epiphanes og Anti-Christ; over Pauli Spaadom om Syndens Menneske 2 Thess. II.; over sammes Spaadom om Frafald i de sidste Tider; over Apokalypsis's Anseelse og Tiden den er skreven paa: over de apokalyptiske Syners Orden og Forbindelse; over Synet om den Babyloniske Hore; over det almindelige Dieneed af de endnu tilbagestaaende Apokalyptiske Syner; historiske Betragtninger over Pavedommets Fordervelse; Reformationens Forsvar mod Papisternes Indvendinger. — Er man bekiendt med Hurds andre Skrifter, vil man forud atte en gunstig Dom om disse hans Prækener, og det maakee til Fordeel for Halifaxes. Saaledes forekommer og Sagen virkeligen for os, der langt foretrække hines for dennes,

baade i Henſigt til Grundighed, Orden og hele Stilens Fuld-kommenhed; ſkiønt vi derfor ikke kan give Hurd, Bifald i alle enkelte Ting.

Wien.

Grafen von Schwerin Gedanken über einige militäriſche Gegenſtände. Hos Rudolf Gräffer. 1779. 180 S. i 8vo.

Dette med megen Indſigt i Krigs-Videnſkaben forfattede Skrift indeholder Anmerkninger over Marſcher, om Fordeelene ſamme kan giøres med, om Indrykkelſe i Leir, om at ſætte Leiren i Sikkerhed, at enhver ikke kommer derind, om Buddene og Major de Guides ved Armeen, om Hoved-Quarteeret, naar ſamme cantonerer, om hvad der bør indføres Cartel angaaende de Fangnes gode Begegnelſe, om Plyndringen og hvorledes ſamme lettelig kan afhielpes, om Abondancen i Armeen ved Paſſe, Convois, Entrepots, Opkiøb og Aſſecuration, om Subalternernes bedre Underholdning om Ordonanz-Officiererne, om Midlet, hvor ved et Regiment kan ſtedſe holdes ved godt Mod, om Spioner, om Huſarer, hvorledes en commanderende General ſkal være deboraſſeret fra alt, hvorledes Capitainerne ſkulde bedre ſee paa Folkenes Conſervation, og hvad Kongen derved kan udrette om Bagagen, om Bedækningerne, om General-Adjutanten om de Troppers Forſigtighed, ſom Natten over opholder ſig i Landsbyerne. Ved nogle af diſſe Anmerkninger ere tilføiede Tildragelſer, der oplyſe og gyldiggiøre hine.

Leipzig.

Ueber den geſezlichen Zuſtand der Negerſchlaven in Weſtindien. Ein Auszug aus Petit traite ſur le gouvernement des Eſclaves, von Richard, Bibliothekar in Gotha 1779. 8vo.

Den tydſke Forfatter har i denne ſin Udgave af Petits Skrift beholdt dets Inddeeling, men af Lovene og Petits Anmerninger og Forſlag har han giort Udtoge, ſom indeholde de væſentlige. Hr. Richard har tillagt egne Bemerkninger Oplysninger og Tilſætninger, ſom han af nyere Skrifter har uddraget. I Indledningen tales om dem, nemlig Conſid-

rations sur l'Etat présent de la Colonie Françoise de S. Domingue, Oldendorps Historie om de evangeliske Brødres Mission, de nyeste Franske Forordninger, og Colonien Surinams Beskrivelse. Ved Hielp af denne sidste og Oldendorp har Hr. Richard ogsaa indført de Danske og Hollandske Forordninger, som Hr. Petit ikke havde anført. Saa dette Udtog har den Fordeel for de fleste Læsere, at kun det væsentlige, der angaaer Sagen fremsættes deri og det Manglende i Petits er tilsat.

Marburg.

Herm. Friedr. Kahrels, Doct. der Rechtsgelahrheit und Philosophie, öffentlichen Lehrers auf der Universität zu Marburg, Oelzweig des Friedens, oder Lustwandlung ins Reich der Wahrheit. I Universitæts Boghandlingens Forlag 1779, 520 Octavsider.

Hr. Professor Kahrel har indklædt sine Tanker om Fredens Værdie, og Midlerne, derved at gisre en Stat blomstrende i et Digt. Indklædningen, siger han, er af slet Tøi, og just ikke efter Moden, men det er og en Bisag og et Spilleverk, hvorpaa han lidet har seet. Skriftet har fire Bøger. Philemon kommer i den Egn, hvor Romerne forhen under Varus bleve slagne. Der antreffer han Harmin og Keiser August, som nu ganske venskabeligen tale med hinanden. Deres tre Samtaler angaae de rette Aarsager til Krig og Fredens Fortrin. I den anden Bog finder Philemon en Prinds Gottfried, med hvilken han underholder sig med vigtige Gienstande, især den naturlige Religion. De finde i Sandheds Land en Prindsesse Belline, og Samtalen angaaer Sædelærens og Statskonstens fornemste Gienstande, især Lovenes og Rettens sande Beskaffenhed. I tredie Bog gisres i en Samtale med Prinds Gottfried et Udkast, hvorpaa med Tiden et varigt Fredssystem kan bygges, især, i Henseende til Handel og Vandel, og besæsies saaledes, at det kan være alle Europas Folk angelegent at vedligeholde det. Skriftet er forfærdiget 1768, og de deri indeholdte Tanker have altsaa Hensigt til den Tid. De siden den Tid indtrufne Forandringer ere anbragte i Noterne. Anmerkningerne, som ikke ere faa, oplyse og bevise mange Ting af Historien, Lovkyndighedens Bemærkninger o. s. v. Hr. Prof. mange

gode og Opmerkſomhed værdige Tanker ſkulde i et ordentligt philoſophiſk Foredrag, hvoraf Forfatteren heldigen forhen har betient ſig, ikke allene bedre underviſe, men endog underholde mange Læſere. Prinds Gottfrieds og Bellines Hændelſer ere langt fra ikke ſaa interreſſante ſom Forfatterens egne, dem han anfører i Fortalen. Endnu nævner han ſig her ſom Forfatter af den nyligen i Bützow udkomne Apologie for Chriſtendommen.

Wien.

Inſtitutum facultatis theologicæ Vindobonenſis, curante Franciſco Sthephano Rautenſtrauch, O. S. B. — regni Bohemiæ prælato infulato, facult. theolog. c. r. præſide & directore. 1778. Stor 8vo, 43 Sider.

Dette lidet Skrift giver Efterretning om de meget betydelige Forandringer og nærværende Indretninger ved det theologiſke Facultæt i Wien. Allerede 1754 ſkulde de theologiſke Videnſkabers Foredrag have været forbedret, efter deres Hensigt og Trang, og vore Tiders øvrige Fortrin, men da man overlod det Jeſuiterne, der allene beklædte alle Læreſtolene, var det naturligt, at intet ſkeede, ſom kunde kaldes en grundig Forbedring. I Aaret 1759 ſkeede et vigtigere Skridt, da duelige Mænd af andre Ordener erholdte tillige Læreſtole. Nu kunde man i Wien ikke allene lære Molina's, men og den Thomiſtiſke Theologie. Men efter Selſkabets Ophævelſe bortfaldt en Mængde Hindringer, endog i Henſigt til de nedrigere Skoler, og man kunde nu give Facultetæt dets nærværende Indretning. Det beſtaaer af en Præſident, der udnævnes af Hoffet, en Dechant, der aldrig tillige er Profeſſor, og af otte ordentlige Profeſſorer. Diſſe ſidſte komme til Embedet ved fortrinlige Beviis paa Duelighed, og maae et eller to Aar under Navn af Lectorer udholde en ny Prøve, førend de optages blant Profeſſorerne. De theologiſke Videnſkaber ere ſaaledes fordelte blant de otte Profeſſorer, at den første læſer over Kirkehiſtorien, den anden over det Nye Teſtamentes Hermeneutik og det græſke Sprog indſkrænkt til det N. T.; den tredie over det G. T. Hermeneutik og det Hebraiſke Sprog; den fierde over Patrologien, den theologiſke Litteraturhiſtorie og Polemiken; den femte og ſiet-

te

te over Dogmatiken; den syvende over Moralen, og den ottende over Pastoraltheologien. Enhver er meddelt en særskilt Forskrift, hvorledes han skal foredrage sin Videnskab. Disse Forskrifter indeholde en sand Reformation af den akademiske Undervisning, og blant alle Dele er især Dogmatiken den, der har faaet et ganske nyt Udseende. Der beholdes hverken skolastisk Orden eller Methode, ei heller unyttige Spørsmaal, men alt indrettes hensigtmæssigen. Lærlingerne foreskrives fem Aar og dagligen tre Timer til disse Videnskabers Læren. For dem, som vil gaae videre, holdes saa kaldte overordentlige Forelæsninger, f. Ex. over de morgenlandske Sprog, den bibelske Geographie, de jødiske og christlige Oldsager, Bibelens Charakteristik o. s. v. endog anstilles homiletiske og katechetiske Øvelser. Endnu noget om Prøver ved Forfremmelser.

Formodentligen komme følgende Udkast fra samme Haand: Theologiæ dogmaticæ tradendæ methodus & ordo. 1778. 64 Sider i Octav. Først nogle almindelige Regler og Grundsætninger om Dogmatikens hensigtsmæssige Foredrag, saavel i Hensigt til Sagen selv, som Læremaaden, hvilken, fornemmeligen i Sammenligning med den i de romersk-katolske Skoler sædvanlige Skolemethode, fortiener Bifald. Til Exempel anføre vi følgende: theologiam ad divi Augustini, Thomæ Aqvinatis aut Scoti mentem inscribere instruereqve, abusus est Dogmatica est scientia systematica dogmatum Jesum Christi, itaqve & ad mentem Jesu Christi pertractanda est &c. Derpaa følger en Tabel og Anvisning paa Lærdomme, hvilke de ere, og i hvilken Orden de skal foredrages. Heraf lader sig inter Udtog gjøre; allene nogle mærkværdige Sætninger udtegne vi: Kirken er ubedragelig, men allene da, naar den paa et almindeligt Synod fælder Dom, eller naar en Overeenstemmelse af alle Kirker indtreffer, men ikke paa Particulærconcilier og ved Paven. Man finder endnu her de gode Engles ni Chor. Thomisternes Lære om præmotione physica maae ikke taales i Theologien. Læren om Helgenes Tilbedelse, Korsets og Reliqviernes anføres ikkun, for at forsvare den mod den Indvending, at den er stridig mod Christi Midlerembede. Naaden kan ikke fortienes ved naturlige Gierninger, hverken de condigno, ei heller de congruo. Undertiden staaer her Spørsmaal, man gierne havde seet besvarede.

Tabellariſcher Grundriß der in deutſcher Sprache vorzutragenden Paſtoraltheologie, 1778. 19 S. i Octav. Et got og ordentligt og med det varmeſte Hierte forfattet Skrift, for at giøre Lærernes Embede ret nyttigt. Denne Videnſkab foredrages paa tydſk i Wien; men da mange Udlændiger ſtudere paa Univerſitætet, læſes der og over den paa Latin. Desaarſag er og denne Grundrids overſat paa Latin i Forbindelſe med Polemiken, under denne Titel: Theologiæ paſtoralis & polemicæ delineatio, tabellis propoſita. 1778. 24 Sider i Octav. Polemiken angaaer ikkun det Almindeligſte.

Leipzig.

Kurzer Begrif der Mythologie ſoweit ſelbige zum Verſtändniß der Griechiſchen und beſonders der lateiniſchen Schriftſteller, auch der neuen Dichter, der Münzen, Mahlereyen, bildſäulen und den Kunſtlern bey Verfertigung ſolcher Bilder und Vorſtellungen, auch andern, ſie zu erkennen, nöthig ſind, ausgefertiget von J. J. Lentz. 1778, i Oktav.

Nødvendigheden, at forſtaae den gamle Mythologie, viſer ſig først, naar man kommer til de grædſke og romerſke Skrifter? Nyere Skribentere opgive ikke ganſke Brugen af den i deres Skrifter; ſaavel ved udførlige Fortællinger ſom ved de blotte Alluſioner. Nærværende Afhandling ſkal indeholde det allernødvendigſte deraf, det, ſom meeſt pleier at forekomme i Læsning og Konſtens Verker. De bekiendteſte af Mythologien hidledte Ordſprog ere og tilføiede. For Studerte er Bogen ikke, for andre Læſere kan den være til nogen Nytte. Her forekommer nogle Urigtigheder, Ubeſtemthed og nogen Mangel, ſom iær beſtaaer deri, at her findes for lidet af den grædſke Mythologie. Fuldſtændigheden af Skriften ſtaaer i Forhold med Forfatterens Lectur i Nyeres Skrifter! Det ham oftеſt deri er forekommet, har han indført i ſin Bog, ſom da ikke er lige paſſende for alle de Læſere, den burde være det. De abſtracte Guddommes Mængde kunde været indſkrænkt.

Ber-

Berlin.

Crata Repoa. Oder Einweihnungen in der alten geheimen Geſellſchaft der Egyptiſchen Prieſter. Bey Chr. Ludewig Stahlbaum, 1778. 8vo.

Denne liden Afhandling er tagen af Porphyrius, Herodot, Clemens Alexandrinus, Jamblichus, Apulejus, Plutarch, Euſeb, Origines, Tertullianus, Diodorus Sicu us, og andre. Diſſe Skribenteres Troeværdighed ere af saa forſkiellig Værd, at det ikke ſtrax falder saa let at ſige, hvor meget ſandt der ligger i dette Skrift. Uden Kritik lader det at være ſammenſkrevet, iſær viſer et Par Steder, at Forfatteren ikke opmærkſom nok har efterſeet ſine Beviisſtæder, han tager af hine Skrifter. For Ex.: at den ſom havde i Sinde at lade ſig indvie til ægyptiſke Myſterier ſkulde først omſkæres, kan ikke beviſes med Herodot i ſin anden Bog; at denne Skribent ſiger det saa udtrykkelig mindes Recenſenten ikke. Saaſnart Lærlingen var beredet i Grotten saa tog Thesmosphores ham ved Haanden og førte ham til Menneſke-Porten; hertil anføres Cicero om Lovenes anden Bog: myſteriis ex agreſti inanique vita exculti ad humanitatem, & mitigati ſumus; dette er ikke at føres ved Haanden fra et Sted til et andet; Tanken, der ligger i diſſe Ord, har vor Forfatter udtrykt ſymboliſk, men at dette Symbolum var virkelig anvendt i Myſterierne ſiger Cicero ſlet ikke; Desuden angaae diſſe Ciceros Ord de ægyptiſke Myſterier men Athenienſernes. Syv Grader i Indvielſen ere her anførte, men hvorved Forfatteren kan beviſe deres Rigtighed tilligemed meget andet, ſom her i denne Afhandling forekommer, overlader vi Læſeren at eftertænke.

D. *Jo. Sal. Semleri* Paraphraſis Epiſtolæ ad Galatas cum Prolegomenis, Notis & Varietate Lectionis Latinæ. Halæ Megdeburgicæ impenſis Carol. Hermann. Hemmerde CIↃIↃCCLXXIX. 1 Alphabet 6¼ Ark 8vo. Koſter 4 Mk.

Vi have tilforn ſagt vore Tanker om de Semlerſke Paraphraſers Beſkaffenhed og Værd (Efterr. 1778. 2det H. 832.) Denne ligner aldeles ſine Brødre over Brevene til

til de Romere og Korinthier. Latina vetus Translatio er vel ikke nævnet paa Titelbladet: men den er dog her, ligeſom ved de andre. Prolegomena ere vidtløftige, og indtage ikke mindre end 203. Sider. Udi den første halve Deel handles fornemmeligen om Tiden, paa hvilken Brevet er ſkrevet, hvorved og de fiorten Aar Gal. 2, 1. komme i Betragtning. Forfatteren har indrykt Whiſtons Tabeller over Pauli Reiſer. Den anden Halvdeel beſtaaer af tvende med Semlerianſk Lærdom forfattet Admunitiones, ſom Forfatteren kalder dem. 1) Om den ſande Læſemaade Gal. 2, 5. enten man i Texten ſkal beholde eller udelukke οὐδὲ. Den endelige Slutning er: Eſt penes arbitros, utram eligere velint lectionem; hiſtoriæ & criticæ auctoritatem tantumdem in utramqve partem trahi poſteſt. Udi Paraphraſen har D. S. fulgt den Læſemaade, ſom ikke haver οὐδὲ: Ceſſimus hic, inqvam, ad tempus; paruimus tum Apoſtolorum iſti decreto; ut perfectior & libera doctrina chriſtiana, ſine lege Moſis, integerrima continuaretur apud vos gentes. 2) Om det Navn Lov, νομος. Denne Afhandling er den udførligſte. D. S. forkaſter den Inddeling, af Mose-Lov i den moraliſke, ceremonialſke og politiſke: han beviſer at νομος aldrig bruges om de tvende ſidſte med den førſtes Undtagelſe. Først giør han en Samling af de herhid hørende Steder i det N. Teſtamente med kort Oplysning, hvor det efter hans Tanker behøvedes; ſiden ligeledes af de ældſte Kirke-Skribentere, blandt hvilke han først ſætter Philo, og derefter de Apoſtoliſke Konſtitutioner, Tertullian, Klemens Alex. og Origenes. D. S. har unægteligen Ret deri, at νομος (modſat πιστις, εὐαγγελιον, Jeſu Lære, den chriſtelige Religion.) bemerker den ganſke Moſaiſke Lov eller Jødiſke Religion. — Ogſaa her træffer man (og hvad var andet at vente!) paa Forfatterens Favorit-Meninger: at Bibelens Bøger kun var i Lærernes Hænder; at Apoſtlernes Breve ere ſkrevne egentlig til Menighedernes Lærere. (S. 29. flg.) — Vi bifalde aldeles, hvad Forf. ſiger i Fortalen: Viderint jam pii & diligentes interpretes, utrum hoc mea opera aliqvid adjumenti attulerim, ad caſtiorem & certiorem modum

dum interpretandi; pareho lubenter melioribus judiciis; contentus vulgatam qvaſi negligentiam non ſine ratione interea vellicaſſe. Sufficit mihi ad probam fiduciam, & conſcientiæ vox libera, & multorum bonorum virorum non obſcurus favor, licet ſciam, accuratiſſimam deſcriptionem qvarundam ſententiarum me nondum repeririſſe, ut maxime operam dederim. Supereſt igitur benè merendi opportunitas; nec deerunt, feliciora aliorum ſtudia. A. O.

Verſuch einer Harmonie der heiligen und Profanſcribenten in den Geſchichten der Welt von den Zeiten der Richter bis auf den Untergang des Königreichs Iſrael ausgefertiget von M. Caſpar Gottlob Langen. Pfarrern zu Wolkenburg im Leipziger Kreiße. Zweiter Theil. Bayreuth verlegts Johan Andreas Lübeck 1779. 1 Alph. 11 Ark 4to. Koſter 4 Mk.

Endeligen er da den 2. Deel af dette nyttige Skrift udkommet, og vi ønſke, at det ikke maae vare saa længe, førend vi faae den 3. og ſidſte at ſee. (S. Efterretninger 1779. 1. H. S. 260.) Denne indeholder udi 81. Spher de 3. Kongers, Sauls, Davids og Salomons Tider. A. O.

Johann Taylors ehmaligen Profeſſors der Gottesgelehrtheit und Sittenlehre auf der Akademie zu Warringthon, **Entwurf der Schrift-Theologie.** Aus dem Engliſchen. Samt einer Paſtoral-Vorleſung über die Schrift-Theologie von dem Herausgeber. Leipzig, Bey J. M. Weber, 1777. 1 Alph. 7⅝ Ark 8vo. Koſter 7 Mk.

Vi tage ikke i Betænkning at anbefale dette Skrift til de Læſere, ſom ere i Stand til, ſelv at underſøge og prøve, hvad de læſe. **Taylors** Paradoxer ſkal da ikke forføre dem: men ved mange ſmukke og rigtige Forſtillinger og Regler vil de finde deres Læsning belønnet. Man tænke ikke, at Bogen er et Syſtem af theologiſke Lære-Sætninger: men ikke uretteligen kan man kalde den et Syſtem af den bibelſke Hiſtorie eller, om man hellere ſaa vil, Religions Hiſtorien. Tidsregningen har Forfatteren ogſaa medtaget, og man finder

der paa ſine Steder chronologiſke Tabeller. Udi 43. Afhandlinger handler Forfatteren om f. Ex. 1) Den chriſtelige Theologie. 2) De guddommelige Foranſtaltninger eller Guds Veie og Gierninger. — 4) Skabelſen. — 22) Patriarchernes Religion. 23) Jobs Hiſtorie og Charakter. 24) Patriarchernes Læreſætninger i de Tider. — 26) Religionens Tilſtand i Verden paa den Tid, da Gud gav Abraham Forjættelſen. — 30) Skribenterne fra Udgangen af Egypten til Salomons Tempel. — 33) Skribenterne fra dette Tempels Opbyggelſe til dets Ødelæggelſe. — 34. — 36) Propheterne. 37) Jødernes og andre Nationers Tilſtand, da vores Herre kom til Verden. 38) En overordentlig Aabenbarings Nødvendighed. 39) Dens Hiſtorie. 40. 41.) Skriftens Guddommelighed. 42) Dens indvortes Værdie og Ypperlighed. — Nu og da har den Tydſke Udgiver i korte Anmærkninger giort Erindring mod Forfatterens Sætninger og Fortolknings-Regler. Udi den foran ſatte Paſtoral-Forelæsning beſvares diſſe to Spørgsmaale: Hvad er et ægte Bibel-Syſtem? og: hvorledes kommer man der jo længere jo nærmere? „Et ægte Bibel-Syſtem „ er efter Forfatterens Forklaring et af de guddommelige „ Skrifter umiddelbar taget Lærebegreb, ſom rigtig og paa „ een Gang giver det Væſentlige af deres Indhold, efter „ Lærdommens ſaavel ſom Hiſtoriens Sammenhæng, og efter begges Forhold til hinanden, at overſkue.“ Dette Bibel-Syſtem nærmer man ſig jo længere jo mere til ved egen, vedholdende, Forſtand og Hierte beſkæftigende Læsning i Bibelen. A. O.

Chriſtendommens Styrke af Hedningarnas, och ſerdeles af Flavii Joſephi, Omdömen om Chriſto; Af framledne Biſkopen, Doctor Jacob Serenius afhandlad, men nu Andra gången uplagd, og förſedd med Proſtens Th. Odhelii Företal och flere tillägningar i Noterne. Stockholm, trykt hos Carl Stolpe, 1777. 12½ Ark 8. Koſter hos Gyldendal 2 Mk.

Denne lærde og grundige Afhandling ſatte D. Serenius for ved den 5 Deel af Grevinde Gyllenſtiernes Svenſke Overſættelſe af Joſephi Jødiſke Hiſtorie, Stockhol 1752. i 4to. Den blev nogle Aar efter overſat paa Tydſk og

2 Gan-

2 Gange udgivet. Siden er den og udkommen paa Hollandſk. Her er den nu første Gang særſkilt udgivet i Original-Sproget. Texten selv er uforandret som i første Udgave: men i Noterne ere nogle Tillæg fra den sal. F. selv.

A. O.

Franz Anton Knittel Herzogl. Braunschw. Lüneburg. Conſiſtorialrath und Generalſuperintendenten **Neue Kritiken über das weltberühmte Zeugniß des alten Juden Flavius Joſephus von unſerm Herrn und Heiland Jeſu Chriſto.** Eine ſynodaliſche Vorleſung. Matthäus. Wer ſagen die Leute, daß des Menſchen Sohn ſey? Braunſchweig und Hildesheim, im Verlage der Schröderſchen Buchhandlung, 1779. 9 Ark 4to. Koſter 28 ß.

Med megen Skarpſindighed og Lærdom forſvarer Forf. det bekiendte Steds Ægthed hos **Joſephus** Antiqv. J. XVIII. 3, 3. (Ed. Haverc.) I Særdeleshed ere hans kritiſke Forbedringer i Texten nye, mærkværdige, og, ſkiønt de ikke have Haandſkrifter eller noget ſligt for ſig, underſtøttet meſtendeels med meget antagelige Grunde. Diſſe Forandringer ville vi her anføre ſaaledes, at den ſædvanlige Læſemaade eller Afdeeling ved Skieltegn ſtaaer hos indſluttet i Hager, og dereſter Forfatterens Overſættelſe af det ganſke Sted. — διδασκαλος ανθρωπων των ηδονηται αηθη (ταληθη) δεχομενων. — Ο χριϛος ϛτος ην και αυτων. (ην. και αυτον) — Εφανη γαρ αυτοις τριτην εχων ημεραν παλιν ζων των θειων προφητων. Ταυτα τε (σων, των θειων προφητων ταυτα δε) και αλλα μυρια θαυμαϛια περι αυτϛ ειρηκοτων (ειρηκοτων.) εις τι νυν των χριϛιανων. (χριϛιανων απο) Απο τϛδε ονομαϛθεντων ϗκ επελιπε το φυλον. „Um dieſe Zeit „lebt Jeſus, ein gelehrter Mann (wenn man ihn anderſt einen „Mann nennen darf), denn er verrichtete wunderbare „Werke und war ein Lehrer derer, die das Ungewöhnliche „gerne annehmen. Er zog ſowol viele Juden, als auch „viele Heiden an ſich. Er war ſo gar auch dieſer Heiden „ihr

„ ihr Meſſias. Ob gleich Pilatus auf Anklage der Für-
„ nehmſten unter unſerm Volke die Strafe des Kreutzes
„ vollzog; ſo verlohren ſich doch diejenigen, die ihn vorher
„ geliebet hatten, nicht. Denn er erſchien ihnen am drit-
„ ten Tage der heiligen Propheten wiederum lebendig.
„ Dieſes und tauſend andere wunderbare Dinge haben bis
„ auf den heutigen Tag die Chriſten von ihm erzehlet. Das
„ Geſchlecht derer, die von ihm den Nahmen führen, dau-
„ ret noch fort.“ Tonen i dette Skrift forekommer os ret underholdende: og den Tiltale til det forſamlede Præſteſkab, med hvilken Forfatteren ſlutter, indeholder Ord talte i Tide om hvad Folk i vore Dage ſige, at Menneſkens Søn er. Han anbefaler derhos med Eftertryk den Forſigtighed, ei at bruge Prædikeſtolen til Polemik, og indfører et langt, men meget lærerigt, Stykke af Chryſoſtomi Skrift περι ιερωσυνης om en Præſtes polemiſke Videnſkaber. Ved Enden ere tilføiede 8 korte, med Afhandlingen om Joſephi Vidnesbyrd beſlægtede, Bilager. A. O.

Trykfeil i No. 15.

Side 233. Linie 7. Einfälltigen —— Sachſiſcher læs Einfältigen —— Sächſiſcher. S. 234. L. 13. Romeres l. Romere. S. 235. L. 9. Widerſpruche l. Widerſprüche. L. 5. f. E. Hildekel l. Hiddekel. Side 237. L. 2. Fortſ. 3 B. l. Fortſ. i 3 B. L. 4. Strabo l. Strabo; L. 24. Koſter 3 l. Koſter 3 Mk. L. 28. anl. —Poeſ. l. aul. —Poeſ. P. L. 4. f. E. Heller. l. Hellen. S. 238. L. 10. Γλώσση ματαία l. Γλωσση ματαια. L. 16. Vind l. Bind. *Runhnkeni Ruhnkenii.* L. 27. *Krehſii* l. *Krehſii.* S. 239. L. 20. reigend l. reizend. L. 24. Verbränning l. Verbrämung. L. 27. auſerhalt l. auſerhalb. L. 29. Vergleichen l. verglichen. L. 31. bereitet. l. breitet. L. 34. weiter l. wieder. S. 240. L. 6. חרלון l. חרמון. L. 11. die Hermon, vergleichen l. dem Hermon, vergleichen.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 18.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 5te May 1780.

Udſigter over Menneſkets Beſtemmelſe ved T. Rothe. Usqve adeone mori miſerum eſt? --- Æneid. L. XII. Kiøbenhavn, 1779. **Første Udſigt.** Tilſkreven Ridderen Hr. **Adolph Gothard Carſtens**, Ober-Prokurør i det Tydſke Cancellie. **Anden Udſigt.** Vor Trang til Begreb om Gud, og hvorledes den er bleven afhiulpen. - - - Concipit æthera mente. Ovid. Metam. Lib. I. v. 777. Tilſkreven Hr. Greve **Joachim Godſke Moltke**, Ridder, Første Deputeret i Rentekammeret. **Tredie Udſigt.** Den efter Gud søgende, men uhiulpne Fornufts Vanmagt. --- Qvi Deos eſſe dixerunt, tanta ſunt in varietate ac diſſenſione conſtituti, ut eorum moleſtum ſit annumerare ſententias. Cicero de Nat. Deor. Lib. I. Tilſkreven Hr. **Johan Chriſtian Schønheyder**, Præſt ved Trefoldigheds Kirken i Kiøbenhavn. 186 S. i ſt. 8vo. Priſen for dem alle tre er 3 Mk. hos Boghandler **Gyldendal.**

Naar man med Møie ſkal arbeide ſig igiennem et dogmatiſk Digt, læſe og læſe om igien, for deels at lære Hr. Digterens Sprog, deels at finde den meget indviklede Plan, ſom, hvert Øieblik afbrudt, bliver borte imellem Hænderne; naar fremdeles Sproget er fuldt baade af forældede Ord, ſom man har giort ſig Umage for at glemme, og af ganſke nyeſkabte Ord, ſom man ganſke gierne kunde undvære, ſaa torde vel Læſelyſten hos Mængden blive meget liden

og altſaa Nytten af ſaadant et Digt ſaare indſkrænket, endſkiønt det i det øvrige kan have mange og ſtore Fuldkommenheder. „Mange af Digtkonſtens Arter (ſkriver Duſch i Fortalen til ſine ſamtlige poetiſke Verker) har i deres Stof „ og mange andre Omſtændigheder meget ſtore Fordeele frem „ for den didactiſke Poeſie. En i ſig ſelv intereſſant Begi„ venhed behager ſtedſe, endog i en middelmaadig Fortæl„ ling. En god Acteur giver en ſøvnig Rolle et viſt Liv. „ Den afvexlende Mangfoldighed af Fortælling, Malerier, „ Epiſoder o. ſ. v. giør, at Læſeren holder ud med at faae et „ middelmaadigt epiſk Digt ganſke læſt til Ende, og de na„turlige Gienſtande meddele endog en middelmaadig Co„pie meget af den Behagelighed, ſom er dem egen. Men „ Læredigtet, blottet i Henſeende til Materierne fra alt, „ hvad der kan behage, tørt, alvorligt, eensformigt og „ trættende, har ſlet intet at anpriſe ſig ved uden det, ſom „ Geniet giver det. Hvor overvægtige maa ikke Skiønhe„derne være, naar de ſkal overvinde Læſerens Ulyſt til Stof„fet, og hvor mangfoldige, naar de tilſtrækkelig ſkal kun„ne forebygge Eensformigheden? De middelmaadige Lære„digte ere derfor uudſtaaelige; de gode blive ſieldne; de „ ſkiønne læſes kun af faa; de fortræffelige og overordentlige „ giøre allene Lykke.“ Her bliver nu Spørsmaalet, om man kan kalde Hr. Etats-Raad **Rothes** Læredigt fortreffeligt og overordentligt? At Stoffet er fortreffeligt og tillokkende, negter ingen, ſom elſker Religion og Dyd; at det er behandlet med Læsning og Skarpſindighed, falder ogſaa let i Øinene; at Hr. Forfatteren beſidder megen Styrke i den poetiſke Veltalenhed, en riig Indbildingskraft, en tankeſvanger Aand, et paa behørige Steder giennemtrængende og Hierteryrende, paa andre jevnt og lyſende Sprog, er iligemaade tydeligt; men uagtet alle diſſe Fuldkommenheder, ſom under Læsningen fornøiede os, indfandt ſig dog en viis Modbydelighed hos os, ſom havde ſin Grund, foruden i mange Udtryk og Vendinger, i den poetiſke Flugts uſtadige Gang, i Materiernes jevnlige Afbrydelſe, i Declamationernes Mængde, i Tankeordningens Vanſkelighed eller Planens manglende Sammenhæng og dens Uſattelighed. Kort: uagtet Hr. Etats-Raaden end ikke i Proſa behager os (ſkiønt hans beſynderlige Stiil og Skrivemaade dog har fundet nogle Efter-

abere

ubere til et Beviis paa, at intet er saa underligt, det jo saaer ſine Elſkere) saa see vi dog hellere i ham Proſaiſten end Poeten. Var det ikke at giøre Læſerne alt for ſtor Møie, vilde vi bede dem ſelv at opſøge Planen, men vi ſaaer vel, saa vidt vi kan, korteligen fremlægge den, og her er den: Naturen viſer Gud ſom ſtor og beundringsværdig. Hvert Væſen fik af ham ſine Evner, hvert har ſin Beſtemmelſe fra den øverſte Claſſe af indtil den nederſte. Menneſket er beſtemt til Lykſalighed. Den tænkende Siel, ſom kan kiende og ſpore Guddommen, giver ham Fortrinnet frem for Dyret, men endog med denne ſkulde han være ulykkelig, derſom hans Udſigt var indſkrænket til Verden, derſom han ikke torde ſee ud over Døden mod Evigheden. Alle hans Kundſkaber og Indſigter ville da giøre ham Døden og alle Ting mere gyſelige. I virkſom Kundſkab om Gud beſtaaer Menneſkets høieſte Værdighed. Sielen giennemvandrer Naturen med ſine Betragtninger og kommer til noget Begreb om ham. Dette er nogenlunde Indholdet af den første Sang, ſom ſluttes med Betragtninger over adſkillige falſke Meeninger om Menneſkets Væſen og Beſtemmelſe og diſſe Meeningers Giendrivelſe. — Uden Kundſkab og Begreb om Gud vilde Menneſkets Tilſtand være forſkrækkelig. Dyret var da langt lykkeligere end den Fornuftige. Naturens Indretning og Afvexlinger, Menneſkenes forſkiellige Evner og Livet ſelv ſom de have, vidner for den tænkende Fornuft om Guds Tilværelſe. Uden Tanke om Gud havde ingen Fremgang i Kunſter og Videnſkaber haft Sted, uden den var alt vort Væſen og hele vor Beſtemmelſe idel Mørke; men hvorfra kom først Tanken og Begrebet om Gud? Kan noget Menneſke roeſe ſig af ſelv at have ſkabt det? nei det er ældre end nogen Philoſoph; Det blev af Gud ſelv medgivet Menneſket, ſom ikke var beſtemt til at leve Dyrets tankeløſe Liv; det var i Begyndelſen reent, men ſkiønt det ſiden udarrede og fordervedes, blev det dog aldrig ganſke borte; aldrig tabtes Tanken om en høieſte Magt, af hvis Yndeſt eller Mishag Menneſkets Lykke eller Ulykke hænger. — I den trebie Udſigt ſkildres den uhiulpne Fornufts Afmagt til ret at kiende og dyrke Gud. Frygten annede Guder. Vildhed og Grufomhed herſkede i Dyrkelſen. Man foreſtillede ſig Gud ſom den, der fandt ſin Lyſt i at ſee Skabningerne ſkielve for ſig, nu troede man, han ønskedes

beſt af den, der udførte de fleſte Gruſomheder. Nordens gamle Hiſtorie viſer det:

„En Blodsmand Guden var for Nordens Folkeſtammer:
Ved Blod, ved fæle Mord, man søgte Gudens Gunſt:
En Konge ſvoer ſin Eed, at maa han ſtadig ſeire
En Rad af Aar, han da med Geirsodd tegner ſig.
For Hæld at faae til Krig man Kongeſønner offrer:
Ved hellig Seiersfeſt i Templen ſtrømmer Blod:
Hvo koldeſt myrde kan, han er ſom Præſt den beſte:
Han viſer ſig fyldt an med Drift, ſom Gudens var.
Sigtun! og Leyre du! det Jamren, det I hørte
Naar Lund blev helliggiort ved aarlig Offers Skik!
Ei var det nok, at Dyr paa Greenen ophængt qvaltes:
End Ni af Brødrene ved Præſt fik lige Død."

Vildſom har den blotte Fornuft altid viiſt ſig, den har, for at behage Gud, kunnet forfalde til alle Ting, til Fælheder, Overtroe og al Slags Daarlighed.

„—— —— Vor Art har følt den Tankes Vælde,
At Herſkeren er til for heel Naturens Alt.
Det Sielelivs Princip, det kunde intet døde:
Rank oprakt nødes vi til Syn mod Himlen op.
Men Blaar for Øiet var: da vilde Skygger flittre:
Og Siel giort tung til Flugt, dvoel ned i vidløs Drøm:
Dem feilte Himlelys: dem feilte Hielp fra Høiden:
De rave hen mod Haan: de ſkiende Artens Byrd:
De ſkiende dig Fornuft: hver Tanke-Rad dem ſkuffer:
De ved hver Slutning flye fra Sandhed bort. ——"

De beſte Philoſopher, ubeſtraalede af Aabenbaringens Lys, har med al deres Grublen været afmægtige til at udfinde de rigtige i den ſande Guds Dyrkelſe. Svagt har alt Lys været, hvor Aabenbaringens ikke har ſkinnet;

„Faſt kun en Ahnelſe var Philoſophens Alt."

Man kan heraf giøre ſig et nogenledes Begreb om Hr. Digterens Plan, ſom er udført med megen Grundighed, og alle vegne roſer hans chriſtelige Tænkemaade, hans Medynk med dem, der ikke have haft eller have den Lykke, vi nyde ved Aabenbaringen, hans Lyſt til at ære Gud og Religion, udbrede ſand Kundſkab om den og virkſom Kierlighed til dem blant hans Brødre. Dette er de Rothiſke Skrifters Stempel, et Stempel, der giør ham Ære nu og vil blive ham ti

Ær

Ære i hans Grav. Den fierde Udsigt, som er udkommen, er endnu ikke kommen os for Øine. Vi anſee det ellers for en Lykke, at have opſat Anmeldelſen af nærværende Udſigter indtil nu, da vi finde Leilighed til at ſætte den retſkafne Hr. Etats-Raad Rothes Vidnesbyrd imod en anden anderledestænkende Etats-Raads plumpe Udfald paa en æret og værdig Lærer. Vi udſkrive det heelt: det findes i den tredie Udſigt S. 118 og følg.

„Schønheyder! Dig jeg Tak fra Sielens Inderſt yder
For Fryd saa dobbeltgiort, den jeg har nydt ved Dig.
Der tag Du Sangen hen, og nu mig Muſen ſtyrker,
Da faaer end ſeene Slægt ved Dig ſin Fryd. ——
Ven! Du den ſande Præſt! ja hvis i Skye fremblinked
Guds Dom, hvor rædſom end ladt ud mod Folke-Synd:
Som ſvoren Præſt det bør, du blottede for Pilen
Dit Bryſt: med ærlig Kraft Du ſtod i Rivvet frem.
Saa tog Din Siel ved Skik, end for Dig Iſſen graaned:
Mand! ſom Du gaaer Din Gang ad Hæder hos vor GUD!
Bliv ved! lys blank ved Dyd! blank til hver Uslings Skiendſel
Der fei i Embedsfærd tør ſkiende Præſtens Kald:
Det ſtolte Kald: —— O vee! ſaa kan de bittert ſeire,
De, der har Lyſt ved Haan kaſt paa vor Kirkeſkik:
Du veed —— ſaa revs det hardt: —— at Præſt, een, fleer, kan rædes
Ved Mindet end om Pligt, han ſvoer ſig paa. ——
End Du! den følende mildt Sorgen over Brødre!
Naar de fra beſte Hæld, fra Adelſkab meeſt ſtolt
Flye hen —— hvor da du kan, du gode! dem befale
Til Alforbarmeren, ham, hvers og alles GUD.
Forthen vær blid ſom ſtærk! —O gid Dig Kraften dobbles,
Saa Du faaer Laſterne traad ned i dybe Haan!
Det vil Du: ja! men og Du kun paa Laſter tordner,
Og over Brødrene Du græder god Mands Graad.
—— Mig ſkeede mangen Gang ved Dig det blide Øvægen
For Siel, naar eene vi med Dyden og med GUD
Henglemte Jordens Alt: mod Himlen ud fremſtræbte,
Der søgte os at faae vor Deel af Viisdoms Guld:
Mig ſkeede da: jeg ſaae, hvor Du fra Dom at fælde
Mod fremmed Svend bortſkialv —— ſkiønt han ſin HErres Bud

Ei hørte lydt, og ei dets Indhold klarlig fatted:
Dog Harm mod Broderen bort fra Dig ſkielded du.
— Tavs Knælen dybt for Gud, den eeneraadig Dommer:
Troe til Alfaderen — ſaa Tanken fæſt ved hiin,
Der ſtreed: der vandt: der fik hver Modſtand overvældet,
Saa af vor hele Art vi hver og een blev Hans.
Med diſſe Følelſer, Du Helligdommens Tiener!
Du helliger Dit Kald: blir Sendebud til Fred:
Blir Præſt, ſaa Verden ſeer, at ingen, ingen Lære
Giør klart, ſom Chriſtnes giør, at Gud er Kierlighed.

β.

Min Meening om **Stridighederne** angaaende **Bogen Olavides.** — ? — Dringt durch des Aberglaubens Nacht,
Die euch zu finſtern Köpfen macht;
Folgt der Natur, genießt, genießt, was
ſie euch ſchenket:
Sucht nichts, als was ihr wünſcht; flieht
nichts, als was euch kränket.
Gellert.

Kiøbenhavn, 1780. Paa **Gyldendals** Forlag. 1 Ark i 8vo. Koſter 4 Sk.

Da enhver i denne Tid ſiger ſin Meening, vil vi og ſige vores. Den hele ubehagelige Strid kunde været undgaaet og undgaaet med Fordeel. Da vi i vore Efterretninger recenſerede **Hennings** Bog, roeſte vi det, der i vore Tanker var roesværdigt og ſom vi endnu, om det behøvedes, ville beviſe at være det. Vi troede, at al Ting burde tages i beſte Meening og foreſatte os, at anſee **Hennings** ſom den, der allene ſkrev imod den væmmelige Fanatisme og Forfølgelſes Aand. Fra denne Synspunkt betragtet, fortiente han ikke at laſtes, ſkiønt vi dog, for at viſe, hvad vi ſom Theolog følede under Skriftets Læsning, pegede tydelig nok paa Forfatterens frie Tænkemaade i Slutningen af vor Recenſion. Spørger nu nogen, hvorfor vi ikke ſkrev reent ud, ſom **Schønheyder**? da ſvare vi: deels fordi vi havde ſikker Efterretning, at ikkun ſaare faa Exemplarer af Bogen blev her i Landet og diſſe ikke engang vare til Kiøbs. Bogen, tænkte vi, vil da ikke meget forurolige vor Stat eller vor Statś Religion; deels fordi Erfarenhed altid har lært, at jo mere

far

farlig man afmaler et Skrift, jo hellere læses det, jo begierligere søges det, og altsaa jo større Skade virkes derved. Disse Dages Erfarenhed beviser det samme; allevegne er man forlegen for at faae fat paa Olavides. Forsigtigere havde Hr Schönheyder handlet, om han havde tiet, da det dog var hans Hensigt at bringe Skriftet i Forglemmelse, men just ved paa den Maade at recensere det, har han handlet tvertimod sit Øiemerke. Dog, Manden fælte sin Religion fornærmet, dette satte ham i Heede, og hvo bør laste ham? Vi negte ikke, da Striden nu er i sit fulde Løb og al Ting oprørt, at vi tage Part med Theologen for og at give vor Stemme mod Hennings, hvis Grovheder blive jo længere, jo mere utaalelige. Forfatteren af ovennævnte lidet Skrift har sagt alt, hvad der behøves at siges i Anledning af Hennings sidste Antwort. Doct. Schönheyder bør i vore Tanker slet ikke besvare det; thi det fortiener intet Svar. Et satyrisk Hoved skulde være allerbest skikket til at tilintetgiøre den Skade, som Olavides og dens dobbelte Anhang kan have virket hos een eller anden Spradebasse; thi Tænkere veed desforuden nok, hvorhen de bør helde sig. ω.

Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd, med deres Stamme-Tavler og Portraiter. Ved Tycho de Hofman, Kongel. Majests. Justice-Raad ꝛc., oversatte, forøgede og forbedrede. — Anden Deel 1778. 342 S. i st. 4to, 1 Ark Tilskrift og Fortale, 14 Stamtavler, 10 Portraiter og en Mængde Vignetter. — Tredie Deel, 1779. 401 S., 1½ Ark Tilskrift, Fortale og Fortegnelse paa Subscribenterne, 31 Stamtavler, 6 Portraiter, med endeel andre Kobberstykker og Vignetter. Trykte og forlagte af Godiches Efterleverske. Prisen paa alle 3 Deele er 11 Rdlr. 2 Mk.

Disse for vor Adels-Historie vigtige Efterretninger ere komne os saa sildig til Hænde, at en vidtløftig Anmeldelse skulde være overflødig, da man bør formode, at de ere læste af mange. Ei heller behøves det at anføre de til Skriftet brugte Hielpemidler, og hvem den Sal. Forlæggerinde har betient sig af til at oversætte, forøge og forbedre den Danske Oversættelse, da Anmeldelsen af den første Deel, indført i disse

Efterretningers 1ſte Hæfte for 1777., giver tilſtrækkelig Underretning derom. — Den anden Deel indeholder Hiſtorien af følgende Familier: den Hofmanſke, Windiſke, Juelſke, Roſenkrandſiſke, Reetziſke, Holkiſke, Oriſke, Suhmiſke, Krabbiſke og Ulfeldſke. Den Roſenkrandſiſke, Oriſke og Ulfeldſke Families Hiſtorier ere i ſær forøgede og forbedrede. Saaledes findes et Tillæg paa 9 Sider om den Roſenkrandſiſke Families første Oprindelſe, ved B. C. S. Hr. Sandvig begynder ſaaledes: „Jo mere uvis de Roſenkrandſers første „ Udſpring er, jo mere er man berettiget til at giøre ſine „ Giſninger om ſamme, i Fald man i en ſaa høi Alderdom „ kan finde noget, ſom haver større Skin af Rimelighed end „ den forhen antagne Meening; Deres Vaaben, det præg„ tigſte af alle Danſke Adels-Slægters, giver og Aarſag til „ at tænke, at deres Herkomſt maa være meget herlig. Hof„ man, Mylius i ſit Manuſcr. om de Roſenkrandſer, og „ den ſtørſte Deel af dem, ſom have ſkrevet om vor Danſke „ Adel, henføre dem til de Grever af Ebersteen, og dette „ ſøge de at beviſe med følgende Grunde:“ Derpaa anføres og giendrives deres Grunde, og den nye Meening bliver, at Familien nedſtammer fra en Danſk Prints og en Engelſk Princeſſe. Den Hofmanſke og Suhmſke Families Hiſtorier ere nye og findes ikke i den Franſke Original, og i den Anledning ere to nye Portraiter og tre Vignetter tilkomne. Den Efterretning her gives om Tycho de Hofman, dette Skrifts Forfatter, er ſkrevet paa Tydſk af Sal. Lands-Dommer Scherewien, indført i Nachrichten von dem Zuſtande der Wiſſenſchaften und Künſte in den Königlich Däniſchen Reichen und Ländern 1754., 1ſter Band, 6tes Stück S. 513 til 536, og her overſat. Hr. Scherewien, en Mand, hvis Mindefortiener at reddes fra Forglemmelſe ved en god Levnets-Beſkrivelſe, taler ſaaledes om Forfatteren: „Han var en Mand, „ ſom paa meer end een fortræffelig Maade har giort ſin„ Paarørende, ſine Venner, ſit Fædreneland, Ære, Nyte og Fornøielſe. Hans nyttige og prægtige Skrifter, „ hans redelige Hierte og hans behagelige Omgang giøre hans „ Navn udødelig, og hans Ihukommelſe ærværdig.“ Hans Skrifters Værdie beſtemmer han med diſſe Ord: „Det beſte „ og uforgængeligſte Æreminde, ſom han har ſtiftet ſit „ Navn, ere hans Skrifter, hvis **udvortes** (venteligen, „ ind-

„ indvortes) Værdie bliver meget forbedret ved mange
„ ellers utrykte Diplomer, Breve og Efterretninger, lige-
„ som deres udvortes Pragt ved overmaade smukke Kobbe-
„ re. Vi kiende de temmelig ugunstige Domme, som af
„ nogle, skiønt saa imod dem, som ei have negtet dem
„ deres velfortiente Bifald, ere fældede over dem. Men
„ vi vide og, at den Sal. Forfatter selv ofte har bekla-
„ get det feilagtige og ufuldkomne, som er foraarsaget af
„ den Umuelighed at faae flere og bedre Efterretninger. Dog,
„ derved fragaaer intet af dens billige Berømmelse, som
„ paatager sig saa suurt og møisomt et Arbeide. Hvem som
„ vil skrive i genealogiske og særdeles historiske Sager, og
„ bie saa længe til han er i Stand til at sige alt hvad som
„ kan siges, og ei løbe Fare for at tage Feil, han opgive li-
„ gesaa gierne strax al Forhaabning. Tvertimod, naar kun
„ nogen har giort en Begyndelse, kan Feilene rettere forbedres
„ og Hullerne tillukkes. Den Mangel, at Skrivemaaden ei
„ altid er lige flydende, har ofte ved Bogtrykkerens Feiltagel-
„ se indsneget sig, og den bør saa meget desto snarere tilgi-
„ ves en Mand, som var vant til at læse, tænke og skrive
„ paa saa mange Sprog, jo meer Opmerksomhed Sagen selv
„ fordrede, som han uden Forgængere foretog sig at skrive om.
„ Hvad der ellers bliver ham forekastet, har F. selv, i Forta-
„ len til de Lassonske Stiftelser paa en beskeden og tilstræk-
„ kelig Maade besvaret.“ Dog finde vi ikke, som man dog kunde have ønsket og haabet, Aarsag til at kalde Skriftet forbedret ved denne Danske Oversættelse i Henseende til Skri-vemaaden. —— I den tredie Deel findes følgende Familiers Historie: Den Brahiske, og de Svenske Brahers, den Sehe-stedske, Peder Griffenfelds, Cort Adelers, Tordenskiolds, Løvenørns, den Gyldenløviske, Wibiske, Urniske, Gabel-ske, Plessiske, Reventlouske, Søren Norbys, den Billiske, Moltkiske, Schackiske, Holsteinske, og Ulfstandske. —— I denne Deel ere tolv Familiers historiske Beskrivelser flere end i den Franske Original, af hvilke Gyldenløves, Plessens, Wibes, Reventlous, Gabels og Urnes ere af den Sal. For-fatter efterladte i Haandskrift paa Tydsk, men her, som der siges i Fortalen, meget forbedrede og Stamtavlerne ganske omarbeidede. De 6 sidste derimod ere af ny forfattede af Hr. B. C. Sandvig. Af nye Vignetter og Vaabener ere i denne Deel tilkomne 11, og af større Kobbere 2. —— En ikke

vel overlagt Bedømmelſe forekommer i Norbys Hiſtorie S. 308: „Imidlertid, ſiger Hr. Sandvig, vendte Bladet ſig „ for Kongs Chriſtian II. Denne ulykkelige Herre, hvis „ eneſte Forſeelſe det var, at have beſkiermet Almuen for „ Adelens Undertrykkelſe, maatte den 20de April 1523. „ forlade ſine tre Riger, for at beſtyrke ſig med fremmed „ Hielp imod ſine troløſe Underſaatter." En ſaa ſkiev Dom havde vi ikke ventet, og mindſt paa et ſaa upaſſende Sted. —— De os forekomne Overſættelſes- og Trykfeil ere ei af den Vigtighed, at vi her ſkulde anføre dem; een kunde vi dog ei forbigaae, ſom findes S. 368 i den tredie Deel: Under det Schackiſke Vaaben er ſtukket diſſe Ord: Nihil *ultra* Deos laceſſo, i Steden for ultra bør ſtaae: ſupra. Horat. Carm. Lib. II. Od. XVIII. —— Papiir og Tryk giør den Sal. Forlæggerinde Ære i hendes Grav, og vedblive vi, ſom ſaa priſeligen er begyndt, at optegne velfortiente Borgeres priſelige Handlinger, vil hendes utrættelige Beſtræbelſer for Litteraturens Udbredelſe blant os ved Skrifters Oplag ikke blive forglemte. En ſaadan Erindring opmuntrer de Levende til nyttige og ſtore Handlinger, og vi have ikke Aarſag til at misunde de Døde det Behagelige, ſom Poeten troer, de finde der i:

Ipſa qvidem virtus ſibimet pulcherrima merces;
Dulce tamen venit ad manes, qvum gloria vitae
Durat apud ſuperos, nec edunt oblivia laudem.

Et Guds Menneſkes fulde Tilberedning efter Guds Ord; ved Dr. Nicolai Nannestad. —— At det Guds Menneſke ſkal være færdigt, tilberedet til al god Gierning, 2 Tim. 3, 17. Odenſe, 1780. Trykt i det Kongel. privil. Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. Stor 720 Sider, foruden 20 Sider Dedication og Fortale, i 8vo. Koſter 1 Rdlr.

Dette i ſig ſelv grundige og gode Skrift, var ikke blevet halv ſaa vidtløftigt, derſom det havde ſtaaet i den lærde Hr. Forfatters Magt, at lempe ſin Skrivemaade efter de nærværende Tiders Smag. Den Wolfiſke Demonſtrere-Syge herſker her paa mange Steder. De fulde Forſætninger med deres Slutningsfølger, ſom ikke ſielden igientages, maae nødvendig give Bogen en meget vidtløftig, ſkiønt ſaare undværlig, Strækning. Naar vi ſaaer giort Regnſkab for Skriftets

Ind-

Indhold, skal vi siden anføre en Prøve paa Hr. Doctorens Sprog og Skrivemaade. Det er inddeelt i fire Afhandlinger, hvoraf den første handler om **Skikkelighed og Dyd**. Skikkelighed er enten udvortes eller indvortes, begge Deele beskrives. Til fuldkommen Skikkelighed hører Dyd, som siger noget mere end blot Skikkelighed. Den udvortes Skikkelighed eller Ærbarhed er endnu ikke Dyd, den indvortes kommer Dyden nærmere, skiønt den heller ikke altiid er Dyd. Derpaa beskrives Dyden og dens saavelsom Skikkeligheds Værdie afveyes. — Den anden Afhandling har til Overskrift: **Religion og Gudsfrygt**, hvorved Skikkelighed og Dyd bliver forhøiet, da siges man at have Religion eller Gudsfrygt, hvilket Hr. Dr. lader passere for eet, naar man har, føler og følger de Indtryk i Sind og Hierte, de Bestemmelser i Tænkemaade og Hiertelav, altsaa og i Forhold og Omgængelse, som komme af Forestilling og Overbeviisning om det høieste Væsen, dets Art og Egenskaber, dets Magt og Myndighed, dets Forhold til os, og den Straf, man kan vente af Gud, eller det Gode, man kan haabe af ham. Religion har Indflydelse i mange Henseender paa Skikkelighed og Dyd til at forhøie deres Værd, hvilket vidtløftig forklares og beviises — den betragtes baade efter sin Grund, efter sin Art og Skikkelse, og efter sin Herlighed og Nytte. I den tredie Deel, som er den vidtløftigste, handles om **Troe og Christendom**. Næst en Indledning om Forskiellen imellem naturlig Gudsfrygt og Christendom, hiins Utilstrækkelighed og dennes Vigtighed, følger det rette Begreb paa **Troe**, hvori efter Hr. Drs. Forestillingsmaade indbefattes tvende Stykker, nemlig deels at agte Aabenbaringen for sand, rigtig, guddommelig, og i Følge deraf alt, hvad den siger og tilholder, for aldeles rigtigt, vist og upaatvivleligt, deels at agte dette for aldeles utilsidesætteligt og efterretteligt for alle dem, som det vedkommer. Hr. Doctoren driver allevegne paa virksom Troe og Christendom, og udelukker aldeles ikke det sædvanlige Begreb om Troe, efter hvilket den bestaaer i en individuel Henegnelse af Jesu Forsonings Velgierninger, saa at den heele Strid, som føres om denne Sag i den stridbare **Fyens Stifts Journal**, løber ud paa en blot Ordstrid. Hr. Forfatteren har Ret, naar han skriver i sin Fortale: „Jeg forkaster langt fra ikke

„ eller

„ eller bestrider Sagen selv, som angives at udgiøre det rette og fuldstændige Begreb paa saliggiørende og retfærdiggiørende Troe; men jeg meget mere alvorligen paadriver „ samme Sag, som et aldeles væsentligt og uomgængeligen „ fornødent Stykke af Troe og Christendom, og altsaa af „ den rette og eeneste sande Maades og Saliggiørelses Vei og „ Orden. Men jeg paastaaer ikkun, at samme Sag ei maae „ siges eene og allene at udgiøre den Troe, der efter Skriften maae agtes at være retfærdiggiørende og saliggiørende." Denne 3die Skriftets Deel har fire lange Capitler, og indeholder mangfoldige Sprogforklaringer for grundig at bestemme og fastsætte det Begreb om Troe og Christendom, som Hr. Doctoren ønskede almindeligt. Det havde ikke været afveien, om ethvert Capitels Indhold var bleven forudsendt for at berede Læserne til med des større Lyst at agte paa de Sager, som i ethvert findes afhandlede. Overskriften over den fierde og sidste Afhandling er denne: **Udvortes Gudsdyrkelse og Naademidlernes Brug** Udvortes Gudsdyrkelse bestaaer overhovedet i at yttre sit Sinds og Hiertes tilbørlige Tanker og Meninger, Rørelser og Tilbøieligheder i Henseende til Gud —— men den bør og være christelig, man bør dyrke Jesum og Gud formedelst Jesum —— Gudsdyrkelsen er enten særdeles eller fælleds eller offentlig. Til den offentlige ere bestemte Tider og Dage fastsatte. S. 631 findes Lov og Forordning anført, hvorefter Folk skal drives til Kirke, saavel Aftensang som Høimesse. Vi tilstaae, det er tungt og sørgeligt, at saa mange afholde sig fra den offentlige Gudsdyrkelse eller ere forsømmelige deri, det er og en Sandhed, at Love aldrig burde havt Sted i denne Sag, da Christens heele Dyrkelse bør være frievillig og utvungen, men vi troe ogsaa, at Skylden til den omtalte Forsømmelse eller Afhold i Henseende til mange Steder for en stor Deel kan findes hos Lærerne. Hvad den lærde Hr. Forfatter ellers skriver herom, burde tages til almindelig Eftertanke. Til den udvortes Gudsdyrkelse hører 1) saadanne Miner og Gebærder, som Andagt udfordrer og fører med sig. 2) Bøn og Sang. 3) Guds Ords Forhandling. 4) Sacramenterne, og her handles udførlig baade om Daaben og om Nadveren. —— Hr. Forfatteren viser i Fortalen, at Hovedhensigten og Diemærket med dette hans

Skrift,

Skrift, er at give Overbeviisning og Rettelse imod fire Hovedafveie. Nogle skille Skikkelighed og Dyd baade fra Religion eller Gudsfrygt og fra Christendom; de lade sig nøie med de to første allene, eller med saa meget af den, som uden de to sidste kan have Sted; der ere endogsaa de, der lade det beroe med den blotte og bare Skikkelighed, endogsaa uden Dyd — Andre skille Religion og Gudsfrygt saaledes fra Troe og Christendom, at de nok ville have, øve og dyrke den første, men bekymre sig ikke om, ja vel endog forkaste den sidste, menende, at naturlig Religion er nok til Salighed. Der ere fremdeles nogle, som just ikke lade det mangle hos sig paa saadanne Sinds og Hiertets Bestemmelser, der ere Christendommen egne, men de lade det gierne, vitterligen og modtvilligen mangle hos sig paa mangt et Gudfrygtigheds, ja Dyds og Skikkeligheds Stykke, og lade derimod mangt et Stykke af Ugudeligheds Væsen, mangen Udyd og Last, mangen Uskikkeligheds Bedrift og Idræt ret herske hos sig, menende, at disse Ting skal erstattes ved de egentlige Christendoms Stykker, som de dog kan dyrke og øve, og at det formedelst disse eene og allene et skal mangle dem paa Naade og Velbehag hos Gud og paa Adgang til et evigt Liv. Endelig ere der mange, som endskiønt de ikke forsætligen lade det mangle hos sig, enten paa Skikkelighed og Dyd, eller paa naturlig Religion og Gudsfrygt, eller paa Troe og Christendom, lade det dog mangle paa Flittighed og Nidkierhed i den udvortes Gudsdyrkelse og Naademidlernes Brug. Imod disse fire Afveie, som vi næsten ganske med Hr. Drs. egne Ord have anført, er heele Skriftet stillet, og hvo skulle ikke ære en Mand, der baade viser Lyst og Evne til at forbedre sine Medmennesker og hielpe dem til rette? — Vi lovede en Prøve paa Hr. Forfatterens Stiil, og her er den: S. 7. „Dyd er den Siels Drift, „ formedelst hvilken hvad smukt og tilbørligt, hvad Ret „ og got er, elskes, attraaes og følges, fordi det er smukt „ og bør være, fordi det er ret og got; af indvortes Sands „ og Skiønsomhed, hvorved hvad smukt og tilbørligt, ret „ og got er, ligesom umiddelbar føles; og for den Retskaffenheds, den Siels Reenheds, Prydelses og Høiheds „ Skyld, som der er deri, af saadan Grund, og efter saadan Drift, at elske, attraae og følge, hvad som smukt og

„ til-

„ tilbørligt, ret og godt er. At have Sind og Hierte ſaale-
„ des ſtemt, det er at være dydig. Jo finere og følſomme-
„ re Forſtand og Skiønſomhed, der haves derpaa, jo mere
„ udbredet og udſtrakt den ſamme er, og jo ſtærkere Driften
„ er til at følge den, deſto ſtørre er Dyden. Ved den el-
„ ſkes, attraaes og følges, hvad ſmukt og tilbørligt, ret og
„ godt er, hvad enten det betreffer det, ſom angaaer en ſelv
„ eller hvad ſom angaaer andre; hvad enten det beroer paa,
„ hvad ſom er nærværende og legemligt, eller hvad ſom hører
„ til det tilkommende og aandelige. Ved den hades og ſkyes
„ derimod Laſt og Skiændighed, hvad ſom Ont og Uret er,
„ i hvilkenſomhelſt Betragtning og Henſeende det ſaa maae
„ anſees og kiendes o. ſ. v.“ Saadan er Stilen, vidtløf-
tig, trettende og fuld af Igientagelſer, langt fra det Ziir-
lige og Oplivende. Vilde maaſkee Hr. Forfatteren undſkyl-
de ſig med, at han mere har ſeet paa Sagen end Ordene,
mere paa Kroppen end Klæderne, mere paa Lægemidlet end
dets vehiculum, da ſvare Recenſenten, at en ſmuk Klæd-
ning forhøier et ſmukt Legems Anſeelſe, at et nydeligt Vi-
hiculum giør, at man med mindre Modbydelighed tager et
Medicament ind, og at Stilen iligemaade giør meget til at
opvække og vedligeholde Læſelyſten. Vi maae dog ogſaa an-
føre et Par af Ingredienſerne i Hr. Drs Sprog: **Ynd et
og Tilgedanhed — Laſtværdigviis — herſkendeviis
— Yttrelſer — Forſtaaelſe — bevirkes — Skik-
kelighed s Omfavn — afſtedkommes — Uſkikkelig-
heds Bevirkelſe — graſſerer — Vederpart — een-
deels og andendeels — Lykſalighed eller Ulykſalig-
hed for Mennesker verserer under Skikkelighed eller
Uſkikkelighed paa mere end een Maade** — hvo ſom har
Lyſt til mere, han ſamle det ſelv!

β.

Berlin.

Von dem Begriffe der Philoſophie und ihren Theilen. Ein
Verſuch, womit ſeine Vorleſungen ankundiget Joh. Aug.
Eberhard. Hos Chr. F. Voß, 1778. 4 Ark.

Forfatteren antager til Philoſophiens Gienſtande og Grunde
blot Ideer, i Plato's Mening, det er, de almindelige Be-
grc-

greber, Sielen kan øse af sig selv, af dens Egenskabers og Forandringers Betragtning. Ikkun det er Philosophie, som af disse Begreb strængt lader sig bevise. Thi ikkun det, men ikke, hvad der beroer paa Inductioner, som altid blive ufuldstændige, og paa analogiske Slutninger, er vist og følgeligen Videnskab. Den egentlige Physik altsaa, som ikke blot indeholder det Ontologiske, som følger af hine Begreber, om Tid, Rum o. s. v. og selv den empiriske Psychologie, henhører til Philosophie. — Forfatteren har Plato paa sin Side, som han meget grundigen veed at vise, ogsaa Aristoteles for saavidt Metaphysik fortrinlig og i en høiere Forstand var ham Philosophie. Endog nogle af de Nyere ere paa hans Side, i det mindste i deres første Forklaring af Philosophen. Til Slutningen angaaer Spørsmaalet ikkun Ordets Anvendelse. Thi de Kundskabers Nytt, som ikke saa ganske lade sig hidlede af hine Sielens eiendommelige Begreber, tilstaaer han gierne; som og Misbrugen, Philosopherne længe nok har drevet med metaphysiske Ideer, i det de har villet udrette mere dermed, end der er mueligt, og forsømte Betragtninger. — Men er det nu vist, at de fleste gamle Philosopher under Philosophie have tænkt sig i Almindelighed Naturens Studium, som fører Mennesket til Viisdom og Lyksalighed; der som det, der af hine Sielen eiendommelige metaphysiske Begreber virkeligen lader sig bevise om Gud, Verden, og Menneskets Bestemmelse, udgiør den mindste og ubetydeligste Deel, som naturligen er Mennesket mueligt og nyttigt at kiende; dersom alle almindelige Begrebers Anlæg, Prøven, og Opklaren saavel om usynlige Væsener, som synlige beroe paa en Mængde og Mangfoldighed af enkelte Følelser og Jagttagelser; dersom endeligen Feiltagelser ved Jagttagelser med det indere Sind ere ligesaa almindelige, som ved Jagttagelser med de udvortes Sandser, og den philosophiske Historie lader os ikke tvivle derom, ere de ikke at dadle, som ikke efter platonske Ideer og Idealer om Videnskab og Vished, men efter Fornuft til en fornuftig Beroligelse søge under Navn af Philosophie at udvide og forbedre Menneskets Kundskaber, og anføre det til Viisdom og Dyd.

Baſel.

Epiſtolæ familiares Deſiderii Erasmi Roterodami ad Bonifacium Amerbachium J. U. D. & Profeſſ. Baſil. cum nonnullis aliis ad Erasmum ſpectantibus. 1779. 8vo. Bey Serini.

Diſſe Breve i Tallet 94, ere her først aftrykte af en Samling, ſom findes i det Baſelſke Univerſitæts Bibliothek. De ere næſten alle udſtædte fra Freyburg af. For ſtørſte Deel ubetydelige intereſſere de dog formedelſt Manden, der ſkrev dem, af hvis Aand man ogſaa lætteligen finder Sporene. Nogle andre ere her dog, ſom indeholde vigtige Ting. De nonnulla alia paa Titelen ere, foruden hans ſidſte Villie, det Diploma aftrykt, hvori Baldaſar de Bernecis, Archiepiſcopus Laudicenſis ſom Vicecantzler over Univerſitetet i Turin, meddeeler Erasmus en Doktor Theologiæ Værdighed; et Naadebrev fra Pave Leo den 10de, dateret den 26 Januarii 1517, hvori han frietager Erasmus fra alle Kirkecenſurer og Straffe og erklærer ham bequem til ethvert geiſtligt Embede; og et Naadebrev fra Paul den 3, af 5 Auguſt 1535, til Maria, Dronning af Ungarn, hvori han meddeeler Erasmus et Præpoſitur i Deventer.

Leipzig.

Γαληνϑ προτρεπτικος επι τεχναϛ. Galeni admonitio ad literas addiſcendas. Edidit Jo. Georg. Guil. Koehlerus. 1778. 8vo.

Texten er næſten ganſke aftrykt efter Chartiers Udgave; og den Samling af Varianter, ſom findes hos Chartier, ere her ſlet ikke nyttede. Til hvert Kapitel har Koehler føiet ſine egne Anmerkninger, der ſkal tiene ſom Oplysninger over Galen. Men diſſe ere høiſt maadelige. Udgiveren har haft det Indfald at aftrykke Texten uden Accenter, ligeſom der ſkulde være et Slags Kiætterie at holde Hævd over dem.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 19.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 12te May 1780.

Den Hellige Skrifts Sædelære ved Johan Lorenz Mosheim og Johan Peter Miller; tilligemed den Chriſtelige Sædelæres Hiſtorie ved Johan Peter Miller. Bragte i Udtog af M. Knud Bredenberg, Sogne-Præſt for Roerup og Glim Meenigheder i Sielland. Første Bind. Kiøbenhavn, 1780. Trykt paa Gyldendals Forlag 545 S. i ſtor 8vo. Koſter 1 Rdlr.

At giøre Udtog af et Skrift anſees af mange, ſom ſelv ikke har prøvet det, for et let og ringe Arbeide. Man ſætter i Almindelighed enhver Epitomator langt neden under Original-Skribenten, da dog denne ofte har ſlet ingen, hiin derimod ſtor Fortieneſte. Det er nogen Tid, ſiden vi i diſſe Efterretninger, i Anledning af en Brude-Tale, ſom findes i Hr. Wøldikes Samling af Prækener, ſøgte at opmuntre Hr. Bredenberg til at ſkrive for Publicum. Original-Skribent er han endnu ikke bleven, men det ſkiønſomme Publicum vil dog finde Aarſag til at takke ham lige ſaa fuldt, ſom om han var bleven det. At levere et ypperligt Udtog af et ypperligt Skrift, og det ſaaledes, at ni Qvart-Bind indbefattes i to maadelige Octav-Bind uden Savn af noget væſentligt eller til Skriftets Plan og Hensigt henhørende, bliver dog vel et Arbeide, hvorved Skribenten, der paatog ſig det, indlægger ſig unægtelig Ære og Berømmelſe. Uden at have noget Bekiendtſkab til den brave Hr. Bredenberg, (og

des mere upartieſk er jo vor Dom?) finde vi os beſøiede ti
at berømme og velſigne hans Flid, hvor ved ſaa mange bliv
vel tiente, da den ſamme Nytte virkes med færre Bekoſtnin
ger og mindre Kiedſommelighed for Læſerne. Hr. B. har i
dette første Bind fulgt Originalen paa det nøieſte. Paragra
pherne ſelv ere for den ſtørſte Deel overſatte uden Forkortelſe.
Af de tilføiede vidtløftige Forklaringer er uddraget, hvad der
i ſær ſyntes vigtigt til Oplysning over Lærdommene og til An
vendelſe i et helligt Levnet. De bibelſke Sprog-Forklaringer,
i ſær **Mosheims** egne, ere alle kortelig anførte. Derimod
er meget udelukt, ſom enten angaaer viſſe mindre betydelige
Spørsmaale og Stridigheder, eller og ſom mere oplyſer Sæ
delærens Hiſtorie end Sædelæren ſelv; dog fattes Hiſtorien
ſelv ikke, men er, næſten ganſke overſat af **Millers Einlei
tung in die theologiſche Moral** S. 313-368, anbragt
for ved Udtoget. I dette første Bind, hvor i leveres Udtog
af de fem første Bind af den **Mosheimiſke** Moral, afhand
les følgende Materier. Næſt nysommeldte den **chriſtelige
Sædelæres Hiſtorie**, ſom handler om dens Hiſtorie i de
ældſte Tider, i de midlere Tider, og efter Reformationen,
om Sædelærerne i den Evangeliſk-Lutherſke Kirke, om Be
ſkaffenheden af Sædelærens Foredrag i den Evangeliſk-Refor
meerte Kirke, ſom og Socinianernes og Fanatikernes Sæde
lære, og om dens Foredrag i den Romerſk-Katholſke Kirke;
følger **Indledning til den Hellige Skrifts Sædelære**,
hvis nyttige Indhold vilde blive for vidtløftigt for os her at
afſkrive. Herpaa afhandles **Sædelærens første Deel** om
Sielens indvortes Hellighed, og denne har tre Afdeelinger.
Første Afdeeling viſer Sielens naturlige Tilſtand i tvende Ka
pitler, hvoraf det første foredrager Menneſkets naturlige
Fordervelſe, det andet de Aarſager, ſom bringe Menneſket
til at vedblive og fremture i ſin fordervede Tilſtand. Den
anden Afdeeling handler om Midlerne til at komme af Na
tur- i Naade-Standen, og beſkriver i det første Kapitel Om
vendelſens Natur og Beſkaffenhed, men i det andet den ſan
de Omvendelſes Kiendetegn. I den tredie Afdeeling tales
om Naadeſtanden, og denne har iligemaade to Kapitler,
først om Naadeſtanden ſelv, dernæſt om Tilvært i Naade
Standen og Midlerne dertil. — **Skriftets anden Hoved
Deel** handler om Levnets udvortes Hellighed. Her findes og
el

en vigtig og læseværdig Indledning. Af de tvende Afdeelinger, som denne Deel indbefatter, og hvoraf den første afhandler de almindelige Pligter, som paaligge alle Christne, den anden derimod Christnes særdeles Pligter, findes her kun den første Afdeelings første Kapitel om de udvortes Pligter umiddelbar mod Gud. — Disse har Hr. B. taget med i dette første Bind af Udtoget, paa det at begge Bindene af hele Udtoget kunde, efter den virksomme og nyttige Hr. Forlæggers Ønske, blive omtrent lige store, og neppe vil nogen have noget herimod at indvende. Det andet Bind lover Hr. B. skal følge, saasnart mueligt, tilligemed Registre over Materierne og de forklarede Skriftens Sprog. Vi har nu intet videre at lægge til, end at tilønske Skriftet saa mange Læsere, som det fortiener, og saa vel Hr. Udgiveren som Hr. Forlæggeren Liv, Kræfter og Opmuntringer til længe at gavne det Almindelige. β.

Doct. **Nicolay Edinger Balles** fornødne Advarsel imod visse sig udbredende forføriske Grundsætninger, offentlig fremsat i en Beslutnings Tale ved Confirmationen i Christiansborgs Slots-Kirke den 5te April 1780. Kiøbenhavn, 1780. Trykt paa **Gyldendals** Forlag. 2 Ark i 8vo. Koster 8 Sk.

At en Religions Lærer, i sær en Mand, der staaer i Anseelse, ved givne Leiligheder offentlig advarer imod forføriske Grundsætninger, der sædvanlig gribe stærkt om sig iblant den endnu ikke satte Ungdom, kan ikke andet end kaldes tilbørligt og nyttigt. Hvad andre retsindige Mænd i lige Tilfælde har giort, det giør Doct. **Balle** ved nærværende Beslutnings Tale, som er en Frugt af hans redelige Bestræbelser for at haandthæve Religion og Gudsfrygt imod Frækhed og Vantroe, og at forebygge den Skade, som Religions-Haderes offentlige Grundsætninger kunde anrette i Staten. Vi behøve neppe at sige, at de **Henningiske** Stridigheder har givet Anledning til denne Tale. Hr. Doctoren skulde ved Confirmations Forretningen holde Tale for Ungdommen, og hvad var da naturligere end at advare imod Vildfarelser, der, om det var mueligt de kunde vinde almindeligt Bifald, vilde vende op og ned paa alle Ting. Til Text har den lærde Hr. Forfatter

valgt Ordspr. I. 10. **Mit Barn, naar Syndere lokke dig, da følg dem ikke.** Efterat han kortelig har skildret de store Farligheder, som de Unge i sær ere udsatte for i den ved sine sandselige Tillokkelser smigrende Verden, viist, at Salomon advarer i sær imod Gudsforagteres Overtalelser, som alt for vel veed at skiule deres Ondskab under et forstilt Venligheds Sprog, og i sær i vore forfinede Tider række Giften i nydelige og glimrende Kar, og sluttet sin Indledning med denne Formaning S. 6: „Troer ikke de hykkelske Menneske-Venner, de virkelige Menneske-Hadere, som ved „allehaande forføriske, i Form af Viisdoms Regler indklædte, Grundsætninger søge at overliste Deres Uskyldighed, Deres Kierlighed til Dyd, Deres Ærbødighed og „Tillid til JEsu Religion," foretager han sig at vise, „hvorledes Syndere i den forfinede Verden pleie at lokke de „Uskyldige til Vantroe, for derefter at styrte dem ned i „Vellyst og allehaande Uteerligheder." — De formeente Viisdoms Regler, hvorefter Religions-Foragteren vil, at man skal danne sin Tænkemaade og Forhold, ere disse: „**Følg Naturen, og den allene.**" — „**Din Siel hæve „sig op over Mængdens Fordomme.**" Begge gienemgaaer Hr. Doctoren med sin sædvanlige Skarpsindighed og Veltalenhed. Den første Regel er tvetydig; Hvad er det for en Natur, man skal følge? Er det den rigtige og efter Guds Ord tænkende Fornuft? Ja saa bør den følges; Jo længere Fornuften kan naae i de skabte Tings Undersøgelse for at kiende Guds Storhed og tilbede ham, jo dybere den under Guds Ords Anførsel og ved dets Veiledelse kan trænge ind uden Formastelse til tydelig Forestilling om Naaderigets Hemmeligheder, jo bedre; men skal det: **at følge Naturen og den allene**, betyde, at forlade sig paa den blotte Fornuft uden at bekymre sig om Aabenbaringen, eller, det som endnu er værre, at give efter for alle sit Hiertes Drifter, smigre dem, forunde dem Tøilen, naar det kan skee uden Frygt for Tab eller Vanære, saa bør man, som Fornuftige, skrækkes for denne Regel, og her maler Hans Høiærværdighed mesterlig Følgerne af dens Efterlevelse, da Naturen er fordervet, Fornuften, sig selv overladt, blind, tvivlsom og raadvild. Den anden Regel forklares iligemaade. Der ere desværre alt for mange herskende Fordomme, som man bur-

de

de høve sig op over. Mange sætte større Tillid til et bedrageligt Lykkespil end til Forsynets Bestyrelse. Mange meene, at Gud kan være tilfreds med sin ordentlige Dyrkelse paa de fastsatte Dage, og at den øvrige Tid maa være Menneskets overladt til eget Brug efter Lyst og Behag. Mange vil forlige sig med deres Gud een eller tvende Gange om Aaret ved Nadverens Annammelse, og derefter synde paa nye. Disse og flere saadanne Fordomme bør skyes; men neppe sigter den stolte Fornuft til disse med den anførte Regel. — „Vider, skriver Hans Høiærværdighed S. 27, „at intet er Fordom „uden det, som beroer paa falske Grundsætninger, paa „Løgn og Vildfarelse. Vider, at der ofte ivres mod For„domme, kun af Begierlighed efter at tilvende sig Skarp„sindigheds Roes; og at de, som tale haardest i saadan en „Tone, sielden have undersøgt med kold Overveielse, om „det er sandt eller falskt, hvad Folket troer. De maatte „ellers gjøre Forskiæl imellem dets sunde og vrange Meenin„ger, for ei at røbe en utilgivelig Foragt mod alt det, „som agtes helligt og guddommeligt." Herpaa viser Hr. Doctoren, at Ærbødighed for det Høieste Væsen kan ikke være Fordom; Dyd og Fromhed ikke heller, og lige saa lidet Bibelens Lære, JEsu Religion. „Hvad er det da for en skræm„mende Røst, som udskriger Haan og Foragt over Mængdens „Fordomme? Vel ikke andet end en klingende Bielde, som „rystes og omtumles for at sammensanke de Nysgierrige til „et Øiebliks Forbauselse o. s. v." Vi har med Flid opholdt os noget længe ved denne liden Tale, fordi den er en i disse critiske Tider vigtig Tale, og udbreder et klart Lys over Religions-Foragterens Snedigheder, for hvilke nu enhver kan tage sig i Agt, som ikkun vil see og tænke. Recensenten har haft Leilighed til at høre een og andens Dom over denne Tale, og Dommen var denne: Talen er unegtelig god og nyttig for alle dem, der kan forstaae den; men færre Blomster, mindre Pynt, større Jevnhed og Fatteligheed skulde giort den ulige nyttigere; thi det kom jo ikke her an paa at vise sin Kunst, men paa at advare Unge og Eenfoldige og gavne hver Mand.

B.

London.

A View of Society and Manners in France, Switzerland, and Germany: With Anecdotes to ſome eminent Characters. By a Gentleman who reſided ſeveral Years in theſe Countries. 8vo. 2 Vols. 10ſ. Boards. Cadell. 1779.

Skriftet er forfattet i Breve af Doct. Moore, ſom fulgte Hertugen af Hamilton paa hans Reiſer. Hans Jagttagelſer gaae ſielden uden for de paa Titlen meldte Materier; dog vil Læſeren ikke ſavne en behagelig Underretning om de her beſkrevne Landes Kunſter, Handel, Regieringsmaade, Indkomſter, Krigsmagt o. ſ. v. Diſſe Materier ere nøie foreenede med hinanden, ſom og med Selſkabets almindelige Sæder; og det er ingen ringe Fortieneſte for nærværende Skrift, at dets Forfatter heldigen adſkiller og opløſer de forſkiellige Aarſager og Omſtændigheder, ſom ſammenſtøde for at danne National-Charakterens varige Indtryk. For at afſkildre dens Charakter, indlader han ſig ikke i abſtrakte Underſøgelſer om Regieringernes forſkiellige Syſtemer; han beſkriver ikke vidtløftigen faa enkelte Menneſkers lunefulde Særheder, men ſkildrer Menneſker, ſom de viſe ſig paa Marken, i Huſene, paa Aſſembleer og Theaterne. Faa Skribentere ere ſaa frie for Fordomme af alle Slags, ſom Forfatteren, ſom dog har dette fælles med ſine Landsmænd, at de aldrig ved nogen Leilighed glemme deres Fædreneland. Til en Prøve maa følgende tiene: „Jeg føler ligeſaa megen Fortrydelſe, ſom „ det er mueligt De kan, over ſaadanne, der ſtræbe efter at „ forſtyrre Familiers Fred ved ondſkabsfulde Udſpredelſer, „ og jeg ſætter mig ganſke i Lord—s Sted ved eet ſaa uforſkyldt Angreb. Dog ſkulde jeg blive meget ſorrigfuld ved „ at ſee ſaadanne Ulykker afhiulpne ved Indſkrænkninger af „ Preſſens Frihed; efterdi jeg dagligen bliver meer og meer „ overbeviiſt om, at dens uindſkrænkede Produkter, ikke „ engang de alt for frie Aviſer undtagne, have bragt til en„ hver Kant af Storbrittannien, iblant med megen ærerørig „ Grovhed, ſaadan en Agtelſe for Indretningen, ſaadan en „ Følelſe af Underſaatternes Rettigheder, og ſaadan en „ Grad af almindelig Kundſkab, ſom ingen Steds er ſaa

„ al-

„ almindeligen udſpredt blant noget andet Folk. Saadan
„ en Lov, ſom Eders Ven foreſlaaer, ſkulde uden Tvivl for-
„ ſvare enkelte mod ubillige trykte Angreb; men den ſkulde
„ til ſamme Tid berøve dem de beſte Midler til at oplyſe
„ deres Uſkyldighed, og bekiendtgiøre Forurettelſer, naar
„ de bleve fornærmede paa en mere væſentlig Maade. Det
„ ſkulde indſkrænke den Ret, ſom enhver Britter har, of-
„ fentligen at vende ſig til ſine Landsmænd, naar han finder
„ ſig fornærmet og undertrykt ved Lovens Fordreielſe, eller
„ Dommernes Frekhed. Man har Exempler paa, at meget
„ uſtraffelige Mænd, i de høieſte Embeder og beſkiermede af
„ Magten, ere paa den grummeſte og uædleſte Maade blev-
„ ne angrebne af Folket. Saadanne Mænd have ingen an-
„ dre Midler til at ſkaffe ſig Ret, end at indſtevne deres
„ Sag for det Almindeliges retſindige og fornuftige Dom-
„ ſtoel, hvoraf de med Fordeel have betient ſig. Ethvert
„ Menneſkes Jagttagelſer maa erindre ham om mange
„ Slags Forurettelſer og Undertrykkelſer, ſom den Rige,
„ den Liſtige, den Mægtige kan udøve trods Lovene, og
„ maaſkee endog ved Hielp af Lovene, mod den Fattige, den
„ Godtroende, den Venneløſe. Mange, ſom kan faae
„ Samvittigheden til at tie og undgaae Lovene, ſkielve ved
„ Tanken, at deres Forurettelſer ſkal blive bekiendtgiorte;
„ og intet er, intet kan være, en ſtørre Hinder for Magtens
„ Kaadhed, end den Rettighed at udfolde private Beſværin-
„ ger for det Almindeliges Domſtoel. Thi paa den Maade
„ er Enkeltes Sag giort til et almindeligt Anliggende, og
„ den almindelige Fortrydelſe, ſom deres Forurettelſer op-
„ vække, udgiør tillige en af de haardeſte Straffe, Undertryk-
„ keren kan paalægges, og et af de ſtærkeſte Bolværk, ſom
„ kan opreiſes til de Ubeſkiermedes Forſvar. Paa denne
„ Maade altſaa udſpredes den haſtigſte og virkſomſte Allarm
„ blant hele Folket, naar nogen ſtor offentlig ſlet Opførſel
„ hændes, eller noget Forſlag mod Conſtitutionen lader ſig
„ ſee; og mange Ulykker opdages og forekommes, ſom ellers
„ ſkulde have bleyne ubemerkede, indtil de vare bleyne uund-
„ gaaelige. Og endſkiønt denne Frihed frembringer mange
„ naragtige Erindringer, og ondſkabsfulde Bedømmere uden
„ Tal, aabner den tillige Dørren for nogle af en forſkiellig
„ Charakter, ſom give Miniſterne nyttige Vink, ſom ſkulde

„ været blevne tabte uden anonymiske Kundgiørelsers Frihed.
„ De kort varende og partialske Uordener, som ere Følger
„ af offentlig Frihed, ere blevne meget forstørrede af nogle,
„ og forestillede som meer end opveiende alle de Fordeele,
„ som komme af en fri Regiering. Men havde saadanne
„ Personer Leilighed til at betragte de Ulykkers Natur, som
„ udspringe af en uindskrænket Regiering, skulde de hastig
„ blive overbeviste om deres Vildfarelse. Det største Onde,
„ der kan reise sig af den Selvraadighed, som følger borger-
„ lig Frihed, er, at Folket fatter hastig Lede til Friheden
„ selv, formedelst dens virkelige eller unaturlige Velynderes
„ trættende Uforskammenhed og Urimelighed. Men for at
„ bevise en saadan Opførsels Ubetydelighed, have vi ikkun
„ at erindre, at Selvraadigheds Flod maaskee aldrig steeg
„ høiere end for nogle Aar siden i Engeland. Og hvilke
„ vare de betydelige Ulykker, som fulgte deraf? Mange agt-
„ værdige Charakterer bleve groveligen vrangt forestillede i
„ trykte Piecer. Visse dumdristige slette Skribentere und-
„ gik den fortiente Straf. Mange Vinduer bleve indslagne,
„ og nogle faa Parlements-Herrers Vogne overkastede med
„ Skarn af Pøbelen. Hvad ere disse ubetydelige Uor-
„ dener, sammenlignede med den mørke Orden, frembragt
„ ved Despotismus? hvor enhver er forbunden til den piin-
„ agtigste Forsigtighed i alle sine Handlinger; frygter for at
„ sige sine Tanker ved det almindeligste Forfald; er mistæn-
„ kelig over sine Tienere, som Regieringens Speidere; mis-
„ troisk mod sine Paarørende og beste Venner, og altid ud-
„ sat for de Mægtiges Undertrykkelser, og deres Yndlingers
„ Stolthed? Ingen Forvirring, i mine Tanker, kan være
„ skrækkeligere end den barske disciplinerede Regelmæssighed og
„ berømte Politie af arbitraire Regieringer, hvor ethvert
„ Hierte er nedtrykt af Frygt, hvor Menneskет ikke tør paa-
„ tage sig dets naturlige Charakter, hvor den frie Aand maa
„ bøie sig under Slaveriet, hvor Geniet maa undertrykke
„ dets Ild, eller, som egyptiske Afgudsdyrkere, bringe det
„ til Offer for Magtens Kalve, og hvor det menneskelige
„ Sind, altid i Bolt og Jern, krymper sig for enhver ædel
„ Handling.“ — Overveiende ved denne Anledning den os
forundte Trykfrihed, have vi ikke nokſom kunnet forundre
os over deres ubetænksomme Skrigen, der vil have de be-

kiend-

kiendte Stridende paalagt Taushed. Den Skrivfrihed, vi for nærværende Tid have, er ikke saa stor, at man har Aarsag til at ønske den indskrænket. Lad den endnu faae nogle flere Stød, og vi skal hastig ikke mere øine den.

Jacobi Maknighti S. T. D. Commentarius harmonicus in qvatuor Evangelia secundum singulorum ordinem proprium dispositus. Ex Anglico Latinum fecit *A. F. Ruckersfelder*, S. Th. D. ej. & LL. OO. PP. Daventr. qvi & de methodo colligendorum ex Evangeliis præceptorum ad mores hominum emendandos præfatus est. Tomus II. Paraphrasin & Commentarium a principio usqve ad pascha qvartum seu penultimum complectens. Bremæ, sumtibus G. L. Försteri, & Daventriæ, typis J. de Lange. CIↃIↃCCLXXV. 1 Alph. 15⅜ Ark.

Jacobi Maknighti —— *Commentarius* —— Ex Anglico Latinum fecit *A. F. Ruckersfelder* —— qvi in præfatione historiam resurrectionis Jesu ab objectionibus anonymi in symbolis lessingianis vindicare studuit. Tomus III. Paraphrasin & Commentarium a qvarto paschate ad finem complectens. — CIↃIↃCCLXXIX. 1 Alph. 17½ Ark stor 8vo. Hver Deel koster 10 Mk., og det ganske Værk eller alle 3 Dele 5 Rdlr.

Saaledes er da Oversættelsen af det Maknightiske Arbeide over Evangelisterne fuldendet, og derved har D. **Ruckersfelder** visseligen udrettet noget meget nyttigt og roesværdigt. Unægteligen fortiener denne Harmonie af mere end een Aarsag at sættes i Rang med de allerbeste, man haver: omendskiønt der mod den harmoniske Forbindelse, enkelte Steders Forklaring, —— nu og da kan være meget at erindre. Det er sagt tilforn ved den første Deels Anmeldelse, (Efterr. 1775. 1. H. S. 90.) at Forfatteren antager og følger **Osianders** Hypothes: at enhver Evangelist i Begivenhedernes Fortælling nøie har iagttaget Tidsordenen. Derfra har de fleste Feil deres Udspring. Den indsigtsfulde Kiender D. **Leß** siger: „ *James Maknight's* Harmony —— ist als „ **Harmonie** unbrauchbar, weil sie gleichfalls jener (**Osian-** „ **ders, Haubers**) unnatürlichen Methode folgt; und noch „ überdem fünf Osterfeste annimt. Desto besser aber sind

„ die Einleitung, und viele Anmerkungen.“ (Auferſtehungs-Geſchichte Jeſu S. 14.) — Foruden de læſeværdige Fortaler, hvis Indhold tydelig nok er tilkiendegivet paa Titelbladene, har Overſætteren tilføiet ganſke faa Anmerkninger, der ere adſkilte fra Forfatterens ved Henvisning i Texten med latinſke Bogſtaver og ved N. E. for Enden af hver ligeſom i første Bind. Intet har han udeladt undtagen noget lidet, ſom var meget undværligt, og hvorfor han giør Regnſkab i Begyndelſen af Fortalen til 3 Bind. For at giøre Læſeren nærmere bekiendt med den paraphraſtiſke Kommentar og Forfatterens Maade, paa hvilken han forbinder Evangeliſternes Fortællinger med hinanden, vil vi tage nogle Prøver af Forløſerens ſidſte Lidelsers Hiſtorie. M. antager at Fodetvætten Joh. 13. er ſkeet imellem Paaſkelammets Nydelſe og Nadverens Indſtiftelſe. Jeſu Ord: Staaer op, lader os gaae herfra Joh. 14, 31. ſkulde altſaa være talte, da han forlod Spiſe-Salen og gik til Oliebierget. Strax efter diſſe Ord ſætter ogſaa Forf. Matth. 20, 3.-35. ſaaledes, at han imellem det 30. og 31. V. indſkyder Luk. 22., 40. hvorimod Overſætteren med al Rette har giort Erindring i en Anmerkning. Paa Oliebierget ſkal Jeſus ſamme Aften have talt, hvad Joh. beretter i 15. 16. og 17. Kap. Men hvorledes ſlipper Forfatteren nu fra Joh. 18, 1. ταυτα ειπων ὁ Ἰησους ἐξηλθε &c.? — Lad os ſee! Finitis hisce precibus (Joh. 17.) ſacerdotalibus, Jeſus & diſcipuli, a monte oliveti deſcendentes, perveniebant in agrum humiliorem dictum Gethſemane. Mt. 26, 36 *Tunc pervenit Jeſus cum illis in locum qvendam dictum Gethſemane.* Per hunc agrum rivus Kidron labebatur, & in eo, ad alteram rivi ripam hortus erat, nomine Gethſemane notus Jo. 18., 1. *Hæc locutus Jeſus egreditur cum diſcipulis ſuis, trans Kedronem rivum, ubi erat hortus, in qvem ſe confert cum diſcipulis ſuis.* Mr. 14, 32. *ubi dicens diſcipulis, conſidete heic;* forte ad interiorem januæ partem: Joannes enim totidem verbis dicit, diſcipulos cum ipſo introgreſſos, *donec precatus ero*, Mt. *ut illuc digreſſus preces fundam.* I Henſeende til den Indvending, ſom kan giøres af ἐξηλθε hos Joh. ſiger han kun i en Note: Reſpondeo vocem ἐξερχεσθαι eſſe vocem generalem, qvæ æqve egreſſum ex agro vel monte, qvam

qvidem

dem domo notare poteſt. (3. B. S. 425. fl.) Det ſtaaer nu derhen, om nogen dermed er fornøiet. —— Περίλυπος ἐστιν ἡ ψυχη μκ ἑως θανατκ (Matth. og Mark.) er overſat: Mens mea contriſtata eſt qvam vehementiſſime. (S. 427.) M. ſætter ogſaa (S. Peterſens J. C. ſidſte Lidelſers Hiſtorie S. 13. fl.) Jeſu Udgang til Skaren, ſom ſkulde gribe ham ꝛc. Joh. 18, 4-9. bag efter Judæ Hilſen og Jeſu Tale til ham. Den Formodning lader ſig ſandelig høre: at Judas i en Sinds Forvirrelſe, der gierne følger med onde Gierninger, har haſtet formeget forud for Skaren og i Utide kyſt Jeſum (S. 432.) Luk. 22, 51. Ἀποκριθεις —— ἐατε ἑως τατκ. &c. findes bag efter Jeſu Tiltale til Peder, ſom havde afhugget Malchi Øre. Forfatterens Forklaring over dette Vers vil vi give med hans egne Ord: Tunc ad cohortem converſus, qvorum nonnulli forſan ipſum tenebant, eam alloqvitur L. 51. *Jeſus tum interloqvens: ſinite hactenus, inqvit*, ut ad ſaucium eam; *Tangensqve ejus auriculam, ſanat.* Qvod auriculam tangendo ſanaverit, involvere mihi videtur, novam creatam eſſe: vel, qvocunqve demum alio modo, ſanata, benignitatem non minus qvam potentiam ſanantis manifeſtabat. (S. 434.) Til Mark. 14, 72. και ἐπιβαλων ἐκλαιε er følgende Anmerkning: Ἐπιβαλων, qvod plures vertunt meditatus, proprie elliptice dictum eſt, pro ἐπιβαλων ἱματιον τη κεφαλη αυτκ: & verti debet veſte caput obvelabat. Confer. τκς O. Lev. 19, 19. Hoc facere ſolebant magno mentis adfectu turbati, conf. Jerem. 14, 3. 4. (S. 443.) Man antager ellers af ganſke gode Grunde, at det Jødiſke Raad har forſamlet ſig to Gange i den fangne Forløſers Sag, nemlig om Aftenen ſildig og igien tidlig om Morgenen. Om den første tale Matthæus (26, 59.-68.) Markus (14, 55-65.) og Johannes (18, 19.-24.) omſtændeligere; om den ſidſte Lukas (22, 66.-71.): men Matthæus (27, 1.) og Markus (15, 1.) nævne denne kun, dog ikke utydeligen. M. dermod holder for, at Lukas paa det anførte Sted taler om den ſamme Raadets Forſamling, Forhør over Jeſus og Doms Afſigelſe, ſom de andre 3 Evangeliſter. Forſoneren er efter hans Mening bragt af Soldaterne kort efter Midnat til den ypperſte Præſtes Huus. Der maatte ſaa gaae nogen Tid bort til Vidnernes Valg, Raadets Sammenkal-

del-

delſe og øvrige Tilberedelſe: ſaa at Jeſu Sag ikke er blevet foretaget førend Klokken 3, det er, ſom Lukas ſiger, ὡς ἐγένετο ἡμέρα. (S. 444. fl.) Den Tanke: at Joſeph af Arimathæa var en Lem af det Raad, ſom Landshøvdingen havde ſig til Hielp, og at han derfor kaldes βουλευτὴς, (Luk. 23, 50. Mark. 15, 43.) da ellers Lemmerne af det ſtore Raad gemenligen kaldes ἄρχοντες; er i det mindſte mærkværdig. (S. 453.) Efter Forfatterens Orden toer Pilatus ſine Hænder, førend han lader Jeſum hudſtryge. (S. 469.) Joh. 19, 14. beholder han den Læſemaade ἕκτη, og beregner den ſiette Time at være den ſamme, ſom vores Klokken 6 om Morgenen. (S. 476.) Endelig vil vi og anføre den lærde Engelænders Forklaring over Tidens Beſtemmelſe hos Matth. 27, 62. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευήν, &c. *Seqventi autem die, præparationem ſeqvente, congregantur apud Pilatum ſacerdotum primarii* &c. i. e. poſt ſolis occaſum, inde enim Judæi incipiebant. Hoc igitur apud Pilatum egere, non die ſeqventi, noſtro vocis ſenſu, ſed veſpere, poſt ſolis occaſum, Sabbato judaico incepto, poſt qvam audiviſſent Jeſum humatum eſſe. Si ad ſolis ortum proximum diſtuliſſent, minus recte egiſſent: namqve intermedia nocte diſcipuli corpus auferre potuiſſent. (S. 508.) **A. O.**

London.

An account of experiments made at the Pantheon on the nature and uſe of conductors: to which are added ſome experiments with the Leyden phial. Read at the meeting of the Royal Society. Hos J. Nourſe. 1778, i Qvart, 100 Sider foruden en Tilſkrift til Kongen, desuden 3 Kobbertavler, og et meget net Tittelkobber, foreſtillende en Deel af Pantheon indvendig med de fornemſte Stykker af de brugte Apparatus.

Forfatteren af dette Skrift, ſom Prøverne med Flaſken undtagne, ogſaa ſtaaer i den første Deel af det 68 Bind af Transactionerne, er den berømte Hr. Wilſons, en for længe ſiden bekiendt ivrig Beſtrider af de ſpidſe Stænger ved Tordenafledere, hvilke han endeligen her ſtræber at give det ſidſte Stød. Anledningen til Stridens Fornyelſe og diſſe Forſøg var det bekiendte Tilfælde, da en til det Kongelige Krudt-

taarn

taarn i Purfleet i Esser henhørende Bygning ikke allene blev truffet af Lynild, men endog beskadiget, endskiønt den fem Aar forhen var forsynet med en spids Tordenafleder, efter det Kongelige Societæts Foranstaltning, men imod Hr. Wilsons udtrykkelige Raad, der anpriste en Stump. Hr. Wilsons Raad bekom altsaa nu hos mange Anseelse af en indtruffen Prophetie. En anden Commission fra Societætet, hvoriblandt vare nogle af Engelands største Naturkyndige, besaae Skaden og dømte, at den var foraarsaget af et Par Kramper, nogle uforstandige Arbeidsfolk siden efter havde indbragt paa Husets Hiørne nær ved Afledereu, uden at give dem nogen Forbindelse med den; i øvrigt bevægte Hr. Wilsons Forsøg dem ligesaa lidet nu til at opsætte en stump Stang, som hans Prophetie forhen. Endskiønt Hr. Wilson største Delen har forfeilet sin Hovedhensigt, at fortrænge de spidse Tordenafledere, og at vise, at Huset i Purfleet er truffet, fordi det havde en saadan Stang, kan man dog ikke nægte, at jo mange af hans Forsøg ere fortræffelige og høist vigtige for Theorien, og altsaa allene i den Henseende den store Understøttelse, han har nydt, værdige. Beskrivelse af Apparatus. En cylindrisk Conductor af 16 Tommer i Giennemsnit og 155 Fod lang, der kunde bringes i Forbindelse med en over halvtolvte Hundrede Fod lang Traad, forestilte hos Hr. Tordenskyen. Elektricitæten meddeelte han den oftest ved een, undertiden ved to Maskiner med Cylindrer. Bygningen i Purfleet var i det Smaa paa det nøiagtigste forestillet af Træ, som man havde tørret i Ovnen, og giennemtrukket med Olie; alle Tagrender og Cisterner med deres Understøtninger vare der; end ikke Regnen blev forglemt ved nogle Forsøg, i det mindste ikke dens Virkning, nemlig Bygningens Befugtelse; man lod en vaad Svamp gaae over Modellen. Modellens og Husets paa samme Maade liggende Linier forholdte sig som 1:36. Efterdi en saadan Skye maatte være ubevægelig, gav man Huset en Bevægelse; det giennemløb $12\frac{2}{3}$ Fod i en Minut; i Naturen skulde dette have været 440 Fod. Ikke for meget, da der gives Tordenveir, som i en Time giennemløber 13 tydske Mile. Modellen kunde forsynes med smaa Veierstænger af forskiellig Længde og Dannelse, og saasom Gulvet af Pantheon var beklædt med Bræder, blev en Staaltraad fra den nederste Ende af Afledereu ført til en nær ved liggende Brønd. For-

ſøgene ſelv. De ere halvtredſindstyve. Ved de elleve førſt Forſøg, ſøger Forfatteren at gotgiøre, at de ſpidſe Stænger mere tiltrekke Materien af Skyen, og naar nu Forbindelſen med Jorden ikke er meget god, ſaa kan de lettere foraarſage Bygningen Skade, end de ſtumpe. Fem og tyve Forſøg for at viſe at ſpidſe Stænger lettere og i en større Afſtand blive trufne af Lynild end de afrundede. Forholdt de ſig ſaa, at de ſpidſe Stænger langt fra tillokke Lynilden kunde man med nogle faa Maſttræer, forſynede med Tordenafledere, ſikre en heel Stad. De følgende fiorten Forſøg ere meget mærkværdige og ledſagede med de ſindrigſte Gisninger. Den ſmertelige Følelſe, ſom en Funke trukket af en lang Conductor, foraarſager, kommer af de fraliggende Deles nødvendigen større Haſtighed af den i et Øieblik i Fingeren indſtrømmende Materie. Ved ſin ſtore Conductor antændte han uden ſynlige Funkler Phosphorus, og Krud allene ved en indſtrømmende ſvag Lue. De tilføiede Forſøg med den Leidener Flaſke ere rettede mod Hr. Henly, forhvilken allene af den Aarſag Slaget før har truffet det runde end ſpidſe Legeme, fordi han betiente ſig af en af mange Leed beſtaaende Kiede, iſteden for en Staaltraad. Diſſe Forſøg ere bevidnede af Dr. Lind og Hr. Cavallo. Den ſidſtes Omgangsmaade at flikke en ſynderbrudt Leidener Flaſke ende Skriftet.

Edinburgh.

An Inqviry into the Cauſes that have hitherto retarde the Advancement of Agriculture in Europe: Wit Hints for removing the Circumſtance that have chiefly obſtructed its Progreſſ. By James Anderſon. 4t 35. Sold by Cadell in London. 1779.

Det er almindeligen befaldet, at Agerdyrkningen er den nyttigſte af alle Konſter; og da den er en aldeles nødvendi Konſt for Menneſkets Ophold i det borgerlige Selſkabs Ti ſtand, ſynes det ikke lidet underligt, at den ikke længe fø nærværende Tid er bragt nær dens ſidſte Grad af Fuldkom menhed, ei heller kan man andet end beklage, at imidlerti ſaa megen Ædelmodighed er bleven udøvet for at bringe ar dre Konſter mindre nyttige for Menneſket til Modenhed man har taalt denne at blive i dens nærværende ufuldkomr

Ti

Tilstand. Dog overveie vi, at grundig Kundskab allene kan erhverves ved nøiagtige og klogeligen anstilte Forsøg; betragte vi Formaalenes uendelige Mængde, der opfordre vor Agtsomhed i Agerdyrkningen; legge vi Merke til Vanskeligheden at opfinde egne Forsøg for at oplyse enhver særskilt Artikel, og den lange Tid, der udfordres til ethvert af disse Forsøg, tilligemed de utallige Omstændigheder, som virke deres Udfald, forringes virkeligen vor Forundring, men vor Misfornøielse vedbliver; og vi kan ei andet end alvorligen ønske, at nogen Maade til at letgiøre Forsøg i Agerdyrkningen kunde udfindes, og giøre den meer almindelig nyttig. Saaledes begynder næværende Forfatter, en Mand, der ved andre Skrifter har viist sin dybe Indsigt i Agerdyrkningen, og det i et Land, der er berømt for sit Landvæsen og Agerdyrkning. Da Agerdyrkningens Fremgang er bleven hindret af Mangel paa egne Forsøg, saa foreslaaer Hr. Anderson, at der paa det Almindeliges Bekostning burde underholdes en indfødt forsøgt Landmand, for under en dertil beqvem Mands Opsyn at anstille Forsøg. Men endskiønt denne Indretning vilde blive meget nyttig, kunde den dog ikke allene opfylde det foresatte Øiemeed. Der er en Besynderlighed i Henseende til Undersøgelser i Agerdyrkningen som hidtil synes aldeles at have været miskiendt, endskiønt den mere end nogen anden Omstændighed har opholdt dens Fremgang; det er den Vanskelighed, om ikke Umueligbed, fuldkommen at faae forskiellige Personer til at begribe Udfaldet af et Forsøg, og nøiagtigen forstaae den hele Vigtighed af Regler anvendte paa Agerdyrkning. Thi som der er en saa uendelig Forskiellighed af Jord, der ved de forskiellige Dyrkningsmaader endnu mere er bleven forskiellig fra dens oprindelige Tilstand, og som man ikke har tydelige Benævnelser til at udtrykke den store Forskiellighed af Jord, og det ikke er mueligt at udfinde Ord til det vi selv have erfaret, og altsaa kan ei heller andre forstaae dem, om de endog vare opfundne, indtil de ere giorte fattelige ved de besynderlige Omstændigheder, hvortil de anvendes at betegne. Det er ikke allene i Henseende til at betegne Jordens Forskiellighed vi mangle Ord, men og i mange andre Omstændigheder; saaledes har man Benævnelserne til adskillige Slags Korn, Rug, Byg, Havre o. s. v. men ikke til de meget forskiellige Slags, som indbefattes derunder. Efterat Forfatteren har beviist Nødvendigheden af nøie at fast-

faſtſætte og beſtemme Ordenes Bemerkning, ſom bruges i Agerdyrkningen, deler han Forſøgene til Agerdyrkningens Forbedring i fire Claſſer. Den første indbefatter alle de Forſøg, der gisres for at beſtemme Planters Egenſkaber og forholdsmæssige Værdie; Virkninger af enhver i at fede eller paa anden Maade forhøie tamme Dyrs Værdie: den meeſt oekonomiſk Maade at opføde og fede ethvert Slags af de sædvanlige Huusdyr; at beſtemme de forſkiellige Dyrs Værdie til hinanden i ethvert særſkilt Øiemeed, og opnaae en vis Kundſkab om Dyrenes Fortrin og Mangler, og det øvrige hidſigtende. Den anden Klaſſe af Forſøg ere saadanne, ſom ſigte til forſkiellige Planters Dyrkning i en given Jord; at beſtemme med Vished Virkningen af forſkiellige Gisdningsmaader for at forandre Jordens Natur, og giøre den meer eller mindre bequem til at frembringe en vis faſtſat Plante, og Virkningen af de forſkiellige Agerdyrkningsmaader til at formere Sæden. Den tredie Klaſſe ſkal indbefatte alle saadanne Forſøg, ſom ſigte til at beſtemme de beſynderlige Egenſkaber af Jordens forſkiellige Forandringer, ſom og med Nøiagtighed at ſkille dem fra hinanden, og at beſtemme Naturen og adſkille Forſkiellighederne af Planterne og Dyrene, saa Landmanden ikke ſtaaer Fare for at blande dem med hinanden i Udøvelſen og Forſøgene. Den fierde Klaſſe af Forſøg ere saadanne, ſom ikke væſentligen befordre Agerdyrkningens Fremgang, f. Ex. alt det der ſigter til at lergisre Bondens Arbeide paa Marken og hiemme, og andet af ſamme Natur. —— Derpaa viſer han Fordelene, man kan vente af en erfaren Landmands anſtillede Forſøg. Man maae ikke troe han kan giøre alt. Forſøgene af den anden og fierde Klaſſe tilkomme naturligen private Folk; men Forſøg af den anden Klaſſe kan ikke blive af ſtor Nytte indtil man har faſtſat Ordenes Bemerkelſe, ſom bruges i Agerdyrkningen. Endeligen ønſker Forfatteren, at der maatte udfindes en Maade, hvorved Landmænd af forſkiellige Lande bequemmeligen kunde meddele hinanden deres Jagttagelſer, og diſſe at kunde blive udgivne til almindelig Brug. Dette er Udſiderne af en Plan til et Verk, ſiger Forfatteren, ſom om det iverkſættes af en indſigtsfuld, erfaren og redelig Mand, tilſtrækkeligen underſtøttet af det Almindelige, er der ingen Tvivl om, at det jo vil ſtifte en merkværdig Periode i Litteraturens og det borgerlige Selſkabs Hiſtorie.

No. 20.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 19de May 1780.

Oratio in memoriam Juvenis nobiliſſimi Johannis Guilielmi de Berger habita in Societate Exercitatoria Medica a Matthia Saxtorph, Reg. Univ. Med. & Art. Obſtr. Profeſſore. Hauniae, Calendis Maji CIↃIↃCCLXXIX. Typis N. Mölleri. P. 32. 8vo.

Vi have brugt denne os af en god Ven overladte Tale med en ſorgblandet Glæde. Den fornyede hos os Erindringen om mange haabefulde unge Menneſkers Tab for Staten paa en Tid, da vi beklage en Krafts tidlige Død. Paa den anden Side glædede det os, at have et Selſkab, blant os, der ikke mindre ſørger for Fædrenelandets end dets afdøde Venners Ære. Talen er dette ærede Selſkab værdig, og giør Hr. Saxtorph, ſom Taler, Ven, Patriot og Chriſten Ære. Da det er ſaa overmaade ſieldent at ſee noget, der ikke vanærer det gamle Latium, anføre vi endeel med Hr. Saxtorphs Ord, og troe derved at giøre vore Læſere en Tieneſte. Efterat Taleren har beſkrevet ſit Sinds Forfatning, udbryder han ſaaledes: Ferax, ah! nimium ferax præſtantiſſimorum juvenum funeribus nobis fuit paucorum annorum ſpatium. Annus eſt & quod excurrit, cum Academia Sorana ereptum ſibi plangeret *Reizenſteinium*; mox in hac civitate *Suhmium*, *Harboeum*, utrumque præclara quævis promittentes, eadem fati inclementia abſtulit. Lethiferum non minus & funeſtum, neſcio quo fato,

Societati noſtræ tempus aliquando habuimus; abſtulit nobis peregrinantem Sodalem de *Meza*, abripuit *Crameſum*, *Chemnitzium*, *Scauboeum*, omnes choro Apollineo noſtroque Sodalitio adſcriptos. Et quid dicam! Horrebovii, digniſſimi noſtri Sodalis, tantæque ſpei juvenis oſſa, peregrino ſolo humanda; patriæ & cognatis, Parca properans inuidebat. Vix dum vulnus Sodalitati noſtræ inflictum coaluit, vix dum deſiderari deſiit *Horrebovius*, aliud graviſſimum iterato quaſi ictu nobis infertur. Eheu! *Bergerus* quondam noſter, quondam cariſſimus Sodalis, atque digniſſimus hujus Societatis *Officialis*, inter nos eſſe deſiit, deſiit conuentibus noſtris intereſſe, deſiit officia, qvæ miro quodam ſtudio obire ſolebat Societati noſtræ præſtare, in ipſo adhuc ætatis ſtudiorumque flore exſtinctus. Derpaa viſer Taleren, at det ikke allene er tilladeligt, men endog billigt, at begræde Dødsfald, der berøve os mange Aars Arbeide og et ſtort Haab for mange tilkommende, beſkriver nøiagtigen den Afdødes hele Studeremaade fra hans Ungdom til hans Død, og giør endeligen deraf et Skilderie, der viſer den Sal. Bergers hele Charakter. Verum enim vero, periit nobis tot annorum ſedula in hoc juvene diligentia, periit tanta in filium & patriam, pii Parentis ſumtuum impenſa, nam quæ ſtudiis filii, optime Pater! benigne olim indulſiſti, ea in maximum patriæ commodum abitura omnia credidimus, quod in ſpem patriæ ille feliciter ſuccreſceret. Eheu! plangite, quot patriæ bene cupitis, quam ſpes fefellit. Plangite! quotquot artem medicam apud nos florere gaudetis, quod Aſclepiadeo hoc juvene privemur, cujus aliquando doctrina nominis danici gloriam auctam iri prævidebamus. O lacrymanda fata! eripitur rebus humanis juvenis maximæ ſpei, & moribus integerrimis, tot ad artem medicam augendam, atque inſtruendam ornatus præſidiis, optimorum magiſtrorum tam exterorum quam domeſticorum præceptis penitus imbutus; eripitur patriæ & academiæ noſtræ, eoque demum tempore, ut tanto graviorem ejus ſentiremus jacturam, quum in procinctu ſtaret, ut artem, cui tot annorum diligentiam, tot quoque ſumtus impenderat, in uſum patriæ conuerteret. Quidni ſperare ab illo haud potuerit patria, qui

in

n hac noſtra ſocietate plurimis monſtravit modis, quano ſtudio artem, quam profitebatur, coleret, quanto ırdore hominibus inſeruiret, quam toto pectore ſua in ommunem utilitatem conferre cuperet? Certe in hac, uam ſponte, nullisque coacti legibus inivimus, ſocieate, nemo in conuentibus unquam fuit frequentior, iemo ad diſſerendum vel diſputandum paratior, nemo d res gerendas & munia ſua obeunda magis intentus; it plane ex his judicare poſſit, qualis olim civis in offiiis, quæ leges reipublicæ religioſe exigunt, futurus ſſet, qui tanta fide in iis verſabatur, quibus prout oportunum cuique videtur, operam vel dare vel denegare icet. Varia quoque in noſtra ſocietate edidit eruditioiis ſpecimina, quorum tria typis demandavit; primum: *le aëre, aquis & locis Grimmenſibus* (*), alterum *de anaomia comparata*, tertium denique *de morbo Anaſarca ab ipſo in Noſocomio obſervato.* Quæſturam, quam in ſocieate noſtra ſuſceperat, ita geſſit, ut non ſolum ſtudii jus, ſed & modeſtiæ perpetuum foret teſtimonium; niil enim, quod ſuarum erat partium, prætermiſit, nenini commilitonum gravis fuit, nullius gratiam & faorem non promeruit. Han forſkaffede Selſkabet et bepvemt Samlingsſted til dets Møder, og lægger Forfatteren il: Quid multa! ita in hac noſtra ſocietate verſatus eſt eatus *Bergerus*, ut una omnium noſtrum hæc vox, uiſſe eum ſodalem doctum, modeſtum, rerum noſtraum ſtudioſiſſimum, multum diuque nobis deſideranlum. —— Nulla illi placuit oblectatio, quæ a rebus gerendis abſtraheret, nulla voluptas, qvæ poenitentia relimeretur, nulla denique, quæ eos, quos revereri debat, offenderet; una ei atque omnium multo jucundiſſima delectatio fuit muſica. —— Inter plurimas beati *Bergeri* animi dotes, quas quaſi a nativitate & parentum id exemplum ſibi familiares reddiderat, vix reticenda ſt, quæ in ipſo fuit præter morum integritatem, ſimplex & in negotiis ſincera fides; nulla linguæ intemperantia ſiniſtros de aliis aliorumque laboribus unquam

(*) Efter den Sal. Gellerts Raad ſtudeerte han tre Aar ved Skolen i Grimma Sprogene og de ſmukke Videnſkaber, forend han lagde ſig efter Medicinen. S. 11.

ſermones habuit, nulla inani ſapientia quæ ipſe geſſerat celebrare, aut inordinata ſui æſtimatione laudare viſus eſt; ſed de bonis aliorum actionibus bene ſemper ſentiebat, bene loquebatur. Erga pauperes inſigni flagravit amore & benevolentia, munera & argentum, qvod dono ipſi vel a parentibus vel ab amicis dabatur, egenis facile eſt largitus, miſeris & ægrotantibus propria e penu non modo medicamenta, ſed etiam quæ ad victum & ſuſtentationem neceſſaria eſſent, ipſis porrexit, aſſiduo calamitatibus ipſorum prudenti artis medicæ auxilio & ope inſervire ſtuduit; quin imo ipſi inprimis in deliciis fuiſſe novimus, pauperes & ægrotos, qui patris quotidie efflagitabant conſilia, gratuito & invito labore domi viſitare, ut triſti morbo languentes, in ſolatium conjugis, liberorum & amicorum eo citius quotidiana cura & inſpectione ejus, e mortis periculo erepti, ſuis redderentur: Scilicet hoc bene noverat beatus noſter, quicquid in terris pauperibus & egenis beneficii conferimus, in coelo abunde danter nobis aliquando remuneratum iri. Has animi virtutes, hanc ſtudiorum ingenuitatem decorabat firmus & viriliter decens corporis habitus, nulla morborum violentia adhuc labefactus; nam præter morbillos & variolas, quorum ſævitiam feliciter ſuperaverat, vix unc aut altera febri eaque leviter ægrotaverat; ſuperiore vero anno lapſu fertur, improviſo, non ſine dolore pectus attriviſſe. Den 12te Mart. 1779. faldt han i en Feber, ſom endede hans Dage den 29de i ſamme Maaned. Hans Døds Aarſag beſkriver Taleren med diſſe Ord: Aſt quam nu prudentiſſimus quisquam mortalium ex præſentibus ſignis divinare potuiſſet morbi cauſam, ea demum poſt mortem deprehenſa eſt: magnus ſcilicet & ſine dubio antiquus pectoris abſceſſus, qui craſſis & firmiſſimis includebatur tunicis, tantam puris continebat copiam, ut pulmo fortiter inde compreſſus, & in anguſtiſſimum ſpatium redactus, vitali liquori viam penitus præcluſerit. Skiønt ethvert Tab, Staten giør, inderligen maa røre enhver retſindig, er det dog altid en Ære for den Afdøde, naar han ſom den Sal. Berger fortiener dette Vidnesbyrd: non parum diu vixit, nam virtutis perfectæ perfecto functus eſt munere; og til vor egen Beroeligelſe bør vi overveie og

er

rindre: Qvid hæc vita, quam eripi lugemus? Ludibrio-
um ſcena, miſeriarum mare, per quod, ut maxime ex
oto feratur navis, tamen in multos ſcopulos impingas,
ultis vadis obhæreſcas, neceſſe eſt.

Paris.

le la Réligion par un Homme du Monde, où l'on exa-
mine les différens Syſtemes des Sages de nôtre Siécle,
&c. 8vo. 5. Vol. 1779.

Dette ypperlige Skrift fortiener at ſkilles fra den Mængde
Bøger til Chriſtendommens Forſvar, der dagligen udkomme
a de Franſke Preſſer. Man finder her Simpelhed i Stiil
g Foredrag, Tydelighed i Beviſerne, en nye Kundſkab med
e afhandlede Emner, en eensformig Tone af Anſtændighed
g Redelighed, ſom ingenſteds afbrydes ved ſatyriſk Stiklen
aa Religionens Fiender, og en Grundighed i Beviſerne,
om ſynes at afvinge Overbeviisning. Forfatteren er en
egmand. Han foreſtiller ſig ſelv ſom en Sceptiker, en
deeltagende Jagttager, ſom, efter at have været nogen Tid
enreven af den ny Philoſophies Strøm, begyndte at fatte
Mistanke til Blendverket, og derfor, gaaende tilbage til
oertydende Grunde og Kundſkabs reene Kilde, beſluttede at
terſee ſine Meeninger, og alvorligen at underſøge hvilke
Begreber, vi bør have om vor Tilværelſe, om Guddom-
iens, om en guddommelig Aabenbarings Nødvendighed eller
ordeele, og om den chriſtelige Religions himmelſke Oprin-
elſe. — For at udføre denne vigtige Plan, deeler den grun-
ige Forfatter ſit Skrift i fire Deele. Den første indeholder
nderſøgelſer om den menneſkelige Kundſkabs Oprindelſe og
Grændſer; et Forſvar for Menneſke-Friheden, og en Gien-
ivelſe af Skiebne-Syſtemet. Den anden og tredie hand-
r om det Høieſte Væſen; om det naturlige og moralſke On-
; om den Modſigelſe, ſom nogle falſkeligen have indbildt
g at være mellem de guddommelige Egenſkaber; og om den
enneſkelige Siels Immaterialitet og Udødelighed. I den
erde og ſidſte Deel handler Forfatteren om en guddommelig
abenbarings Mueligbed, og derpaa betragter Beviſerne for
hriſtendommen, tilligemed dens Lærdomme, Indretninger
g moralſke Bud.

Rom.

Cæſaris de Horatiis in Archigymaſio Romano Philoſophiæ Profeſſoris, de modo philoſophandi, officioqve Philoſophi. Liber ſingularis. 8vo. 1778.

Man har her en nye og vittig Philoſoph, dog ikke uden Griller, ſom foretager ſig at ſætte os paa en nye Skueplads til Sandheds Underſøgelſe, og faſtſætte vore Jdeer i Henſeende til metaphyſiſk, phyſiſk og moralſk Viished. Efter Forfatterens Meening findes Sandheds Kiendetegn, hvorom Philoſopherne ſaa længe have været i Strid, hverken i logiſke Regler, eller i vore Fornemmelſers Klarhed; ei heller fortiener Dienſynlighed ſelv denne Benævnelſe: Hvad da? For at beſvare dette Spørsmaal, fortæller Forfatteren os, at vi maa ſkielne mellem Formaal af en indvortes og inderlig Følelſe eller Medvidenhed, fra Fornufts- eller Slutnings-Formaal og, overbeviſte, at vi have virkelige Fornemmelſer, viſſe deres Natur, og uhængende af Fornuftſlutninger, maa vlede fra denne indvortes Følelſe af vor Tilværelſe, og fra vore Jdeers Modificationer, al vor Raiſonering angaaende Formaal, forſkiellige fra denne Tilværelſe og diſſe Jdeer; og derfor betragte Sielen ſelv ſom al menneſkelig Viisheds almindelige Criterium, et directe og umiddelbart Criterium i Henſeende til ſaadanne Sandheder, ſom henhøre til den indvortes Følelſe, og et indirecte for andre, ſom uddrages deraf. De eeneſte nye, man kan tillægge dette Underſøgelſes-Syſtem er den uſædvanlige og beſynderlige Maade, det er udtryk paa. Enhver ikke ukyndig i Philoſophien veed, at den logiſke Analyſis fører til enkelte Sætninger, ſom ere Formaale for umiddelbar Beſkuelſe. Er dette ikke Forfatterens Meening, hvilken er den da? Og er den det, hvorfor gior gamle Sandheder mørke ved en indvikled Phraſeologie? De han ſiger om Axiomer lader ſig modſige, ſaa vel i Henſeende til deres Mørkhed ſom Falſkhed. Han paaſtaaer, at deres Sandhed, egentligen talt, ikke er umiddelbar, men at der beviſes ved Fornuftſlutninger, og at diſſe ikke lade ſig henføre til almindelige Grundſætninger, men allene til ſærſkilte Domme af den indvortes og inderlige Følelſe. —— Endſkiønt Forfatteren viſer megen Skarpſindighed, er der dog meget Skriftet, ſom man kunde ønſke at være borte.

Rom

Rom.

Cremonenſium Monumenta Romæ exſtantia, collecta & illuſtrata ab F. R. Thom. Auguſtin Vairani. 4to. 1778.

For Elſkere af Litteratur er dette Skrift en vigtig Gave. Det indeholder Efterretninger om adſkillige lærde Mænds hidtil ikke udgivne Levnets-Beſkrivelſer og Skrifter, ſom ere fødde i Cremona, hvoraf nogle allerede have giort ſig bekiendte ved fortieneſtfulde Arbeider. Skriftet begynder med Platinas Levnet og Skrifter, ſom ſkrev Pavernes Levnet paa ziirlig Latin fra Paulus II. af, var bœret med Gonzagues og Medicis Beſkyttelſe, ſkrev hiins Hiſtorie, og en Samtale de optimo Cive, ſom han tilegnede Laurentius af Medicis, og, da han kom til Rom i Aaret 1458., under Calixtus's III. Pontificat, erhvervede han ſig ſtor Berømmelſe for Lærdom og Veltalenhed, og blev beſkikket til Bibliothekar af Vaticanet af Sixtus V. med Titel af en af hans Famigliari. Denne ſtore Mands Skrifter, med nogle Anekdoter af hans Liv og Opførſel, indtager den første Deel af Vairani's Skrift. Den anden Deel begynder med Vida's Levnet, ſom var født i Cremona 1470., og er bekiendt, beſynderligen at have været yndet og beſkyttet af Leo X. Den næſte i Ordenen er Faern'os Levnets-Beſkrivelſe, ſom kom til den høieſte Anſeelſe og Lykke under Pius IV., hvis beſynderlige Høiagtelſe han beſad, uden at forandre ſin naturlige Beſkeedenhed og ſimple Sæder ved hans Hof. Forfatteren har giort følgende Opdagelſe angaaende Faerno: at ſtrax efter hans Ankomſt til Rom blev han beſkikket til Reviſor og Corrector af det Vaticanſke Bibliotheks Bøger, og udmerkede ſig i dette Embede ved hans Færdighed at iſtandbringe den vigtige Text af de gamle græſke og latinſke Haandſkrifter, ſom var fordervet enten af Tiden, eller ved Afſkrivernes Forſømmelſe og Efterladenhed. Der er ingen Tvivl om, at han jo har giort den claſſiſke Litteratur betydelige Tieneſter ved hans Rettelſer af Plautus, Terents, Livius, Cicero og andre gamle Forfattere. Hans egne Fabler ere virkeligen claſſiſke, og Latinitetens reneſte Period værdige. Han er blevet beſkyldt for at have undertrykt Haandſkriftet af Phædrus's Fabler, ſom var i hans Eie, at de ikke ſkulde fordunkle eller formindſke hans egnes Værdie. Men endſkiønt det er ſandt, at diſſe Fabler bleve først udgivne 1596. af P. Pithou, for-

svarer dog Forfatteren Faerno for denne Beskyldning, og beviser, at det er en Bagvaskelse, af adskillige Omstændigheder, blant hvilke Anseelsen for Redelighed, som denne elskværdige Mand nød og fortiente, er ikke den mindst overtalende. Faerno døde i Aaret 1561.; hans Billede i Marmor bekom næsten et nyt Liv under Michael Angelo Buonoroti's udsøgte Haand, som ærede hans Erindring med dette kostbare Kiendetegn paa hans Høiagtelse. Det er at see i Capitolio, og endskiønt det er anbragt i Midten af en betydelig Mængde af fine Græske Hoveder, formørkes det dog aldeles ikke af deres Skiønhed. —— De øvrige Navne, man finder i dette Skrift, ere mindre berømte; nogle af dem ere neppe erindringsværdige; man bør ei undtage Pave Gregorius XIV. og hans Søster-Søn, Sfondrati.

London.

The Seasons. By James Thomson. A new Edition. Adorned with a set of Engravings from original Designs. To which is prefixed an Essay on the Plan and Character of the Poem. By J. Aikin. 8vo. 45. boards. Murray. 1778.

I dette velskrevne Forsøg, som Hr. Aikin setter for denne Udgave af Thomsons Aarstider, bemerker man samme rigtige og zirlige Smags Grundregler, som udmerke denne vittige Skribents øvrige kritiske Skrifter. Han begynder med denne Anmerkning, at Originaler ere altid meget sieldne Produkter: Artisters Arbeider i Almindelighed, endog saadannes, som i deres Fag staaer i stor Anseelse, ere ikkun Efterabelser; som har større eller mindre Fortieneste i Forhold til den Forstands og Dømmekrafts Grad, med hvilken de afcopiere meer eller mindre fortræffelige Originaler. En god Original giør derfor en Tidspunkt i Konsten selv; og enhver Konsts Historie deler sig selv i Tidspunkter, indeholdende Mellemtiderne af forskiellige bifaldede Originalers Fremkommen for Lyset. Undertiden beskiæftige adskillige Modeller af meget forskiellig Slags Efterabernes Talenter i en Periode; og dette er almindeligst Tilfældet, naar Konsterne blive almindeligere kiendte og studerte: Forskiellighed af Smag var altid en ædel og forandret Kappens Følge. Hvor kiendeligen dis-

se

se Perioder ere udmerkede i Poesiens Historie, saavel den ældre som nyere, viser en flygtig Overskum tilstrekkeligen. Mangelen paa Originaler er her almindeligen erkiendt og beklaget, og den nærværende Slægt af Poeter beskyldes i Særdeleshed for denne Mangel. Dog bør man tilstaae til deres Fordeel, at har Geniet aftaget, er Smagen bleven forbedret; og efterabe de mere, udvælge de bedre Modeller at afcopiere. At disse Thomsons Aarstider er Originalen, hvoraf vore nærværende beskrivende Poeter have taget den zirligere og rigtigere Stiil at male naturlige Formaal, som skiller dem fra deres nærmeste Forgængere, vil, troer jeg, synes den klart, som undersøger deres forskiellige Maader og Manerer. At ingen af dem have lignet deres Mester, og at hans Arbeide er et udsøgt Stykke opfyldt med Skiønheder af det meest indtagende og behageligste Slags, vil føleligen merkes af enhver, der besidder en beslægted Smag; og maaskee er der aldrig skrevet noget Poem, der kan giøre Paastand paa at føles af en større Mængde Læsere. Det er derfor i enhver Betragtning et Formaal Kritikens Agtsomhed værdigt, og en Undersøgelse om den særskilte Natur af dets Plan og Maaden den er udført paa, vil blive en behagelig Indledning til denne smukke Udgaves Giennemlæsning. — Efterat have vist, at Poesiens fornemste og kiereste Beskieftigelse har til alle Tider været, at beskrive saadanne naturlige Formaal, som ved deres Skiønhed, Storhed eller Nyhed giøre behagelige Indtryk paa Indbildningskraften, anmerker han, at saa indblandede de ere i de fleste, og væsentligen i nogle Slags af Poesie, troede man dog, at de ikke regelmæssigen kunde udgiøre det Hele, eller ikkun den fornemste Deel, af et Hoved-Stykke. Man fordrede noget af en solidere Natur til Grundvold for den poetiske Bygning; blot Beskrivelse modsattes Følelse, og at sammenbinde de vilde Blomster, som enhver seer og rører, ansaaes for en nedrig unyttig Fornøielse. Saaledes var den kritiske Menings Tilstand, da Thomson stykvis udgav, men ikke i nærværende Orden (de udkom først i følgende Orden: Vinter, Sommer, Foraar, Høst), de Stykker som udgiøre Aarstiderne; det første betydelige Værk, i hvilket naturlige Beskrivelser vare udtrykkeligen det fornemste Formaal. At afmale Naturens Skikkelse, som den forandrer sig giennem de foranderlige Aarets Tider; at be-

tegne deres Ankomſt, og udmerke diſſe Omſkiftelſers Fremgang, i en Rad af Landſkaber ganſke dannede efter Billederne af Storhed og Skiønhed; og at give det Hele Liv og Forandring ved at indføre bequemme og paſſende Hændelſer, ſynes at være dette Poems almindelige Øiemed. Væſentligen forſkiellig fra den dedaktiſke Poeſie, er dets Hovedſag at beſkrive, og naar Omſtændighederne tillade det, at røre. Og ſom i Georgica, naar Poeten for en Tid henreven af Indbildningens Varme, vandrer igiennem Beſkrivelſers blomſterrige Vildnis, tvinger ſig ſelv og vender tilbage til Landmandens Arbeider; ſaaledes vender Thomſon midt i Moralens behagelige Formaninger, tilbage til en Beſkuelſe af Aarstidens Tilſtand, ſom foranledigede Digreſſionen. — Derpaa underſøges grundigen og tydeligen Poemets Plan og Udførſel. — Et kunde man endnu have ønſket i denne Indledning, nemlig en Underſøgelſe om Thomſons Verſifikation og Sprog, ſom en Sag der har opvakt Strid mellem Kritikerne. — Som en Bog for Ungdommen er der maaſkee ingen, der kan ſættes i Ligning med Thomſons Aarstider. Thi Billedernes Rigdom og Overflødighed fanger Indbildningskraften, Varmen og Rigtigheden, hvormed han afcopierer Sandhed og Natur, indgiver Læſerne uformerkt en Kierlighed for Natur og Sandhed: den Forſkiellighed af Indſigt han lader ſee, i det han underviſer, opvækker Nysgierrigheden; og Reglerne, ſaavel moraliſke ſom theologiſke, der udgiøre en betydelig Deel af Poemet, ſom ere fremſatte med alle Poeſiens Tillokkelſer, kan ikke feile at have en ſtor Indflydelſe paa Hiertet.

Geneve.

Catalogue raiſonné des Manuſcrits conſervés dans la Bibliotheque de la Ville & Republique de Géneve. Par Sennebier. 8vo. 1779.

Nytten af dette Slags Skrifter er unægtelig. Mange betydelige Opdagelſer ere giorte ved Haandſkrifters Studering. De hielpe ikke allene til at rette og forbedre Texten hos gamle Forfattere, og oplyſe mørke Steder, men de kan endog ofte bruges til at faſtſette tvivlſomme Tildragelſer i Hiſtorien, udbrede Lys over Oprindelſen af Skikke, Sæder, Regieringsformer, og viſe Kilderne til politiſke Indretninger

ger hos forſkiellige Nationer. Forfatteren anmerker i Fortalen, at Leſſing har fundet i det Wolfenbyttelſke Bibliothek adſkillige ubekiendte Bøger og Haandſkrifter, ſom paa en beſynderlig Maade oplyſe den civile, eccleſiaſtiſke og moralſke Hiſtorie af Middelalderen; og virkeligen, hvor barbariſk og upolert en vis Tidspunkt kan ſynes at være, fortiener dog enhver Ting, ſom forſkaffer Kundſkab om Menneſket, Philoſophiens Nysgierrighed og Agtſomhed, og Udgivelſen af ſaadanne Skrifter ſom dette Catalog, kan altſaa ikke modtages med for megen Taknemmelighed, da det aabner Kilder til Underviisning og leder til Kundſkaber, ſom enten ved Bibliothekarerne og deres Foreſattes Uvidenhed eller litterariſke Gierrighed hidtil laae ſkiulte under Støv. Blant de forſkiellige litterariſke Liggendeſæ, ſom ere nedlagte i ſtore Bibliotheker og Samlinger, ſaavel private ſom publiqve, ere lærde og ſtore Mænds fortrolige Breve Agtſomheden iſær værdige; de hielpe os meget til at danne et ret Begreb om de Tider, i hvilke de ere ſkrevne; de komme fra lærde Mænds Penne; de beſkrive Videnſkabernes Tilſtand; og give ofte en underviſende Efterretning om Perſonernes Charakterer og Arbeider, ſom have været Redſkaber til deres Forbedring. Saadanne, ſom har været ſkrevne af Politiker og Geiſtlige, opdage Kirkens og Statens Hemmeligheder, og fremviſe et interreſſant Syn af den eccleſiaſtiſke og civile Politiks forenede og overeensſtemmende Bevægelſer. Saadanne fortrolige Breve give de rigtigſte Begreb om Tiderne; de fremviſe deres Forfatters naturlige Charakterer; og ofte aabenbare de betydelige Omſtændigheder og Scener, ſom ſkulde været blevne forglemte, derſom de ei vare erindrede af dem, ſom havde havt Deel deri, og været Vienvidner til det der var hændet. —— Bibliotheket i Geneve indeholder: iblant andre Ting, et betydeligt Archiv, til det ſextende Aarhundredes civile, litterariſke og eccleſiaſtiſke Hiſtorie, i den vidtløftige og interreſſante Brevverling af Calvin, Beza, og andre den Tids ſtore Mænd, ſom hidtil ikke have været udgivne: alle diſſe ere her ſtykviis opregnede af Hr. Sennebier, ſom har underſøgt og beſkrevet Bibliothekets Haandſkrifter med en virkelig Kienders Agtſomhed, Skarpſindighed, Flittighed og Indſigt. Et ſaadant Arbeids Foretagende er, ſom han fortæller i Fortalen, betydeligt; thi for at beſtemme et Haandſkrifts

ſkrifts Alder, maae man giøre ſig megen Umage med at ſtudere Haandſkriftet, Orthographie, Stilen og andre Omſtændigheder bequemme til at give den ſøgte Underretning: Skriftet ſelv maae altſaa underſøges, og Haandſkriftet ſammenlignes, med andre, ſom ligne det, og med de Udgaver, ſom ere trykte derefter. —— Blant de Perſoner, hvis Gavmildhed have beriget Bibliotheket, anføres iſær Collin, Profeſſor i Kirke-Hiſtorien. Den Samling af Haandſkrifter, denne ligeſaa lærde ſom dydige Mand har ſkienket Bibliotheket i Geneve, indeholder Petau's bekiendte Samling; den øvrige Deel deraf kiøbte Dronning Chriſtina af Sverrig, og forærede det Vatikanſke Bibliothek. —— Dette Catalog indeholder Titler og Beſkrivelſer af 12 Hebraiſke, 2 Syriſke, 4 Arabiſke, 27 Græſke, 2 Chineſiſke, 125 Latinſke, 197 Franſke, 10 Spanſke, og 4 Italienſke Haandſkrifter. Til at giøre ſig et Begreb om dette Catalogs Fortieneſte og den underviſende Maade, hvorpaa det er forfattet, kan følgende Prøver tiene: Blant de latinſke Haandſkrifter findes et med Titel, Biblia Vulgata. Det første Blad af denne Bibel ſynes at mangle: den begynder med et Brev fra St. Jerom til Biſkop Paulinus, De omnibus Diuinis Hiſtoriæ Libris, og indeholder Opmuntringer til at ſtudere den hellige Skrift, tilligemed en Opregnelſe af det Gamle og Ny Teſtaments hellige Bøger. Dette Brev er overſat paa Franſk i Sacy's Overſættelſe af Biblen. Der er ogſaa ſat en ſærſkilt Fortale for enhver af de hellige Bøger, ſom St. Jerom har ſkrevet til dem, med en Tabelle paa Kapitlerne de indeholde; ſaaledes læſer man ved Begyndelſen af Geneſis: Incipit liber Bereſchit, ſeu liber Geneſeos. Det gamle Teſtaments Bøger ere ſatte i følgende Orden: De fem Moſes Bøger, Joſva, Dommerne, Ruth; de fire Bøger af Regnorum eller Kongerne, Job, Pſalmerne, Ordſprogene; Viisdommens Bog, Eccleſiaſtes, Eccleſiaſticus; to Bøger af Paralipomena eller Krønikerne, Propheterne, Nehemiah, Eſther, Tobit, Judith, de to Bøger af Maccabæerne. —— For det ny Teſtaments Bøger ſtaaer en almindelig Fortale, og Euſebius's Canoner; og ere ordnede ſom følger; De fire Evangeliſter, Apoſtlernes Gierninger ꝛc. St. Jakobs almindelige Epiſtel, St. Peders to almindelige Epiſtler, St. Johannes tre almindelige Epiſtler, St.

Judas

Judas Epiſtel, Aabenbaringen, og St. Povels Epiſtler i deres ſædvanlige Orden. Titlen man giver St. Johannes første Epiſtel er mærkværdig, Johannis Epiſtola ad Spartos. Man har givet forſkiellige Forklaringer af denne Titel. Nogle have tænkt at Spartos var iſteden for Sparſos; i hvilket Tilfælde St. Johannes vilde have ſkrevet (ſom St. Peder har giort i ſin første Epiſtel) til Udlændingerne adſpredte i forſkiellige Stæder: andre have indbildt ſig, at Spartos var det ſamme ſom Spartanos; men det er ikke rimeligt, at St. Johannes Epiſtel, der er ſtilet almindeligen, var tilegnet noget ſærſkilt Folk: andre igien have anmerket, at ved Spartos maae forſtaaes Parthos; og det er mærkværdigt, at ikke allene St. Auguſtin taler om en af St. Johannes Epiſtler tilegnet Partherne, og maae have havt den første Epiſtel i Sigte, ſaaſom han anfører adſkillige Steder af den; men at endog Poſidius, hans Diſcipel og Levnetsbeſkriver, anfører paa Liſten af denne Faders Skrifter, De Epiſtola Johannis ad Parthos Sermones decem. Det maae være ſkeet derved, at St. Auguſtin bemerkede, at St. Peders almindelige Epiſtel var tilſkrevet Indbyggerne af Pontus, Galatia, Cappadocia, Aſia og Bethynia, og denne lange Titel var forkortet til en almindelig det ſamme udtrykkende Benævnelſe, juſt den af Partherne. Herudover er det meget muligt, at den her omtalte Epiſtel er fra St. Auguſtinus Tider givet Titel af ad Parthos. —— Der bør desuden legges Merke til, at den Benævnelſe Parther betyder undertiden Perſianer, hvis Regiering fulgte deres. St. Johannes ſynes at have ſigtet til Perſernes Meeninger og Philoſophie ved den hyppige Brug af figurlige Udtryk tagne af Lys og Mørke. De to betydeligſte Meninger, ſom paaſtaae Læſemaaderne ad Sparſos eller ad Parthos maae forenes; thi Ordet Parthus betyder adſpredt: Scytico Setmone Parthi *exules* dicuntur, Juſtin. Lib. XLI. See ogſaa Journ. Litter. d'Allemagne, Tom. I. og Bibliotheque raiſonnée, Tom. XII. —— Det merkværdigſte ved dette Haandſkrift er, at det indeholder det omtviſtede Sted om de tre, ſom bære Vidnesbyrd, 1 Joh. V. 7. og 8., men anbragte i en forſkiellig Orden fra den, der findes i vore Bibler og i de ſeenere Haandſkrifter. Det 8de Vers er ſat for det 7de og det Ord paa Jorden er udeladt. Hele Stedet lyder ſaaledes: Quia tres ſunt,

ſunt, qui teſtimonium dant, ſpiritus & aqua & ſangvis, & hi tres unum ſunt; & tres ſunt, qui teſtimonium perhibent in coelo, pater, verbum & ſpiritus, & tres unum ſunt. — Udeladelſen af Ordene in terra er ganſke naturlig; thi førend Omſætningen af det 7de Vers, var det ikke nødvendigt at adſkille Vidnesbyrdene, og bemerke Forſkiellen mellem de himmelſke og jordiſke Vidnesbyrd. Og i Henſeende til diſſe Vers Ordning, er det rimeligt, at det omflyttede Vers var først ſat efter det ſom hørte til den originale Text; men efterat det nogen Tid var læſt i de offentlige Forſamlinger, er denne Slutning naturlig, at de af Ærbødighed have troet det anſtændigt, at ſætte de himmelſke Vidnesbyrd for de jordiſke, og paa denne Maade ere Verſene omflyttede. I Henſeende til denne Omflytning ſee det Nye Teſtamente af Mill og Wetſtein, L'Europe ſavant. Mai. 1718. og Biblioth. Ang. Tom. V. p. 317. — Til Haandſkriftet ere føiede adſkillige betydelige Efterretninger, og blant dem ere adſkillige Data anbragte i Kanten til at bevidne deres Authenticitet. Om dem giver Hr. Sennebier en ſærſkilt Efterretning. Blandingen af uncial og capital Bogſtaver, den jevnlige Forbindelſe af forſkiellige Ord, og hyppige Anbringen af h for Ord, ſom begynde af en Vocal, i ſær med s, foruden adſkillige andre Omſtændigheder, viſe at dette Haandſkrift ikke er yngre end fra det niende Aarhundrede. — Numer 99. af de latinſke Haandſkrifter er et Poem til Mahomeds Ære under følgende Titel: *Marii Philelphi* A. & J. U. Doctoris, Equitis Aurati, Poetæ Laureati, ac Comitis, de Vita, Rebusque geſtis Invictiſſimi Regis & Imperatoris, Clariſſimi *Mahometi*, Turcarum Principis. Dette merkværdige Poem har hidtil været ganſke ubekiendt, ſom man ſeer af et Brev fra Tiraboſchi, Bibliothekar i Modena, til Forfatteren, og desuden af det, denne lærde Mand har anmerket i hans ypperlige litterariſke Hiſtorie af Italien, Tom. V. p. 296. — Fortalen til Poemet, ſom er Proſa, er tilſkreven Mahomed af Othman Lillius Anconitanus, ſom har formaaet Marius Philelphus til at beſynge denne Erobrers Bedrifter. Hr. Sennebier giver en vidtløftig og intereſſant Efterretning om dette epiſke, eller rettere hiſtoriſke Poem. Det er deelt i fire Bøger eller Sange. I den første Bog beretter Poeten Mahomeds Hiſtorie fra hans Fødſel,

og

og Bogen ſluttes med det Forſæt, denne ſtore Anfører havde ſattet, at omſtøde det græſke Rige. Den anden begynder med en Beretning om Amuraths Død, Mahomeds Fader, Aaret 1451.; den indeholder en ſtor Mængde af intereſſante Hændelſer, ſom Forfatteren opregner, og endes med Conſtantins Død, og Conſtantinopels Erobring. Den tredie fortæller Conſtantins Hoveds Sendelſe til Sultanen af Babylon; Grækernes Overgivelſe; Thomas's og Demetrius's, Conſtantins Brødre, Stridigheder, ſom vare flygtede til Peloponneſus, denne Halvøes Overgivelſe til Mahomeds Vaaben; Erobringen af Kongeriget Colchos, Staden Trebiſond, Lesbos, Bosnien og Slavonien, og en Flaades Udruſtning til at angribe Venetianerne. Den fierde Bog indeholder Poetens Betragtninger om Rigernes Skiebne; med en Beſkrivelſe om Venetianernes Nederlag ved Mahomed, og en Opregnelſe af denne foretagende Mands Seiervindinger. — Man ſeer af dette Poem, at Mahomed hverken forſtod Latin, eller ſin Tids Videnſkaber; at Conſtantinopels Erobring var en Følge af Grækernes Uenighed, ſvage Forſvar, og falſke Sikkerhed; at denne Erobrer bragte Gallejerne over Land til Golfet af Cerathinum; man ſeer og her den Skræk, Mahomed havde indjaget hele Italien, malet med de meeſt levende Farver. Man finder desuden, ſiger Forfatteren, Omſtændighederne angaaende Indtagelſen af Moncaſtro, eller Bialogorod, i Beſſerabien; hvilken Stad blev forladt og opbrændt af Indbyggerne ved Mahomeds Nærmelſe. Hiſtorieſkriverne tale ikke om denne Tildragelſe, men i alt øvrigt ere deres Efterretninger overeensſtemmende med Philelphus's poetiſke Beretning. — Denne Poet var født i Conſtantinopel 1426.

❀ ❀ ❀

Subſcriptions-Plan.

Hr. Lodde har viiſt mig en af ham forfærdiget Overſættelſe af **Doctor Edward Youngs Natte-Tanker**, forsøget ved en ſtor Deel fornødne Anmerkninger og Forklaringer. Men han vil ikke overlade det til Trykken førend jeg finder saa mange Subſkribentere, at jeg kan baade anſtændigen betale hans Arbeide, saa og uden Tab beſtride de Omkoſtninger, som behøves til Trykken, hvilken jeg agter at beſørge i ſtor

Octav,

Octav, ſaavel paa godt hvidt Trykpapiir, ſom paa Skrivpapiir, ligeſom det maatte forlanges. Priſen, hvilken jeg ikke endnu kan beſtemme, ſkal blive billig, og ikke overgaae 2 Skilling Arket for det første Slags Papiir, og 3 Skilling for det ſidſte. Til den Ende indbyder jeg herved enhver, ſom vil befordre denne Udgave, at lade ſig tegne hos mig Underſkrevne, indtil førſtkommende Mikkelsdag, paa det jeg imidlertid kan forſkaffe det fornødne Papiir, og de langt fraliggende Velyndere maa have Tid til at mælde ſig. Kiøbenhavn, den 9de Maj 1780.

Gyldendal.

Trykfeil i No. 11.

Side 172. Linie 23. Bogtrykare Ar læs Bogtryckare Ar S. 27. ere og l. ere de og. S. 173. L. 6. f. E. τενευματι — thå: l. πνευματι — tjå: S. 174. L. 8. fullgiör l. fullgör. L. 21. Fride: l. Fried:. L. 29. i 22 Kap. l. i det 2 Kap. S. 175. L. 19. verwirt l. verwirf. L. 20. verlegtes l. verlegts. S. 176. L. 14. udſlettes: l. udſlettes e Wolches l. Wolchs l. Walches l. Walchs. L. 24. Friderich l. Friedrich. L. 27. Bahrdtiſchen l. Bahrdiſche.

I No. 17.

Side 267. L. 3. f. E. Semlerſke l. Semleriſke. Side 268. L. 9. Admunitiones l. Admonitiones. L. 14. poſteſt l. poteſt. L. 2. f. E. hoc l. hac. S. 269. L. 3. vellicaſſe l. vellicaſſe. — L. 6. f. E. Forſtillinger l. Foreſtillinger S. 270. L. 2. handlinger l. delinger. L. 11. Chriſtendommens l. Chriſtendomens. L. 2. f. E. Stockhol l. Stockholm. S. 271. L. 13. Buchhandlung l. Buchhandlungen L. 17. Haveri l. Havere. L. 27. σων l. ζων. L. 28. δε l. τ L. 30. χριστιανων l. χριστιανων. L. 31. ωνομαομενων l. ωνομασμενων. S. 272. L. 15. Skrif l. Skrift. L. 7. f. E Bind l. Bind L. 21. L. 2. f. E. חרכון l. זרמון L. 1. f. E. vergleichen l. verglichen.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 21.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 26de May 1780.

Rothes Udſigter over Menneſkets Beſtemmelſe. Fierde Udſigt. Det Chriſtne Syſtem. --- Reqvies ea certa laborum. Virgil. Æneid. Lib. III v. 393. Tilſkreven Hr. Peter Friederik Suhm, Kammer-Herre. 5 Ark i ſtor 8vo. Koſter 20 ß.

Hvad vi for kort Tid ſiden ſkrev om de foregaaende Udſigter, (ſee No. 18. af diſſe Efterretninger) gielder i alle Maader om denne. Nærværende indeholder Betragtninger over Guds Egenſkaber, over Synden og dens Følger, over Forſoningen og dens Nødvendighed; her er altſaa ikke endnu det chriſtne Syſtem i ſin Fuldſtændighed, men det mangende maa ventes i en følgende Udſigt. Af forældede og unøerlige Ord, hvor i vi hverken kan finde Eftertryk eller Zirlighed, vil vi anføre nogle:

S. 193. „ Dog vil jeg allenſtund med Troeſkab Sandhed ære o. ſ. v.

S. 194. „ Suhm! naar med ſamlet Hu du merkſom overveier
„ Hvad Qvædets (hvorfor ikke Sangens) Indhold er. o. ſ. v.

S. 199. „ Hans Væſen allenſtund ubrødeligen eens —
„ En ſkrekſom Mindelſe jeg her i Hiertet føler:
„ Jeg har, og Broder har med mig ſaa mangelund
„ Guds Villie beſtemt o. ſ. v.

S. 200. „ Skal være ſtundom ſaa, og ſtundom tvertimod.

S. 204. „ End hvo der meeſt har Vee i Hiertets allerinderſ
S. 207. „ Høit ſtiger op i mig en Røſt: den giennembæve
„ Mig heel, og Spending ſvar om Brøſt der
ſkaffe bør.
„ Ven! Broder! ſtands et Bluun, før du mi
Siungen haaner.
S. 209. „ En anden priſe vil et Dont for Verden gavnligt,
„ Han glemmer andet alt for Øieblikkets Dont.

For Kortheds Skyld ſætte vi her, uden at anføre Sidetal, følgende: ſynſk, aldevig, livelig, frydelig, huldelig fuldelig, ſødeligſt, ſkyndeligſt, ængſtligſt Hyl, barne ligſte Daarſkab, bedrend, dvalend, voxend, krydſend, flux, gridſk, høiner, Tvingſel, Adlelſe, Uſling, Krympling, Brøden min, Stemning den om Siæl Glied ſaa brat, Siels ſterke Høinelſer, Skylds Ge biet, vippet klippet Mynt. - - - Dog! vi vil ikke ſam menſkrive een heel Gloſebog. — Som Prøver paa Hr. For fatterens ydmyge og fredelige Tænkemaade anføre vi diſſ tvende Steder:

S. 206. „ Vee mig, om Kielenſkab og Frygt for Roes at tab
„ Fik lagt mig Tvingſel paa: og jeg, en Uſling da
„ Et Barn i Vid: en Nar: mig vilde tredſk frembugte,
„ Saa end Alſeeren jeg tænkte ſkuffelig.
„ Forviſt ſaa er mig ei om Siel: — og hvordan
Færden,
„ Ad den jeg færdedes, end var, og bliir fort
frem:
„ Saa dog for Menneſker; men meer for Gud Al
herren
„ Jeg ærlig kiende vil min uſle Værd. —"
S. 236. „ At ſpreede Damper bort, der mørkt for Sandhed
blaane:
„ At herliggiøre Gud, ſom jeg et Støv det kan:
„ At herliggiøre Troe, den eeneſte, der ſkaffer
„ Os giennemtænkte Fred i opvakt grublend Siel
„ Det var mit Maal: — Gud veed, jeg Tydde
hver har tegnet
„ Paa Bladet hen, og følt derved ſom ſødeſt Haab,
„ At Gudes, Frommes Siel jeg ſkulde Fred tilſiunge
„ Med Freden Kraft til Dyd: med Freden Chriſten
dom.
„ Met

„Men jeg: — den ringe jeg: — jeg stilte mig for Die,
„Hvordan Apostel selv, den Viismand, tog sin Gang,
„Naar hist til Christendom han vilde Hierter vinde:
„Han Skytten, Grækeren og Jøden Broder var.
„Bort fra sig stødte han det Hovmods leede Synden,
„At naar vi frem til Kamp for Troes Systemet staae,
„Vi da ei broderlig: — ei christelig vil færdes,
„Men Broderen vor Troe som trodse, bande paa;
„Og dette vil jeg ei: — Jeg vil den mindste synes
„For hvo der vandre vil med mig en Grublers Gang:
„Den Gang, at prøvt vi faae vor christne Troe og Lære:
„Nei aldrig Brødrene jeg Tanke trodser paa.
„Saa gierne Ord og Sprog jeg dem til Gunst vil blødne:
„Med Troes Systemets Grund jeg Biesag blander ei:
„Og vil kun Broderen fra Sandhed ei bortstræbe,
„O da jeg faaer ham vel mildt Biefald vundet af."

vor ønskeligt, om al Religions Striid førtes paa denne Maade!

β.

ndsbye-Præsten af Wakefield. En Fortælling, som han selv skal have skreven. Oversat af det Engelske ved Paul Danckel Bast, SSti Min. Candid. 370 S. i 8vo, foruden et Kobberstykke og et Ark Tilskrift og Indhold. Kiøbenhavn, 1779. Paa C. G. Prosts Forlag. Koster 4 Mk.

Isiens heede Klima gav dets Indbyggere en varm Indbildingskraft, heftige Lidenskaber, og et overnaturligt Hang l det Forunderlige og Besynderlige. Deres Handle- og Skrimaade, naturlige Følger deraf, fik altsaa et overnaturligt Sving. I virkelige Tildragelsers Fortælling tildrog sig liden Opmerksomhed, og man digtede for at behage. Sarazenerne ndtog Spanien, og indbragte med sig deres Religion, Vienskaber og Sæder. Til Forskiel paa Overvindernes Sprog aldte man de Indfødtes Romance. Sarazenerne meddeelte Spanierne deres opdigtede Historier. De bleve oversatte, g efter det Sprog de oversattes i, kaldtes de Romancer. Deraf har den største Deel af Europa ladet denne Fortællingsmaade beholde Navn af Romaner; men da den, som alle siens Produkter, er de koldere Europæer unaturlig, gav den Idenskabernes Løb en ny Vending, overstemte Indbildnings-

kraften, forstyrrede Forstanden og fordervede Villien. Her af kom Riddergeisten, der vanærede Europas fremfarne Da ge, og skiønt den med Tidens Smag har forandret sig, e dens Virkninger ei mindre skadelige, skiønt de have paatage sig en ny Maske. Fruentimmerne, den fælsommere, og til lige, som Doddridge siger, bedre og dydige Halvdeel af de menneskelige Kiøn, synes, naar de flittig vilde læse (og Ta skee vor artige Levemaade og forfinede Smag, de læse den gierne) at kunne giøre de fordum Dages Riddere Æren stri dig. Skulde en Cervantes opstaae blant os, troe vi det ikk skulde falde vanskeligt, at levere Stof til Heltinde Bedrifter ligesaa løierlige som Don Qvixotes mod Veirmøllen, Faar ne o. s. v., og der er ingen Tvivl om, at han jo, tilstrækkelige understøttet og vel pladseret, snart skulde see sig i Stand t at skrive en Donna Qvixotindes Levnet og Bedrifter.

Non meus hic sermo est, sed qvem præcepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassaqve Minerva.

Lad den gode Ofellus for en Deel have taget Feil, saa mege er dog vist: de almindelige Kierligheds-Romaner forvilde Begreberne om mange Formaal af den menneskelige Lykksalig hed. Man seer tillige heraf, at deres Fortieneste ikke er l den, der har brugt denne behagelige Fortællingsmaade til a opvække Følelse og Agt for Dyd og Sædelighed, Religion o Christendom, at afskrekke fra Laster, give fornuftige Lev Regler, advare mod Lasternes ligesaa farlige som fordervelig Følger, og vise en sædelig Vandels Fordeel, Lykkens Forar derlighed, og de jordiske Lykksaligheders Forfængelighed. T dette Slags fortiener nærværende at regnes, hvis Indhol forteligen er: Landsbye-Præsten af Wakefield eier saa mang Midler selv, at han kan uddeele sit Kalds Indkomster blan Fattige og Trængende. En Bankerot berøver ham alle har Midler, tilintetgiør hans ældste Søns Giftermaal med Fr ken Wilmot, nøder ham selv til at søge et bedre Kald (*)

(*) Endskiønt der staaer i det Engelske: a final Cure of fifte Pounds a year was offered me, og altsaa et ringere Ka end det han forlod, som indbragte ham 35 Pund aarl gen (see S. 13) havde vi dog ikke oversat (S. 21) bl et lidet Kald paa femten Pd. om Aaret tilbudet mig. S havde antaget, for at give Fortællingen Rimelighed, fisteen var en Trykfeil for fitty, og i Følge deraf, skrev

Hal

g sende sin Søn til London. Paa Veien til sit nye Embede om han i Selskab med en besynderlig Mand, der klædte sig ieget slet, ved Navn Burchell, som satter Godhed for hans ngste Datter Sophie. Hans Kirke-Patron er en Fruentim-ier-Forfører, som det og lykkedes at forføre Præstens ældste Datter Olivia. For at faae Efterretning om hendes Opholds-ed foretog Præsten sig selv at opsøge hende, men da han orgieves havde gaaet 70 Miile, vilde han vende hiem, men aldt i en Feber, der opholdt ham tre Uger i et Vertshuus. Efter bekommen Sundhed begav han sig paa Hiemreisen, og af uformodentligen sin Søns Kiereste, Frøken Wilmot, om med en forstilt Ligegyldighed spurgte om ham. Dagen erpaa overtalte Frøken Wilmot Præsten, at see en Comoedie dette er ikke uanstændigt for engelske Præster) og til deres ørste Forundring var den første Aktør, der lod sig see, hans Søn, der skulde have giort sin første Prøve; men ligesaa orundret og forskrækket som de, maatte han forlade Skue-Pladsen, og kunde ikke formaaes til igien at betræde den. an fortalte dem siden sine Hændelser, at han blant andet avde været Hr. Thornhills Selskabs-Cavailler, giennemreist olland, Frankrig og Italien, og var nu af Trang blevet ktør. Hr. Thronhill, som om en kort Tid skulde holde Bryllup med Frøken Wilmot. indfandt sig til samme Tid, rstilte sig, at han intet vidste af Præstens Datter, og for : vise sin Ædelmodighed forskaffede han sin Ven, Præstens Søn, en Fændriks Plads ved et Regiment, der skulde gaae l Vestindien. Præsten ilede nu noget mindre bekymret em; men førend han naaede det, fandt han sin beskiæm-ede Datter forladt og svagelig i en Kroe, og fik af hende : vide, at ingen anden end Thornhill var hendes Forfører, : han havde ladet sig vie til hende, og forskudt hende. ræsten tilgav hende den begangne Forseelse og med hende rtsatte Reisen; men det første han saae af sin Boelig var ag og Lue, da han kom nærmere og spurgte efter sine Smaa, arede hans Kone ham, de vare brændte, og hun selv vilde

Halvtresindstive; thi paa denne Maade har Præsten Aarsag til at flytte, da 50 Pd. St. ere bedre end 35. Af en fri og flydende Oversætter kunde man have ventet denne Usandsynlighed afhiulpet enten paa foreslagne eller en anden passende Maade.

døe med dem. Deres Skrig forkyndede, at de endnu ikk vare brændte. Præſten ſprang ind i Ilden, reddede dem men forbrændte ſin Arm. Neppe havde han faaet ſit Huus iſtandſat førend Thornhill indſandt ſig, og forlangte, ha vilde give ſin Tilladelſe til hans Bryllup med Frøken Wil mot. Han afſlog ham det med Foragt, og da han ikke kun de betale ſin Jordſkyld, lod Thornhill ham kaſte i Fængſel Den hele Familie fulgte med ham, for at være i Nærværel ſen, og en vis Jenkinſon, der nu ſad og forhen havde be draget Præſten for en Heſt, blev her hans Belgiærer. Thorn hill forlangte paa ny hans Tilladelſe til Giftermaalet, og d Jenkinſon ingen andre Udveie ſaae, indbildte han Præſten hun var død. Imidlertid blev hans anden Datter bortført og Moderen ophidſede Georg, ſom var blevet i Landet til a hevne Familiens Ære. Han udfordrede Thornhill, men Steden for ham mødte fire af hans Domeſtikker, af hvilk han blev grebet, efterat han havde ſaaret een af dem Præſten, der beſkieftigede ſig med at omvende ſine Medfan ger, blev opmerkſom ved at høre Raslen af Lænker, og ſtra derpaa ſaae han det var hans Søn, man indbragte. Thorn hill vilde forfølge ham efter Lovens Strenghed. Denne dø delige Sorg blev noget lindret derved, at Hr. Burchell kon med den yngſte Datter, ſom han havde reddet, dog var han Sorg alt for ſtor til, at han kunde fortie den. Efterat ha havde tilbudet Hr. Burchell ſin Datter til Belønning, ſon han afſlog, fordi han, efter eget Foregivende, ei kunde er nære hende, fortalte han ſin Søns Ulykke. Hr. Burchel lod ham komme. Han kom, men blev ſtaaende taus og for ſkrekket til Familiens Forundring; thi han kiendte Burchel fra den rette Side, ſom Parlementets Medlem. Endeliget afbrød William Thornhill, Burchells rette Navn, Taushe den med en majeſtætiſk Mine, irettesatte ham for hans For ſeelſe, og lovte ham Befrielſe om mueligt. Jenkinſon paa tog ſig at ſkaffe Sophies, Præſtens yngſte Datter, Bortfø rer til Veie, og efter Hr. Williams Caution tillod Arreſtfor vareren det. Hr. Thornhill indſandt ſig ſmilende, retfær diggiorde ſin Opførſel mod Præſtens Familie, og paaſtod in tet at ville give efter; men Jenkinſon, ſom indſandt ſig mel Sophies Bortfører, bragte ham ſnart paa andre Tanker, vi ſte, at den Tiener, ſom var udgivet for ſaaret, var ubeſka

dige

diget og havde efter Thornhills Befaling bortført Sophie, og hans egne Folk bevidnede Sagens Rigtighed. Frøken Wilmot, hvis Vei faldt giennem Byen, saae et af Præstens Børn, og blev af det ført til Faderen. Forundret fandt hun her sin tilkommende Brudgom Thornhill, der havde indbildt hende, at Præstens Søn var gift. Efterat hun havde faaet Sagernes rette Sammenhæng at vide, og Præstekonen fortalt hende hendes Søns oprigtige Kierlighed, modtog hun ham som sin Kiereste, da han løst af sine Lænker traade ind til dem. Jenkinson kom nu ogsaa med Olivia, som han med Præstekonens Tilladelse havde sagt død for Præsten, og beviste med et Kongebrev, at Thornhill var ægteviet til hende. Thornhill skulde have været kastet i Fængsel, men slap efter Præstens Forbøn, og Olivia, skiønt hun ikke strax tilgav ham, syntes dog ikke utilbøielig dertil. De øvrige Elskende faae hinanden. Hr. William skienker Jenkinson 500 Pund for sine beviste Tieneſter, og giftes med Præstens Naboes Datter. Præsten faaer sine ved Bankerotten tabte Midler igien, og vender glad tilbage til sin Meenighed, og nu, siger han til Slutningen, havde jeg intet paa denne Side Graven at ønske, alle mine Bekymringer vare forbi, og min Glæde uudsigelig. Og nu var der intet mere tilbage, end at min Taknemmelighed i Medgang skulde overgaae min Ydmyghed og Taalmodighed i Modgang. —— Hoved-Personernes Charakterer ere følgende: Præsten, en god, ærlig, jevn og lærd Mand, der lidet kiendte den store Verden. Dog synes følgende Tanke af ham noget besynderlig og sær: Saaledes levede vi nogle Aar et roligt og lykkeligt Liv, naar jeg undtager disse smaa Tugtelser, som Forsynet undertiden hiemsøger os med, for at lære os at sætte des større Priis paa dets Gaver. Min Frugthauge blev ofte udplyndret af Skoledrengene, og min Kones Pandekager stiaalne af Katten og Børnene. At hiemsøges af saadanne Tugtelser, og deraf lære Forsynets Bestyrelse, hvilke Lærdomme? Side 366 giør Hr. Bast Præsten til en overordentlig Mand. Om Aftenen, da han kom fra Fængslet, sov han uforstyrret til om Morgenen; næste Dag tog hans Søn ham paa Sengen, og saasnart han var paaklæd begav han sig til Selskabet, og dog siges: For at berede dem til Vielsen, forelæste jeg dem to Prækener og en Afhandling, som jeg til denne

Forretning selv havde skrevet. I read them two homilies and a thesis of my own composing, in order to prepare them. Heraf sees ikke, at de vare skrevne til denne Forretning. —— Præstekonen, et vel opdraget Landsbye-Fruentimmer, der vel forstod sin Hushholding, i øvrigt eenfoldig. Endskiønt hun selv havde formaaet sin Søn til at udfordre Thornhill imod Lovene, siger hun selv til hans Undskyldning S. 337: „Jeg haaber den gode William vil beskytte os; „ thi min Søn er saa uskyldig, som et Barn; og jeg er „ overviist om, at han aldrig har fornærmet noget Menne„ ske." —— Olivia ønskede sig mange Elskere og var ofte tvungen, fordi hun havde for stor Lyst til at behage, og, skiønt forført, viste hun Høiagtelse for Dyden, hun var ei heller uvittig, her er een af hendes Arier:

Naar en uskyldig Pige engang falder,
Forført, bedraget af en trolvs Ven;
Om hun al Verden da om Hielp paakalder,
Hvo skaffer hende dog sin Dyd igien?
Den Hielp, Fortvivlelsen skal hende byde,
Om hun vil Ende paa sin Jammer see,
Og lade Elskeren sin Synd fortryde
Med Helved-Angst, kun eene er at døe.

Sophie ønskede ikkun at være en Viis, og skiulte endog sine Fortrin, for ikke at fornærme. —— Georg er vittig, ikke ulærd, trohiertig, uforsagt i Modgang, og ædelmodig. —— Burchell, eller som hans rette Navn var, William Thornhill, en dybsindig Philosoph, der ingen Ting lader sig være for besværligt, for at erlange Menneske-Kundskab. Han havde længe baaret Godhed for Sophie, og dog havde han aldrig udladt sig tydeligere end med disse Ord: „Jeg har „ endnu aldrig kiendt et Fruentimmer, som jo har været for „ skrøbelig til at finde Fottieneſter hos en Mand, der er fat„ tig." —— Thornhill et afskyeligt Menneske, der allene stræber at fornøie sine kiødelige Lyster. Et Træk S. 349 kan tilstrækkeligen vise hans nedrige Siel. Esterat man havde overbeviist ham om alle hans Nederdrægtigheder og Forbrydelser, siger han: „Jeg seer nok, at jeg ingen Ret kan „ vente mig her, men jeg har foresat mig, at forskaffe mig „ den selv. De maa vide, min Herre! vendende sig til „ Hr. William (han havde levet paa hans Regning hidtil)

„ at

„ at jeg ikke, som en afhængig Usling (et nydeligt Ord) læn-
„ ger trygler om deres Bevaagenhed. Nei, den foragter
„ jeg kun. Ingen kan tage Frøken Wilmots Midler fra
„ mig, hvilke, Tak være hendes Faders Vindskibelighed,
„ ere temmelig anseelige. Kontrakten og Forskrivningen paa
„ hendes Midler ere undertegnede, og ganske sikre i min For-
„ varing. Det var hendes Penge, og ikke hendes Person,
„ som bevægede mig til at tragte efter dette Partie; og da
„ jeg er Eier af det eene, saa maa enhver, der har Lyst,
„ gierne tage det andet.“ —— Frøken Wilmot en dydig, from, uskyldig og erkiendtlig Pige. —— Jenkinson, en forslagen Mand, der gior Ont og Got, eftersom han har Fordeel deraf. —— Disse Charakterers gode Udførsel, gior de ypperlige Lærdommes Læsning, som Bogen indeholder, behagelig og underholdende. —— Nok en Prøve paa Præstens Charakter og Tænkemaade, som er tagen af en Præken, han holdt til sine Medfanger. Blant andet siger han: Menneskket har anraabt Philosophien om sin venskabelige Hielp, og Himlen, som saae dens Uformuenhed til at trøste ham, har des Aarsag sendt ham Religionen til Bistand. Philosophiens Trøstegrunde ere meget underholdende, men ofte falske. Den fortæller os, at Livet selv er fuldt af Husvalelse og Trøst, naar vi kun ville betiene os deraf: og paa den anden Side, at, om endskiønt vi møde uundgaaelige Elendigheder, saa varer Livet kun kort, og de vil snart være forbi. Saaledes nedbryde disse to Trøstegrunde hinanden selv indbyrdes; thi, dersom Livet er Trøstens Sæde, saa er dets Korthed en Ulykke, og dersom det er langt, saa bliver vor Elendighed derved forlænget. Saaledes er altsaa Philosophien svag; naar Religionen derimod trøster i en kraftigere Tone. Menneskket, siger den os, er sat her i Livet, for at danne og beqvemgiøre sin Siel til en anden Verden. Naar den dydige Mand forlader sit Legeme, og bliver en forherliget Aand, saa vil han finde, at han allerede her paa Jorden har bygget sig en Himmel fuld af Lyksalighed; da derimod den Udydige, som har ladet sig lemlæste og besudle af Lasterne, haster med Forfærdelse fra sit Legem, og finder, at han selv har fremskyndet Himlens Hevn over sig. Des Aarsag maa vi i alle Livets Tilfælde holde os til Religionen, som vor sandeste Trøst; thi, dersom vi allerede ere lykkelige, saa er det jo en

fortryllende Tanke, at vi kunne giøre denne Lykſalighed evigvarende; og derſom vi ere ulykkelige, ſaa er det jo en ſtor Huſvalelſe, at vi vide, at der er et Sted, ſom giver Lindring og Hvile. Saaledes forjætter Religionen den Lykkelige ſit Godes Vedligeholdelſe, og den Elendige Frelſe fra ſit Onde. Men endſkiønt Religionen udſtrækker ſin velgiørende Haand til alle Mennesker, ſaa har den dog i ſær lovet den Ulykkelige Belønning; den Syge, den Nøgne, den Huusvilde, den Korsdragende, og den Fangne finder beſtandig i den Hellige Skrift de trøſterigeſte Løfter. Vor Religions Stifter erklærer ſig overalt ſom de Ulykkeliges Ven, og handler ikke ſom de falſke Mennesker i denne Verden, men vender ſig med alle ſine kierlige Tilbud til den Elendige. Tankeløſe **Skabninger** (dette Ord bør udelukkes) have dadlet dette ſom Partiſkhed, ſom et Fortrin, der nydes uden at have fortient det. Men de glemme ganſke, at det ikke engang ſtaaer i Himlens Magt at giøre den evige Salighed til ſaa betydelig en Gave for de Lykkelige, ſom for de Elendige. For de førſte er Evigheden kun en enkelt Velgierning, ſaaſom den i det Høieſte kun forøger, hvad de allerede eie. For de ſidſte er det derimod en dobbelt Fordeel, ſaaſom den baade formindſker deres Smerte her, og belønner dem med himmelſk Lykſalighed hiſſet. —— Kunde Bogen ikke faaes til Kiøbs, afſkrev vi viſt meer, temmelig forvisſede om vore Læſeres Bifald. —— Endeligen bør vi efter Skik og Brug tale et Par Ord om Overſættelſen. Havde Hr. Baſt, der ved denne fri og flydende Overſættelſe har giort ſig fortient af det læſende Publikum, mindre ſøgt at behage, ſkulde han have behaget mere. Hertil regne vi hans Tverſtræger, ofte ikke ſat paa det beſte Sted; hertil hans unødvendige Omſkrivninger: Dagen kom, ſiger Britten; Hr. Baſt: den ſtore, den høitidelige Dag kom. Britten: de bleve dræbte; Hr. Baſt: en Lynildſtraale dræbte dem. Ikke vide vi om vi hertil ſkulde regne nogle Ord: Mishændelſer, overbetale, var' og nogle faa andre. Ved et nyt Oplag vil Hr. Baſt finde endeel Ord at rette: S. 37: ældſte Sønner, youngeſt boys. Brodert, laced, galonert. Ulykkelig, broken. Olivia vilde males ſom en Amazone, ſiddende paa en Blomſter-Bænk, med en grøn Joſeph paa; vi havde overſat i en Ride- eller Jagthabit. Dog vi vil ikke afſkrive flere, da vi ere forvisſede om, Hr. Baſt vel ſkal vide at finde dem ved et nyt Oplag.

Lon-

London.

Sketches from Nature, taken, and coloured, in a Jorney to Margate. Published from the original Designs, By George Keate, Esq. 2 Vols. Small 8vo sewed. Dodsley 1779.

Yorick har som Forfatter efterladt sig mange Frillebørn, men ingen, der med større Ret kan gisre Paastand paa en ægte Fødsel af denne besynderlige og berømte Forfatter, end Hr. Keate; man erkiender derfor med en besynderlig Fornøielse Faderens Ansigtstræk i Sønnen. I denne behagelige følsomme Reise forekommer meget underholdende, intet, som kan stede en sund Smag og Forstand; en stor Mængde forskiellige interessante Scener, og ingen, som paa nogen Maade sigter til at fornærme Sædelæren. Den, som kan igiennemlæse disse Blade, uden at føle sig selv forbedret derved, maae enten besidde en alt for ophøiet Siel, eller alt for fordærvet til at forbedres paa denne Maade. Hr. Keate er ikke en af de geographiske Reisende, ei heller jager han efter Oldsager og Malerier. Hans Diemeed er ikke at tilfredsstille den efterforskende Vittighed med rare Tings Beskrivelse; hans Formaal er Hiertet: Føleevnen vil blive sat i Bevægelse, skiønt Nysgierrigheden ikke tilfredsstilles. —— Læsere i Almindelighed, saavel som Recensenter af Professión ere altid rede til at sige deres Mening om enhver Bog, de igiennemlæse; det er derfor billigt, at Forfattere tilstaaes samme Frihed i Henseende til deres Læsere. Overeensstemmende hermed har Hr. Keate tilstadt sig en Beskrivelse af de forskiellige Læseres Charakterer og Forfatning i et Kapitel, som han kalder Læsernes Speil, og deler dem i følgende Klasser: superficielle, arbeidsløse, søvnige, knarvorne, redelige og giettende Læsere. Jeg vil, siger han, ikke undgaae Omdømme, fordi jeg har udelukt lærde Læsere, til hvilken saa mange Fortaler og Tilskrifter udtrykkeligen ere skrevne; men det var ikkun den Tid, da faa besadde Lærdom. I denne Alder, der er saa beriget ved Pressens Oversømmelser, forudsætter enhver For. s, at alle hans Læsere ere lærde; ei heller vil en Titel, hvorved ens egen Gyldighed kunde blive undersøgt, gisres nogen stridig. —— En superficiel Læser er den, som ikke finder Leilighed eller Lyst til meer Litteratur, end han kan indtage ved Frokosten,

kosten, eller medens hans Haarskiærer bringer hans Haar i Orden. Fornøiet med Udtog af Aviser, Magaziner, Journaler o. s. v. læser han kun Titlerne og Indholden, legger dertil Domme, stiaalne fra dem, som see dybere Bøger, og ansees i Selskaber og ved Theebordene for en vel belæst Mand. —— Den arbeidsløse Læser er det Modsatte af forrige. Han er en flittig Læser af smaae Bind, men læser uden Orden og Hensigt, og forskaffer sig ikke Kundskab; Tidsfordriv er hans Formaal. —— Han er i en vis Forstand af det lykkeligste Slags; thi han staaer ingen Fare for nogen Tid at faae udlæst, da saa mange Mennesker dagligen blive anvendte til at vedligeholde hans Fornøielse, med falske Nyheder; smaa Historier, der giør ham bekiendt med Optrækkernes Konster; Efterretninger om Skiøger; Anekdoter om Fruentimre af Stand, og Stimænds Levnet. —— Den søvnige Læser er en Mand af et sløvt og slapt Temperament paa Legem og Siel. Han tager en Bog, naar han ikke kan giøre andet, hænger over den, til den falder ham af Haanden; eller kommer han virkeligen ved gientagne Forsøg til Enden af Bogen, har han giennemvandret den mellem Soven og Vaagen, saa han ofte selv er tvivlsom, om han har læst den eller ikke. Man seer aldrig noget af Geniets Arbeider paa hans Hylder, de ere af en alt for ophidsende Natur, og vilde tilintetgiøre hans Forsæt; men en Mangfoldighed af søvnvirkende Afhandlinger, under de forskiellige Titler af Journaler, Anmerkninger, Stridsskrifter, og metaphysiske Dissertationer. —— En af mine gamle Paarørende, som døde en Martyr af Podagra, pleiede, naar han sad i sine Studeringer, at sætte Pris paa sine Bøger, ikke efter den Fornøielse, men efter den gode Slummer, de forskaffe ham. —— Denne, Fætter, sagde han (pegende rundt om i Værelset med sin Krykke) denne er en Forfatter — denne en Dosisgiver — hver tyve Blade af denne ypperlige Skribent er ligesaa styrkende som et Glas Valmue-Vand. —— Jeg troer, jeg var næsten tre Maaneder om at sove igiennem hint store Bind; — og denne lille Adelsmand, paa den mellemste Hylde, skylder jeg to Nætters forundringsværdige Roe, da en Kridsteen dannede sig i min Taae. —— Men mine mest agtede Venner er den Samling af Bøger ved Siden af min Lodbænk. —— Jeg kalder dem min store Sovedrik, og til et Tegn paa Høiagtelse

telse ligger min Flonels Nathue almindeligen paa dem. —— Nu jeg er heel frygtsom for, at naar disse Udkast efter Naturen skal see Lyset, vil den halve Deel af mine Læsere staae paa Nysgierrigheds yderste Grene, for at vide sidst omtalte Bøgers Titel; men som der efter min Forhaabning, ikke findes et Stænk af et ont Hierte i min Afhandling, erklærer jeg offentligen, at Hemmeligheden skal døe med mig. —— En Knarvoren Læser er sammensat af Indbildning og Brantevorenhed. Han dadler Plan, Udarbeidning eller Fuldførelse af enhver Piece, som falder ham i Hænderne. —— Faa have tilstrækkelige Fortieneſter til at afvinge ham hans Bifald — han maatte heller tie, end berømme, da han finder sin største Fornøielse i at opdage Feil. —— En saadan Mand er et Formaal for Medlidenhed; thi i de menneskelige Arbeiders ufuldkomne Tilstand, maae han tilbringe sin Tid høist elendig! — Men lad os overlevere ham til den haarde Skiebne aldrig at blive fornøiet: — for at modsette hans Galde en Modgift, vil vi beskue den fremkommende redelige Læser. —— Elskværdige Aand! — i dig seer jeg Adelsmanden — den Lærde — den sande Kritiker — seen til at fordømme —— begierlig at rose! —— Overbeviist om, ved hvilke steile Trin fortrinlig Ypperlighed opnaaes, ynder din ædle Siel enhver Geniets Bestræbelse, og uvillig fordømmer hvad din sunde Forstand ikke kan bifalde. —— Men redelige Læser! din Charakter er lykkeligere malet af en meget berømt Skribent; ved at anføre disse Linier kan jeg ikke lade Leiligheden fare at sige: at de ligesaa nøiagtigen beskrive hans egen Elskværdighed.

Yes; they whom candor and true taste inspire,
Blame not with half the passion they admire;
Each little blemish with regret descry',
But mark the beauties with a raptur'd eye.

Virkeligen; de, som besidde Redelighed og sund Smag, laste ikke med halv den Lyst, de beundre; enhver liden Plet blive de fortrydeligen vaer, men udmerke Skiønhederne med et henrykt Øie. —— Den giettende Læser slutter Troppen; — ved at tale om ham ønsker jeg at blive forstaaet som indskrænkende mine Anmerkninger allene til den giettende Kritik. —— Han er, eller skulde være, en forstandig Mand, som udøver sin Retsindighed mod afdøde Skribentere, ved at opklare

klare Steder, han forudsætter, de have efterladt mørke, og fortolker dem ved hans egne Begreber — opdager Skiønheder, hvor Forfatteren maaskee ikke forestillede sig nogen, og udleder Meninger, han venteligen aldrig havde i Sigte. — En berømt Professor ved Universitetet i Halle, melder i Fortalen til de tre Supplement-Bind af hans Commentairer, trykte i Folio i Leipzig, at det var hans bestandige Skik, medens han var beskiæftiget med dette udarbeidede Skrift, at overveie sit Æmne i Lænestolen, til han uformerkt faldt i Søvn: — I denne Tid, siger han, fandt jeg bestandigen, at mine Tanker ordnede sig selv efter Materien og Foredragsmaaden, og naar jeg vognede, var jeg bequem til mere lykkeligen at fortsætte mine Arbeider. — Jeg ønsker, at denne agtværdige Kritikers Exempel ikke maae have for megen Indflydelse paa tilkommende Commentatorer; nogle af dem, vælgende Professorens Sove-Stol, uden at besidde hans Konst at reise sig fra den med en opklaret Hierne, have ikke allevegne tilstrekkeligen skilt deres Drømme fra deres Materie.

Margate med alle dets omliggende behagelige Forandringer af Land og Søe, kunde ei andet end forskaffe denne betragtende Reisendes virksomme Siel meget Arbeide; blant andre treffende Tanker, kan disse om at dræbe Tiden tiene til en Prøve: At dræbe Tiden min kiere Madame, er en alvorlig Forretning. — Enhver taler om det som en let Sag; men vil De troe hvad jeg fortæller Dem, alle Hercules's Arbeider vare et Fluestik mod det; — thi Tiden kan ikke dræbes; — den er just en saadan Ting som Polyperne, eller (thi jeg hader en Lignelse som ikke ligger under min Albue) just lig en af Søe-Anemonerne, som findes paa Margates Klipper, som skiønt De skærer dem paa Langs, paa Tvers, over Enden, paa Kanten, eller paa hvad Maade De behager, bliver dog enhver adskilt Deel et fuldkomment Heelt, og Moder-Dyret ligesaa fuldkomment som forhen. — Saaledes naar De have tilbagelagt af Tiden Dage, og Uger, og Maaneder, og Aar, fremspire umiddelbare i deres Sted nye Dage, og Uger, og Maaneder, og Aar, og denne hastige Paafølgen vil evig vedblive. — Er min Lignelse god til nogen Ting, er Tiden, i Hensigt til dem, udødelig, og derfor kan den ei heller dræbes. — Naar vi forurolige af

en

en uovervindelig Modstander, er det en vis Regel at vinde ham til vor Fordeel. —— Desuden, Madame, vil Deres ømme Hierte aldrig opvække det Ønske i Dem, at ødelegge nogen Ting. —— De behøver ikke at dræbe Tiden. De ønsker ikkun at forekomme dens Plager, og der er tusende Veie, paa hvilke De kan giøre den til deres Ven. —— Det er ikke mod Siele, der ere sysselsatte med det huuslige Livs Adspredelser, eller beskiæftigede med deres Embeds og Haandterings Pligter, Tiden sover Fiendskab; —— den angriber allene den Dovne, den Ørkesløse, og saadanne, som Overflødighed og Overdaadighed have udmarvet. — Vi ere alle naturligen skabte til Arbeide; og om saadanne, som ved Lykken ere satte paa hin Side af Arbeider, Mangler og Bekymringer, som Mængden af det menneskelige Kiøn er dømt til at føle, vilde dyrke de mange frugtbare øde Marker, der ligge dem for Fødderne, skulde de aldrig mangle Forretninger at vende tilbage til i deres ledige Timer; ei heller nødes til at vanke Verden rundt med et vansmægtende Ansigt, og leve af de offentlige Forlystelsers elendige Almisse. —— De, som have adskillig Tilflugt hos dem selv, føle den Sielens Uafhængighed, som alle maae attraae, ei heller veed de sig selv skyldig i, at have forødt Tiden; de møde dens Komme med Glæde, og beklage kun den Hastighed, med hvilken den synes at stiele sig fra dem. — De, som ere saaledes sindede, vil altid befindes at være de lykkeligste; —— Munterhed er den naturlig Følge af Arbeide, og Mennesket det eneste Væsen, vi kiende i Skabningen, hvilket Tiden forekommer ofte besværlig. — For hvor mange Aarhundrede nødte St. Peders Efterkommere alle Europas Regentere at ride efter dem! —— redte dem Bakke op, og Bakke ned, over det ujevne og jevne, ligesom de fandt for got at vise Vei; — thi deres Helligheder reed altid i en Tversadel paa en Esel, og antog en god Deel af Dyrets Tilbøieligheder, som bar dem. —— Vor Henrik den Ottende var een af de første, som offentligen gav sig i Trette med Tversadelen, besluttede at ride for sig selv, og uafhængende; Engelland har siden altid følt disse Fordele. Da vi ere ligesaavel i Stand til, som Paven, at ride forrest, og binde Tiden bag paa Sadlen, hvilket den virksomme, den redelige, den dydige giør, kan vi med mere Ufeilbarhed, end den romerske Stol nogensinde besad, paa-

staae,

ſtaae, at vi have Tiden under vor Commando; og enhver Ting, ſom møder os, indtager og fornøier. —— Men leve vi paa Tidens Naade, blivende bag efter, trækkes vi til enhver Side, den behager at føre os, —— Tømmen er faldet os af Hænderne, og Livets hele Reiſe bliver kiedſommelig og ubehagelig. —— Dette er ikkun et Vink i forbigaaende, og mine Læſere beholde fuldkommen Frihed at ride hvad Vei, dem ſynes beſt. —— Forfatterens gudelige Bøn om Sundhed, Menneſkets Beſte, men i Sundheds Dage mindſt agtede, Gave, vil vi endnu anføre. —— Hvor ſød er din Tilbagekomſt, o Sundhed, du roſenrøde Cherub! —— min Siel ſpringer forud for at møde dig, hvis ſande Værdie ved Fraværelſe allene kan røre os! —— Naar du kommer med Helbred paa dine Vinger; naar enhver Deel, og Nerve, og Aare, ere lydagtige til deres Pligt; og naar den ſammenſatte Maſkine er i en ſaa fuldkommen overeensſtemmende Orden, at den ikke fornemmer, vi have nogen Deel, eller Nerve, eller Aare, ſom tilhører os, hvor ſødt modtager da Sielen Fornøielſer fra enhver af Sandſernes Indløb! —— Mit Livets Gud! ſom tæller mine Dage, rør mig at møde med Taknemmelighed, eller Taalmodighed, det Gode, eller Onde, ſom Tidens Ebbe og Flod bringer med ſig! men ſkil mig aldrig fra de Siele, ſom have været min Tilværelſes elſkede Selſkaber, ſom have forgyldt enhver Ting rundt om mig! —— at jeg maae vedblive med Henrykkelſe at beſkue Naturens uudtømmelige Bog, ſom er oplukt for mig; paa enhver Side af hvilken den almægtige Haands Indtryk er kiendelig.

Paris.

Caji Plinii Secundi Hiſtoriæ naturalis XXXVII Libri, quos recenſuit & notis illuſtravit Gabriel Brotier. 1779. 6 Vol. 12mo.

Denne lærde Udgiver gav for nogen Tid ſiden en Prøve af ſin Smag og kritiſke Fortieneſter ved Udgaven af Tacitus. Denne Udgave af Plinius indeholder omtrent 2000 Rettelſer, ſom have undgaaet Harduins lærde Underſøgelſer og Skarpſindighed.

Trykfeil i No. 20.

Side 313. L. 2. Overſkum læs Overſkuen.

No. 22.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 2den Junii 1780.

Dauphins Liv og Levnet, Faderen til Ludvig den 16de, beſkrevet efter bekomne Efterretninger fra Hoffet, og overleveret Kongen og den Kongel. Familie ved Abbed Proyart, og overſat af det Franſke af Johanna Maria Gamſt Sal. Veydes. 451 S. i 8vo, foruden et Ark Tilſkrift og Forerindringer. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos M. Hallager. Koſter 3 Mk.

Ariſtobul, ſiger Lucian, havde ſkrevet en Bog om Alexanders Strid med Porus, og forelæſte ham den; thi han roede at erhverve ſig Kongens høieſte Naade, fordi han have paalyvet ham adſkillige tagne Foretagender, og paa Sandedens Bekoſtning overſtemt den hele Beſkrivelſe: men Konen rev ham Bogen af Haanden, kaſtede den i Floden Hydaper, hvorpaa han ſeilede, og tillagde, ſaaledes burde dehandles, Ariſtobul, ſom har paataget dig den Strid for nig, og med Kaſteſpyd dræber Elephanter. Havde Ludvig efundet ſig paa Seine, da han modtog ſin Faders Liv og evnet, ſkulde han uden al Tvivl ikke have handlet ilde, om an havde fulgt Alexanders Exempel. Hr. Proyart er langt ra ingen Hiſtorieſkriver. Hans hele Berømmelſe er udtømt, naar ham gives Navn af en ſmagløs Panegyriſt. Man limter virkeligen, at Dauphin har været godgiørende, ædelmodig og gudfrygtig; men han ſkal og være Helt, Statsmand og Lærd; hvilket han enten ikke har været, eller ſom

vi med Grund formode, Hr. Abbeden ikke har forstaaet a sætte i et tilstrækkeligt Lys.

I Slaget ved Fontenoi er han en blot Tilskuer, og i Lystleiren ved Campiegne seer man ham anføre, men han aflægger ingen Prøver paa Indsigt i Krigskunsten. Robert Damiens afskyelige Foretagende mod Kongens Person den 5te Januar. 1757. skal have givet Dauphin Leilighed til at vise sin Statsklogskab paa en Maade, som ikke efterlader sig nogen Tvivl om Printsens dybe Indsigter i dette Fag. Men lad os see, hvad han gjorde? Kongen udnævnte ham til at beklæde sin Plads i Konseilet. Embedsmændene, saa kaldes de i Oversættelsen, af Parlamentets Overkammer, indfandt sig strax; de andre havde taget deres Afskeed. „Kongen sendte dem til Printsen, for at imodtage hans Ordre. Da de havde faaet Audience hos ham, forestillede de ham den Sorg, hvormed dette Tilfælde havde overvældet Øvrigheden, og bade ham ydmygeligen, at denne Misdæder, som var i Slots-Præsidentens Magt, maatte overleveres i Parlamentets Hænder, og at det maatte blive dem tilladt, som havde taget deres Afskeed, at være tilstede ved Sagens Undersøgning.“ Printsen svarede: „At Misdæderen var i gode og redelige Hænder. Til det andet svarede han, at de Øvrigheds-Personer, som havde taget deres Afskeed, kunde ikke forrette de Embeder, som de havde skilt sig ved, og at tillade dem igien at afsige Dom i denne Sag var af alt for stor en Vigtighed til at Kongen jo selv maatte afgiøre det. I det øvrige, føiede han til, er Hans Majestæt, Guld være lovet, uden Fare, og skal snart være i Stand til selv at lade sig underrette om det altsammen.“ Dette er det, som Hr. Proyart udskriger for unegtelige Prøver paa dybe Indsigter, og for at bestyrke sin Dom, lægger han til: Kongen bevilgede ikkun Parlamentet deres første Begiering. Skiønt alt for kortsynede til at indsee Bevisets Gyldighed, begribe vi dog, at en Fader ikke burde beskæmme sin Søn, om han endog havde taget Feil.

Men vi vil og see, hvorledes Hr. Proyart lader Printsen optræde som Lærd. Vel findes her endeel got anført af Printsens saa kaldte Skrifter; men det er tillige unegteligt, at det er en blot Umuelighed, med Vished at kunde sige: dette er Printsens. At Lærernes Aand derimod hviler over

den

•

)en ſtørſte Deel, kan man, uden at forſynde ſig imod Rime=igheds=Regler, gierne antage; thi de her indførte Breve af Printſen give virkeligen Anledning til at ſlutte ſaaledes. Af e trende Planer, Hr. Abbeden tillægger Dauphin, anføre vi en ſidſte, ſom den findes S. 151. „Efterat have under=ſøgt de forſkiellige Materier, ſom angaae den offentlige Re=iering, beflittede Dauphin ſig paa at bringe dem i Orden, or at danne ſin Regierings=Plan. Han arbeidede paa dette Verk, da Døden berøvede os ham. Han deelte det i trende Deele. Her er Titelen paa Materierne. I. Deel. Om Re=gion, Raad, Miniſtrerne, Retten, Domſtolen, Sager. I Deel. Om Finanſerne, Fornødenheden af Skatters Paa=eggelſe (Paalæg) Krig, Hielpetropper, Fred, Søevæſenet, oſſet, Belønninger, Gavmildhed, Gierrighed, Forraad f Ting (meget beſtemt). III. Deel. Om Politie, Handel, overflødighed, (er det ikke Forraad af Ting?) Privilegier, ilvorlighed, Taalmodighed, Foreſtillinger, Venner, Ynd=nge, Fornøielſer, Frihed, Selſkab." Og i en tilføiet ote findes endnu: „Jeg kan ikke undlade her at henvise ine Læſere til et Verk, ſom nyligen er bleven bekiendtgiort ter Kongelig Befalning. Denne Afhandling om Statskun=en, ſom fører Titel af Fyrſternes Pligter, er M. Moreaus rbeide, i Henſeende til Fuldbyrdelſen, men Dauphins, i enſeende til Planen og Hensigten. Forfatteren ſelv giør g en Ære af at tilſtaae det. Denne Printſes Forſtand ſees aturligen (hvilket ſyndigt myſtiſk Udtryk?) deri overalt. ans Grundregler til Regieringens Form ere deri udviklede ed ſaa megen Indſigt og Sandhed, at man paa hver Side oer at høre Printſen ſelv at tale. Naar man har læſt dette erk, veed man ikke hvilket man meeſt ſkal beundre (vi for or Deel beundre Hr. Proyarts dumme Smigrerier) enten auphins dybe Viisdom, den lærde Samler af diſſe Grund=gler, hans Indſigter, eller Monarkens Ædelmodighed, m ikke frygter for at lade komme en Afhandling i Folkets ænder, angaaende hans Pligter, ligeſom en Borgen for n Troſkab, hvormed han vil opfylde dem." Hvo kan nu age Dauphins Lærdom i Tvivl? Til Overflod er her endnu Prøve. Een af Dauphins Lovtalere havde været ufor=ammet nok til at tillægge Printſen en Brevveksling med æſident Montesquieu, hvilken Beſkyldning Hr. Abbeden

afværdiger ret eftertrykkeligen, og for at give Sagen et maj ſtætiſkere Udſeende bringes Dauphins Gemalinde med i Spi let. „S. 254. Foruden andet var Printſeſſen misfornøi med, at Taleren søger at henføre Dauphin til den Klaſſe Menneſker, ſom han ſin hele Levetid aldrig havde nogen Ove eenſtemmelſe med i Tænkemaade, og foreſtiller ham ganſ ſyſſelſat med at udvikle det, ſom han kalder Sæden til de philoſophiſke Forſtand, ſom følger Tingenes Kilde, med ſammenføre, (vi have ikke Originalen ved Haanden) Syſt mer, tvinge Vildfarelſer, begribe ſtore Slutninger, at ſe de et Dækſaft ind i Lovenes forvirrede Beblandelſe, at udbr ge midt iblant Tingenes Sammenſtøden og Modſtand d ſtørſte Sum af Lykſalighed; med et Ord, ikke at lade and af denne Printſes Dyder gielde, end de ſælſkabelige; ha Forſtand, hans Velgiørenhed, hans Menneſke-Kierligh ſom efter Talerens Meening, ere de ſtørſte af alle Dyder. - Endnu ſlettere fandt Printſeſſen dette, at Taleren havde vet Forfatteren af Eſprit des Loix Plads i Dauphins Be ſkab, og at han havde troet Brevvexling imellem dem, ſo aldrig havde Sted. Denne Prints, havde gierne baa Samtaler og Brevvexling med lærde Folk, det er ſandt; m aldrig med dem, hvis Tænkemaade eller Opførſel var u raabt, eller blot tvetydig. Hans egen Tilbøielighed, li ſaa vel ſom Frygt for at ære dem i Folkets Øine, hindre ham fra al Slags Omgang med dem. Og hvad Præſide Montesquieu er angaaende; da er dette det ſande, eſ Printſeſſens egen Beretning, at ſaaſnart hans Afhandli om Lovenes Natur og Aarſag var kommet i Trykken, vi Dauphin læſe den, han ſtudeerte ganſke alvorlig i den, h giorde endog Udtog af den. Men hans Dom over dette V var: At det indeholdt mange nyttige Sandheder, blande med mange farlige Vildfarelſer. Han ſaae Forfatteren ikk engang, efter hans Beſkytteres Anſøgning, og ved Udgang af Audiencen, karakteriſerede han ham meget ſindrig, ſig de: Jeg finder at Mr. Montesquieu giør Fornuftſlutnin ſom Philoſoph, men ſom en alt for phyſiſk Philoſoph.“ at man ikke ſkal have mindſte Tvivl om Sagens Rigtigh lægger Hr. Proyart til: „Denne Printſens Opførſel va alle Ting overeenſtemmende med hans Indſigter og h Troe.

D

Dauphin er Helgen, og at vise dette er Hr. Proyarts hovedhensigt. Han er det fra Fødselen, S. 4: „Kongen og Dronningen ventede Forsynets Time med Hengivenhed, og anholdt derom ved Bønner og gode Gierninger. Den 8de December i Aaret 1728. paa Maria Bebudelses Dag fredede de begge paa en særdeles Maade Deres og Folkets Dyder, og i den Andagts Varme, som de annammede Alterens Sakramente (*), anraabte de hende indstændigen at drage Omsorg for en Nations Rolighed, der erkiendte hende for sin Beskytterinde, og formaae Himmelen til at benaade dem med et Prints, som engang i Tiden kunde regiere. Den 4de September følgende Aar bragte Dronningen Dauphin til Verden. Denne gudfrygtige Printsesse, som ikke tvivlede da, at hun jo skyldede den hellige Jomfrue for den Velgierning af Printsens Fødsel, beviste hende sin Taknemmelighed alle sine Livs Dage." Af det følgende sees, at Arvesynden dødede sit hele Herredømme over Printsen i hans Barndom, han var gienstridig, opsætsig, ulærvillig; kort, ondskabsfuld; men da han havde første Gang bekommet Sakramentet, vandredes han saaledes, at han lige til sin Døds Time, om han med Crucifixet i Haanden gik i Møde, udøvede saa mange gode Gierninger, som en barfod Munk skulde have fundt hos sig, om saadanne hellige Folk kunde rumme Misbrydelse i deres Bryst. Med faa Ord: Paven behøver allene, rettideligen at optage ham blant Helgenes Tal. Vi have ikke anført dette for i mindste Maade at drive Spot med Catholikernes Meeninger; men for at vise Hr. Proyarts ubesindige Pyklerie, der ingen Grænser kiender. Vi tilstaae oprigtigen, at havde Hr. Abbedens foregaaende Fortællinger været for indre Hykkelske, skulde Dauphins Gemalindes Efterretninger om hans sidste Sygdom og Død været opbyggeligere, end de nu ere.

Een af Printsens ædelmodigste Handlinger finder Hr. Proyart for got, at forringe, ikke, som det synes, af anden Aarsag, end fordi en anden af Printsens Lovtalere har anført den. I Aaret 1757. skiød Dauphin af Vanheld sin Kaldmester Chambord. Printsen viste saa megen Fortrydelse derover, saa megen Ømhed mod den Saarede i de otte

(*) Dronningen selv fortalte til adskillige, at hun havde overlagt med Kongen, at kommunicere i den Hensigt.

Dage, han levede derefter, og saa megen Ædelmodighe
mod hans efterladte Enke og Børn, og negtede sig siden be
standig Jagten, som havde foranlediget denne Tildragelse
at det virkeligen gior Dauphin megen og sand Ære; men in
gen kan negte, at denne Handling havde været større, on
han derved tillige havde fornegtet een af hans kiereste Tilbøie
ligheder, som omtalte Lovtaler paastaaer, men Hr. Proyar
siger, at det er en Usandfærdighed, at Dauphin nogen Ti
havde Lyst til Jagten, som han dog efter Sædvane ikke b
viser. Vi troe derfor vor Formodning grundet, at han ikk
af Agt for Sandheden, men for at modsige en anden Lovtc
ler, har antaget, at Dauphin ingen Elsker var af Jagten.

Naar man undtager de pariſiske stærke Aander, afski
drer Hr. Proyart Dauphin overalt som elsket og tilbedet c
Nationen; og dog lader han ham paa hans Dødsseng giø
følgende Bekiendelse S. 364, i Anledning af Nationens ud
viste Sorg over hans Sygdom: „Det er kun, siger Dau
phin, sex Maaneder siden, mange Mennesker hadede mig
Jeg havde den Gang ligesaa lidet fortient deres Had, so
jeg nu har fortient den Kierlighed, de vise mod mig.“ V
kunde anføre mange flere Beviser paa, at Hr. Proyart pa
ingen Maade er den Byrde voxen, han paatog sig at bære
dersom ikke det anførte var tilstrekkeligt. Ligeledes findes d
uomtalte Prøver nok paa, at Smigrerier ere hans Yndlinger
men det er stor Letsindighed af ham, at han ikke har vær
betænkt paa noget Forsvar og Beskiermelse for disse forsag
Krigsmænd. Dette havde vi i det mindste ventet af Hr. Ab
beden, at han havde fulgt Fru Venus's Exempel, der ini
hyllede sin Æneas i en Skye.

Franskmanden selv har ingen Aarsag, at være fornøi
med Hr. Abbeden. Om Slaget ved Fontenoi fortæller har
„At det Engelske Regiment Garder var sat lige mod de Fra
ske Grenaderer; Officererne toge deres Hatte af og hilsei
hinanden paa begge Sider. Derpaa gik Mylord Charles Ha
Kapitain ved den Engelske Garde, frem uden for Geleddern
Greven af Antroche, Lieutenant ved Grenadererne, gik ha
i Møde. Min Herre, sagde Engelsmanden, det skeer f
at bede Dem, at lade deres Folk skyde: Nei Mylord, sagi
Greven, De bør vide, vi skyde aldrig først.“ I Slutni
gen af Slaget giør han Franskmændene til Barbarer: „Se

d

daten, siger han S. 125, ophisset over en saa haardnakket Modstand, gav intet Qvarteer, og nedsablede uden Medlidenhed alt hvad der kom ham for Haanden. De, som undgik Fodfolkets Gevører, bleve nedtraadte af Rytteriet." I Slaget ved Rosbak forestiller han dem som troløse Allierede. De blevne slagne, siger han, fordi de ikke fegtede for deres Fædreneland. Nok en Prøve herpaa af den Efterretning om Dauphins anden Gemalinde, som den siette Bog (Skriftet er deelt i sex Bøger) indeholder. S. 405 fortæller han om denne Printsesse: „Det er sandt, Ludvig den Femtende, den hele Kongel. Familie, og nogle faa redelige Mennesker beviste hende, til sit sidste Suk, den meest udmerkede Omsorg og Omhyggelighed; men af Resten erfarede hun intet uden Fortredeligheder og Modsigelser. Man saae foragtelige (overeensstemmende med det fortalte, maa de have været Mængden) Hofmænd, disse Mennesker, som indsmigre sig i Kongernes Slotter, og som bestyrker sig ved Intriger ved alle Leiligheder, at studere paa at ydmyge hende, og at lade hende føle, at hun havde mistet sin Gemahl; hun havde nogle Venner og blot dem, som havde været Dauphins; de misundte hende endog denne Trøst, og greb alle Leiligheder til at fornærme dem, som vare bekiendte af at have Deel i hendes Fortrolighed." Med saa smukke Farver maler han sine Landsmænd.

Tydsklands skiønne Aander have længe udpebet den Franske Litteratur; det synes endog at være blevet Mode blant os, og man kan ikke undre sig derover, naar uheldigviis saadanne Skrifter, som nærværende, falde Folk i Hænderne, der besidde Smag og Indsigter, der ikke lade sig blænde af en smuk Stiil og vittige Indfald.

Til Uheld er vor Meening om Skriftet ganske stridig med den, Oversætterinden yttrer i sin Forerindring. Det gior os ont; thi nødig vilde vi paadrage os een af Kiønnets Unaade; men da vor Skiebne ikke er os gunstigere, vil vi smigre os med det Haab, at Oversætterinden ikke er blant deres Tal, der hade uforskyldt, men blant deres, der elske Sandheden, naar den vises dem. Havde Madame Beyde truffet paa et bedre Skrift, og forstaaet at skrive Dansk noget korrektere, eller ladet de mod Sprogets Rigtighed og Ziirlig-

hed indløbne Feil rette af Kyndige, ſkulde vi ikke have negtet hende vort Bifald ſom Overſætterinde.

Paris.

Traité de l'Education des Femmes &c. Vol. I. Pag. 400. 1779.

Skiønt Afhandlinger om Børne-Opdragelſen ere voxne til en utrolig Mængde, kan nærværende dog ei anſees for overflødig, naar man beſidder Dømmekraft og Indſigt nok til at udelukke det overflødige, opfylde det manglende, og oplyſe det dunkle. Denne Tome er deelt i tre Deele. Den første lærer den Omſorg, der bør bæres for Barnet fra Fødſelen til dets ſyvende Aar; den anden viſer det nødvendige fra det ſyvende til det fiortende Aar; og den tredie anvendes til at danne den tilkommende elſkværdige Huſtrue, Familiens Moder, og det borgerlige Selſkabs nyttige Medlem. De mindre Afdeelinger, i hvilke Forfatteren indlader ſig i de tre Opdragelſens Perioder, udmerke tydeligen en dybſindig og tænkende Siel, og det Heele bevidner ikke mindre en ziirlig end dydig Aand; ſaa man allene kunde have ønſket, at Stilen og Maaden at udtrykke ſig paa ikke ſaa ofte var betynget med Særhed og Dunkelhed. Endnu bør anmerkes, at Skriftet er et Fruentimmer-Arbeide, ſom hun paatog ſig efter hendes Mands Forlangende, ſom ønſkede at meddeele andre den Lykſalighed, med hvilken en Kone og dydig Medhielp kronede hans Ægteſkabsſtand. — Endnu har man to Deele i vente. I den anden har Forfatterinden foreſat ſig at handle om Sandſerne; Sundhed; de legemlige Organer; de metaphyſiſke Begreber og Experimental-Philoſophien; og i den tredie Tome om ſaadane Deele af hiſtoriſk Kundſkab, ſom meeſt væſentligen udfordres til Fruentimmer-Opdragelſen.

Paris.

Eloges lus dans les Seances publiques de l'Académie Françoiſe. Par Mr. d'Alembert. 12mo. 1779. P. 559.

Dette ziirlige Verk, i hvilket Hr. d'Alemberts philoſophiſke Pen ofrer til Gratierne med maaſkee al for megen Alvorlighed

hed og Nøiagtighed, udgiør en interessant Fortsættelse af det Franske Akademies Historie, begyndt af Pelisson og d'Olivet. Denne Tome, som skal blive fulgt af adskillige andre, indeholder Lovtaler over Massillon, Boileau, Abbed de St. Pierre, Bossuet, Abbed de Dangeau, de Sacy, de la Motte, Fenelon, Choisy, Destouches, Flechier, Crebillon og Præsident Rose. Forskiellighederne af Charakteer, Genie, Smag og Talent, som adskille disse ophøiede Mænd, have givet denne lærde og vittige Panegyrist Leilighed til at lade see hans Pensels hele Magt, og hans Kunsts Udtømmelighed, ved at give enhver den ham tilkommende Stilling, Udseende og Colorit. Ønskeligt var det, at dette, i øvrigt ligesaa behagelige som underviisende Skrift, ikke hist og her vanzíredes ved sære Tanker, langtfra søgte Sammenligninger, og mørke Distinktioner.

Hugonis Grotii Annotationum in Vetus Testamentum Auctarium scripsit D. *Joh. Christophorus Doederlein* Theologus Altorfinus. Tom. I. qvi continet Observationes in libros poeticos. Halæ apud Jo. Jac. Curt. CIↃIↃCCLXXIV. Medfølger og et andet Titelblad.

D. *Joh. Christoph. Doederlein* Theologi Altorfini Scholia in libros Veteris Testamenti poeticos Jobum Psalmos & tres Salomonis. —— 1 Alph. 3 Ark stor 4to. Koster 1 Rdlr.

Grotius har en saa høi og befæstet Rang blandt Skriftens Fortolkere, at den Lærde, der paa **Grotii** Viis skriver Forbedringer og Forøgelser til hans Anmerkninger, indlægger sig efter vore Tanker ligesaa stor, om ikke større, Ære, som naar han selv skrev en ganske nye omstændelig Kommentar. Ved denne vilde maaske en Deel unge Studerende tænke, at **Grotius** nu var aflægs, og derfor ganske forsømme ham: men ved **Tillæg** til **Grotii** Arbeide erindres de om, at han er en Mand for dem af større Vigtighed end nogle Dosin af nyere og nyeste Skrift-Fortolkere efter ham. —— Udi den nye Halliske Udgave af **Grotii** Annotationes in V. T. finder man ikke saadanne Rettelser og Tillæg, som man efter Bibelfortolkningens og dens Hielpe-Videnskabers Fremgang siden **Grotii** Tid kunde ønske og vente. Prof. **Vogel**, som først besørgede Udgaven, begyndte vel med at sætte egne

Anmerkninger til: men Tidens Knaphed og hans ſlette Helbred hindrede ham fra at giøre dette længere end ved de 5 Moſe-Bøger i I. Deel. Bag ved ere vel ſiden tilføiede nogle faa hans Anmerkninger paa 5 Blade: men de høre til de øvrige hiſtoriſke Bøger, og til de poetiſke, ſom behøvede det meeſt, er ſlet Inter. Ved den 2. Deel, ſom er over de prophetiſke Bøger, har **Vogel** igien giort Tilſætninger indtil det 20 Kap. i Jeremias, og **Döderlein** ſiden til Enden. Den 3. Deel over de apokryphiſke Bøger er blot og bar **Grotius**. Diſſe Mangler vil D. **Döderlein** nu afhielpe ved ſine **Scholier** til de poetiſke Bøger i den Deel, vi anmelde; og til de apokryphiſke i en 2. Deel, ſom han lover at udgive. Man har al Aarſag til at være fornøiet med Fs. Foretagende og at ønſke dets Fuldbyrdigelſe. Ved ſin Overſættelſe af **Salomons Ordſprog** lovede han at give Beviſerne for ſine Forklaringer udi diſſe **Scholier**. Vi vil da her anføre dem, der høre til det Stykke af Fs. Overſættelſe, ſom vi forhen have givet til en Prøve, nemlig Ordſpr. 12, 14. til Enden. (S. Efterr. 1779. 2. H. S. 814. flg.) V.

18. Optime vertas! *Loqvax* בוטה *qvi temere loqvitur* a בטה vel בטא *temere effutivit*, vid. Pſ. 106, 33.) *ſimilis eſt gladio transfodienti: ſed ſapientum lingva medelam affert.* Qvodſi qvis dictis hominis garruli confoſſus & vulneratus eſt (*confodi* oratione Cicero qvoqve dicit & enecari) recreatur colloqviis hominis ſapientis. Eodem tropo Plutarchus utitur de auditione p. 47. morſum bonæ indolis adoleſcentibus a philoſophia inflictum ἀντὸς ὁ τρώσας λόγος ἰᾶται, (*eadem qvæ fauciavit oratio, ſanat.*)

21. לא יאנה] *non appropinqvabit*, ſicut eſt Pſ. 91, 10. Tuti præſtantur pii, providente Deo, a multis hujus vitæ malis.

26. יתר מרעהו צדיק] mutatis punctis Maſoretics vocis מרעהו in מֵרֵעֵהוּ a מרעה *paſcua*, favente parallelo דרך *(via)* verto: *exqvirit paſcua ſua juſtus.* Simile dictum in Jobi libro 39, 9. יתור הרים מרעהו, *(exqviſitiſſimi montes paſcuum* ejus.) Senſus limpidus: Juſtus iter ſuum explorat atqve cautius inqvirit, qva eun-

eundum ſit, ideoqve beatas ſedes reperit: at impii a ſcopo aberrant.

27. Verte: *remiſſa manus non ciebit feram ſuam: at opes ſplendidæ viro ſedulo obtingunt.* Transpoſite legendum: חרוץ יקר אדם חון, cum Græcis & Syro, probante Hubigantio & Koelero V. C. (cui hanc verſionem debemus in Repertorio liter. or. & exeget. T. 2. p. 269.*) vide C. 24, 4. 10, 4. Liceat aliam profiteri conjecturam. Mihi qvidem vox יקר parallela videtur priori יחרך *κινεῖν, ciere*, unde legendum judicarem יקרה *obveniet*, occurſabit, in hanc ſententiam: *Remiſſa manus, feram*, qvam venatur, *non ciebit: at opes hominis*, dives ſervorum numerus, *obviam ibit impigro*, homo piger eget, ſedulus auget familiam.

28. נתיבה אל מות] *ſemita*, qvæ deſerit viam publicam ac regiam juſtitiæ, *ducit ad mortem.* *Lege* אל cum Sægol. Sic, LXX. *εἰς θάνατον*, Lat. *ad mortem*, Syrus qvoqve & Chaldæus למותא. Nec deſunt Codices, qvi eam punctationem tuentur v. g. Regiomont.

Dette er vel nok for at opmuntre Læseren til at tage Bogen selv i Haanden, om ikke Bekiendtſkab med andre den lærde Forfatters Skrifter allerede i Forveien dertil har bevæget ham. Vi maae desuden ſkynde os at ſige noget i Korthed om en Deel andre Skrifter, ſom angaae de ſamme bibelſke Bøgers Forklaring:

Joannis Jacobi Reiſke Conjecturæ in Jobum & Proverbia Salomonis cum ejusdem Oratione de ſtudio arabicæ lingvæ. Lipſiæ, typis Gvilielmi Gottlob Sommerii. MDCCLXXIX. 20½ Ark 8vo. Koſter 6 Mk. 12 ß.

Hvo lægger ſig med nogen Forſtand efter Skriftens Fortolkning, og ikke ſkulde være opmerkſom paa en Reiſkes Anmerkninger til Job og Salomons Ordſprog? Fra en Mand, ſom i Tydſkland og vel i flere Lande unægteligen var, medens

*) Det Repertorium, til hvilket her henvises, er af megen Vigtighed. Det fortsættes, og vi have deraf 5 Dele. Anmeldelsen, som vi skylde Læseren, skal komme, saasnart mueligt.

dens han levede, den ſtørſte udi det Arabiſke Sprog og Literatur, venter man med Rette en betydelig Hielp til de benævnte bibelſke Bøgers Forklaring. Skade! at Forfatteren er alt for kort i at udtrykke ſin Mening og næſten aldrig tilføier noget Beviis. Færdig er han til at forandre i Texten og at flytte Verſene omkring. Strax ved Job. 3, 3. finder man Leg. והלילה אמי הרה גבר & nox, qva concepit mater mea virum nobilem & honeſtum. Nam vox גבר hoc nobiliore ſenſu ſæpe apud Jobum occurrit. Job. 16, 16. Poſt hunc verſum ſeqvantur v. 6. 7. 8. & 9. Cap. XVII. Og ved 17. V. Hic verſus ponendus poſt v. 1. Cap. XVII. Ordſpr. 26, 10. var for D. **Döderlein** ſaa uforſtaaeligt, at han ganſke udlod det i ſin oven omtalte tydſke Overſættelſe. Prof. **Reiſke** ſætter ved dette Vers: Certum eſt initio hujus verſus pro רב legendum eſſe דב urſus occidens promiſcue omnes, & ebrius idem valent. Sic putem diſtingvenda cola. Stultus & ebrius æqvaliter peccant, æqvaliter ſunt transgreſſores. Conf. XXVIII. 15. Om ikke for Sandhedens ſaa dog for Beſynderlighedens Skyld vil vi udtegne Forfatterens Ord ved Job. 19, 25. Hoc & ſeqventibus verſibus repetendum tacite a communi מי יתן qvis dabit & ego videbo? vel, ut ego videam qvis efficiet? Capitalis & multum agitatus hic locus eſt: de qvo Theologi diſputent qvantum velint. Integrum illis & intactum de illo judicium relinqvo. Qvod interpretis eſt, id agam. Dicam nempe, neqve inveniſſe me, neqve inveniri poſſe hoc in loco, liqvida certe reſurrectionis mortuorum indicia & argumenta. Nam ſi ex Arabismo convertas hunc verſum, emerget hic ſenſus. Qvis efficiet, ut videam meam foveam جالي & ut poſterus (poſt me venturus qvis, ætate poſterior, juvenis, conf. XVIII. 21.) עפרי יקוצ על ſuper pulvere meo, ſuper tumulo meo, ſtet. id eſt utinam mortuus ſim. Diſſe **Gisninger** vare nu ved Udgivelſen omtrent en Snees Aar gamle i Haandſkriftet: ſaa ſlutte vi af den ſal. Forfatterens Fortale, ſom er underregnet med A. 1749. Den vedhængte Tale, ſom er en Opmun-

muntring til at legge Vind paa det arabiſke Sprog, og ſom Ingen, der kiender noget til Manden, tvivler om, jo er meget læſeværdig, er holden ved Antrædelſen til Prof. Embede i Sproget paa det Leipſiſke Akademie A. 1748. Hans Enke, der, ſom bekiendt, ſelv er lærd, og har gaaet F. til Haande ved hans Arbeide over de Græſke Skribentere, har udgivet dette Skrift og tilegnet det vores Kammerherre **Suhm**. Af Tilegnelſen ſees det, ſom er en Ære for Kammerherren, at han har tilkiøbt ſig af hende Mandens utrykte Skrifter, og at han aarligen underſtøtter hende. Vi vil anføre hendes Ord, ſom indeholde en for dem, der tilbørligen agte **Reiſkes** Lærdom og Flid, ønſkelig Efterretning: Piis manibus viri mei qvaſi juſta facis (ſaa tiltaler hun **Suhm**) & inſigni pietate qvaſi inferias publice inſtituis, comparatis ære non exiguo omnibus, qvi nondum editi in pluteis meis reſtarent, foetibus ingenii Reiſkiani, iisqve in ampliſſima bibliotheca tua repoſitis, non ut tibi ſoli, aut tineis, ſerviant ibi, aut per cancellos tantum ſpectentur, ſed in omnium uſum, præſertim tui ſimilium, ſervas, bonamqve partem harum lucubrationum, qvas auctor ipſe morte præpeditus emittere non potuit, publici juris facere conſtituiſti.

Animadverſiones in librum Job ſcripſit *Jac. Chriſt. Rud. Eckermann* Scholæ Utinenſis Rector. Lubecæ, proſtat apud C. Iverſen & ſoc. 1779. 8 Ark ſtor 8vo. Koſter 2 Mk. 8 ß.

Diſſe Anmerkninger ere at anſee ſom et Anhang for de Lærde og Studerende til Forfatterens **Verſuch einer neuen poetiſchen Ueberſetzung des Buchs Hiob.** (S. Efterr. 1779. 2. H. S. 623.) Han har ved dem ikke forringet den ved Forſøget indlagte Roes.

Nova Verſio Sententiarum Concionatoris & Cantici Canticorum ſapientiſſimi regis Salomonis Textus Hebræi Maſoretici genuinum ſenſum libere perſpicue fideliterqve exhibens cum parallelorum locorum ſelecta ſylloge Edidit *Chriſtophorus Auguſtinus Bode* Phil. in Academia Julia Carolina P. P. O. Helmſtadii typis &

& impenſis Joannis Henrici Kühnlin librarii academici CIↃIↃCCLXXVII. 21. Ark 4to. Koſter 5 Mk.

Er ikke det, man maaſke ventede fra Forfatteren til Pſeudocritica Millio-Bengeliana. Han viger ikke et Straadsbred fra den Maſorethiſke Text i Simonis hebraiſke Bibel. Ogſaa Vokal-Punkterne og Accenterne ere for ham divinæ originis. Imidlertid har han unægteligen ſøgt at give en utvungen og forſtaaelig Overſættelſe. Parallel-Stedernes Mængde ſtaaer under Overſættelſen og indtager næſten det halve Rum paa Siderne.

Neue Uberſetzung der Prediger Salomo nach dem Ebräiſchen Text mit Zuziehung der griechiſchen Verſionen von Chriſtian Gottfried Struenſee Königl. Preuſſ. Conſiſtorial-Rath im Fürſtenthum Halberſtadt, Beyſitzer der Domcapitulariſchen beſtändigen Kirchen- und Schul-Deputation, und Rector der Domſchule. Halberſtadt, bey Johann Heinrich Groß, Königl. Preuſſ. priviligirten Buchhändler. 1780. 3 Ark 8vo. Koſter 8 ß.

En Overſættelſe af langt anden Art og udarbeidet efter langt andre Grundſætninger end den foregaaende. Forfatteren betræder her ſamme gode Vei ſom i ſine andre forhen udgivne Overſættelſer. (See Efterr. 1778. 2 H. S. 646.) Han giør for at lette Textens Forſtand nye ſtørre og mindre Afdelinger, og forandrer nogle Gange, helſt efter de gamle Overſættelſer, Punkterne, ogſaa et Par Steder Bogſtaverne. For Exempel אשר for אשה. Dette og næſt foregaaende Vers overſætter han ſaaledes: „ Manches was ich „ ſonſten zu erkennen bemüht geweſen, habe ich nicht gefun„ den: ich bin ein Menſch — Eines von tauſenden habe „ ich etwa gefunden — was in allen den übrigen ſeyn mag, „ habe ich nicht gefunden. Noch eins — das habe ich auch „ gefunden — Gott hat es bey den Menſchen darauf an„ gelegt, daß er rechtſchaffen ſeyn ſoll; und die meiſten „ Menſchen bekümmern ſich bloß um Begriffe.“ De ſtørre Afdelinger ere 15. med følgende Overſkrifter: I. Wer zufrieden ſeyn will, muß Gottes Beyfall haben. K. 1. og 2. II. Bey aller Veränderlichkeit des Geſchmacks muß Gottes Werk, daß wir ihn fürchten, fortgehen. K. 3.-15. III. Gedanken, wozu ihn die Gerichts-Pflege veranlaßt. V. 16.

V. 16. — K. 4, 6. IV. Ueber die Einſamkeit V. 7. - 12. V. Ueber die Thronen. V. 13. - 16. VI. Ueber einige gottesdienſtliche Handlungen, inſonderheit Gelübde. V. 17. - K. 5, 6. VII. Ueber Bedrückung des Armen. V. 7. 8. VIII. Ueber den Reichthum. V. 9. - K. 6, 8. IX. Einzelne Sentenzen. V. 9. - K. 8, 1. X. Vom Verhalten gegen den Fürſten. V. 2. - 9. XI. Ueber das Unbegreifliche in der Regierung Gottes. V. 10. - K. 9, 12. XII. Ueber einen nützlichen; aber ſeiner Armuth wegen verkannten weiſen Mann. V. 13. f. End. XIII. Einzelne Sentenzen. K. 10. - 11, 7. XIV. Eitelkeit der irdiſchen Freuden. V. 8. - K. 12. 7. XV. Schluß. V. 8. f. End. — De øvrige Skrifter, ſom vi havde i Sinde her at tage med, ſkal komme en anden Gang. A. O.

Leipzig.

Dr. **Johan Friderich Tellers** Gemeinnützige Paraphraſtiſche Erklärung der Sonn- und Feſttägigen Evangeliſchen Texte — verlegts **Johann Samuel Heinſius.** 1779. Stor 888 Sider i ſtor 8vo med Hr. Forfatterens Billede.

Om denne Dr. **Teller** er ſtridbar eller ikke, kommer os ikke ved; vi bedømme ikke hans Perſon, men hans Skrifter, og diſſe ere unegtelig mere overensſtemmende med Skrift og Chriſtendom end hans Broders. Fra denne Kant betragtet er han tilforn bleven roeſt af os, hvilken Roes een af vore Medarbeidere uden Grund har ſkumlet over. (See diſſe Efterretningers No. 5. for indeværende Aar) Berømmelſe kan vi efter vor Overbeviisning heller ikke negte ham for nærværende Skrift, ſkiønt vi vel havde ønſket hans paraphraſtiſke Forklaring paa mange Steder kortere og fyndigere. Over hver Paraphraſe ſtaaer Evangelii Hovedindhold, hvorpaa følge nogle ſammendyngede Sprog, af hvilke Prædikanten kan vælge til Indgang, hvilket dem beſt ſynes efter den Materies Beſkaffenhed, ſom de agte at afhandle. Under Paraphraſen findes Noter, ſom indeholde egne og andres, meeendeels nye, Fortolkninger over et og andet forekommende vanſkeligt Sted eller Talemaade. Nu og da ſtøder man paa een eller flere Anhæng, hvori gives videre Oplysning over de foregaaende paraphraſerede Texter og over deres rette Behandlingsmaade paa Prædikeſtolen. Ingen Evangeliſk Text er

er forbigaaet uden de paa Mariefeſterne, ſom ſiden ſkal følge. Iſteden for Palmeſøndags Evangelium, ſom ogſaa indeholder paa første Advents Søndag og der findes afhandlet, har Hr. Forfatteren funden for godt at levere en harmoniſk Beretning om Tildragelſerne med Frelſeren paa enhver Dag i hans Lidelſes-Uge. Forklaringen er allevegne, hvor vi har læſt, ſund, nøiagtig og ſammenhængende. Af Fortalen vil vi udſkrive et lidet Stykke, ſom vore Modeprædikantere, om de vil, kan tage ſig af. „Ein Ausleger arbeitet „für den gemeinen Mann, oder ich will lieber ſagen, für „den Zuhörer überhaupt, der gemeiniglich im ganzen Jahre „keinen evangeliſchen Text erklären hört; dem ſein Prediger immer wieder den ſelben evangeliſchen Text vorlieſet, „aber auch, ſobald er ihn vorgeleſen hat, verſchwinden läßt. „Und ſo bleibt denn der Zuhörer immerfort bey ſeiner bloß „buchſtäblichen Erkänntniß der evangeliſchen Geſchichte. „Man nehme gleich, da ich dieſes ſage, die erſte Poſtille „her, die man bey der Hand hat, von der doch nach dem „erſten Begriffe, und nach allen guten homiletiſchen Regeln „zu vermuthen iſt, daß jede Predigt in derſelben ganz Text „ſeyn wird. Ja, hier wird der Leſer das Evangelium „wohl mit andern Buchſtaben, als es in ſeiner Handbibel „ſteht, abgedruckt finden, aber ſogleich bey den Hauptſatze „ſeiner Predigt wird der Poſtillant ſo ganz von ſeinem evangeliſchen Texte weg ſeyn, daß der Leſer nicht wiſſen wird, „wo der Text auf einmal hingekommen iſt. Hier und da „an dem Texte zupfen, das nenne ich nicht über den Text „predigen. —— Recenſenten har hørt mange, iſær unge Herrer, der med eet vil anſees for Talere, ſom paa denne af Hr. Forfatteren anførte Maade har behandlet deres Texter. Timen fik de fyldt med en heel Deel Blandingsgods, medens Texten laae i ſød Roe og Hvile, og da faldt det ham ofte ind at ſige: das nenne ich nicht über den Text predigen.

β.

Trykfeil i No. 19.

Side 298. Linie 19. 20, 3. læs 26, 30. L. 24. ὁ l. ὃ. S. 299. L. 3. χυχη l. ψυχη.

I No. 20.

S. 32. L. 13. Bogtryckare l. Boktryckare. 2. fra Enden חרטון l. חרטון.

No. 23.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 9de Junii 1780.

Sir Carl Grandiſons Hiſtorie i en Samling af Breve af Samuel Richardſon. Overſat af Engelſk. Første Deel 556 S. i 8vo, foruden et Ark Fortale. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos P. H. Høecke. Koſter 4 Mk. 8 ß.

Ingen, meene vi, vil her søge Indholden af en blant os saa vel bekiendt Bog, og ligesaa lidet de, den af andre illagte Bersømmelser, opkaagde paa ny. I dets Sted vil vi noget længere end sædvanlig opholde os ved Oversættelsen. — Naar man har giennemlæst Bogen, vil man tilstaae, at Oversætteren er ikke blant deres Tal, der ved Hielp af en Ordbog, Pen, Blæk og Papiir fremkommer med noget, man selv kalder Oversættelse, men alle kyndige en Øvelse i Sprogene, som han lader Publikum betale sig. Det mangler ikke, som det synes, Oversætteren paa Kundskab i Sprogene, og han har betient sig saa forsigtig deraf, at han ikke taaer Fare for at begaae kiendelige store Feil. Han synes at ave valgt sig Horats's, i en anden Henseende givne Regel, til Rettesnor: Qvæ deſpero tractata nitescere poſſe, relinqvo. Overeenstemmende hermed paatager han sig ikke nøiagtigen t oversætte det, der vilde skurre i Danske Øren, og vi troe, an giør vel; thi enhver Mislyd er ubehagelig. Endnu har Oversættelsen den Fortieneste, som vi vente af flydende og ode Oversættelser, at de, i Mangel af Originaler, meget il bidrage til, at Sproget engang kan blive talt saa rigtig

og ziirlig ſom det fortiener. Det er en ligeſaa almindelig ſom grundet Klage, at vort Sprog endnu ikke tales ſaa vel ſom det burde. Men hvorfra ſkal Forbedringen komme? Vore Ammer, Barne-Piger, og gid vi ikke maatte lægge til, vore fleſte Skolemeſtere fortiene ikke at være Mønſtere, og Selſkaber, endog de man kalder artige, ere ikke Veltalenheds Skoler. Forbedringen maa da komme et andet Steds fra, og ſom vi formode, fra Fruentimmernes Læsning. Sagen foreſtille vi os ſaaledes: naar en vel ſkreven Bog falder i et Fruentimmers Hænder, giennemlæſes den første Gang for Indholdens Skyld, men da Sprogets Rigtighed, Udtrykkets Ziirlighed, og Harmonien i det Heele opmuntre til flere gientagne Giennemlæsninger, bliver hun endeligen opmerkſom derpaa, og søger at anbringe dem i Talen. Det lykkes. Andre, uden egentligen at vide Aarſagen til ſaadant et Fruentimmers Fortrin, komme efter Hemmeligheden, og ſaaledes gaaer ſaadan en, i en liden Cirkel begyndt, Forbedring videre, og endeligen udbredes overalt. Er denne Tanke rigtig, følger deraf, at man ſaa vel ved at ſkrive ſelv, ſom overſætte andres Arbeider, omhyggeligen maa undgaae alt, hvad der kan hindre en ſaa nyttig og behagelig Fuldkommenhed i Talen.

Vor Dom om Overſætterens Fortieneſte i omtalte Henſeende ſkulde ikke været indſkrænket, derſom han havde arbeidet med ſamme Flid i Begyndelſen, ſom vi med Fornøielſe have lagt Merke til i det følgende. At enhver kan ſee, vi have Grund til denne Anmerkning, anføre vi her de betydeligſte Feil, der forekom os i de første Ark. „S. 1. Deres Forſæt, at ledſage Madame Reeves til London, har ſat deres tre Elſkere i en ſtor Uroelighed. I det mindſte vil de to lade Dem det vide. Saa elſkværdig en Pige, ſom min Harriet, maa vente ſig, at man vil fordre større Regnſkab af hende for ethvert Skridt hendes Liv, end af en anden, der er mindre fortreffelig og indtagende.“ Your reſolution to accompany Mrs. Reeves to London, has greatly alarmed your three Lovers: And two of them, at leaſt, will let you know that it has. Such a lovely girl as my Harriat, muſt expect to be more accountable for her ſteps then one leſs excellent and leſs attractive. Vi havde overſat: Deres Forſæt, at ledſage Madame Reeves til London, har meget forurolliget deres

tre

:e Elskere; og to af dem i det mindste vil lade Dem det vi-
e. Saa elskværdig en Pige, som min Harriet, maa vente,
t hun er mere ansvarlig for ethvert Skridt, end en anden
indre fortreffelig og mindre indtagende. Det vi udsatte
ra Oversættelsen er følgende: i en stor Uroligheid, en er
verflødigt. Hvorfor giør Oversætteren den første Period til
? venteligen for at ligne en Seneca, Plinius, Tacitus ꝛc.
en de levede ikke i det latinske Sprogs gyldne Alder. I det
indste, skulde man af Stedet, det har faaet, troe sigtede
l det foregaaende, da det dog unegtelig bør henføres til det
lgende, de to. Det er ikke ligegyldigt hvad Orden man
ver Ordene. At man vil fordre, dog ikke hendes Elske-
; thi de havde ingen Ret dertil. Af hende — i hendes
iv, det klinger ei vel, desuden er, i hendes Liv overflø-
gt, ligesom det følgende, der er. Samme Side: som
ermer sig til Dem. Til kunde uden Skade være borte.
. 2. i Tide. Nei Greville vilde ikke oppebie Tiden, det var
od hans Charakteer, han vilde betids, early. Samme
. haanligt, harshly, barsk, desuden er t for meget i haan-
gt; thi Adverbier endes paa g eller en; man bør altsaa skri-
haanlig eller haanligen. Samme S. Orme udslukker sine
ygtelige Anelser, Orme sighs his apprehensions, frygte-
e er Fyldekalk. S. 3. at jo mere Deres Tilbederes Antal
xer, jo mere vil De og forøge hans Vanskelighed. En smuk
fattelig Vending. Samme S. at De ikke er tilbøielig
l at give nogen af dem alle tre Fortrinet. Man finder ikke,
der er nogen de sættes i Ligning med, og altsaa har For-
in ei heller Sted, that you are not inclined to favour
y of the three, bedre: ikke at giøre nogen af de tre lykke-
. Samme S. min Bestemoder Selby finder, som De
ed, gierne Behag (is always pleased, altid ꝛc.) i at høre
m sladre. En smuk Compliment for et agtværdigt Fruen-
nmer, at hun elsker Sladder. Hvorfor skrev Oversætteren
e sludre, saa havde det gaaet paa Grevilles Regning.
. 27. Helsen, Hilsen. S. 29. Skal glemme, glemmer.
i have desuden lagt Merke til, at Oversætteren nogle an-
e Steder oversætter den Engelske Conjunctivus ligefrem,
:d maa, skal, vil. S. 30. L. 28 kan, skal. S. 31. fra
16:21 er meget slet oversat, især sidder følgende: Men
rigtighed og Høflighed, pleiede han sige, fordrede han,

at vi Fruentimmere burde aabne vore Tanker. Overſætteren behager ſelv at forklare dette Sted. S. 32. Jeg er ſaa meget mere tilbøielig til at beſkylde hende for Snakſomhed, ſom hverken Hr. eller Madame Reeves **anmerkede mig** det ſom noget overordentligt; burde være: da hverken Hr. eller Madame Reeves giorde mig opmerkſom derpaa, ſom noget overordentligt. S. 32. ſædvanlige Maade, Sædvane. S. 34. ſom vel vare forſlidte, men dog kiernefulde, og ha fremførte ꝛc., ſom, ſkiønt forſlidte, dog vare vittige, o fremførte ꝛc. Samme S. Vittighed paa en taalelig Maade ſom ſin egen, Vittighed, ſom ſin egen, paa en ꝛc. S. 36 og tillige for ſelv at faae des mere Øvelſe i Digtekunſten; e wel as to confirm my own practice. Her meenes ikk Digtekunſten, men Miſs Byrons Sædvane at ſtaae tidlig op Overſætteren har altſaa ganſke forfeilet Meeningen. Samm S. L. 19 var, er. S. 44 og andre Steder, det Lune, ma ſiger, at være i god eller ond Lune. S. 53. Atter et Ste der burde paa Ambolten igien: „Nu haaber jeg, at J a drig mere vil trætte med mig om denne (der er ikke talt o nogen forhen) brændende Lyſt til Beundring, ſom jeg of har lagt Merke til, fortærer Jeres Hierter og Siele alle ſam men, ſiden Jeres Harriet ikke er fritaget derfra, og ſide hun med al **ſin udvortes Ypperlighed**, med al ſin Klo ſkab, med al **ſin** Vaerſomhed, ſelv tilſtaaer det, naar San vittigheden **qvalmer** hende. Stakkels Pige!“ Now I hop you'll never diſpute with me more on this flagrant lov of admiration which I have ſo often obſerv'd ſwallow up the hearts and ſouls of you all; ſince your Harriet not exempt from it; and ſince with all her ſpecionſneſs with all her prudence, with all her caution, ſhe (take with a qvalm of conſcience) owns it.

Vi have nu tilbagelagt den ſletteſte Vei, hvorpaa d endnu findes endeel uanmerkede Anſtødsſteene; den for ſtaaende er ulige bedre; den ſynes endog at ligge i et and Land. Da Reiſen gik for ſig efter Ønſke, bekymrede vi i lidet om at ſee os til Siderne, og fuldførte Reiſen uden b tydelige Forfald. Her er det vi paa denne Maade iſær lag Merke til: S. 81 ſtaae i Fare. S. 227. L. 3. blev han ve blev jeg ved. S. 335. adſkillige Familiers, enhvers af F milien. S. 484. Fortrydelighed. S. 514. ubetimelige Dø

5. 515. ſkyldig i imod. Nogle Steder finder man delicate
ierter, og vi tænkte paa delicate rsgede Hamborgſke Ore-
ryſter, ſom falbydes i Aviſerne.

I Henſeende til Orthographien have vi og lidet at er-
idre. Begiære, kiære ꝛc. ſkrives overalt med æ, men da æ
ke er andet end a og e betegnede med een Figur, ſkulde man og
inde ſkrive, begiaere, kiaere ꝛc., og nu ſpørger uden Tvivl
ihver, hvad er det for et Ord? —— Man finder og næſten
overalt y brugt for i eller j, ſom fornøyer ꝛc., og hvorfor
aatte man ſpørge? Trudſler og taugs, hvorfra dette d
g, aldrig ſkulde vi troe Overſætteren ſkriver truder og
ger, for truer og tier. —— Overſ. ſkriver og, vores i Ste-
n for vor eller vort; et hvert i to Ord og enhver i et;
oelighed, Troeſkab ꝛc. da e gierne kunde være borte.

Papiir og Tryk er ikke af det ſletteſte Slags, Skrifter-
e ere ei heller forſlidte, Titlen er endog ziret med en Vignet,
m vi dog ikke kunde roſe; men i en Bog, ſom venteligen
mmer i manges Hænder, havde en ſtørre Fuldkommenhed
ædt vel. Papiret er af forſkiellige Sorter, og Trykken
ange Steder meget maadelig, iſær S. 434, i det mindſte
det Exemplar, vi have for os. —— Correkturen er vel be-
rget. —— Men det oekonomiſke er der ikke ſeet paa, og det
gttage dog vore øvrige Forlæggere, iſær ved Overſættelſer.
en Danſke Grandiſon indeholder i alt 572 Oktavſider, den
ngelſke, vi have for os, 324 Duodesſider, og de brugte
krifter ere dog fuldkommen ſaa ſtore ſom i den Danſke.
egner man nu 16 Duodesſider paa et Ark, er dog den Dan-
e $15\frac{1}{2}$ Ark ſtørre, og det udgiør paa alle ſyv Deele, ſom vi
rudſætte ere omtrent lige ſtore, $112\frac{1}{2}$ Ark, en alt for be-
delig Forſkiel til at den ikke ſkulde falde i Øinene. Ved
ke at lade ſtaae ſaa ſtor Plads mellem de Steder, hvor en
) Linie begynder; ved at give Bogbinder-Høvlen mindre at
rtfære; og endeligen, havde Overſætteren paa mange
teder beflittet ſig paa at udtrykke Originalen kortere, ſom
en Skade for Tydeligheden og Ziirligheden kunde været
eet, ſkulde en heel Deel Ark været ſparet. Kort for ſin
ed forlagde Madame Godiche Hallers Uſong, og ved at
gttage en god Oekonomie, ſaae hun ſig i Stand til at leve-
den for det halve, den Tydſke koſter.

Vi vente, at ſaa vel Overſætter ſom Forlægger tager

vore Erindringer til Eftertanke, og, ſaa vidt mueligt, nyt
ter dem; thi derved vil de endog giøre ſig mere fortient a
Publikum.

Den grækiſke og romerſke Guderlære af Matthias Baſtholm
Lærer ved Herlufsholms frie adelige Skole. 30½ Ark i 8vo
Paa Gyldendals Forlag. Prisen er 4 Mk. paa Tryk- o
5 Mk. paa Skriv-Papiir.

Efter ſaa mange ſtore Mænds møiſommelige Arbeide i dett
Fag, kunde det vel falde mange ind, at det var let at ſkriv
et mythologiſk Compendium for Ungdommen: og man kan
ogſaa ſige, at dennes meeſte Arbeide blev at vælge en paſſen
de Plan og Orden for ſit Værk; thi den, der ſkriver et Vær
ſom Banier, har en langt anden Hensigt, end den ſom ſkri
ver et Compendium for Skolerne; til at opnaae ſit Diemeed
kunde den ſidſte faſt ikke vælge nogen ubeqvemmere Plan
end om han valgte den førſtes. Det er virkelig en Mangel
vi tør ſige næſten hos alle mythologiſke Compendieſkrivere
at de har ſat ſig ned og udſkrevet de ſtørre mythologiſke Ope
ra, uden at raadføre ſig med deres Diemeed om Maaden
paa hvilken de beſt kunde naae det. I Steden for det de næ
ſten alle har giort, burde de tage de gamle Digtere for ſig,
og lægge Merke til det man ikke kunde være uvidende om, for
at forſtaae og tillige føle Poeten. De burde overraſke
Digteren i ſin hemmelige Kunſt og ſee, hvorledes han med
et lille Vink kan paa magiſk Maneer illuminere en heel Sce
ne i Læſerens Indbildning. Baade for den ſom er blind i
Mythologien og tillige i de Gamles Kunſt i egentligere For
ſtand, er det umueligt, at ſee diſſe Skiønheder; de ſee kun
Poeten halv, og kiende ikke hans ypperſte Gaver, iſær om
de ikke ſelv har øvet Smag. Tilſtaaer man, at det er dette
den mythologiſke Compendieſkriver bør have til Diemeed, saa
er det viſt, at i hvor mange Compendia man end har, saa
har dog ingen endnu opnaaet ganſke det Diemeed, de
ſigte til. Hvad Hr. Baſtholms Værk angaaer, ſaa kan
enhver der bifalder vor Meening ſelv let bedømme
Planen, og Nytten af hans Arbeide; Af Værket ſelv
vil vi anføre noget, der ſtødte os, da vi læſte det
igiennem. Dersom alle de Bøger, ſom Hr. Baſtholm i
ſin

in Fortale siger, han har benyttet sig af, findes i Grev Thotts anseelige Gave til Herlufsholm, saa maa vi sige, t der i denne Skoles Bibliothek findes Bøger saa rare, t man ikke skal finde dem i noget Bibliothek i Europa. thi hverken i de Bibliotheker vi har haft Adgang til, eller i fortegnelser over andre Bibliotheker, eller fra dem, som har skrevet Efterretninger om de gamle Skribentere, har vi kunet hente nogen Kundskab om en Auctor af det Navn **Dionysianus**. Men vi veed, at **Nonnus** (som staaer strax forn) har skrevet **Dionysiaca**, og at der er en Skribent som edder **Dionysius Halicarnassensis**. Vi kan ikke heller forige os med den store Forvirring i Værket, som uden Tvivl er ommen deraf, at han ikke har afhandlet hver Nations Guersystem for sig. Dersom man afhandlede saaledes hvert System særskilt, saa vilde man baade undgaae megen ubehaelig Uorden, og tillige hæve mangfoldige Modsigelser, især vad Gudernes Genealogie angaaer. Ikke heller behaer os den Ustadighed der saa ofte skinner frem i Methoen. I at fremsætte Gudernes Foreſtillings-Maade, har an ofte valgt den sieldenste, ofte forvirret flere i een, elden nøiagtig beskreven deres Attributa: for Exempel: „Dyden blev afskildret som et gammelt Fruentimmer, undertiden bevinget, at sidde paa en firkantet Steen, eller at lane den venstre Albue paa en Støtte, og at have i den høire Haand en Slange for at vise den slibrige Vei, Dyden maa betræde.“ ꝛc. Den Forskiel der virkelig var mellm en Gud, som dyrkedes hos forskiellige Nationer og til orskiellige Tider, kunde ofte antegnes med Nytte, og ikke obkaste Epitheta, der ei altid tillagdes Guden istæng. Saaedes er der stor Forskiel paa Venus Urania og den almindelie eller πανδημος. Hr. Bastholm begynder sit Kapitel om Venus saaledes: „Billig nærme vi os nu til den Kierlighed som Guddommen viser imod alle sine Skabninger. Denne Kierlighed have Grækerne forgudet under Navn af **Aphrodite**, den Skumagtige ꝛc., en **Hierte-Omvenderinde** (Verticordia); thi hun troes, at kunde forandre Kydskhed til Løsagtighed ꝛc. Grækerne kaldte hende **Afvenderinde**, fordi hun ofte afholder et Menneske fra det Onde. Den **Bevæbnede** ꝛc., den **Skæggede** ꝛc., den **Skallede** ꝛc., den **Bedragende** (απατουρια) ꝛc. Hun kaldes og-

„ ſaa den Himmelſke og den Gemeene eller Almindelige.“ Det var maaſkee rigtigere om man ſagde, at alle diſſe Epitheta tillagdes ikke een Gudinde: Man kunde jo ellers ſige, at Alitta var Æneas Moder. Havde man rigtigere udtænkt ſig en Methode og Diemeed, vilde vel en Deel af de yngere Opdigtelſer blevne udeladte, for Ex. den om Pſyche af Apuleius (ſom er glemt i Fortegnelſen paa de brugte Bøger) og en Deel af Ovid's; Der bør vel giøres Forſkiel paa de almindeligere og antagne Foreſtillinger eller Fabler, og de en enkelt Poet har diverteret ſig med; for Ex. Ovid's Invidia bør ikke anføres ſom den almindelige Idee. Var det falden Horaz eller Virgil ind, ſaa havde de vel giort den anderledes; desuden ſkal en Mythologie ikke være et Udtog af Poeterne, eller en Poeternes Tegnebog. Homer og de ældre Poeter ſynes os burde meeſt bruges, ſaaſom de der mere benyttede ſig af de Traditioner de kunde finde end af deres egne Opdigtelſer. Det Kapitel om Minerva begynder ſaaledes: „ Viisdoms „ Gudinden kalde Grækerne Athene, enten fordi hun ikke „ havde diet, eller fordi hun ikke var nogen underkaſtet; „ ἀθηνη ligeſom ἀθηλη af α ikke, og θηλη en Die; eller og „ af α ikke, og θης en Tienerinde.“ Hvoraf Navnet ἀθηνη er kommen kan vel neppe ſiges af nogen med Viished; og maaſkee ſaadan uvis Etymologizeren da bedre kunde udelades, ſom overflødig og unyttig; ſaaledes Minerva af minuere, fordi hun ſom Krigsgudinde formindſker; og S. 270 etymologizeres Muſer paa denne Maade: „ μουσαι af μυειν at lære, eller af μωειν eller μαειν begierlig at eftertragte nogle; „ eller af מָצָא at opſinde, eller af מוּסָר en Lærdom, af „ יָסַר at oplære;“ og ſammeſteds udledes af קְסִשְׁלָה: Naar man veed ſaadan Etymologie, veed man ligeſaa meget ſom intet. I Artiklen om Minerva ſiges videre om Palladium, at „ Æneas haver ſiden bortført det til Italien, hvor „ det til Rom i Veſta's Tempel er bleven bevaret.“ Kun ikke ſaa lige ud burde det ſiges; thi at Æneas fik Palladium med ſig til Italien, nægte de ældſte og beſte Skribentere, eller de tale intet derom. Det var uden Tvivl kun Romernes ſøde Troe. „ Tritogeneia, enten fordi hun ſiges at være fød „ af Jupiters Hoved, eller paa den tredie Dag i Maaneden, „ eller og af den Flod Triton i Africa, Boeotien og Theſſalien;

„ thi

„ thi paa et af disse Steder siges hun at være opdragen.“ Da man ikke kan forestille sig Triton som een Flod i Africa, Boeotien og Thessalien, saa vil vi fremsætte Aristophanis Scholiaste's Ord, hvorfra denne Etymologie først er hentet: Tritogeneia kaldes Athene, enten fordi hun er fød ved Triton en Flod i Libyen, eller af τριτῳ, som hos Creterne (Colerne Nubes act. 3 Schol.) bemerker et Hoved; thi Poeterne digte, hun var fød af Jupiters Hoved; eller af τρειν, at skrekke, fordi hun bringer Skræk i Fienderne. — S. 193 erindre vi os en Forestillings Maade paa Vulcanus, som uden Tvivl per anachronismum er sammensat af Stykker af forskiellige Forestillings Maader. „Vulcanus forestilles som en „ gammel Mand, heslig, halt Smed, holdende en Hammer i Haanden, og ligesom nedfalden fra Himlen til Jor„ den, med en Deel ham beleende Guder rundt omkring.“ At Guderne stode om Vulcanus og loe af ham, da han faldt ned paa Lemnos, kan vi ikke komme ihu at have læst; men da han søgte Seng med Venus og blev med Martis Kieder fastbunden, som han laae, at han da i den Situation blev seet og beleet af alle Herrerne i Olymp, det synes os Poeterne har giort sig en Fornøielse af at fortælle: At Eridanus, som S. 326 siges, er en Flod i den øverste Deel af Italien, nu kaldt Po, veed vi ikke hvad vi skal gisre med; da Herodot, som ligger nu for os, siger 3 Bog 115 Kap.: Eridanus som løber ud i Havet mod Norden, hvorfra Elektrum siges at komme; og strax neden for siger han: ἐξ ἑσχατης δ' ὠν ἡμιν το ἠλεκτρον φοιτᾳ. I det ringeste burde begge Meninger anføres. S. 324 fortælles, at Floderne forestilles som gamle Mænd, støttende Armen paa en stor Knub. S. 72 siger man, Lichas styrtede sig ned af Bierget. Det tolvte Kapitel handler om Apollo eller Solen, som om een Gud: Men os synes, at de gamle Skribentere tale om Apol og Solen paa saadan Maade, at man vanskelig kan forestille sig dem som een Gud. Man kunde opholde sig meget ved Musernes Forestillingsmaade, for Ex. Thalia holder i den høire Haand et Menneske-Hoved ꝛc. Men det vil blive for vidtløftigt, at vedblive som vi har begyndt; vi finde langt meer Fornøielse i at fremsætte et Skrifts Fuldkommenheder, men i Almindelighed vil ingen troe vi har forrettet vort Embede tilgavns, naar vi ikke først har brugt Hercules Gaffel.

Stilen, ſom Hr. Baſtholm meeſt var bange for, finde vi ganſke bequem og paſſende til Materien. I et ſaadant Værk er det vanſkeligt at bruge en blomſtende Stil, hvori en Deel ſætte Stilens Skiønheder. Det er bedre at være fri for Feil end at have Skiønheder. I det Danſke Sprog er det den beſte Mythologie vi have; og i Skolerne kan Diſciplerne med ſtørſte Nytte giennemgaae den under deres bequemme Lærere. De finde heri alt hvad de kan tænke at finde i et mythologiſk Compendium; vel kunde man forlange at finde noget rørt om Indigetes, Theogonien, majorum & minorum gentium Dii, Sibyllerne ꝛc., men ubi pluræ nitent non ego paucis offendar maculis.

London.

The Hiſtory of Women from the earlieſt Antiquity, to the preſent Time; geving ſome Account of almoſt every intereſting Particular concerning the Sex, among all Nations, ancient and modern. By William Alexander, M. D. 4to. 2 Vols. 1 L. 10 ſ. Boards. Cadell. 1779.

En Hiſtorie om det ſmukke Kiøn fra de ældſte Tider til nærværende er et Foretagende, der lover meget; og Læſeren vil naturligen tænke, at en Forfatter af en ſaadan Hiſtorie maa beſidde en Forſkiellighed af Gaver, der ſielden ere foreenede i een Perſon; at hans Bekiendtſkab med den ældre og nyere Hiſtorie maa være meget udſtrakt; at der udfordres ſtor Forſtand ſaa vel til Materialernes Valg ſom Ordning; at han maa beſidde en ſtor Kundſkab om det menneſkelige Hierte, og det Coup d'oeil i Henſeende til Charakterer og Sæder, ſom er umiddelbar nødvendigt til en ſaa vanſkelig Sags lykkelige Udførſel. — Doct. Alexander ſynes ikke tilſtrækkeligen at have følt Vanſkeligheden af ſit Foretagende; og har han, burde han ikke have foretaget ſig det. Han har virkeligen ſamlet en ſtor Mængde Omſtændigheder angaaende det ſmukke Kiøns Arbeider, Forretninger og Fornøielſer i forſkiellige Tidsaldre og Lande, og giort nogle treffende Jagttagelſer om dem; men hans Anmerkninger ere almindeligen forſlidte, og ofte ubetydelige; hans Materialier ere ſamlede uden Indſigt, og ſlet ordnede; hans Sprog er overalt (ſaa dømme Engelæn-

lænderne) uziirligt, undtagen naar han betiener sig af andres. Med et Ord, vi vide ikke hvad Slags Læsere, der kan have nogen Fornøielse af denne Bogs Giennemlæsning. Nogle faa Prøver vil sætte Læserne selv i Stand til at dømme. I det første Kapitel giver Doktoren et kort Udkast af Fruentimmerets antidiluvianske Historie, og der findes følgende opbyggelige Underviisning: „Forskiellige og latterlige ere Fablerne anførte af orientalske Skribentere om det første Pars Skabning. Vi vil allene omtale nogle faa af dem, forplantede ved de jødiske Rabiner, hvis gamle Legender ligne, om ikke overgaae, i Urimelighed, endog de af en sildigere Alder. — Gud, sige de, skabte først Adam med en lang Hale; men siden efter, ved at betragte ham nøie, meente han, at han uden den ville see bedre ud: besluttende, hvorledes det end gik, ikke at spilde noget af det han havde giort, skar han den af, og dannede den til et Fruentimmer; og derfra har Kiønnet den lavere og nedrigere Natur. Andre af dem fortælle os, at det første Menneske var skabt dobbelt, af begge Kiøn, og sammensøiede Side til Side; at Gud forbedrende sin første Plan, skilte den mandlige Deel fra den qvindelige, hvor de vare sammensøiede, og giorde dem til to forskiellige Væsener; og deraf opstod den bestandige Tilbøielighed hos begge Kiøn igien at foreene sig med hinanden." — Det vil utvivleligen blive meget opbyggeligt og fornøieligt for en smuk Læserinde, af Smag og Blusfærdighed, at undervises, i sær af en gammel og skiden jødisk Rabbi, at Adam var først skabt med en lang Hale; og meget trøsteligt, at belæres, at Gud skar den selv af, for at give Adam et bedre Udseende. Vi overlade Fruentimmerne, som virkeligen ere antagelige og duelige Dommere af den menneskelige Skabnings Smukhed, at afsige Dommen over dette Sted. — Naar han taler om de græske Fruentimmere, giør han følgende viise Jagttagelse: „at, endskiønt Grækerne vare fortræffelige i Kunster, berømmelige ved Vaaben, Politik, og artige Sæder, var dog den høieste Spidse, de nogen Tid naaede, nogle faa Skridt oven for et vildt Barbarie." — Hvorledes et Folk kan være fortræffeligt i Kunster, berømmeligt ved Vaaben, Politik, og artige Sæder, og dog kun nogle faa Skridt oven for vildt Barbarie, overstiger langt vort Begreb. — Hans almindelige Begreb om Græ-

kerne

kerne er følgende: „Dette, ſiger Forfatteren, ſaa ſærdeles udmerkede og berømte Folk, ſom for mange Aarhundrede har ſkinnet ſaa berømmeligen ved Kunſter og Vaaben, og hvis Panegyriſter ſaa lydeligen ere hørte i den ældre og nyere Hiſtorie, ønſke vi oprigtigen ikke at ſee os forbundne, til af Agt for Sandheden at tillægge en ſaa forſkiellig Charakter. Men, naar vi have ſagt, de glimrede ved Kunſter og Vaaben, have vi udtømmet deres Berømmelſe. Betragte vi dem ſom Patrioter, udmerke de ſig; betragte vi dem ſom Mænd og Borgere af Verden, opvække de næſten Rædſel hos os. Andre Nationer giorde Love for at forbedre Naturen, og indſkiærpe Menneſkelighed. Nogle af de græſke Staters vare indrettede til at udrydde Naturen og Menneſkeligheden af det menneſkelige Hierte. Kort, i hvad Henſeende vi betragte dette Folk, finde vi dem allene merkværdige af unaturlige ſtrænge Sæder, af en ubøielig Alvorlighed, og et Liv neppe formildet ved en behagelig Skygge i det hele Skilderie.“ —— Om de Franſke og Italienſke Fruentimmers artige og fine Levemaade fortæller Forfatteren følgende: „I Paris, har vi ladet os ſige, at en Elſker ofte følger ſin Beherſkerinde til Natſkrinet, ſtaaer Skildvagt ved Dørren, og underholder hende med vittige Indfald og Kierligheds Forſikringer, al den Tid hun der er i Forretning; og at et Fruentimmer til Vogns, i hvad Sælſkab hun end er, naar Naturen minder hende, trækker paa Strængen, og lader Kudſken holde og naar hun har efterkommet Naturens Bydende, indtager ſin Plads uden Omſtændigheder. De pariſiſke Fruentimmere ſom og de i mange ſtore Franſke Stæder, gøre ſig ikke mindſte Betænkning, endog i de ſtørſte Selſkaber, at tale om Kiønnets Hemmeligheder; ſaa liden er deres Tilbageholdenhed i denne Henſeende, at et ungt Fruentimmer, naar hun opfordres af ſin Elſker til en Dands, ſvarer uden Rødme eller Stammen, at hendes nærværende Omſtændigheder ikke tillade hende det. De Italienſke ſiges endog at være mindre undſeelige og bluſærdige: Fruentimmere, endog af Stand og Levemaade, naar en Gunſt af et andet Slags forlanges af dem, afſlaae Forſlaget med ſtørſte Rolighed, i Betragtning af, at de for nærværende Tid ere under en medicinſk Kur for at helbredes for en vis Svaghed.“ —— De, ſom ſkulde lyſtes at læſe Bogen, kan ved Bøgernes Hiemkomſt fra Meſſen bekomme en

tydſk

tydſk Overſættelſe, uden Tvivl forſynet med mange lærde og grundige Noter og Anmerkninger.

Paris.

Hiſtoire critique des Opinions des Anciens ſur la félicité. Par M. de Rochefort. 8vo. 1779.

Lykſalighed er i de moraliſke Underſøgelſers Sphæra, hvad den philoſophiſke Steen er i de alchymiſke Sammenſætninger og Oplsninger. Som Chymiſterne, endſkiønt de ikke opnaae deres fornemſte Diemeed, ſamle dog paa denne Vei adſkillige adſpredte Smuler af Sandhed og brugbar Kundſkab, ſaaledes have og Sædelærerne givet os mange brugbare Underviisninger, ſkiønt de aldrig have været i Stand til at viſe os en ſikker Vei til ſand Lykſalighed, og det af en meget gyldig Aarſag; thi Lykſalighed er ingen ſublunariſk Himmelegns Produkt, men dens Time, Sted og Moedenhed er et andet Steds. Det forholde ſig, ſom det vil, vi troe, at baade Fornøielſe og Fordeel vil erlanges ved Skriftets Giennemlæsning, ſkiønt vi ikke tør ſmigre nogen af vore Læſere, at det vil giøre ham lykkelig. —— Efterat have ſat en viis og fornuftig Priis paa Livets forſkiellige Aldre, i Henſeende til deres Bequemhed at modtage Fornøielſe og Glæde, begynder Forfatteren den hiſtoriſke Deel af ſit Skrift, ſom er deelt i fem Bøger. I den første afhandler han ſaadanne Meeninger af de Gamles, ſom fortiene at kiendes, og ſom give de beſte og meeſt intereſſante Materialier til den menneſkelige Aands Hiſtorie, i de fire følgende udvikler og underſøger han de philoſophiſke Syſtemer, ſom ere ſkrevne over dette vigtige Emne fra Thales til Marcus Antonius.

London.

A Treatiſe of the Art of War; or, Rules for conducting an Army in all the vaiious Operations of regular Campaigns. By John Count Orourke, Colomel of Horſe, Knight of the Royal Order of St. Louis, and Lord Chamberlainto thelate king of Poland, &c. 4to. Dodsley &c. 1778.

Et Verk af dette Slags af en Mand, der ſelv har ſeet Tie-

ne-

nesten, maae være nyttigt især for de Officierer, der ei selv ere forsøate. Grøv Orourke havde Commmando ved den russiske Armee, som tog Berlin i Besiddelse 1760; og i Følge hans gode Opførsel ved denne merkværdige Leilighed, blev han æret og agtet af Hans Preussiske Majestæt, og den Kongelige Familie; til Bevis herpaa, har han ladet aftrykke nogle Breve fra Kongen og Prinds Henrik til sig. Kaaberpladerne, siorten i Tallet, forestille en Armees forskiellige Stilliger og Bevægelser. Skriftet vil uden Tvil være tienligt for dem, der tragte efter at giøre en udmærket Fremgang i en Videnskabs Studering, der ikke er blant de superficielle, og som ikke begribes eller læres i en Hast.

Helmstadt.

Die Wahrheit und Gewisheit der Auferstehung Jesu Christi, gegen eine neuere in dem Vierten Beytrag zur Geschichte und Litteratur aus der Herzoglichen Bibliotheck zu Wolfenbüttel dagegen herausgekommen und hier völlig eingerückte Schrift erwiesen und vertheidiget von **Johann Balthasar Lüderwald**, der heiligen Schrift Doctor, Herzogl. Braunschweigischen Superintendenten und Pastor primarius zu Vorsfelde. Bey Johann Heinrich Kuhulin, 1778. Stor 192. Sider i 8vo, foruden Fortale og Register.

Dr. Lüderwald er allerede nokſom bekiendt af andre grundige Skrifter, og Grundighed vil man heller ikke savne i nærværende Stridskrift. Først fastsættes nogle almindelige historiske Grundsætninger, som af alle erfarne og billigtænkende maae tilstaaes. Disse ere følgende: 1) Kilderne til Jesu Christi Opstandelses Historie ere de 4 Evangelister, Apostlernes Gierninger og Pauli første Brev til de Corinth. 15. Kap. Alt hvad der altsaa kan siges baade for og imod denne Materie maae hentes fra disse Kilder —— og saa maae de Fortællendes Troeværdighed bedømmes efter deres personlige Charakter og Omstændigheder. 2) Naar Vidner, som ere forskiellige i Hensende til Tiderne, Steder og Omstændigheder, fortælle en Begivenhed, saa kan de hverken i Ord eller Sager ganske stemme overeens, men den ene retter sit Øiemerke paa eet, den anden paa det andet, den ene fortæller mere, den anden mindre, og naar de endelig tilsidst skulle

synes at sige hinanden imod i Biomstændigheder, saa bliver Sagen selv dog derved ikke omstødt eller tilintetgiort. 3) En Historieskriver kan anføre en almindelig Sagn, uden at just hans hele Historie skal beroe derpaa, hvilken meget mere beroer paa hans Troeværdighed og andre Omstændigheders Bedømmelse. Naar han nu anfører saadant, saa kan vel noget deraf være sandt, men hverken kan han eller andre være forbundne til at bevise det, især naar det er af den Beskaffenhed, at det af Modpartiet virkelig negtes eller ufeilbarligen vil negtes, og han altsaa ligesaa lidet som andre med nogen Paastaaenhed kan beraabe sig derpaa eller benytte sig deraf. 4) Naar saadanne Vidner, der baade har kunnet og villet sige Sandhed, og ikke har kunnet vente andet end Skade af at lyve, bekræfte noget, saa kan Sandheden fuldkommen bestaae og retfærdiggiøres, endskiønt de ikke ere i Stand til at anføre Beviser af Modpartiets Udsigende eller Forhold. 5) Man maae bedømme en gammel Sag efter den gamle Verdens Maade, men ikke moderniſere den, og ikke tænke sig et da værende Forum i alle Henseender liigt et nu værende Fori Art og Beskaffenhed. Man maae og give, forekommende Sager, Befalinger og Taler en passende Forklaring, og ikke strække dem videre ud, end de i sædvanlig Mening og efter alle Omstændigheder lyde. Disse Regler oplyses og beviſes. Derpaa følger det heele femte Fragment over Opstandelsens Historie, hvilket Hr. Forfatteren ingen Betænkning har giort sig om heelt at afstrykke, da det dog offentlig er udgivet, og kan læses her med mindre Fare, hvor det giendrives. Endelig læser man Giendrivelsen selv, hvori Fragmentskriveren forfølges Skridt for Skridt. Nu og da giøres passende Sammenligninger imellem ham og den plumpe **Joh. Christian Edelmann**, som ogsaa tænkte i hans 1746 udgivne Glaubensbekänntnis S. 190 og følg. at omstyrte den hele Lærdom om Christi Opstandelse fra de Døde. Det eneste, som hos Hr. **Lüderwald** mishager os, og som vi før har ladet os merke med ved et andet af hans Skrifter, er, at han allevegne i Noterne oversætter grædske Skribenteres Ord paa Latin, hvortil vi aldeles ingen gyldig Aarsag kan optænke; thi skriver han for Lærde, saa forstaae dog disse vei det græske Sprog selv uden Trang til latinsk Oversættelse, og for de Ulærde var uden Tvivl en tydsk Oversættelse let

tydsk

tydsk Skrift nyttigere og mere passende end den latinske. Men vi har jo alle vore Nykker?

β.

Subscriptions-Plan
til
en Dansk Oversættelse
af Hr. Ridder Michaelis Mosaisches Recht.

Endnu er vel neppe den bersømmelige Ridder Michaelis Mosaisches Recht i saa manges Hænder i Danmark og Norge, at en Oversættelse deraf skulde komme for sildig. Naar man derfor leverer en feilfrie Oversættelse, i det ringeste saadan, at Forfatterens Tanker paa det nøieste blive fulgte, og det Danske Sprog reent og tydeligt, haaber man, at de Danske Lærde, især de Herrer Geistlige, Juriſter og enhver Tænkende, der finder Fornøielse i at philosophere over Lovene, lige saa gierne skal ville eie dette ypperlige Skrivt i Modersmaalet, som i Originalen, paa hvilken desuden Prisen er langt høiere end den, jeg tilbyder at levere Subscribenterne Oversættelsen for. Her at rose Skriftet, behøves ikke, da det vilde være en Fornærmelse mod vore Landsmænd, at tiltroe dem saa liden Bogkundskab og Smag, at de ikke allerede skulde kiende og ynde dette Verk, hvis Oversættelse mange af vore Lærde for længe siden have ønsket, blandt hvilke hans Høiærværdighed Hr. Dr. Basthølm offentlig i Fortalen til hans jødiske Historie. Originalværket, som bestaaer af 6 Deele i ordinair Octav-Format, agter jeg, for desmeere Anseelses og Bequemmeligheds Skyld, at udgive i 3 Deele i stor Octav-Format, og overlade hver Deel til Subscribenterne for 1 Rdlr., naar Skriftet bliver modtaget med den Begierlighed, jeg haaber. Prisen vil da for det heele Værk kun blive 3 Rdlr. paa Trykpapiir, endskiønt Originalen koster 4 Rdlr. 4 Mk.; og for hver Deel paa Skrivpapiir 2 Mk. meere. Til førstkommende Michaelis bliver den første Deel af den Danske Udgave færdig fra Pressen, og prænumeres da tillige af Subscribenterne med 3 Mk. paa Trykp. og 4 Mk. paa Skrivp. paa den anden Deel, som udkommer i det seeneste et halvt Aar derefter. Subscriptions-Tiden vedvarer til Augusti Maaneds Udgang, og for dem, som ikke inden den Tid lade deres Navne tegne, bliver Prisen 2 Mk. dyrere for hver Deel. Subscription modtages hos Oversætteren Hr. Jacob Wolf i Studiestrædet No. 93, og hos mig som Forlægger

No. 24.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 16de Junii 1780.

Om Philoſophiens Natur og Nytte, iſær for Krigs-Høvedsmændene: en Forelæsning holden i det militære Auditorium paa Giethuſet, og efter Begiering udgiven af **L. Smith**, Lærer i Philoſophien og de ſkiønne Videnſkaber ved det Kongel. Landkadet-Akademie. 26 S. i ſtor 8vo. Kiøbenhavn, 1779 Trykt hos M. Hallager. Koſter 6 ß.

Med denne ſaa kaldede Forelæsning betræder Hr. Profeſſor Smith, der blant os har giort ſig fortient af det philoſophiſke Studium, en Bane, man hidtil enten ikke kiendte, eller i det mindſte ikke nyttede. Han ſkal nu ikke alene tale Philoſophiens Sag for Bellonas Lærlinger, endog hendes indviede Venner vil værdige den deres Opmerkſomhed, og ved denne Gienvei viſſere og haſtigere indtrænge ſig i dens Helligdomme.

Et i Korthed forfattet Udtog troe vi beſt ſkikket til at lægge Hr. Forfatterens Plan for Dagen. Da Philoſophien har faaet forſkiellige Skikkelſer, efter Himmelegnens Forſkiellighed, hvorunder den er lært, og Menneſkenes og Tidernes Smag, der have dyrket den, er det billigt at beſtemme dens Begreb. Snart har Philoſophien ſkiult ſig i Huler og Orkener; ſnart har den pranget i Glædens Tempel; ſnart ſukket under Tungſindigheds mørke og alle Livets Glæder foragtende og forbydende Aag; ſnart har den paa hin Side Dødeligheds Land anviiſt Glæder, dem Sandſeligheden allene

kan nyde; ſnart har Naturen været dens Gud, og den har troet, at kunne forherlige den Høieſte; og dog har ſaadan en Philoſophie tildraget ſig ſin Tids og Efterverdenens Beundring. (Det er uden Tvivl ikke det Daarlige og Falſke i diſſe Mænds Lærdomme, men den Viisdoms Sæd, man har fundet blant Klinten, der har vundet Efterverdens Beundring). En Philoſophie, der talte mod Sandſeligheden, opmuntrede til Dyden, gav værdige Begreber om Guddommen, dens Henſigter og Menneſkets Beſtemmelſe, blev og ved Siden af hine Syſtemer hørt og bifaldt.

For at afgiøre det Spørsmaal, om Philoſophien er den ædelſte eller foragteligſte blant Menneſkenes Beſkieftigelſer, tilræder nu Hr. Profeſſoren ſin Underſøgning om Philoſophiens Natur og Nytte. Vore Begreber bekomme vi ved Sandſerne, de ere derfor ſandſelige; Daglønneren o. ſ. v. beviſer det. De paa denne Maade og ved den indvortes Følelſe erhvervede Begreber kaldes Erfaring, eller den hiſtoriſke Kundſkab. Skiønt denne Kundſkab, naar den er mangfoldig, er nyttig, maae den dog foreenes med Kundſkab om Tingenes Natur og Aarſager, om den ſkal være ret brugbar og nyttig; thi Erfaring lærer ikke Tingenes væſentlige Beſkaffenheder; de tilfældige tildrage ſig vor Opmerkſomhed, og forvilde os. Mangen Helt, Lærd o. ſ. v. afſkrekkes, fordi de ei nøie nok udforſke Aarſagernes og Virkningernes forviklede Gang og deres indbyrdes Forhold. Det er det Philoſophien lærer, og derved have Preuſſens Frederik og de øvrige ſande Helte naaet Udødelighed. Men ſkal Philoſophien være ret brugbar, maa den videnſkabeligen læres; thi endſkiønt man ved mange Aars Erfaring kan erhverve megen, endog grundig Kundſkab, er dog Veien dertil alt for lang, uſikker og vildſom; den videnſkabelige derimod bringer kortere og ſikrere til Maalet. Landet, man ſkal giennemvandre, har man afdeelt i Provinſer, for ikke at forvildes, efter Behag fuldkommen at kunne giøre ſig de enkelte Deele bekiendte, og ſiden med Klarhed overſkue det Hele. Saaledes har man faaet Sielelære, Fornuftlære, Sædelære, Natur-Ret, og flere Navne, og Grunden til diſſe Videnſkaber, eller med et Ord, Philoſophie, er Fornuften og den allene. Vel bruger Theologen, den Lovkyndige, Hiſtorikeren o. ſ. v. Fornuften; men de Sandheder, de underſøge, kan ikke kiendes

uden

uden fremmed Hielp, „da derimod Philoſophien opfordrer Menneſkets egne Kræfter; af Naturen ſkaber den ſig den Skiønhed, og Rigdom, og Majeſtæt, der giør den ſaa yndig for dem, ſom ſee den i dens ſande Skikkelſe.“ „Fornuften altſaa, ſiger Hr. Prof., og Fornuften allene ſkal være vor Veileder i vore philoſophiſke Underſøgelſer, den ſkal vove ſig ind i de fierneſte Deele af Sandhedens Rige: nu har den Alper at beſtige, nu Afgrunde at ſvinge ſig over (Prof. kunde nok tillade den at ſtige ned i Afgrundene; den bør ikke være ſaa flygtig) nu Hydrer at betvinge; og vældig ved Følelſen af ſin Kraft ſkal den gaae frem, ſee Vanſkeligheder forſvinde; ja overvinde endog Umueligheder. Nu flygte Hære af Vildfarelſer for dens majeſtætiſke Aaſyn, og Fordomme ſkielve og forgaae i deres ſkulteſte Vraaer for dens grantſeende Blikke. Herlige ere dens Virkninger, ſom dens Væſen er ypperligt; og ſtor i ſig ſelv, føler den i ſig ſelv ſand Tilfredshed og Lykke. Saa er Fornuften ypperlig, naar den kiender og retteligt anvender ſin Kraft, ſaa virker den i al ſin Styrke, naar den værdigen philoſopherer.“

Den, der retteligen bruger Fornuften til at udgranſke Tingenes Natur og Aarſager, han er Philoſoph. Men hvad Nytte medfører det at være Philoſoph? Dette Spørsmaal underſøges nu. Hr. Prof. viſer iſær den deraf flydende Nytte for Krigsmanden. Subordinationen, denne ligeſaa beſværlige ſom nødvendige Pligt, falder ham ikke tung, naar han er Philoſoph; han lærer derved ſaa vel at kiende ſom lempe ſig efter Soldaternes forſkiellige Charakterer, og benytte ſig af dem efter Omſtændighederne. „Dog, ſiger Forf. det er ikke egentlig i de rolige Egne, hvor Krigs-Trompeten tier, og Heltens Arm og Mod ei ſaa umiddelbar virker, at Philoſophien viſer ſin herligſte Nytte. Følger Hærføreren ud fra ſin rolige Bolig til Kampens Bulder, og ſeer ham der meeſt glimrende, ſom han er ſtor Philoſoph. De philoſophiſke Underſøgelſer ſkærpe Forſtanden i det de opklare den; de lede til Tænkſomhed og viid Udſigt over Aarſagernes og Virkningernes fierneſte Sammenhæng og Følger. Men hvo behøve mere at beregne Sandſynligheder og ſee ud over Mueligheder, end den kommanderende General. Der ſtaaer han, Manden, den Kongen betroede Opſigt over Hæren; og Rigets Held er lænket til hans Arm og Aand; der ſtaaer han Natio-

nens Frelſe og Haab: O, paa hvilken gyſelig Høide ſtaaer han ikke! Hvilken Afgrund omringer ikke den ſteile Top, paa hvilken han ſtaaer: Et Feiltrin — og dybt ſtyrter han i vanærende Fordervelſe. Der ſtaaer han nu, den Hærfører, og ſeer Fiendens overveiende Magt, og Stedets Ubeqvemhed, og Slagets Nødvendighed: mod Overmagt og Natur ſkal han kæmpe, og ſeire ſkal han; men ſkal han dette, hvor maa han da ikke med dybt granſkende Aand gaae ind i Modſtanderens Plan, og, ſom denne er større eller mindre Kriger, udregne de Bevægelſer og Angreb, han rimelig kan giøre; hvor bør han ſee Følgerne af alle de Stillinger, Stedet giør muelige, og udtænke hvad Fordeel der kan være ved at hindre eller tillade enhver fiendtlig Vending. Hvor bør han forud ſee ethvert Tilfælde, der kan ſvække Soldaternes Mod, og gribe enhver Anledning, der kan tiene til at ſtyrke deres Tapperhed. Ja, ſkulde der ei gives de Tilfælde, hvor det end og ville være Pligt, at handle mod alle bekiendte Erfaringer og Regler? — Dog, hvor leder Tanken mig hen? tilgiver, mine Herrer, at jeg for Krigere, ſelv for øvede Krigere har talt om Krigskunſtens vanſkeligſte Æmne. Jeg tænkte mig Synderligheder (et beſynderligt Ord) af Hærførerens Pligter: Det var driſtigt, jeg tilſtaaer det; men jeg ſaae med det ſamme, hvor Hærføreren maa tænke philoſophiſk, hvor høit opløftet hans Philoſophie maa være over ſvage Aanders philoſophiſke Børneværk, og nu blev Slutningen af mine Betragtninger denne uryggelige Sandhed — Den ſtore Hærfører er ſtor og beundringsværdig Philoſoph."

Philoſophiens herligſte Nytte for Krigeren er endnu ikke omtalt. Den beſtaaer deri, at den giør ham menneſkelig, ſom Forfatteren udvikler til Enden af Afhandlingen; men vi kunde ikke følge ham længere, da vi maaſkee allerede have været for vidtløftige. Et have vi allene til vor Undſkyldning: Smaa Afhandlinger glemmes haſtigen, og faaes vanſkeligen.

En Sats S. 10 anføre vi endnu: „Menneſket har i dets Natur en indplantet Drift til Virkſomhed." De Erfaringer, hvorpaa denne Sats grunder ſig er os aldeles ubekiendte. Alle de Efterretninger vi have ſeet om vilde Folk ſtemme deri overeens, at de ere lade og dovne. Hvortil ſkulde alle de Premier, ſom det Kongel. Landhuusholdings-Sæl-

ſkab

ſkab udſætter, derſom Menneſket var virkſomt af Naturen? Grønlænderen opmuntres endog af det til at forhverve ſig det unødværligſte til Livets Ophold. Og endeligen, hvorfor blev Jorden, ſom Skriften lærer os, forbandet? Havde Virkſomhed været Menneſkets Natur, ſkulde det, i ſit Anſigts Sveed at fortiene ſit Brød, ingen Beſværlighed medført, og den udyrkede Jords Ufrugtbarhed altſaa ei heller været nogen Straf. Saa urigtig ſom anførte Meening er, ſaa rigtig er derimod denne: At Virkſomhed ſætter Menneſket i Beſiddelſe af den høieſte Lykſalighed, en Dødelig kan nyde.

Forfatterens Sprog forekommer os paa en Deel Steder ſetynget med ſtive og ſære Ord og Vendinger, ſom ingen eldig Indſtydelſe kan have paa Læſere i Almindelighed, ei eller troe vi, de vil give nogle ubeſtemte Udtryk og Meeninger, der iſær findes i Indledningen, deres Bifald.

Videnſkaberne, ſom et Middel til Lykſalighed. Tvende Taler holdte ved de offentlige Examina paa den Norſke militaire mathematiſke Skole paa Hans Kongel. Majeſts. Fødſels-Dage 1771. og 1772. av Michael Sundt Døderlein, Profeſſor Matheſeos ved bemeldte Skole. Trykt paa egen Bekoſtning.

Videnſkabernes muelige Oprindelſe og Fremvext. En Tale holdt i ſamme Anledning, og paa ſamme Sted, af Prof. Døderlein den 29de Januar. 1773. Trykt efter naadigſt Befalning. De tvende første Taler er 4 Ark, den ſidſte 2 Ark i 4to. Chriſtiania, hos Samuel Conrad Schwach.

Man klager i Almindelighed over, at Norge og Stæderne i Provintſerne ikke ſtaae i den Forening i Henſeende til Handelen med Hovedſtaden, ſom man kunde ønſke til den almindelige Velſtands Fremvext. Om det forholder ſig ſaaledes kal vi ikke kunde ſige; men at det gielder om Boghandelen, derom ere vi fuldkomne overbeviſte. Til et Beviis herpaa kan oven anførte Taler tiene. Vi have endnu ikke ſeet dem anmeldte nogenſteds, og vi troe derfor, at det er vor Pligt, nu de ere faldne os i Hænderne, at anmelde dem.

Taleren begynder med den Betragtning, at Lykſalighed er alle menneſkelige Handlingers Formaal; den beſtaaer ikke i Ære, Rigdom, Forlyſtelſer o. ſ. v. men i Pligternes Opfyldelſe, hvilke efter Talerens Sigende, ſkal have ſkabt Verden.

„Jere, siger han, de, for hvilke et Chaos maatte ordnes
Verdener skabes; Væsener blive; og Jordklumpen dannes
den beundringsværdige Form — til et Menneske.“ (Vi
indsee ikke Meeningen heraf; thi aldrig troer Prof. at der
paalaae Gild, som en Pligt, at skabe Verden. Meeningen
skal venteligen være, at Gild skabte Mennesker i den Hensigt,
at de skulde have Pligter at øve). Kundskab om Pligter kan
ikke haves uden Videnskaber, og da disse fremme vor Kund
skab, befordre de tillige vor Lykksalighed. Lykksalighedens
Grad beroer paa Kundskabens Massa; Lykksalighed voxer der
for med Videnskaberne. Uden Videnskaber ere Staterne vak
lende, Embedsmændene uduelige, især Krigsmændene. Disse
Betragtninger fortsættes i den anden Tale, hvor enhver Vi
denskabs Fortieneste lægges for Dagen. Taleren begynder
med Theologien, dernæst handler han om Moralen, Physiken,
Historien, de skiønne Videnskaber, Lovkyndigheden, Phi
losophien, Mathematiken. Talerne sluttes med Lykønskning
ger og Velsignelser over Kongen. Efter Talerne følger en
Opmuntring til Skolarerne, at den forestaaende Examen
maa overbevise de Tilstedeværende, at Kongens Naade er
paaskiønnet, Fædrenelandets Haab grundet og Lærernes Flid
og Arbeide vel anvendt.

Til en Prøve afskrive vi det, Taleren siger om Philo
sophien. „Philosophie! jeg nævner dig nu med den dybe
ste Ærbødighed, og allerede burde dine ypperlige Fortieneste
været visede, i en høiere Rang. — Men! aldrig var di
Væsen pralende. Aldrig søgte din vise Aand den usle Næ
ring, som opblæser Dumhed; Det Merke, som smaa, skiøn
stolte Siele, maa tigge, eller trænge sig til, naar de ikke
ville tabes i Støvet. Dit Gavn bestemmer din Ære. Jeg
nævner dig, Elskerinde af Viisdom! Og maatte jeg ikke kal
de dig Viisdommen selv? Du lærer os de Veie, paa hvilke
vi skal opøde rigtige Begreber om alle Ting: Hvorledes vi
skal grundig dømme om enhver Sag, efter dens egentlige
Beskaffenhed, og opsøge Sandhederne, efter nogle faa a
deres Spor, og udlede dem af hemmelige Vinkler: — Du
udvikler de første Grund-Sandheder, som ligge skiulte i den
menneskelige Forstand: — Du opdager os Tingenes Natur
og meddeler de almindelige Begreber: — Du lærer os, a
kiende Verden, fra dens første Mueligheed af, og heel igien
nen

iem alle dens Bestemmelser: —— Aandernes Væsener, og Kræfter, skulde vi ikke kunne forestille os, uden ved dig, og elv vor egen Siel skulde være os reent fremmed og uvis, ned mindre du ledede os til nogenlunde at kiende den. —— Hvad værdigt om Almagten, og Hans allerfuldkomneste Egenskaber skulde vi tænke, naar Tanken ikke ved dig blev opsvinget og styret i denne høie Flugt? —— Naturen i al dens Orden og Pragt var kun et glimtende og mat Syn, uden Indtryk, uden virksomme Straaler, naar du ikke rørde Opmerksomheden, og hialp den i at udmerke det Skabte hver for sig, at iagttage de fornemste Forandringer, og paa disse Jagttagelser at grunde en begribelig Kundskab om Kræfter og Love; og at forbinde Virkninger med Aarsager. —— Du forsedrer vore Begierligheder, afleder dem fra slibrige Trin, og hyrtende Precipicer, og fører dem, ved en sikker og jevn Stie, til de lyksalige Egne, hvor ædle Ønsker grønnes og blomstrer. —— Du sætter passe (vi kiende ikke dette Ord) Grændser for rie Handlinger, forstrekker Hielpemidler, og meddeeler Beøggrunde for den sande Dyd, og forklarer Pligterne i de borgerlige, mindre og enkelte Selskaber. Hvor meget er ikke dette? —— Skulde jeg ikke meene, at alle Videnskaber vare dig sammenløbne, som i en Middelpunkt, og havde jeg ikke næsten nævnet alle, naar jeg allene nævnede dig? —— Din Aand igiennemtrænger alle Kundskabers fineste Dele, og opliver dem; Du fylder det Tomme i Sielen, og skærper det Slove i Fornuften.“

Talen, holden 1773., er tilegnet Hans Høifyrstelige Durchleuktighed, Prints Carl af Hessencassel, som selv hørte Talen, og var overværende ved Skolarernes Overhørelse, hvilken Forretning denne Gang sluttes med en kort Tale, hvori Hr. Prof. henvender sig især til Printsen paa en frie og uhyklerst Maade. Blant andet siger Taleren: „Hvil en Bienvei nu for dets (Norges) Tarv til Monarkens omme Hierte ved Deres Høifyrstelige Durchleuktighed! Hvilken sød og oplivende Forvisning om Deres Høifyrstelige Durchleuktigheds naadigste Medvirkning! De, som nærværende i Landet, erfare Billigheden af dets Sukke, dets sande Værd, og Nationens naturlige Gode, og sig selv lignende Egenskaber.“

Vi indsee ikke, hvorfor Hr. Prof. har kalder denne Tale: Videnskabernes muelige Oprindelse og Fremvext; thi han til-

tilstaaer selv, at den er ikke andet end en Gientagelse af t
tvende forrige; vi undre os saa meget mere over, at han for
lod sit valgte Thema, som han derved lod den ønskeligste Le
lighed falde sig af Hænderne, til at vise Printsen de Forbe
dringer, Skolen trængte til, den Fremgang den kunde giøre
naar den blev understøttet og opmuntret af en saa meget for
maaende Mecænas o. s. v. Dog Indledningen har mang
smukke Steder, og vi troe, at intet uden Mangel paa Ti
har hindret Prof. fra at udføre sin vel lagte Plan. Eftera
Hr. Prof. har viist Dumheds Tyrannie, hvorledes dens Læn
ker fra Tid til anden bleve brudte, og Fornuften udvikled
sig, beskriver han de deraf flydende Virkninger: „Her var
siger han, Orden, og Viisdom maatte have indrettet den
her var Fuldkommenhed, og Almagt maatte have dannet
her var Godhed, og Kierlighed maatte have lagt Planen. Sto
og viis, almægtig og god, blev nu den Evige, denne Kilde
denne Aarsag til Alt; og Tanken faldt ned i en hellig Vre
frygt — og tilbad. Naturen fik nu lidt efter lidt mere Skiøn
hed, mere Kunst, mere Rigdom, mere Vished, og, son
en Følge af disse, mere Agtelse. Det Stille fik Bevægelse
det Livløse blev besielet; det Uformede fik Dannelse, og ble
organisk; det Umerkede blev til; det Lille voxede til Beun
dring, til uhyre Størrelser; det Tomme blev fyldt; og kort
Verden fik en uendelig Tilvext, en umaalelig Udstrekning
og, saa at tale, en ny Skabning. Menneskets selv, det kun
de ikke undgaae denne almindelige Forandring. Til Best
for det Hele, til Lykke for sig selv, blev det mere ædelt, mer
rigtigt, mere værdigt sit Væsen, og de Velsignelser, son
vrimlede rundt omkring det, og kappede om Fortrinet, til
bød sig dets Nydelse. Menneskets tømmede da sin Vildhed,
og bildede sig ved Brugen af prægtige Vner. Nu blev de
sig selv et behageligt Selskab, og i Selskab med flere et yn
det og nyttigt Medlem. Dets Stolthed faldt med dets Dum
hed, disse tvende saa kiere, saa uadskillelige Brødre, og
det blev nu ikke længere den eneste Yndling, for hvilken Na
turen var saa riig, saa glimrende, saa udstrakt; men den
Vre, at være tænkende og fornuftig; at zire en Klode, og
beherske den; at kiende den Alviise, den Algode, den Alvir
kende, og besynge Hans Lov; denne Vre blev nu deelt ufor
troden til flere, og neppe vovede Menneskets at paastaae den
mel-

mellemste Rang. —— Paa Uvidenhedens Ruiner opførte nu Fornuften et Tempel. Kundskaberne bragte Marmor og Ceder, Guld og Zaphirer, kort! alle raae Materialier; Kunsterne forædlede dem; og Videnskaberne afpassede, sammenføiede, og udzirede.“ Havde Taleren fulgt den Vei, han viseligen valgte, men uheldigen forlod, skulde Sorge ikke have været det eneste Sted, der ved at forevige vore Kongers Fødselsdage tillige ubredte sin egen Roes.

Det er os ikke bekiendt, om der siden ere udkomne nogle Taler i denne Anledning fra Christiania. —— De Sorøeske Taler, der have giort det saa megen og sand Ære, savne vi ugierne.

Das von seinem Vorwürfen gerettete Prediger-Buch des Salomos. Zelle, 1779. Bey Johann Dieterich Schulze, Königlich Hofbuchdrucker und Buchhändler. 6 Ark 8vo. Koster 24 ß.

Vi tvivle ikke paa, at jo Forfatteren af **Das durch eine leichte und ungekünstelte Erklärung von seinen Vorwürfen gerettete Hohe-Lied** (See Efter. 1779. 1. H. S. 148.) ogsaa er Manden for dette vakre Skrift; nemlig Generalsuperint. **Jacobi.** Dog finder man ikke her Prædikeren, saaledes som hisset Høisangen, ganske oversat; men kun nogle Stykker deraf, ved hvilke Forfatteren giendriver de Beskyldninger: at enkelte Steder ere mørke og ganske ubetydelige; at Prædikeren nægter Forsynet og et Liv efter dette; og at han giver en ubillig og alt for melancholsk Afridsning paa dette Liv. Hvorledes Forfatteren forestiller sig Salomons Sindsforfatning, da han skrev Prædikeren, vil vi lade ham selv sige: „Salomo erzählt in demselben (Prediger-Buch), was er in den ersten Empfindungen in seinem Herzen geredet, das ist, gedacht habe, als ihm der Herr wissen lassen, daß sein Sohn nur einen Theil seines Königreichs besitzen und sein Haus den Glanz nicht behalten würde, welchen es bisher gehabt hätte. In seinem Schmerz fand er alles eitel, nichtig, ekelhaft. Seine kostbahren Gebäude und Gärten, alle Freuden des Hofes, selbst seine Gelehrsamkeit und so gar seine Gemahlinnen, durch welche er sich bisher leiten lassen, waren ihm in seinem ersten und heftigen Affect wiedrig, verhaßt. Da aber die Heftigkeit

seiner Gemüths-Bewegungen sich legte; so sahe er zwar die Welt und die Herlichkeit eines Königes mit ganz andern Augen an, als ehemahles, und empfand das Eitele, Vergängliche, Nichtige in demselben: aber er erkannte doch auch, daß sie dem ohngeachtet auch noch Annehmlichkeiten darböthe, die ihren bestimmten Wehrt hätten, und die der Mensch anzunehmen und zu geniessen hätte, er erinnerte sich der Unsterblichkeit der Seele und eines künftigen Lebens und gab seinem Nachfolger weise Regeln, welche er zu beobachten hätte, um seine Haus nicht noch weiter herabzusetzen." S. 29. flg. De Stykker af Prædikeren, som Forfatteren har oversat og ledsaget med nogle Anmerkninger, ere: K. 3, 10.-5, 8. K. 7, 1.-4. 15.-20. 29. Om K. 3, 10.-14. siger Consistorialraad **Struensee** ved sin Oversættelse, som vi nyeligen anmeldte, (i No. 22.) at de synes ham at henhøre til de tungeste i den ganske Bog. Vi vil da sætte begge lærde Mænds Oversættelser af disse Vers hos hinanden:

Jacobi.

„V. 10. Ich sahe die Mühseeligkeit, die Gott den Menschen aufgelegt hat, um sie dadurch nieder zu halten (zu demüthigen).

V. 11. Was er (Gott) thut, das ist zu seiner Zeit angenehm. Auch hat er die Ewigkeit in ihr Herz gegeben: nur aber daß der Mensch das was Gott thut, nicht vom Kopfe bis zum Fusse (völlig ausforschen kann.

V. 12. Ich erkannte, daß hierbey nichts besser sey, als daß man sich freue und daß man Gutes thue die Zeit seines Lebens,

V. 13. Daß auch ein jeder Mensch esse und trinke und das Gute bemerke bey aller seiner Arbeit. Dieses ist ein Geschenk Gottes. V.

Struensee.

„Ich habe gesehen, was die eigentliche Sache ist, womit sich der Mensch nach Gottes Absicht beschäftigen soll —— Gott macht alles sehr fürtreflich —— alles zu seiner Zeit —— Er hat aber dunkel in ihr Herz kommen lassen, daß der Mensch das Werk Gottes nicht ganz übersieht. Ich weiß es, das einige Glück des Menschen in allen ist, **daß er ein frölich Herz habe; und recht thue, so lange er lebt. Es ist Gabe Gottes,** Wenn ein Mensch ißt und trinkt, und es sich bey seiner Mühseligkeit wohl seyn läßt. **Gottes Werk ist von Beständigkeit: ich weiß es — Zu denselben soll man nichts hinzu thun;** aber auch

V. 14. Ich weiß, was Gott unternimmt das geſchiehet immer, es läſſet ſich nichts dazu thun noch davon nehmen: Gott richtet es ſo ein, daß man ihn fürchte." auch nichts davon thun — Und das, was Gott wirkt, beſteht darin, daß man ihn fürchte."

Til Slutning giør Forfatteren en Sammenligning imellem Salomon. Prædikeren og Keiſer Antonin i hans Taler eller Regler til ſig ſelv, τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλια ιβ.) og viſer, hvor ſtore Fortrin hin haver frem for denne.

Eclogæ regis Salomonis interprete *Joanne Theophilo Leſſingio* Conrectore Scholæ Pirnenſis. Lipſiæ impenſis Dykii MDCCLXXVII. 8½ Ark ſtor 8vo. Koſter 2 Mk. 8ß.

En virkelig ſmuk poetiſk Overſættelſe i Latinſke Hexametrer. I Henſeende til Høiſangens Plan, Indretning og Henſigt følger Forfatteren aldeles Generalſup. Jacobi Foreſtillinger. Efter Overſættelſen af ethvert Kapitel eller Ecloga, ſom F. kalder det, findes philologiſke Anmerkninger, der overgaae det almindelige Slags. I Særdeleshed har Forfatteren giort en ypperlig Anvendelſe af ſin Bekiendtſkab med den Græſke og Latinſke Poeſie. En Prøve af Overſættelſen maae Læſeren i det mindſte have: og det ſkal være een af Salomons Beſkrivelſer over Sulamith K. 4, 1.-6.

v. 1. Pulchra es, Chara mihi; non eſt te pulchrior ulla!
Pulchra columbinis oculis, & crine decora
Splendidiore, pilo capræ Gileadis alumnæ.

v. 2. Dentibus eſt candor, quali nitet ille lavatus
Grex ovium, quarum quævis enixa gemellos,
Nullaqve, foecundæ qvæ non ſit gloria matris.

v. 3. Cocco labra rubent; ſvavis tibi copia fandi:
Dulce decus malis, cirris & crine decoris:
Dulcius hoc pomum roſeo non fulget amictu.

v. 4. Multis heroum clypeis armisqve ſuperba,
Pulchrior haud ſurgit collo Davidica turris.

v. 5. Ubera, cervarum ceu par, qvod lilia carpit,

v. 6. Dum terris redit alma dies & diffugit umbra.

Vi erindre med det ſamme et andet Forfatterens ældre Arbeide af lige Beſkaffenhed, ſom maaſkee ikke efter Fortieneſte er bleven bekiendt: Triſtia Prophetæ Jeremiæ interprete

Joan-

Joanne Theophilo Leſſingio. Lipſiæ, ex officina Langenhemia. CIↃIↃCCLXX. 7½ Ark 8vo.

Materialien zu einer neuen Erklärung des Hohenliedes, vom Verfaſſer der Beobachtungen über den Orient. Aus dem Engliſchen. Mit Churfürſtl. Sächſ. gnädigſter Freiheit. Halle, bey Johann Adolph Gebauer 1778. 10 Ark 3 Bl. ſt. 8vo. Koſter 2 Mk. 8 ß. —— —— Zweites Stück 1779. 10 Ark. Koſter 2 Mk. 4 ß. **Anhang zu den Materialien zu einer neuen Erklärung des Hohenliedes.** —— —— 1779. 4⅞ Ark. Koſter 1 Mk. 4 ß.

Udi diſſe **Materialier** er viſſeligen ogſaa noget got og brugbart, men dog ikke ſaameget, ſom i det foregaaende Leſſingſke Skrift. **Harmar**, der, ſom bekiendt, er Forf. af **Beobachtungen über den Orient**, viſer her igien ſin Lærdom og Belæſenhed, men ikke den ønſkelige poetiſke Smag. Det første Stykke har 2 Dele: 1. D. Anmerkninger over denne Sangs Beſkaffenhed, Henſigt og indretning i Almindelighed. H. Mener, at en Prophet har ſkrevet den i Anledning af Salomons Formæling med den Ægyptiſke Princeſſe, og ſætter, at de talende Perſoner ere: 1) Salomon, 2) hans Brud, 3) Jomfruerne, hendes Selſkabsſøſtere, 4) Brudgommens Venner, og 5) Salomons Gemalinde, ſom for denne Formæling har haft Fortrinnet. — 2. D. Jagttagelſer over enkelte Steder i denne Sang, fornemmelig af tvende orientalſke Kierlighedsſange, en gammel og en nye, og Reſten af et Epithalamium hos Theokrit. Det andet Stykke indbefatter den 3. Deel, ſom beſtaaer af 76. Spørgsmaale over mørke Steder i Høiſangen, hvilke Forfatteren ſøger at beſvare. **Anhanget** er overſatte Stykker af den Skrift: Anew translation of Solomon's Song; ſom gav **Harmar** Anledning til at ſkrive ſine **Materialier**. Diſſe Stykker ere: 1 Kap. En Indledning til Høiſangen, hvori den unævnte Fs. Hypotheſe fremſættes: at den ſkulde beſtaae af 7. Sange, een over hver af de 7 Bryllups-Dages Høitideligheder. 2. Kap. Fs. Kommentar efter denne Hypotheſe. 5. Kap. Beſvarelſe paa de Indretninger, ſom **R Michaelis** i ſine Anmerkninger til *Lowth* de Poeſi Hebr. har giort imod ſamme. Endnu have vi for os et andet nyt Skrift

over

over Høisangen, hvis Anmeldelse vi dog vil opsætte til en anden Gang, for at kunne have Tid nok til at undersøge dets Værdie. A. O.

London.

A Charge, delivered at several Visitations of the Clergy, held at York, and in the West-Riding of Yorkshire, in the Year 1778. By William Cooper, Archdeacon of York. 4to 15. Cadell.

Dr. Cooper formaner sine ærværdige Brødre med Varme og Værdighed, og udvikler deres Stands Pligter paa en ikke mindre tydelig end kraftig og overtalende Maade. Han udtrykker sig saaledes om den præstelige Charakters Indflydelse og Nødvendighed ved Exempler: at rette de Ryggesløse, opvække de Sovnige af deres Søvn og Daarskab, at vise den fordervede Natur og Syndens onde Følger, at frelse overgivne og bekiendte Syndere fra deres ulykkelige Tilstand, at legge for Dagen Urimeligheden af deres Opførsel, og deres Fare, den Fare, at blive straffede med en evig Udelukkelse fra Herrens Aasyn, og fra hans Magts Ære; at giøre dette med god Virkning, vil mine ærværdige Brødre, forhøie vor Dyd, forhøie vor Lærdom. En Skribent, Hooker, ikke mindre udmerket ved sine vise Formaninger, end hans følgeværdige Opførsel, har giort denne Anmerkning, at en gudfrygtig Præstes Liv er en synlig Rhetorik. Udtrykket er rigtigt. Saadan en Charakter er et brændende Lys, som alle see med Beundring, og høre ved enhver Leilighed med Agtsomhed, Ærbødighed, Høiagtelse. Er vort Navn og Rygte ubesmittet, den største Lyksalighed vi kan nyde paa Jorden, vil vor Præken have sin fulde Styrke; thi Exempler ere mere undervisende end Regler, og en exemplarisk Mands Ord maae have Vegt. En Præst bør betragte enhver ham given Forfremmelse, ikke allene som ham given, men tillige som ham betroet, honorem illum non solum datum, sed etiam creditum; og for at kunne arbeide med des større Nytte, vil han negte sig selv enhver Fornøielse, endog den uskyldigste, som paa nogen Maade kan hindre ham i priseligen at forestaae sit Embede. Den gudfrygtige Hooker, lagde, da han forestod Kirke, Grundvolden til det ulignelige Verk af Kirke-Politiet; men han erholdt Tilladelse

se at omskifte denne anseelige Stilling med en Landsbyemands Rolighed, hvor han havde mere Tid at forrette sine Studeringer, see Guds Velsignelser fremkomme af Jorden, og æde sit eget Brød i Fred og Rolighed; et Sted, hvor han, uden at forstyrres, kunde overveie den sig nærmende Død, og det store Regnskab, som alt Kiød paa hin store Dag skal aflegge for alle Aanders Gud. Lad os ære denne ærværdige Mands Ihukommelse, og saa mange af os, som foreslaae Landsbyekald, lære af hans Exempel, at nytte Eensomhed paa den beste Maade; omgaaes med lærde Bøger, med Gud, og vore egne Siele; undervise vor Flok; besøge de Syge; betiene Sacramenterne; hielpe de Trængende; overbevise Folket ved en fornuftig og eensdan Opførsel, at vort Haab ligger paa hin Side Graven, og det staaer ikke i Verdens Magt, saaledes at indtage vore Hierter, at vi skulle forglemme Gud, vore Medskabninger, eller os selv.

Göttingen og Lemgo.

Anleitung zur Kenntniß der auserlesenen Litteratur in allen Theilen der Philosophie von Michael Hißmann. I der Meyerske Boghandlings Forlag, 1778, 8vo. 477 S. foruden Fortale.

Titel og Fortale bestemme Skriftets Hensigt derhen, at de skal indeholde de brugbareste Bøger i alle Philosophiens Dele for at give unge Mennesker en Anledning, deels til Litteratur, deels til at anskaffe Bøger. De Feil, der maatte være indløbne, undskylder Forfatteren dermed, at han lærte adskiende endeel Bøger i en ond Lune, og at der endnu i mange Fag ikke ere ret gode. For at undgaae det Tørre ved en blot Opregnelse af Navne, anføres Indholden af de anprisste Skrifter i forudskikkede Paragrapher. Denne Hensigt har Forfatteren største Delen opnaaet i et sammentrængt Sprog. Hist og her ere der vel i Betragtningerne over Videnskabernes Afdelinger og Betænkningerne indløbne nogle ikke gandske tilforladelige Satser, og i Bogfortegnelsen findes der nogle Udeladelser, som dog i det Hele lidet betage Bogen sin Brugbarhed. Foruden Indledningen bestaae Skriftet af tretten Afdelinger, hvoraf enhver indeholder een af Philosophiens Hoveddele. Physik og Mathematik er

ud-

ıdeladte, derimod ere den Philosophiske Historie, Pæda-
ɔgiken og Æsthetiken optagne. I at ordne Afdelingerne
ɔiges der fra den almindelige Orden i Philosophiens Dele.
I Indledningen retfærdiggiør Forfatteren dette Foretagende.
Efter nogle almindelige Anmerkninger om Nytten af Litte-
ratur, philosophiske Skrifters Godhed, og Lekturens Hen-
ıgt, bedømmer han de forskiellige Methoder at afhandle den
ɔhilosophiske Litteratur, og foretrekker med Rette den, hvor
ɔe brugbare Skrifter klassificeres efter deres Hoved-Indhold,
ɔg opregnes i en chronologisk Orden. Philosophiens Dele
naae være afgiorte, for at giøre denne Klassification, som
Forfatteren indretter paa følgende Maade: theoretisk og prak-
isk Philosophie; til den første Logik, som en Deel af Psy-
ɔologien, Æsthetik, Metaphysik og Psykologie; til den
ɔraktiske Philosophie det øvrige. Den første Afdeling inde-
ɔolder Philosophiens Litteraturhistorie. II. Philosophiens
Historie. III. Historiens Philosophie. Her erindres, at
Historien er Philosophernes Hoved-Repertorium. IV. Phi-
osophie i Almindelighed. V. Psykologiens Litteratur. VI.
Æsthetikens Literatur. VII. Metaphysikens Litteratur.
VIII. Den naturlige Theologie. IX. Den almindelige prak-
iske Philosophie. X. Naturens Ret. XI. Politiken.
XII. Den philosophiske Sædelære. XIII Pædagogiken.
Vi behøve ikke at erindre, at en saadan Bog er uundværlig
or dem, der agte at studere Philosophien ordentligen.

**Zweiter Anhang zu den Passions-Predigten von Gott-
fried Leß D. und Prof. der Theol. Mit Röm. Kayserl.
allergnädigsten Freyheit. Göttingen, im Verlag der
Wittwe Vandenhoek, 1779 2½ Ark stor 8vo. Koster 8 ß.**

Tvende Prædikener: 1) Einfluß des verdienstlichen Leidens
Jesu in unsre irrdische Freuden. Luk. 18, 31.-End. 2)
Sanfter Geist des Christen nach Jesu Muster. Luk. 23, 27.-
ɔ6. Dette Anhang har ellers Signatur og Sidetal i Følge
ned det første, som til sin Tid er recenseret. (See Efterr.
778. 2. H. S. 832.) A. O.

Doctor

Doctor Gottfried Leß von Selbſtmorde. Zweyter vermehrte Auflage Göttingen, im Verlag der Wittwe Vandenhoek. 1778. 3½ Ark ſtor 8vo. Koſter 12 ß.

Vi beraabe os paa, hvad vi have ſagt om den første Udgave. (Efterr. 1778. 1. H. S. 216.) I denne fandt vi en liden Forøgelſe S. 46. og en Forbedring S. 11.

A. O.

*** *** ***

Da det nyeſte Magazin af Fortællinger, hvori Fieldings Tom Jones har været indrykket, nu er ophørt, og Godiches Arvinger ikke længer ville fortſætte dette yndede Verk, har jeg, efter manges Anmodning, formaaet Boghandler Herr Gyldendal til at forlegge en nye Overſættelſe deraf. Den trykkes med fine og ziirlige Skrifter, og udgives i fire Bind, hvoraf det første bliver færdigt til Mikkelsdag, og leveres til dem, ſom inden denne Tid ſubſkribere hos bemeldte Herr Gyldendal, for to Skilling Arket paa Tryk- og tre Skilling paa Skrivpapiir. Kiøbenhavn den 12 Juni 1780.

Amberg.

Trykfeil i No. 21.

Side 323. Linie 29. I læs De. S. 324. L. 6. dydig l. dydigere. S. 328. L. 23. Viis l. vis. S. 331. L. 32 hvilken l. hvilke. L. 37. egen l. egens. S. 332. L. 4. dybere Bøger l. dybere i Bøger. L. 30. forſkaffe l. forſkaffede S. 335. L. 1. vis l. viis. 336. L. 9. Beſte l. beſte.

I No. 22.

S. 352. L. 4. indeholder l. indfalder. 327. L. 11 tagne l. tapre. L. 13. Hydaſper l. Hydaſpes. S. 345 L. 20. CIↃIↃCCLXXIV l. CIↃIↃCCLXXIX. S. 346. L. 20 בומה l. בומה. L. 6. f. E. Maſoretics l. Maſoreticis S. 348. L. 6 og 7. f. E. עפור על l. על עפור S. 350 L. 17. priviligir- l. privilegir-. L. 26. For Exempel l. F Ex. K. 7, 29. L. 32. den l. dem. L. 2. f. E. K. 3.-15 l. K. 3, 1.-15. S. 352. L. 2. f. E. S. 32. l. S. 320

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 25.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 23de Junii 1780.

n Chriſtens Sange. Anden Samling. Kiøbenhavn, 1780. Paa Gyldendals Forlag. 88 S. i 8vo. Koſter 16 Sk.

Den første Samling af en Chriſtens Sange, ſom udkom 1778., blev ſamme Aar anmeldt i diſſe Efterningers 1ſte Hefte S. 145, og vi finde den der af en anRecenſent fældede Dom saa vel grundet og tillige saa pasde paa nærværende Samling, ſom i eet og alt ligner den regaaende, at vi næſten ikkun behøve at bekræfte den ved e Beviſer. Til Talemaader, Udtryk og Ordføininger, r baade ere for gamle og for nye i en Pſalme, henregne vi ſſe: S. 3. HErrens Folk det var, der Haanet bar. S. 9. tyrk dem mod Vaandens Piinlighed. S. 11. Hvordan or Art er her beſtæd. S. 15. Men engang hiſt for Tron din, Jeg føle ſkal i Sielen min. S. 16. Saa maatſkee en ſvar, en kundbar Sonelſe. S. 19. Og giør nu lenſtunde ::: O hvor vi ſortlig drømme. S. 21. Vent imen hans. S. 31. End naar af Sorg meeſt holden ſt jeg mødeligſt henvanker. S. 37. Og nu ſom hans trygſomt gaae ::: Os himlelig kan glæde. S. 42. aa Verden med ſit Skuffen alt ei leede ſkal mig fra o. ſ. S. 67. Om vildt end Haderne opſtode, Og gridſk mig gte ſom et Rov, Ved helligt Blink fra Rettens Spiir Som anet ſtiv hver Voldsmand bliir. S. 12. Saa mangen

Gang mismodelig, de føle Skræk. S. 73. Jeg fik mi
Kraft: jeg følte Fred i Siel. — Paa Hr. Etats-Raaden
Talenter til den hellige Poesie, christelige Følelser og jevn
Sprog, hvorved han har søgt at være til almindelig Opby
gelse, vil vi ved Slutningen af vor Recension give en Prø
ved at anføre en heel Psalme, men først maa vi anmerk
nogle Feil, som Hr. Forfatteren har begaaet baade imo
Sproget og Rimet. Næsten allevegne findes Flere-Tallet
hvor det slet intet Sted har, saasom: Forbarmere, Skab
re, Frelsere, Leedere, Vekkere, Medtienere, Hælds Fo
dervere, Syndere — i Steden for. Forbarmer, Skaber
Frelser o. s. v. Rimet er deels ikke eenslydende, for Ex. S
14 — og jeg kan elske hver, Og aldrig det mig Qvael
giør. S. 25. Men naar vi vinde Kraft til Dyd, Hva
er os da en Sorg, en Nød. Dog har jeg her og roesor
Stund. = Men jeg vil see paa HErrens Haand. S. 33
Derved jeg holder først og sidst = = og jeg det seer saa Mid
dags Lyst. Deels identisk, da det samme Ord forekomme
i Steden for et eenslydende, for Ex. S. 5. At Guds de
Sandheds Ord. Det himmelsendte Ord. S. 9. Lys fo
dem Du! Styrk dem, o saliggiør dem, Du! S. 17. Je
veed, jeg vil ei vide meer, og jeg behøver intet meer. S
18. Det nedre Støv! o du min Siel, Hvor tynger det!
kiere Siel. S. 20. Nu denne mødefulde Vey, Den faae
jeg og udvandret, Guds bedste Mænd ad samme Vey Ha
mødeligen vandret. Disse næsten i hver Sang forekom
mende Feil havde vi ønsket undgaaede. Den hele Samlin
indeholder 22 Sange under følgende Opskrifter: 1. De From
me. 2. Bøn for Døende. 3. De Mange. 4. For Frelse
ren. 5. 20. Fortrøstning. 6. Vort Væsens Maal. 7. Dag
lig Andagt. 8. Forsynet. 9. Bøn om Sielefred. 10. Lov
sang. 11. 12. 13. 14. Morgensang 15. 16. Aftensang
17. Den svage Troe. 18. 19. En Borgers Sang. 21
Bønnen. 22. Christen Vandring. Af disse afskrive vi de
korteste S. 35. Bøn om Sielefred. Mel. Liebster JEsu
wir sind hier.

„ Virk os hellig Kraft i Siel!
„ Lær os trøstelig at bede!
„ Lad os see som i et Speil
„ Hiin vor Deel af Himlens Glæde!

„ Kor

„ Kom Guds Aand! og mægtig bøie
„ Hver vor Drift mod Himlens Høie!

„ Tanke om Guds Pilgrims Nød,
„ Den i Støvet her vi bære:
„ Tanken om at døe vor Død
„ Engstelig den os ei være:
„ Daglig meer Du os bereede
„ Til Guds Saliggiortes Glæde!

)en Siette, den Ottende og de tre sidste har især giort Ind-
yk paa Recensenten, skiønt de alle har Fuldkommenheder,
; kan læses eller synges med Opbyggelse. β.

)aaren af Stand, eller Historien om Henrik, Greve af
Moreland. Skreven af Brooke. Oversat af det Engelske.
Anden Deel. 356 S. i 8vo. Kiøbenhavn, 1780. Ko-
ster 3 Mk.

Ned samme Nysgierrighed, som vi læste den første Deel
denne Roman, have vi og læst denne. Vi anføre ikke
ndholdet, af samme Aarsag, som vi ikke anførde det af
rste Deel, da vi anmeldte den. — Forfatteren har hid-
dtil ikke ladet mangle paa, at opvække sine Læseres Opmerk-
mhed og giort dem begierlige efter at følge sig, hvor ofte
m end viger til Siden og fører dem temmelig omkring paa
mveie. Denne Frihed betiener han sig dog ikke af uden
m ved sin sieldne Kunst veed tillige at underviise sit Selskab.
dan bliver letteligen vaer, at Forfatteren har haft en meget
vende Indbildning, ved hvis Hielp han har kunnet paata-
sig forskiellige Skikkelser. De mange og forskiellige Cha-
kterer, og de adskillige Situationer, de fremstilles i, over-
de os derom. Ikke heller har han savnet et rigt Forraad
Udtryk, der næsten lige saa stærkt varierer som hine; uden
tte havde hiint ikke heller kunnet anvendes til Fordeel.
den ved disse Fuldkommenheder er Forfatteren og falden i
n Feil, som tilskrives en syg Indbildning. Den overdrev-
Følsomhed, meene vi, som han hist og her yttrer,
)rover en Læsere af sund Forstand ikke kan underholde sig
ed Forfatteren, uden at bruge Poetens Paamindelse til
im: delinc mollium tandem querelarum. Som vi ere
denneske og nogenledes kiende os selv, blive vi let vaer,

at saadanne Optrin ere den blotte Kunst, og ikke at finde i N
turen, saaledes som denne sædvanlig lader sig see for o
Til Paradoxa har han og større Lyst end at han vel kun
holde dem tilbage og ikke lægge sine Helte dem i Munde
For Ex. naar han sender en heftig Glædes Aand over Clinto
fordi denne hører hans Henrik har opført sig uskikkelig og
lader ham sige: min eeneste Sorg var, at han havde ing
Feil. —— Hvad vi her have sagt, tager dog intet fra d
Roes vi oven for tillagde Skriftet og ved at anmelde førs
Deel. Det kan ikke vel være andet end at Digterens Ord
nihil eſt ab omni parte beatum, maa tiene til Undskyl
ning for Skriftets Forfatter. Hine Feil har deres Oprind
se af Hr. Brookes rige Indbildning, der som en Flod er
ben over sine Bredder og altsaa havde intet der kunde hemn
dens Oversvømmelse. —— Hvad Oversættelsen angaaer,
troe vi, at dens Forfatter rigtigen har truffet Originalen
Aand, men mod enkelte Ord og Meeninger undertiden sti
an. Paa det sidste vil vi anføre nogle Exempler. S. 21
staaer: „grundfæste sin Throne," hvilket skal være Do
stoel, eftersom der i Originalen staaer Tribunal. S. 2
hedder det: „men er hun for meget for Dem;" Origin
lens too many var nok bedre oversat ved: bliver hun D
for stærk. S. 251: „en mægtig Overvinder;" bedre: E
obrer efter Originalens Conqveror. S. 255: „Men i
„ han sov kom Strømmen tilbage." A spring-tide er
Søeterminus og bør efter Danske Søefolks Tale oversætt
ved: høit Vande.

Versuch eines Beweises der Vortrefflichkeit der christlich
Religion aus der Auferstehung Christi, herausgegeben v
Conrad Friedrich Wiegmann, Rector der Königl. L
Schule zu Hadersleben. Flensburg, 1778. In der K
tenschen Buchhandlung. 104 S. i 8vo. Koster S

Det er ikke blot af Christi Opstandelse Hr. **Wiegmann** fø
sit Beviis for den christelige Religions Fortreffelighed, m
han tager ved Leilighed alting med, hvoraf saadant et Bev
baade lader sig føre og ikke føre. Man finder altsaa her
Samling af allehaande over Hr. Forfatterens Æmne,
neppe skal man endog ved Hielp af den forudskikkede udførli
Indholds-Fortegnelse kunne spoere enten Orden eller Sa
me

ienhæng. Hvo som eier andre Forsvars-Skrifter for Religionen, kan derfor meget gierne undvære dette. β.

Nürnberg.

ndachtsbuch in der Beichte und Communion. Mit einer Vorrede von Herrn D. Johann Christoph Döderlein. 1779. 232 S. i 8vo. Koster Mk.

Dersom det er en Fortieneste at udskrive andre Forfatteres anker og Betragtninger uden at lægge noget til af sit eget l Forbedring og videre Oplysnings eller Opbyggelses Befor-ring, saa har Forfatteren eller rettere Samleren af ovenældte Andagtsbog stor Fortieneste; thi hans hele Bog er en ot Udskrift af andres. Lüdke, Pardey, Tobler, Federsen, Heyne, Zollikofer, Kirchman, Seiler, Ronnmüller og Leß har givet ham Stof og Ord i Overflødigd, og havde de ikke skrevet, saa havde dette Skrift heller ke seet Lyset. Man finder her det halve af Lüdkes Communion-Bog paa nye aftrykt efter den nye Udgave, og af de idre ere enkelte Betragtninger og Bønner tagne. Det havde den Tvivl været bedre at lade enhver Communikant vælge, ilken af de anførte Andagtsbøger ham best syntes, end at ve ham en Stump af en og en af en anden, hvoriblant aaskee just det fattes, der skulde tiene ham efter hans Omendigheder til Opbyggelse. En Samler, som denne, foregger sine Læsere, hvad ham got synes, og da han skammer ig ved reent at afskrive andres, udelader han efter eget Gotfindende det, der kunde være nok saa nyttig og nødvendigt, m det, han beholder af sine Forgængeres. De mange Jentagelser af de samme Tanker og Sager, som neppe kan idgaaes i et Skrift, som har mange eenstænkende Forfatte-at takke for sin Tilværelse, maa og naturligviis foraarsage iedsommelighed. Vi have intet videre at melde om denne ompilation end dette, at i det tilføiede Anhang, som inholder de i Nürnberg brugelige Skrifte- og Communionange, samt den hele Nürnbergske Communionskik, findes elendigste Psalmer, som nogensteds kan synges i Christenden. Anhanget stikker derfor meget artigen af imod Betragtningerne, som skrive sig fra fornuftige og berømte Forttere. D. Döderleins Fortale indeholder intet besynder-

ligt eller merkværdigt. Vi ſkal, naar Tid og Omſtændigh
heder vil tillade det, giøre vore Læſere nærmere bekiendte me
denne værdige Mand i Anledning af et i vore Tanker yppe
ligt Skrift, ſom han har udgivet under følgende Titel
Fragmente und Antifragmente. Einige von Herr
Leßing herausgegebene Fragmente abgedruckt mit Betrac
tungen darüber. Nürnberg in Verlag der Lochneriſchen Buc
handlung. 1778. Zweiter Theil. 1779. β.

Weſel.

Kurze hiſtoriſche Nachricht der Evangeliſch-Reformirten G
meine auf dem Rötgen, einem Dorf im Herzogthum Gi
lich, bey Stolberg, Aachen und Monjoye gelegen. 177
Bey Röder. 16 S. i 8vo.

I dette lidet Skrift fortælles, hvorledes den Reformeer
Meenighed i Rötgen Tid efter anden er fremſtaaet i det
Aarhundrede. Ved at læſe det Nye Teſtamente opkom før
Tvivl hos nogle om forſkiellige Catholſke Religions Lærdon
mes Rigtighed, og da de derpaa foredrog deres Betænkeli
heder for Præſterne, bleve de ved diſſes Svar mere beſtyrk
de i at tvivle. Aar 1724. forlod en Deel den Romerſke Ki
ke og gik over til den Reformeerte. 1726. giorde en ande
Hob ſamme Skridt. 1732. ſkeedte det ſamme af 60 Perſ
ner paa eengang, og i de følgende Aar af endnu flere, ſe
at allerede i Aaret 1739. vare 143 Reformeerte i denne Land
Bye, ſom for Aaret 1720. beſtod af bare Romerſk-Catholſk
1754. fik endelig den nye Meenighed Tilladelſe af Churfyrſte
i Pfalz at holde en Skoleholder, dog med denne Indſkræn
ning, at han ikke maatte holde nogen offentlig Skole, me
allene Huus for Huus underviſe Ungdommen. Men 177
tillod Høiſtſamme den længe forønſkte frie offentlige Gudstien
ſte. Mod Enden af ſamme Aar blev Hr. Johann Somme
ved Mængden af Stemmer udvalgt til Meenighedens førſ
Præſt. Det er en ſlem Sag for de Catholſke, at det Ny
Teſtamentes Læsning ſaaledes kan ſkille dem ved Tilhæng
re, ei allene ved enkelte Perſoner, men og ved hele Meeni
heder. Er det da vel at undre over, at læg Mand forbyd
Bibelen? ω.

Pari

Paris og Hague.

Oeuvres de Blaise Pascal. 5 Vol. 8vo. 1779.

Pascal var virkeligen et af det forrige Aarhundredes største Genier. Han var en Mathematiker af første Orden, en grundig Dialektiker, og en Skribent lige udmerket ved hans Tankers Høihed, hans Veltalenheds Styrke og Sødhed, og hans Vittigheds og Spøgs lette og blomstrende Yndighed; og alle disse lykkelige Talenter vare helligede Religionens, Philosophiens og Dydens Tieneste. Det er derfor billigt, at ansee en Udgave af hans Skrifter, hvori man finder dem alle samlede, som en betydelig Forøring for Litteraturen og Philosophien. Adskillige af hans ypperlige Arbeider have indtil henlagt i Haandskrift: nogle, hvoraf ikkun et lidet Antal Exemplarer var trykt, vare blevne meget rare, og vilde en kort Tid været tabt for Publikum, vare de ikke ved nærværende Samling blevne reddede fra Forglemmelse. Hertil bør man især regne hans mathematiske Skrifter, hvilke, skiønt de ikke længer have den Fortieneste at være nye, vil altid blive vigtige, saasom de høiligen vidne om et opfindelsk Genie, og fremvise dets Fremgangsmaade i at søge Overbevisning, og opsøge Sandhed. Det er bekiendt, at Pascal merkeligen har udvidet og forbedret Theorien om de conisse Sectioner, og opdaget adskillige af deres Egenskaber, som vare de Gamle ubekiendte; og det er beklageligt, at de Afhandlinger, som indeholdt disse Opdagelser, og adskillige andre henhørende til den mathematiske Videnskab, ere tabte. — Den lærde Udgiver, som man skylder denne Samling, har foran tilsiet Pascals Levnet; som, da han levede i de theologiske Stridigheders hidsigste Periode, da han var een af de Stridende, og var for stor en Mand til at ansees uden Fordom af de stridende Partier, er han bleven afskildret med meer eller mindre falske Farver af hans Venner og Fiender. Han havde virkeligen saa udmerkede Fortienester, at det var ikke let for hans Venner (Jansenisterne) at sige for meget til hans Roes. Desuagtet roste de ham uden Forstand og Smag; de berømte allene hans theologiske Lærdom og Nidkierhed, og hans alvorlige Sæder, hvorved han forlængede den i deres Tanker strafværdig Krig. Paa den anden Side ilde Jesuiterne og Molenisterne neppe tilstaae ham Dyder og

Talenter: de ansaae ham altid med et nidkiert og hevnful
Øie, i Henseende til hans Hengivenhed for de Lærde af Por
Royal, og den skarpe Logik, krydred med Attisk Salt, so
han havde betient sig af mod dem. Med et Ord, de Vantroe
de betragtede ham som en alvorlig Enthusiast; de Troen
som et Genie, der ingen Lige havde: og som der var int
Partie, hvoraf han jo enten var en Forsvarer eller Modstan
der, er hans Fortienester sielden blevet upartisk paaskiønne
Den lærde Udgiver af hans Skrifter har her igien bragt han
til Live; og Portraitet har et virkelig ædelt og fordeelagtig
Udseende.

Det første man finder i denne Samling ere de bekiendt
Provincial-Breve, foranledigede ved Stridigheder mellem
Jesuiterne og Jansenisterne. Voltaire, der mere forkleine
end beundrer Pascal, tilstaaer, at de beste Comedier af Mo
liere ere mindre vittige end en Deel af disse Breve, og d
meest mesterlige Afhandlinger af Bossuet ere mindre høie en
de øvrige. Endskiønt de vare skrevne om theologiske Mat
rier, og især om geistlige Stridigheder om den guddommeli
ge Naades Kraft, bleve de dog læste af Folk af alle Stænde
og Ordener, og vare Gienstanden for alle lystige og vittig
Selskabers Samtaler og Beundring over hele Riget. Jesui
terne bleve overvældede med Latter i disse ulignelige Breve
som have overlevet denne Orden; og endskiønt deres Formaa
ikke mere er til, agtes og beundres de ligefuldt af Publikum
Det er mærkværdigt, at Stilen, og Tonen i Spøget og Vel
talenheden, som opliver disse Breve, bære alle Mærker af e
vore Tiders Produkt, uagtet de Forandringer, det Fransk
Sprog har undergaaet siden den Tid. Og dette, siger Udgi
veren, er det første Skrift af Genie, vi have i Prosa: det
Udgave har fastsat Reglen for det Franske Sprog: der er ikk
et eneste Ord i det, som i et heelt Aarhundrede er gaaet a
Brug ved de Forandringer, som saa ofte forefalde i levend
Sprog.

Efter Brevene følge Pascals Pensées eller Tanker. De
er bekiendt, at denne store Mand mod Enden af hans Liv
havde foresat sig at skrive et vidtløftigt Verk om Religionen.
I denne Henseende udkastede han paa Papiret, fra Tid ti
anden, de Tanker, som faldt ham ind angaaende denne vigtig
Materie; men en utidig Død forekom dette Forsøts Udførel-

se.

se. De adspredte Tanker bleve samlede af Messieurs de Port-Royal, som udgave dem, der stemmede overeens med deres Smag, og syntes passende til Religionens Tieneste; forkastede til samme Tid en stor Deel, som ikke desto mindre vare værdige at bevares fra Forglemmelse. Til Lykke blev Original-Haandskriftet i Abt Periers Hænder, Pascals Søster-Søn; og efter et nøiagtigt Afskrift af dette, ere Tankerne fuldstændigen og uden nogen Afkortning trykte i denne Udgave. Nogle af disse Tanker synes modsigelige; men saadanne vare vist opskrevne, for at giendrives som Modsigelser, der fandt Sted i Verkets Plan; thi adskillige af dem ere tagne af Montaigne og andre Forfattere. De ere her deelte i to Dele. Den første indeholder saadanne, som angaae Philosophie, Moral, og Litteratur: den anden dem, som angaae Religionen; de vare alle bestemte til at faae Sted i Pascals store Verks Bygning, hvortil Planen synes at have været dristig og vidtløftig. Provincial-Brevene og Tankerne indtage de to første Bind; og det tredie indeholder Stridsskrifter angaaende Jansenismus og Molinismus.

De to sidste Bind af Samlingen indeholde Pascals mathematiske Skrifter, som ere mindst kiendte af Publikum, og meest agtede af de Lærde. De bære virkeligen tydelige Kiendetegn paa et forundringsværdigt Genie. Den første Afhandling i det fierde Bind er om de coniske Sectioner, som han skrev i sit sextende Aar. I hans nittende Aar opfandt han den forundringsværdige Maskine, som giver en let og hastig Methode at giøre alle Slags arithmetiske Beregninger, uden nogen anden Hielp end Øine og Hænder: denne Maskine er nøiagtigen beskreven i det første Bind af den franske Encyclopedie, og denne Beskrivelse er indført i nærværende Samling. Derpaa følger nye Experimenter angaaende Vacuum, eller det Tomme, som Pascal giorde efterat have gientaget Torricelli's, hvilket ledte ham til saadanne Opdagelser i Henseende til Luftens Tyngde, dens Indflydelse paa Vandets Høven i Pumpen, og Qvægsølvets i Røret, som opvakte hans Medlevendes Misundelse, endog en Descartes. Vi see i disse Undersøgelser, anmerker den lærde Udgiver, et merkeligt Bevis paa den menneskelige Aands langsomme Fremgang i Sandheds Opdagelse, og Kundskabers Forbedring. Galilæi har bevist Luftens Vegt eller

Tyngde: Torricelli har giettet, at denne Tyngde, ved dens Trykning, foraarſager Vandets Høven i Pumpen, og Qvægſølvets i Røret; men det var Paſcal, ſom forandrede denne Slutning til en Demonſtration: hans Experimenter angaaende Luftens Tyngde ledte ham til at underſøge de almindelige Love, ſom Ligevegten af flydende Ting er underkaſtet. Diſſe Underſøgelſer er det eneſte overblevne af Paſcals Arbeider i Natural-Philoſophien. Paſcals arithmetiſke Triangel er en original Opfindelſe, hvorfor Æren tilkommer ham allene. Denne Afhandling, tilligemed hans Underſøgelſer om Tallenes Egenſkaber, og andre ſmaae Piecer om dette Æmne, fandtes trykte blant hans Papirer efter hans Død, men ere ikke udgivne ſiørend nu, da de udgiøre en Deel af det femte Bind. Hans Afhandling de la Roulette, og en Hiſtorie om de Underſøgelſer og Opdagelſer, ſom derved bleve beforaarſagede, ere Paſcals ſidſte Arbeider; hvortil ere føiede alle Piecer, henhørende til dette Æmne, ſom fandtes, og beſtaaer af adſkillige Breve, ſkrevne af ham ſelv og andre lærde Mænd. Paſcals Underſøgelſer angaaende dette Æmne ere, endog i vore Dage, regnede blant den menneſkelige Forſtands ſtørſte Foretagender; og han havde ikkun et Skridt at giøre for at komme til differencial og integral Regningen. Han døde i hans Alders 39 Aar. I hans 16 Aar merkede han de førſte Angreb af den Sygdom, ſom var Aarſag til hans Død. Man har hørt ham ſige, at i en Tid af 20 Aar havde han ikke tilbragt een Dag uden Smerter; dog formindſkede denne beſtandige ſygelige Tilſtand hverken hans Flid og Taalmodighed, eller ſlappede hans Nidkierhed for Videnſkabernes Forbedring, hvilke han opofrede hvert Øieblik, ſom hans Smertes Ophold fra Tid til anden tilſtædede ham at anvende paa Studeringer.

Gotha.

Briefe über Gegenſtände der Philoſophie an Leſerinnen und Leſer, von Michael Hißmann. 296. S. i Octav. Hos C. W. Ettinger, 1778.

Den, der kan udholde at læſe philoſophiſke Breve, vil endog finde diſſe Breve underholdende. De vidne om Forfatterens Bekiendtſkab med ſine Forgængeres Arbeider, om hans Gaver

at

at prøve og undertiden udvide dem. Besynderligt er det, at han, som udelukker Physiken af Philosophiens Land, betiener sig saa ofte af den, og sætter den i Contribution, som om den var en skatskyldig Provints. —— Det første Brev, at Philosophien ikke er det, som den ofte kaldes, ikke Atheisterie, ikke barbariske uforstaaelige Ord o. s. v. 2. Br. Philosopherne ere til denne Dag ikke enige om, hvad Philosophie er; man har dog saa længe philosopheret, at dens velgiørende Virkninger have udbredt sig. —— Man har i de nyere Tider bestemt Philosophiens Begreb forskielligen fra det, man giorde sig derom i Alderdommen. I det 3. Br. fortsettes denne Betragtning. —— Provintserne i Lærdommens Rige lade sig ikke saa nøiagtigen omgrændse, som de paa Jorden. Endog enkelte Videnskabers Begreb ere efter deres Natur bestandigen foranderlige, ufuldstændige, ubestemte. Det Wolfiske Begreb, om og denne store Mand havde bestemt det rigtig for sin Tidsalder og sit System, maae i vore Tider og ved Philosophiens store Fremgang være mangelhaftig. (Forfatteren forudsetter, at hans Correspondentinder kiende dette Wolfiske Begreb, og glemmer tillige at vise, hvorledes dette Begreb ved Philosophiens Fremgang fra den Tid er blevet mangelhaftig. Man veed Wolf satte Philosophien ingen andre Grændser end det Muelige, den nyere Philosophie maae altsaa være over disse Grændser, dersom den ei længere staaer under dette Begreb) Philosophiens Begreb udvider sig stedse med dens Grændser. Eftersom de græske philosophiske Skoler holdt en Deel af Philosophien for Hovedsagen, var deres Forklaring over Philosophiens Væsen indskrænktere eller vidtløftigere. 4 Br. Forberedelse til at bestemme Philosophiens Begreb. Mathematik og Physik ere uafhængende, for sig selv bestaaende, til Philosophien grændsende Riger; Forklaringer, Beviser o. s. v. ere anderledes i Philosophien end i Mathematiken. 5 Br. Den praktiske Philosophie beskieftiger sig især med den menneskelige Villie; den theoretiske beholder efter de almindelige Systemer Logiken og Methaphysiken, som Forfatteren anseer for ufrugtbare Egne, saa længe man ikke besaaer dem med frugtbringende Vexter, og han synes ikke utilbøielig til at give Metaphysiken sin Afskeed. 6 Br. Om den dyriske Sensibilitæt. Esterretninger om Nerverne som Sandseredskaber; Leuwenhoek,

Pot-

Potterfield og andre ere her brugte. 7 Br. Om Hiernen. Menneſket har blant de ſtørre Dyr forholdsmeſſigen meeſt Hierne. Men heraf lader ſig intet ſlutte om Sielekræfterne, thi Elephanten har i Forhold til ſin uhyre Maſſe den mindſte blant de firføddede Dyr. Hiernens egen Tyngde er hos galne Mennesker og Dyr mindre, end hos Kloge. 8 Br. Fortſatte Betragtninger om Hiernen. Dens Ypperlighed beroer paa Hiernemaſſens Marv. Jo ſtørre denne er, og jo mindre den graae Hierneſkorpe, des forſtandigere og klogere er Dyret. Urigtigheden af den Sats, at et Dyrs Kundſkabskræfter ikke tiltage. Forfatteren ønſker nogle Erfaringer, f. Ex. om med et Dyrs voxende Klogſkab, den egentlige Hiernemarv voxer ſtærkere end den graa Subſtants v. ſ. v. 9 Br. Om Sandsningens Sæde. De forſkiellige Meninger herom opregnes, og det tilſkrives det hele Nervesyſtem; enhver Nerve har denne Kraft i en ringere Grad, og den concentrerer i Hiernen. 10 Br. hvorledes Indtryk paa vore ydere Organer forplantes til Hiernen. Hvad Haller har giort for at giøre Nerveſaft-Syſtemet antageligere. Forfatterens af den philoſophiſke Læge Indvendinger derimod. Syſtemet, at anſee Nerverne for ſpændte Strenge, hvis Svingninger forplante Følelſerne til Hiernen. Det tilſkrives Newton, og er udpyntet af Hartley og Priesley. 11 Br. Theorien af Følelſernes Mechanismus efter Forfatteren af den philoſophiſke Læge. 12 Br. Om det hele Nerveſyſtems harmoniſke Overeenſtemmelſe, Følſomhed og Nerveſvaghed. 13 Br. Om Forſkielligheden af ſandſelige Begreber og Fornemmelſer. Nogle Fornemmelſer ere ledſagede med en mærkelig Tryk paa vore Sandſeredſkaber, ved andre blive vi ikke den mindſte Berørelſe vaer. Ved nogle er Forſtærkningen af Indtrykket paa det legemlige Organ, og en ſvag Berørelſes Forhøining til et heftigt Tryk muelig, ved andre ikke. De almindelige Indtryk af en maadelig Lyd paa Høreredſkabet ere ikkun ſvage Berørelſer, Tordenen af en Canonade ſlaaer med Heftighed paa Trommehuden i Øret. Lysſtraalerne have ikke ſaadanne Virkninger paa Øiet, ſaa længe Øiet er friſkt, om endog Straalen forſtærkes nok ſaa meget. Den ſom ſeer mod Solen, finder Øiensmerte ved en Trykken, en Øienfibrernes Sprengning. (At Øiets grovere Dele ikke forſtyrres ved ſtærk Lys, kan vel tilſtaaes; men Nethuden,

og

og følgeligen den dermed forbundne Synsnerve, lider virkeligen derved, da Øiet svækkes, endog blindes derved. Om det er Trykken, Sprengning o. s. v. løber ud paa en Ordstrid. Den som i en Kikert seer paa Solen, uden at svække dens Lys, har uden Tvivl seet for sidste gang, og hans Synsredskab vilde ligesaa meget forstyrres, som dens Øre, et Tordenskrald sprengte.) Denne Forskiellighed af Indtryk og Fornemmelse forklarer Forfatteren først af Gienstandenes Forskiel. Et rører Øret ved Luftens Bevægelse, et andet Lugteredskabet ved Uddunstinger; for det andet kommer det an paa Fornemmelseredskabernes Bygning. En Nerve paa Haanden, besmurt med Salt, smager ikke. Denne Forskiellighed kommer, som det synes Forfatteren, allene af Nervens yderligere eller dybere Beliggenhed, den større eller mindre Mængde af de forskiellige Dele, hvoraf Organerne ere sammensatte, da den samme Nerve, fordeelt i flere Grene ved flere sandselige Redskaber, og saaledes, ved en forskiellig Indvævning i de forskiellige Fornemmelseredskaber, frembringer forskiellige sandselige Fornemmelser. For det tredie underkiille sig de sandselige Fornemmelser ved Styrken af Gienstandens Paavirkning. Forfatteren anseer det som et besynderligt Phoenomen, at et og det samme Redskab kan have ganske modsatte Fornemmelser, Vellugt og Stank, Melodie og Skrig, o. s. v. Han synes at være Bonnets Hypothes bevaagen, at dette ikke kommer af Forskiellighedeu i de identiske Fibrers Bevægelse, men fra Fibrernes Forskiellighed selv, saa Rosen og Nelliken have egne Fibrer i Lugteredskabet. (Det kalder man at skabe Fibrer, som Carteſianerne Materie og Skolastikerne qvalitates. Uden Tvivl beroer en stor Deel af det Behagelige og Ubehagelige i Fornemmelserne paa deres forholdsmæssige Styrke mod Organerne. Spise og Drikke, der enkelte smage vel, smage ilde blandede, og dog virke de i sidste Tilfælde ikke paa andre Nerver, men paa de samme, ikkun i et Forhold, der ikke passer sig sammen). 14 Br. Om Fornemmelser og Bevisthed. Forsvar for den Leibnizske Forskiel mellem Perception og Apperception; ogsaa Condillacs, at Bevisthed er en forhøiet Fornemmelse med større Intensitæt, Virksomhed og Frihed. 14 Br. Om Foreſtillinger og Ideer, klare og tydelige Foreſtillinger i den Betydning, som Pr. Tetens i sine philoſo-

phi-

phiske Forsøg bestemmer dem. At visse legemlige Forandringer og Beskaffenheder foregaae i Hiernen, naar vi blive os Forestillinger bevidste, antager han som ustridigt, dog er det endnu ikke afgiort, hvad Forestillinger i Hiernen ere, om det er Hiernefibrernes nye Anspendinger, eller deres Bevægelse, som ere lige de første Indtryk, o. s. v. I det Følgende taler han deres Sprog, der sette Forestillinger i de indre Sieleorganer, i Forestillingsmaskinen, ikke deres, hos hvilke Sielen er Forestillingernes Nederlag. — Om Berkleys Slutning: Der gives ingen Legemverden, efterdi vore Fornemmelser ere et fornemmende Væsens Forandringer, Legemerne ere livløse, og altsaa ikke i Stand til at fornemme. 16 Br. Tænker Sielen bestandig? Kan den i et udeelt Øieblik have meer end een Forestilling? Det første Spørsmaal bejaes med Leibniz, og negtes med Locke, saasom hin regner dunkle Forestillinger til Tænken, men denne ikke; Det andet bejaes med Bonnet. 17 Br. Om vore Begrebers Association. Forberedelse til Læren om Drømme. 18 Br. Om Søvnens Tilstand. 19 Br. Om Drømme. 20 Br. Om Nattevandrer.

Leipzig.

Evangelische Glaubens- und Sittenlehre für Frauenzimmer. Zur Beförderung der ächten Gottseeligkeit. 1778, bey Löwe. Stor 319 Sider i 8vo.

I Almindelighed betragtet en god Bog, som vi med dobbelt Lyst skulde anpriist, dersom den os ubekiendte Forfatter, som ved Enden af Tilskriftet kalder sig Lehozky in Kiraly Lehota, havde brugt større Præcision i Dogmatiken, bedre Orden, mindre Declamation i Moralen, og strengere Valg af Beviisstæder. Retskaffenhed, Høiagtelse for sand Christendom og Menneskekierlighed vil man ikke kunne miskiende hos denne Forfatter. Efter de første Capitler, som handle om Gud, Skabelsen, Forsynet, Englene, Guds Billede, Synden o. s. v. kommer Moralens Indhold, og siden det øvrige til Religionen henhørende. Iblant dette smukke Skrifts Hovedfeil regne vi følgende: Den praktiske Anvendelse af Guds Egenskaber er forbigaaet. Capitlet om Forsynet

ſynet burde ikke været blot dogmatiſk men og hiſtoriſk afhandlet. Det om Guds Billede er for vidtløftigt. I det om Bibelen burde Hr. Forfatteren beſkæftiget ſig noget mere med at vise de fornemſte bibelſke Bøgers Hensigt og Anvendelſe. I Jesu Hiſtorie ere mange ſmukke Træk i hans moralſke Charakter udeladte, ſom kunde givet følſomme Siæle den behageligſte Underholdning. I Afhandlingen om Døden findes intet om den rette Forberedelſe dertil, ſom dog er Hovedſagen. Og da Fruentimmer ligeſaa vel ſom Mandfolk ere udſatte for mange ubehagelige Tilfælde og ofte maae lide meget, maae vi billig forundre os over, at de i dette ellers brugbare Skrift forgiæves ſkal ſøge efter Beroligelſes- og Trøſte-Grunde i Lidelſer — At Hvalfiſkens Øine ligge 4 Alen fra hinanden, ſom S. 26 ſiges, er vel ikke ſaa afgiort; man behøvede juſt ikke at giøre en Reiſe enten til Grønland eller Spitzbergen for at finde beundringsværdige Beviſer paa Guds ſtore og viſe Anſtalter i Naturen. S. 145. taler Hr. Forfatteren mandigen til de ſlette og forſømmelige Prædikantere, og hvo kiender ikke dem, der, ſaaſnart de har faaet Brød og Kone, neppe udarbeide een eneſte Prædiken for deres Tilhørere, men uden Valg og Smag ſtiæle alting af Bøger eller væve deres egen Væv, leve ſaaledes det mageligſte Liv, tage til ſom feedte Kalve og blive tykke. S. 157. indſkærpes den vigtige Pligt for Mødre ſelv at amme deres Børn. Maatte dog dette engang blive en almindelig Mode! baade Mødre og Børn ſkulde befinde dem vel derved. Hvad Hr. Forfatteren S. 215 ſkriver om Dands, vil finde Bifald hos alle dem, der vil bedømme denne Sag, ikke efter hvad der kan tænkes paa et Studerekammer, men efter dens egentlige Beſkaffenhed ſamt phyſiſke Følger. Dog vil vi hermed ikke raade nogen til at glemme Dandſens moralſke og oeconomiſke Følger; thi det ene bør dog tages i Betragtning tillige med det andet, naar rigtig Dom ſkal fældes. Men ſaa farlig, ſom mangen en Moraliſt beſkriver Dands, er den dog vel ikke?

ω.

Leipzig.

Unterſuchung des Bahrdtiſchen Glaubensbekenntniſſes, von Georg Adam Horrer, des heiligen Predigtamts Kandidat und des hochfürſtlichen Anſpach-Bayreuthiſchen Inſtituts der Moral und ſchönen Wiſſenſchaften zu Erlangen Mitglied. 1779, bey Chriſtian Gottlob Hilſcher. Stor 1½ Ark i ſtor 8vo.

Sammesteds.

D. Carl Friedrich Bahrdts berüchtigtes Glaubensbekenntniß aus alter guter Bekanntſchaft von Wort zu Worte berichtigt von D. Johann Friedrich Teller. Anhang zum dritten Bande der Anekdoten für Prediger und Prieſter zur Unterhaltung. 1780, bey Carl Friedrich Schneidern. Stor 4 Ark i ſtor 8vo.

Vi legge diſſe tvende Stridſkrifter til de af en anden Recenſent anmeldte mod Bahrdt og hans Troesbekiendelſe. (See No. 8. af diſſe Efterretninger for indeværende Aar) —— Hr. Horrers Underſøgelſe ſiger ſaa meget ſom intet, naar den ſættes ved Siden af Jacobis Anmerkungen. D. Teller har igiennemvævet Bahrdts Glaubensbekenntniß med Rettelſer, ſom ere forſkiellige ved en mindre Stiil fra Troesbekiendelſen ſelv, og tilſøiet nogle Anmerkninger, i den Hensigt, at Confeſſio Bahrdtiana ſaaledes udgiven ſkal kunne læſes med mindre anſtød. Det er løierligt nok at ſee Bahrdts Navn efter ſin fulde Længde og Bredde at ſtaae under Sager, ſom han aldrig faaer i Sinde at erkiende for ſine. ω.

Tryfeil i No. 23.

S. 354. L. 33. hendes l. i hendes. S. 345. L. 4. udſatte l. udſætte. L. 21. udſlukker l. udſukker. S. 356. L. 29. ſpecionsnes l. ſpecionsnes. S. 357. L. 2. delicate l. de delicate. S. 360. L. 29. læs: ſammeſteds udledes Caſtalien af קסשלה. S. 361. L. 18. læs: da Mars ſøgte Seng med Venu's og blev med Vulcans Kieder faſtbunden, ſom han laae, at Mars da i den Situation ꝛc. ꝛc. S. 362. L. 18. 105. l. 10 f. S. 365. L. 31. vaiious l. various. L. 32. Colomel l. Colonel. L. 35. Chamberlainto thelate l. Chamberlain to the late.

No. 26.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Fredagen den 23de Junii 1780.

)en Chriſtelige Religions Hovedlærdomme. Til Sko-lernes Brug i Danmark og Norge ved Benjamin Georg Sporon. Kiøbenhavn, 1780. Trykt hos A. F. Stein, boende i Skidenſtræde No. 171. og faaes ſammeſteds til Kiøbs. 136 S. i 8vo. Koſter paa Skriv-Papiir 1 Mk. 8 Sk. og paa Tryk-Papiir 1 Mk.

Det er os en ſand Fornøielſe at anmelde dette Verk, hvori den chriſtelige Religions Hoved-Lærdomme af-mdles grundigen og tydeligen i en kiernefuld Korthed. dan har længe behøvet ſaadan en Lærebog; thi i de hidind-l brugelige herſker deels Uorden i Foredraget, deels Utilſtræk-lighed, deels ogſaa utidig Vidtløftighed, ſom ikkun tiener l at foraarſage Kiedſommelighed baade hos Lærere og Lærlin-r — og Tak være Hr. Etats-Raaden, ſom har ſøgt at und-ıae diſſe Feil, at bringe alting i ſmuk Orden, og at give ſtrækkelig Underviisning uden at falde i det Uendelige! kriften er, ſom den bør, allevegne Hr. Forfatterens Veile-r, med den beviſes alle Ting og af den uddrages tydelige lutninger. Alt hvad der kunde forøget Bogens Størrelſe ıen at giøre den nyttigere, er med Omhyggelighed forbi-ıact. Til den Ende ere og alle Spørsmaal udeladte, i hvis ıted enhver Hs. korteſte Indhold er tilføiet med mindre Stiil, optager et næſten umerkeligt Rum. Sætningerne ere paa n fatteligſte Maade fremſatte og Beviisſtederne udſøgte.

Ved Overgangen fra den ene Artikel til den anden glemme ikke deres indbyrdes Forbindelse med hverandre. Ordenen som Hr. Etats-Raaden følger, er denne: 1. Om Aabenbarin gen og den aabenbarede Lærdom. 2. Bibelens Bøger. 3 Gud og hans Egenskaber. 4. Treenheden i Guddommen 5. Skabelsen. 6. Englene. 7. Menneſket. 8. Guds For syn. 9. Menneſkets første Tilstand og Faldet. 10. Synden 11. Guds forbarmende Naade. 12. JEsus Christus. 13 Omvendelse og Troe. 14. Retfærdiggiørelsen. 15. Guds omvendende Naade. 16. Omvendelsens Frugter: Bønnen og Tilbedelsen, gode Gierninger. 17. Loven og Evangelium 18. Sacramenterne: Daaben, den hellige Nadvere. 19 De sidste Ting. 20. Udvælgelsen og Forkyndelsen. Hvorti er føiet som Anhang: 1. om Kirken og Meenigheden. 2 Den verdslige Øvrighed. 3. Ægteskabsstanden —— For a undgaae Anhang havde vi ønsket det Kapitel om Kirken o Meenigheden sat bag ved det 18de, hvor det havde faaet e meget bequem Plads; det om Øvrigheden ville vi, om de lod sig giøre, have henført til det 4de, og det om Ægtestan den til det 6te Bud, hvor det egentlig henhører. —— S. 3 hvor der handles om Miraklernes Troeværdighed, fordi d ere fortalte af Mænd, som intet kunde vinde ved at bedrage kunde med et Par Ord været erindret, at disse Mænd ikke sel vare bedragne; thi man kan med al sin Ærlighed ja endo med forudseet Skade sige Usandhed, naar man er indtagen a Fordomme. —— S. 6. ville vi lagt til, at JEsus ogsaa ud trykkelig nævner Daniel Matth. XXIV. 15. —— S. 8. hav de det ikke skadet, om den guddommelige Indblæsels Be skaffenhed var bleven forklaret ved en Opvækkelse til at tal og skrive, og Indgivelse af hvad der skulde tales og skrives —— S. 15. vises, at den Lærdom om Treenheden indehol der intet modstridigt, men her maa vi erindre, at Hr. For fatterens Forklaring over Sætningen ikke er saa tydelig, som Sætningen selv: „Skriften siger: At Gud er eet Væse „ i tre Personer. Det er at sige: At der er tre adskil „ lige Personer i den eene allerhøieste Guddom.“ O i det mindste synes det fatteligere, at eet Væsen er i flere end at flere ere i eet Væsen, og om vi mindes ret, har og saa Doct. Rosenstand i hans Doctor-Disputats valgt den første Foreſtillings-Maade frem for den sidste. Er det tillad

a

at bruge en Lignelse, skiønt vi vel veed, at Treenighedens Hemmelighed ikke har noget lignende, saa ville vi sige, at enhver lettere forstaaer disse Ord: det menneskelige Væsen er i alle Mennesker, eller: alle Mennesker har det menneskelige Væsen, end om man fremsatte dette saaledes: alle Mennesker ere i det menneskelige Væsen. — S. 18. havde vi ønsket den hele 29de §. borte; thi der er dog intet Menneske i Stand til at forklare, hvad Fødsel og Udgang er hos de guddommelige Personer. Best at tie, hvor Skriften tier. Systemsproget bør i vore Tanker ikke blandes med Religionens Hoved-Lærdomme. — S. 24. havde vi, skiønt Beviserne ere meget gode og passende, ønsket §. 38. stadfæstet ved Mosis Ord 1 Mos. B. I. 31. — S. 34. „Thi foruden det at Adam var **vort naturlige Hoved**, var og han og **vor Pagtes Hoved**." Hvor anderledes end dette er, er det dog mindre tydeligt, end om det havde været fremsat saaledes: Foruden det, at Adam var alle Menneskers Stamfader, var han og den, der i sin Person forestillede det hele menneske Kiøn, eller den, med hvilken Gud handlede paa den hele tilkommende Menneskeslægts Vegne. — §. 59.-S. 39. og 40. finde vi beviist med tre Sprog, skiønt den allerede er beviist i det foregaaende §. 28. S. 16 og 17, hvor vi havde ønsket tilføiet 1 Joh. V. 20. — S. 48. vilde vi ikke henregnet JEsu Undfangelse og Fødsel til hans Fornedrelse; thi han maatte jo nødvendig være Menneske, førend han kunde fornedres, da Gud HErren forandres ikke. Hans Begravelse S. 49 synes os heller ikke at kunne henføres dertil, og dette er ikke allene vor, men og andre ganske rettroende Theologers Meening. — Dersom JEsu Ophøielses Stand begyndte med hans Opstandelse, som S. 51 siges, saa følger deraf, at hans Levendegiørelse og Nedfart til Helvede, som gik i Forveien, ikke retteligen henregnes til denne Stand. Vi har ved en anden Leilighed ytret vore Tanker om Christi Nedfart til Helvede, som ikke har iden det eneste af Hr. Forfatteren anførte Sprog for sig, hvilket er meget utydeligt og mangfoldige Fortolkninger underkastet. Vi tilstaae vrent ud vor Uvidenhed i denne Sag, og glæde os over at finde disse Ord hos Hr. Etats-Raaden S. 23: „Det maa agtes, at det er ikke enhver Feil i en Kirkes Lærdom eller enhver Afvigelse, som giør den til en falsk og vildfarende Kirke. Feilene maa angaae saadanne Lærdomme, 1. som ere Kiernen og Hovedsagen i den christe-

„ lige Religion, 2. ſom ere tydeligen aabenbarede; thi uli
„ ge Meeninger i Ting, ſom ikke høre til diſſe to Poſter
„ ere hverken utilladelige eller ſyndige, naar de kun hav
„ Grund i Redelighed o. ſ. v.“ — Hr. Etats-Raaden ha
giort Ret S. 67 i at tage Omvendelſe, Kald, Igienfødelſe
Oplysning, Fornyelſe og Helliggiørelſe under eet. Det e
dog kun forſkiellige Benævnelſer af det ſamme. — S. 93
beviſer Hr. Etats-Raaden Børnedaabs Retmæſſighed o
Nødvendighed deraf, at „Apoſtlerne have døbt hele Fami
„ lier; følgelig ogſaa Børn,“ men dette ſynes os for haſti
ſluttet; thi det er ikke beviiſt, at der vare Børn i de Fami
lier, ſom af Apoſtlerne bleve døbte. Tvertimod ſavne vi u
gierne Pauli Ord Coloſſ. II. 11. 12. 13. ſom gaae ud paa a
viſe, at Daaben er en aandelig Omſkærelſe, og Omſkærelſen
veed man, ſkulde i det Gamle Teſtamente ſkee paa den otten
de Dag efter Fødſelen. — Da Hr. Etats-Raaden S. 94
har viiſt, hvem der bør og kan forrette Daaben, ſaa havd
vi og ventet i den Artikel om Nadveren at finde noget om
hvem der bør forrette den; thi ellers kunde maaſkee en elle
anden ogſaa her henegne Ordene S. 94: „Men ligeſom en
„ hver Chriſten i Nødsfald og i Mangel af ordentlige Lærer
„ kan underviſe i Ordet, ſaa kan og enhver Chriſten i ſaa
„ dan Tilfælde forrette Daaben“ (hvor let ſættes ikke he
Nadveren i Steden for Daaben?) — Undertiden ſkrive
Hr. Forfatteren i Chriſto, af JEſu Chriſto, undertide
af JEſus Chriſtus, til Chriſtus JEſus o. ſ. v. (Se
§. 109. S. 92.) Een af Maaderne, ſom ſyntes den rigtigſte
burde allevegne været brugt. — Vi ere forſikrede om, a
Hr. Etats-Raaden gierne læſer vore Anmerkninger, og o
han finder dem grundede, benytter ſig af dem i en tilkommend
Udgave. I det mindſte kan de nogenledes vidne om den Op
merkſomhed, med hvilken vi have giennemlæſt hans nyttig
Lærebog, ſom fortiente at indføres i Skolerne, hvortil o
Monarchen har ladet udgaae de fornødne Befalinger. V
ønſke med Hr. Forfatteren, at „den almægtige HErre v
„ kraftigen velſigne dens Brug, ſaa at ogſaa derved han
„ Ære maa fremmes, og hans Kundſkab befæſtes iblant os.

B.

Fo

Følgende indrykkes efter Begiering.

Uden at have Lyst til Strid og Feide maa vi med et Par Ord anmerke hvad der os angaaende er gaaet for sig i Odense. En god Ven sendte os for faa Dage siden nogle Blade af **Fyens Stifts Journal**, som ellers kaldes og i den egentligste Benærkelse fortiener at kaldes **Miskmask**; thi den indeholder historiske, politiske, satyriske, poetiske, moralske, oekonomiske, meteorologiske og litterariske Sager, ikke at tale om Danske og Latinske Bogstaver, som give et gandske blandet og broget Udseende. Blant disse os tilsendte Blade fandt vi tvende, af hvilke vi for Spøg vil anføre de Udfald, som ere giorte paa os og No. 18. af disse Efterretninger. Journalisten skriver da saaledes i No. 42.

„ Det er billigt, at man giver en Autor Lov til at for-
„ svare sig — saaledes tænkte jeg, da jeg tillod enhver
„ efter min Journals Plan at indføre, hvad de lystede.
„ Denne min kristelige Medlidenhed vil Recensenten β. i
„ de Kiøbenhavnske lærde Tidender, som fra Berlings
„ Bogtrykkerie udkommer, ikke anse med saa veldædige
„ Øine, men tager sig, deraf foranlediget, den Frihed
„ i hans Recention (ventelig Recension) over Dr. **Nannestads fulde Tilberedning**, (vi kiende ikke denne Titel, og veed ikke af, at Doct. **Nannestad** mere end alle
„ andre Guds Mennesker behøver at tilberedes) udi ovenmeldte Avis (betyder den lærde Tidende) No. 18. indeværende Aars, at karakterisere min Journal for **den stridbare Fyens Stifts Journal**, og tør oven i Kiøbet sige: at alt det, der klamredes om, var kuns bare **Ordstrid**. Vil hans Samvittighed forlade ham den
„ Synd — kan jeg det ogsaa gierne."

Hvorpaa tiener til Giensvar, at vi har kaldet Journalen den stridbare, fordi vi under Titel af Litteratur næsten endnu ikke har seet andet end Strid. Der ere, saa vidt vi vide, ikke udkomne uden 49 Numere, hvoraf 9 ere udfyldte med Stridskrifter angaaende **Friemodige Tanker om Nadverens Sacramente**, og i 16 har de **Nannestadske** Sager deres fulde Løb med Forsvar imod og Angreb paa de stakkels Recensentere, naar man nu regner, at en halv Snees har intet om Litteraturen, saa torde man vel, uden at synde imod Sandhed, kalde den stridbar, og vi tør lægge til: ad

nauſeam usqve. —— At den hele Manneſtadſke Strid om Troen er en blot Ordſtrid paatage vi os ſaaledes at beviſe: Baade han og Anonymus ere i Hovedſagen eenige. Vi anføre til Beviis Hr. Doctorens egne Ord i Journales No. 35. S. 287: „Alt, hvad der til Troe, efter den Forklaring, „ ſom Anonym. vil forſvare, er at henregne, det regner jeg „ ogſaa, og udtrykkeligen kræver og fordrer det, ſom noget „ uomgængeligt og uundværligt til Troe efter min Forklaring, „ om jeg maa ſaa kalde den.“ Forſkiellen imellem dem er denne, at det, ſom Hr. Doctoren kalder en væſentlig Deel af Troen — nemlig et helliggiort Sind og Hierte til at modſtaae og udrenſe, ſaa vidt mueligt, hver opſtigende ſyndig Lyſt o. ſ. v., og med villigſte Sind og Lydighed, ſamt beſtandig Omhyggelighed at holde ſig Guds Bud og Villie efterrettelig — det kalder Anonymus en Frugt af Troen, men ingen af dem nægter, at jo baade Tilegnelſen af JEſu Forſoning og Flid i Helliggiørelſen ere uforbigængelig nødvendige til Salighed. Hvad Navn ſkal man hellere kalde dette med end Ordſtrid? At de ere ueens i Biſager, vedkommer ikke Hovedſagen.

Ovenmeldte Hr. Journaliſtens Tiltale til os fik Doctorlig Confirmation i No. 44. med diſſe Ord, ſom vi med et Par Anmerkninger vil ſtræbe at affærdige, uden at forbinde os til videre Strid, om end hele Sneeſe af Journal-Bladene udfordrede os dertil.

„ Den ommeldte Kiöbenhavnſke Recenſent haver ſagt
„ at hvad ſaa vel Anon. ſom jeg her i Journalen have
„ fremfört, löber ud paa en Ordſtrid (a). Jeg regner
„ dette tilligemed mere, enten til Uagtſomhed, eller
„ til Mangel paa grundig theologiſk Indſigt hos Re-
„ cenſenten (b). Thi han ſynes overalt at have, maa-
„ ſkee mere Forſtand paa hvad der hörer til Ziirlig-
„ hed og Liv i Stiilen, end paa hvad der hörer til
„ Grun-

(a) Recenſenten haaber i det mindſte nogenledes at have ved ovenanførte beviiſt ſin Paaſtand. Er Hr. Doctoren ikke dermed fornøiet, ſaa har han fuldkommen Tilladelſe til at benævne ſin Strid med Anonymus, ſom han ſelv lyſter.

(b) Recenſenten, og maaſkee flere med ham, regner det til ingen af Deelene.

„ Grundighed, og iſær i theologiſke Materier (c).
„ Af anden Kilde veed jeg ikke at udleede, at han
„ ikkun ſaa ſaare ufuldſtændigen haver angivet Ind-
„ holdet af den heele 3die Deel af Skrivtet, og ſærde-
„ les ganſke forbigaaet det 2det og 4de Cap. deraf,
„ og ikke engang betient ſig af den Veiledning, ſom
„ i Fortalen Side 10-15 er given, da dog iſær det
„ ſidſtberörte 4de Capitel baade er det vigtigſte, og
„ udgiör en Trediedeel af det heele Skrivt (d).“

(c) At Recenſenten (ikke maaſkee men virkelig) har nogen Forſtand paa Ziirlighed og Liv i Stiilen, er ikke aldeles utroeligt. I det mindſte kunde han ſee, at Hr. Doctorens Stiil var intet mindre end ziirlig og levende. Han er og ganſke vel fornøiet med den liden Forſtand, han har, paa Grundighed i theologiſke Materier, og hans Forretninger tillade ham ikke at melde ſig ved Gymnaſium i Odenſe, ſaa gierne han end ønſkede at blive grundigere.

(d) Jo der er nok en Kilde at udlede dette af, nemlig den Kiedſommelighed, han følede ved at læſe de uendelige Sager, og den Frygt, han havde, for at trette ſine Læſere ved ſtørre Vidtløftighed. Er end Udtoget ufuldſtændigt, ſaa er det dog ſaadant, at det kan give Læſere Begreb om Bogen. Skriftets almindelige Plan og Hensigt er med Hr. Doctorens egne Ord, altſaa troeligen, fremlagt, og en Recenſent behøver ikke, naar han ikke ſelv har Lyſt dertil, at indlade ſig videre med nogen Forfatter. — Reſten kan den ſtridbare Journal lære enhver, ſom har Lyſt til at holde den.

Kiøbenhavn, den 7de Julii 1780. ß.

Tvende Præſener, holdne for Sneum og Tiereborg Meenigheder af **Lauge Sidelmann**, Sogne-Præſt ſammeſteds. Viborg, 1780. Trykt hos E. H. Mangor. 66 S. ſt. 8vo.

I. **Guds Kirkes blandede Tilſtand her paa Jorden.** Over Ev. paa 5te Sønd. eſt. H. 3. Kong. D. Matth. XIII. 24.-30. II. **Den af en Chriſten udkrævede Færdighed til at giøre Reede og Regnſkab for ſin Troes Bekiendelſe.**

delſe. Ved en Biſkoppelig Viſitats over 1 Pet. III. 15 Vi nægte ikke diſſe Prækeners Nytte hos Menighederne, for hvilke de ere holdte: men Publikum, troe vi, kunde gierne undværet dem. Hverken er Indretning eller Udførelſe frie for betydelige Mangler. Ikke er her den ſande Nedladelſe til de Eenfoldige, men vel undertiden en Sammendyngelſe af bibelſke Sprog og Talemaader, hvis Meening den almindelige Hob ſielden rigtig fatter uden hosføiet Forklaring. Udi den første Prædiken traf vi paa den beſynderlige og urigtige Forklaring af Ordene i Evangelio: da Folkene ſove; „da Apoſtlerne havde forladt Verden og vare gangne ind i den „ evige Hvile." (S. 19.) Hvad mon den viſiterende Biſkop har tænkt ved følgende Tale-Figur? — „Gud unde os end„ og i Dag ſaa at tænde vore Lamper ved det brændende „ Lys, vi i Dag ſee, og faae at høre iblant os o. ſ. v." (S. 65.) Diſſe Prædikener ere ellers tilegnede Stats-Miniſter Schack Rathlou og Stats-Sekretær Høeg Guldberg.

A. O.

Johann David Michaelis, Gedanken über die Lehre der heiligen Schrift von Sünde und Genugthuung, als eine der Vernunft gemässe Lehre. Neue völlig umgearbeitete Ausgabe. Göttingen und Bremen, bey Johann Heinrich Cramer. 1779. 1 Alph. 18½ Ark 8vo. Koſter 8 Mk.

Ridderen udgav 1748 **Gedanken von der Genugthuung Chriſti** og 1752 **Gedanken von der Sünde.** Diſſe to Afhandlinger ere i dette nye Oplag ei allene forenede men og mangfoldigen forandrede og formerede. Om Bogens Læſeværdighed kan vel ingen Tvivl være, omendſkiønt F. ikke allevegne faaer eller kan faae Samtykke.

A. O.

Briefe über die Wirkungen der Gnade als eine Fortſetzung der freundſchaftlichen Unterredungen dieſen Gegenſtand betreffend aufgeſetzt von **Euſebius.** Halle, im Verlag des Waiſenhauſes. 1777. 8¾ Ark ſtor 8vo. Koſter 2 Mk.

Forfatteren af det gode Skrift: **Freundſchaftliche Unterre-**

redungen über die Wirkung der Gnade; (3. Dele Halle 1769. i ſamme Forlag) beſvarer her de Indvendinger, ſom ere giorte mod ham, og forklarer ſig videre udi 10. Breve. A. O.

Joh. Frider. Fiſcheri Proluſiones qvinqve in qvibus varii loci Librorum divinorum utriusqve Teſtamenti eorumqve Verſionum veterum maxime Græcarum explicantur atqve illuſtrantur. Acceſit Commentatio ſuper loco qvodam Epiſtolæ, qvæ inſcribitur ad Hebræos. Lipſiæ ſumtu Gvil. Ænothei Sommeri A. C. CIↃIↃCCLXXVIIII. 12⅞ ſtor 8vo. Koſter 4 Mk.

Den lærde Rektor Fiſcher viſte Kiendere og Elſkere af Bibelens ſunde Fortolkningskunſt en behagelig Tieneſte, da han for omtrent 8 Aar ſiden udgav i en Samling ſine Proluſiones de Verſionibus Græcis Librorum V. T. Litterarum Hebraicarum magiſtris. Ligeſaa kierkommen maae ganſke viſt den nærværende Samling være, der er af beſlægtet Indhold med den første og af ſamme Vigtighed, ſom den. Herere: 1) Proluſio, qva loci nonulli Librorum N. T. e Verſionibus Græcis maximeqve Alexandrina Oraculorum Malachiæ illuſtrantur. 2) De Verſionibus Græcis Oraculorum Malachiæ ſcientiæ Litterarum & Græcarum & Hebraicarum adjutricibus atqve auctricibus. 3) De Chaldaicis Onqveloſi Jonathæqve Verſionibus Vet. Teſt. Litterarum Hebraicarum ſcientiæ intelligentiæqve Librorum divinorum adjutricibus. 4) De Verſione Librorum divinorum Veteris Teſtamenti Vulgata veræ legitimæqve rationis Hebræa in Latinum convertendi magiſtra. 5) De Lingvæ Græcæ interioris ſcientia interpretationis Librorum N. T. adjumento maxime neceſſario. 6) Commentatio ſuper loco qvodam Epiſtolæ S. Pauli ad Hebræos (C. 9, 3. 4.) ad *Chriſto. Sancqvium* virum maxime reverendum Collegii Philobiblici, qvod in Aad. Lipſ. floret, nomine miſſa. Diſſe Smaaſkrifter ere ikke blot udgivne i en Samling ſaadanne, ſom de ſærſkilte forhen vare trykte: men de ere paa nye af Forfatteren igiennemſeete, forbedrede og forøgede. A. O.

Phil. Theod. Verpoortennii Diſſertationes tres de regno Salaminio in Cypro de verbo Græco ξενος atqve de πληροφορια fidei. Acceſſit præter Proluſiones totidem ejusdem Vita auctore *Erdmano Rudolpho Fiſcher*. Conjunctim edendas curavit *Joh. Frider. Fiſcherus* E. R. F. Lipſiæ ſumtu Gvil. Ænothei Sommeri A. C. CIↃIↃCCLXXVIIII. 17⅞ Ark ſtor 8vo. Koſter 3 Mk.

Et ganſke nyttigt Skrift, hvis fornemmeſte Indhold den anførte Titel nokſom tilkiendegiver.

Obſervationes in Matthæum ex Græcis Inſcriptionibus auctore *Jo. Ern Jmman. Walchio*. Jenæ apud viduam Jo. Rud. Croeckeri CIↃIↃCCLXXVIIII. 10 Ark ſtor 8vo. Koſter 3 Mk.

Diſſe Anmerkninger ere ſaa artige nok, fulde af antiqvariſk Lærdom, ei den allene, ſom hentes af Indſkrifter. Dog maae vi ſige, at vi ikke have fundet i dem noget betydelig vigtigt til Evangeliſternes Forklaring. Efter dem følge to Afhandlinger: 1) De Potu Servatoris moribundi. 2) Εγχωριον ηθος in ſtilo populorum orientalium. Af Fortalen ſees, at den ſal. Forf. havde det alt, ſaaledes ſom det her er, færdig til Trykken, førend han døde.

A. O.

Genealogia Jeſu hominis optimi maximi. Cum chronologia Vaticiniorum de Meſſia indice. In uſum auditorum edidit M. *Paull. Casp. Dürr*, Reg. Rep. Theol. Coll. Sodalis. Gottingæ. Apud Jo. Chriſtian. Dieterich 1778. 6½ Ark 8vo. Koſter 12 ß.

En god Prøve paa Fs. lærde Indſigter og til hans Diemeed vel ſkrevet. Han deler Jeſu Genealogie og Spaadomme om ham under 6 Epocher: 1) Fra Adam til Syndfloden. 2) Fra Syndfloden til Abrahams Udgang af Chaldæa. 3) Fra Abrahams Udgang til den moſaiſke Lovgivelſe. 4) Fra Lovgivelſen til Templets Opbyggelſe af Salomon. 5) Fra Templets Opbyggelſe til dets Ødelæggelſe. 6) Fra Templets Ødelæggelſe til Meſſiæ Komme. Ved hver Epoche findes ſmaa paſſende Excurſus. —— Een af vore Lærde har, i ſin Afhandling for Doktor-Værdigheden, giort det ſaa velgrunde-

de

de Ønske: At en duelig Mand vilde skrive en særdeles Afhandling om Bemærkelsen af Ordet Aand i de hellige Skrifter, og forfatte den saa tydelig og ordentlig, at man deraf kunde danne sig visse og sikre Regler, hvorefter man allevegne kunde bestemme, hvilken Mening dette Ord burde tillægges. (S. Efterr. 1779. 2. H. S. 438.) Saa got som Ønsket er, saa kan man dog næppe vente, at det nogensinde vil blive fuldkommen opfyldt: og aldeles Vished om Ordets Bemerkelse vil man vel ikke faae allesteder. Imidlertid har Mag. Dürr, hvad Ordets Brug i det G. Test. angaaer, udrettet det, som fortiener megen Agtsomhed, i følgende:

Commentatio inauguralis philologica super voce רוּחַ multoties & multifariam in vetustissimis litterarum monumentis obvia — Quam auspiciis regiis amplissimi philosophorum ordinis auctoritate in alma Georgia Augusta pro adipiscendis summis in philosophia honoribus ad d. XVIII. Octobris CIↃIↃCCLXXI. h. l. q. c. publico eruditorum examini submittit *Paullus Caspar Dürr*, Ulma-Svevus regii Repetentium Theol. Collegii Sodalis. Gottingæ, litteris Joann. Christian. Dieterich acad. typogr. 7½ Ark 4to. Koster 12 ß.

Det Gamle Testamentes Steder, hvor רוּחַ forekommer, anfører Forfatteren under 14 Klasser: 1) **Luften, Vinden, Verdens Hiørne.** 2) **Det som er forgieves og intet bevendt.** 3) **Aandedrag.** 4) **En Aand, et aandeligt Væsen.** 5) **Den menneskelige Siel.** 6) **Adskillige den menneskelige Siels Forfatninger.** 7) **Forstanden.** 8) **Andre Aander end den menneskelige.** 9) **Gud.** 10) **Guds Vrede.** 11) **Udsigende Tale.** 12) **Den H. Aand.** 13) **Den H. Aands Gaver og Virkninger.** 14) **Steder, hvor Ordets Bemerkelse er tvivlsom.** A. O.

London.

Public and domestic Devotion united; in a Letter to the Heads of Christian Families. By John Martin. 8vo. Buckland. 1779.

Titlen, offentlig og huuslig Andagt forenet, udtrykker tilstræk-

strekkeligen den lille Afhandlings Natur og Hensigt. Den første Idee dertil synes at være taget af et Sted i det Gamle Testament, hvori Davids offentlige og huuslige Gudsfrygt erindres. Efterat den gode Konge Israel havde taget sin Deel i Høitidelighederne, som sigtede til Arkens Oprettelse i Zion, siges han at være vendt hiem for at velsigne sit Huus. Hr. Martin giør en meget gudfrygtig Brug af denne Omstændighed, og indskærper Christne Vigtigheden og Nytten af en ordentlig Plan i den huuslige Andagt, især om Søndag Aften. —— Adskillige af Forfatterens Anmerkninger ere skiønsomme og grundige, og det hele Arbeid vidner om en Oprigtigheds og Gudfrygtigheds Aand. Man maae tilstaae, siger Hr. Martin, at af to, er det meget lettere for os, at synes gudfrygtige offentligen, end at være det, endog at synes det, hiemme. Naturligen elske vi at tilvende os andres Opmerksomhed og vinde deres Bifald; ei heller ere vi nogen Tid ufølsomme ved deres Dom, i hvor meget vi end synes at foragte den. Men sand Religion, endskiønt den ikke tilintetgiør denne Attraae, styrer den dog derhen, at enhver saadan Attraae tiener til et Vidnesbyrd om en god Samvittighed. For en god Mand er Gud den samme allevegne, og at finde Naade for hans Aasyn er den Grundregel, der styrer hans Levnet. Han er den samme hiemme og ude; og i hans eget Huus og i Guds Huus. —— Venteligen ere Hindringerne i at bivaane den offentlige Gudstieneste i London blevne alt for mange; og dette synes at være Tilfældet paa den Dag, vi almindeligen kalde Søndag. De, som opføre sig saaledes, synes at have glemt, at de Christnes Sabbath ligesaavel som Jødernes, er bestemt til en Sabbath for Herren i alle vore Huse. Men hvad Tanker kan vi have om saadanne, i hvis Huse Familien venter offentlige Opvartninger Morgen, Middag og Aften paa denne Dag. Hvor nødvendig maae derfor Aftenlæsning være dem, som leve i ugudelige Familier, eller dem, som leve i Familier, der allene paastaae at være gudfrygtige, som ikke selv have nogen Ærbødighed for den offentlige Gudsdyrkelse, og som ikkun sielden tillade deres Domestiker at bivaane samme. —— Vi erindre det med Fortrydelse, at Huus-Andagt synes at være saa forsømt af nogle uværdige Nidkiere, hvis Nidkierhed sværtes i det den brænder, saa de synes ikke at have noget Begreb om den.

den. Disse Folk høre Prækener som andre Comoedier: alt er ypperligt, eller det modsatte, eftersom de bevæges ved at høre; men deres heftigste Bevægelser sidde almindeligen ligesaa faste som da de bleve opvakte. Ei heller virke de noget, thi almindeligen er deres Sind opfyldt med den Forestilling, at de ere forbundne at vende tilbage til det almindelige Livs vigtige Forretninger. Der ere, troer vi, Religionens Bekiendere, hvis Paastand paa Nøiagtighed og Stadighed ikke kan negtes, der bivaane Gudstieneſten til ligesaa liden Nytte som de forrige. Hvor fordervet er deres Smag, hvis tomme Udraab og livløse Tale, naturlige Produkter af saadanne Virkninger, ere beundrede! og hvilken er deres, som finde Fornøielse i det bedrøvelige Trældoms Arbeide at efterkomme saa forvendt en Smag, og at ansees for Ynglinger af den, som ikke kan finde Smag i noget bedre. —— Forf. viser en billig og mandig Fortrydelse mod saadan Misbrug af Prækestolen, som ansees af de ulærde og enthusiastiske Tilhørere for sund og velsmagende Lærdom; men som virkeligen er en skiemtsom Skrivemaade i Religionssager, og det skammeligste Indgreb i den almindelige Menneske-Forstand. Saadanne tomme uanstændige Rapsodier, siger Hr. Martin, bedrage allevegne, men ingensteds mere end paa Prækestolen. Det er ikke allene skammeligt men endog forfærdeligt at see, hvorledes Prækestolen undertiden vanhelliges med saadan ynkelig Skiemt, og ufornuftige Spidsfindigheder, med naragtige og upassende Historier, som nogle finde for got at fortælle fra dette agtværdige Sted, som om de derved giorde en stor Heltegierning; og fremkomme med saadanne Besynderligheder, der synes allene skikkede til at forlyste den daarlige, og give den fornuftigere Deel af Menneskene en Assmag! —— Vi ønske, at en Martin maae opstaae blant os, eller meget mere, at enhver alvorligen vil overveie Sabbathens Høitidelighed, Fordervelsen af dens Vanhelligelse, og bruge denne Overveielse til Samvittighedens Beroligelse, med Glæde at kunne see Evigheden i Møde.

Paris.

Nouveaux Opuscules ed M. Teutry &c. 8vo. 1779.

Den største Deel af denne Samling bestaaer af Fabler, Son-

Sonnetter, Epigrammer, Skildringer. og Efterlignelſer, ſom, endſkiønt de ikke ere ſlette, fortiene mindre Opmerkſomhed, end to Afhandlinger i Proſa: hvoraf den ene indeholder den Caſtilianſke Poeſies Oprindelſe, tagen af Don L. J. de Velazco; den anden indeholder philoſophiſke Underſøgelſer om den Toſkanſke Poeſie. De fornemſte af de Spanſke og Italienſke Poeters Charakterer ere tegnede med Indſigt og Smag; og man ſeer heraf, at begge Nationers Poeter ſkylde en ſtor Deel af deres Fortieneſter Provences gamle Muſer, ſom Franſkmændene kalde Provencalſk Poeſie, der tog ſin Begyndelſe under Wilhelm VIII. Fyrſte af Aquitaine, omtrent Aar 1100, og ſynes ikke at have overlevet det femtende Aarhundrede. Ved Enden af dette Bind finder man en Afhandling, ſom vil forſkrekke Muſerne. Det er en Afhandling om Krigsmaſkiner; for det andet en Plan til at forſkaffe ſig i den kongelige Militair-Skole en Samling af Vaaben og Krigsmaſkiner, ſom have været brugte af alle Nationer i ældre og nyere Tider; for det tredie, om Artilleriet, hvori Forfatteren giver Efterretning om adſkillige Kanoners Egenſkaber af hans egen Opfindelſe; for det fierde, en Karre eller Vogn, indrettet til Krigen, ſom altſaa er en ny Opfindelſe; og for det femte, om et Slags Caſteller, ſom man kan føre med ſig paa en Tømmermaſkine. Franſkmændene ſynes at være ſaa ſyſſelſatte med at opfinde, at de ikke have Tid til at udføre nogen Ting.

London.

A Diſcourſe on Commerce; which obtained the Premium in the Academy of Marſeilles, in the Year 1777. By M. Liguier, Merchant of Marſeilles. Translated from the French. 12mo 2 S. Dodsley. 1779.

Man finder her et meget melankolſk Skilderie af de Ulykker, ſom reiſe ſig af en udſtrakt Handel. Hvad Overſpænding kan laane Veltalenheden, eller falſk Foreſtilling borge af virkelige Tildragelſer, og Lapper af virkelige Tildragelſer konſtigen opſtillede formaae, er lagt for Dagen i denne Tale. At Overflødighed er Overdaadigheds Moder, og at Overdaadighed er Fordervelſers Kilde, er almindelige Skribenteres ſtadige Maximer. Betragter man derfor Handelen ikkun

kun som Velstands Kilde, har man den hele Kiede af de Fornuftslutninger, Hr. Linguier anvender til at besvare det af Akademiet i Marseille fremsatte Spørgsmaal: Hvilken har til alle Tider været Handelens Indflydelse paa Menneskenes Genier og Sæder. Intet kan være ofterе opkogt end dette Æmne, taget i omtalte Sammenhæng; og dog fortæller Hr. Linguier, ikke fornøiet med at gientage de forslidteste Jagttagelser, prydede med alt Deklamationens Flitterguld, at ingen har paataget sig den Umage at undersøge det, og at dette store og vigtige Spørsmaal var forbeholdt en Handelsstad berømmelig giennem tredive Tidsaldre formedelst dens Ære og Tilværelse, Carthagos Rival, og Roms Allierede. — Den heele Afhandling opviser en vidtløftig Prøve paa det Slags af Fornuftslutninger, som Logikerne have anmerket og fordømt, ved at slutte fra Misbrug til Brug (ex abusu ad usum) og er meget syselsat med hans vittige Paastand angaaende Qvinquina, eller Peruviansk Bark, som han siger virkeligen har foraarsaget det menneskelige Kiøn større Ulykke end Gavn, i Henseende til dets Forfalskning. Dog det lønner ei Umagen at opholde sig med en Forfatters Vildfarelser, som mere elsker Paradoxer end Sandhed, og som istedet for philosophisk Aand sætter Deklamationens Sprog. — Oversætteren har ledsaget Afhandlingen med en Fortale paa elleve Sider. Paa en Tid, siger Oversætteren, da Udvandrings-Aanden i disse Lande er steget til Enthusiasmens Høide, have de Europæiske Nationer, altid tørstende efter den farlige Erhvervning af Lande, eller Erobringers falske Ære, ploiet det vidt udstrakte Oceans store Skiød, for at opsøge nye Lande; da Uenigheden mellem Moderstaten og de Amerikanske Kolonier har blæst Allarm fra Ohios Bredde til Ganges Bredde: smigrer jeg mig selv, at denne korte men sindige Afhandling ikke vil blive ilde optaget af redelige Undersøgere, og vinde udeeltagende og skiønsomme Philosophers Bifald. Endskiønt den strider mod den almindelige Mening, aander den dog saadan Friheds og Sandheds Aand, og er fuld af saadanne passende og grundige Anmerkninger, som ikke kan mangle at forskaffe den enhver upartisk Læsers Anprisning. — Efter denne glimrende Bersømmelse af hans Forfatter, kommer han til en pathetisk Forklaring af Aarsagerne, som medvirkede til Roms Undergang; og udstønner

et

et claſſiſt Suk over det romerſke Folks tabte Dyd, Frihed og Storhed. Men da han tillegger en Tørſt efter Erobringer deres Ruin, har det, han her ſiger, intet at giøre med Handelen, og kan tiene ſom en Indledning til ethvert andet Forſøg ligeſaavel ſom dette, og til ethvert andet Emne ligeſaavel ſom Handelen. Han giør derpaa en Overgang til Spaniens nærværende Tilſtand, tilſkrivende dets Forfald Syd-Amerikas Opdagelſe og Erobring; og ſlutter med en ſkarp Irretteſettelſe over Engelændernes ryggesløſe Sæder og Fordervelſe, ſom han udgiver at være en forgiftet Følge af deres alt for ſtore Rigdomme, for haſtig ſamlede ved udenlands Handel, og iſær den umaadelige Rigdom ſammenſkrabet i Oſt-Indien. Herfra, ſiger han, har Underkiøbning og Beſtikkelſe indſneget ſig i Raadhuſene, og nedrigen efterlignet den Frihed, ſom de hielpe til at undertrykke. Overſetteren efteraber Originalens pompeuſe Skrivemaade, og de ere hverandre værdige.

Trykfeil i No. 24.

Side 377. Linie 13. ſeinem l. ſeinen. S. 378. L. 2. Herlichkeit l. Herrlichkeit. L. 3. ehemales l. ehemahls. L. 4. Vichtige l. Nichtige. L. 10. ſeine l. ſein. L. 21. aufgelegt l. aufgeleget. L. 30. (völlig l. (völlig). S. 379. L. 8. Salomon l. Salomon i. L. 9. των l. (των. S. 380. L. 14. ſingſke l. ſingiſke. L. 3. f. E. Indretninger l. Indvendinger. S. 383. L. 4. f. E. Gtiſt l. Geiſt. S. 384. L. 1. von l. vom L. 5. בומה l. (ברטה. L. 4. f. E. עפוי l. עפרי. S. 370. L. 6. Efterverdens l. Efterverdenens. S. 371. L. 37. behøve l. behøver. S. 382. L. 2. forrette l. fortſette.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.